

รายการ
ตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ
ฉบับ พ.ศ. ๒๕๖๔
National Thai Traditional Medicine Formulary
2021 Edition

รายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ ฉบับ พ.ศ. ๒๕๖๔

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
กระทรวงสาธารณสุข

รายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ

ฉบับ พ.ศ. ๒๕๖๔

National Thai Traditional Medicine Formulary

2021 Edition

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

กระทรวงสาธารณสุข

รายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ ฉบับ พ.ศ. ๒๕๖๔

National Thai Traditional Medicine Formulary 2021 Edition

ISBN : ๙๗๘-๖๑๖-๑๑-๔๖๔๙-๘

ที่ปรึกษา

นายอนุทิน ชาญวีรกูล

รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข

แพทย์หญิงอัมพร เบญจพลพิทักษ์

อธิบดีกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

นายแพทย์ชวัญชัย วิศิษฐานนท์

รองอธิบดีกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

นายแพทย์ธิตี แสงธรรม

รองอธิบดีกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

นายแพทย์สุริยะ วงศ์คงคาเทพ

อดีตอธิบดีและที่ปรึกษากรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

ศาสตราจารย์ ดร.ภก.ชยันต์ พิเชียรสุนทร, ราชบัณฑิต

สำนักวิทยาศาสตร์ ราชบัณฑิตยสภา

ดร.ภญ.อัญชลี จุฑาทุพถิ

ที่ปรึกษากกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

นางสาวณีย์ กุลสมบุรณ์

ที่ปรึกษากกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

ดร.นันทศักดิ์ โชติชนะเดชาวงศ์

ผู้อำนวยการกองคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและแพทย์พื้นบ้านไทย

พิมพ์ครั้งที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๖๔

จำนวนพิมพ์ ๑,๐๐๐ เล่ม

เรียบเรียงและจัดพิมพ์โดย

กองคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและแพทย์พื้นบ้านไทย

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

กระทรวงสาธารณสุข

พิมพ์ที่ บริษัท สามเจริญพาณิชย์ (กรุงเทพ) จำกัด

สนับสนุนการพิมพ์โดย

กองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

สาร

กระทรวงสาธารณสุขมีบทบาทในการฟื้นฟูและส่งเสริมให้การแพทย์แผนไทยและสมุนไพรกลับมา มีบทบาทในการดูแลสุขภาพของคนไทยในระบบสาธารณสุขอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๗ ที่ส่งเสริมให้มีการใช้สมุนไพรประมาณ ๖๐ ชนิด ในสาธารณสุขมูลฐาน ซึ่งนำไปสู่ การวิจัยและพัฒนาและบรรจุยาจากสมุนไพรเข้าในบัญชียาหลักแห่งชาติ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบัน มียาแผนไทยและยาพัฒนาจากสมุนไพรในบัญชียาหลักแห่งชาติรวมทั้งสิ้น ๗๔ รายการ ความก้าวหน้าที่สำคัญคือ การแพทย์แผนไทยและการแพทย์ผสมผสานได้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบบริการสุขภาพ (service plan) ของกระทรวงสาธารณสุข ตั้งแต่ปลาย พ.ศ. ๒๕๕๘ เป็นต้นมา ทำให้ปัจจุบันประชาชนสามารถเข้าถึงบริการ การแพทย์แผนไทยและยาจากสมุนไพรได้อย่างทั่วถึงมากขึ้น มีผลให้ผู้ป่วยนอกที่ได้รับบริการการแพทย์แผนไทย และการแพทย์ผสมผสานมีจำนวนสูงกว่าเป้าหมายที่ร้อยละ ๒๐ ของจำนวนผู้ป่วยนอกทั้งหมดเป็นครั้งแรก ในปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๑

นอกจากส่งเสริมการให้บริการการแพทย์แผนไทยในระบบบริการสุขภาพแล้ว กระทรวงสาธารณสุข โดยกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ยังมีบทบาทภายใต้พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริม ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. ๒๕๔๒ ในการคุ้มครองตำรับยาและตำราการแพทย์แผนไทยที่มีประโยชน์ หรือมีคุณค่าทางการแพทย์หรือการสาธารณสุขให้เป็น “**ตำรับยาแผนไทยของชาติหรือตำราการแพทย์แผนไทย ของชาติ**” ที่ผ่านมา กระทรวงสาธารณสุขได้ออกประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ประกาศกำหนดตำรา การแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๘ ถึงวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๔ จำนวน ๓๑ ฉบับ คุ้มครองตำราการแพทย์แผนไทยของชาติ จำนวน ๕๑๔ รายการ ศิลาจารึก จำนวน ๕๓๖ แผ่น และตำรับยาแผนไทยของชาติในตำราและศิลาจารึกดังกล่าว จำนวน ๔๐,๕๔๑ ตำรับ และเพื่อเป็นการส่งเสริม การใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยเหล่านี้ในการดูแลสุขภาพของประชาชน กระทรวงสาธารณสุข จึงคัดเลือกตำรับยาที่ดี มีประสิทธิผล และความปลอดภัยจากตำรับยาแผนไทยของชาติเหล่านี้ ให้เป็น “**รายการ ตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ**” ดำเนินการโดยแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิด้านการแพทย์แผนไทยและนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง เป็นคณะกรรมการ คณะอนุกรรมการ และคณะทำงานชุดต่าง ๆ เพื่อทำหน้าที่ในการพิจารณา กลั่นกรอง และคัดเลือกตำรับยาที่เหมาะสม จากนั้นจึงนำตำรับยาที่คัดเลือกเข้าสู่กระบวนการประชาพิจารณ์ มีประโยชน์ ในการเรียนการสอนวิชาชีพแพทย์แผนไทย การส่งเสริมการผลิตยาโดยภาคอุตสาหกรรมและโรงพยาบาลของรัฐ และการคัดเลือกเข้าสู่รายการยาแผนไทยในบัญชียาหลักแห่งชาติต่อไปในอนาคต กระบวนการจัดทำตำรับยาแผนไทย แห่งชาติดังกล่าว จึงถือได้ว่ารายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติฉบับนี้ผ่านกระบวนการพิจารณากลั่นกรองคัดเลือก มาอย่างเข้มข้นและได้รับการยอมรับโดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง “**รายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ**” ฉบับนี้เป็น ผลการดำเนินงานในปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๓ ของ “**โครงการจัดทำรายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ**” และเป็นผลงานทางวิชาการสำคัญของกระทรวงสาธารณสุข นำสู่การต่อยอดในระบบสุขภาพ เศรษฐกิจ ทรัพย์สิน ทางปัญญาและนวัตกรรม

ท้ายที่สุดนี้ ขอขอบคุณคณะกรรมการอำนวยการจัดทำตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ คณะกรรมการคุ้มครอง
และส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย คณะอนุกรรมการจัดทำตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ คณะทำงานกลั่นกรอง
ตำรับยาแผนไทยแห่งชาติทั้ง ๓ ชุด และคณะทำงานอื่น ๆ รวมทั้งกองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ที่ได้สนับสนุน
งบประมาณในการจัดทำผลงานครั้งนี้

(นายอนุทิน ชาญวีรกูล)

รองนายกรัฐมนตรี

และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข

คำนำ

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ขับเคลื่อนภารกิจด้านการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้แบ่งภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ๓ ประเภท ได้แก่ ตำรับยาแผนไทยของชาติหรือตำราการแพทย์แผนไทยของชาติ ตำรับยาแผนไทยทั่วไปหรือตำราการแพทย์แผนไทยทั่วไป และตำรับยาแผนไทยส่วนบุคคลหรือตำราการแพทย์แผนไทยส่วนบุคคล โดยให้อำนาจรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขประกาศคุ้มครองรายการตำรับยาแผนไทยในตำราการแพทย์แผนไทย ตามประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ จำนวน ๓๑ ฉบับ ตำราการแพทย์แผนไทย ๕๑๔ รายการ ตำรับยาแผนไทย ๔๐,๕๔๑ ตำรับ และศิลาจารึก ๕๓๖ แผ่น ในจำนวนดังกล่าวเป็นตำราและแผ่นศิลาจารึกจาก “ศิลาจารึกตำรายาวัตพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์)” โดยประกาศเป็นตำราการแพทย์แผนไทยของชาติฉบับแรก และยังเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า โดยองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ประกาศรับรองขึ้นทะเบียนเป็นมรดกความทรงจำแห่งโลก (Memory of the World) เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๔

นอกจากนี้ “ศิลาจารึกตำรายาวัตราชโอรสารามราชวรวิหาร” ยังมีความสำคัญเนื่องจากเป็นตำราการแพทย์แผนไทย ๑ ใน ๔ รายการ ของต้นสาแหรกตำราการแพทย์แผนไทยดั้งเดิม อีกทั้งมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ กล่าวคือ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๓) เมื่อครั้งยังทรงดำรงพระราชอิสริยยศเป็นพระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ทรงเป็นแม่ทัพคุมทหารไปตั้งทัพอยู่ที่เมืองกาญจนบุรี พระองค์ได้เสด็จยาตราทัพออกจากกรุงเทพมหานคร เส้นทางยาตราทัพได้ผ่านคลองบางกอกใหญ่เข้าคลองด่าน เมื่อเสด็จถึงวัดจอมทอง หรือวัดราชโอรสารามราชวรวิหาร อันเป็นวัดโบราณ ก็เสด็จหยุดประทับแรมที่หน้าวัดและได้ทรงกระทำพิธีเบิกโคลนทวารตามลักษณะพิชัยสงคราม ณ วัดนี้ ในพิธีดังกล่าวนี้ได้ทรงอธิษฐานขอให้เสด็จไปราชการทัพคราวนี้หากประสบความสำเร็จและเสด็จกลับมาโดยสวัสดิภาพจะสร้างวัดถวายให้ใหม่ ครั้นเสด็จกลับถึงพระนครแล้วก็ทรงเริ่มปฏิสังขรณ์วัดจอมทองใหม่ทั้งหมด ได้เสด็จมาประทับคุมงานและตรวจตราการก่อสร้างด้วยพระองค์เอง แล้วถวายเป็นพระอารามหลวง ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการแพทย์แผนไทย พระองค์ได้ให้เหล่านักปราชญ์รวบรวมและคัดเลือกสรรพความรู้ด้านการแพทย์แผนไทยส่วนหนึ่ง มาจารึกประดับเป็นแผ่นหินอ่อนสีเทารูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดกว้างยาว ด้านละ ๓๓ เซนติเมตร ติดประดับอยู่ที่ผนังด้านนอกของระเบียงพระวิหารพระพุทธไสยาสน์และผนังศาลารายหน้าพระอุโบสถวัดราชโอรสารามราชวรวิหาร ครั้นถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๓๖๗-๒๓๙๔) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บูรณปฏิสังขรณ์วัดโพธิ์ พร้อมทั้งขยายอาณาเขตพระอารามใช้เวลานานถึง ๑๖ ปี ๗ เดือน ในการนี้โปรดให้เหล่านักปราชญ์ ราชบัณฑิตในวิชาการสาขาต่าง ๆ คั้นคว่ำ รวบรวมตรวจสอบและคิดสรรตำราวิชาการต่าง ๆ ให้ถูกต้อง จารึกประดับไว้ในอาคารเขตพุทธาวาส เพื่อเผยแพร่ความรู้แก่ราษฎรวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรวิหาร (วัดโพธิ์) จึงเป็นแหล่งเรียนรู้ของปวงชนที่ใฝ่หาความรู้เปรียบเสมือนเป็น “มหาวิทยาลัยแห่งแรกของเมืองไทย” ที่รวมเอาภูมิปัญญาไทยไว้เป็นมรดกให้ลูกหลานไทยได้เรียนรู้ และเป็นมรดกแห่งภูมิปัญญาไทยให้คงอยู่คู่ประเทศไทย คณะรัฐมนตรีจึงได้มีมติเมื่อวันที่ ๑๖ มิถุนายน ๒๕๕๘ เห็นชอบการถวายพระราชสมัญญา “พระบิดาแห่งการแพทย์แผนไทย” แต่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหาเจษฎาราชเจ้า และกำหนดให้วันที่ ๒๙ ตุลาคม ของทุกปี เป็น “วันภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยแห่งชาติ”

กระทรวงสาธารณสุขมีนโยบายพัฒนาและกำหนดให้มีรายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ โดยมอบหมายให้กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ดำเนินการกลั่นกรอง วิเคราะห์ และคัดเลือกตำรับยาแผนไทยจากแหล่งสำคัญ ได้แก่ ตำรับยาจากตำราการแพทย์แผนไทยของชาติ ตำรับยาเกร็ด ตำรับยาจากบัญชียาจากสมุนไพรในบัญชียาหลักแห่งชาติและประกาศยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ ตำรับยาจากแหล่งทั้งหลายเหล่านี้ ได้ผ่านการพิจารณา กลั่นกรอง และคัดเลือกบนพื้นฐานองค์ความรู้การแพทย์แผนไทย โดยอาศัยกลไกคณะทำงาน กลั่นกรองตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ ๓ ชุด คณะอนุกรรมการจัดทำตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ คณะกรรมการอำนวยการจัดทำตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ และคณะกรรมการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ประกาศเป็น “รายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ (National Thai Traditional Medicine Formulary)” ทั้งนี้ ได้ผ่านการรับฟังความคิดเห็นเพื่อให้รายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติดังกล่าว เป็นที่ยอมรับอย่างเป็นทางการ ให้ใช้ในการประกอบวิชาชีพและการเรียนการสอนแพทย์และเภสัชกรรมแผนไทย เป็นรายการยาในระบบบริการสุขภาพของประเทศ และในการผลิตยาแผนไทยในระดับอุตสาหกรรมและสถานบริการสุขภาพ

ด้วยเหตุผลและความสำคัญของหนังสือรายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ เล่มนี้ ได้จัดพิมพ์จำนวน ๓๒๔ ตำรับ เพื่อนำไปเผยแพร่ใช้ประโยชน์และอ้างอิงทางวิชาการ หวังเป็นอย่างยิ่งว่า ตำราเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ในวงกว้างแก่ผู้ประกอบวิชาชีพด้านการแพทย์แผนไทย บุคลากรด้านการแพทย์แผนไทยและสาธารณสุขต่อไป

(แพทย์หญิงอัมพร เบญจพลพิทักษ์)

อธิบดีกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

คำแนะนำการใช้รายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ

ข้อมูลที่ให้ในบท “คำแนะนำการใช้รายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ” นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายที่มาของรายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ รวมทั้งความหมายของเนื้อหาในแต่ละบท แต่ละหัวข้อ และภาคผนวกของรายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติเล่มนี้

ตำราเล่มนี้ คณะกรรมการอำนวยการจัดทำตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ รวมทั้งคณะอนุกรรมการและคณะทำงานที่เกี่ยวข้อง มุ่งหวังให้เป็น “รายการตำรับยาแห่งชาติ” หรือที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า “National Formulary” ของตำรับยาแผนไทย จึงมีชื่อเรียกว่า “รายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ (National Thai Traditional Medicine Formulary)” ซึ่งเป็นเอกสารทางการที่รวบรวมตำรับยาแผนไทยจากแหล่งสำคัญ ๔ แหล่ง ได้แก่ ตำรับยาจากตำรายาแผนไทยชาติ ตำรับยาเกร็ดที่ผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทยยังนิยมใช้ปรุงยาให้แก่ผู้ป่วย ตำรับยาจากบัญชียาจากสมุนไพรในบัญชียาหลักแห่งชาติ และประกาศยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ ตำรับยาจากแหล่งเหล่านี้ได้ผ่านการพิจารณา ถัดกรอง และคัดเลือกบนพื้นฐานองค์ความรู้การแพทย์แผนไทย โดย คณะทำงานถัดกรองตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ ๓ ชุด และ คณะอนุกรรมการจัดทำตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ อันประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิด้านการแพทย์แผนไทย คณะกรรมการอำนวยการจัดทำตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ และ คณะกรรมการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ทั้งนี้ ได้ผ่านการทำประชาพิจารณ์เพื่อให้รายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติเป็นที่ยอมรับอย่างเป็นทางการ นำไปใช้เป็นรายการยาในระบบบริการสุขภาพของประเทศ การประกอบวิชาชีพและการเรียนการสอนด้านการแพทย์และเภสัชกรรมแผนไทย รวมทั้งการผลิตยาแผนไทยในระดับอุตสาหกรรมและในสถานบริการสุขภาพ

รายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ ประกอบด้วยตำรับยา ๓๒๔ ตำรับ สำหรับกลุ่มโรค/อาการ ๑๕ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มโรคเด็ก กลุ่มโรคสตรี กลุ่มโรคลม กลุ่มยาบำรุง อายุวัฒนะ กลุ่มโรคกระษัย กล่อน กลุ่มโรคผิวหนัง แผล โรคเรื้อน กลุ่มโรคฝี กลุ่มโรคในปาก ในคอ กลุ่มโรคทางเดินปัสสาวะ กามโรค กลุ่มอาการท้องเสีย ท้องเดิน บิด ป่วง กลุ่มโรคจิตสติดวง กลุ่มโรคหอบ ไอ หอบหืด กลุ่มโรคท้องมาน กลุ่มไข้ และกลุ่มอื่น ๆ ซึ่งตำรับยาที่ถัดกรองหรือคัดเลือกมานั้นยังไม่ใช้รายการยาทั้งหมดสำหรับแต่ละกลุ่มโรค/อาการเหล่านี้ คณะทำงานฯ คณะอนุกรรมการฯ และคณะกรรมการฯ ที่เกี่ยวข้องยังจะต้องพิจารณาแก้ไข ปรับปรุง เพิ่มเติมรายการตำรับยาสำหรับกลุ่มโรค/อาการอื่น ๆ อย่างต่อเนื่องต่อไป

ข้อมูลตำรับยาแผนไทยในรายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติเล่มนี้ ได้นำมาเรียบเรียงไว้ในรูปแบบที่เรียกว่า “มอโนกราฟ” (monograph) โดยมีความมุ่งหมายเพื่อให้ความรู้แก่แพทย์แผนไทยและนักศึกษาแพทย์แผนไทยที่สนใจเกี่ยวกับที่มาของตำรับยา สูตรตำรับ การปรุงยา สรรพคุณ ขนาดและวิธีการใช้ เป็นต้น เพื่อประโยชน์ในการนำไปใช้ปรุงยา สั่งยา หรือจ่ายยาให้แก่ผู้ป่วยได้อย่างถูกต้อง ปลอดภัย และมีประสิทธิผล มิใช่รายละเอียดของยาที่ระบุวิธีการตรวจวิเคราะห์หรือการควบคุมคุณภาพของตำรับยาในลักษณะของตำรามาตรฐานยาแผนไทย (Thai Traditional Preparation Pharmacopoeia)

คำอธิบายความหมายของมโนกราฟของตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ

โครงสร้างของมโนกราฟของตำรับยาแผนไทยแต่ละตำรับประกอบด้วย ชื่อตำรับยา ชื่ออื่น (ถ้ามี) ที่มาของตำรับยา สูตรตำรับยา สรรพคุณ รูปแบบยา วิธีปรุงยา (ถ้ามี) ขนาดและวิธีการใช้ รวมทั้ง คำเตือน ข้อห้ามใช้ ข้อควรระวัง ข้อมูลเพิ่มเติม (ถ้ามี) และเอกสารอ้างอิง แต่ละหัวข้อมีรายละเอียดและความหมาย ดังนี้

ชื่อตำรับยา (Name of medicinal preparation)

เป็นชื่อภาษาไทยของตำรับยาที่ระบุไว้ใน “ตำรายาแผนไทยแห่งชาติ” “บัญชียาจากสมุนไพรในบัญชียาหลักแห่งชาติ” หรือ “ประกาศยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ” กรณีมีการสะกดชื่อยาหลายแบบหรือมีชื่อยาหลายชื่อ จะเลือกชื่อที่นิยมใช้มากที่สุด หรือใช้คำที่นิยมเขียนหรือสะกดกันในปัจจุบันเป็นชื่อตำรับยา เช่น ยามหาสดมภ์ ส่วนชื่อที่สะกดแบบอื่นจะเก็บไว้ในหัวข้อ “ชื่ออื่น” ในกรณีที่ในคัมภีร์ไม่ระบุชื่อตำรับยา ได้ใช้วิธีนำชื่อโรคหรืออาการที่ตำรับยานั้นใช้แก้มาดังเป็นชื่อตำรับยา เช่น ยาแก้ตานขางและตานขโมย ยาแก้เจ็บคอ แก้ไอ แก้อาเจียน แก้สะอึก

ชื่ออื่น (Other name)

ยาบางตำรับ นอกเหนือจากชื่อที่ใช้เป็นชื่อตำรับยาแล้ว ยังมีชื่อเรียกอื่นอีกหลายชื่อ หรือมีวิธีการสะกดชื่อยาหลายแบบ ชื่อเหล่านั้น จะระบุไว้ในชื่ออื่น

ที่มาของตำรับยา (Source of origin)

เป็นชื่อคัมภีร์หรือตำรายาตั้งเดิมที่เป็นต้นกำเนิดหรือแหล่งที่มาของตำรับยานั้น พร้อมทั้งเลขหน้าหรือเลขที่แผ่นศิลาจารึกเพื่อการอ้างอิง และระบุข้อความเดิมเกี่ยวกับสูตรตำรับยานั้นไว้ด้วยอักษรตัวเอนในเครื่องหมายอัญประกาศ ในบางกรณียาตำรับหนึ่งอาจมีการระบุไว้ในตำรายามากกว่า ๑ เล่ม เช่น ยาแก้ตานขาง ที่อยู่ในเวชศาสตร์ฉบับหลวงรัชกาลที่ ๕ กับยาแก้รางฝ้าย ที่อยู่ในแพทยศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑ พระยาพิศณุประสาทเวช ร.ศ. ๑๒๘ เป็นยาที่มีสูตรตำรับเหมือนกัน จึงระบุที่มาจากทั้ง ๒ แหล่ง

สำหรับตำรับยาที่มาจาก “บัญชียาจากสมุนไพรในบัญชียาหลักแห่งชาติ” เนื่องจากบางตำรับได้มีการใช้เป็นยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณมาก่อนเป็นเวลานานหลายสิบปีและปรับปรุงสูตรตำรับไปบ้าง ดังนั้น สูตรตำรับจึงอาจไม่ตรงกับตำรับยาในคัมภีร์หรือตำรายาตั้งเดิม เช่น น้ำหนักของตัวยาบางตัวอาจต่างไป ตัวยาบางตัวอาจหายไป หรือมีการเพิ่มตัวยาบางตัวขึ้นมา แต่ยังคงมีเค้าโครงของตำรับยาที่ใกล้เคียงกับตำรับยาที่อยู่ในคัมภีร์หรือตำรายาตั้งเดิม ในกรณีเช่นนี้ ได้นำตำรับยาจากคัมภีร์หรือตำรายาตั้งเดิมที่ใกล้เคียงกันนั้นมาอ้างอิงไว้ในหัวข้อ “ที่มา” เพื่อการศึกษาเปรียบเทียบ สำหรับข้อมูลอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับประวัติการคัดเลือกเข้าสู่บัญชียาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ และบัญชียาหลักแห่งชาติได้นำไปกล่าวไว้ในหัวข้อ “ข้อมูลเพิ่มเติม”

ส่วนตำรับยาที่มาจากเภสัชตำรับโรงพยาบาลที่อยู่ในบัญชียาจากสมุนไพรในบัญชียาหลักแห่งชาติ ได้พยายามสืบค้นถึงที่มาให้ชัดเจนที่สุดเท่าที่จะทำได้ ว่าโรงพยาบาลใดพัฒนายาตำรับนี้เป็นแห่งแรกสำหรับใช้เป็นเภสัชตำรับโรงพยาบาลจากสมุนไพร หรือผู้ใดเป็นผู้พัฒนาตำรับยานั้น ตำรับยาบางตำรับหมอพื้นบ้านเป็นผู้พัฒนาสูตรตำรับขึ้นใช้รักษาผู้ป่วยในชุมชนอย่างได้ผลดีมาก่อน หากผู้บริหารโรงพยาบาลชุมชนใกล้เคียงยอมรับในประสิทธิผลและความปลอดภัย และหมอพื้นบ้านเจ้าของตำรับยาอนุญาต โรงพยาบาลก็สามารถนำตำรับยานั้นมาเป็นรายการยาในเภสัชตำรับโรงพยาบาล เพื่อผลิตและใช้กับผู้ป่วยในโรงพยาบาลให้เกิดประโยชน์ในวงกว้างต่อไป คณะทำงานกลั่นกรองตำรับยาแผนไทยแห่งชาติจึงได้เสนอตำรับยาเหล่านี้ให้คณะอนุกรรมการฯ และคณะกรรมการฯ ที่เกี่ยวข้องพิจารณาคัดเลือกเข้าในรายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ

สูตรตำรับยา (Medicinal preparation formula)

เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับสูตรและส่วนประกอบของตำรับยานั้น โดยระบุว่ามัตถยา (ไม่ว่าจะเป็นพืชวัตถุ สัตว์วัตถุ หรือธาตุวัตถุ) รวมทั้งหมดกี่ชนิด ปริมาณรวมของตัวยาทั้งหมดกี่กรัม หรือทั้งหมดกี่ส่วนในกรณีสูตรตำรับ ระบุมัตถยาเป็นส่วน จากนั้นจึงระบุรายละเอียดของตัวยาแต่ละชนิดและน้ำหนักยา โดย

- **ตัวยา (Medicinal material, materia medica)** คือ ชื่อเครื่องยาที่นำมาใช้ปรุงยา ไม่ใช่ชื่อพืชสมุนไพรซึ่งเป็นที่มาของเครื่องยา สำหรับข้อมูลตัวยาหรือเครื่องยาแต่ละชนิดว่ามีที่มาจากพืชสมุนไพร หรือสัตว์ที่มีชื่อวิทยาศาสตร์อย่างไร หรือมีชื่อเครื่องยาเป็นภาษาละตินซึ่งเป็นชื่อสากลอย่างไร รวมทั้งส่วนที่ใช้ของ พืชและสัตว์แต่ละชนิด ได้รวบรวมไว้ใน “ภาคผนวก ๑ เกสรวัตถุ” หากมีการวงเล็บส่วนที่ใช้กำกับไว้ท้ายตัวยา หมายถึง เป็นส่วนที่ใช้ซึ่งแตกต่างจากตัวยาที่แพทย์แผนไทยนิยมใช้กันโดยทั่วไป

- **ปริมาณ (Amount)** ส่วนมากแสดงน้ำหนักเป็นกรัมหรือเป็นส่วน มีบ้างที่กำหนดน้ำหนักหรือ ปริมาณเป็นหน่วยวัดอื่น เช่น กลีบ กำมือ ดอก ผล แวน หัว องคุลี หรือแสดงปริมาณตัวยาเป็นหน่วยน้ำหนักแบบไทย (ตำลึง บาท สลึง เฟื้อง ไพ) ซึ่งได้แปลงหน่วยน้ำหนักแบบไทยในตำรายาให้เป็นกรัม โดยเทียบน้ำหนักดังนี้

๑ ชั่ง	เท่ากับ ๒๐ ตำลึง	เท่ากับ ๑,๒๐๐ กรัม
๑ ตำลึง	เท่ากับ ๔ บาท	เท่ากับ ๖๐ กรัม
๑ บาท	เท่ากับ ๔ สลึง	เท่ากับ ๑๕ กรัม
๑ สลึง	เท่ากับ ๒ เฟื้อง	เท่ากับ ๓.๗๕ กรัม
๑ เฟื้อง	เท่ากับ ๔ ไพ	เท่ากับ ๑.๘๗๕ กรัม
๑ ไพ		เท่ากับ ๐.๔๖๘๗๕ กรัม
๑ ทะนาน		เท่ากับ ๑,๐๐๐ มิลลิลิตร
๑ ถ้วย		เท่ากับ ๑๕๐ มิลลิลิตร
๑ จอก		เท่ากับ ๕๐ มิลลิลิตร

สรรพคุณ (Therapeutic use)

คุณสมบัติในการแก้หรือบำบัดรักษาโรคหรืออาการของตำรับยานั้นตามศาสตร์การแพทย์แผนไทย หรือจากรายงานการศึกษาวิจัยทางคลินิกที่สนับสนุนข้อบ่งใช้ เช่น สรรพคุณบรรเทาอาการปวดประจำเดือน ของยาประสะไพล หรือสรรพคุณขับลม บรรเทาอาการท้องอืดท้องเฟ้อของยาธาตุอบเชย สำหรับความหมายของ สรรพคุณที่เป็นศัพท์การแพทย์แผนไทยนั้น ได้ให้คำอธิบายศัพท์ไว้ใน “ภาคผนวก ๔ อภิธานศัพท์”

รูปแบบยา (Dosage form)

ลักษณะทางกายภาพของผลิตภัณฑ์ยาตำรับนั้น ๆ เช่น เป็นยาต้ม ยาผง ยาลูกกลอน ยาเม็ด ยาเม็ดพิมพ์ ยาแคปซูล ยาน้ำมัน ยาประคบ บางตำรับยามีรูปแบบยาได้มากกว่า ๑ รูปแบบ เช่น ยาผง ยาเม็ด ยาแคปซูล สำหรับยาเม็ด ยาเม็ดพิมพ์ หรือยาลูกกลอน บางตำรับจะระบุขนาดน้ำหนักต่อเม็ดไว้ด้วย

วิธีปรุงยา (Compounding method)

ในมอโนกราฟของยาบางตำรับอาจมีวิธีการเตรียมเฉพาะ ซึ่งแตกต่างจากที่ระบุไว้ในภาคผนวก ๓ ก็จะอธิบายวิธีเตรียมไว้ในหัวข้อนี้

ขนาดและวิธีใช้ (Dosage and administration)

ตำรับยาที่คัดเลือกจาก “บัญชียาจากสมุนไพรในบัญชียาหลักชาติ” หรือจาก “ประกาศยาสามัญประจำบ้าน แผนโบราณ” ได้ระบุขนาดและวิธีใช้ไว้แล้วโดยละเอียดทุกตำรับ โดยระบุขนาดใช้ของยาเป็นระบบเมตริก คือ เป็นกรัม หรือมิลลิกรัม และยาน้ำกำหนดปริมาตรเป็นมิลลิลิตร

ส่วนตำรับยาแผนไทยที่มาจากคัมภีร์และตำรายาแผนไทยของชาติต่าง ๆ มักไม่ได้ระบุขนาดและวิธีใช้ไว้ การกำหนดขนาดและวิธีใช้ของตำรับยากลุ่มนี้เป็นเนื้อหาส่วนที่ยากที่สุดในการจัดทำรายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ จึงต้องอาศัยประสบการณ์การเตรียมยาและการสั่งใช้ยาของคณะทำงานฯ คณะอนุกรรมการฯ ที่เป็นแพทย์แผนไทย ผู้เชี่ยวชาญ ในการให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพื่อกำหนดขนาดและวิธีใช้ที่เหมาะสม โดยใช้วิธีระบุขนาดของยาเม็ด ยาเม็ดพิมพ์ หรือยาลูกกลอนเป็นมิลลิกรัมต่อเม็ด แล้วระบุขนาดใช้เป็นจำนวนเม็ดสำหรับผู้ใหญ่และเด็ก โดยขนาดยาของเด็กจะลดลงเป็นสัดส่วนกับอายุของเด็ก ถ้าเป็นยาน้ำจะระบุเป็นจำนวนช้อนชาหรือจำนวนช้อนโต๊ะ โดยวงเล็บ ปริมาตรเป็นซีซีหรือมิลลิลิตรไว้ให้ด้วยเพื่อความสะดวกหากใช้ถ้วยตวงยา โดยคิดคำนวณว่า ๑ ช้อนชา เท่ากับ ๕ ซีซี (มิลลิลิตร) และ ๑ ช้อนโต๊ะ เท่ากับ ๑๕ ซีซี

ข้อห้ามใช้ (Contraindication)

ข้อมูลที่อธิบายว่าตำรับยานี้ห้ามใช้ในคนกลุ่มใด เพื่อความปลอดภัยของผู้บริโภค เช่น ยาประสะไพไล ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์หลังคลอด หญิงตั้งครรภ์ และผู้มีไข้

คำเตือน (Warning)

ข้อความที่ผู้บริโภคและผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทยควรทราบก่อนการใช้หรือการสั่งใช้ยา ตำรับนั้น หรือควรใช้ด้วยความระมัดระวังในผู้ป่วยกลุ่มใด เช่น ยาเขียวหอม ไม่แนะนำให้ใช้ในผู้ที่สงสัยว่าเป็น ไข้เลือดออก เนื่องจากอาจบดบังอาการของไข้เลือดออก นอกจากนี้ ยังอธิบายเกี่ยวกับอาการไม่พึงประสงค์ (adverse drug reaction) ที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้ตำรับยานั้น (ถ้ามี) รวมทั้งผลเสียต่อร่างกายที่อาจเกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ ระหว่างตำรับยานั้นกับยาแผนปัจจุบันบางชนิดหากมีการใช้ร่วมกัน (herb-drug interaction) เช่น ยาบางตำรับ ควรระวังการกินร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่ม (anticoagulant) และยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด (antiplatelet) เพราะอาจเพิ่มความเสี่ยงของการเกิดเลือดออก (bleeding)

ข้อควรระวัง (Precaution)

ข้อความแจ้งเตือนเกี่ยวกับสิ่งที้อาจเกิดขึ้นระหว่างการใช้ยาตำรับ ที่ผู้บริโภครหรือผู้ประกอบการวิชาชีพ การแพทย์แผนไทยควรทราบ เช่น ตำรับยาที่มีการบูรเป็นส่วนประกอบ จะมีข้อควรระวังว่า “ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้”

ข้อมูลเพิ่มเติม (Additional information)

ข้อมูลเกี่ยวกับตำรับยาที่ควรทราบ เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับที่มาของตำรับยา หรือการตัดตัวยางบางตัวออกจากสูตรตำรับดั้งเดิมพร้อมทั้งเหตุผล หรือเป็นข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับโรคหรืออาการที่ใช้ตำรับยานั้นในการบำบัดรักษา คำแนะนำเกี่ยวกับการเตรียมยา การใช้ยา กระจายยา ข้อมูลเกี่ยวกับคำแนะนำในการปฏิบัติตัวของผู้ป่วยเพื่อป้องกันไม่ให้มีอาการเลวลง เช่น งตของแสงลง ของเย็น ของเผ็ดร้อน ข้อมูลเกี่ยวกับปริมาณที่ทำให้เกิดพิษจากการกินการบูรหรือข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับตำรับยาที่มีกัญชาเป็นส่วนผสม

เอกสารอ้างอิง (Reference)

การเขียนเอกสารอ้างอิงทั้งภาษาไทยและอังกฤษใช้หลักของแวนคูเวอร์ (Vancouver style) แต่การใช้เครื่องหมายวรรคตอนของเอกสารอ้างอิงภาษาไทยใช้ตาม “หลักเกณฑ์การใช้เครื่องหมายวรรคตอนและเครื่องหมายอื่น ๆ หลักเกณฑ์การเว้นวรรค หลักเกณฑ์การเขียนคำย่อ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พิมพ์ครั้งที่ ๗ (แก้ไขเพิ่มเติม)”

อย่างไรก็ตาม ตัวยา สรรพคุณของตำรับยา ขนาดและวิธีใช้ที่ระบุในแต่ละตำรับยานั้น ไม่ได้หมายความว่า เป็นตัวยา สรรพคุณของตำรับยา ขนาดและวิธีใช้ที่ยอมรับในการขึ้นทะเบียนตำรับ แจ็งรายละเอียดหรือจดแจ้งการอ้างอิงตัวยา สรรพคุณของตำรับยา ขนาดและวิธีใช้เพื่อการขอขึ้นทะเบียนตำรับ แจ็งรายละเอียดหรือจดแจ้งนั้น ให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติผลิตภัณฑ์สมุนไพร พ.ศ. ๒๕๖๒ พระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. ๒๕๖๒ และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม รวมทั้งกฎกระทรวง และประกาศกระทรวงที่เกี่ยวข้อง

ภาคผนวกของรายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ

ตอนท้ายของรายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ มีภาคผนวกอยู่ ๔ ภาคผนวก เพื่อให้ข้อมูลเพิ่มเติมแก่ผู้อ่านเกี่ยวกับตัวยาต่าง ๆ ที่ใช้ในตำรับยาทั้ง ๓๒๔ ตำรับ ได้แก่ เภสัชวัตถุ การเตรียมตัวยาก่อนใช้ปรุงยา วิธีการปรุงยา อภิธานศัพท์ด้านการแพทย์แผนไทยที่เกี่ยวข้องกับโรคและอาการต่าง ๆ ที่กล่าวถึงในรายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ มีรายละเอียดพอสังเขป ดังต่อไปนี้

ภาคผนวก ๑ เภสัชวัตถุ (Medicinal material, Materia Medica)

เป็นภาคผนวกที่รวมตัวยาหรือเภสัชวัตถุ ทั้งพืชวัตถุ สัตว์วัตถุ และธาตุวัตถุทั้งหมดที่เป็นส่วนประกอบในตำรับยาทั้ง ๓๒๔ ตำรับ ในรูปของตาราง โดยแต่ละช่องจะให้ข้อมูลดังนี้

- ชื่อตัวยา (Thai title) หมายถึง ชื่อตัวยาที่ระบุในสูตรตำรับยา โดยเป็นชื่อที่เรียกหรือรู้จักเป็นสากลในปัจจุบัน ซึ่งอาจแตกต่างจากชื่อที่ใช้เรียกหรือเขียนในเอกสารต้นฉบับเดิม โดยเรียงชื่อตัวยาตามลำดับอักษรภาษาไทย ก-ฮ ในแบบพจนานุกรม

- **ส่วนที่ใช้ (Part used)** หมายถึง ส่วนของพืชสมุนไพรที่นำมาใช้เป็นตัวยา เช่น เหง้า ราก ใบ ดอก เกสร ผล เมล็ด ฯลฯ ทั้งนี้ ส่วนที่ใช้นี้จะยึดตามหลักทางพฤกษศาสตร์ ไม่ใช่ชื่อที่เรียกเครื่องยาตามตำรายาไทย เช่น ดิปลี ส่วนที่ใช้นี้ คือ ช่อผล ไม่ใช่ช่อดอก แม้ว่าในตำราการแพทย์แผนไทยมักเรียกช่อผลที่มีสีแดงว่า ดอกดิปลี

สำหรับตัวยาใดที่มีส่วนที่ใช้นี้มากกว่า ๑ ส่วน และมีเครื่องหมายดอกจัน “*” กำกับไว้หมายความว่า เป็นส่วนที่ใช้นี้ของตัวยาที่แพทย์แผนไทยนิยมใช้กันโดยทั่วไป

- **ชื่อละติน (Latin title)** เป็นชื่อตัวยาในภาษาละตินที่กำหนดให้มีไว้เพื่อความ เป็นสากล เนื่องจากตำรายา (Pharmacopoeia) หรือรายการตำรับยาแห่งชาติ (National Formulary) ของหลายประเทศและขององค์การอนามัยโลกก็ใช้ชื่อละตินเป็นชื่อทางการของตัวยาต่าง ๆ ในที่นี้เพื่อความสะดวกในการสืบค้นชื่อ จึงได้นำส่วนที่ใช้นี้เป็นยา เป็นคำลงท้ายชื่อ แทนที่จะใช้เป็นคำนำหน้า เช่นเดียวกับในตำราอ้างอิงยาสมุนไพรไทยของกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

ศัพท์ภาษาละตินสำหรับส่วนต่าง ๆ ของพืชสมุนไพร ได้แก่ Bulbus (หัวอย่างหัวหอม), Caulis (เถา), Cormus (หัวอย่างหัวเผือก), Cortex (เปลือกต้น), Exocarpium (เปลือกผลชั้นนอก หรือ ผิวผล), Flos (ดอก), Folium (ใบ), Fructus (ผลหรือฝัก), Galla (ปุ่มหูด), Herba (ทั้งต้น), Lignum (แก่น), Mesocarpium (ผนังผลชั้นกลาง), Pedunculatum (ก้านช่อผล), Pericarpium (เปลือกผล), Pulpa (เนื้อในผลหรือฝัก), Radix (ราก), Rhizoma (เหง้า), Semen (เมล็ด), Stamen (เกสรเพศผู้) และ Stigma (ยอดเกสรเพศเมีย)

ศัพท์ภาษาละตินสำหรับผลิตภัณฑ์ที่ได้จากสมุนไพร ได้แก่ Aetheroleum (น้ำมันระเหยง่าย), Extractum (สิ่งสกัดจากสมุนไพร), Latex (ยาง), Oleum (น้ำมัน) และ Resina (ชัน) ทั้งนี้ ชื่อละตินจะใช้ตามชื่อที่ปรากฏในตำรายาของต่างประเทศหากเป็นตัวยาสมุนไพรเดียวกัน หรือใช้ชื่อวิทยาศาสตร์ของสมุนไพรที่เป็นต้นกำเนิดของตัวยา มาแปลงเป็นภาษาละติน ในกรณีที่ตัวยาจากสมุนไพรได้หลายชนิด จะใช้ชื่อวิทยาศาสตร์ของสมุนไพรหลักที่นิยมใช้มาแปลงเป็นชื่อละตินเพียง ๑ ชื่อเท่านั้น

- **ชื่อวิทยาศาสตร์ (Scientific name)** เป็นชื่อวิทยาศาสตร์ของสมุนไพรที่เป็นต้นกำเนิดของตัวยา ประกอบด้วย ชื่อสกุล (genus) เขียนด้วยตัวเอน ขึ้นต้นด้วยอักษรตัวพิมพ์ใหญ่ ตามด้วยชื่อระบุชนิด (specific epithet) ซึ่งเขียนด้วยตัวเอนเช่นกัน ขึ้นต้นด้วยอักษรตัวพิมพ์เล็ก และชื่อผู้ตั้งชื่อ (author's name) ที่เขียนด้วยตัวอักษรปกติ ขึ้นต้นด้วยอักษรตัวใหญ่ ทั้งนี้อาจใช้ชื่อย่อตามที่กำหนดในหนังสือ Authors of Plant Names* ฐานข้อมูล The Plantlist** และฐานข้อมูล Plants of the World Online*** หากพืชสมุนไพรชนิดใดสามารถระบุพันธุ์ (variety) หรือพันธุ์ปลูก (cultivar) ได้ก็จะระบุไว้หลังชื่อ โดยใช้ตัวย่อ var. หรือ cv. ตามลำดับ แล้วตามด้วยชื่อพันธุ์หรือชื่อพันธุ์ปลูก

* Brummit RK, Powell CE. Authors of Plant Names. London: Royal Botanic Gardens, Kew. 1992.

** The Plant List (2013). Version 1.1. Published on the Internet; <http://www.theplantlist.org/> (accessed 1st December 2020).

*** Board of Trustees of the Royal Botanic Gardens, Kew Published on the Internet; <http://www.plantsoftheworldonline.org/> (accessed 1st December 2020).

ภาคผนวก ๒ การเตรียมตัวยาก่อนใช้ปรุงยา (Prepreparation of crude drug)

เนื่องจากตัวยาบางชนิดมีฤทธิ์แรงเกินไปหรือมีพิษมาก อาจเป็นอันตรายต่อผู้ป่วยได้ หรือตัวยาบางชนิดอาจไม่สะอาด มีเชื้อโรคปนเปื้อน หรือมีความชื้นมากเกินไป ตัวยาเหล่านี้จึงต้องผ่านกระบวนการ **ประสะ สะตุ** หรือ **ฆ่าฤทธิ์** ก่อนนำมาใช้ปรุงยา เพื่อความปลอดภัยของผู้บริโภค ภาคผนวกนี้จึงนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับการประสะ สะตุ หรือฆ่าฤทธิ์ของตัวยาบางชนิดก่อนนำไปใช้

ภาคผนวก ๓ วิธีการปรุงยา (Compounding of traditional medicinal preparation)

รายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ มีรูปแบบของยาเตรียมที่สำคัญ ๑๔ วิธี ได้แก่ ยาต้ม ยาน้ำมัน ยาดอง ยาฝน ยาทา ยาผง ยาแคปซูล ยาเม็ด ยาลูกกลอน ยาพอก ยาประคบ ยาขง ยาสด และยาขี้ผึ้ง

ซึ่งภาคผนวกนี้ได้อธิบายกระบวนการผลิตยาแต่ละรูปแบบโดยละเอียด รวมทั้งเครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่ต้องใช้ในการผลิตยา ขั้นตอนการผลิต รวมทั้งการควบคุมคุณภาพระหว่างการผลิต

ภาคผนวก ๔ อภิธานศัพท์ (Glossary)

ภาคผนวกนี้เป็นบัญชีคำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับการแพทย์แผนไทย โรคหรืออาการทางการแพทย์แผนไทย รวมทั้งศัพท์ทางเภสัชกรรมไทยที่กล่าวถึงในรายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาตินี้ เพื่อช่วยให้ผู้อ่านได้ศึกษาเพิ่มเติม และทำความเข้าใจคำศัพท์ที่เป็นภาษาไทยดั้งเดิมที่ใช้ในคัมภีร์หรือตำราแพทย์แผนไทยของชาติด้วยการให้ความหมายเป็นภาษาไทยที่ใช้ในปัจจุบัน ความหมายของคำศัพท์เหล่านี้ ส่วนใหญ่นำมาจาก “พจนานุกรมศัพท์แพทย์และเภสัชกรรมแผนไทย” ของกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ส่วนคำศัพท์ที่ยังไม่มีในพจนานุกรมดังกล่าว คณะทำงานฯ และคณะอนุกรรมการฯ ที่เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการแพทย์แผนไทยได้ร่วมกันพิจารณาปรับแก้ เพื่อจัดทำความหมายของคำศัพท์เหล่านั้นขึ้น

สารบัญ

	หน้า		
สาร	-ก-		
คำนำ	-ข-		
คำแนะนำการใช้รายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ	-ค-		
สารบัญ	-ณ-		
❖ รายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติมีดังนี้			
ยาเกษียะเส้น	๑	ยาแก้ไข้ สูตร ๑	๒๘
ยากำลักราชสีห์ สูตร ๑	๒	ยาแก้ไข้ สูตร ๒	๒๙
ยากำลักราชสีห์ สูตร ๒	๔	ยาแก้ไข้ตัวร้อน	๓๐
ยาแก้กลิ่น	๖	ยาแก้ไข้ที่บรรเทาหรือระดูทับไข้ สูตร ๑	๓๑
ยาแก้กลิ่นในเด็ก	๘	ยาแก้ไข้ที่บรรเทาหรือระดูทับไข้ สูตร ๒	๓๒
ยาแก้กลิ่นลม	๙	ยาแก้ไข้ที่บรรเทาหรือระดูทับไข้ สูตร ๓	๓๔
ยาแก้กลิ่นลมกล่อนแห้ง	๑๐	ยาแก้ไข้เพื่อเสมหะ สูตร ๑	๓๕
ยาแก้กลิ่นลมอัมพาต	๑๑	ยาแก้ไข้เพื่อเสมหะ สูตร ๒	๓๖
ยาแก้กลิ่นลมอุทงคมาวาต	๑๒	ยาแก้ไข้สันนิบาต	๓๗
ยาแก้กลิ่น ๕ จำพวก	๑๓	ยาแก้คอแห้ง กระจายน้ำ	๓๙
ยาแก้กลิ่นแห้ง	๑๔	ยาแก้คอแหบ	๔๐
ยาแก้กลากพรรณัย	๑๕	ยาแก้คุดทะราด	๔๑
ยาแก้กลากเหล็ก	๑๖	ยาแก้งูสวัด สูตร ๑	๔๒
ยาแก้กษัยกล่อน สูตร ๑	๑๗	ยาแก้งูสวัด สูตร ๒	๔๓
ยาแก้กษัยกล่อน สูตร ๒	๑๙	ยาแก้ข้าวร่ว สูตร ๑	๔๔
ยาแก้กษัยกล่อน สูตร ๓	๒๐	ยาแก้ข้าวร่ว สูตร ๒	๔๕
ยาแก้กษัยดาน	๒๑	ยาแก้ซางชุม	๔๖
ยาแก้กษัยเพื่อเตโชธาตุดุ	๒๒	ยาแก้ซางเพลิง	๔๗
ยาแก้กษัยเลือดลม	๒๓	ยาแก้ตากออกในเด็ก	๔๙
ยาแก้กำเดา	๒๔	ยาแก้ตับทรุด	๕๐
ยาแก้กฐัจฉิง	๒๕	ยาแก้ตาน	๕๑
ยาแก้โกฐฐาสยาวัตตติสาร	๒๖	ยาแก้ตานขโมย	๕๓
ยาแก้ไข้ร้อน	๒๗	ยาแก้ตานซาง	๕๔

ยาแก้เถาตาน	๕๕	ยาแก้มานหิน สูตร ๒	๙๑
ยาแก้ท้องขึ้น	๕๗	ยาแก้มุตฆาต สูตร ๑	๙๒
ยาแก้ท้องขึ้นในเด็ก	๕๘	ยาแก้มุตฆาต สูตร ๒	๙๔
ยาแก้ท้องเสียในเด็กอ่อน	๕๙	ยาแก้ระดูขัด	๙๖
ยาแก้ทักขิณมาน	๖๐	ยาแก้รำมะนาด	๙๗
ยาแก้โทสันทฆาต	๖๓	ยาแก้ริดสีดวงจุมก สูตร ๑	๙๘
ยาแก้ธาตุระส่ำระสาย	๖๕	ยาแก้ริดสีดวงจุมก สูตร ๒	๙๙
ยาแก้นอนไม่หลับ/ยาแก้ไข้ผอมเหลือง	๖๖	ยาแก้ริดสีดวงทวารหนัก สูตร ๑	๑๐๐
ยาแก้หน้าเหลืองเสีย	๖๗	ยาแก้ริดสีดวงทวารหนัก สูตร ๒	๑๐๑
ยาแก้แน่นในยอดดอก	๖๙	ยาแก้ริดสีดวงทวารหนัก สูตร ๓	๑๐๒
ยาแก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ	๗๐	ยาแก้ริดสีดวงทวารหนัก สูตร ๔	๑๐๓
ยาแก้ประดง	๗๑	ยาแก้ริดสีดวงลำคอ สูตร ๑	๑๐๔
ยาแก้ปวดท้องผสมคนที่สอ	๗๒	ยาแก้ริดสีดวงลำคอ สูตร ๒	๑๐๕
ยาแก้ปวดหลัง	๗๓	ยาแก้ริดสีดวงลำไส้	๑๐๖
ยาแก้ปัสสาวะ	๗๔	ยาแก้เริ่มแลงสู่วัด	๑๐๗
ยาแก้แผลในปากและลิ้น	๗๕	ยาแก้เรื้อนกวาง	๑๐๗
ยาแก้ฝี	๗๖	ยาแก้โรคจิต	๑๐๘
ยาแก้ฝีในกระพุ้งแก้มและในปาก สูตร ๑	๗๗	ยาแก้ลม สูตร ๑	๑๑๐
ยาแก้ฝีในกระพุ้งแก้มและในปาก สูตร ๒	๗๘	ยาแก้ลม สูตร ๒	๑๑๑
ยาแก้ฝีในคอ	๘๐	ยาแก้ลมกล่อน สูตร ๑	๑๑๒
ยาแก้ฝีในหู	๘๑	ยาแก้ลมกล่อน สูตร ๒	๑๑๓
ยาแก้ฝีมานทรวง	๘๒	ยาแก้ลมกล่อนให้จุก	๑๑๔
ยาแก้ฝีหัวคว่ำ	๘๓	ยาแก้ลมกษัย	๑๑๕
ยาแก้ฝีเอ็น	๘๔	ยาแก้ลมกษัยยกลอน	๑๑๖
ยาแก้พยาธิโรคเรื้อน	๘๕	ยาแก้ลมกษัยลูกอัณฑะใหญ่	๑๑๗
ยาแก้พิษฝี	๘๖	ยาแก้ลมกฤษชาติสัตวาร	๑๑๘
ยาแก้ฟกบวมเมื่อยวบ	๘๗	ยาแก้ลมต่าง ๆ	๑๒๐
ยาแก้มะเร็งไร	๘๘	ยาแก้ลมทุนะยักชวาโย	๑๒๑
ยาแก้มานลม	๘๙	ยาแก้ลมปะกั้ง	๑๒๒
ยาแก้มานหิน สูตร ๑	๙๐	ยาแก้ลมปัสสาวะ สูตร ๑	๑๒๓

ยาแก้ลมปัตฆาต สูตร ๒	๑๒๔	ยาแก้ไอคอแหบแห้ง	๑๖๒
ยาแก้ลมพาหุรวาโย	๑๒๖	ยาแก้ไอผสมกานพลู	๑๖๓
ยาแก้ลมพุกยักษ์	๑๒๗	ยาแก้ไอผสมตรีผลา	๑๖๔
ยาแก้ลมมหาสดมภ์	๑๒๘	ยาแก้ไอผสมมะขามป้อม	๑๖๕
ยาแก้ลมมหาสดมภ์และลมอัมพาต	๑๒๙	ยาแก้ไอผสมมะนาวดอง	๑๖๖
ยาแก้ลมวาระยักชะวาโย	๑๓๐	ยาแก้ไอพั้นบ้านอีสาน	๑๖๗
ยาแก้ลมสรรพวาระจักรโมลละ	๑๓๒	ยาแก้ไอเพื่อลม	๑๖๘
ยาแก้ลมสันดาน สูตร ๑	๑๓๓	ยาชี้ผึ้งกัดแผล แลฝีมี่ปลวก	๑๖๙
ยาแก้ลมสันดาน สูตร ๒	๑๓๔	ยาชี้ผึ้งแก้โรคผิวหนัง	๑๗๐
ยาแก้ลมสุนทรวาท	๑๓๕	ยาชี้ผึ้งแดงใส่ฝี	๑๗๑
ยาแก้ลมหทัยวาทะกำเริบ สูตร ๑	๑๓๗	ยาชี้ผึ้งใบมะระระ	๑๗๒
ยาแก้ลมหทัยวาทะกำเริบ สูตร ๒	๑๓๘	ยาเขียวน้อย	๑๗๓
ยาแก้ลมออกตามหูและตา	๑๓๙	ยาเขียวเบญจขันธ์	๑๗๔
ยาแก้ลมอัครารันตวาโย	๑๔๐	ยาเขียวพิกุลทอง	๑๗๕
ยาแก้ลมอัมพฤษ	๑๔๒	ยาเขียวหอม	๑๗๖
ยาแก้ลมอัมพฤษอัมพาต สูตร ๑	๑๔๓	ยาครรภ์รักษา	๑๗๘
ยาแก้ลมอัมพฤษ อัมพาต สูตร ๒	๑๔๕	ยากันธารส	๑๗๙
ยาแก้ลมอุทังคมาวาทา	๑๔๗	ยากุดทะราด	๑๘๐
ยาแก้ละอองพระบาท	๑๔๘	ยาฆ้องไชย	๑๘๑
ยาแก้วैयाกำเริบ	๑๔๙	ยาจันทน์ลีลา	๑๘๒
ยาแก้สันทฆาต	๑๕๑	ยาจันทน์สามโลก	๑๘๓
ยาแก้สารพัดลม	๑๕๒	ยาจำเริญอายุ	๑๘๔
ยาแก้เส้นปัตฆาต	๑๕๓	ยาจิตรวาโย	๑๘๖
ยาแก้เสียงแห้ง	๑๕๔	ยาชักตากให้หดเข้า	๑๘๗
ยาแก้หืด	๑๕๕	ยาชำระโลหิตน้ำนม	๑๘๘
ยาแก้อยู่ไฟไม่ได้	๑๕๖	ยาชिरนัคคีจร	๑๘๙
ยาแก้อุทรวาทอติสาร	๑๕๗	ยาชุนนุมาโย	๑๙๐
ยาแก้ไอ สูตร ๑	๑๕๘	ยาดาวดึงษา	๑๙๓
ยาแก้ไอ สูตร ๒	๑๕๙	ยาต้มแก้กษัยเส้น	๑๙๕
ยาแก้ไอ ขับเสมหะ สูตร ๑	๑๖๐	ยาต้มแก้เหน็บ	๑๙๖
ยาแก้ไอ ขับเสมหะ สูตร ๒	๑๖๑	ยาตรีผลา	๑๙๗

ยาตรีผลาใหญ่	๑๙๙	ยาธาตุบรรจบ	๒๓๘
ยาตรีหอม	๒๐๐	ยาธาตุอบเชย	๒๔๐
ยาตัดกำลังไข้	๒๐๒	ยานนทเสน	๒๔๑
ยาถ่ายไข้พิษไข้กาฬ	๒๐๓	ยานาถิจร	๒๔๒
ยาถ่ายดีเกลือฝรั่ง	๒๐๔	ยานารายณ์ประสิทธิ์	๒๔๔
ยาถ่ายพยาธิ	๒๐๖	ยานารายณ์พังค้าย	๒๔๕
ยาถ่ายพยาธิพรหมกิจ	๒๐๗	ยาน้ำมันแก้แผลเปื่อย	๒๔๗
ยาถ่ายลมถ่ายเสมหะในโรคกษัย สูตร ๑	๒๐๘	ยาน้ำมันชำระแผล	๒๔๘
ยาถ่ายลมถ่ายเสมหะในโรคกษัย สูตร ๒	๒๑๐	ยาน้ำมันประสาน	๒๔๙
ยาถ่ายลมถ่ายเสมหะในโรคกษัย สูตร ๓	๒๑๑	ยาน้ำมันมหาจักร	๒๕๐
ยาทวิวาตาคิคุณ	๒๑๒	ยาน้ำมันสนั่นไตรภพ	๒๕๑
ยาทองเนื้องาม	๒๑๔	ยาน้ำมันสมานแผล สูตร ๑	๒๕๓
ยาทองพันชั่ง	๒๑๖	ยาน้ำมันสมานแผล สูตร ๒	๒๕๔
ยาทาแก้ฝี สูตร ๑	๒๑๗	ยาน้ำมันสิทธิโยคี	๒๕๕
ยาทาแก้ฝี สูตร ๒	๒๑๘	ยาน้ำมันหยอดหู	๒๕๗
ยาทาแก้ฝี สูตร ๓	๒๑๙	ยาบรมไตร	๒๕๘
ยาทาแก้ฝี สูตร ๔	๒๒๐	ยาบำรุงธาตุเจริญอาหาร	๒๕๙
ยาทาแก้ฝี สูตร ๕	๒๒๑	ยาบำรุงธาตุหลังฟื้นไข้	๒๖๐
ยาทาแก้ร้อนกลาง	๒๒๒	ยาบำรุงเลือด สูตร ๑	๒๖๑
ยาทาแก้ร้อนขึ้นก	๒๒๓	ยาบำรุงเลือด สูตร ๒	๒๖๒
ยาทาแก้ร้อนวิลา	๒๒๔	ยาบำรุงเลือด สูตร ๓	๒๖๓
ยาทาแก้โรคผิวหนัง	๒๒๕	ยาบำรุงสตรี	๒๖๕
ยาทาท้อง สูตร ๑	๒๒๖	ยาบำรุงสำหรับบุรุษ สูตร ๑	๒๖๖
ยาทาท้อง สูตร ๒	๒๒๗	ยาบำรุงสำหรับบุรุษ สูตร ๒	๒๖๗
ยาทาท้อง สูตร ๓	๒๒๙	ยาบุพประสิทธิ์	๒๖๘
ยาทาท้อง สูตร ๔	๒๓๐	ยาเบญจกุล	๒๖๙
ยาทาพระเส้น	๒๓๑	ยาเบญจขันธุ์	๒๗๐
ยาทิพดารา	๒๓๒	ยาเบญจธาตุ	๒๗๒
ยาทิภาวุธ	๒๓๔	ยาเบญจอำมฤต	๒๗๓
ยาธรณีสันตะฆาต	๒๓๕	ยาประคบ	๒๗๔
ยาธาตุเต็ก	๒๓๗	ยาประคบคลายเส้น	๒๗๕

ยาประสะกะเพรา	๒๗๖	ยาพระแสงจักร	๓๑๕
ยาประสะกะเพราน้อย	๒๗๘	ยาพอกแผลพอกฝี	๓๑๗
ยาประสะกานพลู	๒๘๐	ยาพอกฝี สูตร ๑	๓๑๘
ยาประสะจันทน์แดง	๒๘๒	ยาพอกฝี สูตร ๒	๓๑๙
ยาประสะเจตพังคี	๒๘๓	ยาพอกฝี สูตร ๓	๓๒๐
ยาประสะน้ำมัน	๒๘๕	ยาพัดในลำไส้	๓๒๑
ยาประสะน้ำมันมะนาว	๒๘๖	ยาไพสาลี	๓๒๒
ยาประสะเปราะใหญ่	๒๘๗	ยาไฟประลัยกัลป์	๓๒๔
ยาประสะผลสมอไทย	๒๘๙	ยาไฟห่ากอง	๓๒๕
ยาประสะผิวมะกรูด	๒๙๐	ยามหากะเพรา	๓๒๖
ยาประสะพริกไทย	๒๙๑	ยามหากำลัง	๓๒๘
ยาประสะไพล	๒๙๒	ยามหาจักรใหญ่	๓๒๙
ยาประสะมะแว้ง	๒๙๔	ยามหาไชยวาทะ	๓๓๑
ยาประสะลม	๒๙๖	ยามหานิลแห่งทอง	๓๓๓
ยาประสะว่านนางคำ	๒๙๗	ยามหาวาตาศิคุณ	๓๓๕
ยาประสะสมอ	๒๙๘	ยามหาวิโย	๓๓๗
ยาปราบชมพูทวีป	๒๙๙	ยามหาสดมภ์	๓๓๘
ยาปลุกไฟธาตุ	๓๐๑	ยามหาอำมฤต	๓๔๐
ยาปะโตลาธิคุณ	๓๐๒	ยามันทธาตุ	๓๔๒
ยาปัตฆาตใหญ่	๓๐๓	ยาริดสีดวงทางเดินปัสสาวะ	๓๔๔
ยาแปรไข้	๓๐๕	ยาริดสีดวงมหากาฬ	๓๔๕
ยาผสมโคคลาน	๓๐๖	ยาลุลม	๓๔๗
ยาผสมเถาว์วัลย์เปรียง	๓๐๗	ยาเลือดงาม	๓๔๘
ยาผสมเพชรสังฆาต	๓๐๘	ยาวาตาศิจร	๓๔๙
ยามายโลหิต	๓๐๙	ยาวาตาประสิทธิ	๓๕๐
ยาแผ้วฟ้า	๓๑๐	ยาวาโยสมุฐาน	๓๕๒
ยาฝนแสนห่าสังคาทิจร	๓๑๑	ยาริรุณนากี	๓๕๓
ยาพรหมพัคตร์	๓๑๒	ยาริสัมพยาใหญ่	๓๕๕
ยาพระเป็นเจ้ามังกลุม	๓๑๓	ยาคุขไสยาสน์	๓๕๗
ยาพระวิลาส	๓๑๔	ยาคุรมิตร	๓๕๘

ยาสตรีหลังคลอด สูตร ๑	๓๕๙	ยาหอมน้อย	๓๘๙
ยาสตรีหลังคลอด สูตร ๒	๓๖๐	ยาหอมเบญจโกฏ	๓๙๑
ยาสมมิตกุนารน้อย	๓๖๑	ยาหอมอินทจักร์	๓๙๓
ยาสหัสธารา	๓๖๔	ยาห้าราก	๓๙๖
ยาสำหรับเด็ก	๓๖๖	ยาเหลืองปิดสมุทร	๓๙๗
ยาสีทิจจร	๓๖๘	ยาอนันตคุณ	๓๙๙
ยาสุขุมระหม่อมเด็ก สูตร ๑	๓๖๙	ยาอภัยสาลี	๔๐๑
ยาสุขุมระหม่อมเด็ก สูตร ๒	๓๗๐	ยาอมแก้เจ็บคอ เสี่ยงแหบแห้ง	๔๐๒
ยาสุวรรณเกษรา	๓๗๑	ยาอัคคินิวคณะ	๔๐๓
ยาเสมหะพินาศ	๓๗๓	ยาอัคนีจร	๔๐๕
ยาแสงหมึก	๓๗๔	ยาอัศภูษิตวรรค	๔๐๖
ยาใส่บาดแผลฝีกระอักปากหมู	๓๗๖	ยาอายุวัฒนะ สูตร ๑	๔๐๘
ยาหทัยวาทาธิคุณ	๓๗๗	ยาอายุวัฒนะ สูตร ๒	๔๑๐
ยาหอมแก้ลมวิงเวียน	๓๗๘	ยาอำมฤควาที	๔๑๑
ยาหอมทิพย์โอสถ	๓๘๐	ยาอำมฤต	๔๑๓
ยาหอมเทพจิตร	๓๘๓	ยาอินทจร	๔๑๔
ยาหอมนวโกฐ	๓๘๖	ยาอินทร์ประสิทธิ์	๔๑๕

ภาคผนวก

ภาคผนวก ๑	เภสัชวัตถุ	๔๑๗
ภาคผนวก ๒	การเตรียมตัวยาก่อนใช้ปรุงยา	๔๔๕
ภาคผนวก ๓	วิธีการปรุงยา	๔๕๓
ภาคผนวก ๔	อภิธานศัพท์	๔๖๗

รายชื่อคณะกรรมการ คณะอนุกรรมการ และคณะทำงานที่เกี่ยวข้อง	๔๘๓
--	-----

เอกสารอ้างอิง	๕๐๓
---------------	-----

รายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ

ฉบับ พ.ศ. ๒๕๖๔

จำนวน ๓๒๔ ตำรับ

ยากษัยเส้น

ที่มาของตำรับยา

สูตรตำรับนี้มีที่มาจากเภสัชตำรับโรงพยาบาล โรงพยาบาลสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา เสนอเข้าสู่รายการบัญชียาหลักแห่งชาติ เป็นตำรับที่ตั้งขึ้นตามองค์ความรู้การแพทย์แผนไทย [๑]

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๒๙ ชนิด รวมปริมาณ ๒๓๖ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ดีปลี	๔๐ กรัม
ชะพลู	๒๔ กรัม
ขิง	๒๐ กรัม
สะค้าน	๑๒ กรัม
กระชาย	๑๐ กรัม
กำลังวัวเถลิง	๑๐ กรัม
โพลคาน	๑๐ กรัม
เถาว์วัลย์เปรียง	๑๐ กรัม
พริกไทย (เถา)	๑๐ กรัม
ไพล	๑๐ กรัม
ม้ากระทืบโรง	๑๐ กรัม
แสมสาร	๑๐ กรัม
เจตมูลเพลิงแดง	๘ กรัม
การบูร	๖ กรัม
กระวาน	๔ กรัม
กะทือ	๔ กรัม
กานพลู	๔ กรัม
ชะเอมเทศ	๔ กรัม
พริกไทยล่อน	๔ กรัม
ลูกจันทน์	๔ กรัม
ว่านน้ำ	๔ กรัม
อบเชยเทศ	๔ กรัม
โกฐน้ำเต้า	๒ กรัม
ดอกจันทน์	๒ กรัม
บัวหลวง	๒ กรัม
บุนนาค	๒ กรัม
พิกุล	๒ กรัม
มะลิ	๒ กรัม
สารภี	๒ กรัม

สรรพคุณ	บรรเทาอาการปวดหลัง ปวดเอว ปวดเมื่อยตามร่างกาย
รูปแบบยา	ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)
ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๐.๗๕-๑ กรัม กินวันละ ๔ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน เย็น และก่อนนอน
ข้อห้ามใช้	ห้ามใช้กับหญิงตั้งครรภ์ หญิงให้นมบุตร และเด็กอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี
ข้อควรระวัง	<ul style="list-style-type: none"> - ควรระวังการใช้ยาในผู้ป่วยที่แพ้ละอองเกสรดอกไม้ - ควรระวังการกินร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่ม (anticoagulant) และยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด (antiplatelet) - ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้
อาการไม่พึงประสงค์	แสบร้อนยอดอก
ข้อมูลเพิ่มเติม	<ul style="list-style-type: none"> - ตัวยาคอคโคลานตามสูตรตำรับในประกาศบัญญัติยาหลักแห่งชาติ คือ โปกคาน ที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า <i>Mallotus repandus</i> (Willd.) Müll. Arg. วงศ์ Euphorbiaceae [๑] - ตัวยาคอกรูน้ำเต้าต้องนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๖)

เอกสารอ้างอิง

๑. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๓๑๐).

ยากำลังราชสีห์ สูตร ๑

ชื่ออื่น	ยากำลังราชสีห์
ที่มาของตำรับยา	ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“ยาชื่อกำลังราชสีห์ เอาผลจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู เลือดแรด สิ่งละส่วน โกฐสอ โกฐเขมา โกฐเชียง โกฐจุฬาลัมพา โกฐหัวบัว เทียนดำ เทียนแดง เทียนขาว เทียนข้าวเปลือก เทียนตาตุ๊กแตน สิ่งละ ๒ ส่วน เจตมูลเพลิง สะค้าน ดีปลี ชิงแห้ง รากข้าวพลุ ดอกพิกุล ดอกบุนนาค ดอกสารภี เกสรบัวหลวง ดอกมะลิ ดอกจำปา ดอกกระดังงา ดอกคำ กฤษณา กระลำพัก ชะลูด ขอนดอก อบเชยเทศ ชะเอมเทศ จันทน์แดง จันทน์ขาว สิ่งละ ๔ ส่วน ฝางเสน ๙ ส่วน ต้มตามวิธีให้กิน บำรุงโลหิตให้งามบริบูรณ์วิเศษนัก ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๓๗ ชนิด รวมปริมาณ ๑๑๗ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ฝางเสน	๙ ส่วน
กระดังงา	๔ ส่วน
กระลำพัก	๔ ส่วน
กฤษณา	๔ ส่วน
ขอนดอก	๔ ส่วน
ชิงแห้ง	๔ ส่วน

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
คำไทย	๔ ส่วน
จันทน์ขาว	๔ ส่วน
จันทน์แดง	๔ ส่วน
จำปา	๔ ส่วน
เจตมูลเพลิงแดง	๔ ส่วน
ชะพลู	๔ ส่วน
ชะลูด	๔ ส่วน
ชะเอมเทศ	๔ ส่วน
ดีป्ली	๔ ส่วน
บัวหลวง	๔ ส่วน
บุรณาค	๔ ส่วน
พิกุล	๔ ส่วน
มะลิ	๔ ส่วน
สะค้าน	๔ ส่วน
สารภี	๔ ส่วน
อบเชยเทศ	๔ ส่วน
โกฐเขมา	๒ ส่วน
โกฐจุฬาลัมพา	๒ ส่วน
โกฐเชียง	๒ ส่วน
โกฐสอ	๒ ส่วน
โกฐหัวบัว	๒ ส่วน
เทียนขาว	๒ ส่วน
เทียนข้าวเปลือก	๒ ส่วน
เทียนดำ	๒ ส่วน
เทียนแดง	๒ ส่วน
เทียนตาตั๊กแตน	๒ ส่วน
กระวาน	๑ ส่วน
กานพลู	๑ ส่วน
ดอกจันทน์	๑ ส่วน
ลูกจันทน์	๑ ส่วน

สรรพคุณ

บำรุงโลหิต

รูปแบบยา

ยาต้ม (ดูภาคผนวก ๓.๑.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑๐๐-๒๐๐ มิลลิลิตร ต้มวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้าและเย็น ต้มขณะ
ยาเย็นอุ่น ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา

ข้อควรระวัง	ควรระวังการใช้กับผู้ป่วยที่มีประวัติแพ้เกสรดอกไม้
ข้อห้ามใช้	ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์และผู้ที่มีไข้
ข้อมูลเพิ่มเติม	ในสูตรตำรับนี้เดิมมีตัวยา “เลือดแรด” ซึ่งเป็นสัตว์วัตถุ แต่ได้ตัดออกจากสูตรตำรับเนื่องจากแรดเป็นสัตว์สงวนใกล้สูญพันธุ์ และเป็นสัตว์ที่อยู่ใน “อนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดพันธุ์สัตว์ป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ (CITES)”

เอกสารอ้างอิง

- สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๓. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗. หน้า ๒๔๙.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยากำลังราชสีห์ สูตร ๒

ชื่ออื่น	ยากำลังราชสีห์
ที่มาของตำรับยา	แพทยศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๒ [๑, ๒]

“ยาชื่อกำลังราชสีห์ ท่านให้เอา กฤษณา ๑ กระล่ำกัก ๑ ขอนดอก ๑ โกฎสอดเทศ ๑ โกฎเชียง ๑ โกฎพุงปลา ๑ โกฎบัว ๑ โกฎก้านพร้าว ๑ เทียนดำ ๑ เทียนแดง ๑ เทียนขาว ๑ เทียนเข้าเปลือก ๑ เทียนยาวภาณี ๑ ดอกกะดั่งงา ๑ ดอกจำปา ๑ เกสรบัวขาว ๑ เกสรบุนนาค ๑ เกสรบัวหลวง ๑ เกสรบัวแดง ๑ เกสรบัวชม ๑ เกสรบัวเผื่อน ๑ เกสรสัตตบงกช ๑ อบเชย ๑ สมุลแว้ง ๑ เถาวัลเปรียงแดง ๑ กำลังวัวเถลิง ๑ เถามวกทั้ง ๒ รากหญ้านาง ๑ ตริภุฏก ๑ ฝางเสน ๑ เลือดแรด ๑ เอาสิ่งละ ๑ บาท ผลจันทร์ ๑ ดอกจันทร์ ๑ กานพลู ๑ การะบูร ๑ สิ่งละ ๒ สลึง ดอกคำไทย ๕ ตำลึง ทำเปนจุนน้ำดอกไม้เปนกระสายบดทำแท่งไว้ ถ้าจะให้ชูกำลัง น้ำตาลกรวดพิมเสนร่ำหัดให้กิน ถ้าจะแก้โลหิต แก้ลมแก้เส้น ละลายน้ำผึ้งพิมเสนร่ำหัดให้กินหายวิเศษนักแล”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๓๙ ชนิด รวมปริมาณ ๘๒๕ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
คำไทย	๓๐๐ กรัม
กฤษณา	๑๕ กรัม
กระล่ำกัก	๑๕ กรัม
กระดั่งงา	๑๕ กรัม
กำลังวัวเถลิง	๑๕ กรัม
โกฎก้านพร้าว	๑๕ กรัม

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
โกฐเชียง	๑๕ กรัม
โกฐบัว	๑๕ กรัม
โกฐพุงปลา	๑๕ กรัม
โกฐสอเทศ	๑๕ กรัม
ขอนดอก	๑๕ กรัม
ชิงแห้ง	๑๕ กรัม
จำปา	๑๕ กรัม
ตีป्ली	๑๕ กรัม
เถาว์ลย์เปรียง	๑๕ กรัม
เทียนขาว	๑๕ กรัม
เทียนข้าวเปลือก	๑๕ กรัม
เทียนดำ	๑๕ กรัม
เทียนแดง	๑๕ กรัม
เทียนยาวพาดณี	๑๕ กรัม
บัวขม	๑๕ กรัม
บัวขาว	๑๕ กรัม
บัวแดง	๑๕ กรัม
บัวเผื่อน	๑๕ กรัม
บัวหลวง	๑๕ กรัม
บุณฑาค	๑๕ กรัม
ฝางเสน	๑๕ กรัม
พริกไทย	๑๕ กรัม
มวกขาว	๑๕ กรัม
มวกแดง	๑๕ กรัม
ย่านาง	๑๕ กรัม
สมุลแว้ง	๑๕ กรัม
ส้ตบงกช	๑๕ กรัม
อบเชย	๑๕ กรัม
กานพลู	๗.๕ กรัม
การบูร	๗.๕ กรัม
ดอกจันทน์	๗.๕ กรัม
ลูกจันทน์	๗.๕ กรัม

สรรพคุณ	บำรุงโลหิต บำรุงร่างกาย
รูปแบบยา	ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)
ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๑.๕-๒ กรัม ละลายน้ำกระสายยา กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น <u>กระสายยาที่ใช้</u> - ถ้าจะให้ชุ่มกำลัง น้ำตาลกรวด พิมเสน ร้าหัดให้กิน - ถ้าจะแก้โลหิต แก้ลม แก้เส้น ละลายน้ำผึ้ง พิมเสน ร้าหัดให้กิน
ข้อห้ามใช้	ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์และผู้ที่มีไข้
ข้อมูลเพิ่มเติม	ในสูตรตำรับนี้เดิมมีตัวยา “เลือดแรด” ซึ่งเป็นสัตว์วัตถุ แต่ได้ตัดออกจากสูตรตำรับ เนื่องจากแรดเป็นสัตว์สงวนใกล้สูญพันธุ์ และเป็นสัตว์ที่อยู่ใน “อนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดพันธุ์สัตว์ป่าใกล้สูญพันธุ์”

เอกสารอ้างอิง

1. พิศณุประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภการจำรูญ ถนนอัษฎางค์; ร.ศ. ๑๒๖.
2. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑.

ยาแก้กล่อน

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“๑ ยากล่อน ท่านให้เอา โกรฐจุฬาลัมพา โกรฐสอเทศ โกรฐหัวบัว เทียนดำ เทียนลัดตบุษย์ เทียนตาตักแตน เบญจกุลทั้ง ๕ ดอกตั้ง เกลือสินเธาว์ มหาหิงคุ์ ยาดำ กัญชา ว่านน้ำ ๑ รากข้าวปลู หัวอุตพิต ชะเอม หนักสิ่งละ ๑ บาท พริกไทย เท้ายาทิ้งหลาย ๆ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๒๐ ชนิด รวมปริมาณ ๖๐๐ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
พริกไทย	๓๐๐ กรัม
ชะพลู	๓๐ กรัม
กัญชา	๑๕ กรัม
เกลือสินเธาว์	๑๕ กรัม
โกรฐจุฬาลัมพา	๑๕ กรัม
โกรฐสอเทศ	๑๕ กรัม
โกรฐหัวบัว	๑๕ กรัม
ขิง	๑๕ กรัม

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
เจตมูลเพลิงแดง	๑๕ กรัม
ชะเอมเทศ	๑๕ กรัม
ดีปลี	๑๕ กรัม
ดองดึง	๑๕ กรัม
เทียนดำ	๑๕ กรัม
เทียนตาตั๊กแตน	๑๕ กรัม
เทียนสัตตบุษย์	๑๕ กรัม
มหาหิงค์	๑๕ กรัม
สะค้าน	๑๕ กรัม
ยาดำ	๑๕ กรัม
ว่านน้ำ	๑๕ กรัม
อุตุพิต	๑๕ กรัม

สรรพคุณ

แก้ก่อน

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑ ช้อนชา (๕ กรัม) กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ ผู้ที่มีไข้ และเด็กอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตำรับยานี้มีกัญชาเป็นส่วนประกอบ จัดเป็นยาเสพติดให้โทษประเภท ๕ ตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. ๒๕๒๒ และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม การใช้ยาเสพติดให้โทษตำรับนี้ต้องอยู่ภายใต้การปรุงและสั่งจ่ายโดยผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์แผนไทยตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในประกาศกระทรวงสาธารณสุข
- ตัวยากัญชาต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔)
- ตัวยาดองดึงต้องนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๓)
- ตัวยามหาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)
- ตัวยายาดำต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๗)
- ตัวยาอุตุพิตต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๕๐)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๕๗. หมวดเวชศาสตร์.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๙) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๒.

ยาแก้กล่อนในเด็ก

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“๑ ยาเด็กเป็นกล่อน เอาหญ้าคา ๑ เปลือกจิกนา ๑ แกแล ๑ ฝาง ๑ แก่นขนุนละมุดสิ่งละ ๕ บาท สารส้ม ๑ บาท พริกไทยเท่าอายุ ต้มกินกล่อนเด็กหายแล ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๗ ชนิด รวมปริมาณ ๓๙๐ กรัม* ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
แกแล	๗๕ กรัม
ขนุนละมุด	๗๕ กรัม
จิกนา	๗๕ กรัม
ฝาง	๗๕ กรัม
หญ้าคา	๗๕ กรัม
สารส้ม	๑๕ กรัม
พริกไทย	จำนวนผลตามอายุผู้ป่วย

*ไม่รวมปริมาณพริกไทย

สรรพคุณ

แก้เด็กเป็นกล่อน

รูปแบบยา

ยาต้ม (ดูภาคผนวก ๓.๑.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑๐๐ มิลลิลิตร กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น ต้มขณะ
ยายังอุ่น ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา

ข้อมูลเพิ่มเติม

- อาการเด็กเป็นกล่อน คล้ายกับอาการของตานโจร
- ตัวยาสารส้มต้องสะอาดก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๐)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๓๑๔. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๐) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๒๕ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๔๑ ง. หน้า ๑.

ยาแก้กล่อนลม

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“๑ ยากล่อนลมอัมพฤกษ์ มันทให้เจ็บหลังยึดตัวขึ้นมิใคร่ได้ ถ้ากินยานี้มีพักนวดแล ให้เอาหัวบุกทั้ง ๒ กลอย ๑ หัวบอนแดง ๑ กะทือ ๑ เทียนทั้ง ๕ ลูกจันทน์ ๑ ดอกจันทน์ ๑ ดีปลี ๑ เปล้าทั้ง ๒ กระจีตมสุก ๑ สหัลคฺณเทศ ๑ ยาทั้งนี้เอาสิ่งละ ๒ ตำลึง พริกไทย ๒ ตำลึง บอระเพ็ด ๒ ตำลึง จำเพาะตัวตำด้วยครกเหล็ก ให้ละเอียด เอา น้ำมันงาจอก ๑ น้ำผึ้งเหนาน ๑ กวนพอบั่นได้กินเท่าลูกพุทราหาย ตำรานี้หาความีได้เลย ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๒๑ ชนิด รวมปริมาณ ๒,๒๘๐ กรัม* ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระจีตม	๑๒๐ กรัม
กลอย	๑๒๐ กรัม
กะทือ	๑๒๐ กรัม
ดอกจันทน์	๑๒๐ กรัม
ดีปลี	๑๒๐ กรัม
เทียนขาว	๑๒๐ กรัม
เทียนขาวเปลือก	๑๒๐ กรัม
เทียนดำ	๑๒๐ กรัม
เทียนแดง	๑๒๐ กรัม
เทียนตาตุ๊กแตน	๑๒๐ กรัม
บอนแดง	๑๒๐ กรัม
บอระเพ็ด	๑๒๐ กรัม
บุกคางคก	๑๒๐ กรัม
บุกโร	๑๒๐ กรัม
เปล้าน้อย	๑๒๐ กรัม
เปล้าใหญ่	๑๒๐ กรัม
พริกไทย	๑๒๐ กรัม
ลูกจันทน์	๑๒๐ กรัม
หัลคฺณเทศ	๑๒๐ กรัม
น้ำผึ้ง	๑,๐๐๐ มิลลิลิตร
น้ำมันงา	๕๐ มิลลิลิตร

*ไม่รวมปริมาณน้ำผึ้งและน้ำมันงา

สรรพคุณ

แก้กล่อนลมอัมพฤกษ์

รูปแบบยา

ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๕๐๐ มิลลิกรัม กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตำรายาลอยต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๓)
- ตำยาบุงรอตต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๘)
- ตำยาบุงคางคกต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๙)
- ตำยาหัสสุณเทศต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๖)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๓๓๙. หมวดเวชศาสตร์.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๐) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๒๕ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๔๑ ง. หน้า ๑-๔.

ยาแก้กล่อนลมกล่อนแห้ง

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาแก้กล่อนลมจุกเสียดแล้กล่อนแห้ง ท่านให้เอา พริกไทย ๑ ดีปลี ๑ ชิง ๑ กระเทียม ๑ เกลือสินเธาว์ ๑ โกรฐเขมา ๑ โกรฐพุงปลา ๑ เทียนดำ ๑ กานพลู ๑ ใบขี้เหล็ก ๑ เอาเสมอภาคตำผงละลายเหล้าก็ได้ น้ำส้มสายชูก็ได้ แก้กล่อนลม กล่อนแห้ง หายแล้ ท”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๐ ชนิด รวมปริมาณ ๑๐ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระเทียม	๑ ส่วน
กานพลู	๑ ส่วน
เกลือสินเธาว์	๑ ส่วน
โกรฐเขมา	๑ ส่วน
โกรฐพุงปลา	๑ ส่วน
ชิง	๑ ส่วน
ขี้เหล็ก (ใบ)	๑ ส่วน
ดีปลี	๑ ส่วน
เทียนดำ	๑ ส่วน
พริกไทย	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้กล่อนลมจุกเสียดและกล่อนแห้ง

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑ ช้อนชา (๕ กรัม) ละลายสุราหรือน้ำส้มสายชูกินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหารเช้า กลางวัน และเย็น

ข้อห้ามใช้

กรณีละลายสุรา ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ หญิงให้นมบุตร และเด็กอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี

คำเตือน

กรณีละลายสุรา ระมัดระวังการใช้ในผู้ป่วยโรคตับและโรคพิษสุราเรื้อรัง

ข้อมูลเพิ่มเติม

ตัวยาคี้เหล็กต้องนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๗)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๗๘. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๐) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๒๕ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๔๑ ง. หน้า ๑-๔.

ยาแก้กล่อนลมอัมพาต

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“๑ ยาแก้กล่อนแลลมกล่อนแลอัมพาต ให้เจ็บปวด ยืนตัวมิขึ้นนี้กินยานี้เถิด อย่าพึ่งรวดเร็ว ให้เอา บุกรอ ๑ หัวบอนแดง ๑ หัวกะทือ ๑ ไพล ๑ เทียน ๑ ลูกจันทน์ ๑ ดอกจันทน์ ๑ ดีปลี ๑ เปล้าทั้ง ๒ เสมอภาค สิ่งละ ๑ ชั่ง จุกกก ๑ หัสคุณ ๒ ตำลึง พริก ๓ ชั่ง บอระเพ็ด ๒ ตำลึง จำเพาะตำเป็นผง จึงเอา น้ำมันจอก ๑ น้ำผึ้งทะนาน ๑ กวนให้ผืนคั้นแล้วจึงเอายาผี ๑ ใส่ลงก่อนไฟพบกินปั้นเท่าลูกพุทรา จึงกินเถิดคืนักแล ๑ ตำรา หาค่ามิได้โดยเสียเงิน ๓ ตำลึง จึงได้ตำรานี้มาไว้แล”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๒๐ ชนิด รวมปริมาณ ๑,๗๐๔ กรัม* ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
พริกไทย	๓๖๐ กรัม
กะทือ	๑๒๐ กรัม
จุกกก (จุกกระเทียม)	๑๒๐ กรัม
ดอกจันทน์	๑๒๐ กรัม
ดีปลี	๑๒๐ กรัม
เทียนขาว	๑๒๐ กรัม
บอนแดง	๑๒๐ กรัม
บุกรอ	๑๒๐ กรัม
เปล้าน้อย	๑๒๐ กรัม
เปล้าใหญ่	๑๒๐ กรัม
ไพล	๑๒๐ กรัม
ลูกจันทน์	๑๒๐ กรัม
บอระเพ็ด	๑๒ กรัม
หัสคุณเทศ	๑๒ กรัม
น้ำผึ้ง	๑๐๐ มิลลิลิตร
น้ำมันยางนา**	๕ มิลลิลิตร

* ไม่รวมปริมาณน้ำผึ้งและน้ำมันยางนา

** ตำรับนี้ใช้น้ำมันยางนาแทนน้ำมันดิบ

สรรพคุณ	แก้กล่อน ลมกล่อน และอัมพาต
รูปแบบยา	ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)
ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๑ กรัม กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น ให้กินติดต่อกันอย่างน้อย ๓ เดือน
ข้อมูลเพิ่มเติม	<ul style="list-style-type: none"> - เนื่องจากปริมาณรวมของสมุนไพรข้างต้นมีปริมาณที่มากเกินไป จึงลดทอนปริมาณของสมุนไพรแต่ละชนิดลงมา ๑๐ เท่า - การใส่ลงก้อนไฟที่ระบุในยาตำรับนี้ หมายถึง การนำน้ำมันดินและน้ำผึ้งกวนให้เข้ากัน จากนั้นนำผงยาที่บดผสมกันแล้วมาใส่ภายหลัง - ตำรายาบูรต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๘) - ตำยาหัสศคุณเทศต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๖)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๖๔. หมวดเวชศาสตร์.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๙) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๒.

ยาแก้กล่อนลมอุทงคมาวาต

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาแก้กล่อน แก้ลมอุทงคมาวาต ภาคหนึ่ง กระเทียม ๑ ชิง ๑ ดีปลี ๑ พริกไทย ๑ เปราะหอม ๑ ว่านน้ำ ๑ เจตมูลเพลิง ๑ ใบขี้เหล็ก ๑ ยาทั้งนี้สิ่งละ ๑ ตำลึง สารส้ม ๑ บาท เกลือ ๑ บาท ๒ สลึง แก้กล่อนลงฝัก แก้ลมอุทงคมาวาต ให้เสียดแทงในทรวงอกบำรุงธาตุ แก้โรครำเพร่าพืดแก้คุณหายแล ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๑๐ ชนิด รวมปริมาณ ๕๑๗.๕๐ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระเทียม	๖๐ กรัม
ชิง	๖๐ กรัม
ขี้เหล็ก (ใบ)	๖๐ กรัม
เจตมูลเพลิงแดง	๖๐ กรัม
ดีปลี	๖๐ กรัม
เปราะหอม	๖๐ กรัม
พริกไทย	๖๐ กรัม
ว่านน้ำ	๖๐ กรัม
เกลือ	๒๒.๕๐ กรัม
สารส้ม	๑๕ กรัม

สรรพคุณ	แก้กล่อนลงฝัก แก้ลมอุทงคฺวาท ให้เสียดแทงในทรวงอก บำรุงธาตุ แก้โรคร้าเพร่าพัด
รูปแบบยา	ยาต้ม (ดูภาคผนวก ๓.๑.๓)
ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๓ ช้อนโต๊ะ (๔๕ มิลลิลิตร) ดื่มวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น ดื่มขณะยาเย็นอุ่น ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพร ทุกครั้งก่อนใช้ยา
ข้อห้ามใช้	ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ หญิงให้นมบุตร ผู้ที่มีไข้ และเด็กอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี
ข้อมูลเพิ่มเติม	- สารส้มที่ใช้ในตำรับนี้ไม่ต้องสะอาด - ตำยาเกลือต้องสะอาดก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๕)

เอกสารอ้างอิง

- หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๓๖. หมวดเวชศาสตร์.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๓.

ยาแก้กล่อน ๕ จำพวก

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยากล่อน ๕ จำพวก เอา บอระเพ็ด ๕ ตำลึง ดีปลี ๕ บาท สะค้าน ๑ บาท เจตมูลแดง ๓ บาท ลูกสลอด ๕ สลึง ละลายน้ำผึ้งกินเท่าลูกนุ่นทวี่ขึ้นไปแล ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตำยา ๕ ชนิด รวมปริมาณ ๔๕๓.๗๕ กรัม ดังนี้

ตำยา	ปริมาณตำยา
บอระเพ็ด	๓๐๐ กรัม
ดีปลี	๗๕ กรัม
เจตมูลเพลิงแดง	๔๕ กรัม
สลอด	๑๘.๗๕ กรัม
สะค้าน	๑๕ กรัม

สรรพคุณ	แก้กล่อน ๕ จำพวก
รูปแบบยา	ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)
ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๒๕๐ มิลลิกรัม กินวันละ ๑ ครั้ง ก่อนนอน อาจปรับปริมาณยาตามธาตุหนักเบาของผู้ป่วยแต่ละราย
ข้อมูลเพิ่มเติม	- ยาตำรับนี้เคยมีผู้ใช้แก้กล่อนดินพบว่าได้ผลดี - ตำยาสลอดต้องฆ่าฤทธิ์ก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๓๖)

เอกสารอ้างอิง

1. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยขาว. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๖๙. หมวดเวชศาสตร์.
2. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๙) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๒.

ยาแก้กล่อนแห้ง

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“แก้กล่อนแห้งและพรรตีกผอมแห้ง เอา บอระเพ็ด ๑ เจตมูลเพลิง ๑ พริก ๑ ขิง ๑ ลูกสลอด ๑ ตำเป็นผงละลายน้ำผึ้งกินเท่าลูกฝ้ายแล ท”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๕ ชนิด รวมปริมาณ ๕ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ขิง	๑ ส่วน
เจตมูลเพลิงแดง	๑ ส่วน
บอระเพ็ด	๑ ส่วน
พริกไทย	๑ ส่วน
สลอด	๑ ส่วน

สรรพคุณ แก้กล่อนแห้งและพรรตีกผอมแห้ง

รูปแบบยา ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)

ขนาดและวิธีการใช้ ครั้งละ ๒๕๐ มิลลิกรัม กินวันละ ๑ ครั้ง ก่อนนอน อาจปรับปริมาณยาตามธาตุหนักเบาของผู้ป่วยแต่ละรายได้

ข้อห้ามใช้ ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ ผู้ที่มีไข้ และเด็กที่อายุต่ำกว่า ๑๒ ปี

ข้อมูลเพิ่มเติม ตัวยาสลอดต้องฆ่าฤทธิ์ก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๓๖)

เอกสารอ้างอิง

1. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๖๔. หมวดเวชศาสตร์.
2. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๙) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๒.

ยาแก้กลากพรรนัย

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“๑ ในลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะกลากสะเก็ดคือกลากนั้นต่อไป ตามอาจารย์ท่านกล่าวไว้ในวิธีกุฎฐโรคแจ้งวิธการอยู่ในบั้นปลายโน้นต่าง ๆ จะคิดเอามาแจ้งไว้ในที่นี้แต่ ๔ จำพวก พอบุคคลทั้งหลายพึงรู้โดยสังเขปเป็นแต่ละนัย คือกลากพรรนัยจำพวก ๑ คือกลากเหล็กจำพวก ๑ คือเมถุน กลากจำพวก ๑ คือกลากโอ้จำพวก ๑ อันว่าลักษณะกลากทั้ง ๔ จำพวก ซึ่งกล่าวมานี้บังเกิดเพื่อกรรมลามกพิบัติให้เป็นเหตุ และจะได้ถึงซึ่งอันตรายแก่ชีวิตนั้นมิได้ โรคอันนี้เกิดแต่ผิวหนังตามอาจารย์กล่าวไว้ดังนี้ ๆ ในที่นี้จะว่าแต่กลากพรรนัยนั้นก่อนเป็นปฐม เมื่อจะบังเกิดนั้นเป็นวงแล้วเป็นเม็ดขึ้นกลางวงแล้วก็ลามต่อ ๆ กันออกไปเต็มทั้งกายเป็นขนนุงให้คันเป็นกำลัง ถ้าแก่เข้า รักษาไม่หายก็กลายเป็นวงขดติด ๆ กันไปก็มี บางที่เป็นแนว ๆ ดุจดั่งไม้เรียวตีก็มี ถ้าจะรักษาเอาจุนชี้เหล็ก รากทองพันซัง รากเจตมูลเพลิง มะขามเปียก กระจีตมทอกเอาเสมอภาค บดทา แก้กลากสะเก็ด คือโรคกลากพรรนัยนั้นหายดีนัก ๆ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๕ ชนิด รวมปริมาณ ๕ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระจีตมทอก	๑ ส่วน
เจตมูลเพลิงแดง	๑ ส่วน
ทองพันซัง (ราก)	๑ ส่วน
จุนชี้เหล็ก	๑ ส่วน
มะขาม (เนื้อในฝัก)	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้กลาก

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

ขนาดและวิธีการใช้

ผสมน้ำต้มสุกหรือน้ำมะขามเปียกทาแผลวันละ ๒ ครั้ง เช้าและเย็น เป็นยาใช้ภายนอก ห้ามกิน

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในแผลติดเชื้อ แผลเน่าเปื่อยเรื้อรัง

ข้อมูลเพิ่มเติม

- นำเนื้อมะขามไปย่างให้พอแห้ง แล้วบดเป็นผง
- การเตรียมตัวยาจุนชี้เหล็กก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๐)

เอกสารอ้างอิง

๑. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำรายาภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาแก้กลากเกลื้อน

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“ในลำดับนี้จะกล่าวด้วยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะกลากสะโรค คือกลากเกลื้อนนั้น เป็นคำรบ ๒ เมื่อจะบังเกิดนั้นเกิดแต่ผิวหนังกำเริบก็ดี ผิวหนังหย่อนก็ดี ผิวหนังพิการก็ดีกล่าวคือ กองปัสสาวะทำให้เป็นเหตุ กระทำให้คันผิวหนัง และให้ผิวหนังนั้นซาซากไป แล้วก็ผุดขึ้นมาเป็นเม็ดรี เม็ดยาว เม็ดกลม แลเป็นวง มีผิวหนังดำ ดุจผิวเหล็ก กระทำให้คันเป็นกำลัง ยิ่งเกา ยิ่งคัน ครั้นหายคันแล้ว กระทำให้เสบร้อน ต่อเสโทออก จึงคันอีกเล่า ถ้าบุคคลผู้ใดเป็นดังกล่าวนานี้ โลกสมมุติว่าเป็นชาติกรรมลามกโรคว่าโรคเกิดแต่กายอันไปมิได้บริสุทธิ์ โดยอธิบาย แห่งอาจารย์ว่าไว้ดังนี้ ๆ ถ้าแพทย์จะรักษาให้กระทำศรีรังษะวิธีเสียก่อน คือกระทำให้กายแลเครื่องอุปโภคบริโภคนั้น ให้สุทธิแล้วจึงแต่งยากินยาทารักษาต่อไปโดยนัยดังนี้ ๆ ยากินภายใน เอาเบญจขี้เหล็กต้น เบญจเถาว์วัลย์เหล็ก เบญจพญามือเหล็ก เบญจชุมเห็ดเทศ สิ่งละ ๒ ตำลึง ๒ บาท ยาข้าวเย็นทั้งสอง หัวยั้ง กำมะถัน หนอนตายหยาก สิ่งละ ๕ ตำลึง เอาสุราเป็นกระสายต้มตามวิธีให้กินแก้กลากสะโรค คือโรคกลากเกลื้อนนั้น หายวิเศษนัก ๆ ยาขนานนี้ ได้ใช้มามากแล้วอย่าสนเท่ห์เลย ๆ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๙ ชนิด รวมปริมาณ ๒,๑๐๐ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กำมะถันเหลือง	๓๐๐ กรัม
ข้าวเย็นใต้	๓๐๐ กรัม
ข้าวเย็นเหนือ	๓๐๐ กรัม
ยั้ง	๓๐๐ กรัม
หนอนตายหยาก	๓๐๐ กรัม
ขี้เหล็ก (ทั้ง ๕)	๑๕๐ กรัม
ชุมเห็ดเทศ (ทั้ง ๕)	๑๕๐ กรัม
เถาว์วัลย์เหล็ก (ทั้ง ๕)	๑๕๐ กรัม
พญามือเหล็ก (ทั้ง ๕)	๑๕๐ กรัม

สรรพคุณ

แก้กลากเกลื้อน (ผิวหนังเป็นปื้นสีดำ มีอาการเสบร้อน คันตามผิวหนัง ผิวซาซาก)

รูปแบบยา

ยาต้ม (ดูภาคผนวก ๓.๑.๑)

วิธีปรุงยา

นำตัวยาคลุกเคล้ากับสุราก่อน แล้วจึงนำไปต้มตามวิธี

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๕๐-๑๕๐ มิลลิลิตร ต้มวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น ให้ดื่มตามอาการของโรคและกำลังของผู้ป่วย ต้มขณะยาเย็นอุ่น ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา

คำเตือน

ควรระวังการใช้ในผู้ป่วยโรคหัวใจ

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตัวยาห้ามะถันเหลือง ควรใช้ในรูปแบบก้อน
- การใช้ยาตำรับนี้ ให้ระวังการใช้ยานี้ในผู้ป่วยที่มีประวัติแพ้ยาอะม็อกซิซิลลิน (amoxicillin)
- ตัวยาห่วยังต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๕)

เอกสารอ้างอิง

๑. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาแก้กษัยกล่อน สูตร ๑

ที่มาของตำรับยา

แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๒ [๑, ๒]

“ถ้าจะแก้ท่านให้เอา สค้าน ๑ วานน้ำ ๑ ผักแพวแดง ๑ ยาดำ ๑ มหาหิงค์ ๑ โกรฐสอ ๑ โกรฐพุงปลา โกรฐจุฬาลัมพา ๑ กั้นชา ๑ ชะเอมเทศ ๑ ดีปลี ๑ แก่นแสมทะเล ๑ รากเจตมูลเพลิง ๑ หัวอุตพิต ๑ หัวดองดึง ๑ ยาทั้งนี้เสอมภาค เอาพริกไทยเท้ายาท้งหลาย ตำเปนผงละลายน้ำผึ้งกินหนัก ๑ สลึง กินยานี้ ๗ วันแล้วจึงกินยาทุเลาเสียครั้ง ๑ แล้วจึงทำยาขนานนี้กินต่อไปเถิด”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๖ ชนิด รวมปริมาณ ๓๐ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
พริกไทย	๑๕ ส่วน
กัญชา	๑ ส่วน
โกรฐจุฬาลัมพา	๑ ส่วน
โกรฐพุงปลา	๑ ส่วน
โกรฐสอ	๑ ส่วน
เจตมูลเพลิงแดง	๑ ส่วน
ชะเอมเทศ	๑ ส่วน
ดองดึง	๑ ส่วน
ดีปลี	๑ ส่วน
ผักแพวแดง	๑ ส่วน
มหาหิงค์	๑ ส่วน
ยาดำ	๑ ส่วน

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ว่านน้ำ	๑ ส่วน
สะค้าน	๑ ส่วน
แสมทะเล	๑ ส่วน
อุตุพิศ	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้ช้ำยกลอน

รูปแบบยา

ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๐.๙-๑.๕ กรัม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ ผู้ที่มีไข้ และเด็กอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี

คำเตือน

- ควรระมัดระวังการใช้ในผู้สูงอายุ
- ควรระวังการกินร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่มและยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด
- ควรระวังการใช้ร่วมกับยาเฟนิโทอิน (phenytoin), โพรพานอลอล (propranolol), ทีโอฟิลลีน (theophylline) และไรแฟมพิซิน (rifampicin) เนื่องจากตำรับนี้มีพริกไทยในปริมาณสูง

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตำรับยานี้มีกัญชาเป็นส่วนประกอบ จัดเป็นยาเสพติดให้โทษประเภท ๕ ตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. ๒๕๒๒ และฉบับแก้ไขเพิ่มเติมการใช้ยาเสพติดให้โทษตำรับนี้ต้องอยู่ภายใต้การปรุงและสั่งจ่ายโดยผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์แผนไทยตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในประกาศกระทรวงสาธารณสุข
- ตัวยากัญชาต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔)
- ตัวยาดองดิ่งต้องนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๓)
- ตัวยามหาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)
- ตัวยายาดำต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๗)
- ตัวยายูตุพิศต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๕๐)

เอกสารอ้างอิง

๑. พิศณุประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภการจำรูญ ถนนอัมรินทร์; ร.ศ. ๑๒๖.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑.

ยาแก้กษัยกล่อน สูตร ๒

ที่มาของตำรับยา

แพทยศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๒ [๑, ๒]

“เอาผลจันทน์ ๑ ดอกจันทน์ ๑ กระวาน ๑ กานพลู ๑ สมุลแว้ง ๑ เทียนดำ ๑ ผักแพวแดง ๑ รากเจตมูลเพลิง ๑ ดีป्ली ๑ ขิงแห้ง ๑ กะเทียม ๑ หัวบุก ๑ หัวกลอย ๑ หัวอุตพิต ๑ กระตาดทั้ง ๒ ยาทั้งนี้ เอาสิ่งละบาท เอาพริกไทย ๕ ตำลึง การะบูร ๒ บาท ตำผงละลายน้ำผึ้งก็ได้ น้ำร้อนก็ได้ น้ำลัมสายชูก็ได้ กินหายแล”
สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๑๘ ชนิด รวมปริมาณ ๕๗๐ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
พริกไทย	๓๐๐ กรัม
การบูร	๓๐ กรัม
กระตาดขาว	๑๕ กรัม
กระตาดแดง	๑๕ กรัม
กะเทียม	๑๕ กรัม
กระวาน	๑๕ กรัม
กลอย	๑๕ กรัม
กานพลู	๑๕ กรัม
ขิงแห้ง	๑๕ กรัม
เจตมูลเพลิงแดง	๑๕ กรัม
ดอกจันทน์	๑๕ กรัม
ดีป्ली	๑๕ กรัม
เทียนดำ	๑๕ กรัม
บุก	๑๕ กรัม
ผักแพวแดง	๑๕ กรัม
ลูจันทน์	๑๕ กรัม
สมุลแว้ง	๑๕ กรัม
อุตพิต	๑๕ กรัม

สรรพคุณ

แก้กษัยกล่อน

รูปแบบยา

ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๐.๙-๑.๕ กรัม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ ผู้ที่มีไข้ และเด็กอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี

คำเตือน

- ควรระมัดระวังการใช้ในผู้สูงอายุ
- ควรระวังการกินร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่มและยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด
- ควรระวังการใช้ร่วมกับยาเฟนิโทอิน โพรพาลโนลอล ทีโอฟิลลีน และไรแฟมพิซิน เนื่องจากตำรับนี้มีพริกไทยในปริมาณสูง

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตัวยากรดาดขาวต้องปิ้งไฟหรือหนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑)
- ตัวยากรดาดแดงที่ต้องปิ้งไฟหรือหนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒)
- ตัวยากลอยต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๓)
- ตัวยาบูกต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๗)
- ตัวยายุตพิตต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๕๐)

เอกสารอ้างอิง

๑. พิศณุประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภการจำรูญ ถนนอัษฎางค์; ร.ศ. ๑๒๖.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑.

ยาแก้ช้ำก้อน สูตร ๓

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาแก้ช้ำก้อนมันให้เสียงแหบเสปสั้ว ท่านให้อา สมอเทศ ๑ บาท สมอไทย ๑ บาท สมอพิเภก ๑ บาท สมอรองแรง ๒ สลึง บอระเพ็ด ๑ บาท สะค้าน ๑ บาท ต้าเป็นผงละลายน้ำผึ้งกินแก้ช้ำก้อนตื้นักแล ยาตาอินโสให้ท่านมีมีจิงให้แก่ท่านท้องไว้ ขอให้เป็นกรรมประสิทธิแก่ข้าเถิดฯ ได้มาแต่ปีมะเมีย วันจันทร์ แรม ๙ ค่ำ เดือน ๓ เพลาเช้า”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๖ ชนิด รวมปริมาณ ๘๒.๕ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
บอระเพ็ด	๑๕ กรัม
สมอเทศ (เนื้อผล)	๑๕ กรัม
สมอไทย (เนื้อผล)	๑๕ กรัม
สมอพิเภก (เนื้อผล)	๑๕ กรัม
สะค้าน	๑๕ กรัม
สมอรองแรง	๗.๕ กรัม

สรรพคุณ	แก้กษัยก่อน
รูปแบบยา	ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)
ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๕๐๐ มิลลิกรัม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น
ข้อมูลเพิ่มเติม	การเตรียมเนื้อสมอทุกชนิดควรใช้วิธีผึ่งแดดหรือหนึ่ง เพื่อให้เนื้อหลุดล่อนจากเมล็ดได้ง่าย

เอกสารอ้างอิง

- หอสุมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๓๙. หมวดเวชศาสตร์.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๓.

ยาแก้กษัยदान

ที่มาของตำรับยา แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๒ [๑, ๒]

“ขนานหนึ่งเอา ตริภูก มหาหิงค์ ๑ เจตพังคี ๑ สิ่งละ ๑ ส่วน สมอเทศ ๑ สมอไทย ๑ สิ่งละ ๓ ส่วน เทียนดำ ๔ ส่วน โกรฐน้ำเต้า ๖ ส่วน ตำเปนผงบดละลายน้ำมะขามเปียกกินหนัก ๑ สลึง แก้โทษदानหายวิเศษนัก”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๙ ชนิด รวมปริมาณ ๒๑ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
โกรฐน้ำเต้า	๖ ส่วน
เทียนดำ	๔ ส่วน
สมอเทศ (เนื้อผล)	๓ ส่วน
สมอไทย (เนื้อผล)	๓ ส่วน
ขิงแห้ง	๑ ส่วน
เจตพังคี	๑ ส่วน
ดีปลี	๑ ส่วน
พริกไทย	๑ ส่วน
มหาหิงค์	๑ ส่วน

สรรพคุณ	เป็นยาถ่าย ขับลม สำหรับผู้ป่วยโรคกษัยदान
รูปแบบยา	ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)
ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๓.๗๕ กรัม ละลายน้ำมะขามเปียกกินวันละ ๑ ครั้ง ก่อนนอน

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตำยาโกฐน้ำเต้าต้องนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๖)
- ตำยามหาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)

เอกสารอ้างอิง

1. พิศณุประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภการจำรูญ ถนนอิษฎางค์; ร.ศ. ๑๒๖.
2. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑.

ยาแก้กษัยเพื่อเตโชธาตุ

ที่มาของตำรับยา

แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๒ [๑, ๒]

“โทษยอันหนึ่งมันเกิดเพื่อเตโชธาตุอันชื่อว่าสันตปัคคี มันให้เย็นทั่วตัว แต่ทำให้ร้อนภายในปนกำลังมันตั้งขึ้นไตสคือ ๓ นิ้ว มันให้จุกแตกมันให้ล้นขึ้นล้นลง ให้เสียคลีข้างจะพลิกตัวไปมาได้ ประคุดเปนปัดฆาญให้เจ็บให้ปวดสึสะให้วังเวียนหน้าตา ถ้าจะแก้ให้เอา ตรีผลา ๑ ดอกดิง ๑ เทียนทั้ง ๕ เออลิงละ ๑ บาท มหาหิงค์ ๒ สลึง กะเทียมเอาทั้งหัวรากใบเท่ายาทั้งหลาย ตำเปนผงละลายน้ำผึ้งกินหาย”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตำยา ๑๑ ชนิด รวมปริมาณ ๒๘๕ กรัม ดังนี้

ตำยา	ปริมาณตำยา
กระเทียม (ทั้งต้น)	๑๔๒.๕ กรัม
ดอกดิง	๑๕ กรัม
เทียนขาว	๑๕ กรัม
เทียนขาวเปลือก	๑๕ กรัม
เทียนดำ	๑๕ กรัม
เทียนแดง	๑๕ กรัม
เทียนตาตุ๊กแตน	๑๕ กรัม
มะขามป้อม (เนื้อผล)	๑๕ กรัม
สมอไทย (เนื้อผล)	๑๕ กรัม
สมอพิเภก (เนื้อผล)	๑๕ กรัม
มหาหิงค์	๗.๕ กรัม

สรรพคุณ

แก้กษัยอันเกิดจากเตโชธาตุ (สันตปัคคี) พิการ ที่ทำให้มีอาการจุกเสียด ปวดศีรษะ วิงเวียน

รูปแบบยา

ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๐.๙-๑.๕ กรัม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้าและเย็น

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตัวยาดองคึ่งต้องนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๓)
- ตัวยามหาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)

เอกสารอ้างอิง

1. พิศณุประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภการจำรูญ ถนนอิษฎางค์; ร.ศ. ๑๒๖.
2. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑.

ยาแก้กระษัยเลือดลม

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“๑ ยาแก้กระษัยเลือดลม รีดสีดวงต่าง ๆ ได้ทำแล้ววิเศษนัก เว้นเสียแต่กรรมให้ผล เอา ยาดำ ๑ บาท ไพล ๑ บาท เกลือ ๑ บาท ใบขี้เหล็ก ๑ บาท ใบมะขาม ๑ บาท ผิวมะกรูด ๑ บาท ตำเป็นยาสดกินแก้สารพัดโรค มีตานทรางเป็นต้นต่าง ๆ วิเศษแล ฯ๑๐”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๖ ชนิด รวมปริมาณ ๙๐ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
เกลือ	๑๕ กรัม
ขี้เหล็ก (ใบ)	๑๕ กรัม
ไพล	๑๕ กรัม
มะกรูด	๑๕ กรัม
มะขาม	๑๕ กรัม
ยาดำ	๑๕ กรัม

สรรพคุณ

แก้กระษัยเลือด กษัยลม

รูปแบบยา

ยาสด (ดูภาคผนวก ๓.๑๐)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑ ช้อนโต๊ะ (๑๕ กรัม) กินวันละ ๒ ครั้ง หลังอาหาร เข้าและเย็น หรือเมื่อมีอาการ

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับและไต หญิงตั้งครรภ์ ผู้มีไข้ และเด็กอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี

คำเตือน

ควรระวังการใช้ยาในผู้ป่วยที่มีภาวะความดันโลหิตสูงและผู้สูงอายุ

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตำรับยานี้มีมะขามและไพลซึ่งมีฤทธิ์ร้อนสามารถคุมฤทธิ์ของขี้เหล็กในตำรับได้
- ตัวยาขี้เหล็กต้องนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๗)
- ตัวยายาดำต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๗)

เอกสารอ้างอิง

1. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๒๑. หมวดเวชศาสตร์.
2. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๕ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๓.

ยาแก้กำเดา

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ขนานหนึ่งแก้กำเดาให้ตามัวมีดี เวียนศีรษะเจ็บกระบอกตาลมระคนกำเดา เอามะกรูด ๓ ลูก ใพล ๑ ตำลึง ต้มให้สุก เอาดินประสิวขาว ๑ บาท หัวหอม ๑ ตำลึง ตำเคล้าส้มมะขามสุกสุม ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๕ ชนิด รวมปริมาณ ๔๗๐ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
มะขามเปียก	๒๓๕ กรัม
มะกรูด (ผล)	๑๐๐ กรัม
ใพล	๖๐ กรัม
หอม	๖๐ กรัม
ดินประสิวขาว	๑๕ กรัม

- สรรพคุณ** แก้ลมกำเดา ให้ตามัวมีดี เวียนศีรษะเจ็บกระบอกตาลมระคนกำเดา
- รูปแบบยา** ยาพอก (ดูภาคผนวก ๓.๗)
- วิธีปรุงยา** นำมะกรูดและใพลมาต้มให้สุก ส่วนดินประสิวขาวและหัวหอมนำมาตำพอยาบ จากนั้นนำยาทั้งหมดมาเคล้ากับมะขามเปียก
- ขนาดและวิธีการใช้** พอกบริเวณศีรษะเมื่อมีอาการ เป็นยาใช้ภายนอก ห้ามกิน ระวังอย่าให้เข้าตา
- ข้อห้ามใช้** ห้ามใช้บริเวณผิวหนังที่มีบาดแผลหรือแผลเปิด
- ข้อมูลเพิ่มเติม**
- ดินประสิวขาวที่ขายตามร้านขายยา ส่วนมากที่มีสีเหลือง ๆ ดำ ๆ แสดงว่ายังไม่สะอาดพอ ต้องต้ม กรอง และตกผลึกอีกหลาย ๆ ครั้ง จนได้สีขาวสะอาด
 - ตัวยาดินประสิวดึงต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๔)

เอกสารอ้างอิง

1. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๗๓. หมวดเวชศาสตร์.
2. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๐) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๒๕ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๔๑ ง. หน้า ๑-๔.

ยาแก้กฐัง

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยากลับ ตำรับ ๒ ๑ ขนานหนึ่ง ท่านให้เอา หัวลิงทั้ง ๕ แก่นขี้เหล็ก ๑ ชุมเห็ดโทนต้น ๑ หนอนตาย
หยาก ๑ ยาทั้งนี้เอาสิ่งละ ๕ ตำลึง แล้วกลั่นเป็นขี้ทั้งทา ทั้งกินก็ได้แล ๗ แก้กฐัง แก้มะเร็งไล่ แก่ขี้เรื้อนกวาง
ขี้เรื้อนเกลื่อนกลาก หายหมดแล ๗”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๔ ชนิด รวมปริมาณ ๑,๒๐๐ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ขี้เหล็ก	๓๐๐ กรัม
ชุมเห็ดไทย (ทั้งต้น)	๓๐๐ กรัม
หนอนตายหยาก	๓๐๐ กรัม
หัวลิง	๓๐๐ กรัม

สรรพคุณ แก้กฐัง เรื้อนกวาง กลากเกลื้อน

รูปแบบยา ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)

วิธีปรุงยา ยาทั้งหมดบดให้ละเอียด เติมน้ำ แล้วนำไปเคี่ยวด้วยไฟอ่อนให้ตัวยากลายเป็นยางเหนียว แล้วปั้นเป็นลูกกลอน

ขนาดและวิธีการใช้ ยาทา กระจายสุราทาบริเวณที่เป็นวันละ ๒ ครั้ง เช้าและเย็น

ยากิน ครั้งละ ๑ กรัม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้าและเย็น

ข้อควรระวัง ตัวยาในตำรับนี้มีรสเบื่อเมา จึงควรใช้อย่างระมัดระวังภายใต้การควบคุมดูแล
ของแพทย์แผนไทย

ข้อมูลเพิ่มเติม - ตัวยาชุมเห็ดโทนในยาตำรับนี้ หมายถึง ชุมเห็ดไทย (*Senna tora* L.) ที่ขึ้น
เป็นต้นเดี่ยว ๆ (ไม่ใช่ชุมเห็ดที่ขึ้นเป็นกลุ่ม)

- ยากลับตำรับนี้เป็นรูปแบบยาของหมอพื้นบ้านอีสาน เตรียมโดยการสกัดตัวยา
ด้วยการต้มแล้วเคี่ยวจนเป็นยางเหนียว วิธีการเตรียมยาแบบนี้ เรียก กลั่นเป็นขี้

- ตัวยาหัวลิงให้ใช้ได้ทุกส่วน (ทั้ง ๕) ยกเว้นเมล็ด เนื่องจากมีพิษ ไม่มีวิธีเตรียมยา

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย.
เลขที่ ๒๗๘. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับ
ยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๐) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๒๕ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ
๑๔๑ ง. หน้า ๑-๔.

เอกสารอ้างอิง

- สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาแก้ขี้เรื้อน

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาแก้ขี้เรื้อน ท่านให้เอา โลดทะนง ๑ รากนมราชสีห์ต้น ๑ ลูกกระเบา ๑ ยา ๓ สิ่งเผาไฟให้ไหม้กิน
เท่าลูกพุทรา แก้ขี้เรื้อน ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๓ ชนิด รวมปริมาณ ๓ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระเบา	๑ ส่วน
น้ำมันราชสีห์	๑ ส่วน
โลดทะนง	๑ ส่วน

สรรพคุณ	แก้โรคผิวหนังเรื้อรังต่าง ๆ เช่น โรคเรื้อน โรคสะเก็ดเงิน
รูปแบบยา	ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)
วิธีปรุงยา	ยาทั้งหมดเผาไฟให้ไหม้ แล้วบดให้ละเอียด ปั้นเป็นเม็ดขนาดเท่าลูกพุทรา
ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๕๐๐ มิลลิกรัม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น
ข้อห้ามใช้	ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ หญิงให้นมบุตร เด็กอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี และผู้ป่วยโรคหัวใจ
ข้อควรระวัง	เมล็ดกระเบาและรากโลดทะนงมีรสเบื่อเมา จึงควรใช้อย่างระมัดระวังภายใต้การควบคุมดูแลของแพทย์แผนไทย
ข้อมูลเพิ่มเติม	น้ำมันกระเบามีสารไซยาโนเจนิกไกลโคไซด์ (cyanogenic glycoside) จึงควรระมัดระวังการใช้ยาในผู้ป่วยโรคหัวใจ

เอกสารอ้างอิง

- หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๓๔๒. หมวดเวชศาสตร์.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๐) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๒๕ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๔๑ ง. หน้า ๑-๔.

ยาแก้ไข้ สูตร ๑

ที่มาของตำรับยา

คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๑ [๑]

“ยาแก้ไข้ เอรารากคนทา รากหญ้านาง รากเท้ายายม่อม รากชิงชี รากมะเดื่อชุมพร ลูกสมอทั้ง ๓ ลูกมะขามป้อม แก่นขี้เหล็ก แก่นจันทน์ทั้ง ๒ เถาวัลย์เปรียง เอลิ่งละ ๔ บาท บอระเพ็ด ลูกกระดอม เกษสรบัวหลวง ขมิ้นอ้อย เอลิ่งละ ๒ บาท หญ้าแพรก ๑ กำมือ หญ้าปากควาย ๑ กำมือ ต้มกินเช้าเย็น แก้ไข้ต่าง ๆ ไข้จับเชื่อมซิม ดิ้นักแล”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๙ ชนิด รวมปริมาณ ๙๓๐ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ขี้เหล็ก	๖๐ กรัม
คนทา	๖๐ กรัม
จันทน์ขาว	๖๐ กรัม
จันทน์แดง	๖๐ กรัม
ชิงชี	๖๐ กรัม
เถาวัลย์เปรียง	๖๐ กรัม
มะขามป้อม	๖๐ กรัม
มะเดื่อชุมพร	๖๐ กรัม
ไม้เท้ายายม่อม	๖๐ กรัม
ย่านาง	๖๐ กรัม
สมอเทศ	๖๐ กรัม
สมอไทย	๖๐ กรัม
สมอพิเภก	๖๐ กรัม
กระดอม	๓๐ กรัม
ขมิ้นอ้อย	๓๐ กรัม
บอระเพ็ด	๓๐ กรัม
บัวหลวง	๓๐ กรัม
หญ้าแพรก	๑๕ กรัม
หญ้าปากควาย	๑๕ กรัม

สรรพคุณ

แก้ไข้ต่าง ๆ ไข้เชื่อมซิม

รูปแบบยา

ยาต้ม (คู่มือฉบับพก ๓.๑.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑๕๐ มิลลิลิตร ตีมน้ำละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้าและเย็น ตีมน้ำยาอย่างอ่อน ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา

เอกสารอ้างอิง

๑. โสภิตบรรณลักษณ์, ชุน (อำพัน กิตติขจร). คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อุตสาหกรรมการพิมพ์; ๒๕๐๔.

ยาแก้ไข้ สูตร ๒

ที่มาของตำรับยา

คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๑ [๑]

“ยาแก้ไข้ เอารากเท้ายายม่อม รากคนทา รากมะเดื่อชุมพร รากชิงชี่ รากหญ้านาง หัวคร่ำ จันทน์แดง จันทน์ขาว แกล่ แก่นแสมสาร แก่นแสมทะเล รากก้างปลาทั้ง ๒ รากมะแว้งทั้ง ๒ รากหมาก รากตาล ฝาง รากครอบตลับ หัวแห้วหมู แก่นขนุน ดีปลี ลูกกระดอม เอลิงละ ๔ บาท ก้านสะเดา ๓๓ ก้าน ต้มกินเวลาเช้าเย็น แก้ไข้จับ ไข้พิษ แลไข้ทั้งปวง”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๒๔ ชนิด รวมปริมาณ ๑,๓๘๐ กรัม* ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระดอม	๖๐ กรัม
ก้างปลาขาว	๖๐ กรัม
ก้างปลาแดง	๖๐ กรัม
แกล่	๖๐ กรัม
ขนุน	๖๐ กรัม
คนทา	๖๐ กรัม
ครอบตลับ	๖๐ กรัม
คล้ำ	๖๐ กรัม
จันทน์ขาว	๖๐ กรัม
จันทน์แดง	๖๐ กรัม
ชิงชี่	๖๐ กรัม
ดีปลี	๖๐ กรัม
ตาล	๖๐ กรัม
ฝาง	๖๐ กรัม
มะเดื่อชุมพร	๖๐ กรัม
มะแว้งเครือ (ราก)	๖๐ กรัม
มะแว้งต้น (ราก)	๖๐ กรัม
ไม้เท้ายายม่อม	๖๐ กรัม
ย่านาง	๖๐ กรัม
แสมทะเล	๖๐ กรัม
แสมสาร	๖๐ กรัม
หมาก	๖๐ กรัม
แห้วหมู	๖๐ กรัม
สะเดา (ก้านใบ)	๓๓ ก้าน

*ไม่รวมปริมาณสะเดา (ก้านใบ)

สรรพคุณ แก้ไข้ตัวร้อนและแก้ไข้พิษ
รูปแบบยา ยาต้ม (ดูภาคผนวก ๓.๑.๑)
ขนาดและวิธีการใช้ ครั้งละ ๑๕๐ มิลลิลิตร ดื่มวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น ดื่มขณะยาเย็นอุ่น ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา

เอกสารอ้างอิง

๑. โสภิตบรรณลักษณ์, ชุน (อำพัน กิตติขจร). คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ อุตสาหกรรมการพิมพ์; ๒๕๐๔.

ยาแก้ไข้ตัวร้อน

ที่มาของตำรับยา คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๑ [๑]

“ยาแก้ไข้ต่าง ๆ เอาผักกระฉอม ใบอังกาบ ใบทองพันชั่ง ใบพิมเสน ใบเงิน ใบทอง ใบหมากทั้ง ๒ จันทน์ทั้ง ๒ ใบสันพร้าวหอม โกฎหัวบัว บดปั้นแท่ง ละลายน้ำข้าวข้าวกินแลชะโลม”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๑๒ ชนิด รวมปริมาณ ๑๒ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
โกฎหัวบัว	๑ ส่วน
จันทน์ขาว	๑ ส่วน
จันทน์แดง	๑ ส่วน
ทองพันชั่ง (ใบ)	๑ ส่วน
ใบเงิน	๑ ส่วน
ใบทอง	๑ ส่วน
ผักกระฉอม	๑ ส่วน
พิมเสนต้น	๑ ส่วน
สันพร้าวหอม	๑ ส่วน
หมากผู้	๑ ส่วน
หมากเมีย	๑ ส่วน
อังกาบ	๑ ส่วน

สรรพคุณ แก้ไข้ตัวร้อน
รูปแบบยา ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)
ขนาดและวิธีการใช้ ครั้งละ ๐.๖-๑.๒ กรัม ละลายน้ำข้าวข้าว ทั้งกินและชะโลมวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน และเย็น

เอกสารอ้างอิง

๑. โสภิตบรรณลักษณ์, ชุน (อำพัน กิตติขจร). คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อุตสาหกรรมการพิมพ์; ๒๕๐๔.

ยาแก้ไข้ทุหรือระดูทับไข้ สูตร ๑

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑]

“ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะปรกติโลหิตโทษ อันบังเกิดแต่ปิดตสมุฏฐาน กล่าวคือ ดินนั้นเป็นคาร์บ ๒ เมื่อจะบังเกิดนั้นกระทำให้คั่ง มักซึ่งโกรธ ให้สวิงสวายหาแรงมิได้กระทำให้ตัวร้อนเป็นเปลว หาสมประดีมิได้ ต่อมีระดูมาแล้วจึงคลาย ฯ..

ถ้าจะแก้ไข้ เอา เทียนดำ เทียนยาวภาณี จันทน์ทั้ง ๒ อบเชยทั้ง ๒ สิ่งละ ๒ ส่วน โกรฐทั้ง ๙ บัวน้ำทั้ง ๕ สิ่งละ ๔ ส่วน รากกระพังโหม เปลือกส้มพ้านางแอ ผลมะตูมอ่อน สิ่งละ ๑๖ ส่วน เอาน้ำมะพร้าวอ่อน ๒ ส่วน น้ำท่า ส่วน ๑ เป็นกระสาย ต้มตามวิธีให้กิน แก้โลหิตปรกติโทษ อันบังเกิดแต่ชั่วดีกระทำให้สวิงสวายนั้น หายวิเศษนัก ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๒๓ ชนิด รวมปริมาณ ๑๑๖ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระพังโหม (ราก)	๑๖ ส่วน
มะตูม	๑๖ ส่วน
ส้มพ้านางแอ	๑๖ ส่วน
โกรฐกระดุก	๔ ส่วน
โกรฐก้านพร้าว	๔ ส่วน
โกรฐเขมา	๔ ส่วน
โกรฐจุฬาลัมพา	๔ ส่วน
โกรฐขุณามังสี	๔ ส่วน
โกรฐเชียง	๔ ส่วน
โกรฐพุงปลา	๔ ส่วน
โกรฐสอ	๔ ส่วน
โกรฐหัวบัว	๔ ส่วน
บัวจงกลณี	๔ ส่วน
บัวนิลบล	๔ ส่วน
บัวลินจง	๔ ส่วน
บัวสัตตบรรณ	๔ ส่วน
บัวสัตตบุษย์	๔ ส่วน
จันทน์ขาว	๒ ส่วน
จันทน์แดง	๒ ส่วน
เทียนดำ	๒ ส่วน
เทียนยาวภาณี	๒ ส่วน
อบเชยเทศ	๒ ส่วน
อบเชยไทย	๒ ส่วน

สรรพคุณ	แก้ไข้บรรเทา ระบายพิษ
รูปแบบยา	ยาต้ม (คู่มือเภสัชกรรม ๓.๑.๑)
ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๑๐๐-๑๕๐ มิลลิลิตร ดื่มวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น ให้ดื่มตามอาการของโรคและกำลังของผู้ป่วย ดื่มขณะยาเย็นอยู่ ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา
ข้อมูลเพิ่มเติม	งดของแสลง ห้ามกินของเย็น ของเผ็ดร้อน ของเปรี้ยว เพราะจะทำให้ไข้กำเริบ
เอกสารอ้างอิง	๑. ตำรายาศิลจารึกในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์). พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จารึกไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕ ฉบับสมบูรณ์. พระนคร : [ม.ป.พ.]; ๒๕๐๕.

ยาแก้ไข้บรรเทาหรือระบายพิษ สูตร ๒

ที่มาของตำรับยา ศิลจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑]

“ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะปกติโลหิตโทษ อันบังเกิดแต่ปิตตสมุฏฐาน กล่าวคือ ตื่นขึ้นเป็นคาร์บ ๒ เมื่อจะบังเกิดนั้นกระทำให้คลั่ง มักซึ่งโกรธ ให้สวีสวายหาแรงมิได้กระทำให้ตัวร้อนเป็นเปลว หาสมประตีมิได้ ต่อมีระดูมาแล้วจึงคลาย ฯ

ขนาน ๑ เอา โกฎทั้ง ๙ เทียนทั้ง ๗ จันทน์ทั้ง ๓ แฝกหอม ผลกระดอม บอระเพ็ด หัวหมู มะตูมอ่อน ตรีผลา จุกโรหิณี ผลสรรพพิษ ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู อบเชยทั้ง ๒ ผลมะแว้งทั้ง ๒ สิ่งละ ๒ ส่วน ดอกสะเดา ๔ ส่วน ทำเป็นจุกน บดทำแท่งไว้ละลายน้ำดอกไม้แทรกพิมเสนให้กิน แก้พิษโลหิตปกติโทษอันบังเกิด แต่ชั่วตื่นนั้นหายวิเศษนัก ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๓๘ ชนิด รวมปริมาณ ๗๘ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
สะเดา (ดอก)	๔ ส่วน
กระดอม	๒ ส่วน
กระวาน	๒ ส่วน
กานพลู	๒ ส่วน
โกฎกระดุก	๒ ส่วน
โกฎก้านพร้าว	๒ ส่วน
โกฎเขมา	๒ ส่วน
โกฎจุฬาลัมพา	๒ ส่วน
โกฎชฎามังสี	๒ ส่วน
โกฎเซียง	๒ ส่วน
โกฎพุงปลา	๒ ส่วน
โกฎสอ	๒ ส่วน

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
โกฐหัวบัว	๒ ส่วน
จันทน์ขาว	๒ ส่วน
จันทน์แดง	๒ ส่วน
จันทน์เทศ	๒ ส่วน
จุกโรหิณี	๒ ส่วน
ดอกจันทน์	๒ ส่วน
เทียนขาว	๒ ส่วน
เทียนข้าวเปลือก	๒ ส่วน
เทียนดำ	๒ ส่วน
เทียนแดง	๒ ส่วน
เทียนดาตักแตน	๒ ส่วน
เทียนยาวพาดณี	๒ ส่วน
เทียนสัตตบุษย์	๒ ส่วน
บอระเพ็ด	๒ ส่วน
แฝกหอม	๒ ส่วน
มะขามป้อม	๒ ส่วน
มะตูม	๒ ส่วน
มะแว้งเครือ	๒ ส่วน
มะแว้งต้น	๒ ส่วน
ลูกจันทน์	๒ ส่วน
สมอไทย	๒ ส่วน
สมอพิเภก	๒ ส่วน
สรรพพิษ	๒ ส่วน
แห้วหมู	๒ ส่วน
อบเชยเทศ	๒ ส่วน
อบเชยไทย	๒ ส่วน

สรรพคุณ

แก้ไข้ที่ประดู ระบุทับไข้

รูปแบบยา

ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๐.๙-๑.๕ กรัม กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน และเย็น

ข้อมูลเพิ่มเติม

งดของแสลง ห้ามกินของเย็น ของเผ็ดร้อน ของเปรี้ยว เพราะทำให้ไข้กำเริบ

เอกสารอ้างอิง

๑. ตำรายาศิลาจารึกในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์). พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้จารึกไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕ ฉบับสมบูรณ์. พระนคร : [ม.ป.พ.]; ๒๕๐๕.

ยาแก้ไข้ทัพระดูหรือระดูทับไข้ สูตร ๓

ชื่ออื่น ยาแก้ไข้ทัพระดูและระดูทับไข้
ที่มาของตำรับยา คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๑ [๑]

“ยาแก้ไข้ทัพระดูและระดูทับไข้ เอาหญ้าเขียวพระอินทร์ ยาเข้าเย็น ชะเอม ต้มกิน หญ้าเขียวพระอินทร์นั้น
คือหญ้าไต้ใบชนิดเขียว เอามัด ๓ เพราะตัดหัวตัดท้าย กินครั้งหนึ่งแก้ตอก ๑ เพราะทุกครั้งไป”
สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๔ ชนิด รวมปริมาณ ๒๔๐ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ข้าวเย็นไต้	๖๐ กรัม
ข้าวเย็นเหนือ	๖๐ กรัม
ชะเอมไทย (ราก)	๖๐ กรัม
หญ้าไต้ใบ (ชนิดเขียว)	๖๐ กรัม

สรรพคุณ แก้ไข้ทัพระดูและระดูทับไข้
รูปแบบยา ยาต้ม (คู่มือตำรายา ๓.๑.๑)
ขนาดและวิธีการใช้ ครั้งละ ๑๕๐ มิลลิลิตร ต้มวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น ต้มขณะ
ยายังอุ่น ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนชงยา

เอกสารอ้างอิง

๑. โสภิตบรรณลักษณ์, ชุน (อำพัน กิตติขจร). คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์อุตสาหกรรมการพิมพ์; ๒๕๐๔.

ยาแก้ไข้เพื่อเสมหะ สูตร ๑

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“จะกล่าวลักษณะสมุฏฐาน ๔ ประการนั้น คือ เสมหะสมุฏฐาน ปิตตะสมุฏฐาน วาตะสมุฏฐาน สันนิปาตะสมุฏฐาน นั้นก่อนเป็นอาทิ ให้แพทย์ทั้งหลายพึงรู้โดยสังเขปอันนี้อยู่ในคัมภีร์สมุฏฐานวินิจฉัยโน้นเสร็จแล้ว ๆ ในลำดับนี้ จะแสดงลักษณะเสมหะสมุฏฐานเป็นปฐม คือย่ำรุ่งแล้วไปจน ๔ โมงเช้า เป็นอำเภอแห่งเสมหะสมุฏฐาน มีอาการกระทำให้ตัวร้อนตัวเย็นให้ชนลุกขนพอง บางทีให้เสโทตก ให้กลัดอก บางทีให้หลับเชื่อมมัวแล้วให้เป็นหวัดแลไอ ให้เบื้ออาหาร ให้สวิงสวายโทษอันนี้เกิดแต่กองเสมหะสมุฏฐาน ๆ

ถ้าจะแก้ไข้ รากสะเดาดั้น รากมะตูม บอระเพ็ด รากจวง เปราะหอม รากสะเดาดิน จุกโรหิณี คีป्ली ว่านน้ำ รากมะแว้ง เสมอภาคต้มก็ได้ ทำเป็นจุ่มก็ได้ บดทำแท่งไว้ละลายน้ำขิงต้มก็ได้ น้ำมะขามป้อมต้มก็ได้ กินแก้ไข้สมุฏฐานโรคนั้นหาย ๆ ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๐ ชนิด รวมปริมาณ ๑๐ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
จวง	๑ ส่วน
จุกโรหิณี	๑ ส่วน
คีป्ली	๑ ส่วน
บอระเพ็ด	๑ ส่วน
เปราะหอม	๑ ส่วน
มะตูม (ราก)	๑ ส่วน
มะแว้งต้น (ราก)	๑ ส่วน
ว่านน้ำ	๑ ส่วน
สะเดา (ราก)	๑ ส่วน
สะเดาดิน	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้ไข้เพื่อเสมหะ

รูปแบบยา

ยาต้ม (ดูภาคผนวก ๓.๑.๑), ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

ยาต้ม ครั้งละ ๑๐๐-๑๕๐ มิลลิลิตร ตีมนวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน และเย็น ให้ตีตามอาการของโรคและกำลังของผู้ป่วย ตีมนขณะยายังอุ่น ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา
ยาเม็ดพิมพ์ ครั้งละ ๐.๖-๑.๒ กรัม ละลายน้ำขิงหรือน้ำมะขามป้อมกินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน และเย็น

เอกสารอ้างอิง

๑. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาแก้ไข้เพื่อเสมหะ สูตร ๒

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“จะกล่าวลักษณะสมุฏฐาน ๔ ประการนั้น คือ เสมหะสมุฏฐาน ปีตตะสมุฏฐาน วาตะสมุฏฐาน สันนิปาตะสมุฏฐาน นั้นก่อนเป็นอาทิ ให้แพทย์ทั้งหลายพึงรู้โดยสังเขปอันนี้อยู่ในคัมภีร์สมุฏฐานวินิจฉัยนั้นเสร็จแล้ว ฯ ในลำดับนี้ จะแสดงลักษณะเสมหะสมุฏฐานเป็นปฐม คือย่ำรุ่งแล้วไปจน ๔ โมงเช้า เป็นอำเภอแห่งเสมหะสมุฏฐาน มีอาการกระทำให้ตัวร้อนตัวเย็นให้ขนลุกขนพอง บางทีให้เสโทตก ให้กลัดอก บางทีให้หลับเชื่อมมัวแล้วให้เป็นหวัดแลไอ ให้เบื่ออาหาร ให้สวิงสวายโทษอันนี้เกิดแต่กองเสมหะสมุฏฐาน ฯ

...อนึ่ง เอารากมะแว้งทั้งสอง ตรีผลา ตรีสาร ว่านน้ำ โกรฐสอ อบเชย ดีปลี ชิง เอาเสมอภาคต้มกินแก้ไข้เสมหะสมุฏฐานโรคหายวิเศษนัก ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๓ ชนิด รวมปริมาณ ๑๓ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
โกรฐสอ	๑ ส่วน
ชิง	๑ ส่วน
เจตมูลเพลิงแดง	๑ ส่วน
ชะพลู	๑ ส่วน
ดีปลี	๑ ส่วน
มะขามป้อม (เนื้อผล)	๑ ส่วน
มะแว้งเครือ (ราก)	๑ ส่วน
มะแว้งต้น (ราก)	๑ ส่วน
ว่านน้ำ	๑ ส่วน
สมอไทย (เนื้อผล)	๑ ส่วน
สมอพิเภก (เนื้อผล)	๑ ส่วน
สะค้าน	๑ ส่วน
อบเชย	๑ ส่วน

สรรพคุณ	แก้ไข้หวัดและไอ
รูปแบบยา	ยาต้ม (ดูภาคผนวก ๓.๑.๑)
ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๑๕๐ มิลลิลิตร ตี๋มวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น ตี๋มขณะยาเย็น ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งที่ก่อนใช้ยา
ข้อมูลเพิ่มเติม	ยาดำรับนี้ควรใช้อบเชยเทศ
เอกสารอ้างอิง	

๑. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาแก้ไข้สันนิบาต

ที่มาของตำรับยา คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๑ [๑]

“ยาแก้ไข้สันนิบาต เอลูกสมอทั้ง ๓ ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ แก่นสน แก่นจันทน์ทั้ง ๒ กายาน แก่นไม้สัก แก่นซี่เหล็ก แก่นมหาด กระจ่เทียม พริกไทย ชิง ข่า ขี้กาแดง บอระเพ็ด ลูกกระดอม หัวแห้วหมู กระจ่พังโหม รากชุมเห็ด รากหญ้านาง รากข้ดมอญ รากหญ้าคา ไคร้หางนาค โกฎทั้ง ๕ เทียนทั้ง ๕ ต้มกิน หรือจะบดปั้นแห่งละลายน้ำกระสายแทรกชั้นทศกรกก็ได้”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๓๖ ชนิด รวมปริมาณ ๓๖ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระดอม	๑ ส่วน
กระจ่เทียม	๑ ส่วน
กระจ่พังโหม	๑ ส่วน
กายาน	๑ ส่วน
โกฐเขมา	๑ ส่วน
โกฐจุฬาลัมพา	๑ ส่วน
โกฐเชียง	๑ ส่วน
โกฐสอ	๑ ส่วน
โกฐหัวบัว	๑ ส่วน
ข้ดมอน	๑ ส่วน

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ข่า	๑ ส่วน
ขิง	๑ ส่วน
ขี้กาแดง	๑ ส่วน
ขี้เหล็ก	๑ ส่วน
ไคร้ทางนาค	๑ ส่วน
จันทน์ขาว	๑ ส่วน
จันทน์แดง	๑ ส่วน
ชุมเห็ดไทย (ราก)	๑ ส่วน
ดอกจันทน์	๑ ส่วน
เทียนขาว	๑ ส่วน
เทียนข้าวเปลือก	๑ ส่วน
เทียนดำ	๑ ส่วน
เทียนแดง	๑ ส่วน
เทียนตาตุ๊กแตน	๑ ส่วน
บอระเพ็ด	๑ ส่วน
พริกไทย	๑ ส่วน
มะหาด	๑ ส่วน
ย่านาง	๑ ส่วน
ลูกจันทน์	๑ ส่วน
สน	๑ ส่วน
สมอเทศ (เนื้อผล)	๑ ส่วน
สมอไทย (เนื้อผล)	๑ ส่วน
สมอพิเภก (เนื้อผล)	๑ ส่วน
สั๊ก	๑ ส่วน
หญ้าคา	๑ ส่วน
แห้วหมู	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้ไข้สันนิบาต

รูปแบบยา

ยาเม็ดพิมพ์ (คูภาคผนวก ๓.๔.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๐.๖-๑.๒ กรัม ละลายน้ำกระสายยาแทรกชั้นทสกร กินวันละ ๒ ครั้ง
ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

เอกสารอ้างอิง

๑. โสภิตบรรณลักษณ์, ชุน (อำพัน กิตติขจร). คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์อุตสาหกรรมการพิมพ์; ๒๕๐๔.

ยาแก้คอแห้ง กระจายน้ำ

ที่มาของตำรับยา ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๒ [๑, ๒]

“๑ ยาแก้คอแห้งให้หยากน้ำ เอาน้ำตาลทราย ๑ ส้มมะขามเปียก ๑ ผลจันทน์ ๑ ดอกจันทน์ ๑ เนระพูสีเทศ ๑ บดละลายน้ำมะนาวกินแล ๗๕”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๕ ชนิด รวมปริมาณ ๕ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ดอกจันทน์	๑ ส่วน
น้ำตาลทราย	๑ ส่วน
เนระพูสี	๑ ส่วน
มะขาม (เนื้อในฝัก)	๑ ส่วน
ลูกจันทน์	๑ ส่วน

สรรพคุณ แก้คอแห้งแห้ง กระจายน้ำ

รูปแบบยา ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

ขนาดและวิธีการใช้ ครั้งละ ๑ ช้อนชา ละลายน้ำมะนาวกินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน และเย็น หรือเมื่อมีอาการ

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน); ๒๕๕๒. หน้า ๑๔๘.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.

ยาแก้คอแหบ

ที่มาของตำรับยา ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๒ [๑, ๒]

“...ยาแก้คอแหบ เอาขิง ๑ พรเพช ๑ รากแมงลัก ๑ คีตะแห้วหมู ๑ น้ำผึ้ง ๑ กินทั้งแก้ไอดีด้วยแล ฯ...”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๕ ชนิด รวมปริมาณ ๕ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ขิง	๑ ส่วน
น้ำผึ้ง	๑ ส่วน
บอระเพ็ด	๑ ส่วน
แมงลัก (ราก)	๑ ส่วน
แห้วหมู	๑ ส่วน

สรรพคุณ แก้ไอ แก้คอแห้ง เสียงแหบ

รูปแบบยา ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)

ขนาดและวิธีการใช้ ครั้งละ ๐.๖-๑ กรัม กินหรืออมวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน และเย็น หรือเมื่อมีอาการ

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน); ๒๕๔๒. หน้า ๑๙๘.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๙, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.

ยาแก้कुตทะราด

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาแก้कुตทะราด ยาข้าวเย็น ๕ ตำลึง ชั้นทองพญาบาท ๕ ตำลึง รากมะดุก ๕ ตำลึง รากมะขามป้อม ๕ ตำลึง ตะไคร้หางนาค ๕ ตำลึง กัญชา ๑๐ บาท มะพร้าวไฟลูก ๑ ทั้งน้ำทั้งเยื่อ เนื้อสมันชั้นเท่าสองนิ้ว ใส่ลงในหม้อ มาดบาท ๑ ต้มกิน แก้มะเร็งก็ได้ कुตทะราดก็ได้ ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๘ ชนิด รวมปริมาณ ๑,๖๖๕ กรัม* ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ชั้นทองพญาบาท	๓๐๐ กรัม
ข้าวเย็นเหนียว	๓๐๐ กรัม
ตะไคร้หางนาค	๓๐๐ กรัม
มะขามป้อม	๓๐๐ กรัม
มะดุก (ราก)	๓๐๐ กรัม
กัญชา	๑๕๐ กรัม
กำมะถันเหลือง	๑๕ กรัม
มะพร้าวไฟ (น้ำและเนื้อผล)	๑ ลูก

*ไม่รวมปริมาณมะพร้าวไฟ (น้ำและเนื้อผล)

สรรพคุณ

แก้कुตทะราด

รูปแบบยา

ยาต้ม (ดูภาคผนวก ๓.๑.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑๐๐ มิลลิลิตร ตีมนวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน และเย็น ตีมนขณะ ยายังอุ่น ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตำรับยานี้มีกัญชาเป็นส่วนประกอบ จัดเป็นยาเสพติดให้โทษประเภท ๕ ตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. ๒๕๒๒ และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม การใช้ ยาเสพติดให้โทษตำรับนี้ต้องอยู่ภายใต้การปรุงและสั่งจ่ายโดยผู้ประกอบวิชาชีพ แพทย์แผนไทยตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในประกาศกระทรวงสาธารณสุข
- ตัวยา กัญชาต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๓๕. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับ ยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๓.

ยาแก้งูสวัด สูตร ๑

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“แก้งูสวัด เอา มุยแดง ๑ หัวคล้า ๑ ยาข้าวเย็น ๑ รากมะพร้าว ๑ รากบัว ๑ รากชิงชี ๑ รากคันทรง ๑ รากระงับ ๑ ยาทั้งนี้ต้มให้กินคืนักแล ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๘ ชนิด รวมปริมาณ ๘ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ข้าวเย็น	๑ ส่วน
คันทรง	๑ ส่วน
คล้า	๑ ส่วน
ชิงชี	๑ ส่วน
บัว (ราก)	๑ ส่วน
มะพร้าว (ราก)	๑ ส่วน
มุยแดง	๑ ส่วน
ระงับ (ราก)	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้งูสวัด

รูปแบบยา

ยาต้ม (คู่มือเภสัชกรรม ๓.๑.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

เด็ก อายุ ๖-๑๒ ปี ครั้งละ ๓๐ มิลลิลิตร ต้มวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น ต้มขณะยายังอุ่น ติดต่อกัน ๗-๑๐ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา ผู้ใหญ่ ครั้งละ ๑๐๐ มิลลิลิตร ต้มวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น ต้มขณะยายังอุ่น ติดต่อกัน ๗-๑๐ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตัวยาข้าวเย็นในตำรับนี้ ใช้ข้าวเย็นเหนียว หรือ ข้าวเย็นใต้ ก็ได้
- ยาตำรับนี้เป็นตำรับยาที่มีฤทธิ์เย็น ช่วยลดไข้ ลดอาการปวดแสบปวดร้อน ช่วยเรื่องน้ำเหลือง และทำให้ตุ่มยุบและแห้งเร็ว

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๖๓. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๙) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๒.

ยาแก้ปวด สูตร ๒

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“อันนี้ชื่อสูตร ครั้งได้ ๔ วัน ๕ วัน เอา ใบระงับ ๑ ใบมะยมผี ๑ ผักหวานบ้าน ๑ หล้าตีนนก ๑ บดจนละเอียดชุน้ำมันดิบทาหัวฟีนั่นแล ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๕ ชนิด รวมปริมาณ ๕ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
น้ำมันยางนา*	๑ ส่วน
ผักหวานบ้าน	๑ ส่วน
มะยมผี (ผักหวานป่า)	๑ ส่วน
ระงับพิษ	๑ ส่วน
หล้าตีนนก	๑ ส่วน

*ตำรับนี้ใช้น้ำมันยางนาแทนน้ำมันดิบ

สรรพคุณ

แก้ปวด

รูปแบบยา

ยาทา (ดูภาคผนวก ๓.๑๔)

วิธีปรุยา

นำตัวยาผักหวานบ้าน มะยมผี ระงับพิษ และหล้าตีนนก มาตำให้ละเอียด แล้วผสมกับน้ำมันยางนา

ขนาดและวิธีการใช้

ทาบริเวณที่เป็นวันละ ๒-๓ ครั้ง

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในเด็กอายุต่ำกว่า ๖ ปี

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตัวยามะยมผี หมายถึง ผักหวานป่า
- ก่อนใช้ยาตำรับนี้ต้องประเมินอาการ โดยใช้มืออังเหนือบริเวณที่เป็น ว่ามีความร้อนมากน้อยเพียงใด และหลังจากให้ยาตำรับนี้ ต้องประเมินอาการอีกครั้งว่าความร้อนลดลงหรือไม่ เนื่องจากผู้ป่วยอาจมีอาการแพ้ยา อันเนื่องมาจากน้ำมันยางนาในตำรับ หรือไม่ถูกกับยาตำรับนี้
- หากเป็นผู้ป่วยเด็กหรือผู้สูงอายุ ให้ใช้น้ำข้าวข้าวหรือน้ำปูนใสแทนน้ำมันยางนา

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๕๘. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๙) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๒.

ยาแก้ขี้รำ สสูตร ๑

ที่มาของตำรับยา

แพทยศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑ [๑, ๒]

“จะว่าด้วยโรคอันเกิดสำหรับสัตว์ ที่เรียกว่าขี้รำมีอยู่ ๔ ประการ คือเกิดเพราะคลอดบุตร มดลูกเหนียว ๑ คือเกิดเพราะล้องเสพ กับด้วยบุรุษเกินประมาณ ๑ คือเป็นฝีในมดลูกแลเป็นบุพโพจาง ๆ เป็นน้ำเหลือง ตั้งน้ำคาวปลา ๑ คือเป็นเพราะ น้ำเหลืองนั้นร้ายจึงทวารเบาขึ้นเปื่อยไป แล้วให้ปัสสาวะนั้นหยุด ๆ ย้อย ๆ ให้ปวดแสบนั้กให้ขัดหัวเหน่า ๑ รวมเป็น ๔ ประการ ถ้าจะแก้ให้เอาฟางเข้าเหนียว ๑ ผางเสน ๑ ตาไม้ไผ่ป่า ๑ รากไทรย้อย ๑ หัวอุตตะพิท ๑ เทียนทั้ง ๕ สารส้ม ๑ ดินประติว ๑ โคนกระสุน ๑ โคนกระออม ๑ ผักเบี้ยใหญ่ ๑ เบญจบัวหลวง รากมะกล่ำต้น มะกล่ำเครือ เอาเสมอภาคต้ม ๓ เอา ๑ กินชำระโทษขี้รำ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๘ ชนิด รวมปริมาณ ๑๘ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
โคนกระสุน	๑ ส่วน
โคนกระออม	๑ ส่วน
ดินประสิว	๑ ส่วน
เทียนขาว	๑ ส่วน
เทียนข้าวเปลือก	๑ ส่วน
เทียนดำ	๑ ส่วน
เทียนแดง	๑ ส่วน
เทียนตาตั๊กแตน	๑ ส่วน
ไทรย้อย	๑ ส่วน
บัวหลวง (ทั้ง ๕)	๑ ส่วน
ผักเบี้ยใหญ่	๑ ส่วน
ไผ่ป่า (ตาไม้)	๑ ส่วน
ผางเสน	๑ ส่วน
ฟางข้าวเหนียว	๑ ส่วน
มะกล่ำเครือ (ราก)	๑ ส่วน
มะกล่ำต้น (ราก)	๑ ส่วน
สารส้ม	๑ ส่วน
อุตพิท	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้ขี้รำ

รูปแบบยา

ยาต้ม (ดูภาคผนวก ๓.๑.๓)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๒-๔ ช้อนโต๊ะ (๓๐-๖๐ มิลลิลิตร) ตีวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น ให้ดื่มตามอาการของโรคและกำลังของผู้ป่วย ดื่มขณะยาเย็นอุ่น ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตำยาบัวหลวง ใช้ทั้งดอกของบัวหลวงทำยา ได้แก่ ฐานรองดอก กลีบดอก เกสรเพศผู้ เกสรเพศเมีย และคัพพะ
- ตำยาอุตพิตต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๕๐)
- ตำยาสารส้มต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๐)
- ตำยาตินประสิ้วต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๔)

เอกสารอ้างอิง

๑. พิษณุประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภการจำรูญ ถนนอิษฎางค์; ร.ศ. ๑๒๖.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑-๒.

ยาแก้ซำร้ว สูตร ๒

ที่มาของตำรับยา

แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑ [๑, ๒]

“อนึ่งโรคเกิดด้วยโลหิตพิการนั้น คือคลอตบุตรอยู่ไฟมิได้มดลูกเหี่ยวเป้นปรวดอยู่ก็ดี ครั้นนานมาหลายปีหลายเดือน กลับเป้นบุพโพโลหิตตกไป ๒ เดือน ๓ เดือน โลหิตจางไหลออกมาจึงเรียกว่าซำร้ว บางทีน้ำเหลืองอันร้ายนั้นไหลออกมาถึงไหน ก็พริ้งขึ้นรอบทวารเป้นหัวขาวๆ แลแตกเปื่อยไปทั้งนั้น แลให้แสบร้อนคัน เป้นกำลัง ถ้าจะแก้ให้กินยาตามตำรานั้นเสียก่อนแล้วจึงต้มยาซำระลำไส้ เอายาเข้าเย็น ซำ หัวหอม ใบมะกา ใบมะขาม ใบส้มป่อย ใบมะนาว ยาทั้งนี้สิ่งละ ๒๐ บาท สารส้ม ดินประสิ้ว สิ่งละ ๒ บาท ต้มกินซำระ ให้ปัสสาวะคล่อง แก้ปวดแก้ปัสสาวะพิการต่าง ๆ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตำยา ๙ ชนิด รวมปริมาณ ๕๔๐ กรัม ดังนี้

ตำยา	ปริมาณตำยา
ซำ	๗๕ กรัม
ซำเย็นเหนือ	๗๕ กรัม
มะกา	๗๕ กรัม
มะขาม	๗๕ กรัม
มะนาว (ใบ)	๗๕ กรัม
ส้มป่อย	๗๕ กรัม
หอม	๗๕ กรัม
ดินประสิ้ว	๗.๕ กรัม
สารส้ม	๗.๕ กรัม

สรรพคุณ	แก้ขี้รำ ขี้บปัสสาวะ
รูปแบบยา	ยาต้ม (ดูภาคผนวก ๓.๑.๑)
ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๒-๔ ช้อนโต๊ะ (๓๐-๖๐ มิลลิลิตร) ต้มวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้าและเย็น ให้ดื่มตามอาการของโรคและกำลังของผู้ป่วย ต้มขณะยายังอุ่น ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา
ข้อมูลเพิ่มเติม	<ul style="list-style-type: none"> - ยาดำรับนี้โบราณกำหนดน้ำหนักของตัวยาไว้ค่อนข้างมาก เมื่อทำเป็นยาต้มแล้ว จะต้องใช้หม้อที่มีขนาดใหญ่ จึงได้ลดทอนสัดส่วนของตัวยาเหลือ ๑ ใน ๔ ส่วน จากของเดิม - ตัวยาช้าวเย็นที่ใช้ในตำรับนี้ควรใช้ข้าวเย็นเหนียว - ตัวยาสารส้มต้องสะอาดก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๐) - ตัวยาดินประสิวต้องสะอาดก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๔)

เอกสารอ้างอิง

1. พิศณุประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภการจำรูญ ถนนอิษฎางค์; ร.ศ. ๑๒๖.
2. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑-๒.

ยาแก้ขางชุม

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาแก้ขางชุมขางดอกหมาก เอาลูกเบญจกานี ๑ จันทน์แดง ๑ สีเสียดเทศ ๑ รากมะกล่ำเครือ ๑ บดทำแท่งไว้สัมนลินแก้ขางชุมหายแล ท”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๔ ชนิด รวมปริมาณ ๔ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
จันทน์แดง	๑ ส่วน
เบญจกานี	๑ ส่วน
มะกล่ำเครือ	๑ ส่วน
สีเสียดเทศ	๑ ส่วน

สรรพคุณ	แก้ขางชุม ขางดอกหมาก
รูปแบบยา	ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)
ขนาดและวิธีการใช้	เด็ก อายุ ๑ เดือน-๖ เดือน ครั้งละ ๑๐๐-๒๐๐ มิลลิกรัม อายุ ๖ เดือน-๑ ปี ครั้งละ ๓๐๐-๔๐๐ มิลลิกรัม

อายุ ๑ ปี-๓ ปี ครั้งละ ๕๐๐-๖๐๐ มิลลิกรัม

อายุ ๓ ปี-๕ ปี ครั้งละ ๗๐๐ มิลลิกรัม

ละลายน้ำต้มสุกที่เย็นแล้ว ทาบริเวณลิ้นหรือป้ายลิ้นวันละ ๑ ครั้ง ตอนเย็น

คำเตือน

ข้อมูลเพิ่มเติม

ยานี้อาจทำให้มีอาการท้องผูก

- ชางชุม ถ้าว่ากลางนั้นซีดขาว (ลิ้นเป็นฝ้าซีดขาว เด็กจะมีอาการกินข้าวไม่ได้ สำรอก) ๒ วันตามก็จะหาย ลักษณะชางชุมดวงดั่งนี้ °° การดูแลรักษาของแพทย์แผนไทย และแพทย์พื้นบ้าน การกวาดยามักทำในช่วงเย็น เนื่องจากในช่วงบ่ายถึงเย็น (ตั้งแต่ ๑๔.๐๐-๑๘.๐๐ น.) เป็นช่วงเวลาวาตะสมุฏฐาน มักจะทำให้เด็กมีอาการท้องขึ้น ท้องพอง ไม่สบายตัว จึงควรวางยาในเวลาดังกล่าว
- ตัวยาสีเสียดเทศต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๑)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๗๓. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๐) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๒๕ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๔๑ ง. หน้า ๑-๔.

ยาแก้ชางเพลิง

ชื่ออื่น

ยาแก้ทรางเพลิง [๑, ๒]

ที่มาของตำรับยา

๑. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑ [๑, ๒]

“ยาแก้ทรางเพลิง ขนานนี้ท่านให้เอา หัวน้กกีบแรด ๑ หัวน้กร้อนทอง ๑ เนระภูสี ๑ เทียนดำ ๑ เทียนแดง ๑ ชะเอมทั้ง ๒ ไบมะกล่ำเครือ ๑ รวมยา ๗ สิ่งนี้เอาเสมอภาคต้ม ๓ เอา ๑ กินแก้ตัวร้อนแก้ทรางเพลิงทั้งปวง ถ้าจะบดทำแห้งไว้ก็ได้ ละลายสุรากินแก้ตมูกเลือดหายดีนัก”

๒. ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๓, ๔]

“จกล่าวลักษณะกำหนดทราง ๗ วัน อันบังเกิดแก่กุมารกุมารทั้งหลายไว้ให้บุทคลทั้งปวงพึงรู้ดังนี้ ฯ อันว่ากุมารกุมาร ผู้ใดคลอดจากครรภ์มารดาวันอาทิตย์ กำหนดทรางเพลิงเปนเจ้าเรือน ทรางกรายเปนทรางจร หละชื่ออุไทยกาล ลอองชื่อเปลวไฟฟ้า ลมชื่อประวาคคุณจรประจำทรางเพลิงวันอาทิตย์ ในอาการทรางเพลิงนั้น กระทำให้ปากกุมารเปนส่ำเขม่าขึ้นด้วยโทษเสมหะ โลหิตระคนกันให้บังเกิด จึงให้กินเข้า กินน้ำ กินนมมิได้ เพราะเสมหะโลหิตกล้ำเปนกำลั้ง มักให้เสมหะเน่า ตกเปนมูกเปนเลือดออกมา แลเปนพยาธิต่างๆ ฯ ถ้าจะแก้เอา ว่านกกีบแรด ว่านร้อนทอง เนยระภูสี เทียนดำ เทียนแดง ชะเอมทั้งสอง ไบมะกล่ำเครือ ยาทั้งนี้เอาเสมอภาค ต้ม ๓ เอา ๑ กินแก้พิศให้ตัวร้อน แลทรางเพลิงก็ดี ทำเมดก็ได้ละลายสุรา กิน แก้ตมูกตกเลือด แก้ทรางเพลิงแลทราง ทั้งปวงหาย ยานี้ดีนักแล ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๘ ชนิด รวมปริมาณ ๘ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ชะเอมเทศ	๑ ส่วน
ชะเอมไทย	๑ ส่วน
เทียนดำ	๑ ส่วน
เทียนแดง	๑ ส่วน
เนระพูสี	๑ ส่วน
มะกล่ำเครือ (ใบ)	๑ ส่วน
ว่านกีบแรด	๑ ส่วน
ว่านร้อนทอง	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้ตัวร้อน (เนื่องจากซางเพลิง) แก้ตานซาง แก้ถ่ายเป็นมูกเลือด

รูปแบบยา

ยาต้ม (ดูภาคผนวก ๓.๑.๓), ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

ยาต้ม

เด็ก	แรกเกิด-๑ เดือน	ครั้งละ ๑ มิลลิลิตร
	อายุ ๑ เดือน-๖ เดือน	ครั้งละ ๒ มิลลิลิตร
	อายุ ๖ เดือน-๑ ปี	ครั้งละ ๓ มิลลิลิตร
	อายุ ๑-๓ ปี	ครั้งละ ๕ มิลลิลิตร
	อายุ ๓-๖ ปี	ครั้งละ ๑๕ มิลลิลิตร

ดื่มวันละ ๔ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน เย็น และก่อนนอน ดื่มขณะยายังอุ่น

ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา

ยาเม็ดพิมพ์

เด็ก	แรกเกิด-๖ เดือน	ครั้งละ ๑๐๐ มิลลิกรัม
	อายุ ๖ เดือน-๑ ปี	ครั้งละ ๒๐๐ มิลลิกรัม
	อายุ ๑-๓ ปี	ครั้งละ ๓๐๐ มิลลิกรัม
	อายุ ๓-๖ ปี	ครั้งละ ๔๐๐ มิลลิกรัม

ละลายน้ำดื่มสุก กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

คำเตือน

ไม่ควรใช้ในเด็กที่สงสัยว่าเป็นไข้เลือดออก เนื่องจากอาจบดบังอาการของไข้เลือดออก

ข้อควรระวัง

หากใช้ยาเป็นเวลาเกิน ๓ วัน แล้วอาการไม่ดีขึ้น ควรปรึกษาแพทย์

เอกสารอ้างอิง

๑. พิศณุประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภการจำรูญ ถนนอัษฎางค์; ร.ศ. ๑๒๘.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑.

๓. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.

๔. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาแก้ตากออกในเด็ก

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาแก้ตากเด็ก ทานให้เอา ผักเสี้ยนผี ๑ แขนงแสม ๑ รากส้มกุ้ง ๑ ใบกะเพรา ๑ รากชุมเห็ด ๑ บอระเพ็ด หนาม ๑ กระจวาน ๑ ดีปลี ๑ ดิงตุ้น ๑ ยาข้าวเย็น ๑ ต้ม ๓ เอา ๑ กินตามกำลังตากหดแล ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๑๐ ชนิด รวมปริมาณ ๑๐ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระจวาน	๑ ส่วน
กะเพรา	๑ ส่วน
ข้าวเย็นเหนือ	๑ ส่วน
ชุมเห็ดเทศ	๑ ส่วน
ดิงตุ้น	๑ ส่วน
ดีปลี	๑ ส่วน
บอระเพ็ด	๑ ส่วน
ผักเสี้ยนผี	๑ ส่วน
ส้มกุ้ง	๑ ส่วน
แสมสาร	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้ตากออก

รูปแบบยา

ยาต้ม (ดูภาคผนวก ๓.๑.๓)

ขนาดและวิธีการใช้

เด็ก อายุ ๖ เดือน-๑ ปี ครั้งละ ๑ ช้อนชา (๕ มิลลิลิตร)
อายุ ๑ ปี-๕ ปี ครั้งละ ๒ ช้อนชา (๑๐ มิลลิลิตร)
๕ ปี ขึ้นไป ครั้งละ ๑ ช้อนโต๊ะ (๑๕ มิลลิลิตร)

ดื่มวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น อาจปรับปริมาณยาตามกำลังธาตุของผู้ป่วยและดุลยพินิจของแพทย์แผนไทย ดื่มขณะยายังอุ่นอยู่ ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา

ข้อควรระวัง

หากอาการไม่ดีขึ้นภายใน ๓ วัน ควรปรึกษาแพทย์

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตำรับยานี้ช่วยแก้อาการปวดมวนในท้อง ท้องผูก หรือออกแรงเบ่งอุจจาระมากเกินไป
- คำแนะนำสำหรับผู้ปกครองในการดูแลเด็กที่มีอาการดังกล่าว อาจให้เด็กกินกล้วยน้ำว้าอมวันละ ๑ ลูก หรือมะละกอสุก สำหรับกรณีที่เลี้ยงลูกด้วยนมผง อาจต้องพิจารณาให้เปลี่ยนสูตรนมผง

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๘๑. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๐) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๒๕ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๔๑ ง. หน้า ๑-๔.

ยาแก้ตับทรุด

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“หัวเต่า ๓ หัว หัวเต่าเกียด ลิ้นเสื่อทั้งต้นทั้งราก ตาไม้ไผ่ป่า เกสรสารภี เกสรบุณฑุก ปูนขาว ๓ หยิบ ต้มให้กิน แก้ตับย่อยลงมาให้จับแลชักตับให้ขึ้น”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๗ ชนิด รวมปริมาณตัวยา ๑๖๕ กรัม* ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
เต่าเกียด	๓๐ กรัม
บุณฑุก	๓๐ กรัม
ไผ่ป่า (ตาไม้)	๓๐ กรัม
ลิ้นเสื่อ	๓๐ กรัม
สารภี	๓๐ กรัม
ปูนขาว	๑๕ กรัม
เต่านา	๓ หัว

* ไม่รวมปริมาณหัวเต่านา ๓ หัว

สรรพคุณ

แก้ตับทรุด ตับย่อย ตับโต

รูปแบบยา

ยาต้ม (ดูภาคผนวก ๓.๑.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

เด็ก อายุ ๓-๕ เดือน ต้มครั้งละ ๑ ช้อนชา (๕ มิลลิลิตร)
อายุ ๖-๑๒ เดือน ต้มครั้งละ ๑-๒ ช้อนชา (๕-๑๐ มิลลิลิตร)
อายุ ๑-๕ ปี ต้มครั้งละ ๑-๒ ช้อนโต๊ะ (๑๕-๓๐ มิลลิลิตร)
อายุ ๖-๑๒ ปี ต้มครั้งละ ๓-๔ ช้อนโต๊ะ (๔๕-๖๐ มิลลิลิตร)
วันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้าและเย็น ต้มขณะยาเย็น ยาก่อนใช้ ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา

เอกสารอ้างอิง

- สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาแก้ตาน

ชื่ออื่น

ยาต้มแก้ตานทรายแลตานขโมยผอมเหลืองแลผอมแห้ง [๑-๔]

ที่มาของตำรับยา

- ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑ [๑, ๒]

“ยาต้มแก้ตานทรายแลตานขโมยผอมเหลืองแลผอมแห้ง ขนานนี้ท่านให้เอาตานทั้งห้า ๑ สมอทั้งสาม ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ ไพล ๑ หัวหมู ๑ เปลือกลำโรง ๑ ผักเสี้ยนผี ๑ หอมแดง ๑ ยาทั้งนี้เอาสิ่งละ ๑ ตำลึง มะกรูด ๓ ลูกมาผ่า ๗ ซีก ผลขี้กาขาว ๓ ใบ ผลขี้กาแดง ๓ ใบ สานส้ม ๒ สลึง ยาดำ ๑ บาท ผักราชพฤกษ์เป็นกระสาย ต้ม ๓ เอา ๑ กิน ถ้าจะให้ลงแทรกดีเกลือกินตามธาตุหนักเบา ดีนักได้เชื่อแล้ว ฯ”

- แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑ [๓, ๔]

“ยาต้มแก้ตานทรายแลตานขโมย ผอมเหลืองแลผอมแห้ง ขนานนี้ท่านให้เอาตาลทั้ง ๕ สมอทั้ง ๓ ขมิ้นอ้อย ๑ ไพล ๑ หัวหมู ๑ เปลือกลำโรง ๑ ผักเสี้ยนผี ๑ หอมแดง ๑ ยาทั้งนี้เอาสิ่งละ ๔ บาท มะกรูด ๓ ผล มาผ่า ๗ ซีก ผลขี้กาขาว ๓ ใบ ผลขี้กาแดง ๓ ใบ สานส้ม ๒ สลึง ยาดำ ๑ บาท ผักราชพฤกษ์เป็นกระสาย ต้ม ๓ เอา ๑ ถ้าจะให้ลงแทรกดีเกลือกินตามธาตุหนักเบา ดีนักได้เชื่อแล้ว”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๘ ชนิด รวมปริมาณ ๘๖๒.๕ กรัม* ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ขมิ้นอ้อย	๖๐ กรัม
ตานขโมย	๖๐ กรัม
ตานดำ	๖๐ กรัม
ตาลโตนด	๖๐ กรัม
ตานเสี้ยน	๖๐ กรัม
ตานหม่อน (ราก)	๖๐ กรัม
ผักเสี้ยนผี	๖๐ กรัม
ไพล	๖๐ กรัม
สมอเทศ	๖๐ กรัม
สมอไทย	๖๐ กรัม

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
สมอพิเภก	๖๐ กรัม
ลำโรง	๖๐ กรัม
หอมแดง	๖๐ กรัม
แห้วหมู	๖๐ กรัม
ยาดำ	๑๕ กรัม
สารส้ม	๗.๕ กรัม
ขี้กาขาว	๓ ผล
ขี้กาแดง	๓ ผล
มะกรูด (ผล)	๓ ผล

*ไม่รวมปริมาณขี้กาขาว ขี้กาแดง และมะกรูด (ผล)

สรรพคุณ

แก้ตานซาง ตานขโมย

รูปแบบยา

ยาต้ม (ดูภาคผนวก ๓.๑.๓)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑ ช้อนโต๊ะ (๑๕ มิลลิลิตร) น้ำฝักราชพฤกษ์เป็นกระสาย ต้มวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น เนื่องจากยานี้เป็นยาระบาย ถ้ายังไม่ถ่าย ให้ผสมดีเกลือ กินตามธาตุหนักเบา และดื่มขณะยาเย็น ยานี้ ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่น น้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา

คำเตือน

ห้ามใช้ในเด็กอายุต่ำกว่า ๖ ปี

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตัวยายาดำต้องสะอาดก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๗)
- ตัวยาสารส้มต้องสะอาดก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๐)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : บริษัทหอสมิทร์พริ้นต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน); ๒๕๔๒.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.
๓. พิศณุประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภการจรรุญถนอักษฎาองค์; ร.ศ. ๑๒๘.
๔. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑.

ยาแก้ตานขโมย

ชื่ออื่น

ยาต้มแก้ตานขโมย [๑-๔]

ที่มาของตำรับยา

๑. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑ [๑, ๒]

“ยาต้มแก้ตานขโมย ท่านให้เอา รากตาลโตน ๕ ตำลึง รากตาลมอน ๕ ตำลึง เปลือกสนุ่น ๕ ตำลึง ขมิ้นอ้อย ๕ ตำลึง สะไคร้ ๕ ตำลึง ต้ม ๓ เหว ๑ กินแก้ทรางแก้ไฟธาตุแก้ลม แลชูกำลังรำหัดพิมเสนกิน แลบำรุงธาตุ ให้เสมอกันเปนปรกติดีนั้ก”

๒. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑ [๓, ๔]

“ยาต้มแก้ตานขโมย ท่านให้เอารากตาลโตน ๕ ตำลึง รากตาลมอน ๕ ตำลึง เปลือกสนุ่น ๕ ตำลึง ขมิ้นอ้อย ๑ ตะไคร้ ๕ ตำลึง ต้ม ๓ เหว ๑ กินแก้ทรางแก้ไฟธาตุแก้ลมแลชูกำลังรำหัดพิมเสนกิน แลบำรุงธาตุ ให้เสมอกันเปนปรกติดีนั้ก”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๕ ชนิด รวมปริมาณ ๑,๕๐๐ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ขมิ้นอ้อย	๓๐๐ กรัม
ตะไคร้	๓๐๐ กรัม
ตาลโตน	๓๐๐ กรัม
ตาลมอน (ราก)	๓๐๐ กรัม
สนุ่น	๓๐๐ กรัม

สรรพคุณ

แก้ตานขโมย บำรุงธาตุ เจริญอาหาร

รูปแบบยา

ยาต้ม (ดูภาคผนวก ๓.๑.๓)

ขนาดและวิธีการใช้

เด็ก อายุ ๑-๖ ปี ครั้งละ ๑-๒ ช้อนโต๊ะ (๑๕-๓๐ มิลลิลิตร)

อายุ ๖-๑๒ ปี ครั้งละ ๓-๔ ช้อนโต๊ะ (๔๕-๖๐ มิลลิลิตร)

แทรกพิมเสนเล็กน้อย ต้มวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น ต้มขณะ ยายังอุ่น ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้ง ก่อนใช้ยา

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : บริษัทหอสมุดแห่งชาติพิมพ์ลิขซิ่ง จำกัด (มหาชน); ๒๕๔๒.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.

๓. พิศณุประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภการจำรูญ ถนนอิฐรางค์; ร.ศ. ๑๒๘.

๔. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑.

ยาแก้ตานซาง

ชื่ออื่น

ยาแก้ตานทราย [๑, ๒], ยาแก้ทรายฝ้าย [๓, ๔]

ที่มาของตำรับยา

๑. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑ [๑, ๒]

“ยาแก้ตานทราย ขนนานี้ท่านให้เอาใบน้ำเต้า ๑ ขอบชะนางทั้งสอง ๑ ใบตานหม่อน ๑ ใบชุมเห็ด ๑ ใบระงับ ๑ ใบมูลกาแดง ๑ กะทือ ๑ ไพล ๑ หอมแดง ๑ กระเทียม ๑ พริก ๑ ชিং ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ รวมยา ๑๔ สิ่งนี้ เอาเสมอภาคทำเป็นจูน บดทำแท่งไว้กินแก้ตานทราย ตกมูกเลือด ถ้าแลเหม็นหน้าแทรกยาดำลงกินคืนนี้”

๒. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑ [๓, ๔]

“ยาแก้ทรายฝ้าย ขนนานี้ท่านให้เอา ใบน้ำเต้า ๑ ขอบชะนางทั้งสอง ๑ ใบตานหม่อน ๑ ใบชุมเห็ด ๑ ใบระงับ ๑ ใบขี้กาแดง ๑ กระทือ ๑ ไพล ๑ หอมแดง ๑ พริกไทย ๑ กระเทียม ๑ ชিংแห้ง ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ รวมยา ๑๔ สิ่งนี้ เอาเสมอภาค ทำเป็นจูนบดปั้นแท่งไว้ กินแก้ทรายฝ้ายแลตาน ทรายทั้งปวง แลแก้ ตกมูก ตกเลือด ถ้าให้เหม็นโขงเนาโขง แสยกยาดำลงกินหายคืนนี้”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๔ ชนิด รวมปริมาณ ๑๔ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระเทียม	๑ ส่วน
กะทือ	๑ ส่วน
ขมิ้นอ้อย	๑ ส่วน
ขอบชะนางขาว	๑ ส่วน
ขอบชะนางแดง	๑ ส่วน
ชিংแห้ง	๑ ส่วน
ขี้กาแดง (ใบ)	๑ ส่วน
ชุมเห็ดไทย	๑ ส่วน
ตานหม่อน	๑ ส่วน
น้ำเต้า	๑ ส่วน
พริกไทย	๑ ส่วน
ไพล	๑ ส่วน
ระงับ	๑ ส่วน
หอมแดง	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้ซางฝ้าย ตานซาง แก้ถ่ายเป็นมูกเลือด

รูปแบบยา

ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

เด็ก แรกเกิด-๖ เดือน ครั้งละ ๑๐๐ มิลลิกรัม

อายุ ๖ เดือน-๑ ปี ครั้งละ ๒๐๐ มิลลิกรัม

อายุ ๑-๓ ปี ครั้งละ ๓๐๐ มิลลิกรัม

อายุ ๓-๖ ปี ครั้งละ ๔๐๐ มิลลิกรัม

กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้าและเย็น

กระสายยาที่ใช้ แก้ถ่ายเป็นมูกเลือด มีกลิ่นเหม็นเนา แทรกยาดำ

คำเตือน

ไม่ควรใช้ในเด็กที่สงสัยว่าเป็นไข้เลือดออก เนื่องจากอาจบดบังอาการของไข้เลือดออก

ข้อควรระวัง

หากใช้ยาเป็นเวลานาน ๓ วัน แล้วอาการไม่ดีขึ้น ควรปรึกษาแพทย์

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน); ๒๕๔๒.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.

๓. พิณประสาธเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภการจำรูญ ถนนอิฐเก่า; ร.ศ. ๑๒๘.

๔. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑.

ยาแก้เถาดาน

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“๑ ยาแก้เถาดานแก้ลมกระษัยแก้ริดสีดวงพลวก เอา พริกไทย ๑ ดีปลี ๑ เปล้าน้อย ๑ เปล้าใหญ่ ๑ รากจิงจ้อ ๑ รากเจตมูล ๑ หัวดองดึง ๑ มหาหิงค์ ๑ การบูร ๑ สมอเทศลิงละ ๑ บาท รากสลอดกินลง ๒ บาท สลัดไคแห้ง ๑ ตำลึง หัสศุณ ๒ บาท ตำเป็นผงกินน้ำผึ้งเท่าลูกพุทรา แก้เส้นกินน้ำส้มสายชู แก้บวมหัวประการ แก้กูกามม้ามย่อย แก้โลหิตแห้ง แก้ฝีในท้องก็ได้ แก้ป้างก็ได้ ถ้ากินยานี้ท่านห้ามหวาน อย่ากินถ้ากินหวานตาย ถ้าจะกินหวานเว้นยาเสียก่อนกินเถิด ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๓ ชนิด รวมปริมาณ ๒๗๐ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
สลัดไค (ต้น)	๖๐ กรัม
สลอด (ราก)	๓๐ กรัม
หัสศุณ	๓๐ กรัม
การบูร	๑๕ กรัม
จิงจ้อ	๑๕ กรัม
เจตมูลเพลิงแดง	๑๕ กรัม
ดองดึง	๑๕ กรัม
ดีปลี	๑๕ กรัม
เปล้าน้อย	๑๕ กรัม
เปล้าใหญ่	๑๕ กรัม
พริกไทย	๑๕ กรัม
มหาหิงค์	๑๕ กรัม
สมอเทศ (เนื้อผล)	๑๕ กรัม

สรรพคุณ แก้ลมกษัย แก้เถาดาน แก้ริดสีดวงพลวก แก้เส้น แก้บวมห้าประการ แก้จุกผาม
ม้ามย่อย แก้โลหิตแห้ง แก้ฝืนท้อง แก้บ้าง

รูปแบบยา ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)

ขนาดและวิธีการใช้ แก้ลมกษัย แก้เถาดาน แก้ริดสีดวงพลวก

ครั้งละ ๑.๕ กรัม ละลายน้ำผึ้ง กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน
และเย็น

แก้เส้น แก้บวมห้าประการ แก้จุกผามม้ามย่อย แก้โลหิตแห้ง แก้ฝืนท้อง แก้บ้าง

ครั้งละ ๑.๕ กรัม ละลายน้ำส้มสายชู กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน
และเย็น

ข้อควรระวัง ระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต
เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ขณะกินยานี้ ห้ามกินของหวาน
- ตัวยาดองดองต้องนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๓)
- ตัวยามหาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)
- ตัวยาสลัดดีต้องฆ่าฤทธิ์ก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๓๖)
- ตัวยาสลัดดีต้องประสะก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๓๗)
- ตัวยาทิสคุณเทศต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๖)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย.
เลขที่ ๓๑๔. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับ
ยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๐) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๒๕ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ
๑๔๑ ง. หน้า ๑-๔.

ยาแก้ท้องขึ้น

ชื่ออื่น ยาประสะการบูร [๑, ๒]

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“๑ ประสะการบูร เอา มหาหิงค์ กระจีตม ผิมะกรูด รากเจตพังคี ตรีภูกกว่านน้ำ ไพล ขมิ้นอ้อย เอาเสมอภาค สุกเป็นกระสาย บดทำแท่งละลายสุรา ละลายน้ำร้อนก็ได้ น้ำส้มชาก็ได้ แก้กมูกตกลือดตานขาง ตาลโจร ลมจุกลมเสียด ท้องขึ้นท้องพองหายแล ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๑๐ ชนิด รวมปริมาณ ๑๐ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระจีตม	๑ ส่วน
ขมิ้นอ้อย	๑ ส่วน
ชิงแห้ง	๑ ส่วน
เจตพังคี	๑ ส่วน
ดีปลี	๑ ส่วน
พริกไทย	๑ ส่วน
ไพล	๑ ส่วน
มหาหิงค์	๑ ส่วน
มะกรูด	๑ ส่วน
ว่านน้ำ	๑ ส่วน

สรรพคุณ แก้กมูกตกลือด ตานขาง ตานโจร ลมจุกลมเสียด ท้องขึ้น ท้องพอง

รูปแบบยา ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

ขนาดและวิธีการใช้ ยากิน

เด็ก อายุ ๑-๖ เดือน ครั้งละ ๑๐๐-๒๐๐ มิลลิกรัม

อายุ ๖ เดือน-๑ ปี ครั้งละ ๓๐๐-๔๐๐ มิลลิกรัม

อายุ ๑-๓ ปี ครั้งละ ๕๐๐-๖๐๐ มิลลิกรัม

อายุ ๓-๖ ปี ครั้งละ ๐.๗-๑ กรัม

อายุ ๖-๑๒ ปี ครั้งละ ๑-๑.๕ กรัม

ละลายน้ำร้อนหรือน้ำส้มชากินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน และเย็น ดื่มขณะยายังอุ่น

ยาทา ละลายสุราแล้ว ทาบาง ๆ รอบสะดือเด็ก

ห้ามทาบริเวณสะดือและบริเวณผิวหนังที่มีบาดแผลหรือแผลเปิด

ข้อห้ามใช้ ห้ามใช้ในเด็กที่มีไข้สูงและท้องเสียอย่างรุนแรง

ข้อควรระวัง หากใช้ยาเป็นเวลา ๓-๕ วัน แล้วอาการไม่ดีขึ้น ควรปรึกษาแพทย์

ข้อมูลเพิ่มเติม

ตัวยามหาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๓๘. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๒.

ยาแก้ท้องขึ้นในเด็ก

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ขนานหนึ่ง ถ้าเด็กท้องขึ้น เอามหาหิงค์ ๑ หอม ๑ ใบมะเฟือง ๑ ใบพลูแก ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ เอาเสมอภาคทาท้องน้อยหัวหน้าวหายแล ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๕ ชนิด รวมปริมาณ ๕ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ขมิ้นอ้อย	๑ ส่วน
พลูแก	๑ ส่วน
มหาหิงค์	๑ ส่วน
มะเฟือง	๑ ส่วน
หอม	๑ ส่วน

สรรพคุณ

บรรเทาอาการท้องขึ้น

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

ขนาดและวิธีการใช้

ผสมกับน้ำสุกที่เย็นแล้วหรือน้ำสุราทาบริเวณท้องน้อยเมื่อมีอาการห้ามทาบริเวณผิวหนังที่มีบาดแผลหรือแผลเปิด เป็นยาใช้ภายนอก ห้ามกิน

ข้อมูลเพิ่มเติม

ตัวยามหาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๕๑๒. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๐) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๒๕ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๔๑ ง. หน้า ๑-๔.

ยาแก้ท้องเสียในเด็กอ่อน

ชื่ออื่น

ยาแก้กุมารอ่อนลงท้องหนัก, ยาแก้กุมารอ่อนลงท้องนัก

ที่มาของตำรับยา

๑. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑ [๑, ๒]

“ยาแก้กุมารอ่อนลงท้องหนักขนานนี้ ท่านให้อาผลมดุมอ่อน ผลทับทิม ดีปลี รากหนาด ชิงสด รวมยา ๕ สิ่งนี้เอาเสมอภาคบดละลายน้ำผึ้งกินหายดีนัก ฯ”

๒. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑ [๓, ๔]

“ยาแก้กุมารอ่อนลงท้องนักขนานนี้ ท่านให้อาลูกุมะดุมอ่อน ๑ ลูกทับทิม ๑ ดีปลี ๑ รากหนาด ๑ ชิงสด ๑ รวมยา ๕ สิ่งนี้เอาส่วนเท่ากัน บดละลายน้ำผึ้งกินหายดีนัก”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๕ ชนิด รวมปริมาณ ๕ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ชิง	๑ ส่วน
ดีปลี	๑ ส่วน
ทับทิม (ผล)	๑ ส่วน
มะดุม	๑ ส่วน
หนาด (ราก)	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้ท้องเสีย สำหรับเด็กอ่อน

รูปแบบยา

ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

เด็ก อายุ ๑-๓ เดือน ครั้งละ ๑๐๐-๒๐๐ มิลลิกรัม
อายุ ๓-๖ เดือน ครั้งละ ๒๐๐-๓๐๐ มิลลิกรัม
อายุ ๖-๑๒ เดือน ครั้งละ ๓๐๐-๔๐๐ มิลลิกรัม
ละลายน้ำผึ้ง กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในผู้ที่มิใช่

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน); ๒๕๔๒.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.

๓. พิศณุประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภการจำรูญ ถนนอัมรินทร์; ร.ศ. ๑๒๘.

๔. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑.

ยาแก้ทักขิณมาน

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะอุทรโรค คือมานอันบังเกิดแต่กองดานนั้นมี ๒ ประการ ประการ ๑ ชื่อทักขิณมาน ประการ ๑ ชื่ออุตรมาน แลทักขิณมานนั้นเกิดแต่กองดานทักขิณคุณ กำเนิดตั้งอยู่ฝ่ายขวา เป็นกำหนด แลอุตรมานนั้นเกิดแต่กองอุตราคุณ กำเนิดตั้งอยู่ฝ่ายซ้ายเป็นกำหนด ดุจอาจารย์กล่าวไว้ ฯ ในที่นี้จะว่า แต่อุทรโรค อันชื่อว่าทักขิณมานนั้นก่อนเป็นปฐม เมื่อจะบังเกิดนั้นกระทำให้กายแลมือเท่านั้นเย็นดุจลูกเห็บ ให้เสียงชนแลชนชูชัน แล้วให้น้ำกินนั้นบวมอยู่เป็นนิจจะไปอุจจาระปัสสาวะมิได้สะดวกดุจเป็นบิต แล้วให้ปวดถ่วง เป็นกำลัง บางทีให้จับมีแต่หนาวภายในให้แน่นหน้าอก จับบวมแต่เท้าลิ้นๆ ขึ้นก่อนจึงบวมนาภีให้หายใจพักให้เหนื่อย แลให้นอนมิหลับ มิได้นึกอยากอาหาร ให้แน่นหน้าอกเป็นกำลัง ต่อเมื่อได้อาเจียนแลถ่ายอุจจาระออก จึงค่อยระงับลงบ้าง แล้วให้น้ำกินฝ่ายขวานั้นบวมแข็งเป็นดานขึ้นมาลักษณะดังกล่าวมานี้ ฯ...

อนึ่ง เอาโกฐทั้งห้า เทียนทั้งห้า สิ่งละส่วน ไพล กระชาย ข่าแก่ กระดาดทั้ง ๒ บุกรอก กลอย เปลือกกุ่ม ทั้งสอง แก่นแสมทั้งสอง ผักแพวแดง การบูร มหาหิงคุ์ ยาดำ สิ่งละ ๒ ส่วน เบญจกูล ว่านน้ำ กระเทียม พริกไทย เปลือกกันเกรา อุตพิติ สิ่งละ ๔ ส่วน ดองดึง มะตูมอ่อน แห้วหมู รากจิงจ้อ สิ่งละ ๖ ส่วน ใบมะตูม ใบหนาด เปลือกมะรุ้ม สมอไทย สิ่งละ ๘ ส่วน แก่นขี้เหล็ก แก่นแสมทะเล สิ่งละ ๑๐ ส่วนทำเป็นจุมบดละลายน้ำเกลือ ต้มให้กินตามกำลัง แก้ทักขิณมานเกิดแต่ดานทักขิณคุณหายคืนัก ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๔๕ ชนิด รวมปริมาณ ๑๕๖ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ขี้เหล็ก	๑๐ ส่วน
แสมทะเล	๑๐ ส่วน
มะตูม (ใบ)	๘ ส่วน
มะรุ้ม	๘ ส่วน
สมอไทย (เนื้อผล)	๘ ส่วน
หนาด	๘ ส่วน
จิงจ้อ	๖ ส่วน
ดองดึง	๖ ส่วน
มะตูม	๖ ส่วน
แห้วหมู	๖ ส่วน
กระเทียม	๔ ส่วน
กันเกรา	๔ ส่วน
ขิงแห้ง	๔ ส่วน
เจตมูลเพลิงแดง	๔ ส่วน
ชะพลู	๔ ส่วน
ดีปลี	๔ ส่วน

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
พริกไทย	๔ ส่วน
ว่านน้ำ	๔ ส่วน
สะค้าน	๔ ส่วน
อุตุพิด	๔ ส่วน
กระชาย	๒ ส่วน
กระดาดขาว	๒ ส่วน
กระดาดแดง	๒ ส่วน
กลอย	๒ ส่วน
การบูร	๒ ส่วน
กุ่มน้ำ	๒ ส่วน
กุ่มบก	๒ ส่วน
ชำแก่	๒ ส่วน
บุงร่อ	๒ ส่วน
ผักแพวแดง	๒ ส่วน
ไพล	๒ ส่วน
มหาหิงคุ์	๒ ส่วน
ยาดำ	๒ ส่วน
แสมทะเล	๒ ส่วน
แสมสาร	๒ ส่วน
โกฐเขมา	๑ ส่วน
โกฐจุฬาลัมพา	๑ ส่วน
โกฐเชียง	๑ ส่วน
โกฐสอ	๑ ส่วน
โกฐหัวบัว	๑ ส่วน
เทียนขาว	๑ ส่วน
เทียนข้าวเปลือก	๑ ส่วน
เทียนดำ	๑ ส่วน
เทียนแดง	๑ ส่วน
เทียนตาตั๊กแตน	๑ ส่วน

สรรพคุณ

เป็นยาถ่าย ขับลม ในผู้ป่วยท้องมาน

รูปแบบยา

ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๔๐๐-๘๐๐ มิลลิกรัม ละลายน้ำเกลือกินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร
เช้าและเย็น

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ ผู้ที่มีไข้ และเด็ก

ข้อควรระวัง

ควรระวังการใช้ในผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูง โรคหัวใจ และโรคไต

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตัวยากระดาตขาวต้องบั้งไฟหรือหนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑)
- ตัวยากระดาตแดงที่ต้องบั้งไฟหรือหนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒)
- ตัวยากลอยต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๓)
- ตัวยาดองดึงต้องบั้งไฟก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๓)
- ตัวยาบุงรอตต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๘)
- ตัวยามหาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)
- ตัวยายาคำต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๗)
- ตัวยายอดุพิตต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๕๐)

เอกสารอ้างอิง

๑. สำนักคัมภีร์กรมบัญชีการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาแก้โทสันทฆาต

ที่มาของตำรับยา

แพทยศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑ [๑, ๒]

“อนึ่งจะว่าด้วยโทษ โทสันทฆาต คือบุรุษแลสตรีย่อมมีเหมือนกัน จะยกกล่าวแต่บุรุษนั้นก่อน ถ้าผู้ใดเป็นโรคโทสันทฆาต เป็นเพื่อกล่อนแห้งแลบตะขากจึงให้เจ็บให้เสียด แลเปนพรรตีกและเปนลม แลโลหิตให้ เปนก้อน อยู่ในท้อง ให้เจ็บทั่วสาระพวงคักาย ให้เจ็บเอวให้มือเท้าตาย ให้เมื่อยขบขัดหัวเข่าแลสองต้นขาหน้าตะโพก ให้ท้องตึงไปทั้งสองราวข้างแลทวารเบาหน้าเปนบุพโพโลหิต ให้เจ็บสี่สะวงเวียนหน้าตา ให้ปากเปรี้ยวเสียงแหบจักษุ มีด ให้ขัดราวข้างทรวงอกให้ท้องขึ้นท้องพองกินอาหารมิรู้จักรส โทษทั้งนี้เปนเพราะเสมหะโลหิตแห้งอยู่ในไส้นอกได้ บางทีให้เปนพรรตีก เมื่อจะเปนนั้นให้มันเนื้อตัวให้ถอยอาหาร บางทีให้จับสับัดร้อนหนาวให้ปากเปรี้ยวหวานดังนี้ชอบ ที่กับโรคกล่าวมานี้ ทั้งนี้ก็เปนเพราะโลหิตเสมหะแห้งติดกระดูกสันหลัง แลโลหิตทั้งนี้บุรุษ ก็เหมือนกัน ให้แต่งยา แก้อาสะค่าน ๑ ผักแพวแดง ๑ ดองดึง ๑ ว่านน้ำ ๑ มหาหิงค์ ๑ ยาดำ ๑ โกฎจุฬาลำพา ๑ โกฎสอ ๑ โกฎพุงปลา ๑ หัวอุตพิต ๑ ชะเอมเทศ ๑ ดีปลี ๑ แก่นสมทะเล ๑ สิริยาทั้งนี้ เสมอภาค แล้วจึงเอาพริกไทยเท่ายาทั้งหลาย ทำผงละลายน้ำผึ้งกินหนัก ๑ สลึง แก้วโรคทั้งปวงดังกล่าวมานี้ หายวิเศษนักแล”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๔ ชนิด รวมปริมาณ ๒๖ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
พริกไทย	๑๓ ส่วน
โกฎจุฬาลำพา	๑ ส่วน
โกฎพุงปลา	๑ ส่วน
โกฎสอ	๑ ส่วน
ชะเอมเทศ	๑ ส่วน
ดองดึง	๑ ส่วน
ดีปลี	๑ ส่วน
ผักแพวแดง	๑ ส่วน
มหาหิงค์	๑ ส่วน
ยาดำ	๑ ส่วน
ว่านน้ำ	๑ ส่วน
สะค่าน	๑ ส่วน
สมทะเล	๑ ส่วน
อุตพิต	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้โทสันทฆาต แก้กล่อน แก้กษัยเส้น

รูปแบบยา

ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑.๒-๑.๘ กรัม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ ผู้ที่มีไข้ และเด็ก

คำเตือน

- ควรระมัดระวังการใช้ในผู้สูงอายุ
- ควรระวังการกินร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่มและยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด
- ควรระวังการใช้ร่วมกับยาเฟนิโทอิน โพรพาร์โนลอล ทีโอฟิลลีน และไรแฟมพิซิน เนื่องจากตำรับนี้มีพริกไทยในปริมาณสูง

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ยาตำรับนี้ใช้บำบัดอาการเหงื่อออกมือเท้า ปัสสาวะขุ่นข้น ปัสสาวะสีเข้ม และโรคกษัยได้ โดยเฉพาะกษัยก่อนและกษัยเส้น
- ยาตำรับนี้โบราณระบุให้ “ทำผงละลายน้ำผึ้ง” สามารถทำเป็นรูปแบบยาลูกกลอนได้ เพื่อให้สะดวกในการกินและเก็บไว้ได้นาน
- ยาตำรับนี้โบราณระบุให้ “กินหนัก ๑ สลึง” แต่ขนาดและวิธีการใช้ที่แนะนำ “ครั้งละ ๑.๒-๑.๘ กรัม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น” เพื่อให้เท่ากับขนาดยาที่กินต่อวันตรงตามที่โบราณกำหนด
- ตัวยาดองดื่มต้องนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๓)
- ตัวยามหาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)
- ตัวยายาดำต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๗)
- ตัวยายุดพิดต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๕๐)

เอกสารอ้างอิง

๑. พิศณุประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภการจำรูญ ถนนอิษฎางค์; ร.ศ. ๑๒๖.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑-๒.

ยาแก้ธาตุระส่ำระสาย

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ธาตุสำเร็จ เปราะหอม ๑ แผลกหอม ๑ หัวหมู ๑ ว่านน้ำ ๑ ชิง ๑ ดีปลี ๑ พริกไทย ๑ ยาทั้งนี้เท่ากัน กระทบเท้ายาบดแห้งน้ำร้อน แก้ธาตุระส่ำระสาย ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๘ ชนิด รวมปริมาณ ๑๔ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระทบเทียม	๗ ส่วน
ชิง	๑ ส่วน
ดีปลี	๑ ส่วน
เปราะหอม	๑ ส่วน
แผลกหอม	๑ ส่วน
พริกไทย	๑ ส่วน
ว่านน้ำ	๑ ส่วน
หัวหมู	๑ ส่วน

สรรพคุณ แก้ธาตุระส่ำระสาย

รูปแบบยา ยามผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

ขนาดและวิธีการใช้ ครั้งละ ๑ ช้อนชา (๕ กรัม) ละลายน้ำร้อนกินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน และเย็น

ข้อมูลเพิ่มเติม ยาตำรับยานี้เป็นยาที่ใช้ในกลุ่มสตรีหลังหมดประจำเดือน

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยขาว. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๘๑. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๐) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๒๕ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๔๑ ง. หน้า ๑.

ยาแก้นอนไม่หลับ/ยาแก้ไข้ผอมเหลือง

ที่มาของตำรับยา

๑. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑ [๑, ๒]

“กัญชา แก้ไข้ผอมเหลืองหากำลังมิได้ ให้ตัวสั่นเสียงสั่นเป็นด้วยวาโยธาตุกำเริบ แก้นอนไม่หลับ เอาตรีภูก ๑ จันทน์ทั้ง ๒ ใบสะเดา ๑ ใบคนทีเขมา ๑ พริกอ่อนเสมอภาค ใบกันชาเท่ายาทั้งหลายทำผง เอาน้ำมะพร้าว น้ำผึ้ง น้ำส้มซ่า น้ำตาลทราย กระเทียมสด น้ำเบญจทับทิมต้มละลายยากินหายแล”

๒. อายุรเวทศึกษา [๓, ๔]

“แก้ไข้ผอมเหลืองหากำลังมิได้ ให้ตัวสั่นเสียงสั่น เป็นด้วยวาโยธาตุกำเริบ แก้นอนไม่หลับ เอาตรีภูก จันทน์ทั้งสอง ใบสะเดา ใบคนทีเขมา พริกอ่อน เสมอภาค ใบกัญชาเท่ายาทั้งหลายทำผง เอาน้ำมะพร้าว น้ำผึ้ง น้ำส้มซ่า น้ำตาลทราย กระเทียมสด น้ำเบญจทับทิม ต้มละลายกิน”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๙ ชนิด รวมปริมาณ ๑๖ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กัญชา (ใบ)	๘ ส่วน
ขิงแห้ง	๑ ส่วน
คนทีเขมา	๑ ส่วน
จันทน์ขาว	๑ ส่วน
จันทน์แดง	๑ ส่วน
ดีปลี	๑ ส่วน
พริกไทย	๑ ส่วน
พริกอ่อน	๑ ส่วน
สะเดา	๑ ส่วน

สรรพคุณ

- แก้นอนไม่หลับ
- แก้ไข้ผอมเหลือง มีอาการตัวสั่น เสียงสั่น ไม่มีกำลัง อ่อนเพลีย

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒), ยาแคปซูล (ดูภาคผนวก ๓.๓)

ขนาดและวิธีการใช้

ยาผง ครั้งละ ๑-๒ กรัม ละลายน้ำมะพร้าว น้ำผึ้ง น้ำส้มซ่า น้ำตาลทราย กระเทียมสด น้ำเบญจทับทิมต้ม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

ยาแคปซูล ครั้งละ ๑-๒ กรัม กินกับน้ำต้มสุกวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

ข้อห้ามใช้

- ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ ผู้ที่มีไข้ และผู้ที่มีอายุต่ำกว่า ๑๘ ปี
- ห้ามใช้ร่วมกับยาที่มีฤทธิ์กดระบบประสาทส่วนกลาง เช่น ยานอนหลับ ยาต้านการชัก รวมทั้งแอลกอฮอล์หรือสิ่งที่มีแอลกอฮอล์ผสมอยู่

คำเตือน

- ควรระวังการกินร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่มและยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด
- ควรระวังการใช้ร่วมกับยาเฟนิโทอิน โพรพานอลอล ทีโอฟิลลีน และไรแฟมพิซิน เนื่องจากตำรับนี้มีพริกไทยในปริมาณสูง

ข้อควรระวัง

- ยานี้อาจทำให้วงซึมได้ ควรหลีกเลี่ยงการขับขี่ยานพาหนะ หรือทำงานเกี่ยวกับเครื่องจักรกล
- ควรระวังในผู้ที่ประกอบอาชีพทางน้ำ หรือผู้ที่ร่างกายต้องสัมผัสความเย็นเป็นเวลานาน เพราะจะทำให้เป็นตะคริวบริเวณท้องได้

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ใช้ผอมเหลือง เกิดจากธาตุลมกำเริบส่งผลให้นอนไม่ค่อยหลับ เบื่ออาหาร เมื่อเป็นเรื้อรัง ร่างกายผ่ายผอม ซีด เหลือง อ่อนเพลีย และไม่มีกำลัง ซึ่งอาจเกิดจากหลายสาเหตุ เช่น โรคริตส์ดวง
- ตัวยาก็ยาคูต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔)

เอกสารอ้างอิง

๑. พิศณุประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทย สะพานยศเส; ร.ศ. ๑๒๘. หน้า ๔๗๖.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑-๒.

๓. นิตยสารสุขภาพ, ขุน (ถมรัตน์ พุ่มชูศรี). อายุรเวทศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : พร้อมจักรการพิมพ์.; ๒๕๑๖.

๔. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๘) พ.ศ. ๒๕๖๑. (๒๕๖๑, ๒๙ มิถุนายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๕ ตอนพิเศษ ๑๕๒ ง. หน้า ๑-๒.

ยาแก้หน้าเหลืองเสีย

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“ในลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะชราต ๒ จำพวก สืบต่อไปเป็นคำรบ ๒ คือชราตบอน จำพวก ๑ คือชราตหุด จำพวก ๑ อันจะบังเกิดแก่บุคคลทั้งหลาย ตามอาจารย์กล่าวไว้มีอาการต่างๆ กันดังนี้ ฯ อันว่าชราตบอนนั้น เมื่อแรกจะบังเกิดขึ้น ผุดขึ้นมาคล้ายดอกดาวเรือง กระทบให้คันเป็นกำลัง ครั้นเกาเข้าก็เปื้อยออกเป็นน้ำเหลืองหยดย่อยไป มีสุร่ายนั้ก เกิดแต่กองอาโปธาตุ อันว่าชราตหุดนั้น เมื่อแรกจะบังเกิดผุดขึ้นมามีศีรษะนั้นแข็ง สันฐานดุจหิดมีพิษน้อยกระทบให้คันเป็นกำลังเป็นประมาณแต่ยอดจะได้แตกออกนั้นหาไม่ได้ มักบังเกิดกับด้วยลม อันมีพิษนั้นเนืองๆ เกิดแต่กองปถวีธาตุ วาโยธาตุ ระคนกันให้โทษ แลชราต ๒ จำพวก ซึ่งกล่าวมานี้ สรรพยาแก้ได้ดังตามอาจารย์กล่าวไว้สืบกันมา...”

ขนานหนึ่ง เอายาข้าวเย็นทั้ง ๒ ชั้นทองพยาบาท ชั่งข้าวโผด กำมะถันเหลือง สิ่งละ ๒ ตำลึง ๒ บาท ต้มตามวิธีให้กิน แก้กชราตทั้ง ๒ จำพวก คือชราตบอนแลชราตหุดนั้นหายแลแก้สรรพชราตทั้งปวงก็ได้ แก่ทั้งกลาก เกลื้อน มะเร็งแลหิดด้านหิดเปื้อยก็ได้ และแก้ทั้งมะสุริกาโรค ๘ ประการก็ได้หายสิ้นวิเศษนัก ตามอาจารย์กล่าวไว้ดังนี้ ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๕ ชนิด รวมปริมาณ ๗๕๐ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กำมะถันเหลือง	๑๕๐ กรัม
ชันทองพยาบาท	๑๕๐ กรัม
ข้าวโพด	๑๕๐ กรัม
ข้าวเย็นใต้	๑๕๐ กรัม
ข้าวเย็นเหนือ	๑๕๐ กรัม

สรรพคุณ	แก้ น้ำเหลืองเสีย
รูปแบบยา	ยาต้ม (ดูภาคผนวก ๓.๑.๑)
ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๑๐๐-๑๕๐ มิลลิลิตร ต้มวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น ต้มตามกำลังธาตุของผู้ป่วย ต้มขณะยายังอุ่น ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา
ข้อมูลเพิ่มเติม	ตัวยากำมะถันที่ใช้ในตำรับนี้ ต้องเป็นกำมะถันก้อน เนื่องจากเป็นรูปแบบยาต้ม
เอกสารอ้างอิง	

๑. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาแก้แน่นในยอดอก

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาถมอันให้เย็นไปทั้งตัว ให้แน่นในยอดอก ให้เอา เปลือกปืบสวน ๑ เปลือกหอยขมเผา ๒ ส่วน พริกไทย ๓ ส่วน บดลายน้ำร้อนกินแก้ก็ได้ ลายน้ำผึ้งก็ได้ ได้ทำใช้แล้วดีจริง ๆ ท”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๓ ชนิด รวมปริมาณ ๖ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
พริกไทย	๓ ส่วน
หอยขม	๒ ส่วน
ปืบ (เปลือกต้น)	๑ ส่วน

สรรพคุณ	แก้ลมอันให้เย็นไปทั้งตัว ให้แน่นในยอดอก
รูปแบบยา	ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)
ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๑ ช้อนชา ละลายน้ำอุ่นหรือน้ำผึ้งกินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น
ข้อห้ามใช้	ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ หญิงให้นมบุตร ผู้ที่มีไข้ และเด็กอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี
คำเตือน	<ul style="list-style-type: none">ควรระวังการใช้ในผู้สูงอายุควรระวังการใช้ในผู้ป่วยโรคกระเพาะอาหารอักเสบ และความดันโลหิตสูงควรระวังการใช้ร่วมกับยาเฟนิโทอิน โพรพาลโนลอล ทีโอฟิลลีน และโรเฟมพิซิน เนื่องจากตำรับนี้มีพริกไทยในปริมาณสูง
ข้อมูลเพิ่มเติม	ตัวยาหอยขมต้องสะอาดก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๓)
เอกสารอ้างอิง	

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๒๒. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๓.

ยาแก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ

ชื่ออื่น ยาแก้หญิงไม่มีระดูผอมแห้ง
ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาแก้หญิงไม่มีระดูผอมแห้ง ถ้าหญิงไม่มีระดูให้ผอมแห้ง เอา หญ้าไทร กำมือ ๑ ผิวมะกรูด ๑ บาท ๒ สลึง ไพล ๒ สลึง ลูกพริกไทย ๑ ชิง ๑ ดีปลี ๑ เทียนดำ ๑ บาท บดบั่นแห้งไว้กิน กินส้มมะขามเปียกเสียก่อน เมื่อจะกินยา นุ่งขาวห่มขาวกินให้ได้วันละ ๓ เพลาระดุงงามดังเก่าแล ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๗ ชนิด รวมปริมาณ ๑๐๕ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
มะกรูด	๒๒.๕ กรัม
ชิง	๑๕ กรัม
ดีปลี	๑๕ กรัม
เทียนดำ	๑๕ กรัม
พริกไทย	๑๕ กรัม
หญ้าไทร	๑๕ กรัม
ไพล	๗.๕ กรัม

สรรพคุณ ช่วยให้ประจำเดือนมาเป็นปกติ ปรับธาตุในสตรี พอกโลหิต
รูปแบบยา ยาเม็ด (ดูภาคผนวก ๓.๔.๒)
ขนาดและวิธีการใช้ ครั้งละ ๑ กรัม กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น เมื่อระดูมา ให้หยุดกิน แต่ไม่เกิน ๑ เดือน และให้กินมะขามเปียกก่อนกินยานี้ทุกครั้ง
ข้อห้ามใช้ ห้ามใช้ในหญิงตกเลือดหลังคลอด หญิงตั้งครรภ์ และผู้มีไข้
เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๓๓๒. หมวดเวชศาสตร์.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๐) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๒๕ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๔๑ ง. หน้า ๑.

ยาแก้ประดง

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาประดงทั้งปวง ท่านให้เอา รากมะตูมทั้ง ๒ ใบหมากทั้ง ๒ ขมิ้นอ้อย ยาข้าวเย็น ๑ เอาเสมอภาค ต้มกิน แก้ประดงแก้ลมผิวหนึ่งหายแล ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๖ ชนิด รวมปริมาณ ๖ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ขมิ้นอ้อย	๑ ส่วน
ข้าวเย็น	๑ ส่วน
มะตูม نیم (ราก)	๑ ส่วน
มะตูมบ้าน (ราก)	๑ ส่วน
หมากผู้	๑ ส่วน
หมากเมีย	๑ ส่วน

สรรพคุณ แก้ประดง แก้ลมผิวหนึ่ง

รูปแบบยา ยาต้ม (ดูภาคผนวก ๓.๑.๑)

ขนาดและวิธีการใช้ ครั้งละ ๑๐๐ มิลลิลิตร ตีวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น ตีมีขมชะยา ยั้งอุ่น ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา

ข้อมูลเพิ่มเติม ตัวยายาข้าวเย็นในตำรับนี้ ควรใช้คู่กันทั้งข้าวเย็นเหนือและข้าวเย็นใต้ หรือเลือกใช้เพียงอย่างใดอย่างหนึ่ง

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๕๕. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๙) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๒.

ยาแก้ปวดท้องผสมคนที่สอ

ชื่ออื่น ยาแก้ปวดท้อง แลให้อุจจาระเสียเรื้อรังมา แลปัสสาวะหยดย่อย [๑, ๒]
ที่มาของตำรับยา แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑ [๑, ๒]

“ยาแก้ปวดท้อง แลให้อุจจาระเสียเรื้อรังมา แลปัสสาวะหยดย่อย ท่านให้อา ไบคนที่สอ ๔ บาท ไบกระเพรา ๑ บาท ไบตานหม่อน ๑ บาท ขมิ้นอ้อย ๑ สลึง ไบสะเดา ๑ เฟื้อง กระเทียม ๒ สลึง กระชาย ๒ สลึง พริกไทย ๒ สลึง หอมแดง ๒ สลึง ผลจันทน์ ๑ เฟื้อง ดีปลี ๑ เฟื้อง ยาทั้งนี้ทำเป็นจุน บดด้วยหัตถ์สุรากิน ตามกำลังคืนัก”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๑๑ ชนิด รวมปริมาณ ๑๒๙.๓๗๕ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
คนที่สอ (ใบ)	๖๐ กรัม
กะเพรา	๑๕ กรัม
ตานหม่อน	๑๕ กรัม
กระชาย	๗.๕ กรัม
กระเทียม	๗.๕ กรัม
พริกไทย	๗.๕ กรัม
หอมแดง	๗.๕ กรัม
ขมิ้นอ้อย	๓.๗๕ กรัม
ดีปลี	๑.๘๗๕ กรัม
ลูกจันทน์	๑.๘๗๕ กรัม
สะเดา	๑.๘๗๕ กรัม

สรรพคุณ แก้ปวดท้อง แก้ท้องเสียเรื้อรัง
รูปแบบยา ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)
ขนาดและวิธีการใช้ เด็ก อายุ ๑-๓ เดือน ครั้งละ ๑๐๐-๒๐๐ มิลลิกรัม
อายุ ๓-๖ เดือน ครั้งละ ๒๐๐-๓๐๐ มิลลิกรัม
อายุ ๖-๑๒ เดือน ครั้งละ ๓๐๐-๔๐๐ มิลลิกรัม
อายุ ๑-๖ ปี ครั้งละ ๐.๕-๑ กรัม
อายุ ๖-๑๒ ปี ครั้งละ ๑-๑.๕ กรัม
หยดน้ำสุรา ๑-๒ หยด เพิ่มลดได้ตามส่วน กินวันละ ๑ ครั้ง ก่อนอาหารเช้า

ข้อห้ามใช้ ห้ามใช้ในผู้ที่มีไข้ ตัวร้อน ท้องผูก

เอกสารอ้างอิง

- พิศณุประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภการจากรูณ ถนนอัษฎางค์; ร.ศ. ๑๒๘.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑.

ยาแก้ปวดหลัง

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาแก้เจ็บหลัง เอา ขี้เหล็กทั้ง ๕ หนัก ๕ ตำลึง โศกกระออม ๑ ตำลึง รากส้มกุ้ง ๒ บาท ทรงบาดาล ๑ ตำลึง พญามือเหล็ก ๔ ตำลึง เจตมูลเพลิง ๑ ตำลึง ชิง ๑ ตำลึง ๓ บาท กระเทียม ๑ บาท สะค้าน ๑ ตำลึง ยาข้าวเย็น ๑ ตำลึง เป็นยาแก้ก่อน ๕ ประการ ต้มกินเถิด”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๑๐ ชนิด รวมปริมาณ ๙๙๐ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ขี้เหล็ก (ทั้ง ๕)	๓๐๐ กรัม
พญามือเหล็ก	๒๔๐ กรัม
ชิง	๑๐๕ กรัม
ข้าวเย็นใต้	๖๐ กรัม
โศกกระออม	๖๐ กรัม
เจตมูลเพลิงแดง	๖๐ กรัม
ทรงบาดาล	๖๐ กรัม
สะค้าน	๖๐ กรัม
ส้มกุ้งน้อย	๓๐ กรัม
กระเทียม	๑๕ กรัม

สรรพคุณ แก้ก่อน ๕ ประการ แก้ปวดหลัง

รูปแบบยา ยาต้ม (ดูภาคผนวก ๓.๑.๑)

ขนาดและวิธีการใช้ ครั้งละ ๑๐๐ มิลลิลิตร ต้มวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น ต้มขณะ ยายิ่งอุ่น ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา

ข้อมูลเพิ่มเติม ตัวยาทรงบาดาล เป็นสมุนไพรหายากสามารถใช้ได้ทั้งต้น

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๓๓๙. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๐) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๒๕ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๔๑ ง. หน้า ๑-๔.

ยาแก้ปวดฆาต

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาฝักเปิดแดงแก้ลมปัตคาคด แก้ลมพิษให้ผูกพรตักจุกเสียด เอา มหาหิงค์ ๑ การบูร ๑ ว่านน้ำ ๑ ชิง ๑ ดีปลี ๑ พริกไทย ๑ สมอทั้ง ๓ ยาทั้งนี้เอาสิ่งละ ๑ บาท เอา ฝักเปิดแดงเท่ายาทั้งหลาย ตำเป็นผงละลาย น้ำส้มซ่า น้ำส้มสายชูก็ได้หายแล ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบไปด้วยตัวยา ๑๐ ชนิด รวมปริมาณ ๒๗๐ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ฝักเปิดแดง	๑๓๕ กรัม
การบูร	๑๕ กรัม
ชิง	๑๕ กรัม
ดีปลี	๑๕ กรัม
พริกไทยล่อน	๑๕ กรัม
มหาหิงค์	๑๕ กรัม
ว่านน้ำ	๑๕ กรัม
สมอเทศ (เนื้อผล)	๑๕ กรัม
สมอไทย (เนื้อผล)	๑๕ กรัม
สมอพิเภก (เนื้อผล)	๑๕ กรัม

สรรพคุณ

แก้ลมปัตคาคด แก้ลมพิษให้ผูกพรตักจุกเสียด

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑ กรัม ละลายน้ำส้มซ่าหรือน้ำส้มสายชูกินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ หญิงให้นมบุตร ผู้ที่มีไข้ และเด็กอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี

ข้อควรระวัง

ไม่ควรใช้ติดต่อกันเป็นเวลานาน โดยเฉพาะในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้

ข้อมูลเพิ่มเติม

ตัวยามหาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๓๗. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๓.

ยาแก้แผลในปากและลิ้น

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะหูดโรคอันชื่อว่าพริณะ กล่าวคือโรคครีตสีดวงอันบังเกิดในปากและลิ้นเป็นค้ำรบ ๔ มีอาการกระทำให้ลิ้นนั้นเปื่อยเป็นขุมๆ ให้น้ำเซพะไหลอยู่เป็นนิจ จะบริโภคอาหารอันใดอันหนึ่ง มีรสอันเผ็ดร้อนแลเปรี้ยวเค็มก็มีได้ มักให้แสปร้อนเหลือกำลังทนยิ่งนัก ๆ

ขนานหนึ่ง เอาเปลือกราชพฤกษ์ เปลือกสะเดา ขมิ้นอ้อย ฝักส้มป่อย ผลกระดอม บอระเพ็ด เอาเสมอภาค ต้มตามวิธีให้หอม แก้วริตสีดวงอันบังเกิดในปากและลิ้นนั้นหายดีนัก ๆ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๖ ชนิด รวมปริมาณ ๖ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระดอม	๑ ส่วน
ขมิ้นอ้อย	๑ ส่วน
บอระเพ็ด	๑ ส่วน
ราชพฤกษ์ (เปลือกต้น)	๑ ส่วน
ส้มป่อย (ฝัก)	๑ ส่วน
สะเดา (เปลือกต้น)	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้แผลเปื่อยในปาก ในลิ้น (กินอาหารรสจัดก็จะทำให้แสปร้อนในปากและลิ้น)

รูปแบบยา

ยาต้ม (ดูภาคผนวก ๓.๑.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๒๐ มิลลิลิตร อดกลั้วคอวันละ ๒-๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น ใช้ขณะยายังอุ่น ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรมุ่ทุกครั้งก่อนใช้ยา

ข้อมูลเพิ่มเติม

ตัวยาส้มป่อยต้องปิ้งไฟก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๓๔)

เอกสารอ้างอิง

- สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาแก้ผี

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาน้ำดับไฟ ๒ บาท ขมิ้นอ้อย ๑ บาท สารส้ม ๒ สลึง ทำแท่งฝนด้วยเหล้าแล่น้ำปูนใส ทาผีที่นมที่รักแร้แล ที่ลับ...(เลื่อน)...พัดก็ได้แล ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๓ ชนิด รวมปริมาณ ๕๒.๕ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
หญ้าน้ำดับไฟ (ทั้งต้นสด)	๓๐ กรัม
ขมิ้นอ้อย (ทั้งต้นสด)	๑๕ กรัม
สารส้ม	๗.๕ กรัม

สรรพคุณ แก้ผีบริเวณเต้านม รักแร้ และที่ลับ

รูปแบบยา ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

ขนาดและวิธีการใช้ ละลายสุราผสมกับน้ำปูนใส ทาบริเวณที่เป็นวันละ ๓ ครั้ง เช้า กลางวัน และเย็น

ข้อมูลเพิ่มเติม ตัวยาสารส้มต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๐)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๕๗. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๙) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง, หน้า ๑-๒. หน้า ๑-๘๐.

ยาแก้ฝีในกระพุ้งแก้มและในปาก สูตร ๑

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะวิธโรคภายใน อันชื่อว่า ทันตะมุลา บังเกิดในแก้มซ้ายแก้มขวานั้นเป็นคำรบ ๓ เมื่อแรกขึ้นนั้นดูอาการแลประเภทจุนกัตปาก แล้วดูสัณฐานตั้งชุกะเข้าเกาะจับอยู่ตามกระพุ้งแก้มนั้นมีพรรณะแดงดั่งสีเสนอ่อนๆ และกระทำอาการให้แสบร้อนในกระพุ้งแก้ม แล้วให้แก้มนั้นเหน็บชา บางทีให้ฟกวมออกมาภายนอกแลภายในซุมไป ถ้าทะลุออกมาภายนอก มียอดนั้นบานดั่งดอกลำโพงเป็นบุพโพส่วน ๑ น้ำเหลือง ๒ ส่วน ถ้าผู้ใดเป็นดังกล่าวมานี้เป็นกรรมของผู้นั้น ดังอาจารย์ท่านกล่าวไว้ว่าเป็นอสาทยะโรค จะได้ส่วน ๑ เสี้ย ๒ ส่วน ถ้าจะแก้ให้แก้แต่ยังมีทะลุออกมาภายนอกแต่ยังอ่อนอยู่นั้น ตามอาจารย์กล่าวไว้ดังนี้ ฯ”

ท่านให้เอาพันธุ์ผักกาด ชิงแห้ง สมอเทศผลใหญ่ โกฎกระดูก หญ้ารังกา ว่านน้ำ ใบสะเดา เอาเสมอภาคทำเป็นจุมบดทำแห้งไว้ละลายน้ำท่า เคลื่อนฝี้อันบังเกิดในกระพุ้งแก้มทั้ง ๒ นั้นหายดีนิก ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๗ ชนิด รวมปริมาณ ๗ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
โกฎกระดูก	๑ ส่วน
ชิงแห้ง	๑ ส่วน
เมล็ดพรรณผักกาด	๑ ส่วน
ว่านน้ำ	๑ ส่วน
สมอเทศ	๑ ส่วน
สะเดา (ใบ)	๑ ส่วน
หญ้ารังกา	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้ฝีในกระพุ้งแก้มและในปาก

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๓-๕ กรัม ผสมน้ำให้พอเปียก เคลื่อนบริเวณที่เป็นฝีวันละ ๓-๔ ครั้ง หรือเมื่อมีอาการ

เอกสารอ้างอิง

- สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาแก้ฝีในกระพุ้งแก้มและในปาก สูตร ๒

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะวิธโรคภายใน อันชื่อว่าทันตะมูลา บังเกิดในแก้มซ้าย แก้มขวานั้นเป็นคัมภ ๓ เมื่อแรกขึ้นนั้นดูอาการแลประเภทดูจุนกัดปาก แล้วดูสัณฐานตั้งชุกะเข้าเกาะจับอยู่ ตามกระพุ้งแก้มนั้นมีพรรณแดงดังสีเสนอ่อน ๆ และกระทำอาการให้แสบร้อนในกระพุ้งแก้ม แล้วให้แกมนั้นเหน็บซา บางทีให้ฟกบวมออกมาภายนอกแลภายในซุมไป ถ้าทะลุออกมาภายนอก มียอดนั้นบานดังดอกลำโพง เป็นบุพโพ ส่วน ๑ น้ำเหลือง ๒ ส่วน ถ้าผู้ใดเป็นดังกล่าวมานี้เป็นกรรมของผู้นั้น ดังอาจารย์ท่านกล่าวไว้ว่าเป็นอสาทยะโรค จะได้ส่วน ๑ เสีย ๒ ส่วน ถ้าจะแก้ให้แก้แต่ยังมีทะลุออกมาภายนอก แต่ยังไม่อ่อนอยู่นั้น ตามอาจารย์กล่าวไว้ดังนี้ ๆ

ขนานหนึ่ง เอาการบูร โหระเดื่อยไก่อ่ ดีปลี ขมิ้นอ้อย เกลือสินเธาว์ เทียนดำ ผลพิลังกาสา โกฎกระดูก กานพลู สมุลแว้ง พิมเสน เอาเสมอภาค ทำเป็นจุมบดทำแท่งไว้ละลายน้ำผึ้งทาเกลื่อนฝี้อันบังเกิดในกระพุ้งแก้มนั้น หายคืนัก ได้ชื่อแล้ว ๆ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๑ ชนิด รวมปริมาณ ๑๑ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กานพลู	๑ ส่วน
การบูร	๑ ส่วน
เกลือสินเธาว์	๑ ส่วน
โกฎกระดูก	๑ ส่วน
ขมิ้นอ้อย	๑ ส่วน
ดีปลี	๑ ส่วน
เทียนดำ	๑ ส่วน
พิมเสน	๑ ส่วน
พิลังกาสา	๑ ส่วน
สมุลแว้ง	๑ ส่วน
โหระเดื่อยไก่อ่	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้ฝีในกระพุ้งแก้มและในปาก

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๓-๕ กรัม ผสมน้ำให้พอเปียก เกลื่อนบริเวณที่เป็นฝี้นวันละ ๓-๔ ครั้ง หรือ เมื่อมีอาการ

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตามประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง รายชื่อยาแผนโบราณที่เป็นยาอันตราย (ไม่อนุญาตให้ใช้ในตำรับยาแผนโบราณ) “โหราเดือยไก่” ที่ทำให้หมดความเป็นพิษแล้ว สำหรับกินในมือหนึ่งไม่เกิน ๒.๕ กรัม และยาที่ผลิตขึ้นสำหรับใช้ภายนอก ยาตำรับนี้เป็นยาผง ใช้เคลื่อนในกระพุ้งแก้ม อาจจะมีตัวยาถูกดูดซึมไปในระบบทางเดินอาหาร
- ตำยาโหราเดือยไก่ต้องนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๘)

เอกสารอ้างอิง

๑. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาแก้ฝีในคอ

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะวัณโรคบังเกิดภายใน อันชื่อว่า ฟองพระสมุทร บังเกิดเพื่อวาโย เพื่อโลหิตระคนกันขึ้นในคอตันขาตะไกรนั้นเป็นคำรบ ๕ เมื่อแรกขึ้นมีลักษณะดังหลังเบี้ย ถ้าขึ้นขวาตัวผู้ ถ้าขึ้นซ้ายตัวเมีย มีอาการกระทำให้เจ็บในลำคอเป็นกำลัง จะกลืนข้าวกลืนน้ำมิได้ ให้เจ็บปวดดังจะขาดใจตาย ถ้ายาถูกก็เคลื่อนหายไป ถ้ายามิถูกก็จำเริญแก่ขึ้นเป็นบุพโพ มีความเวทนาเป็นอันมากนัก แล้วกระทำพิษให้จับสับตร้อนสะท้อนหาหวาดจู่ไข้จับให้เชื่อมมัว ให้อ่อนแต่ศิระชะตลอดจนปลายเท้า จะได้เหมือนไข้เหนื่อสันนิบาตนั้นหามิได้ ให้ทุรนทุรายไปกว่าบุพโพจะแตก แล้ววัณโรคฟองสมุทรนี้เป็นยาปะยะโรครักษาได้ จะได้ตายนั้นหามิได้ ฯ”

ขนานหนึ่ง เอาโพกพาย รากย่านาง เถาวัลย์เปรียง รากพุ่มเรียงทั้งสอง ขมิ้นอ้อย ยาข้าวเย็นเหนื่อ ยาข้าวเย็นใต้ เอาเสมอภาคต้มตามวิธีให้กิน แก้พิษฝีอันชื่อว่าฟองสมุทร อันบังเกิดในตันขาตะไกรนั้นหาย แลยาขนานนี้เป็นยาตัดรากสรรพพิษทั้งปวง ถ้าเป็นบาดแผลแทรกกำมะถันลง ๑ ตำลึง ๑ บาท วิเศษนัก ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๘ ชนิด รวมปริมาณ ๖๐๐ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ขมิ้นอ้อย	๗๕ กรัม
ข้าวเย็นใต้	๗๕ กรัม
ข้าวเย็นเหนื่อ	๗๕ กรัม
เถาวัลย์เปรียง	๗๕ กรัม
พุ่มเรียงบ้าน	๗๕ กรัม
พุ่มเรียงป่า	๗๕ กรัม
โพกพาย	๗๕ กรัม
ย่านาง	๗๕ กรัม

สรรพคุณ

แก้ฝีในคอ

รูปแบบยา

ยาต้ม (ดูภาคผนวก ๓.๑.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑๐๐-๑๕๐ มิลลิลิตร ดื่มวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น ให้ดื่มตามอาการของโรคและกำลังของผู้ป่วย ดื่มขณะยาเย็นอุ่น ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา

ข้อมูลเพิ่มเติม

ยาตำรับนี้หากใช้ในกรณีฝีแตก ให้เพิ่มกำมะถันก้อน ๗๕ กรัม ลงในน้ำยาแล้วต้มดื่ม

เอกสารอ้างอิง

๑. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาแก้ฝีในหู

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาฝีในหู ยาดำ ๑ มหาหิงค์ ๑ ผักเสี้ยนผี ๑ ลูกลำโพง ๑ น้ำมันดิบใส่ในลูกลำโพง ปิดฝาหุงด้วยไฟ
แกลบ ใส่วีในหูหาย ท”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๕ ชนิด รวมปริมาณ ๕ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
น้ำมันยางนา*	๑ ส่วน
ผักเสี้ยนผี	๑ ส่วน
มหาหิงค์	๑ ส่วน
ยาดำ	๑ ส่วน
ลำโพง (ผล)	๑ ส่วน

*ในตำรับนี้ใช้น้ำมันยางนาแทนน้ำมันดิบ

สรรพคุณ	รักษาฝีในหู
รูปแบบยา	ยาน้ำมัน (ดูภาคผนวก ๓.๖)
วิธีปรุงยา	ตัวยามักเสี้ยนผี มหาหิงค์ ยาดำ บดให้ละเอียด ผสมกับน้ำมันยางนาใส่ในลำโพง (ผล) จากนั้นนำมาหุงด้วยไฟแกลบ
ขนาดและวิธีการใช้	หยอดหู ๑-๒ หยด วันละ ๒ ครั้ง เช้า และเย็น เป็นยาใช้ภายนอก ห้ามกิน
ข้อมูลเพิ่มเติม	- ตัวยามหาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓) - ตัวยายาดำต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๗)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย.
เลขที่ ๒๕๗. หมวดเวชศาสตร์.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับ
ยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๙) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ
๑๓๙ ง, หน้า ๑-๒. หน้า ๑-๘๐.

ยาแก้ฝีมานทรวง

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะวัณโรคบังเกิดภายในอันชื่อว่า ฝีมานทรวงนั้น เป็นคำรบ ๓ เมื่อจะบังเกิดกระทำให้ออกเสียดหายใจขัดในทรวงอก เจ็บกลางวันกลางคืนให้ไอ เป็นเสมหะเหนียวให้ชุ่มผอม ให้แน่นหน้าอกเป็นกำลัง ดังอาจารย์กล่าวไว้ดังนี้ ฯ”

ขนานหนึ่ง เอายาดำ ๑ ส่วน เทียนดำ ๔ ส่วน ยาข้าวเย็นทั้งสอง สิ่งละ ๑๐ ส่วน กระเทียม ๑๑ ส่วน ต้นสาบเสือทั้งต้นทั้งราก ๖ ส่วน ต้มตามวิธีให้กินตามสมุฏฐานธาตุ ถ้าจะถ่ายแทรกดีเกลือกินตามธาตุหนักธาตุเบา แล้วให้กินประจำไปทุกวันจนกว่าจะหายวิเศษนัก ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๖ ชนิด รวมปริมาณ ๔๒ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระเทียม	๑๑ ส่วน
ข้าวเย็นเหนียว	๑๐ ส่วน
ข้าวเย็นไต้	๑๐ ส่วน
สาบเสือ	๖ ส่วน
เทียนดำ	๔ ส่วน
ยาดำ	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้ฝีมานทรวง ที่มีอาการหอบเหนื่อยจากวัณโรคปอด

รูปแบบยา

ยาต้ม (ดูภาคผนวก ๓.๑.๓)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑๐๐-๑๕๐ มิลลิลิตร ต้มวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้าและเย็น ให้ดื่มตามอาการของโรคและกำลังของผู้ป่วย ต้มขณะยาเย็น ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ยาตำรับนี้ใช้ในผู้ป่วยวัณโรค มีอาการไอ หอบหืด เจ็บบริเวณช่องท้อง กลืนน้ำไม่ค่อยได้น้ำลายเป็นฟอง มีภาวะน้ำท่วมปอด ตรวจจากฟิล์มเอกซเรย์ พบว่ามีจุดที่ปอดเมื่อใช้ยาตำรับนี้รักษาแล้วอาการไอและเสมหะลดลง
- สัดส่วนของต้นสาบเสือ ใช้ใบ ๒ ส่วน ต้น ๒ ส่วน และราก ๒ ส่วน
- หากอาการดีขึ้นจะใช้ตำรับยาอื่นรักษา เช่น ยาสัตตะโกฐ ยาจันทลีลา
- ตัวยายาดำต้องสะอาดก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๗)

เอกสารอ้างอิง

๑. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาแก้ฝีหัวคว่ำ

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ขนานหนึ่ง เอา ขมิ้นอ้อย ๑ ใบคนที่สอ ๑ ใบสะเดา ๑ ตำละลายเหล้ากินดับพิษฝีหัวคว่ำแล ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๓ ชนิด รวมปริมาณ ๓ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ขมิ้นอ้อย	๑ ส่วน
คนที่สอ	๑ ส่วน
สะเดา	๑ ส่วน

สรรพคุณ แก้ฝีหัวคว่ำ

รูปแบบยา ยาสด (ดูภาคผนวก ๓.๑๐)

วิธีปรุงยา ยาทั้งหมดตำให้ละเอียด ผสมสุรา (๔๐ ดีกรี) ปริมาตร ๓๐ มิลลิลิตร คั้นเอาน้ำไว้สำหรับกิน เก็บส่วนกากไว้สำหรับพอก

ขนาดและวิธีการใช้ ยากิน ครั้งละ ๑ ช้อนโต๊ะ (๑๕ มิลลิลิตร) กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น

ยาพอก พอกบริเวณที่เป็นวันละ ๓ ครั้ง เช้า กลางวัน และเย็น

ข้อห้ามใช้ ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ หญิงให้นมบุตร และเด็กอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี

คำเตือน ควรระวังการใช้ยาในผู้ป่วยโรคพิษสุราเรื้อรังและผู้ป่วยโรคตับ

ข้อมูลเพิ่มเติม - ยาตำรับยานี้ควรใช้ในรูปแบบยากินและยาพอก

- ใช้น้ำข้าวหมากหรือน้ำสาโทเป็นกระสายยาแทนสุราได้

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยขาว. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๖๖. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๙) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง, หน้า ๑-๒. หน้า ๑-๘๐.

ยาแก้ฝีเ็น

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“แก้ฝีเ็น เอา เถาวัลย์เปรียง ๑ ใบรัก ๑ กากมะพร้าว ๑ น้ำส้มสายชู ๑ ประคบฝีเ็นหายแล ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๔ ชนิด รวมปริมาณ ๔ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
เถาวัลย์เปรียง (เถาสด)	๑ ส่วน
น้ำส้มสายชู	๑ ส่วน
มะพร้าว (กาก)	๑ ส่วน
รัก (ใบสด)	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้ฝีเ็น

รูปแบบยา

ยาประคบ (ดูภาคผนวก ๓.๘)

วิธีปรุงยา

นำตัวยาเถาวัลย์เปรียงและรัก ตำให้ละเอียด จากนั้นผสมกับกากมะพร้าวและน้ำส้มสายชู แล้วห่อด้วยผ้าดิบ

ขนาดและวิธีการใช้

ประคบบริเวณที่เป็นวันละ ๓ ครั้ง เข้า กลางวัน และเย็น

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๕๗. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๙) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๒.

ยาแก้พยาธิโรคเรื้อน

ชื่ออื่น

ยากินภายใน

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“ในลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะพยาธิโรค ๔ จำพวกนั้นเป็นคำรบ ๖ ตามอาจารย์กล่าวไว้ดังนี้ ฯ

๑. คือเรื้อนจำพวกหนึ่งสมมุติว่าเรื้อนบอน เมื่อแรกผุดขึ้นมานั้นเป็นรู ๆ ประไปมีใครจะเห็น ถึงจะเห็น ก็เต็มพืดเห็นแต่ขาว ๆ แดง ๆ อยู่ในเนื้อรำไรมิได้เห็นถนัด ฯ

๒. ยังเรื้อนจำพวกหนึ่ง สมมุติว่าเรื้อนหินั้น มักขึ้นทั่วทั้งตัวแล้วลามไป ดุจบุคคลเป็นกลาก ฯ

๓. ยังเรื้อนจำพวกหนึ่งสมมุติว่า เรื้อนดอกหมากนั้นผุดขึ้นขาว ๆ ตั่งดอกหมาก ถ้าเหงื่อออก กระทำให้คัน เกาจนน้ำเหลืองซึมจึงหายคัน ฯ

๔. ยังเรื้อนจำพวกหนึ่งสมมุติว่าเรื้อนมะไฟนั้น ขึ้นเป็นเกล็ดแดงขอบขาวใหญ่เท่าผลมะไฟ ถ้าบังเกิด แก่บุคคลผู้ใดแล้ว มักกระทำให้ร้อนดุจต้องเพลิง ให้พอง ๆ ขึ้นมา ฯ อันว่าพยาธิโรคทั้ง ๔ ประการ ซึ่งกล่าวมานี้ ยาแก้จุกกันตามอาจารย์กล่าวไว้ดังนี้ ฯ

ยากินภายใน เอารากข้าวมอง กำแพงเจ็ดชั้น โรกทั้งสอง เชือกเขาหนั่ง ต้นไข่แลน หล้าหนวดแมว หัวยั้ง ยาข้าวเย็น สิ่งละ ๒ ตำลึง ๒ บาท กะลามะพร้าวไฟ ๓ ชีก ตาไม้ไผ่ป่า ๗ ตา ต้มตามวิธีให้กิน เมื่อจะกิน ให้เสกด้วยพุทธคุณ ๗ คาบ แก้พยาธิโรคคือเรื้อน ๔ จำพวก ซึ่งกล่าวมานั้นหายดีนัก ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๑ ชนิด รวมปริมาณ ๑,๓๕๐ กรัม* ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กำแพงเจ็ดชั้น	๑๕๐ กรัม
ข้าวเย็นเหนือ	๑๕๐ กรัม
ไข่แลน	๑๕๐ กรัม
ชั้นทองพยาบาท	๑๕๐ กรัม
เชือกเขาหนั่ง	๑๕๐ กรัม
ยั้ง	๑๕๐ กรัม
โรกขาว	๑๕๐ กรัม
โรกแดง	๑๕๐ กรัม
หล้าหนวดแมว	๑๕๐ กรัม
ไผ่ป่า (ตาไม้)	๗ ตา
มะพร้าวไฟ (กะลา)	๓ ชีก

*ไม่รวมปริมาณมะพร้าวไฟ (กะลา) และไผ่ป่า (ตาไม้)

สรรพคุณ

แก้โรคสะเก็ดเงิน

รูปแบบยา

ยาต้ม (ดูภาคผนวก ๓.๑.๑)

ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๑๕๐ มิลลิกรัม ตีวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน และเย็น ตีมีขณะ ยายังอ่อน ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา
ข้อห้ามใช้	ห้ามใช้ในผู้ป่วยที่มีการทำงานของหัวใจหรือไตบกพร่อง
ข้อควรระวัง	- ควรระวังการใช้ในผู้ป่วยที่ต้องจำกัดปริมาณโพแทสเซียม เช่น ผู้ที่เป็นโรคหัวใจ เนื่องจากหญ้าหนวดแมวมีปริมาณโพแทสเซียมสูง - เมื่อกินยาดำรับนี้ อาจทำให้มีอาการมึนงงได้
ข้อมูลเพิ่มเติม	- ตามกรรมวิธีโบราณ เมื่อจะกินยานี้ให้เสกด้วยคาถาพุทธคุณ ๗ คาบ แล้วจึงกินยา - ตัวยานี้ยังต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๕)

เอกสารอ้างอิง

๑. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก.
ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทย ในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
(วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับ
ยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง.
หน้า ๑-๘๐.

ยาแก้พิษฝี

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“แก้ฝีที่นม บอระเพ็ด ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ เกลือ ๑ กระเทียม ๑ จุนสี ๑ น้ำมันดิบ หุงเป็นน้ำมันก็ได้แก้พิษฝี
ที่นม แลฝีที่ง่วงแล ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๖ ชนิด รวมปริมาณ ๗.๒๕ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
น้ำมันยางนา*	๓ ส่วน
กระเทียม	๑ ส่วน
เกลือ	๑ ส่วน
ขมิ้นอ้อย	๑ ส่วน
บอระเพ็ด	๑ ส่วน
จุนสี	๐.๒๕ ส่วน

*ตำรับนี้ใช้น้ำมันยางนาแทนน้ำมันดิบ

สรรพคุณ

แก้ฝี

รูปแบบยา

ยาน้ำมัน (ดูภาคผนวก ๓.๖)

วิธีปรุงยา

นำตัวยากะเทียม เกลือ ขมิ้นอ้อย และบอระเพ็ดมาบดให้ละเอียด จากนั้นหุงด้วย
น้ำมันยางนาและเติมจุนสีตามส่วน

ขนาดและวิธีการใช้

ทาบริเวณที่เป็นวันละ ๒-๓ ครั้ง เข้า กลางวัน และเย็น

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตัวยาจุนสีในตำรับยานี้ให้ลดปริมาณลงเหลือ ๑ ใน ๔ ส่วน และเติมภายหลังจาก
ปรุงยาเสร็จ
- ตัวยาเกลือต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๕)
- ตัวยาจุนสีต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๑)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๕๗. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๙) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง, หน้า ๑-๒.

ยาแก้ฟกบวมเมื่อยขบ

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาทาฟกบวมแลเมื่อยขบทั้งปวง ท่านให้เอา ใบประคำไก่ ๑ ตำลึง ใบกุ่มบก ๑ ตำลึง พริกไทย ๑ ตำลึง ชิง ๑ ตำลึง ดีปลี ๑ ตำลึง บดป่นเป็นผงไว้พ่นด้วยสุราก็ได้ น้ำมะกรูดก็ได้แล ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๕ ชนิด รวมปริมาณ ๓๐๐ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กุ่มบก (ใบ)	๖๐ กรัม
ชิง	๖๐ กรัม
ดีปลี	๖๐ กรัม
ประคำไก่	๖๐ กรัม
พริกไทย	๖๐ กรัม

สรรพคุณ

แก้ปวดเมื่อยแก้ฟกบวม

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

วิธีปรุงยา

ยาทั้งหมดบดให้ละเอียด

ขนาดและวิธีการใช้

ละลายสุราหรือน้ำมะกรูด ทาบริเวณที่เป็นวันละ ๒-๓ ครั้ง

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๓๙. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง, หน้า ๑-๓.

ยาแก้มะเร็งโร

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“๑ ยามะเร็งโรขอนให้คั้น เอาใบชิงช้าชาลี สองส่วน ๑ ใบพุทรา ๑ ข้าวสุก ๑ จุนสีน้อยหนึ่ง บดทา ทา”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๔ ชนิด ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ชิงช้าชาลี (ใบสด)	๒ ส่วน
ข้าวเจ้า (หุงสุก)	๑ ส่วน
พุทรา (ใบสด)	๑ ส่วน
จุนสี	๑ รำหัด

สรรพคุณ

แก้มะเร็งโร มะเร็งขอนทำให้คั้น

รูปแบบยา

ยาสด (ดูภาคผนวก ๓.๑๐)

วิธีปรุงยา

ยาทั้งหมดบดให้ละเอียด

ขนาดและวิธีการใช้

ทาบริเวณที่เป็นวันละ ๒ ครั้ง เช้าและเย็น

ข้อมูลเพิ่มเติม

ตัวยาจุนสีต้องสะอาดก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๑)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๓๑๕. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๐) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๒๕ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๔๑ ง. หน้า ๑-๔.

ยาแก้มานลม

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะอุทรโรค คือมานลม ๔ ประการ อันบังเกิดแต่ กองอโรคมาวาต อุทังคมาวาต แลกองลมกุกฉิยาวาต โกฎฐาไสยวาตนั้น เมื่อแรกจะบังเกิดขึ้น ให้เป็นเหตุแห่ง อุทรโรค คือว่าด้วยลักษณะมานลม ๔ ประการนั้นสืบต่อไป ๗ อันว่าลักษณะมานลม ๔ ประการนั้นจะขอยก แยกออกว่าแต่อุทรโรค อันบังเกิดแต่กองอโรคมาวาตนั้นก่อนเป็นปฐม คือกระทำให้ลมนั้นตั้งอยู่ในนาภี มิได้ พลัดลงไปเป็นปรกติ จึงให้พะอืดพะอมแลให้นาภีนั้นขึ้นมีรูว้าย บางทีให้จุก บางทีให้แน่นไปทั้งท้องจะบริโภคอาหาร มิได้ ให้อ้อมไปด้วยลมเป็นกำลัง จะผายลมก็มีได้สะดวก ให้อุทรนั้นผูกเป็นพรวดักโดยกำลังลมกองนี้กระทำ จึงให้นาภี นั้นขึ้น พอสังเกตตั้งอยู่ใต้สะดือ ๒ นิ้ว ครั้นงวดจึงกระจายออกแล้วกลับแข็งเข้าแล้วลอยขึ้นมาทับเส้นอัมชพฤษอยู่ ลมนั้นจึงพัดกล้ำขึ้น ให้นาภีนั้นใหญ่ออกแล้วแข็งดังประดุกกล่าวมาดังนี้ ๗

ถ้าจะแก้ เอาจันทน์แดง จันทน์ขาว จันทน์ชะมด เทพทาโร ข่าต้น กรุงเขมา แก่นแสมสาร แก่นแสมทะเล รากคนที่ลอส สิ่งละส่วน มหาหิงคุ์ สมอพิเภก มะขามป้อม สมอไทย ว่านน้ำ สิ่งละ ๓ ส่วน หักศุณเทศ ๕ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำส้มช่ากินหนัก ๑ สลึง แก้อุทรโรคกล่าวคือมานลม นั้นหายดีนัก ๗”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๕ ชนิด รวมปริมาณ ๒๙ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
หัตศุณเทศ	๕ ส่วน
มหาหิงคุ์	๓ ส่วน
มะขามป้อม	๓ ส่วน
ว่านน้ำ	๓ ส่วน
สมอไทย	๓ ส่วน
สมอพิเภก	๓ ส่วน
กรุงเขมา	๑ ส่วน
ข่าต้น	๑ ส่วน
คนที่ลอส (ราก)	๑ ส่วน
จันทน์ขาว	๑ ส่วน
จันทน์ชะมด	๑ ส่วน
จันทน์แดง	๑ ส่วน
เทพทาโร	๑ ส่วน
แสมทะเล	๑ ส่วน
แสมสาร	๑ ส่วน

สรรพคุณ

ขับผายลม แก้ลมพรวดัก

รูปแบบยา

ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๔๐๐-๘๐๐ มิลลิกรัม ละลายน้ำส้มช่ากินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้าและเย็น

ข้อมูลเพิ่มเติม

ตัวยาหัตศุณเทศต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๖)

เอกสารอ้างอิง

- สำนักคัมภีร์กรมวิทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาแก้มานหิน สูตร ๑

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะอุทรโรคคือมานหิน อันบังเกิดแต่กองโกฏฐาสยาวัต อันณฑพฤกษ์ รัตตฆาต ซึ่งระคนกันนั้นเป็นคำรบ ๔ คือ โกฏฐาสยาวัตพัดในลำไส้เล็กแล้วให้ลำไส้เล็กพองขึ้น ทับอันณฑพฤกษ์ รัตตฆาตนั้นจึงจมไปแขวนติดกระดูกสันหลังอยู่ ย่นลงมาเอาท้องน้อยให้ตั้งหน้าหน้าเป็นกำลังแล้ว ตั้งเป็นก้อนแข็งใหญ่ขึ้น มีอาการแต่ให้ถ่วงท้องน้อยและให้ยกสันหลัง หน้าตะโพกอันว่า มานหินทั้ง ๔ ประการ ซึ่งกล่าวมานี้ โทษจะได้เหมือนมานน้ำ มานลมนั้นหาไม่ได้ เป็นแต่ภาน้ำนั้นใหญ่ดุจหญิงทรงครรภ์ ด้วยเป็นชาติโรคให้บังเกิดดุจอาจารย์กล่าวไว้ดังนี้ ฯ

อนึ่ง เอาตรีภูก ไพล ข่าหลวง กระชาย มหาหิงค์ การบูร เปลือกมะรุมน วานน้ำ วานเปราะ ผลพิลังกาสา ลิงละส่วน ผิวมะกรูด พริกไทย ขิงแห้ง ลิงละ ๒ ส่วน ใบสมอทะเลหนึ่ง ๒๐ ส่วน ทำเป็นจุดละลายน้ำผึ้งให้กินหนัก ๑ สลึง แก้มานหินอันบังเกิดแต่กองโกฏฐาสยาวัต กองอันณฑพฤกษ์ กองรัตตฆาต ระคนกันนั้นหายวิเศษนัก ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๔ ชนิด รวมปริมาณ ๓๘ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
สมอทะเล (ใบ)	๒๐ ส่วน
ขิงแห้ง	๓ ส่วน
พริกไทย	๓ ส่วน
มะกรูด	๒ ส่วน
กระชาย	๑ ส่วน
การบูร	๑ ส่วน
ข่าหลวง	๑ ส่วน
ตีป्ली	๑ ส่วน
พิลังกาสา	๑ ส่วน
ไพล	๑ ส่วน
มหาหิงค์	๑ ส่วน
มะรุมน	๑ ส่วน
วานน้ำ	๑ ส่วน
วานเปราะ	๑ ส่วน

สรรพคุณ	เป็นยาถ่าย ระบาย ขับลม ในผู้ป่วยท้องมาน
รูปแบบยา	ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)
ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๐.๙-๑.๕ กรัม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น ตามธาตุหนักเบา
ข้อมูลเพิ่มเติม	ตัวยามหาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)
เอกสารอ้างอิง	

- สำนักคัมภีร์กรมวิทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาแก้มานหิน สูตร ๒

ที่มาของตำรับยา ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะอุทรโรคคือมานหิน อันบังเกิดแต่กองกุจฉิสยาวัต อัมชพาด ปัดฆาต ซึ่งระคนกันนั้นเป็นค้ำรบ ๓ คือกุจฉิสยาวัตนั้น กำเรียบขึ้นในอุทรกล้ายิ่งนัก มิได้พัดลงตามช่องทวาร จึงกระทำให้อัมชพาด ปัดฆาต เป็นเถาแข็งโดยอำนาจลมเดินในลำเส้นนั้นกล้า เส้นนั้น ก็พองขึ้นติดกับชายโครงข้างขวา เป็นแผ่นแข็งดุจแผ่นเหล็ก มีอาการให้แน่นโคงแล้วกระทำให้อัมชพาดอยู่สองสามวันแล้วหายไป โดยกำลังพิษวาโยกระทำดังกล่าวนี้นี้”

อนึ่ง เอาตรีภูกกว่านน้ำ ผิวมะกรูด มหาหิงค์ ลิงละส่วน เทียนยาวพาดณี เปราะหอม การบูร เจตมูลเพลิง ลิงละ ๒ ส่วน เทียนขาว ๓ ส่วน ผักแพวแดง ๖ ส่วน บดทำแท่งไว้ละลายน้ำส้มซ่าให้กินหนัก ๑ สลึง แก้อุทรโรคคือมานหิน อันบังเกิดแต่กองกุจฉิสยาวัต อัมชพาด ปัดฆาต ซึ่งระคนกันนั้นหายดีนัก ๆ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๑๒ ชนิด รวมปริมาณ ๒๓ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ผักแพวแดง	๖ ส่วน
เทียนขาว	๓ ส่วน
การบูร	๒ ส่วน
เจตมูลเพลิงแดง	๒ ส่วน
เทียนยาวพาดณี	๒ ส่วน
เปราะหอม	๒ ส่วน
ชิงแห้ง	๑ ส่วน
ดีปลี	๑ ส่วน
พริกไทย	๑ ส่วน
มหาหิงค์	๑ ส่วน
มะกรูด	๑ ส่วน
ว่านน้ำ	๑ ส่วน

สรรพคุณ	ขับลมในช่องท้องซึ่งทำให้มีอาการจุกเสียดแน่นชายโครง
รูปแบบยา	ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)
ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๐.๖-๑ กรัม ละลายน้ำส้มซ่ากินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้าและเย็น
ข้อห้ามใช้	ห้ามใช้ในเด็ก สตรีตั้งครรภ์ และผู้มีไข้
ข้อมูลเพิ่มเติม	ตัวยามหาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)
เอกสารอ้างอิง	

๑. สำนักคัมภีรกรรมปิฎกการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาแก้มุตชาติ สูตร ๑

ที่มาของตำรับยา แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑ [๑, ๒]

“มุตฺรฆาฏ ๔ ประการ ว่าเมื่อจะถ่ายปัสสาวะออกมานั้นให้ปวดให้ขัดเจ็บเป็นกำลัง ให้โลหิตซำ เป็นหนอง ชันชุ่นดำดุจตั้งน้ำครามนั้น ชื่อมุตฺรฆาฏ อันนี้เกิดด้วยกระทบชอกซำจึงสำแดงโทษเป็นดังนี้ กระทำให้ขัดราวข้าง ดุจเส้นปัดฆาฏ แลให้เสียดแทงในอก จะไหวไปมามีสดวง บริโภคอาหารมิได้ให้อาเจียรเป็นลมเปล่ารู้มีถึงว่า เปนเม็ดยอดภายใน

ขนานหนึ่งเอา โกฎทั้ง ๕ ชะมด ๑ พิมเสน ๑ ดอกจันทน์ ๑ หัวหมู ๑ รากขี้กาแดง ๑ การะบูร ๑ ชิงแห้ง ๑ ชัดมอน ๑ ตรีผลา ๑ เทียนดำ ๑ น้ำประสานทอง ๑ ยาทั้งนี้เอาเสมอภาคทำผงละลายน้ำผึ้งรวง กินแก้มุตฆาฏแล”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๑๘ ชนิด รวมปริมาณ ๑๘ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
การบูร	๑ ส่วน
โกฎเขมา	๑ ส่วน
โกฎจุฬาลัมพา	๑ ส่วน
โกฎเชียง	๑ ส่วน
โกฎสอ	๑ ส่วน
โกฎหัวบัว	๑ ส่วน
ชัดมอน	๑ ส่วน
ชิงแห้ง	๑ ส่วน
ขี้กาแดง (ราก)	๑ ส่วน
ชะมดเช็ด	๑ ส่วน

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ดอกจันทน์	๑ ส่วน
เทียนดำ	๑ ส่วน
น้ำประสานทอง	๑ ส่วน
พิมเสน	๑ ส่วน
มะขามป้อม	๑ ส่วน
สมอไทย	๑ ส่วน
สมอพิเภก	๑ ส่วน
แห้วหมู	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้มุตขมาต

รูปแบบยา

ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๐.๙-๑.๕ กรัม กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ยาดำรับนี้โบราณระบุให้บดเป็นผงละลายน้ำผึ้งรวงกิน จึงสามารถทำเป็นรูปแบบยาลูกกลอนได้ เพื่อให้สะดวกในการกินและเก็บไว้ได้นาน
- สูตรตำรับดั้งเดิมของยาดำรับนี้ไม่ได้กำหนดขนาดและวิธีการใช้เอาไว้ คณะทำงานจึงมีมติให้กำหนดขนาดและวิธีใช้ของยาดำรับนี้เป็น “ครั้งละ ๐.๙-๑.๕ กรัม กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น” และสาเหตุที่ยาดำรับนี้ต้องกิน ๓ เวลา เนื่องจากอาการของโรคมุตขมาตเป็นอาการเฉียบพลันและรุนแรง
- ตัวยาชะมดเข็ดต้องฆ่าฤทธิ์ก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๒)
- ตัวยาน้ำประสานทองต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๖)

เอกสารอ้างอิง

๑. พิศณุประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภการจำรูญ ถนนอิฐ豆腐; ร.ศ. ๑๒๖.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑-๒.

ยาแก้มุตฆาต สูตร ๒

ที่มาของตำรับยา

แพทยศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑ [๑, ๒]

“มุตฆาฏ ๔ ประการ ว่าเมื่อจะถ่ายปัสสาวะออกมานั้นให้ปวดให้ขัดเจ็บเป็นกำลัง ให้โลหิตเข้าเป็นหนองขึ้นชุ่มดำจุดตั้งน้ำครำมนั้น ชื่อมุตฆาฏ อันนี้เกิดด้วยกระทบชอกช้ำจึงสำแดงโทษเป็นดังนี้ กระทำให้ขัดราวข้างดุจเส้นปัสสาวะ แลให้เสียดแทงในอก จะไหวไปมามีสดวง บริโภคอาหารมิได้ให้อาเจียรเป็นลมเปล่า รู้มิถึงว่าเปนมืดยอดภายใน...

ขนานหนึ่งเอา โกฎสู ๑ อบเชย ๑ งาเม็ด ๑ เจตมูลเพลิง ๑ บอระเพ็ด ๑ ชะมด ๑ มูกมัน ๑ พิมเสน ๑ มหาหิงค์ ๑ โกฎก้านพร้าว ๑ บุกรอ ๑ อุตพิศ ๑ โลทง ๑ รากชะคราม ๑ ไพล ๑ ใบคนทีสอ ๑ เกลือสมุท ๑ โศกกระสุน ๑ พริกเทศ ๑ กระเทียม ๑ น้ำประสานทอง ๑ เทียนทั้ง ๕ รากจิงจ้อ ๑ ผลจิงจ้อ ๑ เสมอภาค ทำเป็นผงละลายน้ำร้อน กินบำบัดโรคทั้ง ๑๒ ประการในปัสสาวะ คือให้น้ำปัสสาวะเป็นโลหิต แลน้ำปัสสาวะแดงเป็นมุตฆาฏแลชำระโรคแห่งสตรี และเป็นเสมหะ อุปะทมลแลริคตวงซึ่งกล่าวมา จบมุตฆาฏ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๒๘ ชนิด รวมปริมาณ ๒๘ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระเทียม	๑ ส่วน
เกลือสมุท	๑ ส่วน
โกฎก้านพร้าว	๑ ส่วน
โกฎสู	๑ ส่วน
คนทีสอ	๑ ส่วน
โศกกระสุน	๑ ส่วน
งา	๑ ส่วน
จิงจ้อ	๑ ส่วน
จิงจ้อ (ผล)	๑ ส่วน
เจตมูลเพลิงแดง	๑ ส่วน
ชะคราม	๑ ส่วน
ชะมดเข็ด	๑ ส่วน
เทียนขาว	๑ ส่วน
เทียนข้าวเปลือก	๑ ส่วน
เทียนดำ	๑ ส่วน
เทียนแดง	๑ ส่วน
เทียนตาตั๊กแตน	๑ ส่วน
น้ำประสานทอง	๑ ส่วน
บอระเพ็ด	๑ ส่วน

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
บุกกรอบ	๑ ส่วน
พริกเทศ	๑ ส่วน
พืชมเสน	๑ ส่วน
ไพล	๑ ส่วน
มหาหิงคุ์	๑ ส่วน
โมกมัน	๑ ส่วน
โลดทะนง	๑ ส่วน
อบเชย	๑ ส่วน
อุตพิต	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้มุตฆาต แก้ไข้ร้าว

รูปแบบยา

ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๐.๙-๑.๕ กรัม กินกับน้ำอุ่น วันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น

ข้อมูลเพิ่มเติม

- สูตรตำรับดั้งเดิมของยาตำรับนี้กำหนดให้ “ทำเป็นผง ละลายน้ำร้อนกิน” แต่ผู้ทรงคุณวุฒิมีความเห็นว่า ควรทำเป็นรูปแบบยาลูกกลอน เพื่อให้กินง่ายและเก็บไว้ได้นาน โดยให้กินกับน้ำอุ่น
- สูตรตำรับดั้งเดิมของยาตำรับนี้ไม่ได้กำหนดขนาดและวิธีการใช้เอาไว้ คณะทำงานจึงมีมติให้กำหนดขนาดและวิธีใช้ของยาตำรับนี้เป็น “ครั้งละ ๐.๙-๑.๕ กรัม กินกับน้ำอุ่นวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น” และสาเหตุที่ยาตำรับนี้ต้องกิน ๓ เวลา เนื่องจากอาการของโรคมุตฆาตเป็นอาการเฉียบพลันและรุนแรง
- “อบเชย” ที่ใช้ในตำรับยาแผนไทยหากไม่ระบุว่าเป็นชนิดใด ให้ถือว่าเป็นอบเชยที่ทำได้ในท้องถิ่น คือ *Cinnamomum bejolghotha* (Buch-Ham.) Sweet หรือ *Cinnamomum iners* Reinw. ex Blume
- “โลดทะนง” ที่ใช้ในตำรับยาแผนไทยคือชนิด *Trigonostemon albiflorus* Airy Shaw
- ตัวยาชะมดเข็ดต้องฆ่าฤทธิ์ก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๒)
- ตัวยามหาหิงคุ์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)
- ตัวยาบุกกรอบต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๘)
- ตัวยายุตพิตต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๕๐)
- ตัวยาน้ำประสานทองต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๖)

เอกสารอ้างอิง

๑. พิศณุประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภการจำรูญ ถนนอิฐผางค์; ร.ศ. ๑๒๖.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑-๒.

ยาแก้ระดูขัด

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาแก้ระดูขัด ท่านให้อาผักรวมปอ ๒ สลึง ลูกผักกาด ๒ สลึง เทียนดำ ๒ สลึง รากส้มกุ้ง ๒ สลึง ทางไหลแดง ๒ สลึง ยาดำ ๑ บาท ใบสมอทะเลเท่ายาทั้งหลาย ต้มกิน ถ้าจะให้ล่ง แทรกดีเกลือ แล้วกินไปอย่าใส่ดีเกลือเลย โลหิตงามดีนักแล ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๗ ชนิด รวมปริมาณ ๑๐๕ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
สมอทะเล (ใบ)	๕๒.๕ กรัม
ยาดำ	๑๕ กรัม
เทียนดำ	๗.๕ กรัม
เมล็ดพรรณผักกาด	๗.๕ กรัม
ส้มกุ้ง	๗.๕ กรัม
ส้มป่อย (ฝัก)	๗.๕ กรัม
ทางไหลแดง	๗.๕ กรัม

สรรพคุณ แก้ระดูขัด

รูปแบบยา ยาต้ม (ดูภาคผนวก ๓.๑.๓)

ขนาดและวิธีการใช้ ครั้งละ ๑๐๐ มิลลิลิตร กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้าและเย็น ดื่มขณะยาอุ่น ให้ดื่มจนกว่าประจำเดือนจะมา แต่ไม่ควรดื่มติดต่อกันเกิน ๑ เดือน ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา

ข้อห้ามใช้ - ห้ามใช้ในหญิงตกเลือดหลังคลอด หญิงตั้งครรภ์ และผู้มีไข้

- ห้ามใช้ในหญิงที่กำลังมีระดู เพราะจะทำให้มีการขับระดูออกมามากขึ้น

ข้อมูลเพิ่มเติม - ตำรับยานี้ควรใช้ภายใต้การควบคุมดูแลของแพทย์แผนไทย เนื่องจากต้องมีการติดตามผลการใช้และการรักษาอย่างต่อเนื่องเพราะตำรับยามีฤทธิ์เป็นยาถ่าย ดังนั้น เมื่อกินยาในวันแรกถ้ามีอาการถ่ายมาก ให้ลดปริมาณยาที่กินต่อมื้อ ไม่ต้องแทรกดีเกลือ แต่หากกินแล้วยังไม่มีการขับถ่ายออกมา จึงค่อยแทรกดีเกลือ ในยาหม้อต่อ ๆ ไป

- ตัวยาสมอทะเล (ใบ) ต้องนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๓๕)

- ตัวยายาดำต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๗)

- ตัวยาส้มป่อยต้องปิ้งไฟก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๓๔)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๑๘. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑.

ยาแก้รำมะนาด

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะวัณโรคบังเกิดภายในอันชื่อว่า ทันทกฐฐัง บังเกิดในกรามนั้นเป็นคำรบ ๒ ถ้าขึ้นขวาชื่อว่าทันทกฐฐัง ถ้าบังเกิดขึ้นซ้ายนั้นได้ชื่อทันทมนลึง มีประเภทยุกันผิดกันแต่ชื่อเมื่อแรกตั้งขึ้น มีวรรณะสัณฐานดั่งเม็ดข้าวโพด มีสีแดง สีเหลือง สีผลหว่า บางทีแข็งดุจเม็ดหูด ร้ายนักเมื่อแตกออกมีสัณฐานดั่งดอกลำโพง แล้วเปื่อยลามเข้าไปถึงลำคอ มีน้ำเหลืองมากกว่าบุโพ มีพิษกล้ายิ่งนักกระทำให้ปวดแต่ต้นคางขึ้นไปกระหม่อม ฟกบวมออกมาภายนอก ให้จับสะบัดร้อนสะบัดหนาว ให้บริโภคอาหารมิได้ แพทย์มิรู้ถึง ก็สมมุติว่ามะเร็งรำมะนาด ย่อมตายเสียเป็นอันมาก ดุจอาจารย์ท่านกล่าวไว้ดังนี้ ๆ ถ้าจะแก้ให้แก้แต่ยังมีแตกยังอ่อนอยู่นั้น ๆ

ขนานหนึ่ง เอา เกลือสินเธาว์ พันธุ์ผักกาด สมอเทศ สมอไทย สมอพิเภก โกฎกระดูก ว่านน้ำ หนุ่ยรังกา ใบสะเดา ชิงแห้ง ดิปลี เทียนดำ เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ ละลายสุราทาเกลื่อนผิวหนังชื่อว่า ทันทกฐฐัง อันบังเกิดต้นกรามนั้นหายดีนัก ๆ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๒ ชนิด รวมปริมาณ ๑๒ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
เกลือสินเธาว์	๑ ส่วน
โกฎกระดูก	๑ ส่วน
ชิงแห้ง	๑ ส่วน
ดิปลี	๑ ส่วน
เทียนดำ	๑ ส่วน
เมล็ดพรรณผักกาด	๑ ส่วน
ว่านน้ำ	๑ ส่วน
สมอเทศ	๑ ส่วน
สมอไทย	๑ ส่วน
สมอพิเภก	๑ ส่วน
สะเดา	๑ ส่วน
หนุ่ยรังกา	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้รำมะนาดและเหงือกบวมในระยะแรก

รูปแบบยา

ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๓๐๐-๖๐๐ มิลลิกรัม ทาวันละ ๓-๔ ครั้ง เกลื่อนบริเวณเหงือกที่บวม

เอกสารอ้างอิง

๑. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาแก้ริดสีดวงจมูก สูตร ๑

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะเหตุโรค อันชื่อว่าฆานะ กล่าวคือ ริดสีดวง อันบังเกิดขึ้นในนาสิกนั้นเป็นคาร์บ ๓ มีอาการกระทำทำให้หายใจขัด บางที่เป็นเม็ดยอดขึ้นในนาสิก แล้วแตก ลำลาบออกเหม็นคาวคอกกระทำพิษให้ปวด ให้แสบร้อนเป็นกำลัง บางทีให้น้ำมูกไหลอยู่เป็นนิจ ใสดูจนน้ำฝน ให้เหม็นคาวคอกยิ่งนัก ฯ”

อนึ่ง เอาบุงกรอ ดองดิ่ง ผลมะกล่ำใหญ่ ดีปลี มะขามป้อม สมอไทย สมอเทศ กระวาน สมุลแว้ง ชะเอมเทศ โกรฐสอ เทียนขาว เทียนสัตตบุษย์ เทียนเยาวพาลี สิ่งละส่วน เจตมูลเพลิง ๒ ส่วน ทำเป็นจูนบด ทำแห้งไว้ละลายน้ำ กระจายอันควรแก่โรคให้กิน แก้ริดสีดวงอันบังเกิดในนาสิก อันอาจารย์กล่าวไว้สืบ ๆ กันมา อย่าสนเท่ห์เลย ได้ใช้มามากแล้ว เป็นมหาวินิจฉัยนัก ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๕ ชนิด รวมปริมาณ ๑๖ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
เจตมูลเพลิง	๒ ส่วน
กระวาน	๑ ส่วน
โกรฐสอ	๑ ส่วน
ชะเอมเทศ	๑ ส่วน
ดองดิ่ง	๑ ส่วน
ดีปลี	๑ ส่วน
เทียนขาว	๑ ส่วน
เทียนเยาวพาลี	๑ ส่วน
เทียนสัตตบุษย์	๑ ส่วน
บุงกรอ	๑ ส่วน
มะกล่ำใหญ่	๑ ส่วน
มะขามป้อม	๑ ส่วน
สมอเทศ	๑ ส่วน
สมอไทย	๑ ส่วน
สมุลแว้ง	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้ริดสีดวงจมูก

รูปแบบยา

ยาแคปซูล (ดูภาคผนวก ๓.๓)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑-๒ กรัม กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน และเย็น

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตัวยาบุงกรอต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๘)
- ตัวยาตองดิ่งต้องนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๓)

เอกสารอ้างอิง

- สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาแก้ริดสีดวงจุมุก สูตร ๒

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะหูดโรค อันชื่อว่าพานะ กล่าวคือ ริดสีดวง อันบังเกิดขึ้นในนาสิกนั้นเป็นค้ำบ ๓ มีอาการกระทำให้หายใจขัด บางที่เป็นเม็ดยอดขึ้นในนาสิก แล้วแตกลาลาบออก เหมือนคาวคอกกระทำพิษให้ปวด ให้แสบร้อนเป็นกำลัง บางทีให้น้ำมูกไหลอยู่เป็นนิจ ใสดูจนน้ำฝน ให้เหมือนคาวคอก ยิงน้ก ๆ

อนึ่ง เอาขิงแห้ง ดอกตี่ง อดุพิต กระดาดแดง กระดาดขาว บุกรอ กลอย กระวาน ลิงละส่วน พริกไทย ๘ ส่วน ทำเป็นจุมบดละลายน้ำร้อนกิน แก้ริดสีดวงอันเกิดแต่่นาสิกนั้นหายดีน้ก ๆ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๙ ชนิด รวมปริมาณ ๑๖ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
พริกไทย	๘ ส่วน
กระดาดขาว	๑ ส่วน
กระดาดแดง	๑ ส่วน
กระวาน	๑ ส่วน
กลอย	๑ ส่วน
ขิงแห้ง	๑ ส่วน
ดอกตี่ง	๑ ส่วน
บุกรอ	๑ ส่วน
อดุพิต	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้ริดสีดวงจุมุก

รูปแบบยา

ยาแคปซูล (ดูภาคผนวก ๓.๓)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑-๒ กรัม วันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตัวยากระดาดขาวต้องบั้งไฟหรือนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑)
- ตัวยากระดาดแดงต้องบั้งไฟหรือนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒)

- ตัวยากลอยต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๓)
- ตัวยาดองดึงต้องนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๓)
- ตัวยาบุงรอตต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๘)
- ตัวยาดุติพิตต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๕๐)

เอกสารอ้างอิง

๑. สำนักคัมภีร์กรมบัญชีการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาแก้ริดสีดวงทวารหนัก สูตร ๑

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะเหตุโรค อันชื่อว่าบานทะโรค กล่าวคือริดสีดวง อันบังเกิดขึ้นตามขอบทวารรอบนั้นเป็นค้ำบ ๑๗ มีลักษณะอาการกระทำให้เปียกไปทั้งทวารหนัก เป็นบุพโพโลหิต เหม็นเน่า เหม็นโง้งยิ่งนัก ให้ปวดแสบปวดร้อนเป็นกำลัง และอุจจาระนั้นผูกเข้ามิได้ ถ้าผูกเข้ากระทำให้เจ็บปวด ให้ตั้งไปทั้งทวาร มีความเวทนาเป็นอันมาก ๆ

ถ้าจะแก้เอา รากถั่วพู รากมะแว้งเครือ รากมะเขือขื่น หอมแดง หญ้าแพรก หญ้าปากควาย ใบกะเม็ง ใบตำลึงตัวผู้ ผลลำโพงกาสลัก เอาน้ำลึ่งละลายด้วย น้ำมันงาถ้วย ๑ หุงด้วยไฟกลบให้คงแต่น้ำมันแล้วจึงเอา ดิงเกลือ ๑ เพื่ออง ประกลงในน้ำมัน ทาแก้ริดสีดวงอันบังเกิดขึ้นตามขอบทวารหนักนั้นหายดีนัก ๆ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๐ ชนิด ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
งูเห่าลือม	๑.๘๗๕ กรัม
กะเม็ง (น้ำคั้นจากใบ)	๑๕๐ มิลลิลิตร
ตำลึงตัวผู้ (น้ำคั้นจากใบ)	๑๕๐ มิลลิลิตร
ถั่วพู (น้ำคั้นจากราก)	๑๕๐ มิลลิลิตร
น้ำมันงา	๑๕๐ มิลลิลิตร
มะเขือขื่น (น้ำคั้นจากราก)	๑๕๐ มิลลิลิตร
มะแว้งเครือ (น้ำคั้นจากราก)	๑๕๐ มิลลิลิตร
ลำโพงกาสลัก (น้ำคั้นจากผล)	๑๕๐ มิลลิลิตร
หญ้าปากควาย (น้ำคั้นจากทั้งต้น)	๑๕๐ มิลลิลิตร
หญ้าแพรก (น้ำคั้นจากทั้งต้น)	๑๕๐ มิลลิลิตร
หอมแดง (น้ำคั้นจากหัว)	๑๕๐ มิลลิลิตร

สรรพคุณ แก่ริดสีดวงทวารหนัก
รูปแบบยา ยาน้ำมัน (ดูภาคผนวก ๓.๖)
ขนาดและวิธีการใช้ ทาบริเวณที่เป็นอย่างน้อยวันละ ๓ ครั้ง
เอกสารอ้างอิง

- สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาแก้ริดสีดวงทวารหนัก สูตร ๒

ที่มาของตำรับยา ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“ลำดับนี้จะกล่าวด้วยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะหูดโรค อันชื่อว่าบานทะเลโรค กล่าวคือริดสีดวง อันบังเกิดขึ้นตามขอบทวารรอบนั้นเป็นคาร์บ ๑๗ มีลักษณะอาการกระทำให้เปื่อยไปทั้งทวารหนัก เป็นบุพโพโลหิต เหม็นเน่า เหม็นโง้งยิ่งนัก ให้ปวดแสบปวดร้อนเป็นกำลัง และอุจจาระนั้นผูกเข้ามิได้ ถ้าผูกเข้ากระทำให้เจ็บปวดให้ตั้งไปทั้งทวาร มีความเวทนาเป็นอันมาก ฯ

ขนานหนึ่ง เอา พริกไทย ชিংแห้ง ผลกระวาน ผลจันทน์ สะค้าน ดีปลี รากข้าวพลุ รากกัญชา เอาเสมอภาค ทำเป็นจุ่ม บดละลายน้ำผึ้งรวงกินหนัก ๑ สลึง แก้ริดสีดวงอันบังเกิดขึ้นตามขอบทวารหนัก หายดีนัก ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๘ ชนิด รวมปริมาณ ๘ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระวาน	๑ ส่วน
กัญชา (ราก)	๑ ส่วน
ชিংแห้ง	๑ ส่วน
ชะพลู	๑ ส่วน
ดีปลี	๑ ส่วน
พริกไทย	๑ ส่วน
ลูกจันทน์	๑ ส่วน
สะค้าน	๑ ส่วน

สรรพคุณ แก้ริดสีดวงทวารตามขอบทวารหนัก
รูปแบบยา ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)
ขนาดและวิธีการใช้ กินครั้งละ ๐.๙-๑.๕ กรัม วันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน และเย็น
ข้อมูลเพิ่มเติม ตัวยา กัญชา ต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔)

เอกสารอ้างอิง

๑. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาแก้ริดสีดวงทวารหนัก สูตร ๓

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะเหตุโรค อันชื่อว่าบานทะโรค กล่าวคือริดสีดวง อันบังเกิดขึ้นตามขอบทวารรอบนั้นเป็นค้ำบ ๑๗ มีลักษณะอาการกระทำให้เปียกไปทั้งทวารหนัก เป็นบุพโพโลหิต เหม็นเน่า เหม็นโงยยิ่งนัก ให้ปวดแสบปวดร้อนเป็นกำลัง และอุจจาระนั้นผูกเข้ามิได้ ถ้าผูกเข้ากระทำให้เจ็บปวด ให้ตั้งไปทั้งทวาร มีความเวทนาเป็นอันมาก ฯ

ขนานหนึ่ง เอา สีเสียดเทศ ยาข้าวเย็น เนระพูสี หญ้าปากควาย เอาเสมอภาคต้มตามวิธีให้กิน แก้ริดสีดวง อันบังเกิดขึ้นขอบทวารหนักหายดีนัก ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๔ ชนิด รวมปริมาณ ๔ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ข้าวเย็นเหนือ	๑ ส่วน
เนระพูสี	๑ ส่วน
สีเสียดเทศ	๑ ส่วน
หญ้าปากควาย	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้ริดสีดวงทวารตามขอบทวารหนัก ที่มีเลือดออก

รูปแบบยา

ยาต้ม (ดูภาคผนวก ๓.๑.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑๐๐-๑๕๐ มิลลิลิตร กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน และเย็น ให้ดื่มตามอาการของโรคและกำลังของผู้ป่วย ดื่มขณะยาเย็นอุ่น ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา

คำเตือน

ควรระวังการใช้ในผู้ป่วยที่มีอาการท้องผูก

ข้อมูลเพิ่มเติม

ตัวยาสีเสียดเทศต้องสะอาดก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๑)

เอกสารอ้างอิง

๑. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาแก้ริดสีดวงทวารหนัก สูตร ๔

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“๑ ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะเหตุโรค อันชื่อว่าบานทะโรค กล่าวคือริดสีดวง อันบังเกิดขึ้นตามขอบทวารรอบนั้นเป็นคำรบ ๑๗ มีลักษณะอาการกระทำให้เปียกไปทั้งทวารหนัก เป็นบุพโพโลหิต เหม็นเน่า เหม็นโง้งยั้งนัก ให้ปวดแสบปวดร้อนเป็นกำลัง และอุจจาระนั้นผู้เข้ามิได้ ถ้าผู้เข้ากระทำให้เจ็บปวด ให้ตั้งไปทั้งทวาร มีความเวทนาเป็นอันมาก ฯ

ขนานหนึ่ง เอา ดีปลี ใบหนาด ไพล ชিংแห้ง กัญชาเทศ รากส้มกุ้ง รากมะแว้งต้น รากมะแว้งเครือ รากมะเขือขึ้น บุกรอ กลอย อุตุพิต กระดาดทั้งสอง เกลือสมุทร ดินประสิวขาว สารส้ม เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนแล้ว จึงเอาน้ำมะนาว น้ำส้มซ่า น้ำผึ้ง เอาเสมอภาคพอควร ใส่กระทะตั้งไฟให้งวด แล้วเอายาผงนั้นใส่ลงกวนไปให้ปั้นได้ จึงให้กินหนัก ๑ สลึง แก้ริดสีดวง อันบังเกิดขึ้นขอบทวารหนักหายดีนัก ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๗ ชนิด รวมปริมาณ ๑๗ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระดาดขาว	๑ ส่วน
กระดาดแดง	๑ ส่วน
กลอย	๑ ส่วน
กัญชาเทศ	๑ ส่วน
เกลือสมุทร	๑ ส่วน
ชিংแห้ง	๑ ส่วน
ดินประสิวขาว	๑ ส่วน
ดีปลี	๑ ส่วน
บุกรอ	๑ ส่วน
ไพล	๑ ส่วน
มะเขือขึ้น	๑ ส่วน
มะแว้งเครือ (ราก)	๑ ส่วน
มะแว้งต้น (ราก)	๑ ส่วน
ส้มกุ้ง	๑ ส่วน
สารส้ม	๑ ส่วน
หนาด	๑ ส่วน
อุตุพิต	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้ริดสีดวงทวารตามขอบทวารหนัก

รูปแบบยา

ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๐.๙-๑.๕ กรัม กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน และเย็น

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตัวยากระดาดขาวต้องปิ้งไฟหรือนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑)
- ตัวยากระดาดแดงที่ต้องปิ้งไฟหรือนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒)
- ตัวยากลอยต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๓)
- ตัวยาดินประสิวต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๔)
- ตัวยาบุกรอต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๘)
- ตัวยาสารส้มต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๐)
- ตัวยาอุตุพิศต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๕๐)

เอกสารอ้างอิง

๑. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาแก้ริดสีดวงลำคอ สูตร ๑

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะเหตุโรค อันชื่อว่าโรหินีกล่าวคือโรคริดสีดวง อันบังเกิดในลำคอนั้นเป็นคำรบ ๕ มีอาการกระทำให้ชุ่มไปด้วยเสมหะ ให้เหม็นคาวลำคอเป็นกำลัง บางทีให้เน่าเหม็นโงงให้ลำคอเป็นเลือด บริโภคอาหารมิได้ไม่มีรส ฯ”

ขนานหนึ่ง เอาแก่นสน ส่วน ๑ ชิงแห้ง ๒ ส่วนทำเป็นจุ่มเอาน้ำมะนาวเป็นกระสาย บดทำแท่งไว้ละลายน้ำมะงั่วส่วนหนึ่ง น้ำร้อนสองส่วน แก้ริดสีดวงอันบังเกิดในลำคอนั้นหายดีนัก ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๒ ชนิด รวมปริมาณ ๓ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ชิงแห้ง	๒ ส่วน
สน	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้ริดสีดวงในลำคอ เมื่อมีเสมหะมาก เหม็นคาวในลำคอ กินอาหารไม่รู้รส เป็นต้น

รูปแบบยา

ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๔๐๐-๘๐๐ มิลลิกรัม ละลายน้ำมะงั่ว ๑ ช้อนชา น้ำร้อน ๒ ช้อนชา ผสมให้เข้ากัน ป้ายคอวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้าและเย็น หรือเมื่อมีเสมหะมาก

เอกสารอ้างอิง

- สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาแก้ริดสีดวงลำคอ สูตร ๒

ที่มาของตำรับยา ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะเหตุโรค อันชื่อว่าโรหินีกล่าวคือ โรคริดสีดวงอันบังเกิดในลำคอนั้นเป็นคำรบ ๕ มีอาการกระทำให้ชุ่มไปด้วยเสมหะ ให้เหม็นคาวลำคอเป็นกำลัง บางทีให้น้ำเหนียวไหลให้ลำคอเป็นเลือด บริโภคอาหารมิได้ไม่มีรส ฯ”

ขนานหนึ่ง เอาใบมะนาว กระจวาน รากมะเขือขึ้น ขมิ้นชัน สมอไทย ผักแพรวแดง เอาเสมอภาค ทำเป็นจุ่มบดทำแห้งไว้ละลายน้ำร้อน กินแก้ริดสีดวงในลำคอนั้นหายดีนัก ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๖ ชนิด รวมปริมาณ ๖ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระจวาน	๑ ส่วน
ขมิ้นชัน	๑ ส่วน
ผักแพรวแดง	๑ ส่วน
มะเขือขึ้น	๑ ส่วน
มะนาว (ใบ)	๑ ส่วน
สมอไทย	๑ ส่วน

สรรพคุณ แก้ริดสีดวงในลำคอ เมื่อมีเสมหะมาก เหม็นคาวในลำคอ กินอาหารไม่ร่ำรส เป็นต้น

รูปแบบยา ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

ขนาดและวิธีการใช้ ครั้งละ ๔๐๐-๘๐๐ มิลลิกรัม ละลายน้ำร้อน กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน และเย็น หรือเมื่อมีเสมหะมาก

เอกสารอ้างอิง

- สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาแก้ริดสีดวงลำไส้

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะเหตุโรค อันชื่อว่าอันตคุณะ กล่าวคือโรคริดสีดวง อันบังเกิดในลำไส้ชั้นนั้นเป็นคำรบ ๙ มีอาการกระทำให้ลงท้องยิ่งนัก อยู่ดี ๆ ก็ลงไปประคนด้วยวาโยมีกำลัง เมื่อไป อุจจาระนั้นดูจผายลม มีเสียงอันดัง บางทีมีเสมหะ บางทีหาเสมหะมิได้ ให้หิวโหยถอยกำลังยิ่งนัก ๆ

อนึ่ง เอากะทือ ไพล ขมิ้นอ้อย อบเชย เจตมูลเพลิง สมุลแว้ง ข่าต้น ขมิ้นเครือ ลิงละส่วน รากมะแว้ง ทั้งสอง ลิงละ ๒ ส่วน ตรีภูก ลิงละ ๔ ส่วน ทำเป็นจุมบดละลายน้ำร้อนกินหนัก ๑ สลึง แก้ริดสีดวงอันบังเกิด ในลำไส้ชั้นนั้นหายดีนัก ๆ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๓ ชนิด รวมปริมาณ ๒๔ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ขิงแห้ง	๔ ส่วน
ดีปลี	๔ ส่วน
พริกไทย	๔ ส่วน
มะแว้งเครือ (ราก)	๒ ส่วน
มะแว้งต้น (ราก)	๒ ส่วน
กะทือ	๑ ส่วน
ขมิ้นเครือ	๑ ส่วน
ขมิ้นอ้อย	๑ ส่วน
ข่าต้น	๑ ส่วน
เจตมูลเพลิงแดง	๑ ส่วน
ไพล	๑ ส่วน
สมุลแว้ง	๑ ส่วน
อบเชยเทศ	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้ริดสีดวงลำไส้ที่มีอาการท้องเสียบ่อย ๆ

รูปแบบยา

ยาแคปซูล (ดูภาคผนวก ๓.๓)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑-๒ กรัม กินกับน้ำอุ่นวันละ ๓-๔ ครั้ง ก่อนอาหาร หรือเมื่อมีอาการ

เอกสารอ้างอิง

๑. สำนักคัมภีร์กรมปัญญานุรักษ์ กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาแก้เริ่มแสงสว่าง

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาเริ่มแสงสว่าง ท่านให้เอา เปลือกเพกา ฝนกับน้ำปูนใสทาทายแล”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๒ ชนิด รวมปริมาณ ๒ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
น้ำปูนใส	๑ ส่วน
เพกา (เปลือกฝัก)	๑ ส่วน

สรรพคุณ แก้เริ่มแสงสว่าง
รูปแบบยา ยาทา (ดูภาคผนวก ๓.๑๔)
วิธีปรุงยา นำเปลือกฝักเพกาฝนกับน้ำปูนใส
ขนาดและวิธีการใช้ ทาบริเวณที่เป็นวันละ ๒-๓ ครั้ง
เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๓๙. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๓.

ยาแก้ร้อนกลาง

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาแก้ร้อนกลาง เอา ลูกมะกอกเผาไฟ ๑ บดละลายน้ำมันดิบ ทาทายแล ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๒ ชนิด รวมปริมาณ ๒ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
น้ำมันยางนา*	๑ ส่วน
มะกอกป่า	๑ ส่วน

*ตำรับนี้ใช้น้ำมันยางนาแทนน้ำมันดิบ

สรรพคุณ	แก้ร้อนกลาง
รูปแบบยา	ยาน้ำมัน (ดูภาคผนวก ๓.๖)
วิธีปรุงยา	นำเมล็ดมะกอกป่าที่เผาแล้วบดให้ละเอียด ผสมกับน้ำมันยางนา
ขนาดและวิธีการใช้	ทาบริเวณที่เป็นวันละ ๒ ครั้ง เช้าและเย็น
ข้อมูลเพิ่มเติม	ตัวยามะกอกป่าต้องสุกก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๕)
เอกสารอ้างอิง	

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๖๓. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๙) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๒.

ยาแก้โรคจิต

ที่มาของตำรับยา อายุรเวทศึกษา [๑, ๒]

“เอาเปลือกกุ่มน้ำ ๒ บาท เปลือกมะรุม ๖ บาท หัวหมู เปล้าน้อย เปล้าใหญ่ รวงแดง จันทน์เทศ เปลือกมะตูม ก้านกล้วย บอระเพ็ด เปลือกโมกมัน หญ้าชันกาด สนเทศ ลิงละ ๑ บาท ระย่อมเท่ายาทั้งหลาย รวมตำผงละลายน้ำร้อนแทรกพิมเสน กินครั้งแรกหนัก ๒ ไพ ถ้านอนไม่หลับ ให้ทวียาขึ้นไปถึง ๑ สลึง”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๑๔ ชนิด รวมปริมาณ ๕๗๐ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ระย่อม	๒๘๕ กรัม
มะรุม	๙๐ กรัม
กุ่มน้ำ	๓๐ กรัม
กล้วยา (ก้านใบ)	๑๕ กรัม
จันทน์เทศ	๑๕ กรัม
บอระเพ็ด	๑๕ กรัม
เปล้าน้อย (ราก)	๑๕ กรัม
เปล้าใหญ่ (ราก)	๑๕ กรัม
มะตูม (เปลือกต้น)	๑๕ กรัม
โมกมัน	๑๕ กรัม
รวงแดง	๑๕ กรัม
สนเทศ	๑๕ กรัม
หญ้าชันกาด	๑๕ กรัม
หัวหมู	๑๕ กรัม

สรรพคุณ	แก้โรคลมที่ทำให้กั่วงวล เครียด นอนไม่หลับ
รูปแบบยา	ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒), ยาแคปซูล (ดูภาคผนวก ๓.๓)
ขนาดและวิธีการใช้	<p>ยาผง ครั้งละ ๕๐๐ มิลลิกรัม ละลายน้ำต้มสุกแทรกพิมเสนกินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น หากอาการไม่ดีขึ้น/หรือยังไม่หลับ ปรับขนาดยาเป็นครั้งละ ๑ กรัม ละลายน้ำต้มสุกแทรกพิมเสนกินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น</p> <p>ยาแคปซูล ครั้งละ ๕๐๐ มิลลิกรัม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น หากอาการไม่ดีขึ้น/หรือยังไม่หลับ ปรับขนาดยาเป็นครั้งละ ๑ กรัม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น ควรเริ่มกินจากขนาดยาน้อย ๆ ก่อน ถ้ายังมีอาการนอนไม่หลับอยู่ให้เพิ่มขนาดยามากขึ้น</p>
ข้อห้ามใช้	<ul style="list-style-type: none"> - ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ ผู้ที่มีไข้ และผู้ที่มีอายุต่ำกว่า ๑๘ ปี - ห้ามใช้ในผู้ที่ใช้ยาลดความดันโลหิต
ข้อควรระวัง	<ul style="list-style-type: none"> - ควรระวังการใช้ยาดำรับที่มีระย่อมเป็นส่วนประกอบ เนื่องจากสารสำคัญซึ่งมีฤทธิ์ในการลดความดัน คือ สารเรเซอร์พีน (reserpine) และแอลคาลอยด์อื่น ๆ หากได้รับในขนาดที่สูงเกินไปจะเป็นพิษต่อระบบประสาท มีผลลดการทำงานของประสาท ทำให้เกิดอาการวิงเวียนศีรษะ ปากแห้ง คัดจมูก ท้องร่วง มีนงง หน้ามืด ใจสั่น ชีพมือแขนสั่น หรือถึงขั้นหัวใจหยุดเต้นได้
ข้อมูลเพิ่มเติม	<ul style="list-style-type: none"> - ยาแก้โรคจิตตำรับนี้ เป็นตำรับยาตามตำราอายุรเวทศึกษา (ขุนนิทเทศสุขกิจ) เล่ม ๒ ทั้งนี้ ไม่ได้หมายถึงโรคจิตในความหมายของการแพทย์แผนปัจจุบัน (โรคทางจิตเวชและไบโพลาร์) - ตำรายาภักษาต้องควักก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔) - ตำยาระย่อมต้องควักก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๓๐)
เอกสารอ้างอิง	<ol style="list-style-type: none"> ๑. นิทเทศสุขกิจ, ขุน (ถนรัตน์ พุ่มชูศรี). อายุรเวทศึกษา. เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : พร้อมจักรการพิมพ์; ๒๕๑๖. ๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๘) พ.ศ. ๒๕๖๑. (๒๕๖๑, ๒๙ มิถุนายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๕ ตอนพิเศษ ๑๕๒ ง. หน้า ๑-๒.

ยาแก้ลม สูตร ๑

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาแก้ลม มือตายลมเห็บชาเท้าเย็น ลมชักสะดุ้ง ลมเรอ ลมสวิงสวาย ประคุดลันใจ ท่านให้เอาราก
ตองแตก ๓ บาท รากจิงจ้อเหลียม ๒ บาท ลูกมะตูมอ่อน ๒ บาท ลูกสมอไทย ๑ บาท ลูกกระวาน ๑ บาท
กานพลู ๒ สลึง ลูกจันทน์ ๒ สลึง เทียนทั้ง ๕ เออลังละ ๑ บาท ๑ สลึง ดีปลี ๑ บาท ยาทั้งนี้ต้มเป็นผงกินกับน้ำร้อน
แก้ลมไหลตายยกไม้ขึ้น แก้เสลดแห้งติดอกติดคอ เหม็นคาวคอ แก้ลมพันระตึก แก้ก้อนเป็นก้อนในท้อง
แก้มุตกิด ๒ ประการ แก้ลมเบาเป็นเลือด เบาหยดหยอด มีสะตวง เสียวถึงหัวใจหาย ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๓ ชนิด รวมปริมาณ ๒๕๘.๗๕ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ตองแตก	๔๕ กรัม
จิงจ้อเหลียม	๓๐ กรัม
มะตูม	๓๐ กรัม
เทียนขาว	๑๘.๗๕ กรัม
เทียนขาวเปลือก	๑๘.๗๕ กรัม
เทียนดำ	๑๘.๗๕ กรัม
เทียนแดง	๑๘.๗๕ กรัม
เทียนตาตั๊กแตน	๑๘.๗๕ กรัม
กระวาน	๑๕ กรัม
ดีปลี	๑๕ กรัม
สมอไทย	๑๕ กรัม
กานพลู	๗.๕๐ กรัม
ลูกจันทน์	๗.๕๐ กรัม

สรรพคุณ

แก้อาการมือตาย เหน็บชา เท้าเย็น แก้ลมชักสะดุ้ง ลมเรอ ลมสวิงสวาย แก้ลมไหลตาย
ยกไม้ขึ้น แก้เสลดแห้งติดอกติดคอ เหม็นคาวคอ แก้ลมพันระตึก แก้ก้อนเป็นก้อนในท้อง
แก้ลมทำให้ปัสสาวะเป็นเลือด ปัสสาวะกะปริดกะปรอยไม่สะตวง แก้ลมเสียวถึงหัวใจ

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑ กรัม ละลายน้ำอุ่นกินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน และเย็น

ข้อมูลเพิ่มเติม

ตัวยาทองแตกต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๕)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย.
เลขที่ ๒๑๘. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับ
ยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ
๑๓๙ ง. หน้า ๑-๓.

ยาแก้ลม สูตร ๒

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาแก้ลม ๗ ๑๓๘๗ ยาแก้ลมมือตีนตายเป็นง่อยเปลี้ย เดินมิได้ กินอาหารมิได้ เอา มหาหิงค์ ๑ ลูกผักกาด ๑ หัวหอม ๑ ใบผักเสี้ยนทั้ง ๒ กระดาดทั้ง ๒ ผัวไม้สีสุก ๑ หัวเต่าเกียด ๑ ผักคราดทั้งต้น ทั้งราก ทั้งใบ ทั้งดอก ผัวมะกรูดเท่ายาทั้งหลาย ตำเป็นผงละลาย น้ำขิง น้ำข่า น้ำส้มช้ำก็ได้ กิน แก้วสารพัดลมตีนกัแล ๗”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๑ ชนิด รวมปริมาณ ๒๐ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
มะกรูด	๑๐ ส่วน
กระดาดขาว	๑ ส่วน
กระดาดแดง	๑ ส่วน
เต่าเกียด	๑ ส่วน
เมล็ดพรหมผักกาด	๑ ส่วน
ผักคราด	๑ ส่วน
ผักเสี้ยนไทย (ใบ)	๑ ส่วน
ผักเสี้ยนผี (ใบ)	๑ ส่วน
ไผ่สีสุก	๑ ส่วน
มหาหิงค์	๑ ส่วน
หอม	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้สารพัดลม แก้ลมมือตายเท้าตายกินอาหารไม่ได้

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑ ช้อนชา ละลายสุรา น้ำขิง น้ำข่า หรือน้ำส้มช้ำ กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน และเย็น

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตัวยากระดาดขาวต้องปิ้งไฟหรือหนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑)
- ตัวยากระดาดแดงต้องปิ้งไฟหรือหนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒)
- ตัวยามหาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๒๒. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๓.

ยาแก้ลมกล่อน สูตร ๑

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“๑ ยาแก้ลมกล่อน โคคลาน ๑ ตำลึง เทียนสัตตบุษย์ ๑ ตำลึง ๒ บาท การบูร ๓ บาท กระวาน ๑ ตำลึง ๒ บาท กัญชา ๓ บาท พริกไทย ๒ ตำลึง หิงคุ์ ๒ ตำลึง ลูกเอ็น ๑ ตำลึง ๒ บาท เจตมูล ๒ ตำลึง ๓ บาท ดีปลี ๕ ตำลึง ชิง ๒ ตำลึง ๒ บาท สมุลแว้ง ๓ ตำลึง รากมะเขือขึ้น ๓ บาท บุกรอ ๒ ตำลึง ๒ บาท หอยแครง ๒ บาท หอยขม ๒ บาท น้ำอ้อยแดง น้ำเปลือกมะรุรมเป็นกระสายกิน แก้ลมกล่อน ชัดข้อให้เมื่อยแลเสียดแทง ชัดข้อ กินหาย ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๖ ชนิด รวมปริมาณ ๑,๗๑๐ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ดีปลี	๓๐๐ กรัม
สมุลแว้ง	๑๘๐ กรัม
เจตมูลเพลิงแดง	๑๖๕ กรัม
ชิง	๑๕๐ กรัม
บุกรอ	๑๕๐ กรัม
พริกไทย	๑๒๐ กรัม
มหาหิงคุ์	๑๒๐ กรัม
กระวาน	๙๐ กรัม
เทียนสัตตบุษย์	๙๐ กรัม
ลูกเอ็น	๙๐ กรัม
โคคลาน	๖๐ กรัม
กัญชา	๔๕ กรัม
การบูร	๔๕ กรัม
มะเขือขึ้น	๔๕ กรัม
หอยขม	๓๐ กรัม
หอยแครง	๓๐ กรัม

สรรพคุณ

แก้ลมกล่อน ข้อขัด ปวดเมื่อย

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

วิธีปรุงยา

ยาทั้งหมดบดให้ละเอียด

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑ ช้อนชา (๕ กรัม) ละลายน้ำอ้อยแดงหรือน้ำเปลือกมะรุรมกินวันละ ๒ ครั้ง หลังอาหาร เข้าและเย็น

ข้อควรระวัง

ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตำรับยานี้มีกัญชาเป็นส่วนประกอบ จัดเป็นยาเสพติดให้โทษประเภท ๕ ตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. ๒๕๖๒ และฉบับแก้ไขเพิ่มเติมการใช้ยาเสพติดให้โทษตำรับนี้ต้องอยู่ภายใต้การปรุงและสั่งจ่ายโดยผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์แผนไทยตามหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขในประกาศกระทรวงสาธารณสุข
- ตำรายาถูกรวบรวมเป็นสมุนไพรรักษา สามารถใช้บุงคางคกทดแทนได้
- ตำรายากัญชาต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔)
- ตำรายาถูกรวบรวมต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๘)
- ตำรายาหาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)
- ตำรายาหอยขมต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๓)
- ตำรายาหอยแครงต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๔)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๗๕. หมวดเวชศาสตร์.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๐) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๒๕ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๔๑ ง. หน้า ๑-๔.

ยาแก้ลมกล่อน สูตร ๒

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาแก้ลมกล่อน เอา รากผักเสี้ยนทั้ง ๒ โศกกระสุน ๑ เถาว์ลัยเปรียง ๑ พญามือเหล็ก ๑ แก่นขี้เหล็ก ๑ เถาว์ลัยเหล็ก ๑ แกแล ๑ ใบมัตกา ๑ แก่นขนุน ๑ ต้มกินแก้ลมกล่อนเหน็บ แก้ลมกล่อนซา ๆ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตำรายา ๑๐ ชนิด รวมปริมาณ ๑๐ ส่วน ดังนี้

ตำรายา	ปริมาณตำรายา
แกแล	๑ ส่วน
ขนุนละมุด	๑ ส่วน
ขี้เหล็ก	๑ ส่วน
โศกกระสุน	๑ ส่วน
เถาว์ลัยเปรียง	๑ ส่วน
เถาว์ลัยเหล็ก	๑ ส่วน
ผักเสี้ยนไทย (ราก)	๑ ส่วน
ผักเสี้ยนผี (ราก)	๑ ส่วน
พญามือเหล็ก	๑ ส่วน
มะกา	๑ ส่วน

สรรพคุณ แก้มกก่อนเหน็บ แก้มกก่อนชา
รูปแบบยา ยาต้ม (ดูภาคผนวก ๓.๑.๑)
ขนาดและวิธีการใช้ ครั้งละ ๑๐๐ มิลลิลิตร กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น ดื่มขณะ
ยายังอุ่น ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๗๘. หมวดเวชศาสตร์.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๐) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๒๕ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๔๑ ง. หน้า ๑-๔.

ยาแก้มกก่อนให้จุก

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“๑ ยาแก้มกก่อนให้จุก แก่นแสมทั้ง ๒ เบี้ยจันทน์เผาไฟ ๑ หอยแครงเผาไฟ ๑ พริก ๑ ชিং ๑ ดีปลี ๑ กระเทียม ๑ ข่า ๑ แก้วจุก”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๙ ชนิด รวมปริมาณ ๙ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระเทียม	๑ ส่วน
ข่า	๑ ส่วน
ชিং	๑ ส่วน
ดีปลี	๑ ส่วน
เบี้ยจัน	๑ ส่วน
พริกไทย	๑ ส่วน
แสมทะเล	๑ ส่วน
แสมสาร	๑ ส่วน
หอยแครง	๑ ส่วน

สรรพคุณ แก้วจุก
รูปแบบยา ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)
ขนาดและวิธีการใช้ ครั้งละ ๑ ช้อนชา กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น
ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตัวยาเบี้ยจันต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๐)
- ตัวยาหอยแครงต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๔)

เอกสารอ้างอิง

- หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๒๕. หมวดเวชศาสตร์.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๓.

ยาแก้ลมกษัย

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาแก้ลมกล่อนและลมกระษัย ชับอุจจาระไหลลง เอา เทียนทั้ง ๕ สมอทั้ง ๓ เอาลิ้งละ ๑ บาท มหาหิงค์ ๑ ตำลึง ดองดึง ๑ บาท ข้าวข่า ๑ บาท เอา กระทบเท้ายาทิ้งหลาย ตำผงละลายน้ำตามสรรพคุณ และกระบวนโรคนั้นเถิด ใช้ได้มากอยู่ ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๑๒ ชนิด รวมปริมาณ ๔๒๐ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระเทียม	๒๑๐ กรัม
มหาหิงค์	๖๐ กรัม
เข้าค่า	๑๕ กรัม
ดองดึง	๑๕ กรัม
เทียนขาว	๑๕ กรัม
เทียนข้าวเปลือก	๑๕ กรัม
เทียนดำ	๑๕ กรัม
เทียนแดง	๑๕ กรัม
เทียนตาตั๊กแตน	๑๕ กรัม
สมอเทศ (เนื้อผล)	๑๕ กรัม
สมอไทย (เนื้อผล)	๑๕ กรัม
สมอพิเภก (เนื้อผล)	๑๕ กรัม

สรรพคุณ แก้ลมกล่อน ลมกษัย และบรรเทาอาการท้องผูก

รูปแบบยา ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

ขนาดและวิธีการใช้ ครั้งละ ๑ ช้อนชา (๕ กรัม) ละลายน้ำ กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้าและเย็น

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตัวยามหาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)
- ตัวยาเข้าค่าต้องประสะก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๘)
- ตัวยาดองดึงต้องนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๓)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๔๕. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๓.

ยาแก้ลมกษัยกล่อน

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาแก้ลมกระษัยกล่อน เอา รากชะพลู ๑ บาท ๑ สลึง ๑ เฟื้อง เจตมูลเพลิง ๒ สลึง ชิง ๑ บาท สะค้าน ๒ สลึง ดีปลี ๑ บาท เทียนแดง เทียนขาว เออลิงละ ๑ บาท มหาหิงค์ ๑ บาท พริกไทย ๒ สลึง การบูร ๒ สลึง ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๐ ชนิด รวมปริมาณ ๑๒๕.๖๒๕ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ชะพลู	๒๐.๖๒๕ กรัม
ชิง	๑๕ กรัม
ดีปลี	๑๕ กรัม
เทียนขาว	๑๕ กรัม
เทียนแดง	๑๕ กรัม
มหาหิงค์	๑๕ กรัม
การบูร	๗.๕ กรัม
เจตมูลเพลิงแดง	๗.๕ กรัม
พริกไทย	๗.๕ กรัม
สะค้าน	๗.๕ กรัม

สรรพคุณ

แก้ลมกษัยกล่อน อาการเหน็บชา

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑ ช้อนชา (๕ กรัม) กินวันละ ๒ ครั้ง หลังอาหาร เข้าและเย็น

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ ผู้ที่มีไข้ และเด็กอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี

ข้อมูลเพิ่มเติม

ตัวยามหาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)

เอกสารอ้างอิง

- หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๑๘. หมวดเวชศาสตร์.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๓.

ยาแก้ลมกษัยลูกอันตะใหญ่

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาแก้ลมกระษัยลูกอันตะ(อันตะ)ใหญ่กินแล้วหาย...(เลื่อน)...ให้เอา ข้าวเหนียวดำสาม ยาแบ่งข้าวหมาก ๓ ใบ ให้เป็นหมากดีแล้วเอากระชาย ๑ ตำลึง พริกไทยค่อนทะนานหนึ่ง ตำกับกระชายเคล้าข้าวหมากกินแห้ง ตำตากตำผงละลายน้ำผึ้งกินหายแล”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๔ ชนิด รวมปริมาณ ๓,๐๖๐ กรัม* ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ข้าวเหนียวดำ (นึ่ง)	๒,๔๐๐ กรัม
พริกไทย	๖๐๐ กรัม
กระชาย	๖๐ กรัม
แบ่งข้าวหมาก	๓ ลูก

* ไม่รวมปริมาณแบ่งข้าวหมาก

สรรพคุณ

แก้ลมกษัย

รูปแบบยา

ยาสด (ดูภาคผนวก ๓.๑๐), ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)

วิธีปรุงยา

ยาสด

ข้าวเหนียวดำนึ่ง ผึ่งให้เย็น ผสมกับแบ่งข้าวหมาก หมักทิ้งไว้ ๒ คืน แล้วผสมกับพริกไทยและกระชายที่ตำละเอียดให้เข้ากัน

ยาลูกกลอน

ข้าวเหนียวดำนึ่งผึ่งให้เย็น ผสมกับแบ่งข้าวหมาก หมักทิ้งไว้ ๒ คืน ผสมกับพริกไทยและกระชายที่ตำละเอียดให้เข้ากัน ตากแห้ง ตำเป็นผง ละลายน้ำผึ้ง ปั้นเป็นลูกกลอน

ขนาดและวิธีการใช้

ยาสด

ครั้งละ ๑ ช้อนชา (๕ กรัม) กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร ๑ ชั่วโมง เข้าและเย็น

ยาลูกกลอน

ครั้งละ ๒ กรัม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร ๑ ชั่วโมง เข้าและเย็น

ข้อห้ามใช้

- ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ ผู้ที่มีไข้ และเด็กอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี
- ห้ามใช้ในผู้ที่กินยาละลายลิ่มเลือด

คำเตือน

ผู้ป่วยโรคกระเพาะอาหารอักเสบควรกินยานี้หลังอาหาร

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ยาดำรับนี้เหมาะสำหรับผู้ป่วยโรคกระษัยก่อนลมในผู้หญิง และต่อมลูกหมากโตในผู้ชาย หากมีอาการเรื้อรังให้ใช้ตำรับยานี้ร่วมกับการนวดจะทำให้ได้ผลเร็วขึ้น
- ตัวยามหาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๕๒๘. หมวดเวชศาสตร์.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๐) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๒๕ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๔๑ ง. หน้า ๑-๔.

ยาแก้ลมกุกฉิสวาตตีสาร

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“จะกล่าวลักษณะลมกุกฉิสวาตตีสาร อันเป็นปัจจุบันกรรมนั้นเป็นคำรบ ๕ ลมกอนี้ เกิดอยู่นอกไส้ พัดแต่เพียงคอลงไปทวารหนักเบา เมื่อจะให้โทษนั้นประมวลกันเข้าเป็นก้อนในท้อง แต่ว่าอยู่นอกไส้ กระทำให้ลงท้องเหม็นคาว แต่มิได้ปวดมวน อยู่ ๆ ก็ไหลออกมาเอง เหตุว่าลมกอนี้เป็นเจ้าของทวาร มิได้หยัดทวารไว้ได้ สมมุติว่าทวารเปิดอยู่ดูจกกล่าวมาดังนี้

“ถ้าจะแก้ เอาโกฐทั้งห้า เทียนทั้งห้า สิ่งละส่วน กระเทียม การบูร มหาหิงค์ สิ่งละ ๒ ส่วน ขมิ้นอ้อย ขมิ้นชัน ว่านร้อนทอง กะทือ กระชาย ข่าตาแดง ลูกจันทน์ กานพลู ลูกเบญจกานี ผีนตั้น ลูกมะตูมอ่อนสิ่งละ ๔ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแห้งไว้ละลายน้ำมะรุมต้ม กินแก้ลมกุกฉิสวาตตีสารหาย ๆ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๒๔ ชนิด รวมปริมาณ ๖๐ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระชาย	๔ ส่วน
กะทือ	๔ ส่วน
กานพลู	๔ ส่วน
ขมิ้นชัน	๔ ส่วน
ขมิ้นอ้อย	๔ ส่วน
ข่าตาแดง	๔ ส่วน
เบญจกานี	๔ ส่วน
ผีนตั้น	๔ ส่วน
มะตูม	๔ ส่วน
ลูกจันทน์	๔ ส่วน
ว่านร้อนทอง	๔ ส่วน
กระเทียม	๒ ส่วน
การบูร	๒ ส่วน

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
มหาหิงค์	๒ ส่วน
โกฐเขมา	๑ ส่วน
โกฐจุฬาลัมพา	๑ ส่วน
โกฐเชียง	๑ ส่วน
โกฐสอ	๑ ส่วน
โกฐหัวบัว	๑ ส่วน
เทียนขาว	๑ ส่วน
เทียนข้าวเปลือก	๑ ส่วน
เทียนดำ	๑ ส่วน
เทียนแดง	๑ ส่วน
เทียนตาตั๊กแตน	๑ ส่วน

สรรพคุณ แก่ท้องเสียที่เกิดจากลมกุกฉิสยาวัต

รูปแบบยา ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

ขนาดและวิธีการใช้ ครั้งละ ๔๐๐-๘๐๐ มิลลิกรัม ละลายน้ำมะรุมต้ม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหารเช้าและเย็น

เอกสารอ้างอิง

๑. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาแก้ลมต่าง ๆ

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาแก้ลมต่าง ๆ ให้เจ็บหน้าอก เกลียวข้างเส้นตึงแน่นท้องเพื่อเส้นตึงแต่หัวหน้าขึ้นมาหน้าอก ให้ปวดท้อง ให้ตาเจ็บ ให้เหียนรอก ให้ปวดหนังท้อง ให้นำน้ำลายเป็นฟอง ถ่มน้ำลายอยู่ยั้งรุ่งยั้งค่ำ ให้ออก ให้หน้ามืดแล วิงเวียนแลลมกระษัยยาแก้ริดสีดวงเลือดอยู่ไฟไม่ได้

ท่านให้เอา ขมิ้นอ้อยหัวใหญ่ มะกรูด ๓ ใบ เอาแต่ผิว ๑ พริกไทย ถ้วยน้ำนม ๑ ตีป्ली ๗ ดอก ชิง ๗ แฉ่น กระเทียม ๗ กลีบ ๑ การบูร ๒ บาท ยาทั้งนี้ตำยัดใส่ในขมิ้นอ้อยหมกไฟให้สุกแซ่เหล้าฝงข้าวเปลือกไว้ ๓ วัน กินหาย ตาคงเป็นเจ้าของตักบาตรไปเกิด ฯ

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๘ ชนิด ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระเทียม	๗ กลีบ
การบูร	๓๐ กรัม
ขมิ้นอ้อย	๑ หัว
ชิง	๗ แฉ่น
ตีป्ली	๗ ดอก
พริกไทย	ตวง ๓๐ มิลลิลิตร
มะกรูด	๓ ผล
สุรา	๗๕๐ มิลลิลิตร

สรรพคุณ

แก้ลมต่าง ๆ ซึ่งทำให้มีอาการเจ็บหน้าอก ตึงแน่นท้อง คลื่นไส้อาเจียน ปวดท้อง หน้ามืดวิงเวียน แก้ลมกระษัย แก้ริดสีดวงเลือดอยู่ไฟไม่ได้

รูปแบบยา

ยาดอง (ดูภาคผนวก ๓.๑๑)

วิธีปรุงยา

ตัวยากระเทียม การบูร ชิง ตีป्ली พริกไทย และมะกรูด ตำพอหยาบ ๆ ใส่ในขมิ้นอ้อย ที่คว้านเอาไส้ในออก ปิดฝา นำไปหมกไฟ จากนั้นนำไปแช่สุรา ๗๕๐ มิลลิลิตร (ท่วมยา) และนำไปฝงในข้าวเปลือก ๓ วัน

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑ ช้อนโต๊ะ (๑๕ มิลลิลิตร) กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ หญิงให้นมบุตร และเด็กอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี

คำเตือน

ควรระวังการใช้ในผู้ป่วยโรคตับและโรคพิษสุราเรื้อรัง

ข้อควรระวัง

ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้

ข้อมูลเพิ่มเติม

หากพบการบูรลอยขึ้นมาบริเวณผิวของยาหลังปรุงยาเสร็จให้ตัดทิ้ง

เอกสารอ้างอิง

- หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๗๘. หมวดเวชศาสตร์.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๐) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๒๕ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๔๑ ง. หน้า ๑-๔.

ยาแก้ลมทุนะยักษวาโย

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“๑ จะกล่าวลักษณะกำเนิดแห่งลมอันชื่อว่า ทุนะยักษวาโย เป็นคำรบ ๒ นั้น เกิดแต่กองลมอัมพาต เป็นต้น ลมกองนี้มักกระทำให้เสียดสีข้างแลชายโครงขึ้นมาให้ตั้งตัวได้ มักให้โง่งงตัวอยู่ ให้ท้องแข็งเป็นเกลียว บริโภคอาหารมิได้ มักรากลมเปล่าแลมักเป็นร่ามขนาดเจรจากล้อแก้อ มักให้ตามืดตาฟางแลกระทำให้ลงเป็นครราว ๆ มักพัดเตโชให้ดับ ถ้าผู้ใดเป็นดังกล่าวนี้นี้มักถอยอายุทุกวัน ๆ

ชานานหนึ่ง เอาลูกจันทน์ ดอกจันทน์ มหาหิงค์ สิ่งละส่วน การบูร ๖ ส่วน ยาดำ ๘ ส่วน พริกไทย ๒๖ ส่วน ทำเป็นจุนน้ำเปลือกมะรุมนต้มเป็นกระสายบดทำแห้งไว้ทำเม็ดฝ้ายหีบ ให้กินหนัก ๑ สลึง แก้ลม ทุนะยักษวาโยนั้น หายดีวิเศษนัก”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๖ ชนิด รวมปริมาณ ๔๓ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
พริกไทย	๒๖ ส่วน
ยาดำ	๘ ส่วน
การบูร	๖ ส่วน
ดอกจันทน์	๑ ส่วน
มหาหิงค์	๑ ส่วน
ลูกจันทน์	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้ลมทุนะยักษวาโย เกิดแต่กองลมอัมพาต

รูปแบบยา

ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

วิธีปรุงยา

บดเป็นผงละเอียด ผสมกับน้ำเปลือกมะรุมน แล้วทำเป็นเม็ด

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๐.๖-๑.๒ กรัม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ ผู้ที่มีไข้ และเด็กอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี

- คำเตือน**
- ควรระมัดระวังการใช้ในผู้สูงอายุ
 - ควรระวังการกินร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่มและยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด
 - ควรระวังการใช้ร่วมกับยาเพนิโทอิน โพรพานอลอล ทีโอฟิลลีน และไรแฟมพิซิน เนื่องจากตำรับนี้มีพริกไทยในปริมาณสูง

ข้อควรระวัง ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้

- ข้อมูลเพิ่มเติม**
- ตำรายาหาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)
 - ตำรายาตาต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๗)

เอกสารอ้างอิง

๑. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๓. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘, (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาแก้ลมปะกัง

ที่มาของตำรับยา ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๓ [๑, ๒]

“ยาแก้ลมปะกัง เอาพริกไทย ๒ สลึง ชิงสด ๑ บาท ผิวมะกรูดสด ๑ บาท ๒ สลึง หญ้าแพรก ๓ บาท สารส้ม ๒ ตำลึง ตำพอกแก้ลมปะกัง แก้ลมเข้าข้อหายแล ฯฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๕ ชนิด รวมปริมาณ ๒๑๐ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
สารส้ม	๑๒๐ กรัม
หญ้าแพรก	๔๕ กรัม
มะกรูด	๒๒.๕ กรัม
ชิง	๑๕ กรัม
พริกไทย	๗.๕ กรัม

รูปแบบยา ยาพอก (ดูภาคผนวก ๓.๗)

สรรพคุณ แก้ลมปะกัง แก้ลมเข้าข้อ

ขนาดและวิธีการใช้ พอกศีรษะหรือข้อต่อที่มีอาการปวด ครั้งละ ๑๐-๑๕ นาที เมื่อมีอาการ ระวังอย่าให้เข้าตา เป็นยาใช้ภายนอกห้ามกิน

ข้อห้ามใช้ ห้ามพอกบริเวณที่มีบาดแผล
ข้อมูลเพิ่มเติม ตำรายาสมัต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๐)
เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๓. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน); ๒๕๕๕.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.

ยาแก้ลมปัตฆาต สูตร ๑

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“๑ แก้ลมปัตฆาต เอา ข่า ๑ ว่านน้ำ ๑ รากหนาด ๑ ใบคนที่สอ ๑ เฌียงพรัมมอญ ๑ กระจีเยม ๑ ไพล ๑ พริก ๑ ขิง ๑ ดีปลี ๑ มหาหิงค์ ๑ เจตมูล (เจตมูล) แดง ๑ ใบสะเดา ๑ ผีวมะกรูด ๑ การบูร ๑ ตำเป็นผงละลายน้ำ ร้อน แก้วจุกเสียดลมหายแล ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๑๕ ชนิด รวมปริมาณ ๑๕ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระจีเยม	๑ ส่วน
การบูร	๑ ส่วน
ข่า	๑ ส่วน
ขิง	๑ ส่วน
คนที่สอ	๑ ส่วน
เจตมูลเพลิงแดง	๑ ส่วน
ดีปลี	๑ ส่วน
พริกไทยดำ	๑ ส่วน
ไพล	๑ ส่วน
มหาหิงค์	๑ ส่วน
มะกรูด	๑ ส่วน
ว่านน้ำ	๑ ส่วน
สันพร้าวหอม	๑ ส่วน
สะเดา	๑ ส่วน
หนาด (ราก)	๑ ส่วน

สรรพคุณ	แก้จุกเสียด
รูปแบบยา	ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)
ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๑ กรัม ละลายน้ำอุ่นกินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น
ข้อห้ามใช้	ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ หญิงให้นมบุตร ผู้ที่มีไข้ และเด็กอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี
ข้อควรระวัง	ไม่ควรใช้ติดต่อกันเป็นเวลานาน โดยเฉพาะในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้
ข้อมูลเพิ่มเติม	ตัวยามหาหิงค์ต้องสะอาดก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)
เอกสารอ้างอิง	

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยคำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๒๒. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๓.

ยาแก้ลมปัตฆาต สูตร ๒

ที่มาของตำรับยา คัมภีร์ธาตุพระนารายณ์ ฉบับโบราณ [๑, ๒]

“ขนานหนึ่งให้เอาสหัสคุณเทศ สหัสคุณไทย รากเปล้าน้อย รากเปล้าใหญ่ รากเจตมูลเพลิง สลัดได ผานตากแห้ง ตรีกูฏ เทียนดำ สิ่งละส่วน เอารากทองแตกใบแฉก ๓ ส่วนทำเป็นจุนละลายน้ำผึ้ง น้ำส้มซ่า น้ำมะนาว ก็ได้กินแก้ลมปัตฆาตลมราหัยกษ ลมเชื่อมหาลสมภ ครอบลมทั้งปวงหายสิ้นแลเอาแต่สหัสคุณ เปล้าทั้ง ๒ รากทองแตก นั้นประสะเสียก่อนจึงจะไม่คลื่นเหียน”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๑๑ ชนิด รวมปริมาณ ๑๓ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ทองแตก	๓ ส่วน
ชิงแห้ง	๑ ส่วน
เจตมูลเพลิงแดง	๑ ส่วน
ดีปลี	๑ ส่วน
เทียนดำ	๑ ส่วน
เปล้าน้อย	๑ ส่วน
เปล้าใหญ่	๑ ส่วน
พริกไทย	๑ ส่วน
สลัดได (ต้น)	๑ ส่วน
หัสคุณเทศ	๑ ส่วน
หัสคุณไทย	๑ ส่วน

สรรพคุณ	แก้ลมปัดขมาฏู ลมราทย์กัษ์ ลมมหาสดมภ์
รูปแบบยา	ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)
ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๒๕๐-๕๐๐ มิลลิกรัม ละลายน้ำผึ้ง น้ำส้มซ่า หรือน้ำมะนาว กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้าและเย็น
ข้อห้ามใช้	ห้ามใช้ยานี้ในหญิงตั้งครรภ์และผู้ที่มีไข้
คำเตือน	ควรระมัดระวังการใช้ยานี้ร่วมกับยาลดความดันโลหิต
ข้อควรระวัง	ไม่ควรกินติดต่อกันเกิน ๕ วัน
ข้อมูลเพิ่มเติม	<ul style="list-style-type: none"> - ตัวยาสกัดได้ต้องประสะก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๓๗) - ตัวยาหีสคุณเทศต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๖) - ตัวยาหีสคุณไทยต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๗)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “กำภีธาตุพระนระราย”. คัมภีร์ไบบลาน ๑ ผูก. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นจาร. ฉบับลานดับ. เลขที่ ๑๑๔๓. หมวดเวชศาสตร์.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.

ยาแก้ลมพาหุรวาโย

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“๑ จะกล่าวลักษณะกำเนิดแห่งลมอันชื่อว่า พาหุรวาโย เป็นคำรบ ๙ นั้น บังเกิดแต่สุขุมังคะวาต กล่าวคือลมคูทวารแล่นขึ้นมาจับเอาหลังมือ กระทำให้มือบวมขึ้นแล้วแล่นลงมาจับเอาหลังเท้ากระทำให้เท้าขึ้นเบ่งขึ้นแล้วกลับแล่นขึ้นสู่กระบาลศีรษะ กระทำให้หนักศีรษะ ให้ศีรษะชุนไปให้วงเวียนแลให้น้ำมูกตกน้ำตาตกให้เสียวล้ามือล้าเท้าให้เป็นเหน็บ แลลมกองนี้เกิดแก่ผู้ใดกำหนด ๕ เดือน จะลุกขึ้นมิได้เลย ฯ

ขนานหนึ่ง เอาแห้วหมู ใบสะเดา พริกไทย ชิงแห้ง ดิปลี กะทือ ไพล ข่า กระจาย ขมิ้นอ้อย กระจเทียม ผิวมะกรูด เทียนดำ เทียนขาว สิ่งละส่วน หอมแดง กระจเทียม สิ่งละ ๒ ส่วน การบูร ๔ ส่วน ลูกพิลังกาสา ๒๒ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำผึ้งรวงกินหนัก ๑ สลึง แก้ลมพาหุรวาโย อันบังเกิดแต่กองสุขุมังคะวาตนั้นหายวิเศษตึง ๆ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๗ ชนิด รวมปริมาณ ๔๔ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
พิลังกาสา	๒๒ ส่วน
การบูร	๔ ส่วน
กระจเทียม	๓ ส่วน
หอมแดง	๒ ส่วน
กระจาย	๑ ส่วน
กะทือ	๑ ส่วน
ขมิ้นอ้อย	๑ ส่วน
ข่า	๑ ส่วน
ชิงแห้ง	๑ ส่วน
ดิปลี	๑ ส่วน
เทียนขาว	๑ ส่วน
เทียนดำ	๑ ส่วน
พริกไทย	๑ ส่วน
ไพล	๑ ส่วน
มะกรูด	๑ ส่วน
สะเดา	๑ ส่วน
แห้วหมู	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้ลมพาหุรวาโย อันเกิดแต่กองสุขุมังคะวาต

รูปแบบยา

ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑.๒ กรัม กินวันละ ๒-๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน และเย็น หรือ
เมื่อมีอาการ ยาตำรับนี้ควรใช้ภายใต้การดูแลของผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทย

ข้อควรระวัง ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้

เอกสารอ้างอิง

- สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๓. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘.

ยาแก้ลมพุกภัย

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเถร็ด [๑, ๒]

“ยาแก้ลมกล่อนแลลมพุกภัย รากยักข์ ยาเอา มหาหิงค์ ๑ บาท การบูร ๑ บาท พริกกล่อน ๓ สลึง ชิงแห้ง ๓ บาท ดีปลี ๓ สลึง กระเทียม ๒ บาท ลูกกระวาน ๒ สลึง เกลือสินเธาว์ ๑ สลึง ยาทั้งนี้ตำเป็นผงละลายด้วยชিংก็ได้ ช่าก็ได้ น้ำส้มช่าก็ได้ น้ำกระเทียมก็ได้ ทำเป็นผงก็ได้ สดก็ได้ ยานี้ได้ทำแล้วบอกไว้รู้แล ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๘ ชนิด รวมปริมาณ ๑๓๘.๗๕ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ชิงแห้ง	๔๕ กรัม
กระเทียม	๓๐ กรัม
การบูร	๑๕ กรัม
มหาหิงค์	๑๕ กรัม
ดีปลี	๑๑.๒๕ กรัม
พริกกล่อน	๑๑.๒๕ กรัม
กระวาน	๗.๕๐ กรัม
เกลือสินเธาว์	๓.๗๕ กรัม

สรรพคุณ ยาแก้ลมกล่อนแลลมพุกภัย

รูปแบบยา ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

ขนาดและวิธีการใช้ ครั้งละ ๑ กรัม ละลายน้ำชিং น้ำช่า น้ำส้มช่า หรือน้ำกระเทียม กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น

ข้อห้ามใช้ ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ หญิงให้นมบุตร ผู้ที่มีไข้ และเด็กอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี

ข้อควรระวัง ไม่ควรใช้ติดต่อกันเป็นเวลานาน โดยเฉพาะในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้

ข้อมูลเพิ่มเติม

ตัวยามหาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๓๕๐. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๐) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๒๕ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๔๑ ง. หน้า ๑-๔.

ยาแก้ลมมหาสดมภ์

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาแก้ลมมหาสดมภ์แลลมอัมพาตคู้กัน เมื่อจับนั้นลื่นหัด เอา ใบผักคราด ๑ ใบแมงลักคา ๑ สารส้ม ๑ เกลือสินเธาว์ ๑ พรหมมี ๑ บดทาลิ้นหายแล ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๕ ชนิด รวมปริมาณ ๕ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
เกลือสินเธาว์	๑ ส่วน
ผักคราด	๑ ส่วน
พรหมมี	๑ ส่วน
แมงลักคา	๑ ส่วน
สารส้ม	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้อาการลื่นกระด้างคางแข็ง ควบคุมลื่นลำบาก พุดไม่ซัด ที่เกิดจากลมมหาสดมภ์และลมอัมพาต

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

ขนาดและวิธีการใช้

ใช้ทาลิ้นเมื่อมีอาการ

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตำรับยาดังกล่าวใช้ในกรณีที่ลื่นหัดจากลมมหาสดมภ์และลมอัมพาต
- ผักคราด ควรใช้ส่วนของดอก เนื่องจากมีรสเผ็ดร้อนกว่าใบ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการออกฤทธิ์
- ตัวยาสารส้มต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๐)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๗๓. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๐) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๒๕ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๔๑ ง. หน้า ๑-๔.

ยาแก้ลมมหาสดมภ์และลมอัมพาต

ที่มาของตำรับยา

ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๓ [๑, ๒]

“ขนานหนึ่งแก้ลมมหาสดมภ์ ลมอัมพาต คู่กัน เมื่อจับนั้นให้ลื่นหัดเข้า ให้แก้ด้วยยานี้เอาผักคราด ๑
แมงลัก ๑ ข่า ๑ สารส้ม ๑ เกลือสินเทา ๑ พรหมมี ๑ บดป่นแบ่งไว้ทำลื่นหัด ทุะ ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๖ ชนิด รวมปริมาณ ๖ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
เกลือสินเทา	๑ ส่วน
ข่า	๑ ส่วน
ผักคราด	๑ ส่วน
พรหมมี	๑ ส่วน
แมงลัก (ทั้งต้น)	๑ ส่วน
สารส้ม	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้ลื่นหัด ที่เกิดจากลมมหาสดมภ์และลมอัมพาต

รูปแบบยา

ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑ เม็ด ละลายน้ำทาวันละ ๓-๔ ครั้ง

ข้อมูลเพิ่มเติม

ตัวยาสารส้มต้องสะอาดก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๐)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๓. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน); ๒๕๕๕. หน้า ๓๑.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.

ยาแก้ลมวาระยักชะวาโย

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“๑ จะกล่าวลักษณะกำเนิดแห่งลมอันชื่อว่า วาระยักชะวาโย เป็นคำรบ ๓ นั้น เกิดแต่กอง อธิณวาท มักกระทำให้อายากคาวหวานแลเนื้อ ปลา ปู หอย ครั้นบริโภคเข้าไปทำให้เสียตขายโครงทั้งสองข้างแล ให้จุกอก แล้วแล่นลงมาจับเอาองคชาตกระทำให้ตีนมือตายแลหิวโหยหาแรงมิได้ ลมจำพวกนี้ถ้าบังเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ใด ถึงปีหนึ่งจะให้มือทั้งสองนั้นเสีย ดังกล่าวมานี้ ฯ”

ขนานหนึ่งเอาโกฐทั้งห้า เทียนทั้งห้า ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กานพลู ผักแพวแดง สิ่งละส่วน ดองดิ่ง น้ำประสานทอง กัญชา การบูร รากจิงจ้อ มหาหิงค์ สิ่งละ ๒ ส่วน พริกไทย ชิงแห้ง ดีปลี รากส้มกุ้งทั้งสอง สิ่งละ ๑๐ ส่วน กระเทียม ผิวมะกรูด เทพทาโร เปล้าน้อย สิ่งละ ๑๒ ส่วน สมอพิเภก ๑๖ ส่วน มะขามป้อม ๓๒ ส่วน สมอไทย ๔๘ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำกระสายอันควรแก่โรคกินหนัก ๑ สลึง แก้ลมวาระยักชะวาโย อันบังเกิดแต่กองอธิณวาทนั้นหายวิเศษนัก ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๓๒ ชนิด รวมปริมาณ ๒๒๐ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
สมอไทย	๔๘ ส่วน
มะขามป้อม	๓๒ ส่วน
สมอพิเภก	๑๖ ส่วน
กระเทียม	๑๒ ส่วน
เทพทาโร	๑๒ ส่วน
เปล้าน้อย	๑๒ ส่วน
มะกรูด	๑๒ ส่วน
ชิงแห้ง	๑๐ ส่วน
ดีปลี	๑๐ ส่วน
พริกไทย	๑๐ ส่วน
ส้มกุ้งน้อย	๑๐ ส่วน
ส้มกุ้งใหญ่	๑๐ ส่วน
กัญชา	๒ ส่วน
การบูร	๒ ส่วน
จิงจ้อ	๒ ส่วน
ดองดิ่ง	๒ ส่วน
น้ำประสานทอง	๒ ส่วน
มหาหิงค์	๒ ส่วน
กานพลู	๑ ส่วน
โกฐเขมา	๑ ส่วน

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
โกฐจุฬาลัมพา	๑ ส่วน
โกฐเชียง	๑ ส่วน
โกฐสอ	๑ ส่วน
โกฐหัวบัว	๑ ส่วน
ดอกจันทร์	๑ ส่วน
เทียนขาว	๑ ส่วน
เทียนข้าวเปลือก	๑ ส่วน
เทียนดำ	๑ ส่วน
เทียนแดง	๑ ส่วน
เทียนตาตั๊กแตน	๑ ส่วน
ฝักแพวแดง	๑ ส่วน
ลูกจันทร์	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้ลมอันทำให้เกิดอาการจุกเสียดชายโครงและจุกอก เนื่องจากกินอาหารแสลงโรค หรือแสลงธาตุลม

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑ ช้อนชา ละลายน้ำร้อน กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น หรือเมื่อมีอาการ

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตำรับยานี้มีกัญชาเป็นส่วนประกอบ จัดเป็นยาเสพติดให้โทษประเภท ๕ ตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. ๒๕๒๒ และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม การใช้ยาเสพติดให้โทษตำรับนี้ต้องอยู่ภายใต้การปรุงและสั่งจ่ายโดยผู้ประกอบวิชาชีพ แพทย์แผนไทย ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในประกาศกระทรวงสาธารณสุข
- ตัวยากัญชาต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔)
- ตัวยาดองดึงต้องนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๓)
- ตัวยาน้ำประสานทองต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๖)
- ตัวยามหาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)

เอกสารอ้างอิง

๑. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๓. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาแก้ลมสรรพาวาระจักรโมล

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“๑ จะกล่าวลักษณะกำเนิดแห่งลมอันชื่อว่า สรรพาวาระจักรโมล เป็นคำรบ ๗ นั้น เกิดแต่กองอัมพฤษ์ แลปัตตาตระคนกันกระทำให้จับเป็นคราว ๓ วัน ๔ วัน จับทีหนึ่ง เมื่อจะจับขึ้นมานั้น ทำให้เจ็บหลังก่อนแล้วแล่นขึ้นไปจับเกลียวข้าง ให้เจ็บต้นคอยิ่งนัก ๆ

ขนานหนึ่ง เอาผิวฝักมะรุม ผิวลูกมะตูม ผิวลูกมะกรูด ผิวมะนาว ผิวลูกส้มซ่า รากมะกรูด รากมะนาว ข่า กระจาย ไพล สิ่งละส่วน หอมแดง พริกไทย ดีปลี การบูร สิ่งละ ๒ ส่วน ใบพิมเสน ๑๘ ส่วน ทำเป็นจุน บดทำแท่งไว้ละลายน้ำร้อนแทรกขะมด แทรกพิมเสน กินแก้ลมสรรพาวาระจักรโมลหาย ๆ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๕ ชนิด รวมปริมาณ ๓๖ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
พิมเสนต้น	๑๘ ส่วน
การบูร	๒ ส่วน
ดีปลี	๒ ส่วน
พริกไทย	๒ ส่วน
หอมแดง	๒ ส่วน
กระจาย	๑ ส่วน
ข่า	๑ ส่วน
ไพล	๑ ส่วน
มะกรูด	๑ ส่วน
มะกรูด (ราก)	๑ ส่วน
มะตูม (ผิวเปลือกผล)	๑ ส่วน
มะนาว	๑ ส่วน
มะนาว (ผิวเปลือกผล)	๑ ส่วน
มะรุม (ฝัก)	๑ ส่วน
ส้มซ่า	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้ลมสรรพาวาระจักรโมล ซึ่งเป็นลมที่ทำให้เกิดอาการปวดหลัง ปวดบั้นเอว แล้วปวดร้าวขึ้นต้นคอ

รูปแบบยา

ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๐.๙-๑.๕ กรัม ละลายน้ำร้อนแทรกขะมดหรือแทรกพิมเสนกินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น

ข้อควรระวัง

ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้

เอกสารอ้างอิง

๑. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๓. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาแก้ลมสันดาน สูตร ๑

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาแก้ลมสันดาน ฯ ๑๑๒ ฯ ยาแก้ลมสันดานให้เย็นไปทั้งตัว ท่านให้เอา โกฐสอ ๑ เปลือกอบเชยไทย ๑ ลูกกระวาน ๑ ใบกระวาน ๑ กานพลู ๑ ชিংแห้ง ๑ การบูร ๑ ว่านน้ำ ๑ พริกไทย ๑ หัวดองดึง ๑ รากเจตมูล ๑ สะค้าน ๑ รากข้าวฟ่าง ๑ เอาสิ่งละบาท เอา ดีปลี ๔ ตำลึง ตำเป็นผงไว้กินเพลาเช้า น้ำร้อน เพลาเย็น น้ำขิง แก้ลมอันให้ตัวเย็น และลมเป็นก้อนเป็นเถาในท้องนั้นหายแลฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๑๔ ชนิด รวมปริมาณ ๔๓๕ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ดีปลี	๒๔๐ กรัม
กระวาน	๑๕ กรัม
กานพลู	๑๕ กรัม
การบูร	๑๕ กรัม
โกฐสอ	๑๕ กรัม
ชিংแห้ง	๑๕ กรัม
เจตมูลเพลิงแดง	๑๕ กรัม
ชะพลู	๑๕ กรัม
ดองดึง	๑๕ กรัม
ใบกระวาน	๑๕ กรัม
พริกไทย	๑๕ กรัม
ว่านน้ำ	๑๕ กรัม
สะค้าน	๑๕ กรัม
อบเชยไทย	๑๕ กรัม

สรรพคุณ แก้ลมอันให้ตัวเย็น และลมเป็นก้อนเป็นเถาในท้อง

รูปแบบยา ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

ขนาดและวิธีการใช้ ครั้งละ ๑ ช้อนชา ละลายน้ำอุ่นหรือน้ำขิงกินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้าและเย็น

ข้อห้ามใช้	ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ หญิงให้นมบุตร ผู้ที่มีไข้ และเด็กอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี
คำเตือน	ควรระวังการใช้ในผู้ป่วยโรคกระเพาะอาหารอักเสบ และความดันโลหิตสูง
ข้อควรระวัง	ไม่ควรใช้ติดต่อกันเป็นเวลานาน โดยเฉพาะในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้
ข้อมูลเพิ่มเติม	ตัวยาดองดองต้องนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๓)
เอกสารอ้างอิง	

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๒๒. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๓.

ยาแก้ลมสันดาน สูตร ๒

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาแก้ลมสันดาน ฯ ๑๓๑ ฯ ถ้าจะแก้ลมสันดานมันให้ท้องแข็งดุจแผ่นกระดานและมันให้จุกเสียด เป็นกำลัง ถ้าจะแก้ เอา ลูกข้าวพลู่ ๑ บาท ชิงแห้ง ๑ ตำลึง ว่านน้ำ ๑ บาท รากข้าวพลู่ ๑ บาท ตะไคร้หอม ๑ ตำลึง หัวหอม ๑ บาท กระเทียม ๓ บาท เปล้าน้อย ๑ ตำลึง ๒ บาท พริกไทย ๓ ตำลึง ตำเป็นผงไว้ ถ้าจะแก้ลมทั้งปวง ละลายน้ำร้อน ถ้าเจ็บหัวสารพวงค์ตัวลายน้ำมะนาวกินหาย ถ้าตกเลือดลายน้ำจุกหอมจุกกระเทียมกินหาย ยานี้ วิเศษนัก ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๙ ชนิด รวมปริมาณ ๔๙๕ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
พริกไทย	๑๘๐ กรัม
เปล้าน้อย	๙๐ กรัม
ชิงแห้ง	๖๐ กรัม
ตะไคร้หอม	๖๐ กรัม
กระเทียม	๔๕ กรัม
ชะพลู	๑๕ กรัม
ชะพลู (ผล)	๑๕ กรัม
ว่านน้ำ	๑๕ กรัม
หอม	๑๕ กรัม

สรรพคุณ

แก้ลมสันดานให้ท้องแข็งดุจแผ่นกระดาน แก้จุกเสียด

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑ ช้อนชา ละลายน้ำกระสายตามอาการ กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น

กระสายยาที่ใช้

- กรณีแก้ลมทั้งปวง ละลายน้ำอุ่น
- กรณีแก้อาการจุกเสียด เจ็บทั่วสรรพางค์กาย ละลายน้ำมะนาว
- กรณีแก้ตักเลือด ละลายน้ำจุกหอม หรือจุกกระเทียม

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ หญิงให้นมบุตร ผู้ที่มีไข้ และเด็กอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี

คำเตือน

- ระวังการรับประทานในผู้สูงอายุ
- ระวังในผู้ป่วยโรคกระเพาะอาหารอักเสบและความดันโลหิตสูง
- ควรระวังการใช้ร่วมกับยาเพนิโทอิน โพรพานอลอล ทีโอฟิลลีน และไรแฟมพิซิน เนื่องจากตำรับนี้มีพริกไทยในปริมาณสูง

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๒๒. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๓.

ยาแก้ลมสุนทรวาท

ที่มาของตำรับยา

๑. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑ [๑, ๒]

“ยาแก้ลมสุนทรวาทขนานนี้ท่านให้อาอิงแห้ง ดีปลี กเทียม ว่านน้ำ ผิมะกรูด ไพล มหาหิง ยาตำ การบูร รมยา ๙ สิ่งนี้เอาเสมอภาค เอาใบกะเพราเท่ายาทั้งหลาย กระทำให้เป็นจุน บดปั้นแบ่งไว้ละลาย

น้ำมกรูดกิน ถ้าจะแก้ท้องขึ้นละลายน้ำ มกรูด^๑ ก็ได้ แซกรากเจตมังคีสงทาท้องแก้ เจบท้อง^๑ หายคืนัก ฯ”
ปุนใส | ท้องขึ้น | อูจามีออก

๒. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑ [๓, ๔]

“ภาคหนึ่งยาแก้ลมสุนทรวาท แลลมทรงทั้ง ๗ วันนั้น ท่านให้อาอิง ดีปลี กระเทียม หว่านน้ำ ผิมะกรูด ไพล มหาหิงค์ ยาตำ การะบูร เอาสิ่งละ ๑ บาท ใบกะเพราเท่ายาทั้งหลาย ยา ๑๐ สิ่งนี้ตำให้ละเอียด บดทำแบ่งเอาไว้ละลายน้ำมกรูดกิน ถ้าจะแก้ท้องขึ้นละลาย น้ำปุนใสก็ได้ แล้วจึงแซก รากเจตตพังคี่ ทาท้องหายคืนัก”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๐ ชนิด รวมปริมาณ ๒๗๐ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กะเพรา	๑๓๕ กรัม
กระเทียม	๑๕ กรัม
การบูร	๑๕ กรัม
ชิงแห้ง	๑๕ กรัม
ดีปลี	๑๕ กรัม
ไพล	๑๕ กรัม
มหาหิงค์	๑๕ กรัม
มะกรูด	๑๕ กรัม
ยาดำ	๑๕ กรัม
ว่านน้ำ	๑๕ กรัม

สรรพคุณ

แก้ลมชาง แก้ท้องอืดเฟ้อ แก้ปวดท้อง แก้ท้องผูก

รูปแบบยา

ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

ยากิน

เด็ก	อายุ ๑-๓ เดือน	ครั้งละ ๑๐๐-๒๐๐ มิลลิกรัม
	อายุ ๔-๖ เดือน	ครั้งละ ๒๐๐-๓๐๐ มิลลิกรัม
	อายุ ๗-๑๒ เดือน	ครั้งละ ๓๐๐-๔๐๐ มิลลิกรัม
	อายุ ๑-๕ ปี	ครั้งละ ๐.๕-๑ กรัม
	อายุ ๖-๑๒ ปี	ครั้งละ ๑-๑.๕ กรัม

ละลายน้ำมะกรูดหรือน้ำปูนใสกินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น
ยาทา ละลายน้ำกระสายยาตามอาการ ทาบริเวณท้องเมื่อมีอาการ วันละ ๑ ครั้ง
 ห้ามทาบริเวณขอบตาและเนื้อเยื่ออ่อน บริเวณผิวหนังที่มีบาดแผลหรือแผลเปิด
กระสายยาที่ใช้

- แก้อาการท้องขึ้น ใช้น้ำมะกรูดหรือน้ำปูนใส
- แก้เจ็บท้อง ท้องขึ้น ท้องผูก ใช้รงทองหรือเจตพังคี

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในผู้ที่มีไข้

ข้อควรระวัง

- ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้
- ไม่ควรกินติดต่อกันเป็นเวลานานเกิน ๗ วัน
- หากกินยานี้แล้วอาการไม่ดีขึ้น ควรปรึกษาแพทย์
- ตัวยามหาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)
- ตัวยายาดำต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๗)

ข้อมูลเพิ่มเติม

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน). ๒๕๔๒. หน้า ๓๑๗.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.

๓. พิศณุประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภการจำรูญ ถนนอิษฎางค์; ร.ศ. ๑๒๘.

๔. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑.

ยาแก้ลมหทัยวาตะกำเร็บ สูตร ๑

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกวัดราชโอรสรามราชวรวิหาร [๑, ๒]

“อันว่าลมหทัยวาตะกำเร็บนั้น คือ พัดดวงหทัยให้ระส่ำระสายคุ่มดีคุ่มร้าย แลมักซึ่งโกรธ ให้หิวโหยหาแรงมิได้ ลูกคนที่สอ หัสคุณ ลูกสะบ้าปั้ง จันทน์ทั้งสอง ดีปลี เทียนข้าวเปลือก เทียนตักแตน เทพทาโรเอาเสมอภาค ทำเป็นฉนวนบดทำแห้งไว้ละลายน้ำดอกไม้แทรกพิมเสนให้กิน แก้ลมหทัยวาตะกำเร็บหาย”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๙ ชนิด รวมปริมาณ ๙ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
คนที่สอ (ผล)	๑ ส่วน
จันทน์ขาว	๑ ส่วน
จันทน์แดง	๑ ส่วน
ดีปลี	๑ ส่วน
เทพทาโร	๑ ส่วน
เทียนข้าวเปลือก	๑ ส่วน
เทียนตักแตน	๑ ส่วน
หัสคุณไทย	๑ ส่วน
สะบ้า	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้ลมหทัยวาตะกำเร็บ

รูปแบบยา

ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๓๐๐-๕๐๐ มิลลิกรัม ละลายน้ำดอกไม้แทรกพิมเสนกินวันละ ๓-๔ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน เย็น และก่อนนอน

ข้อมูลเพิ่มเติม

- หมอพื้นบ้านจะใช้ลูกตะลิงปลิงแทนลูกสะบ้า และเรียกชื่อตำรับยาว่า “ยามมูลจิตร”
- ตำรายาหัตถ์คุณไทยต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๗)

เอกสารอ้างอิง

๑. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. จารึกตำรายาวัตรราชโอรสารามราชวรวิหาร. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๕๙, ๒๒ เมษายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๙๓ ง. หน้า ๑-๑๕.

ยาแก้ลมหทัยวาตะกำเร็บ สูตร ๒

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกวัดราชโอรสารามราชวรวิหาร [๑, ๒]

“ลูกมะแว้งเครือ ๑ ชะเอมเทศ ๒ ใบกระวาน ๓ ดอกบุนนาค ๔ พริกไทย ๕ ชিংแห้ง ๖ ดีปลี ๗ อบเชยเทศ ๘ รากน้ำใจใคร่ ๙ เกสรบัวหลวง ๑๐ จันทน์เทศ ๑๑ น้ำตาลทราย ๑๒ ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำร้อนกินก็ได้ น้ำดอกไม้ก็ได้ แทรกพิมเสน กินแก้ลมกระทบหทัยให้คลั่งแก้ทุรนทุราย”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๒ ชนิด รวมปริมาณ ๗๘ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
น้ำตาลทรายแดง	๑๒ ส่วน
จันทน์เทศ	๑๑ ส่วน
บัวหลวง	๑๐ ส่วน
น้ำใจใคร่	๙ ส่วน
อบเชยเทศ	๘ ส่วน
ดีปลี	๗ ส่วน
ชিংแห้ง	๖ ส่วน
พริกไทย	๕ ส่วน
บุนนาค	๔ ส่วน
ใบกระวาน	๓ ส่วน
ชะเอมเทศ	๒ ส่วน
มะแว้งเครือ	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้ลมหทัยวาตะกำเร็บ

รูปแบบยา

ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

ขนาดและวิธีการใช้ ครั้งละ ๓๐๐-๕๐๐ มิลลิกรัม ละลายน้ำดอกไม้แทรกพิมเสนกินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหารเช้า กลางวัน และเย็น

เอกสารอ้างอิง

๑. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. จารึกตำรายาวัตราชโอรสารามราชวรวิหาร. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๕๙, ๒๒ เมษายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๙๓ ง. หน้า ๑-๑๕.

ยาแก้ลมออกตามหูและตา

ที่มาของตำรับยา ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๓ [๑, ๒]

“ขนานหนึ่งแก้ลมออกตามหู ตา เอาทะเลยาหมากที่เป้นเขาควาย ๒ สลึง ประเพช ๒ สลึง พัดแพวแดง ๒ สลึง ดีปลี ๒ สลึง หัวหมู ๒ บาท พิลังกาสา ๒ บาท ใบสลอด ๒ บาท ใบมะตูม ๒ บาท กรุงเขมา ๒ สลึง ยาทั้งนี้ตำผงละลายน้ำผึ้งกิน จำเภาะแก้ลมออกหู ตา หายแล ๗๕๐”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๙ ชนิด รวมปริมาณ ๑๕๗.๕ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
พิลังกาสา	๓๐ กรัม
มะตูม (ใบ)	๓๐ กรัม
สลอด (ใบ)	๓๐ กรัม
หัวหมู	๓๐ กรัม
กรุงเขมา	๗.๕ กรัม
ดีปลี	๗.๕ กรัม
บอระเพ็ด	๗.๕ กรัม
ผักแพวแดง	๗.๕ กรัม
หมาก (ขี้ก้านช่อผล)	๗.๕ กรัม

สรรพคุณ แก้ลมออกหูซึ่งทำให้มีอาการหูอื้อ มีเสียงในหู และลมออกตาที่ทำให้มีอาการตาช่าย มักพบในผู้สูงอายุ

รูปแบบยา ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

ขนาดและวิธีการใช้ ครั้งละ ๑-๒ ช้อนชา ละลายน้ำผึ้งกินวันละ ๒-๓ ครั้ง ก่อนอาหารเช้า กลางวัน และเย็น หรือเมื่อมีอาการ

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๓. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน); ๒๕๕๕. หน้า ๓๖.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.

ยาแก้ลมอควารันตวาโย

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“๑ จะกล่าวลักษณะกำเนิดแห่งลมอันชื่อว่า อควารันตวาโย เป็นคำรบ ๕ นั้น เกิดแต่กองอัมพฤษ และสมุนารคนกันมักกระทำให้เจ็บทั่วสารพวงค์กาย มักให้อนอนมาก มักฝันเห็นแลให้พริ้งขึ้นทั้งตัว ให้คั้นเป็นกำลังให้ผิวเนื้อชาสาก ๆ

ขนานหนึ่ง เอาโกฐสอ โกฐเขมา โกฐก้านพร้าว โกฐพุงปลา โกฐหัวบัว โกฐน้ำเต้า เทียนดำ เทียนแดง เทียนขาว เทียนตาตุ๊กแตน เทียนยาวพาลี ลูกจันทน์ กระวาน กานพลู สิ่งละส่วน ตริฎุกุ แก่นสน สิ่งละ ๒ ส่วน พริกอ่อน ๒๐ ส่วน ทำเป็นจุมบดละลายน้ำผึ้งให้กินหนัก ๑ สลึง แก้ลมอควารันตวาโยนั้นหายวิเศษนัก ๆ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๙ ชนิด รวมปริมาณ ๔๒ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
พริกอ่อน	๒๐ ส่วน
ชิงแห้ง	๒ ส่วน
ดีปลี	๒ ส่วน
พริกไทย	๒ ส่วน
สน	๒ ส่วน
กระวาน	๑ ส่วน
กานพลู	๑ ส่วน
โกฐก้านพร้าว	๑ ส่วน
โกฐเขมา	๑ ส่วน
โกฐน้ำเต้า	๑ ส่วน
โกฐพุงปลา	๑ ส่วน
โกฐสอ	๑ ส่วน
โกฐหัวบัว	๑ ส่วน
เทียนขาว	๑ ส่วน

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
เทียนดำ	๑ ส่วน
เทียนแดง	๑ ส่วน
เทียนตาตั๊กแตน	๑ ส่วน
เทียนยาวพาดณี	๑ ส่วน
ลูกจันทร์	๑ ส่วน

สรรพคุณ	แก้ลมอัมพฤกษ์ กระจายลมไปทั่วร่างกาย
รูปแบบยา	ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)
ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๐.๙-๑.๕ กรัม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น
ข้อห้ามใช้	ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ ผู้ที่มีไข้ และเด็ก
คำเตือน	<ul style="list-style-type: none"> - ควรระวังการกินร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่มและยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด - ควรระวังการใช้ร่วมกับยาเฟนิโทอิน โพรพาโนลอล ทีโอฟิลลีน และไรแฟมพิซิน เนื่องจากตำรับนี้มีพริกไทยในปริมาณสูง

เอกสารอ้างอิง

๑. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๓. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาแก้ลมอัมพฤกษ์

ที่มาของตำรับยา

สูตรตำรับนี้มีที่มาจากเภสัชตำรับโรงพยาบาล โรงพยาบาลกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ เสนอเข้าสู่รายการบัญชียาหลักแห่งชาติ เป็นตำรับที่มีความใกล้เคียงกับยาแก้ลมอัมพะฤกษ์ ลมอัมพะพาร ในคัมภีร์แพทย์แผนโบราณ เล่ม ๒ [๑]

“ยาแก้ลมอัมพะฤกษ์ ลมอัมพะพาร ทำให้มือแลเท้าตาย เอาน้ำมะกรูด น้ำมะจั่ว น้ำมะนาว เปลือกทองหลางใบมน ไพร ข่า ขมิ้นอ้อย เปลือกกุ่มทั้ง ๒ กระเทียม รากเจตมูลเพลิง พริกไทย ผักเสี้ยนผี เกลือ การบูร ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ เออลิ่งละเท่ากัน บดเป็นผงเคล้ากับน้ำส้ม ปั้นเป็นแท่งละลายน้ำกระสายตามควรแก่โรคกิน”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๔ ชนิด รวมปริมาณ ๗๐ กรัม ดังนี้ [๒]

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระเทียม	๕ กรัม
การบูร	๕ กรัม
กุ่มน้ำ	๕ กรัม
กุ่มบก	๕ กรัม
เกลือสินเธาว์	๕ กรัม
ขมิ้นอ้อย	๕ กรัม
ข่า	๕ กรัม
เจตมูลเพลิงแดง	๕ กรัม
ดอกจันทน์	๕ กรัม
ทองหลางใบมน	๕ กรัม
ผักเสี้ยนผี	๕ กรัม
พริกไทยอ่อน	๕ กรัม
ไพล	๕ กรัม
ลูกจันทน์	๕ กรัม

สรรพคุณ

บรรเทาอาการปวดตามเส้นเอ็น กล้ามเนื้อ มือ เท้า ตึงหรือชา

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑ กรัม ชงน้ำร้อน ๑๒๐-๒๐๐ มิลลิลิตร ดื่มวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้กับหญิงตั้งครรภ์ ผู้ที่มีไข้ และเด็กอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี

คำเตือน

ยานี้อาจทำให้มีอาการแสบร้อนยอดอก

ข้อควรระวัง

ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้ รวมทั้งผู้ป่วยความดันโลหิตสูง เนื่องจากมีเกลือเป็นส่วนประกอบ

ข้อมูลเพิ่มเติม

ตำรับนี้มีสูตรใกล้เคียงกับคัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๒ ซึ่งตำรับยานี้ไม่มีตัวยามะกรูด น้ำมะงั่ว และน้ำมะนาว

เอกสารอ้างอิง

1. โสภิตบรรณลักษณ์, ขุน (อำพัน กิตติขจร), คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อุตสาหกรรมการพิมพ์; ๒๕๐๔. หน้า ๒๕๙.
2. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๓๑๐).

ยาแก้ลมอัมพฤกษ์อัมพาต สูตร ๑

ที่มาของตำรับยา

ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๓ [๑, ๒]

“ยาแก้ลมอัมพฤกษ์ อัมพาต ให้มือตาย เท้าตาย เอาน้ำมะนาว น้ำมะงั่ว น้ำมะกรูด เปลือกทองหลาง ไบเมน ๑ ไพล ๑ ข่า ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ กุ่มทั้ง ๒ กระเทียม ๑ รากเจตมูล ๑ พริกไทย ๑ ผักเสี้ยนผี ๑ เกลือ ๑ การะบูร ๑ ผลจันทน์ ๑ ดอกจันทน์ ๑ เอาเท่า ๆ กันตำผงน้ำกระสายตามควร ๗๕๐”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๗ ชนิด รวมปริมาณ ๑๗ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระเทียม (ราก)	๑ ส่วน
การบูร	๑ ส่วน
กุ่มน้ำ	๑ ส่วน
กุ่มบก	๑ ส่วน
เกลือ	๑ ส่วน
ขมิ้นอ้อย	๑ ส่วน
ข่า	๑ ส่วน
เจตมูลเพลิงแดง	๑ ส่วน
ดอกจันทน์	๑ ส่วน
ทองหลางไบเมน	๑ ส่วน
ผักเสี้ยนผี	๑ ส่วน
พริกไทย	๑ ส่วน
ไพล	๑ ส่วน
มะกรูด	๑ ส่วน
มะงั่ว	๑ ส่วน
มะนาว	๑ ส่วน
ลูกจันทน์	๑ ส่วน

สรรพคุณ	แก้ลมอัมพฤกษ์อัมพาต
รูปแบบยา	ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)
ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๑-๒ กรัม ใช้น้ำกระสายยาตามสมควร กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น
ข้อควรระวัง	ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้
ข้อมูลเพิ่มเติม	<ul style="list-style-type: none"> - ตัวยามะกรูด มะงั่ว และมะนาว ในยาดำรับนี้ให้ใช้น้ำคั้นจากส่วนของผล - ตัวยากลือต้องสะอาดก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๕)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๓. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน); ๒๕๕๕. หน้า ๓๕-๓๖.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.

ยาแก้ลมอัมพฤกษ์ อัมพาต สูตร ๒

ที่มาของตำรับยา

แพทยศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๒ [๑, ๒]

“ให้เอามหาหิงค์ ๑ บาท ว่านน้ำ ๑ สลึง เจตมูลเพลิง ๒ สลึง เกลือสินเธาว์ ๒ สลึง พริกไทย ๖ สลึง การบูร ๒ สลึง กานพลู ๑ สลึง หัวหมู ๒ สลึง โขจรพุงปลา ๑ เฟื้อง โขจรสอ ๑ เฟื้อง ยาดำ ๑ บาท รากตองแตก ๑ บาท ดีปลี ๖ สลึง รากข้าพลุ ๑ สลึง ผลกระดอม ๖ สลึง บอระเพ็ด ๒ สลึง ลูกกระวาน ๒ สลึง กะเทียม ๒ สลึง ขมิ้นอ้อย ๒ สลึง หัสคำเทศ ๑ บาท ใบสะเดา ๑ ตำลึง ตำเปปงผงละลายน้ำร้อนหรือน้ำส้มก็ได้ หรือส้มชาก็ได้ น้ำผึ้งก็ได้หรือน้ำร้อนก็ได้ แก้ลมอันเกิดแต่เท้าให้เท้าตายมือตาย และแก้ลมริดดวงก็หายสิ้นแล ให้รับประทาน เท่าผลสมอแก้ลม ๓๐๐ จำพวกก็หายแล ถ้ารับประทานได้ ๗ วันเสียงดังจ๊กกระจันเรไร

ถ้ารับประทาน ๑๕ วัน เสียงนกการะเวก ถ้ารับประทานได้นาน ๆ เสียงดังหงษ์ทองอยู่ในถ้ำคูหาสวรรค์ ถ้ารับประทานถึงเดือน ๑ เรียนพระไตรปิฎก ๘๔๐๐จบคาถาปัญญาสว่าง ปราศจากพยาธิ ๕๐๐ จำพวกก็หายสิ้นแล รับประทานถึง ๖ เดือนจักษุสว่างทั้ง ๒ ข้าง รับประทานถึง ๗ เดือน รู้กำเนิดเทวดาในชั้นฟ้า รับประทานถึง ๘ เดือน พระเวสสุวรรณลงมาสู่เราแล รับประทานถึง ๙ เดือนอายุยืนได้ถึง ๒๐๐ ปี ให้ทำยานี้กินเถิด ถ้าผู้ใดได้ตำรับนี้แล้ว ไม่ทำกินเหมือนเหยียบแผ่นดินผิดทีเดียวแล ตำรับนี้ท่านคิดปฤษณาได้อ่าสนเท่ห์เลย ถ้าได้พบให้ทำกินจำเริญอาหาร ด้วยแล”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๒๑ ชนิด รวมปริมาณ ๒๖๒.๕ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
สะเดา	๖๐ กรัม
กระดอม	๒๒.๕ กรัม
ดีปลี	๒๒.๕ กรัม
พริกไทย	๒๒.๕ กรัม
ตองแตก	๑๕ กรัม
มหาหิงค์	๑๕ กรัม
ยาดำ	๑๕ กรัม
หัสคำเทศ	๑๕ กรัม
กะเทียม	๗.๕ กรัม
กระวาน	๗.๕ กรัม
การบูร	๗.๕ กรัม
เกลือสินเธาว์	๗.๕ กรัม
ขมิ้นอ้อย	๗.๕ กรัม
เจตมูลเพลิงแดง	๗.๕ กรัม
บอระเพ็ด	๗.๕ กรัม
หัวหมู	๗.๕ กรัม
กานพลู	๓.๗๕ กรัม

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ชะพลู	๓.๗๕ กรัม
ว่านน้ำ	๓.๗๕ กรัม
โกฐพุงปลา	๑.๘๗๕ กรัม
โกฐสอ	๑.๘๗๕ กรัม

สรรพคุณ	แก้ลมอัมพฤกษ์ อัมพาต แก้ปวดเข่า ปวดข้อ
รูปแบบยา	ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)
ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๐.๙-๑.๕ กรัม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น
ข้อห้ามใช้	ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ ผู้ที่มีไข้ และเด็กอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี
คำเตือน	<ul style="list-style-type: none"> - ควรระมัดระวังการใช้ในผู้สูงอายุ - ควรระวังการกินร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่มและยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด
ข้อมูลเพิ่มเติม	<ul style="list-style-type: none"> - ตัวยาดองแตกต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๕) - ตัวยามหาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓) - ตัวยายาดำต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๗)

เอกสารอ้างอิง

- พิศณุประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภการจรัญ ถนนอัมรินทร์; ร.ศ. ๑๒๖.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑.

ยาแก้ลมอุทอังคมาวาตา

ที่มาของตำรับยา

ตำราโอสถครั้งรัชกาลที่ ๒ [๑, ๒]

“ยาแก้ลมอุทอังคมาวาตาเอาโกฐเขมา มหาหิงค์ สิ่งละ ๔ ส่วน การบูร กานพลู ดอกจันทน์ ผลพิลังกาสา กัญชา สิ่งละ ๖ ส่วน โกฐบัว สมอเทศ กระลำพัก จันทน์หอม พริกหอม ดีปลี สิ่งละ ๘ ส่วน พริกไทย ๔๐ ส่วน ทำเป็นจุกน บดละลายน้ำผึ้งให้กินหนักสัปดาห์ ๑ แก้อุทอังคมาวาตกล้ำกระทำให้คลุ้มคลั่ง แลแก้ลมอันให้มือตายเท้าตาย แลเปน เหน็บชา แลแก้สรรพลมใหญ่ทั้งปวง อันบังเกิดในกองธาตุนั้นหายวิเศษนัก”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๔ ชนิด รวม ๑๒๖ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
พริกไทย	๔๐ ส่วน
กระลำพัก	๘ ส่วน
โกฐหัวบัว	๘ ส่วน
จันทน์หอม	๘ ส่วน
ดีปลี	๘ ส่วน
พริกหอม	๘ ส่วน
สมอเทศ	๘ ส่วน
กัญชา	๖ ส่วน
กานพลู	๖ ส่วน
การบูร	๖ ส่วน
ดอกจันทน์	๖ ส่วน
พิลังกาสา	๖ ส่วน
โกฐเขมา	๔ ส่วน
มหาหิงค์	๔ ส่วน

สรรพคุณ

แก้ลมอุทอังคมาวาตา แก้ลมอัมพฤกษ์ อัมพาตเป็นเหน็บชา แก้ลมใหญ่ทั้งหลาย ที่เกิดในกองธาตุ

รูปแบบยา

ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑.๕-๒ กรัม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ ผู้ที่มีไข้ และเด็ก

คำเตือน

- ควรระมัดระวังการใช้ในผู้สูงอายุ
- ควรระวังการกินร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่มและยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด
- ควรระวังการใช้ร่วมกับยาเพนิโทอิน โพรพาโนลอล ทีโอฟิลลีน และไรแฟมพิซิน เนื่องจากตำรับนี้มีพริกไทยในปริมาณสูง

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตัวยาสมุนไพรต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔)
- ตัวยามหาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)
- ตำรับยานี้มีถิ่นกำเนิดเป็นยาเสพติดให้โทษประเภท ๕ ตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. ๒๕๒๒ และฉบับแก้ไขเพิ่มเติมการใช้ยาเสพติดให้โทษตำรับนี้ต้องอยู่ภายใต้การปรุงและสั่งจ่ายโดยผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์แผนไทยตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในประกาศกระทรวงสาธารณสุข

เอกสารอ้างอิง

๑. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระมหาสมณะ. ตำราพระโอสถครั้งรัชกาลที่ ๒. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร; ๒๔๕๙.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๙, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.

ยาแก้ละอองพระบาท

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาแก้ละอองพระบาทชื่อว่าเปลวไฟฟ้าและละออง อันนี้เกิดเพื่อชางโจร คือกุมารเกิดวัน ๗ เมื่อละอองพระบาทจำพวกนี้จะบังเกิดนั้นขึ้นตั้งน้ำชาด ถ้าทำพิษคางแข็งตาแข็งซึกมือตีนกำตัวร้อนเป็นกำลัง ถ้าแก้มีทันแต่เข้าจนเที่ยงตายแล

ถ้าจะแก้ห้ามยาร้อนยาเคล้าเหล้าเคล้าน้ำมันให้แก้แต่อันเย็นอันหอมอันขม จึงจะร้อนแลละอองพระบาททั้ง ๗ วันทำดุกกันแล ถ้าจะแก้เอา รากทองหลางน้ำ ๑ รากพุดดอ ๑ รากมะกล่ำเครือ ๑ กฤษณา ๑ ลูกเบญจกานี ๑ สีสีเสียดเทศ ๑ จันทน์ทั้งสอง ๑ บดทำแท่งละลายน้ำหมากคิบกวาดปากหายแล ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๘ ชนิด รวมปริมาณ ๘ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กฤษณา	๑ ส่วน
จันทน์ขาว	๑ ส่วน
จันทน์แดง	๑ ส่วน
ทองหลางน้ำ (ราก)	๑ ส่วน
เบญจกานี	๑ ส่วน
พุดดอ	๑ ส่วน
มะกล่ำเครือ	๑ ส่วน
สีเสียดเทศ	๑ ส่วน

สรรพคุณ	แก้ละออง ชาง และบรรเทาอาการท้องเสียในเด็ก
รูปแบบยา	ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)
ขนาดและวิธีการใช้	เด็ก อายุ ๑-๕ เดือน ครั้งละ ๑๐๐ มิลลิกรัม อายุ ๕ เดือน-๑ ปี ครั้งละ ๒๐๐ มิลลิกรัม อายุ ๑-๕ ปี ครั้งละ ๒๐๐-๓๐๐ มิลลิกรัม อายุ ๕ ปี ขึ้นไป ครั้งละ ๓๐๐ มิลลิกรัม ละลายน้ำหมากดิบ เป็นยากวาดหรือยาป้ายปาก
คำเตือน	ไม่ควรใช้ในเด็กที่มีไข้และเด็กที่มีอาการท้องเสียรุนแรง
ข้อมูลเพิ่มเติม	ตัวยาสีเสียดเทศต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๑)
เอกสารอ้างอิง	

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๗๓. หมวดเวชศาสตร์.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๐) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๒๕ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๔๑ ง. หน้า ๑.

ยาแก้วำโยกำเริบ

ที่มาของตำรับยา

๑. ตำราโอสถครั้งรัชกาลที่ ๒ [๑, ๒]
 “ยาแก้วำโยกำเริบเอา การบูร ๔ ส่วน กระเทียม ชิงแห้ง ดีปลี ขมิ้นอ้อย ไพล หวานน้ำ สิ่งละ ๘ ส่วน เงำหญ้าชันกาด หัวหมู สิ่งละ ๑๖ ส่วน บรเพ็ด สิ่งละ ๒๔ ส่วน ใบมะตูม ใบคนที่สอ ใบเสเดา พริกไทย สิ่งละ ๑๖ ส่วน ทำเป็นจุมบดละลายน้ำผึ้งให้กินหนักสลึง ๑ แก้วโยอันกำเริบกล้าขึ้นเบื่องบนนั้นหายดีนัก”
๒. ศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๓, ๔]
 “อนึ่ง เอาการบูร ๔ ส่วน กระเทียม ชิงแห้ง ดีปลี ขมิ้นอ้อย ไพล ว่านน้ำ สิ่งละ ๘ ส่วน เงำหญ้าชันกาด หัวหมู สิ่งละ ๑๖ ส่วน บอระเพ็ด ๒๔ ส่วน ใบมะตูม ใบคนที่สอ ใบเสเดา พริกไทย สิ่งละ ๑๖ ส่วน ทำเป็นจุมบดละลายน้ำผึ้งให้กินหนัก ๑ สลึง แก้วโยอันกำเริบกล้าขึ้นเบื่องบนนั้นหายดีนัก ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๑๔ ชนิด รวมปริมาณ ๑๗๒ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
บอระเพ็ด	๒๔ ส่วน
คนที่สอ	๑๖ ส่วน
พริกไทย	๑๖ ส่วน
มะตูม (ใบ)	๑๖ ส่วน
เสเดา	๑๖ ส่วน
หญ้าชันกาด	๑๖ ส่วน
หัวหมู	๑๖ ส่วน

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระเทียม	๘ ส่วน
ขมิ้นอ้อย	๘ ส่วน
ขิงแห้ง	๘ ส่วน
ดีปลี	๘ ส่วน
ไพล	๘ ส่วน
ว่านน้ำ	๘ ส่วน
การบูร	๔ ส่วน

สรรพคุณ	แก้ลมตีขึ้นเบื้องสูง
รูปแบบยา	ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)
ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๑ กรัม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้าและเย็น
ข้อห้ามใช้	ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ ผู้ที่มีไข้ และเด็ก
คำเตือน	ควรระวังการกินร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่มและยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด
ข้อควรระวัง	ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ
เอกสารอ้างอิง	

๑. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระมหาสมณะ. ตำราพระโอสถครั้งรัชกาลที่ ๒. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร; ๒๔๕๙.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๙, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.

๓. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๓. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.

๔. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาแก้สันทฆาต

ที่มาของตำรับยา

แพทยศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑ [๑, ๒]

“อันว่าสันทฆาตนี้เกิดแก่สตรีภาพทั้งหลาย คือเป็นเพราะโลหิตแห่งติดกระดูกสันหลัง จึงกระทำให้พิการต่าง ๆ ดังกล่าวมานั้น ท่านให้แต่งยาแก้ เอากระวาน ๑ กานพลู ๑ ชิงแห้ง ๑ ดีปลี ๑ เทียนดำ ๑ เทียนขาว ๑ ผลจันทน์ ๑ ดอกจันทน์ ๑ สมุลแว้ง ๑ ยาทั้งนี้เอาสิ่งละ ๑ บาท พริกไทย ๕ บาท ตำเป็นผงแล้วจึงเอาสารส้ม ๔ ตำลึง ๒ บาท ใส่กระทะเอาน้ำใส่ลงให้ท่วมเคี่ยวให้ละลายแล้วเอายาผงใส่ลงกวนให้แห้ง จึงบดด้วยน้ำผึ้งรวงกินหนัก ๑ สลึง แก้อโลหิตพิการหมกอยู่ในท้องสันหลังทวารหนักเบาแก้โลหิตเป็นก้อนจุกอยู่ในร่องคชาตก็ดี แลหญิงเป็นข้ารั้วแลคลอดบุตรนอนเพลิงมิได้ก็ดี เป็นลมโยกให้จุกเสียดแลริดดวงในทวารทั้ง ๓ ก็ดี ให้กินยานี้แล้วหายแล”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๑ ชนิด รวมปริมาณ ๔๘๐ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
สารส้ม	๒๗๐ กรัม
พริกไทย	๗๕ กรัม
กระวาน	๑๕ กรัม
กานพลู	๑๕ กรัม
ชิงแห้ง	๑๕ กรัม
ดอกจันทน์	๑๕ กรัม
ดีปลี	๑๕ กรัม
เทียนขาว	๑๕ กรัม
เทียนดำ	๑๕ กรัม
ลูกจันทน์	๑๕ กรัม
สมุลแว้ง	๑๕ กรัม

สรรพคุณ

พอกโลหิต แก้ขัดเบา ข้ารั้ว

รูปแบบยา

ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑.๒-๑.๘ กรัม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ยาตำรับนี้โบราณระบุให้ “บดด้วยน้ำผึ้งรวง” ผู้ทรงคุณวุฒิมีความเห็นว่า สามารถทำเป็นรูปแบบยาลูกกลอนได้ เพื่อให้สะดวกในการกินและเก็บไว้ได้นาน
- ยาตำรับนี้โบราณระบุให้ “กินหนัก ๑ สลึง” ผู้ทรงคุณวุฒิมีความเห็นให้กำหนดขนาดและวิธีการใช้เป็น “ครั้งละ ๑.๒-๑.๘ กรัม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น” เพื่อให้เท่ากับขนาดยาตามที่โบราณกำหนด
- ตัวยาสารส้มต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๐)

เอกสารอ้างอิง

๑. พิเศษประสาทเวช, พระยา. แพทยศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภการจำรูญ ถนนอัษฎางค์; ร.ศ. ๑๒๖.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑-๒.

ยาแก้สารพัดลม

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“...ขนานนี้แก้สารพัดลม จำเริญอาหารด้วย เอา สะค้าน ๒ สลึง ๑ เพ็อง สมอเทศ ๑ บาท ๑ สลึง ๑ เพ็อง ลูกขี้พลู ๑ บาท ๒ สลึง หัสศุณเทศ ๑ บาท ๑ สลึง ตำผงลายน้าร้อนกิน ๑ สลึง แก้โรคคุดจั่น ท่านตีค่าไว้ ๑ ชั่งหนึ่งแล ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๔ ชนิด รวมปริมาณ ๗๑.๒๕ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ชะพลู (ผล)	๒๒.๕๐ กรัม
สมอเทศ	๒๐.๖๒๕ กรัม
หัสศุณเทศ	๑๘.๗๕ กรัม
สะค้าน	๙.๓๗๕ กรัม

สรรพคุณ แก้สารพัดลม ช่วยให้เจริญอาหาร

รูปแบบยา ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

ขนาดและวิธีการใช้ ครั้งละ ๑ ช้อนชา ละลายน้ำอุ่นกินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น

ข้อห้ามใช้ ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ หญิงให้นมบุตร ผู้ที่มีไข้ และเด็กอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี

ข้อมูลเพิ่มเติม ตัวยาหัสศุณเทศต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๖)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๒๒. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๓.

ยาแก้เส้นปัดฆาต

ชื่ออื่น ยาแก้เส้นปัดฆาต
ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาแก้เส้นปัดฆาต เอา ผักเสี้ยนทั้ง ๒ ใบประจำไก่ ๑ ใบคนที่สอ ๑ พริกไทย ๑ ผิวไม้สีสุก ๑ ไพล ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ ว่านนางคำ ๑ ชิง ๑ ข่า ๑ กะทือ ๑ ใบว่านน้ำ ๑ หอม ๑ กระจ๊ะเทียม ๑ ผิวมะกรูด ๑ ยาดำ ๑ มหาหิงค์ ๑ กระจ๊ะชาย ๑ ตำผงละลายสุราก็ได้ น้ำส้มสายชูก็ได้ ทั้งกินทั้งทา แก้ลมปัดฆาตเมื่อยขบเหน็บชา ลมขึ้น แต่ฝ่าเท้าจนศีรษะ ปวดศีรษะทาทาย น้ำกระสายได้ ๒ อย่างแล ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๑๙ ชนิด รวมปริมาณ ๑๙ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระจ๊ะชาย	๑ ส่วน
กระจ๊ะเทียม	๑ ส่วน
กะทือ	๑ ส่วน
ขมิ้นอ้อย	๑ ส่วน
ข่า	๑ ส่วน
ชิง	๑ ส่วน
คนที่สอ	๑ ส่วน
ประจำไก่	๑ ส่วน
ผักเสี้ยนไทย	๑ ส่วน
ผักเสี้ยนผี	๑ ส่วน
ไม้สีสุก	๑ ส่วน
พริกไทย	๑ ส่วน
ไพล	๑ ส่วน
มหาหิงค์	๑ ส่วน
มะกรูด	๑ ส่วน
ยาดำ	๑ ส่วน
ว่านนางคำ	๑ ส่วน
ว่านน้ำ (ใบ)	๑ ส่วน
หอม	๑ ส่วน

สรรพคุณ แก้ลมปัดฆาต แก้เมื่อยขบ เหน็บชา แก้ลมขึ้นแต่ฝ่าเท้าจนศีรษะ ปวดศีรษะ

รูปแบบยา ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

ขนาดและวิธีการใช้ ยากิน ครั้งละ ๑-๑.๕ กรัม ละลายน้ำสุรา น้ำส้มสายชู หรือน้ำต้มสุก กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น หรือตามกำลังธาตุหนักเบา

ยาทา ผงยาละลายน้ำสุรา น้ำส้มสายชู หรือน้ำต้มสุก ทาบริเวณที่มีอาการ

ข้อห้ามใช้

- ห้ามใช้บริเวณผิวหนังที่มีบาดแผลหรือแผลเปิด
- ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ หญิงให้นมบุตร ผู้ที่มีไข้ และเด็กอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตำรายาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)
- ตำรายาตำต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๗)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๗๓. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๐) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๒๕ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๔๑ ง. หน้า ๑-๔.

ยาแก้เสียงแห้ง

ชื่ออื่น

ยาแก้ลม

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาแก้ลม ฯ ๑๓ ฯ ยาแก้ลมมันให้เสียงแห้งคอแห้ง เอา ส้มมะขามเปียก ๒ ตำลึง น้ำตาลโตนด ๑ สลึง น้ำมะนาว ๗ ลูก ชะเอมเทศ ๑ เพ็อง เกลือ ๑ บาท น้ำใบมะกล่ำเครือจอก ๑ น้ำใบมะกล่ำต้นจอก ๑ น้ำขิงจอก ๑ ดีปลี ๒ สลึง เคี้ยวขึ้นแต่พอปั้นได้ กิน แก้เสียงแห้ง คอแห้งด้วยลมและริดสีดวงนั้นหายแล ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๙ ชนิด รวมปริมาณ ๑๔๘.๑๒๕ กรัม* ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
มะขามเปียก	๑๒๐ กรัม
เกลือ	๑๕ กรัม
ดีปลี	๗.๕ กรัม
ตาลโตนด	๓.๗๕ กรัม
ชะเอมเทศ	๑.๘๗๕ กรัม
มะนาว	๖๐ มิลลิลิตร
ขิง	๕๐ มิลลิลิตร
มะกล่ำเครือ	๕๐ มิลลิลิตร
มะกล่ำต้น	๕๐ มิลลิลิตร

*ไม่รวมปริมาณมะนาว ขิง มะกล่ำเครือ และมะกล่ำต้น

สรรพคุณ

แก้เสียงแห้งที่เกิดจากลม คอแห้ง

รูปแบบยา

ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)

วิธีปรุงยา

ตัวยามะนาว ขิง มะกล่ำเครือ และมะกล่ำต้น คั้นเอาน้ำตามที่กำหนด ผสมกับตัวยา เกลือ ดีปลี ตาลโตนด และชะเอมเทศ กวนให้เข้ากัน เติมมะขามเปียก กวนให้เข้ากันอีกครั้งหนึ่ง แล้วจึงปั้นเป็นยาลูกกลอน

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๓๐๐-๖๐๐ มิลลิกรัม อดเมื่อก่อนอาหาร

ข้อมูลเพิ่มเติม

ตัวยาเกลือต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๕)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเถร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๒๓. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๓.

ยาแก้หืด

ที่มาของตำรับยา

คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๓ [๑]

“ยาแก้หืด เอาขิง ๒๐ บาท สะค่าน ๒๐ บาท หัวแห้วหมู ๒๐ บาท เจ็ดมูลเพลิง ๒๐ บาท พริกไทยล่อน ๑ ทนาน บดเป็นผงละลายน้ำร้อนกิน”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๕ ชนิด รวมปริมาณ ๒,๒๐๐ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
พริกไทยล่อน	๑,๐๐๐ กรัม
ขิง	๓๐๐ กรัม
เจ็ดมูลเพลิงแดง	๓๐๐ กรัม
สะค่าน	๓๐๐ กรัม
แห้วหมู	๓๐๐ กรัม

สรรพคุณ

แก้หอบ หืด ภูมิแพ้ทางอากาศ

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒), ยาแคปซูล (ดูภาคผนวก ๓.๓)

ขนาดและวิธีการใช้

ยาผง ครั้งละ ๑ ช้อนชา ละลายน้ำร้อนกินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น หรือเมื่อมีอาการ

ยาแคปซูล ครั้งละ ๐.๕-๑ กรัม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น หรือเมื่อมีอาการ

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ ผู้ที่มีไข้ เด็กอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี และผู้ที่เป็นแผลในกระเพาะอาหาร

คำเตือน

- ควรระมัดระวังการใช้ในผู้สูงอายุ
- ควรระวังการกินร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่มและยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด
- ควรระวังการใช้ร่วมกับยาเฟนิโทอิน โพรพาลโนลอล ทีโอฟิลลีน และไรแฟมพิซิน เนื่องจากตำรับนี้มีพริกไทยในปริมาณสูง

เอกสารอ้างอิง

๑. โสภิตบรรณลักษณ์, ขุน (อำพัน กิตติขจร). คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๓. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อุตสาหกรรมการพิมพ์; ๒๕๐๔.

ยาแก้ไอไฟไม่ได้

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาแก้ไอไฟไม่ได้ ท่านให้เอา เม็ดพันผักกาด ๑ ว่านน้ำ ๑ พริกไทย ๑ กระเทียม ๑ หอมแดง ๑ ไพล ๑ เกลือ ๑ เสมอภาค ทำแท่งไว้กินไปกว่าจะออกไฟดีนั่นแล”

สูตรตำรับยา

ประกอบไปด้วยตัวยา ๗ ชนิด รวมปริมาณ ๗ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระเทียม	๑ ส่วน
เกลือ	๑ ส่วน
พริกไทย	๑ ส่วน
ไพล	๑ ส่วน
เมล็ดพรรณผักกาด	๑ ส่วน
ว่านน้ำ	๑ ส่วน
หอมแดง	๑ ส่วน

สรรพคุณ

ขับน้ำคาวปลา ช่วยห้ามดลูกเข้าอู่

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑ ช้อนชา ละลายน้ำต้มสุกกินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน และเย็น

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตกเลือดหลังคลอด หญิงตั้งครรภ์ และผู้มีไข้

ข้อมูลเพิ่มเติม

ตัวยาเกลือต้องสะอาดก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๕)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๗๓. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๐) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๒๕ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๔๑ ง. หน้า ๑.

ยาแก้อุทรวาตติสาร

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“อติสารวรรคอันเป็นปัจจุบันกรรม ๖ ประการนั้น คือ อุทรวาตติสาร สุนทรวาตติสาร ปัสวาตติสาร กุจฉิวาตติสาร โกฐฐาสยาตติสาร อุตรวาตติสาร เป็น ๖ ประการด้วยกันดังนี้ ที่นี้จะกล่าวอุทรวาตติสาร อันเป็นปัจจุบันกรรมนั้นเป็นปฐมมีอาการและประเภทบังเกิดขึ้นเพื่อขจัดเสียดื้อนั้นพอง โดยอำนาจฝึงเสียดื้อมิได้แต่ยังเยาว์อยู่นั้น และลมกองนี้คิดตัวมาจนใหญ่กระทั่งให้ท้องขึ้นมีรูปร่างมักกลายเป็นลมกระษัย บางทีให้ลงให้ปวดมวน ครั้นกินยาหายไป ครั้นถูกเย็นเข้ากลับเป็นมา ให้ขับปวดท้องยิ่งนัก ๆ

ถ้าจะแก้เอา สะค้ำน รากข้าวพลุ รากเจตมูลเพลิง ตรีกูฏก ผิวมะกรูด ใบคนที่สอ มหาหิงค์ เสมอภาค ทำเป็นจุ่มบดทำแห้งไว้ละลายน้ำร้อนกิน แก้อุทรวาตติสารหายดีนัก ๆ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๙ ชนิด รวมปริมาณ ๙ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ขิงแห้ง	๑ ส่วน
คนที่สอ	๑ ส่วน
เจตมูลเพลิงแดง	๑ ส่วน
ชะพลู	๑ ส่วน
ดีปลี	๑ ส่วน
พริกไทย	๑ ส่วน
มหาหิงค์	๑ ส่วน
มะกรูด	๑ ส่วน
สะค้ำน	๑ ส่วน

สรรพคุณ

ยาแก้ท้องขึ้น ท้องอืดเพื่อ ท้องเสีย ปวดมวนในท้อง ที่เกิดจากลมอุทรวาต

รูปแบบยา

ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๐.๖-๑ กรัม ละลายน้ำร้อนกินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์และผู้ที่มีไข้

ข้อมูลเพิ่มเติม

ตัวยามหาหิงค์ต้องสะอาดก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)

เอกสารอ้างอิง

๑. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาแก้ไอ สูตร ๑

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกวัดราชโอรสารามราชวรวิหาร [๑, ๒]

“จะกล่าวสรรพโรค คือ ไอเสียงแหบแห้ง บังเกิดเพื่อลมชื้น ให้เสมหะออกมา มีสีดำให้ระคายลำคอ
ขนานหนึ่งเอาตรีภูฏาก รากพรมมิ รากแมงลัก ว่านน้า ชะเอม เอาเสมหะภาค ทำเป็นจุน บดละลายน้ำผึ้งก็ได้
น้ำตาลกรวดก็ได้ ให้กินแก้ไอแห้งเสียงดังกะซาบ เกิดเพื่อลมชื้นหาย ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๗ ชนิด รวมปริมาณ ๗ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ชิงแห้ง	๑ ส่วน
ชะเอมไทย	๑ ส่วน
ดีปลี	๑ ส่วน
พรมมิ (ราก)	๑ ส่วน
พริกไทย	๑ ส่วน
แมงลัก (ราก)	๑ ส่วน
ว่านน้า	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้ไอแห้ง เสมหะน้อย ระคายคอ และเสียงแหบแห้ง

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑ ช้อนชา ละลายน้ำผึ้งหรือน้ำตาลกรวดกินวันละ ๓-๔ ครั้ง ก่อนอาหาร
หรือเมื่อมีอาการ

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในผู้ที่มิใช่ ร้อนใน เจ็บคอ

เอกสารอ้างอิง

๑. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก.
จารึกตำรายาวัดราชโอรสารามราชวรวิหาร. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก
ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับ
ยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๕๙, ๒๒ เมษายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๙๓ ง.
หน้า ๑-๑๕.

ยาแก้ไอ สูตร ๒

ที่มาของตำรับยา

แพทยศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๒ [๑, ๒]

“ถ้าชายหญิงผู้ใดให้ไอแห้งไม่มีเสมหะ ท่านให้เอาตรีกะฐก ๑ รากส้มกุ่มทั้ง ๒ รากเจตมูลเพลิง ๓ ส่วน บอระเพ็ด ๔ ส่วน ทำผงแล้วจึงปรุงผลจันทน์ ๑ ดอกจันทน์ ๑ กระวาน ๑ กานพลู ๑ เทียนทั้ง ๕ เอาสิ่งละ ๕ สลึง บดละลายน้ำผึ้งรวงกิน ๗ วัน”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๖ ชนิด รวมปริมาณ ๓๗๘.๗๕ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
บอระเพ็ด	๖๐ กรัม
เจตมูลเพลิงแดง	๔๕ กรัม
ส้มกุ่มน้อย	๓๐ กรัม
ส้มกุ่มใหญ่	๓๐ กรัม
กระวาน	๑๘.๗๕ กรัม
กานพลู	๑๘.๗๕ กรัม
ดอกจันทน์	๑๘.๗๕ กรัม
เทียนขาว	๑๘.๗๕ กรัม
เทียนขาวเปลือก	๑๘.๗๕ กรัม
เทียนดำ	๑๘.๗๕ กรัม
เทียนแดง	๑๘.๗๕ กรัม
เทียนตาตั๊กแตน	๑๘.๗๕ กรัม
ลูกจันทน์	๑๘.๗๕ กรัม
ขิงแห้ง	๑๕ กรัม
ดีปลี	๑๕ กรัม
พริกไทย	๑๕ กรัม

สรรพคุณ

บรรเทาอาการไอที่ไม่มีเสมหะ

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒), ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)

ขนาดและวิธีการใช้

ยาผง ครั้งละ ๐.๕-๑ กรัม ละลายน้ำผึ้งกินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น หรือเมื่อมีอาการ

ยาลูกกลอน ครั้งละ ๐.๕-๑ กรัม ละลายน้ำผึ้งกินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหารเช้า กลางวัน และเย็น หรือเมื่อมีอาการ

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในผู้ที่มิใช่

ข้อมูลเพิ่มเติม

จากประสบการณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิพบว่า ยาขนานนี้ใช้รักษาโรคหอบหืดหรือผู้ป่วยที่มีอาการหวัดเนื่องจากแพ้อากาศ

เอกสารอ้างอิง

๑. พิษณุประสาทเวช, พระยา. แพทยศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภการจำรูญ ถนนอัษฎางค์; ร.ศ. ๑๒๖.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๓๑ ง. หน้า ๑.

ยาแก้ไอ ขับเสมหะ สูตร ๑

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“จะกล่าวลักษณะสมุฏฐาน ๔ ประการนั้น คือ เสมหะสมุฏฐาน ปิตตะสมุฏฐาน วาตะสมุฏฐาน สันนิปาตะสมุฏฐาน นั้นก่อนเป็นอาทิ ให้แพทย์ทั้งหลายพึงรู้โดยสังเขปอันนี้อยู่ในคัมภีร์สมุฏฐานวินิจฉัยนั้นเสร็จแล้ว ฯ ในลำดับนี้ จะแสดงลักษณะเสมหะสมุฏฐานเป็นปฐม คือย่ำรุ่งแล้วไปจน ๔ โมงเช้า เป็นอำเภอแห่งเสมหะสมุฏฐาน มีอาการกระทำให้ตัวร้อนตัวเย็นให้ชนลูกขนพอง บางทีให้เสโทตก ให้กลัดอก บางทีให้หลับเชื่อมมัวแล้วให้เป็นหวัดแลไอ ให้เปื้ออาหาร ให้สวิงสวายโทษอันนี้เกิดแต่กองเสมหะสมุฏฐาน ฯ

อนึ่ง เอา สมอไทย สมอพิเภก มะขามป้อม รากมะแว้งต้น รากมะแว้งเครือ รากมะเขือขื่น รากมะกล่ำต้น วานน้ำ ชะเอมเทศ ดีปลีข้าง เสมอภาคทำเป็นจุมพตทำแห้งไว้ละลายน้ำร้อนกิน แก้เสมหะสมุฏฐานโรคนั้นหาย ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๐ ชนิด รวมปริมาณ ๑๐ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ชะเอมเทศ	๑ ส่วน
ดีปลี	๑ ส่วน
มะกล่ำต้น	๑ ส่วน
มะขามป้อม (เนื้อผล)	๑ ส่วน
มะเขือขื่น	๑ ส่วน
มะแว้งเครือ (ราก)	๑ ส่วน
มะแว้งต้น (ราก)	๑ ส่วน
วานน้ำ	๑ ส่วน
สมอไทย (เนื้อผล)	๑ ส่วน
สมอพิเภก (เนื้อผล)	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้ไอ ขับเสมหะ

รูปแบบยา

ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๐.๖-๑.๒ กรัม ละลายน้ำร้อนกินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน และเย็น

ข้อมูลเพิ่มเติม

ในสูตรตำรับดีปลีข้างหาได้ยาก จึงเปลี่ยนมาใช้ดีปลี ซึ่งหาได้ง่ายและมีสรรพคุณเหมือนกัน

เอกสารอ้างอิง

๑. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาแก้ไอ ขับเสมหะ สูตร ๒

ชื่ออื่น ยาแก้ไอเพื่อเสมหะ
ที่มาของตำรับยา คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๓ [๑]

“...ยาแก้ไอเพื่อเสมหะ เอาลูกจันทน์ ดอกจันทน์ ลูกกระวาน กานพลู พริกไทย ดีปลี หัวหอม หัวกระเทียม ชะเอมเทศ รากส้มกุ้งน้อย รากมะแว้งเครือ รากมะเขือขึ้น รากมะกล่ำเครือ เปลือกมะกล่ำต้น เอาเสมอภาค ผักส้มป่อยเท่ายาทั้งหลาย บดละลายน้ำมะขามเปียกแทรกเกลือกวาด...”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๑๕ ชนิด รวมปริมาณ ๒๘ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ส้มป่อย (ผัก)	๑๔ ส่วน
กระเทียม	๑ ส่วน
กระวาน	๑ ส่วน
กานพลู	๑ ส่วน
ชะเอมเทศ	๑ ส่วน
ดอกจันทน์	๑ ส่วน
ดีปลี	๑ ส่วน
พริกไทย	๑ ส่วน
มะกล่ำเครือ	๑ ส่วน
มะกล่ำต้น	๑ ส่วน
มะเขือขึ้น	๑ ส่วน
มะแว้งเครือ (ราก)	๑ ส่วน
ลูกจันทน์	๑ ส่วน
ส้มกุ้งน้อย	๑ ส่วน
หอม	๑ ส่วน

สรรพคุณ แก้ไอ ขับเสมหะ
รูปแบบยา ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)
ขนาดและวิธีการใช้ ครั้งละ ๓-๕ กรัม ละลายน้ำมะขามเปียกแทรกเกลือ กินหรือกวาดคอวันละ ๑-๓ ครั้ง ตามอาการหนักเบา
ข้อห้ามใช้ ห้ามใช้ในเด็ก
ข้อมูลเพิ่มเติม ตัวยาส้มป่อยต้องปิ้งไฟก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๓๔)
เอกสารอ้างอิง

๑. โสภิตบรรณลักษณ์, ขุน (อำพัน กิตติขจร). คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๓. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อุตสาหกรรมการพิมพ์; ๒๕๐๔.

ยาแก้ไอคอแหบแห้ง

ที่มาของตำรับยา

ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๒ [๑, ๒]

“๑ ยาแก้คอแหบแห้งไม่มีน้ำเซพะ เอาเซพะเอม ๑ คีตะกะเทียม ๑ ขิงแห้ง ๑ คีตะหอม ๑ เกลือรำหัดกิน มีน้ำเซพะแล ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๔ ชนิด รวมปริมาณ ๔ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระเทียม	๑ ส่วน
ขิงแห้ง	๑ ส่วน
เซพะเอมไทย	๑ ส่วน
หอม	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้ไอที่ไม่มีเสมหะ คอแห้ง เสียงแห้ง

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑ ช้อนชา แทรกเกลือเล็กน้อยกินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน และเย็น หรือเมื่อมีอาการ

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน); ๒๕๔๒. หน้า ๑๙๘.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.

ยาแก้ไอผสมกานพลู

ที่มาของตำรับยา

สูตรตำรับนี้มีที่มาจากเภสัชตำรับโรงพยาบาล โรงพยาบาลอุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี เสนอเข้าสู่รายการบัญชียาหลักแห่งชาติ เป็นตำรับที่ตั้งขึ้นตามองค์ความรู้การแพทย์แผนไทย [๑]

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๕ ชนิด รวมปริมาณ ๑๐๒ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ชะเอมเทศ	๔๘ กรัม
บ๊วย	๑๖ กรัม
มะนาว (ผลดอง)	๑๐ กรัม
น้ำตาลกรวด	๔ กรัม
เกลือดีสะระแห่น	๓ กรัม
พิมเสน	๓ กรัม
กานพลู	๒ กรัม
แก้กฮวย	๒ กรัม
มะขามป้อม (เนื้อผล)	๒ กรัม
มะแว้งเครือ	๒ กรัม
ว่านน้ำ	๒ กรัม
ส้มจีน	๒ กรัม
สมอพิเภก (เนื้อผล)	๒ กรัม
หล่อฮั้งก้วย	๒ กรัม
อบเชยไทย	๒ กรัม

สรรพคุณ

บรรเทาอาการไอ ขับเสมหะ ทำให้ชุ่มคอ

รูปแบบยา

ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๓๐๐ มิลลิกรัม รับประทานทุก ๔ ชั่วโมง

เอกสารอ้างอิง

๑. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๓๐๓).

ยาแก้ไอผสมตรีผลา

ชื่ออื่น ยาแก้ไอ แก้ไอ แก้รอก แก้สะอึก [๑, ๒]

ที่มาของตำรับยา แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑ [๑, ๒]

“อันว่าลักษณะทรงโจรทรงเพลิงนั้นย่อมมีเหตุจูงกัน ให้แพทย์พึงรู้อย่างนี้ ทรงโจรทรงเพลิงนั้นย่อมบังเกิดแก่กุมาร คือ ถ้าเกิดวันอาทิตย์วันเสาร์นั้น บางทีกุมารเกิดวันอาทิตย์ทรงเพลิงเป็นเจ้าเรือนทรงโจรแซก บางทีกุมารเกิดวันเสาร์ทรงโจรเป็นเจ้าเรือน ทรงเพลิงแซก เข้าเป็นสองชื่ออยู่ดังนี้จึงเรียกว่าทรงโจร ทรงเพลิง มีลักษณะดังนี้ต่างกันออกทับทรงเพลิง คือ แม่ทรงโจรนั้นตั้งขึ้นกลางลิ้นไก่ เข้าไปหาแม่ตั้งเมล็ดเข้าเม่า จึงกระทำให้คอแห้งกินเข้ากินนมมิได้ ให้ตาฟางก่อน สดทาเหลืองเหมือนดังควันเทียน แล้วให้เชื่อมมันให้ตัวร้อน ครั้นวางยาขอบ ถอยลงไปให้แต่ ๔ เดือน ๕ เดือน แล้วค่อยกลับขึ้นมาใหม่ ให้อยากพริกแลของควาซึ่งชอบกับโรค เมื่อจะกำเริบขึ้นนั้น กระทำให้ลงท้องจะนับเวลามีได้ เป็นโลหิตเสมหะเน่าออกมา แล้วให้แปรเป็นไปต่าง ๆ แลให้ชุบผอมสันแห้ง เป็นหนามตั้งหนึ่งกระเบน ตากที่ตั้งเป็นเกล็ดกระดี่ขึ้นก่อนแล้วจึงแดงลามออกไปก็กลายเป็นต้อกันหอยอยู่ประมาณ ๔ วัน ๕ วัน ก็แตกออก กุมารผู้นั้นก็ถึงแก่ความตาย

ยาแก้ไอ แก้ไอ แก้รอก แก้สะอึก ขนानนี้เอา ตรีผลา ๑ กระพังโหม ๑ ผักหวาน ๑ ใบกระเพรา ๑ ใบมะกล่ำเครือ ๑ รวมยา ๗ สิ่งนี้ เอาเสมอภาค บดละลายน้ำผึ้งทาเลีย”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๗ ชนิด รวมปริมาณ ๗ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระพังโหม	๑ ส่วน
กะเพรา	๑ ส่วน
ผักหวาน	๑ ส่วน
มะกล่ำเครือ (ใบ)	๑ ส่วน
มะขามป้อม	๑ ส่วน
สมอไทย	๑ ส่วน
สมอพิเภก	๑ ส่วน

สรรพคุณ แก้วระคายคอ แก้ไอ แก้อาเจียน แก้สะอึก

รูปแบบยา ยาเม็ด (ดูภาคผนวก ๓.๔.๒)

ขนาดและวิธีการใช้ ครั้งละ ๑๐๐ มิลลิกรัม ละลายน้ำผึ้ง อมหรือทาเลียวันละ ๒ ครั้ง เช้าและเย็น

เอกสารอ้างอิง

๑. พิศณุประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภการจำรูญ ถนนอัษฎางค์; ร.ศ. ๑๒๘.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑.

ยาแก้ไอผสมมะขามป้อม

ที่มาของตำรับยา

สูตรตำรับนี้มีที่มาจากเภสัชตำรับโรงพยาบาล โรงพยาบาลอุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี เสนอเข้าสู่รายการบัญชียาหลักแห่งชาติ เป็นตำรับที่ตั้งขึ้นตามองค์ความรู้การแพทย์แผนไทย [๑]

สูตรตำรับยา

ในยาน้ำ ๑๐๐ มิลลิลิตร ประกอบด้วยตัวยา ๑๐ ชนิด ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
มะขามป้อม (สารสกัด ความเข้มข้น ๒๕%)	๓๐ มิลลิลิตร
ชะเอมเทศ (liquid extract)	๕ มิลลิลิตร
น้ำตาลทรายแดง	๔๐ มิลลิกรัม
มะนาว (ผลดอง)	๘ มิลลิกรัม
ส้มจีน	๓.๓ มิลลิกรัม
บัว	๓ มิลลิกรัม
สมอพิเภก	๓ มิลลิกรัม
หล่อฮั้งก้วย	๒ มิลลิกรัม
สมอไทย	๑ มิลลิกรัม
เก๋ลิ้นจี่	๐.๐๘ มิลลิกรัม

สรรพคุณ

บรรเทาอาการไอ ขับเสมหะ

รูปแบบยา

ยาต้ม (ดูภาคผนวก ๓.๑.๔)

ขนาดและวิธีการใช้

จิบเมื่อมีอาการไอทุก ๔ ชั่วโมง

คำเตือน

- ควรระวังการใช้ในผู้ป่วยเบาหวานที่ไม่สามารถควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดได้ เนื่องจากในสูตรตำรับมีน้ำตาลเป็นสารแต่งรส
- ควรระวังการใช้ในผู้ป่วยที่ท้องเสียง่าย เนื่องจากมะขามป้อมมีฤทธิ์เป็นยาระบาย

ข้อมูลเพิ่มเติม

หากผลิตยาในระดับอุตสาหกรรม ควรใส่สารกันเสียตามประกาศของกระทรวงสาธารณสุข

เอกสารอ้างอิง

๑. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๓๐๔).

ยาแก้ไอผสมมะนาวดอง

ที่มาของตำรับยา

สูตรตำรับนี้มีที่มาจากเภสัชตำรับโรงพยาบาล โรงพยาบาลพล จังหวัดขอนแก่น เสนอเข้าสู่รายการบัญชียาหลักแห่งชาติ เดิมชื่อยาแก้ไอพลทิพย์ เป็นตำรับที่ตั้งขึ้น ตามองค์ความรู้การแพทย์แผนไทย [๑]

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๙ ชนิด รวมปริมาณ ๙๙ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
บัว	๓๕ กรัม
มะนาว (ผลดอง)	๓๕ กรัม
ชะเอมเทศ	๑๗ กรัม
ชะเอมไทย	๓ กรัม
อบเชยญวน	๓ กรัม
เกลือดีสะระแห่น	๒ กรัม
มะแว้งเครือ	๒ กรัม
กานพลู	๑ กรัม
มะขามป้อม	๑ กรัม

สรรพคุณ

บรรเทาอาการไอ ขับเสมหะ ทำให้ชุ่มคอ

รูปแบบยา

ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๓๐๐ มิลลิกรัม เมื่อมีอาการไอทุก ๔ ชั่วโมง

เอกสารอ้างอิง

๑. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๓๐๔).

ยาแก้ไอพื้นบ้านอีสาน

ที่มาของตำรับยา

สูตรตำรับนี้มีที่มาจากเภสัชตำรับโรงพยาบาล โรงพยาบาลกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ เสนอเข้าสู่รายการบัญชียาหลักแห่งชาติ เดิมชื่อยาแก้ไอมองคร่อ เป็นตำรับที่ตั้งขึ้นตามองค์ความรู้การแพทย์แผนไทย มีบันทึกการใช้ในโรงพยาบาลตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๘ [๑]

สูตรตำรับยา

ในยาน้ำ ๑๐๐ มิลลิลิตร ประกอบด้วยตัวยา ๑๗ ชนิด ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
น้ำตาลทรายแดง	๕,๐๐๐ มิลลิกรัม
มะขามป้อม	๒,๐๐๐ มิลลิกรัม
ชะเอมไทย (ราก)	๑,๘๐๐ มิลลิกรัม
สมอไทย	๑,๖๐๐ มิลลิกรัม
กะเพราแดง	๖๐๐ มิลลิกรัม
ขมิ้นอ้อย	๖๐๐ มิลลิกรัม
ชะเอมเทศ	๖๐๐ มิลลิกรัม
เกลือสินเธาว์	๔๐๐ มิลลิกรัม
ขิง	๒๐๐ มิลลิกรัม
ดีปลี	๒๐๐ มิลลิกรัม
สารส้ม	๑๔๐ มิลลิกรัม
โกฐจุฬาลัมพา	๑๐๐ มิลลิกรัม
ชะพลู	๑๐๐ มิลลิกรัม
พริกไทยอ่อน	๑๐๐ มิลลิกรัม
กานพลู	๖๐ มิลลิกรัม
เกล็ดสะระแหน่	๓๐ มิลลิกรัม
น้ำผึ้ง	๕ มิลลิกรัม

สรรพคุณ

บรรเทาอาการไอ ขับเสมหะ

รูปแบบยา

ยาต้ม (ดูภาคผนวก ๓.๑.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

จิบเมื่อมีอาการไอทุก ๔ ชั่วโมง จิบขณะยาเย็น

ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา

ข้อมูลเพิ่มเติม

ตัวยาสารส้มต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๐)

เอกสารอ้างอิง

๑. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๓๐๕).

ยาแก้ไอเพื่อลม

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกวัดราชโอรสารามราชวรวิหาร [๑, ๒]

“จะกล่าวสรรพโรค คือ ไอเสียงแหบแห้ง บังเกิดเพื่อลมนั้น ให้เสมหะออกมา มีสีให้ระคายลำคอ ...ถ้าจะแก้เอาสะค้ำน เจตมูลเพลิง กานพลู กระวาน ตริโกฎก เยื่อมะขามเปียก กะเพราแดง สมอไทย เอาเสมหะภาค ทำเป็นจุมแทรกน้ามะนาวให้กิน แก้ไอเสียงแหบแห้งเพื่อลม แก้กินอาหารมิได้ไม่มีรส แก้เสมหะ แก้วรัตตังว กี่หาย ฯ...”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๐ ชนิด รวมปริมาณ ๑๐ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระวาน	๑ ส่วน
กะเพราแดง	๑ ส่วน
กานพลู	๑ ส่วน
ชิงแห้ง	๑ ส่วน
เจตมูลเพลิงแดง	๑ ส่วน
ดีปลี	๑ ส่วน
พริกไทย	๑ ส่วน
มะขามเปียก	๑ ส่วน
สมอไทย (เนื้อผล)	๑ ส่วน
สะค้ำน	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้ไอเสียงแหบแห้งอันเกิดจากลม และทำให้มีเสมหะสีด้า

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑ ช้อนชา ละลายน้ามะนาวกินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน และเย็น

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ผู้ป่วยที่มีอาการไข้หรือเจ็บคอ

เอกสารอ้างอิง

๑. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. จารึกตำรายาวัดราชโอรสารามราชวรวิหาร. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๕๙, ๒๒ เมษายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๙๓ ง. หน้า ๑-๑๕.

ยาซี่ฝั้งกัดแผล แผลฝีมีปลวก

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ซี่ฝั้งกัดแผลแผลฝีมีปลวก ให้เอาลูกสะบ้ามอญ ๑ เม็ดละมุดสีดา ๑ เม็ดสลอด ๑ จุนสี ๑ สุพรรณธัน ๑ หัวกระดาดทั้ง ๒ หัวบุก ๑ หัวกลอย ๑ หัวอุตพิต ๑ เบี้ยจั่นเผาไฟ ๑ ยาทั้งนี้บดละเอียดละลายน้ำมันดิบ เมื่อหุงเอาซี่ฝั้งใส่น้อยหนึ่งหุงเป็นซี่ฝั้งกัดปลวกดีนักแล ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๑๓ ชนิด รวมปริมาณ ๓๐.๒๕ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
น้ำมันยางนา*	๒๐ ส่วน
กระดาดขาว	๑ ส่วน
กระดาดแดง	๑ ส่วน
กลอย	๑ ส่วน
บุก	๑ ส่วน
เบี้ยจั่น (เผาไฟ)	๑ ส่วน
ละมุดสีดา	๑ ส่วน
สลอด	๑ ส่วน
สะบ้ามอญ	๑ ส่วน
สุพรรณธัน	๑ ส่วน
อุตพิต	๑ ส่วน
จุนสี	๐.๒๕ ส่วน

*ตำรับนี้ใช้น้ำมันยางนาแทนน้ำมันดิบ

- สรรพคุณ** กัดแผลที่มีหนองและแก้มฝีปลวก
- รูปแบบยา** ยาซี่ฝั้ง (ดูภาคผนวก ๓.๑๒)
- วิธีปรุงยา** ตัวยากระดาดขาว กระดาดแดง กลอย บุก เบี้ยจั่น สุพรรณธัน อุตพิต และจุนสี มาบดละเอียด และนำตัวยาละมุดสีดา สลอด และสะบ้ามอญ นำเยื่อหุ้มเมล็ดออก ทูบให้แตก จากนั้นนำยาทั้งหมดมาหุงกับน้ำมันยางนา เติมซี่ฝั้ง ๑ ส่วนต่อน้ำมันที่เคี้ยวได้ ๓ ส่วน ทำเป็นยาซี่ฝั้ง
- ขนาดและวิธีการใช้** ทาบริเวณที่เป็นวันละ ๒-๓ ครั้ง
- ข้อมูลเพิ่มเติม** - เติมยาตำรับนี้มีตัวยาจุนสี ๑ บาท ซึ่งจุนสีมีฤทธิ์กัดหนองแรงมาก ควรลดปริมาณจุนสีลงมาเหลือเพียง ๑ ใน ๔ ของตัวยาทั้งหมด หากแผลผู้ป่วยไม่มีหนอง ไม่ต้องใส่จุนสีก็ได้

- ตัวยาถูกสะสมบ้างมอญ เมล็ดละมุดสีดำ และเมล็ดสลอดนั้น ไม่สามารถบดได้ และต้องใช้เป็นตัวยาสด โดยต้องเอาเปลือกหุ้มเมล็ดออกและนำมาทุบ จากนั้นจึงนำมาหุงกับน้ำมันยางนา
- ควรเพิ่มเติมในส่วนของปริมาณขี้ผึ้ง เป็น ๑ ใน ๓ ของน้ำมันที่เคี้ยวได้ และต้องเป็นขี้ผึ้งแท้ เนื่องจากมีสรรพคุณในการช่วยเรียกเนื้อ
- ควรใช้ยาตำรับอื่นพอกเพื่อดูหนองออกให้หมดก่อนใช้ยาตำรับนี้
- ตัวยากระดาดขาวต้องปิ้งไฟหรือหนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑)
- ตัวยากระดาดแดงต้องปิ้งไฟหรือหนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒)
- ตัวยาถอยต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๓)
- ตัวยาบุกต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๗)
- ตัวยาสลอดต้องฆ่าฤทธิ์ก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๓๖)
- ตัวยาอุตุพิตต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๕๐)
- ตัวยาจุนสีต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๑)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๓๙. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๓.

ยาขี้ผึ้งแก้โรคผิวหนัง

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ขี้ผึ้งมะเร็ง เอา ปูน ๑ เสน ๑ ลูกในสะบ้า ๑ ลูกกระเบา ๑ น้ำมันปลา ๑ กวนกันแตกแต่พอปิดได้ เอาเถิด ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๕ ชนิด รวมปริมาณ ๕ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระเบา	๑ ส่วน
น้ำมันปลา	๑ ส่วน
ปูนแดง	๑ ส่วน
พิมเสน	๑ ส่วน
สะบ้า	๑ ส่วน

สรรพคุณ	แก้โรคผิวหนัง
รูปแบบยา	ยาขี้ผึ้ง (ดูภาคผนวก ๓.๑๒)
วิธีปรุงยา	นำตัวยากระเบาและลูกสะบ้า ตำให้ละเอียด จากนั้นนำตัวยาคืออื่น ๆ มาผสมกันและกวนจนเป็นเนื้อเดียวกัน
ขนาดและวิธีการใช้	ทาบริเวณที่เป็นวันละ ๒-๓ ครั้ง
ข้อมูลเพิ่มเติม	ตัวยาน้ำมันปลา เป็นน้ำมันที่ได้จากการเจียวน้ำมันจากไขมันในท้องของปลาสวาย
เอกสารอ้างอิง	

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๕๗. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๙) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๒.

ยาขี้ผึ้งแดงใส่ผี

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ขี้ผึ้งแดง เอา น้ำมันดิบ ๑ ขี้ผึ้ง ๑ ชันตะเคียน ๑ สีเสียดเทศ ๑ ว่านกีบแรด ว่านร้อนทอง เปลือกเม็ดมะขามคว่ำ ๑ ดินคาวี ๑ ถลุงให้คงแต่น้ำมันใส่ผีแลบาดแผล ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๘ ชนิด รวมปริมาณ ๗ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ชันตะเคียน	๑ ส่วน
ดินคาวี	๑ ส่วน
น้ำมันยางนา*	๑ ส่วน
มะขาม (เปลือกเมล็ดคว่ำ)	๑ ส่วน
ว่านกีบแรด	๑ ส่วน
ว่านร้อนทอง	๑ ส่วน
สีเสียดเทศ	๑ ส่วน

*ตำรับนี้ใช้น้ำมันยางนาแทนน้ำมันดิบ

สรรพคุณ	รักษาฝีและบาดแผล
รูปแบบยา	ยาขี้ผึ้ง (ดูภาคผนวก ๓.๑๒)
วิธีปรุงยา	นำตัวยามะขาม ว่านกีบแรด ว่านร้อนทอง และสีเสียดเทศ มาบดให้ละเอียด ผสมกับตัวยาชันตะเคียน ดินคาวี และน้ำมันยางนา จากนั้นนำไปเคี่ยว กรองเอาแต่น้ำมัน เติมขี้ผึ้ง ๑ ส่วน ต่อน้ำมันที่เคี่ยวได้ ๓ ส่วน ทำเป็นยาขี้ผึ้ง
ขนาดและวิธีการใช้	ทาบริเวณที่เป็นวันละ ๒-๓ ครั้ง

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตัวยาดินคาวี คือ ดินที่มีสีเหลืองส้มคล้ายมันปู มีรสเค็มเปรี้ยว พบบริเวณป่าชายเลน หรือหนองน้ำที่เป็นน้ำกร่อย
- ตัวยาสี่เสียดเทศต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๑)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๕๗. หมวดเวชศาสตร์.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๙) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๒.

ยาขี้ผึ้งใบมะระ

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ขี้ผึ้งใบมะระ เอา น้ำมันมะพร้าว ๑ ใบมะระ ๑ ชั่ง ขมิ้นอ้อย ๑ ว่านนางคำ ๑ ตำด้วยกันคั้นเอาน้ำใส่กระทะ เคี่ยวไปให้คงแต่น้ำมัน แล้วจึงเอาขี้ผึ้งใส่ลงแต่พอสมควรเถิด ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๕ ชนิด ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ขมิ้นอ้อย	๑,๒๐๐ กรัม
มะระขี้้นก (ใบ)	๑,๒๐๐ กรัม
ว่านนางคำ	๑,๒๐๐ กรัม
น้ำมันมะพร้าว	๑ ลิตร

*ไม่รวมปริมาณน้ำมันมะพร้าว

สรรพคุณ

รักษาแผลฝีบวมอักเสบ ดับพิษฝี

รูปแบบยา

ยาขี้ผึ้ง (ดูภาคผนวก ๓.๑๒)

ขนาดและวิธีการใช้

ทาบริเวณที่เป็นวันละ ๒-๓ ครั้ง เช้า กลางวัน และเย็น

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๕๗. หมวดเวชศาสตร์.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๙) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๒.

ยาเขี้ยวน้อย

ที่มาของตำรับยา

๑. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑ [๑, ๒]

“๑ ยาชื่อเขี้ยวน้อยขนานนี้ท่านให้เอา ใบระงับพิษ ๑ ใบน้ำเต้า ๑ ใบหนาด ๑ ใบกระเม็ง ๑ ใบเสนียด ๑ ใบอังกาบ ๑ ตรีกระฎุก ขมิ้นอ้อย รวมยา ๑๐ สิ่งนี้เอาเสมอภาค บดทำแท่งไว้ ลลายสุรากินตามกำลังกุมารกินเข้าได้แล ห้ามตาลโจรอันทำให้เจ็บท้องแกลงท้องนั้นหาย ฯ”

๒. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑ [๓, ๔]

“ยาชื่อเขี้ยวน้อย ขนานนี้ท่านให้เอา ใบระงับพิษ ๑ ใบน้ำเต้า ๑ ใบหนาด ๑ ใบกระเม็ง ๑ ใบเสนียด ๑ ใบอังกาบ ๑ ตรีกระฎุก ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ รวมยา ๑๐ สิ่งนี้เอาส่วนเท่ากัน บดทำแท่งไว้ละลายน้ำเหล้ากินตามกำลังกุมาร กินเข้าได้แลห้ามตาลโจรอันทำให้เจ็บท้องแกลงท้องนั้นหายแล”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๐ ชนิด รวมปริมาณ ๑๐ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กะเม็ง	๑ ส่วน
ขมิ้นอ้อย	๑ ส่วน
ชิงแห้ง	๑ ส่วน
ดีปลี	๑ ส่วน
น้ำเต้า	๑ ส่วน
พริกไทย	๑ ส่วน
ระงับพิษ	๑ ส่วน
เสนียด	๑ ส่วน
หนาด	๑ ส่วน
อังกาบ	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้ตานโจร ซึ่งทำให้มีอาการปวดท้อง ท้องเสีย ช่วยเจริญอาหาร

รูปแบบยา

ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

เด็ก อายุ ๑-๓ เดือน ครั้งละ ๑๐๐-๒๐๐ มิลลิกรัม
อายุ ๔-๖ เดือน ครั้งละ ๒๐๐-๓๐๐ มิลลิกรัม
อายุ ๗-๑๒ เดือน ครั้งละ ๓๐๐-๔๐๐ มิลลิกรัม
อายุ ๑-๕ ปี ครั้งละ ๐.๕-๑ กรัม
อายุ ๖-๑๒ ปี ครั้งละ ๑-๑.๕ กรัม

ละลายน้ำสุรา ๑-๒ หยด กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในผู้ที่มีอาการท้องผูก

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน); ๒๕๔๒.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.

๓. พิศณุประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภการจำรูญ ถนนอัษฎางค์; ร.ศ. ๑๒๘.

๔. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑.

ยาเขียวเบญจขันธุ์

ที่มาของตำรับยา

คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๑ [๑]

“ยาเขียวเบญจขันธุ์ เอาใบผักกระฉอม ใบสันพร้าวหอม ใบฝ้ายแดง ใบสันพร้าวอมู พรมมิ ใบพิมเสน เอาเสมอภาค บดเป็นผงปั้นแท่ง แก้พิษไข้ร้อนกระหายน้ำ ละลายน้ำดอกไม้น้ำเมลิ็ดมะกอกเผาไฟ หรือน้ำรากบัวหลวงกิน”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๖ ชนิด รวมปริมาณ ๖ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ผักกระฉอม	๑ ส่วน
ฝ้ายแดง	๑ ส่วน
พรมมิ	๑ ส่วน
พิมเสนต้น	๑ ส่วน
สันพร้าวอมู	๑ ส่วน
สันพร้าวหอม	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้ไข้ ร้อนในกระหายน้ำ

รูปแบบยา

ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๖๐๐-๘๐๐ มิลลิกรัม ละลายน้ำดอกไม้น้ำเมลิ็ดมะกอกเผาไฟ หรือน้ำรากบัวหลวง กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน และเย็น

เอกสารอ้างอิง

๑. โสภิตบรรณลักษณ์, ขุน (อำพัน กิตติขจร). คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อุตสาหกรรมการพิมพ์; ๒๕๐๔.

ยาเขียวพิกุลทอง

ที่มาของตำรับยา

คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๑ [๑]

“ยาเขียวพิกุลทอง แก่ไข้ร้อนกระสับกระส่าย แก่ไข้พิษต่าง ๆ เอาใบเล็บครุฑ ใบทองพันชั่ง ใบพิมเสน ใบมะยม ใบมะเฟือง ใบสันพร้าวหอม ใบผักกระฉอม ใบหญ้านาง ใบเตยหอม ใบบอระเพ็ด ใบชิงช้าชาลี ใบตำลึง ใบผักเข้า หวานเปราะ เอาสิ่งละเท่ากัน เอาดอกพิกุลเท่ายาทั้ง บดบั่นแห้ง แก้วร้อนละลายน้ำดอกไม้หรือน้ำชาขาว ช้าวกินชะโลม”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๕ ชนิด รวมปริมาณ ๒๘ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
พิกุล	๑๔ ส่วน
ชิงช้าชาลี (ใบ)	๑ ส่วน
ตำลึง	๑ ส่วน
เตยหอม	๑ ส่วน
ทองพันชั่ง (ใบ)	๑ ส่วน
บอระเพ็ด (ใบ)	๑ ส่วน
เปราะหอม	๑ ส่วน
ผักกระฉอม	๑ ส่วน
พิมเสนต้น	๑ ส่วน
ผักข้าว (ใบ)	๑ ส่วน
มะเฟือง	๑ ส่วน
มะยม	๑ ส่วน
ย่านาง (ใบ)	๑ ส่วน
เล็บครุฑ	๑ ส่วน
สันพร้าวหอม	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้ไข้ตัวร้อน แก้ไข้พิษ

รูปแบบยา

ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๐.๖-๑.๒ กรัม ละลายน้ำดอกไม้หรือน้ำชาขาว ช้าวกินและชะโลมวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน และเย็น

เอกสารอ้างอิง

๑. โสภิตบรรณลักษณ์, ขุน (อำพัน กิตติขจร). คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อุตสาหกรรมการพิมพ์; ๒๕๐๔.

ยาเขียวหอม

ที่มาของตำรับยา

สูตรตำรับที่ใกล้เคียงตำรับนี้ พบในตำรับยาสภาอุณาโลมแดง ร.ศ. ๑๑๒ [๑, ๒]

“ยาเขียวหอม เอาใบมะกูด ใบมะเมีย ใบพิมเสน ใบสันพร้าวหอม ใบผกโฉม ว่านกีบแรด ว่านร้อนทอง
จันทน์แดง มหาสดำ เนรภูลี รากโครเคื้อ พิศนารถ เปราะหอม ดอกพิกุล ดอกบุนนาค ดอกสารภี เกสรบัวหลวง
ตำผงไว้”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๘ ชนิด รวมปริมาณ ๙๐ กรัม ดังนี้ [๓]

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
จันทน์ขาว	๕ กรัม
จันทน์แดง	๕ กรัม
เนรพูลี	๕ กรัม
บัวหลวง	๕ กรัม
บุนนาค	๕ กรัม
เปราะหอม	๕ กรัม
ผกโฉม	๕ กรัม
ผกหอม	๕ กรัม
พิกุล	๕ กรัม
พิมเสนต้น	๕ กรัม
พิชนาศน์	๕ กรัม
มหาสดำ	๕ กรัม
ว่านกีบแรด	๕ กรัม
ว่านร้อนทอง	๕ กรัม
สันพร้าวหอม	๕ กรัม
สารภี	๕ กรัม
หมากผู้	๕ กรัม
หมากเมีย	๕ กรัม

สรรพคุณ

บรรเทาอาการไข้ ร้อนในกระหายน้ำ แก้พิษหัด พิษอีสุกอีใส

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒), ยาเม็ด (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

ยาผง

ผู้ใหญ่ ครั้งละ ๑ กรัม ละลายน้ำกระสายยา กินทุก ๔-๖ ชั่วโมง เมื่อมีอาการ

เด็ก อายุ ๖-๑๒ ปี ครั้งละ ๕๐๐ มิลลิกรัม ละลายน้ำกระสายยา กินทุก ๔-๖ ชั่วโมง

เมื่อมีอาการ

กระสายยาที่ใช้

- บรรเทาอาการไข้ ร้อนในกระหายน้ำ ใช้น้ำสุกหรือน้ำดอกมะลิ
- แก้กพิษหัด พิษอีสุกอีใส ละลายน้ำรากผักชีต้ม ทั้งกินและชโลม*
- *การชโลม ใช้น้ำผงละลายน้ำ ๑ ต่อ ๓ แล้วชโลม (ประพรม) ทั่วตามตัวบริเวณที่ตุ่มใสยังไม่แตก

ยาเม็ด

ผู้ใหญ่ กินครั้งละ ๑ กรัม ทุก ๔-๖ ชั่วโมง เมื่อมีอาการ

เด็ก อายุ ๖-๑๒ ปี กินครั้งละ ๕๐๐ มิลลิกรัม ทุก ๔-๖ ชั่วโมง เมื่อมีอาการ

คำเตือน

- ไม่แนะนำให้ใช้ในผู้ที่สงสัยว่าเป็นไข้เลือดออก เนื่องจากอาจบดบังอาการของไข้เลือดออก

ข้อควรระวัง

- ควรระวังการใช้ยาในผู้ป่วยที่แพ้ละอองเกสรดอกไม้

ข้อมูลเพิ่มเติม

- หากใช้ยาเป็นเวลานานเกิน ๓ วัน แล้วอาการไม่ดีขึ้น ควรปรึกษาแพทย์
- ทางกรมแพทย์แผนไทยมีข้อแนะนำสำหรับผู้ป่วยหัด อีสุกอีใส โดยห้ามกินอาหารทะเล ไข่ และน้ำเย็น เนื่องจากผิดสำแดง
- ในสูตรตำรับนี้เดิมมีตัวยา “ไคร้เครือ” แต่ได้ตัดออกจากสูตรตำรับ เนื่องจากมีข้อมูลงานวิจัยบ่งชี้ว่า ไคร้เครือที่ใช้และจำหน่ายกันในท้องตลาด เป็นพืชในสกุล *Aristolochia* ซึ่งพืชในสกุลนี้มีรายงานว่าเป็นพิษต่อไต (nephrotoxicity) และเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๕ องค์การอนามัยโลกได้ประกาศให้พืชสกุล *Aristolochia* เป็นสารก่อมะเร็งในมนุษย์ [๓]

เอกสารอ้างอิง

๑. สภากาชาดไทย. ตำรายาสมุนไพรสมุนไพร ร.ศ. ๑๑๒. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : บริษัท รุ่งศิลป์ การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด; ๒๕๕๗. หน้า ๙.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๑) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๒๕ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๔๑ ง. หน้า ๒-๕.

๓. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๒๙๗).

ยาครรภ์รักษา

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาครรภ์รักษา โกฎทั้ง ๕ เทียนทั้ง ๕ จันทน์ทั้ง ๒ บัวทั้ง ๕ ชะลูด ๑ สมุลแว้ง ๑ แฝกหอม ๑ ขอนดอก ๑ สน ๑ กะทือ ๑”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๒๓ ชนิด รวมปริมาณ ๒๓ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กะทือ	๑ ส่วน
โกฎเขมา	๑ ส่วน
โกฎจุฬาลัมพา	๑ ส่วน
โกฎเชียง	๑ ส่วน
โกฎสอ	๑ ส่วน
โกฎหัวบัว	๑ ส่วน
ขนดอก	๑ ส่วน
จันทน์ขาว	๑ ส่วน
จันทน์แดง	๑ ส่วน
ชะลูด	๑ ส่วน
เทียนขาว	๑ ส่วน
เทียนข้าวเปลือก	๑ ส่วน
เทียนดำ	๑ ส่วน
เทียนแดง	๑ ส่วน
เทียนตาตั๊กแตน	๑ ส่วน
บัวจงกลนี้	๑ ส่วน
บัวนิลบล	๑ ส่วน
บัวลินจง	๑ ส่วน
บัวสัตตบรรณ	๑ ส่วน
บัวสัตตบุษย์	๑ ส่วน
แฝกหอม	๑ ส่วน
สน	๑ ส่วน
สมุลแว้ง	๑ ส่วน

สรรพคุณ

บำรุงครรภ์

รูปแบบยา

ยาต้ม (คู่มือฉบับพก ๓.๑.๓)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑๐๐ มิลลิลิตร ดื่มวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้าและเย็น ดื่มขณะยาเย็นอุ่น
ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา

- ข้อควรระวัง**
- ไม่ควรใช้ยาติดต่อกันเป็นเวลานานเกิน ๗ วัน
 - หากอาการไม่ดีขึ้น ควรพบแพทย์

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๔๕. หมวดเวชศาสตร์.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๒.

ยาคันธารส

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“๑ คันธารส เอาจันทน์ชะมด จันทนา ลูกผักชี ลูกผักกาด รากย่านาง ไพล กระจाय ชะเอมเทศ บดทำแห้งไว้ แก้คั้งละลายน้ำดอกไม้ แก้จับแก้ม้วน้ำสมอ แก้หอบน้ำถั่วพู แก้รากน้ำลูกลอยแทรกหน้าฝั้งกินหายแล ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๘ ชนิด รวมปริมาณ ๘ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระจाय	๑ ส่วน
จันทน์ชะมด	๑ ส่วน
จันทนา	๑ ส่วน
ชะเอมเทศ	๑ ส่วน
ไพล	๑ ส่วน
เมล็ดพรณผักกาด	๑ ส่วน
ย่านาง	๑ ส่วน
ลูกชีลา	๑ ส่วน

สรรพคุณ แก้คั้ง แก้จับแก้ม้ว แก้หอบ แก้อาเจียน

รูปแบบยา ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

เด็ก	อายุ ๑-๖ เดือน	ครั้งละ ๑๐๐-๒๐๐ มิลลิกรัม
	อายุ ๖ เดือน-๑ ปี	ครั้งละ ๓๐๐-๔๐๐ มิลลิกรัม
	อายุ ๑-๓ ปี	ครั้งละ ๕๐๐-๖๐๐ มิลลิกรัม
	อายุ ๓-๖ ปี	ครั้งละ ๐.๗-๑ กรัม
	อายุ ๖-๑๒ ปี	ครั้งละ ๑-๑.๕ กรัม

ละลายน้ำกระสายยา กินวันละ ๓ ครั้ง เช้า กลางวัน และเย็น หรือเมื่อมีอาการ

กระสายยาที่ใช้

- แก้วคลั่ง ละลายน้ำดอกไม้ม
- แก้วจับแก้วม้ว ละลายน้ำสมอไทย
- แก้วหอบ ละลายน้ำถั่วพู
- แก้วอาเจียน ละลายน้ำลูกยอแทรกน้ำผึ้ง
- ควรระวังการใช้ในเด็กที่มีไข้สูงเกิน ๓๘.๕ องศาเซลเซียส หรือเด็กที่มีอาการแข็งขี้ม
- ไม่ควรใช้ยานี้ติดต่อกันนานเกิน ๓-๕ วัน
- หากอาการไม่ดีขึ้น ควรปรึกษาแพทย์

คำเตือน

ข้อควรระวัง

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๓๘. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๒.

ยาคุตุะราด

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“๑ยาคุตุะราด เอาข้าวเย็นจีน หนัก ๕ ตำลึง เทียนดำ ๑ ตำลึง ๑ บาท รากตานหม่อน ๓ ตำลึง ลูกพันธุ์ผักกาด ๑ บาท กำมะถัน ๒ สลึง ยาทั้งนี้ ต้ม ๓ เอา ๑ กินดีแล ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๕ ชนิด รวมปริมาณ ๓๓๗.๕ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ตานหม่อน (ราก)	๑๘๐ กรัม
เทียนดำ	๗๕ กรัม
ข้าวเย็นใต้	๖๐ กรัม
เมล็ดพรรณผักกาด	๑๕ กรัม
กำมะถัน	๗.๕ กรัม

สรรพคุณ

แก้คุตุะราด

รูปแบบยา

ยาต้ม (คูภาคผนวก ๓.๑.๓)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๓๐-๖๐ มิลลิลิตร กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น ให้ดื่มตามอาการของโรคและกำลังของผู้ป่วย ต้มขณะยายังอุ่น ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา

ข้อมูลเพิ่มเติม

ตัวยาข้าวเย็นจีน ๕ ตำลึง ในยาตำรับนี้ เทียบเท่ากับการใช้ข้าวเย็นใต้ ๑ ตำลึง

เอกสารอ้างอิง

- หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๓๑๕. หมวดเวชศาสตร์.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๐) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๒๕ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๔๑ ง. หน้า ๑.

ยาช้องไชย

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“๑ จะกล่าวด้วยคัมภีร์ยาคือวิเศษสรรพคุณสำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวลไว้ ให้แก้สรรพโรค ทั้งปวงต่าง ๆ สืบกันมา ๆ ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยาที่จะแก้ซึ่งสรรพโรคอันบังเกิดแต่ฤดูธาตุ สมุฏฐานวิบัติให้จลนเป็นไป กล่าวคือเสียงแห่งเสียงแหบเสียงเครือ ระคนด้วยอิมะภายนอกให้บังเกิดโดยนัยดังนี้ ๆ ยาช้องไชย เอาน้ำตาลกรวด น้ำตาลทราย น้ำตาลโตนด น้ำผึ้ง น้ำอ้อย น้ำเกลือ สิ่งละส่วน น้ำขิง น้ำใบเถาคัน สิ่งละ ๒ ส่วน น้ำมะขามเปียก ๔ ส่วน แล้วเอาใส่กระทะทองแดงตั้งไฟรุมไปให้ชันจนป็น ได้ให้ทาลิ้น กินไปเนื่องเนื่อง แก้เสียงแหบแก้เสมหะเหนียวให้จามตินัก ๆ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๐ ชนิด รวมปริมาณ ๑๔ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
น้ำมะขามเปียก	๔ ส่วน
น้ำขิง	๒ ส่วน
น้ำใบเถาคัน	๒ ส่วน
น้ำเกลือ	๑ ส่วน
น้ำตาลกรวด	๑ ส่วน
น้ำตาลโตนด	๑ ส่วน
น้ำตาลทราย	๑ ส่วน
น้ำผึ้ง	๑ ส่วน
น้ำอ้อย	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้เสียงแหบแห้ง เสมหะเหนียว

รูปแบบยา

ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๐.๕-๑ กรัม วันละ ๓ ครั้ง เช้า กลางวัน และเย็น หรือเมื่อมีอาการ

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในผู้ป่วยโรคเบาหวาน

เอกสารอ้างอิง

- สำนักคัมภีร์กรมวิทย์ปัญหาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาจันทลีลา

ชื่ออื่น

ยาจันทลีลา [๑, ๒]

ที่มาของตำรับยา

สูตรตำรับที่ใกล้เคียงตำรับนี้ พบในเวชศึกษา แพทย์ศาสตร์สังเขป เล่ม ๑ [๑, ๒]

“ยาจันทลีลา แก้อาการไข้ทั้งปวงถึงอับจน ถึงช้ำตาตั้งไปก็ดี ใช้บุรณกรรมแล้วหาย ท่านให้เอา โกฎสู ๑ โกฎเขมา ๑ โกฎจุฬาลัมพา ๑ จันทน์ทั้งสอง ๑ ลูกกะตอม ๑ บรเพ็ด ๑ ปลาไหลเผือก ๑ เอาเสมอภาค แทรกพิมเสนผสมบดละลายน้ำชาเข้าก็ได้ ใช้มานานแล้ว ท่านตีราคาไว้ซึ่งทองหนึ่ง แล”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๙ ชนิด รวมปริมาณ ๙๙ กรัม ดังนี้ [๓]

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระตอม	๑๒ กรัม
โกฏูเขมา	๑๒ กรัม
โกฏูจุฬาลัมพา	๑๒ กรัม
โกฏูสู	๑๒ กรัม
จันทน์ขาว	๑๒ กรัม
จันทน์แดง	๑๒ กรัม
บรเพ็ด	๑๒ กรัม
ปลาไหลเผือก	๑๒ กรัม
พิมเสน	๓ กรัม

สรรพคุณ

บรรเทาอาการไข้ตัวร้อน ไข้เปลี่ยนฤดู

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒), ยาแคปซูล (ดูภาคผนวก ๓.๓), ยาเม็ด (ดูภาคผนวก ๓.๔.๒)

ขนาดและวิธีการใช้

ยาผง

ผู้ใหญ่ ครั้งละ ๑-๒ กรัม ละลายน้ำสุกหรือน้ำชาขำกินทุก ๓-๔ ชั่วโมง เมื่อมีอาการ
เด็ก อายุ ๖-๑๒ ปี ครั้งละ ๐.๕-๑ กรัม ละลายน้ำสุกหรือน้ำชาขำกินทุก ๓-๔ ชั่วโมง
เมื่อมีอาการ

ยาแคปซูลและยาเม็ด

ผู้ใหญ่ ครั้งละ ๑-๒ กรัม กินทุก ๓-๔ ชั่วโมง เมื่อมีอาการ

เด็ก อายุ ๖-๑๒ ปี ครั้งละ ๕๐๐ มิลลิกรัม-๑ กรัม กินทุก ๓-๔ ชั่วโมง เมื่อมีอาการ

คำเตือน ไม่แนะนำให้ใช้ในผู้ที่สงสัยว่าเป็นไข้เลือดออก เนื่องจากอาจบ่งอาการของไข้เลือดออก
ข้อควรระวัง หากใช้ยาเป็นเวลานานเกิน ๓ วัน แล้วอาการไม่ดีขึ้น ควรปรึกษาแพทย์
ข้อมูลเพิ่มเติม ยาจันทน์ลีลาใช้ได้ในหญิงที่มีไข้ที่ประทุหรือใช้ระหว่างมีประจำเดือน
เอกสารอ้างอิง

๑. พิศณุประสาทรเวช, พระยา. เวชศึกษา แพทย์ศาสตร์สังเขป เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทย
สะพานยศเส; ร.ศ. ๑๒. หน้า ๗๕.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับ
ยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒๐) พ.ศ. ๒๕๖๑. (๒๕๖๒, ๒๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๖ ตอนพิเศษ
๒๐ ง. หน้า ๑-๒.

๓. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓,
๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๒๙๙).

ยาจันทน์สามโลก

ที่มาของตำรับยา คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๑ [๑]

“ยาจันทน์สามโลก เอาเกษรบัวหลวง ดอกสารภี ดอกบุนนาค ดอกพิกุล หัวแห้วหมู ใบหญ้านาง
ใบพิมเสน ใบเต้ายายม่อม ใบมะระ ใบน้ำเต้า จันทน์แดง จันทน์เทศ เอาลิงละ ๑ บาท เอาจันทน์เท้ายาทั้งหลาย
บดป่นแห้ง ละลายน้ำดอกไม้ จันทน์แดง จันทนาฝนแทรกกิน แก้ไข้เชื่อมมั่วร้อนใน แก้คูธเสมหะพิการ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๑๓ ชนิด รวมปริมาณ ๓๖๐ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
จันทน์ขาว	๑๘๐ กรัม
จันทน์แดง	๑๕ กรัม
จันทน์เทศ	๑๕ กรัม
น้ำเต้า (ใบ)	๑๕ กรัม
บัวหลวง	๑๕ กรัม
บุนนาค	๑๕ กรัม
พิกุล	๑๕ กรัม
พิมเสนต้น	๑๕ กรัม
มะระ (ใบ)	๑๕ กรัม
ไม้เต้ายายม่อม (ใบ)	๑๕ กรัม
ย่านาง (ใบ)	๑๕ กรัม
สารภี	๑๕ กรัม
แห้วหมู	๑๕ กรัม

สรรพคุณ	แก้ไข้ตัวร้อน แก้ร้อนใน ดับกระหาย
รูปแบบยา	ยาเม็ดพิมพ์ (คูภาคผนวก ๓.๔.๑)
ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๐.๖-๑.๒ กรัม ละลายน้ำดอกไม้ ผนแทรกจันทน์แดง จันทนา กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้าและเย็น

เอกสารอ้างอิง

๑. โสภิตบรรณลักษณ์, ชุน (อำพัน กิตติขจร). คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อุตสาหกรรมการพิมพ์; ๒๕๐๔.

ยาจำเริญอายุ

ที่มาของตำรับยา คัมภีร์ลมชวดาน [๑, ๒]

“ยาจำเริญอายุ ๑ พระตำราอยู่ในคัมภีร์อัมฤควาร่า ว่ายังมีหมอมคนหนึ่งชื่อว่าชีวกกุมารแพทย์ประกอบพระโอสถถวายแก่พระยาปัตตะเวณที่สนลระราช (ปัสเสนทิโกศลราช) ในสรรพยานั้นคือ มหาหิงค์ ๒ บาท การบูร ๒ บาท ดีปลี ๒ บาท กระวาน ๑ ตำลึง ๑ บาท สมอเทศ ๑ ตำลึง ลูกจันทน์ ๑ ตำลึง ๑ บาท กานพลู ๒ บาท กัญชา ๓ ตำลึง กฤษณา ๑ ตำลึง ๒ บาท กระลำพัก ๑ ตำลึง จันทน์ชะมด ๒ ตำลึง สมอไทย ๑ ตำลึง ๑ บาท ดอกจันทน์ ๓ บาท ชิงแห้ง ๑ ตำลึง ๒ บาท โกฐหัวบัว ๑ ตำลึง พิมเสน ๒ บาท ว่านนํ้า ๓ บาท สมอพิเภก ๑ ตำลึง โกฐสอ ๒ บาท โกฐเขมา ๒ บาท ลูกพิลังกาสา ๓ บาท พริกไทย ๑ ตำลึง ยาทั้งนี้ตำผงละลายน้ำผึ้งน้ำขัณฑลกรกินเท่าลูกเต๋อยกินเช้าเย็น จำเริญอายุมีปัญหาบำบัดลม ๘๒ จากพวก โลหิต ๕ จำพวก เสมหะ ๘ จำพวก ก็หายแล ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๒๒ ชนิด รวมปริมาณ ๑,๓๕๐ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กัญชา	๑๘๐ กรัม
จันทน์ชะมด	๑๒๐ กรัม
กฤษณา	๙๐ กรัม
ชิงแห้ง	๙๐ กรัม
กระวาน	๗๕ กรัม
ลูกจันทน์	๗๕ กรัม
สมอไทย	๗๕ กรัม
กระลำพัก	๖๐ กรัม
โกฐหัวบัว	๖๐ กรัม
พริกไทย	๖๐ กรัม
สมอเทศ	๖๐ กรัม
สมอพิเภก	๖๐ กรัม
ดอกจันทน์	๔๕ กรัม
พิลังกาสา	๔๕ กรัม

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
วานน้ำ	๔๕ กรัม
กานพลู	๓๐ กรัม
การบูร	๓๐ กรัม
โกฐเขมา	๓๐ กรัม
โกฐสอ	๓๐ กรัม
ดีปลี	๓๐ กรัม
พิมเสน	๓๐ กรัม
มหาหิงค์	๓๐ กรัม

สรรพคุณ	เจริญอาหาร บำรุงร่างกาย
รูปแบบยา	ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)
ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๑-๑.๕ กรัม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น
ข้อห้ามใช้	ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ ผู้ที่มีไข้ และเด็ก
ข้อควรระวัง	ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้
ข้อมูลเพิ่มเติม	<ul style="list-style-type: none"> - ยาดำรับนี้โบราณระบุให้ “ตำผงละลายน้ำผึ้ง” ผู้ทรงคุณวุฒิเห็นว่า สามารถทำเป็นรูปแบบยาลูกกลอนได้ เพื่อให้สะดวกในการกินและเก็บไว้ได้นาน - ตำรับยานี้มีกัญชาเป็นส่วนประกอบ จัดเป็นยาเสพติดให้โทษประเภท ๕ ตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. ๒๕๒๒ และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม การใช้ยาเสพติดให้โทษตำรับนี้ต้องอยู่ภายใต้การปรุงและสั่งจ่ายโดยผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์แผนไทยตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในประกาศกระทรวงสาธารณสุข - ตัวยากัญชาต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔) - ตัวยามหาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “คัมภีร์สมชเวदान”. หนังสือสมุดไทยขาว. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๕๖. หมวดเวชศาสตร์.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๖) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๕๙, ๑๑ สิงหาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๑๗๗ ง. หน้า ๑-๒.

ยาจิตรวาโย

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาชื่อจิตรวาโย ขนานนี้ ท่านให้เอา แก่นสน ๑ จันทน์หอม ๑ ลูกผักชีทั้งสอง ๑ ลูกขำพลู ๑ ลูกพื้งกาสา ๑ แห้วหมู ๑ สะค้าน ๑ ดีปลี ๑ พริกไทย ๑ ใบสะเดา ๑ สิริยา ๑๑ สิ่งนี้เอาเสมอภาคทำเป็นจุดบดทำแห้งไว้ กินแก้ลมจับหัวใจให้เย็นเห็บไปทั้งตัวแลสลบไปแต่ไม่ถูกตาย ถ้าแพทย์จะแก้ไข้เอายานี้ ๙ เม็ด ลายลงกับน้ำดอกไม้ น้ำร้อนก็ได้กินหายคืนักได้ทำแล้ว ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๑ ชนิด รวมปริมาณ ๑๑ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
จันทน์เทศ	๑ ส่วน
ชะพลู (ผล)	๑ ส่วน
ดีปลี	๑ ส่วน
พริกไทย	๑ ส่วน
พื้งกาสา	๑ ส่วน
ลูกขี้ล้อม	๑ ส่วน
ลูกขี้ลา	๑ ส่วน
สน	๑ ส่วน
สะค้าน	๑ ส่วน
สะเดา	๑ ส่วน
แห้วหมู	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้ลมจับหัวใจให้เย็นเห็บไปทั้งตัว

รูปแบบยา

ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑ กรัม ละลายน้ำดอกไม้หรือน้ำร้อนกินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๓๐. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๓.

ยาชกตากให้หุดเข้า

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ภาคหนึ่งยาชกตากให้หุดเข้า เอาน้ำนมราชสีห์ครึ่งกำมือ ๑ กลั่นใจตัดหัวตัดท้าย ขอบชนางแดง กำมือ ๑ ตัดหัวตัดท้าย ๑ กะเม็งแดงกำมือ ๑ ตัดหัวตัดท้าย เอาขมิ้นอ้อยหัวใหญ่มาหั่นเป็นแว่นให้ได้ ๓๒ แว่น ลงด้วยอาการ ๓๒ ต้มด้วยน้ำปูนขาวที่ใสกินเกิดหายแล ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๔ ชนิด รวมปริมาณ ๑๓๕ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ขมิ้นอ้อย	๗๐ กรัม
กะเม็งแดง	๓๐ กรัม
น้ำนมราชสีห์	๒๐ กรัม
ขอบชนางแดง	๑๕ กรัม

สรรพคุณ

ชกตากให้หุดเข้าที่เดิม

รูปแบบยา

ยาต้ม (ดูภาคผนวก ๓.๑.๓)

ขนาดและวิธีการใช้

เด็ก อายุ ๑ เดือน-๕ เดือน ครั้งละ ๒ ช้อนชา (๑๐ มิลลิลิตร)
อายุ ๖ เดือน-๑ ขวบ ครั้งละ ๑ ช้อนโต๊ะ (๑๕ มิลลิลิตร)
อายุ ๑-๖ ปี ครั้งละ ๒ ช้อนโต๊ะ (๓๐ มิลลิลิตร)
อายุ ๖-๑๒ ปี ครั้งละ ๓-๔ ช้อนโต๊ะ (๔๕-๖๐ มิลลิลิตร)
ดื่มวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น ต้มขณะยายังอุ่น
ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๗๓. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๐) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๒๕ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๔๑ ง. หน้า ๑.

ยาชำระโลหิตน้ำนม

ที่มาของตำรับยา

ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑ [๑, ๒]

“ยาชำระโลหิตน้ำนม ขนานนี้ ท่านในให้เอาหัตถ์คุณทั้ง ๒ ผลจันทร์ ดอกจันทร์ เบญจเทียน ว่านหางช้าง รากหางช้าง รากตองแตก ตรีโกฏก กะเทียม ยาดำ เออลิ่งละ ๒ บาท ข่าแห้ง ไพลแห้ง กานพลู เออลิ่งละ ๑ บาท หอมแดง ๓ บาท สานซ่ม ดินประสิ่วขาว เออลิ่งละ ๑ ตำลึง ศิริยา ๒๓ สิ่งนี้ทำเป็นจุกน บดด้วยน้ำมะขามเปียก กินหนัก ๑ สลึง ให้กินไปทุกวัน เป็นยาชำระอาจบำบัดโทษน้ำนมให้ถึงซึ่งพินาศฉิบหาย”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๒๓ ชนิด รวมปริมาณ ๗๒๐ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ดินประสิ่ว	๖๐ กรัม
สารส้ม	๖๐ กรัม
หอมแดง	๔๕ กรัม
กะเทียม	๓๐ กรัม
ขิงแห้ง	๓๐ กรัม
ดอกจันทร์	๓๐ กรัม
ดีปลี	๓๐ กรัม
ตองแตก	๓๐ กรัม
เทียนขาว	๓๐ กรัม
เทียนข้าวเปลือก	๓๐ กรัม
เทียนดำ	๓๐ กรัม
เทียนแดง	๓๐ กรัม
เทียนตาตั๊กแตน	๓๐ กรัม
พริกไทย	๓๐ กรัม
ยาดำ	๓๐ กรัม
ลูกจันทร์	๓๐ กรัม
ว่านหางช้าง (ใบ)	๓๐ กรัม
ว่านหางช้าง (ราก)	๓๐ กรัม
หัสคุณเทศ	๓๐ กรัม
หัสคุณไทย	๓๐ กรัม
กานพลู	๑๕ กรัม
ข่า	๑๕ กรัม
ไพล	๑๕ กรัม

สรรพคุณ	เป็นยาชำระบำบัดโทษน้ำนม
รูปแบบยา	ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)
ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๑-๒ ช้อนชา กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้าและเย็น
ข้อห้ามใช้	ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์และผู้ที่มีไข้
ข้อมูลเพิ่มเติม	- ตัวยาหัสคุณเทศต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๖) - ตัวยาหัสคุณไทยต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๗)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน); ๒๕๔๒.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.

ยาชिरนคคิจร

ชื่ออื่น	ยาฤทธิจร [๑, ๒]
ที่มาของตำรับยา	ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑ [๑, ๒]

“ยาชื่อฤทธิจร ดีปลี ๑ แผลกหอม ๑ เปราะหอม พริกไทย ๑ หัวหมู ๑ ว่านน้ำ ๑ ยาทั้งนี้เอาเสมอภาค รากกะเทียม เท้ายาทั้งหลาย ตำผงละลายน้ำร้อน น้ำผึ้ง ก็ได้กิน แก้วาโยธาตุพิการหาย”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๗ ชนิด รวมปริมาณ ๑๒ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระเทียม	๖ ส่วน
ดีปลี	๑ ส่วน
เปราะหอม	๑ ส่วน
แผลกหอม	๑ ส่วน
พริกไทย	๑ ส่วน
ว่านน้ำ	๑ ส่วน
หัวหมู	๑ ส่วน

สรรพคุณ	ขับลม แก้ลมอัมพาต ลมราพยักษ์ และลมปัดฆาต
รูปแบบยา	ยาแคปซูล (ดูภาคผนวก ๓.๓)
ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๑ กรัม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้าและเย็น
ข้อห้ามใช้	ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ ผู้ที่มีไข้ และเด็ก

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน); ๒๕๔๒.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.

ยาชุมนุมวาโย

ที่มาของตำรับยา

ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๓ [๑, ๒]

“ขนานหนึ่งชื่อ ชุมนุมวาโย แก้มในเส้นแลผิวหนัง ในโลหิต กระจุก เนื้อ แลอาการที่ต่าง ๆ เอาผล
ข้าพลุ ๑ สะค้ำน ๑ ดีปลี ๑ มหาหิง ๑ ยาดำ ๑ ตรีผลา ๑ ไพล ๑ ข้า ๑ กะทือ ๑ กะชาย ๑ คนทีสอทั้งใบ ทั้งผล
เข้าข้า ๑ สมุลแว้ง ๑ ดอกคิง ๑ ผิวมะกรูด ๑ ผิวมะนาว ๑ สหศุคุมทั้ง ๒ เปล้าทั้ง ๒ กระจวาน ๑ กานพลู ๑
เทียนทั้ง ๕ โกฎสอ ๑ สารส้ม ๑ เกลือสินเธาว์ ๑ น้ำประสารทอง ๑ กรุงเขมา ๑ ใบสะเดา ๑ ใบเปราะหอม ๑
เอาสิ่งละ ๒ สลึง พริกไทย ๑ ตำลึง กระจเทียม ๑ ตำลึง ๑ บาท ชิงสด ๒ ตำลึง ผลสลอด ๓ สลึง เอาน้ำส้ม ๘ ประการ
เปนกระสาย บดบั่นแห้งเท่าผลมะแว้ง ละลายน้ำผึ้งรวงพิมเสนร่ำหัด กินบำบัดลม ๑๐๐ จำพวก ดังกล่าว
มาแต่ต้นนั้นหายแล ๗๖๐”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๔๑ ชนิด รวมปริมาณ ๕๔๓.๗๕ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ชิง	๑๒๐ กรัม
กระจเทียม	๗๕ กรัม
พริกไทย	๖๐ กรัม
สลอด	๑๑.๒๕ กรัม
กระชาย	๗.๕ กรัม
กระจวาน	๗.๕ กรัม
กรุงเขมา	๗.๕ กรัม
กะทือ	๗.๕ กรัม
กานพลู	๗.๕ กรัม
เกลือสินเธาว์	๗.๕ กรัม
โกฎสอ	๗.๕ กรัม
ข้า	๗.๕ กรัม
เข้าข้า	๗.๕ กรัม
คนทีสอ	๗.๕ กรัม

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
คนที่สอ (ผล)	๗.๕ กรัม
ชะพลู (ผล)	๗.๕ กรัม
ดองดึง	๗.๕ กรัม
ดีปลี	๗.๕ กรัม
เทียนขาว	๗.๕ กรัม
เทียนข้าวเปลือก	๗.๕ กรัม
เทียนดำ	๗.๕ กรัม
เทียนแดง	๗.๕ กรัม
เทียนตาตุ๊กแตน	๗.๕ กรัม
น้ำประสานทอง	๗.๕ กรัม
เปราะหอม (ใบ)	๗.๕ กรัม
เปล้าน้อย	๗.๕ กรัม
เปล้าใหญ่	๗.๕ กรัม
ไพล	๗.๕ กรัม
มหาหิงคุ์	๗.๕ กรัม
มะกรูด	๗.๕ กรัม
มะขามป้อม (เนื้อผล)	๗.๕ กรัม
มะนาว (ผิวเปลือกผล)	๗.๕ กรัม
ยาดำ	๗.๕ กรัม
สมอไทย (เนื้อผล)	๗.๕ กรัม
สมอพิเภก (เนื้อผล)	๗.๕ กรัม
สมุลแว้ง	๗.๕ กรัม
สะค้าน	๗.๕ กรัม
สะเดา	๗.๕ กรัม
สารส้ม	๗.๕ กรัม
หัสศุณเทศ	๗.๕ กรัม
หัสศุณไทย	๗.๕ กรัม

สรรพคุณ

รูปแบบยา

วิธีปรุงยา

ขนาดและวิธีการใช้

แก้ลมในเส้น ลมในผิวหนัง ลมในโลหิต ลมในกระดูก ลมในเนื้อ เป็นต้น

ยาเม็ดพิมพิ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

บดเป็นผงละเอียดผสมน้ำส้ม ๘ ชนิด แล้วทำเป็นเม็ด

ครั้งละ ๓-๕ กรัม ละลายน้ำผึ้งรวง รำหัดพิมเสนเป็นกระสาย กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตัวยาเข้าค่าต้องประสะก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๘)
- ตัวยาดองดึงต้องนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๓)
- ตัวยาน้ำประสานทองต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๖)
- ตัวยามหาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)
- ตัวยายาคำต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๗)
- ตัวยาสลอดต้องฆ่าฤทธิ์ก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๓๖)
- ตัวยาสารส้มต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๐)
- ตัวยาหัสคุณเทศต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๖)
- ตัวยาหัสคุณไทยต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๗)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๓. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน); ๒๕๕๕. หน้า ๓๑-๓๒.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.

ยาดาวดิงซา

ที่มาของตำรับยา

แพทยศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๒ [๑, ๒]

“ท่านให้อา จิงจ้อ ๒ ตำลึง รากตองแตก ๖ บาท สมอไทย ๖ บาท รากเจตมูลเพลิง ๖ บาท หัสศุณเทศ ๑ บาท เทียนดำ ๑ บาท เทียนขาว ๑ บาท เทียนแดง ๑ บาท เทียนตาตักแตน ๑ บาท โกฐสอ ๑ บาท โกฐเขมา ๑ บาท โกฐกัฏฐา ๑ บาท ยาดำ ๑ บาท มหาหิงค์ ๑ บาท กานพลู ๑ บาท ดีป्ली ๑ บาท การบูร ๓ สลึง เออฟริกไทย ๕ บาท ๒ สลึง ตำเปบผงละลายน้ำผึ้งน้ำร้อนก็ได้ น้ำมะกรูดน้ำมะนาวน้ำส้มชาก็ได้ แก้วสารพัด ไกษยสารพัดโรคทั้งปวงแล ยานี้ชื่อดาวดิงซา พระอินทราเธอให้ทานแก่คนทั้งหลาย ดีค่าไว้แสนตำลึงทอง ๑ แล”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๘ ชนิด รวมปริมาณ ๖๖๓.๗๕ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
จิงจ้อ	๑๒๐ กรัม
เจตมูลเพลิงแดง	๙๐ กรัม
ตองแตก	๙๐ กรัม
สมอไทย	๙๐ กรัม
พริกไทย	๘๒.๕ กรัม
กานพลู	๑๕ กรัม
โกฐกัฏฐา	๑๕ กรัม
โกฐเขมา	๑๕ กรัม
โกฐสอ	๑๕ กรัม
ดีป्ली	๑๕ กรัม
เทียนขาว	๑๕ กรัม
เทียนดำ	๑๕ กรัม
เทียนแดง	๑๕ กรัม
เทียนตาตักแตน	๑๕ กรัม
มหาหิงค์	๑๕ กรัม
ยาดำ	๑๕ กรัม
หัสศุณเทศ	๑๕ กรัม
การบูร	๑๑.๒๕ กรัม

สรรพคุณ

แก้ช้ำเส้น ถ่ายลมในเส้นและลำไส้

รูปแบบยา

ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๐.๙-๑.๕ กรัม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์และผู้ที่มีไข้

ข้อควรระวัง ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้

- ข้อมูลเพิ่มเติม**
- ตัวยามหาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)
 - ตัวยายาดำต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๗)
 - ตัวยาทหัสคุณเทศต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๖)

เอกสารอ้างอิง

๑. พิเศษประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สุภุมการจำรูญ ถนนอิฐางค์; ร.ศ. ๑๒๖.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑.

ยาต้มแก้กษัยเส้น

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาพิเศษ กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ [๑, ๒]

“๑ ขนานหนึ่งนั้น นายไชยรามัญ อยู่บ้านเชิงราก เปนโรคกระส่าย ป่วยไข้ลำบาก คุมมอญไปมาก ทำอิฐลพบุรี อายุนับได้ ห้าสิบสี่โดยปี ชูบผอมเต็มที เปนเกล็ดทั่วไป หัวหอบบอบแรง ไม่อาจเดินไกล ขัดสนจนใจ ไปหาผักพื้น พบพระหนึ่งมา หน้าตาสดชื่น อายุยวาวเย็น สักแปดสิบไป เดินคล่องเร็วนัก ดั่งจักรกลไฟ นายไชยตามไล่ เต็มเหนี่ยวจึงทัน ถึงแล้วกราบไหว้ คุณตาได้อะไร มาทำยาฉัน จึงเดินเร็วนัก ดั่งจักรหมุนหัน จงเม็ดตาฉัน บอกให้เป็นทาน พระแกจึงว่า ภูได้กินยา เจ็ดสิ่งมานาน สักสามปีกว่า กายาอาจหาย เดินไกลได้นาน ไม่เหนื่อยเมื่อยชา แรงไม่ถอยถด ถึงอดเข้าปลา เพราะได้กินยา เจ็ดสิ่งจงจำ รวงแดงกระชาย แห้วหมูทั้งหอย ตะโกนาเปลือกดำ อีกเปลือกประจำไก่อ รากแฉงจงจำ สมอไทยดีล้ำ ต้มกินรินไป หรือจักตากแห้ง ทำผงเก็บไว้ น้ำผึ้งรินใส่ ปั่นก้อนกลืนกิน แก้กกระส่ายผอมแห้ง เกิดแรงกายิน อาหารทวีกิน ไม่เบื่อการงาน ของหนักยกได้ แรงกายอาจหาย กินไปนานนาน จักหายโรค นายไชยจำได้ หายรวมไว้ ได้สมปราถนา ต้มกินรินไป หายโรคโรคสามเดือนเชื่อว่า กายาบริบูรณ์ ผิวหนังเปนเกล็ด หล่นร่วงหายสูญ แรงกายเพิ่มพูน ของหนักยกกลอย เดินหนทางไกล อายุนับได้ หกสิบสี่ไม่ถอย กำลังยังมาก ทาบเข้าเดินหอยย เที่ยวหนึ่งไม่น้อย หกสัปดาห์ ไปตั้งทำอิฐอยู่ปฐมเจดีย์ กินมาสามปี พันแน่นไม่คลอน ถ้าไม่มีเพื่อน คนเดียวไม่นอน ไม่เปนโรคกล่อน เหมือนคนสิบแปดปี ผู้เล่านั้นชื่อ พระสุธรรมไมรี ข้าเขียนตามที่เขาจดหมายมา นายไชยเปนที่ สมิงสิทธิเดชา เปนผู้กินยา หายโรคแรงเจริญ มีผู้ได้ฟัง พลอยพูดสรรเสริญ ยาอื่นท่อนกิน ดีจริงควรจำ ลอกตัวยาไป ว่าเคยได้ใช้ มีคุณเข้มข้ม แต่น้อยสิ่งไป เคยได้หาทำ ยานี้ดีล้ำ จงทันทอญๆ

๑ เขียนลงตำรา อายุตุซ้า ได้สองหมื่นวัน กับเศษพันร้อย สามสิบเอ็ดด้วยกัน ครบถ้วนในวันพฤหัสบดี เดือนแปดข้างแรม สัตมีดิถี เถาะเปนชื้อปี นพศกตกลง คิดตามรัชกาล ที่เขาเขียนอ่าน คกลิบเจ็ดจางง จงสังเกตไว้ เพื่อใครต้องประสงค์ จักได้รู้ตรง ตามปีใช้กัน”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๗ ชนิด รวมปริมาณ ๗ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระชาย	๑ ส่วน
แฉง	๑ ส่วน
ตะโกนา	๑ ส่วน
มะค่าไก่อ (เปลือก)	๑ ส่วน
รวงแดง	๑ ส่วน
สมอไทย	๑ ส่วน
แห้วหมู	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้กษัยเส้น ปวดหลัง ปวดเอว

รูปแบบยา

ยาต้ม (ดูภาคผนวก ๓.๑.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๕๐-๑๐๐ มิลลิลิตร ตีมนวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น ให้ตีตามอาการของโรคและกำลังของผู้ป่วย ตีมนขณะยาเย็น ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา

เอกสารอ้างอิง

๑. สุรสีห์วิสิษฐศักดิ์, เจ้าพระยา. ตำรายาพิเศษ กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร; ๒๔๖๒.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.

ยาต้มแก้เหน็บ

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“๑ ยาแก้กล่อนลมให้ตีมนมือเป็นเหน็บไปทั้งตัวก็ดี ท่านให้เอา เปลือกสมอ ๑ รากเท้ายายม่อม ๑ รากไม้รวก ๑ รากพันงูแดง ๑ ผักโขมหิน ๑ โศกกระสุน ๑ หัวแห้วหมู ๑ ว่านเปราะ ๑ ยาข้าวเย็น ๑ ดินประสิ่ว ๑ ต้ม ๓ เอา ๑ กินเป็นเหน็บ ๓ ปี กิน ๓ เดือนหายแล ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๐ ชนิด รวมน้ำหนัก ๙.๕ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ข้าวเย็นเหน็บ	๑ ส่วน
โศกกระสุน	๑ ส่วน
เปราะหอม	๑ ส่วน
ผักโขมหิน	๑ ส่วน
ไม้รวก	๑ ส่วน
ไม้เท้ายายม่อม	๑ ส่วน
สมอไทย (เปลือกต้น)	๑ ส่วน
หญ้าพันงูแดง	๑ ส่วน
แห้วหมู	๑ ส่วน
ดินประสิ่ว	๐.๕ ส่วน

สรรพคุณ

แก้กล่อนลม

รูปแบบยา

ยาต้ม (คู่มือเภสัชกรรม ๓.๑.๓)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๒ ช้อนโต๊ะ (๓๐ มิลลิลิตร) ตีมนวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน และเย็น ตีมนขณะยาเย็น ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา

ข้อมูลเพิ่มเติม

- กษัยกล่อนลม หมายถึง กษัยกล่อนชนิดหนึ่ง เกิดจากความผิดปกติของธาตุลม เป็นได้ทั้งผู้ชายและผู้หญิง รักษายาก ผู้ป่วยมักมีอาการจุกเสียดแน่นในท้องปวดท้อง ร้อนภายในทรวงอก แต่ตัวเย็น เป็นต้น
- ตำรายาพื้นบ้านให้ปรับลดลงเหลือครึ่งส่วน
- ตำรายาพื้นบ้านต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๔)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๖๔. หมวดเวชศาสตร์.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๙) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๒.

ยาตรีผลา

ที่มาของตำรับยา

สูตรตำรับที่ใกล้เคียงตำรับนี้ พบในตำรายาศิลาจารึกในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม [๑, ๒]

“อนึ่งสรรพคุณแห่งตรีผลานั้น กล่าวคือ สมอพิเภก, สมอไทย, มะขามป้อมทั้ง ๓ นี้ระคนกันเข้าได้ชื่อว่า ตรีผลา ถ้าผู้ใดได้บริโภคอาจรังับเสียซึ่งโรคอันบังเกิดแต่ดี รู้แกซึ่งเสมหะและลมในกองธาตุ กองระดู กองอายุ สมุฐานนั้น ๆ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๓ ชนิด รวมปริมาณ ๙๐ กรัม ดังนี้ [๓]

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
มะขามป้อม (เนื้อผล)	๓๐ กรัม
สมอไทย (เนื้อผล)	๓๐ กรัม
สมอพิเภก (เนื้อผล)	๓๐ กรัม

สรรพคุณ

- ยาปรับธาตุ (สมุฐานโรคอันบังเกิดแต่ดี ในคิมหันตฤดู)
- เป็นยาระบายอ่อน ๆ
- บรรเทาอาการไอจากการระคายคอ

รูปแบบยา

ยาเม็ด (ดูภาคผนวก ๓.๔.๒), ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕), ยาแคปซูล (ดูภาคผนวก ๓.๓), ยาขง (ดูภาคผนวก ๓.๙)

ขนาดและวิธีการใช้

ปรับธาตุ (สมุฐานโรคอันบังเกิดแต่ดี ในคิมหันตฤดู)

ยาแคปซูล ชนิดเม็ด และชนิดลูกกลอน

ครั้งละ ๓๐๐-๕๐๐ มิลลิกรัม กินวันละ ๒-๓ ครั้ง หรือตามแพทย์สั่ง

ระบายน้อย ๆ

ยาชง

ครั้งละ ๑-๒ กรัม ชงน้ำร้อน ๑๒๐-๒๐๐ มิลลิลิตร ทิ้งไว้ ๓-๕ นาที
ดื่มวันละ ๒-๓ ครั้ง หรือตามแพทย์สั่ง ดื่มขณะยายังอุ่น

ยาแคปซูล ยาเม็ด และยาลูกกลอน

ครั้งละ ๓๐๐-๖๐๐ มิลลิกรัม กินวันละ ๒-๓ ครั้ง หรือตามแพทย์สั่ง

บรรเทาอาการไอจากการระคายคอ

ยาชง

ครั้งละ ๑-๒ กรัม ชงน้ำร้อน ๑๒๐-๒๐๐ มิลลิลิตร ทิ้งไว้ ๓-๕ นาที
จิบในขณะยังอุ่น เมื่อมีอาการไอทุก ๔ ชั่วโมง

คำเตือน

- ควรระวังการใช้ในผู้ป่วยที่ท้องเสียง่าย
- ยานี้อาจทำให้เกิดอาการท้องเสีย

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตรีผลาเป็นพืชกึ่งชนิดหนึ่ง จำกัดผลไม้ทั้ง ๓ อย่าง ได้แก่ สมอพิเภก สมอไทย และมะขามป้อม ในปริมาณเท่ากันโดยน้ำหนัก ซึ่งเป็นพืชกึ่งยาในคิมหันตฤดู (ฤดูร้อน) ใช้ปรับสมดุลธาตุที่แปรไปในฤดูร้อน โดยสมอพิเภกเป็นตัวยาประจำกองสมุฏฐานปิตตะ สมอไทยเป็นตัวยาประจำกองสมุฏฐานวาตะ มะขามป้อมเป็นตัวยาประจำกองสมุฏฐานเสมหะ
- พืชตรีผลามักใช้ประกอบยาตำรับอื่น หรือใช้เป็นกระสายยา เพื่อเสริมประสิทธิภาพในการรักษา เช่น ช่วยระบายพิษไข้ ช่วยปรับธาตุ
- การใช้ตรีผลา สามารถใช้สัดส่วนไม่เท่ากันได้ เรียกว่า มหาพิกัดตรีผลา แก่ปิตตะ วาตะ เสมหะในกองธาตุ ฤดู อายุ และกองสมุฏฐาน มีสัดส่วนตัวยาที่แตกต่างกัน ขึ้นกับกองสมุฏฐานโรค

เอกสารอ้างอิง

๑. ตำรายาศิลาจารึกในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์). พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้จารึกไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕ ฉบับสมบูรณ์. พระนคร : [ม.ป.พ.]; ๒๕๐๕.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

๓. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๓๐๕).

ยาตรีผลาใหญ่

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“๑ จะกล่าวด้วยตำรายาคือวิเศษสรรพคุณสำเร็จอันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวลไว้ให้แก่สรรพโรคทั้งปวงต่าง ๆ สืบกันมา ฯ ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยาที่จะแก้ซึ่งโรค กล่าวคือ ชาติวาโยพรรตีก อันบังเกิดขึ้นในกองปัดคาคดแลร์ตคาคด ระคนกันนั้นโดยนัยดังนี้ ฯ

ยาชื่อตรีผลาใหญ่ เอากระเทียม ๑ บาท สมอไทย สมอเทศ สมอพิเภก สมอททะเล สมอน้ำ ไพล ว่านน้ำ ผิวมะกรูด ใบกะเพรา มหาหิงค์ สิ่งละ ๒ บาท เกลือสินเธาว์ ๓ บาท มะขามป้อม ดอกชุมเห็ดเทศ สิ่งละ ๕ ตำลึง ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำมะกรูดให้กินหนัก ๑ สลึง แก้ลมพรรตีกอันบังเกิดในกองปัดคาคดแล ร์ตคาคดระคนกัน กระทำให้แน่นให้ตั้งในนาภี แลอุจจาระมืออกนั้นหายวิเศษนัก ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๔ ชนิด รวมปริมาณ ๙๖๐ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ชุมเห็ดเทศ (ดอก)	๓๐๐ กรัม
มะขามป้อม	๓๐๐ กรัม
เกลือสินเธาว์	๔๕ กรัม
กะเพรา	๓๐ กรัม
ไพล	๓๐ กรัม
มหาหิงค์	๓๐ กรัม
มะกรูด	๓๐ กรัม
ว่านน้ำ	๓๐ กรัม
สมอติงู (เนื้อผล)	๓๐ กรัม
สมอททะเล (เนื้อผล)	๓๐ กรัม
สมอเทศ (เนื้อผล)	๓๐ กรัม
สมอไทย (เนื้อผล)	๓๐ กรัม
สมอพิเภก (เนื้อผล)	๓๐ กรัม
กระเทียม	๑๕ กรัม

สรรพคุณ

แก้ท้องผูกเป็นพรรตีก

รูปแบบยา

ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๔๐๐-๘๐๐ มิลลิกรัม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์

คำเตือน

ควรระวังการใช้ยานี้ในเด็ก

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตัวยาสมอน้ำที่ปรากฏในตำรับนี้คือ “สมอติงู”
- ตัวยามหาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)

เอกสารอ้างอิง

๑. สำนักคัมภีร์กรมบัญชีการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาตรีหอม

ที่มาของตำรับยา

สูตรตำรับที่ใกล้เคียงตำรับนี้ พบในเวชศึกษา แพทย์ศาสตร์สังเขป เล่ม ๑ [๑, ๒]

“ยาตรีหอม เอาลูกสมอเทศทุบเอาแต่เนื้อแลเปลือกนอก หน้า ๔ บาท ลูกมะขามป้อมเอาแต่เนื้อแลเปลือกนอก หน้า ๔ บาท ลูกสมอพิเภก เอาแต่เนื้อและเปลือกนอก หน้า ๔ บาท ลูกผักชีลาหน้า ๔ บาท ไคร้เครือ หน้า ๑ บาท โกรฐสอหน้า ๑ บาท ชะเอมเทศหน้า ๑ บาท น้ำประสารทองเทศละดูหน้า ๑ บาท ลูกชดคว้นหน้า ๑ บาท ลูกสมอไทยเอาแต่เนื้อแลเปลือกนอกหน้า ๕ ตำลึง ๒ บาท โกรฐน้ำเต้านิ่งให้สุกหน้า ๕ ตำลึง ๒ บาท ตากให้แห้ง ตำเป็นผง แก้อาหารในกระเพราะพิการ แก้กวาง แก้วพิษเสมหะ น้ำสมอเทศต้มเป็นกระสาย แทรกเกลือ หรือ ดีเกลือก็ได้”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๙ ชนิด รวม ๖๓ กรัม ดังนี้ [๓]

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
โกรฐน้ำเต้า	๒๒ กรัม
สมอไทย	๒๒ กรัม
มะขามป้อม	๔ กรัม
ลูกชีลา	๔ กรัม
สมอเทศ	๔ กรัม
สมอพิเภก	๔ กรัม
โกรฐสอ	๑ กรัม
ชะเอมเทศ	๑ กรัม
ลูกชด	๑ กรัม

สรรพคุณ

แก้เด็กท้องผูก ระบายพิษไข้

รูปแบบยา

ยาเม็ด (ดูภาคผนวก ๓.๔.๒)

ขนาดและวิธีการใช้

เด็ก อายุ ๑-๒ เดือน ครั้งละ ๔๐๐-๖๐๐ มิลลิกรัม
อายุ ๓-๕ เดือน ครั้งละ ๘๐๐ มิลลิกรัม -๑ กรัม
อายุ ๖-๑๒ เดือน ครั้งละ ๑.๒-๑.๖ กรัม

ละลายน้ำต้มสุกหรือน้ำกระสายยาอื่นที่เหมาะสม กินก่อนอาหารเช้า

ข้อมูลเพิ่มเติม

- สูตรตำรับยาตรีหอมตามประกาศยาสามัญประจำบ้าน พ.ศ. ๒๕๓๗ มีตัวยา “น้ำประสานทองสะอาด และ ไคร้เครือ” เป็นส่วนประกอบ [๔] แต่ได้ตัดน้ำประสานทอง สะอาดออกจากสูตรตำรับตามประกาศยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ พ.ศ. ๒๕๔๒ [๕] ส่วน “ไคร้เครือ” ตัดออกจากสูตรตำรับเนื่องจากมีข้อมูลงานวิจัยบ่งชี้ว่า ไคร้เครือ ที่ใช้และจำหน่ายกันในท้องตลาดเป็นพืชในสกุล *Aristolochia* ซึ่งพืชในสกุลนี้มีรายงานว่าเป็นพิษต่อไต และเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๕ องค์การอนามัยโลกได้ประกาศ ให้พืชสกุล *Aristolochia* เป็นสารก่อมะเร็งในมนุษย์ [๓]
- ตัวยาโกฐน้ำเต้าต้องนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๖)
- ตัวยาลูกช้ดต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๓๓)

เอกสารอ้างอิง

๑. พิศณุประสาทรเวช, พระยา. เวชศึกษา แพทย์ศาสตร์สังเขป เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทย สะพานยศเส; ร.ศ. ๑๒๗. หน้า ๙๒.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับ ยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒๐) พ.ศ. ๒๕๖๑. (๒๕๖๒, ๒๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๖ ตอนพิเศษ ๒๐ ง. หน้า ๑-๒.
๓. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ พ.ศ. ๒๕๕๖. (๒๕๕๖, ๑๔ กุมภาพันธ์). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๐ ตอนพิเศษ ๒๑ ง. หน้า ๔๑.
๔. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ยาสามัญประจำบ้าน ฉบับที่ ๒ (๒๕๓๗, ๓ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๑๑ ตอนพิเศษ ๔๒ ง. หน้า ๘๒.
๕. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ (๒๕๔๒, ๒๔ สิงหาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๑๖ ตอนพิเศษ ๖๗ ง. หน้า ๔๒.

ยาตัดกำลังไข้

ที่มาของตำรับยา

คัมภีร์แพทยไทยแผนโบราณ เล่ม ๑ [๑]

“ยาตัดกำลังไข้ เอาจันทน์ทั้ง ๒ ขอนดอก มวกแดง เทียนทั้ง ๕ โกฐทั้ง ๕ เกษรบัวหลวง ชะลูด
อบเชย ดอกพิกุล หัวแห้วหมู รากหญ้านาง เอาเสมอภาค ต้มกิน”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๒๐ ชนิด รวมปริมาณ ๒๐ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
โกฐเขมา	๑ ส่วน
โกฐจุฬาลัมพา	๑ ส่วน
โกฐเชียง	๑ ส่วน
โกฐสอ	๑ ส่วน
โกฐหัวบัว	๑ ส่วน
ขนดอก	๑ ส่วน
จันทน์ขาว	๑ ส่วน
จันทน์แดง	๑ ส่วน
ชะลูด	๑ ส่วน
เทียนขาว	๑ ส่วน
เทียนข้าวเปลือก	๑ ส่วน
เทียนดำ	๑ ส่วน
เทียนแดง	๑ ส่วน
เทียนตาคัสแตน	๑ ส่วน
บัวหลวง	๑ ส่วน
พิกุล	๑ ส่วน
มวกแดง	๑ ส่วน
ย่านาง	๑ ส่วน
แห้วหมู	๑ ส่วน
อบเชย	๑ ส่วน

สรรพคุณ

ลดไข้

รูปแบบยา

ยาต้ม (คู่มือฉบับพก ๓.๑.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑๕๐ มิลลิเมตร ต้มวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้าและเย็น ต้มขณะยาเย็น
ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา

เอกสารอ้างอิง

๑. โสภิตบรรณลักษณ์, ขุน (อำพัน กิตติขจร). คัมภีร์แพทยไทยแผนโบราณ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
อุตสาหกรรมการพิมพ์; ๒๕๐๔.

ยาถ่ายใช้พิษใช้กาฬ

ที่มาของตำรับยา

คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๑ [๑]

“ยาถ่ายใช้พิษใช้กาฬ เอาใบมะกา ใบมะยม ใบมะเฟือง หล้าแพรก หล้าปากควาย ใบไผ่ป่า ใบมะขาม ใบส้มป่อย เนื้อฝักคูณ ๗ ฝัก ยาดำ ๑ บาท ข่า ๓ แวน ขมิ้นอ้อย ๕ แวน ดินประสิว ๓ หยิบ ต้มให้สุกตำคั้นเอาน้ำ แล้วเคี่ยว ๓ เอา ๑ กิน ๑ ถ้วยชานขนาดใหญ่ แทรกดีเกลือพอควร ขับพิษใช้พิษกาฬ หายสิ้นแล”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๓ ชนิด รวมปริมาณ ๒๗๗.๕๐ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
คูณ	๑๐๕ กรัม
ขมิ้นอ้อย	๑๕ กรัม
ข่า	๑๕ กรัม
ไผ่ป่า	๑๕ กรัม
มะกา	๑๕ กรัม
มะขาม	๑๕ กรัม
มะเฟือง	๑๕ กรัม
มะยม	๑๕ กรัม
ยาดำ	๑๕ กรัม
ส้มป่อย	๑๕ กรัม
หล้าปากควาย	๑๕ กรัม
หล้าแพรก	๑๕ กรัม
ดินประสิว	๗.๕ กรัม

สรรพคุณ

ถ่ายใช้พิษ ใช้กาฬ

รูปแบบยา

ยาต้ม (ดูภาคผนวก ๓.๑.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๕๐-๑๐๐ มิลลิลิตร ต้มวันละ ๑ ครั้ง ก่อนนอน ให้ดื่มตามอาการของโรค และกำลังของผู้ป่วย ต้มขณะยาเย็น ย่า ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตัวยายาดำต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๗)
- ตัวยาดินประสิวต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๔)

เอกสารอ้างอิง

๑. โสภิตบรรณลักษณ์, ขุน (อำพัน กิตติขจร). คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อุตสาหกรรมการพิมพ์; ๒๕๐๔.

ยาถ่ายดีเกลือฝรั่ง

ชื่ออื่น

ยากวน [๑], ยาถ่าย [๔]

ที่มาของตำรับยา

สูตรตำรับที่ใกล้เคียงตำรับนี้ พบในเวชศึกษา แพทย์ศาสตร์สังเขป เล่ม ๓ [๑]

“ยากวน ยากวนนี้กินถ่ายใช้ดีมาก ให้เอาใบมะกา ๑ ใบมะขาม ๑ ใบส้มป่อย ๑ หญ้าไทร ๑ ใบไผ่ป่า ๑ ฝักคูน ๑ รากขี้ก่าทั้งสอง ๑ รากตองแตก ๑ ขี้เหล็กทั้ง ๕ เถาวัลย์เปรียง ๑ หัวหอม ๑ ฝักส้มป่อย ๑ สมอไทย ๑ สมอติง ๑ ยาตำหนัก ๑ ตำลึง ดีเกลือ หนัก ๕ ตำลึง ยาทั้งนี้ให้เขี้ยวไปกว่าจะแห้ง แล้วจึงสางเอากากยาทั้งนั้นออกเสีย จึงเอาดีเกลือกับยาดำส้มมะขามเปียกใส่เขี้ยวไปกว่าจะปั้นเป็นลูกกลอนตามธาตุหนักธาตุเบา ถ่ายใช้ถ่ายโลหิต สารพัดโรคทั้งปวงดีนักแล”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๗ ชนิด รวมปริมาณ ๑๑๗ กรัม ดังนี้ [๓]

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ดีเกลือฝรั่ง	๖๐ กรัม
ยาดำ	๑๒ กรัม
ขี้ก่าขาว (ราก)	๓ กรัม
ขี้ก่าแดง (ราก)	๓ กรัม
ขี้เหล็ก (ทั้ง ๕)	๓ กรัม
คูน	๓ กรัม
ตองแตก	๓ กรัม
เถาวัลย์เปรียง	๓ กรัม
ไผ่ป่า	๓ กรัม
มะกา	๓ กรัม
มะขาม	๓ กรัม
ส้มป่อย (ใบ)	๓ กรัม
ส้มป่อย (ฝัก)	๓ กรัม
สมอติง	๓ กรัม
สมอไทย	๓ กรัม
หญ้าไทร	๓ กรัม
หัวหอม	๓ กรัม

สรรพคุณ

ใช้บรรเทาอาการท้องผูกเฉพาะในรายที่ท้องผูกมากหรือในรายที่มีอาการท้องผูกเรื้อรัง และใช้ยาอื่นแล้วไม่ได้ผล

รูปแบบยา

ยาแคปซูล (ดูภาคผนวก ๓.๓), ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งแรก ๑ กรัม กินวันละ ๑ ครั้ง ก่อนนอน ถ้าไม่ถ่าย วันต่อไปครั้งละ ๑.๕-๒.๕ กรัม กินวันละ ๑ ครั้ง ก่อนนอน ตามกำลังธาตุหนักเบา เมื่อถ่ายแล้วให้เว้นอย่างน้อย ๒ วัน แล้วจึงใช้ยานี้อีกครั้ง

ข้อห้ามใช้

- ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ และเด็ก
- ห้ามใช้ในภาวะทางเดินอาหารอุดตัน (gastrointestinal obstruction/ileus)
- ห้ามใช้ในผู้ป่วยที่มีภาวะผิดปกติเฉียบพลันที่ทางเดินอาหาร (acute gastrointestinal conditions) เช่น คลื่นไส้ อาเจียน

คำเตือน

- เนื่องจากเป็นยาถ่ายอย่างแรง ไม่ควรใช้ยานี้ในผู้ป่วยอ่อนเพลียมากหรือมีภาวะขาดน้ำ
- ควรระวังการใช้ยาในผู้สูงอายุและผู้ที่มีความผิดปกติของไตหรือตับ (renal/hepatic impairment) เนื่องจากยามีส่วนประกอบของแมกนีเซียม
- ยานี้อาจทำให้มีอาการปวดเสียดท้อง

ข้อมูลเพิ่มเติม

ตัวยาค่าต้องสะดุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๗)

เอกสารอ้างอิง

๑. พิศณุประสาตร์เวช, พระยา. เวชศึกษา แพทย์ศาสตร์สังเขป เล่ม ๓. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สามัคคี; (ม.ป.ป.). หน้า ๑๐๒.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒๐) พ.ศ. ๒๕๖๑. (๒๕๖๒, ๒๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๖ ตอนพิเศษ ๒๐ ง. หน้า ๑-๒.

๓. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๒๘๘).

๔. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ พ.ศ. ๒๕๕๖. (๒๕๕๖, ๑๔ กุมภาพันธ์). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๐ ตอนพิเศษ ๒๑ ง. หน้า ๔๒.

ยาถ่ายพยาธิ

ชื่ออื่น

ยารุตัวพยาธิตานโจร [๑, ๒]

ที่มาของตำรับยา

แพทยศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑ [๑, ๒]

“ยารุตัวพยาธิตานโจร ขนานี้เอา พิมเสน ๑ การบูร ๑ ผลจันทน์ ๑ ดอกจันทน์ ๑ กานพลู ๑ ใบกระเพรา ๑ ใบสวาด ๑ เอาสิ่งละ ๒ ส่วน รวมยา ๗ สิ่งนี้ทำเป็นจุน เอาผลสลอดนั้น ๑๔ ส่วน ปอกเปลือก เอาใส่ในออกเสี้ยล้างน้ำให้หมด เอาผ้าขาวห่อใส่หม้อกับข้าวให้แห้งกวน ๓ วัน แล้วเอามาซึ้กับน้ำปลาดีให้เกรียม แล้วทบน้ำมันออกเสี้ย แล้วจึงเอามาประสมเข้ากับยาทั้งนั้น บดทำแท่งไว้เท่าเมล็ดถั่วเขียว ให้กุมารกินแก้ผอมเหลือง ให้ลงเป็นมูกเลือด ถ้ากุมารอายุได้ ๑ ปีให้กิน ๗ เม็ด ถ้ากุมารอายุได้ ๒ ปีกิน ๙ เม็ด ถ้ากุมารอายุได้ ๓ ปีให้กิน ๑๑ เม็ด ให้กินตามกำลังเด็กและผู้ใหญ่ ถ้าไม่ลงจะให้ลงเอาจันทน์หอมทาตัว ถ้าลงน้กเอาผลมะตาดกวน กับน้ำอ้อยงบต้มให้กินหยุดลง”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๘ ชนิด รวมปริมาณ ๒๘ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
สลอด	๑๔ ส่วน
กะเพรา	๒ ส่วน
กานพลู	๒ ส่วน
การบูร	๒ ส่วน
ดอกจันทน์	๒ ส่วน
พิมเสน	๒ ส่วน
ลูกจันทน์	๒ ส่วน
สวาด	๒ ส่วน

สรรพคุณ

ถ่ายพยาธิ

รูปแบบยา

ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

เด็ก อายุ ๑ ปี ครั้งละ ๑๐๐-๒๐๐ มิลลิกรัม
อายุ ๒ ปี ครั้งละ ๓๐๐-๔๐๐ มิลลิกรัม
อายุ ๓ ปี ครั้งละ ๕๐๐-๖๐๐ มิลลิกรัม
อายุ ๔-๖ ปี ครั้งละ ๗๐๐-๘๐๐ มิลลิกรัม
อายุ ๖-๑๒ ปี ครั้งละ ๐.๙-๑ กรัม
กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น
ผู้ใหญ่ ครั้งละ ๑-๑.๕ กรัม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น ตามกำลัง
ธาตุหนักเบา ถ้ายังไม่ถ่ายให้ใช้จันทน์หอมทาตัว ถ้าถ่ายมากเกินไปให้กินผลมะตาด
กวนกับน้ำอ้อยงบ

คำเตือน ยานี้เป็นยาถ่าย ควรใช้ด้วยความระมัดระวัง โดยพิจารณาขนาดที่ใช้ตามกำลังธาตุหนักเบา

ข้อมูลเพิ่มเติม

- จันทน์หอมเป็นแก่นของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ *Santalum album* L. (วงศ์ Santalaceae)
- ถ้าหาน้ำตาลอ้อยขบไม่ได้ ให้ใช้น้ำตาลมะพร้าวหรือน้ำตาลโตนดแทน
- ตัวยาตลอดต้องฆ่าฤทธิ์ก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๓๖)

เอกสารอ้างอิง

๑. พิศณุประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภการจำรูญ ถนนอิฐ豆腐; ร.ศ. ๑๒๘.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑.

ยาถ่ายพยาธิพรหมกิจ

ที่มาของตำรับยา ศิลจารีกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“ตรีผลา ใบมะขาม ใบส้มป่อย รากขี้กาทั้งสอง หอม รากทองแตก สิ่งละส่วน ฝักราชพฤกษ์ ๙ ส่วน ต้มตามวิธีแทรกดีเกลือให้กินตามธาตุหนักธาตุเบา เป็นยาชำระลำไส้ตามโจรอันชื่อว่าพรหมกิจเกิดเพื่อชาวแดง”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๑๐ ชนิด รวมปริมาณ ๑๘ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ราชพฤกษ์	๙ ส่วน
ขี้กาขาว (ราก)	๑ ส่วน
ขี้กาแดง (ราก)	๑ ส่วน
ทองแตก	๑ ส่วน
มะขาม	๑ ส่วน
มะขามป้อม	๑ ส่วน
ส้มป่อย	๑ ส่วน
สมอไทย	๑ ส่วน
สมอพิเภก	๑ ส่วน
หอม	๑ ส่วน

สรรพคุณ

ถ่ายพยาธิตานโจร

รูปแบบยา

ยาต้ม (คู่มือฉบับพก ๓.๑.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

เด็ก อายุ ๑-๖ ปี ครั้งละ ๑-๒ ช้อนโต๊ะ (๑๕-๓๐ มิลลิลิตร)
อายุ ๗-๑๒ ปี ครั้งละ ๓-๔ ช้อนโต๊ะ (๔๕-๖๐ มิลลิลิตร)
ดื่มวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้าและเย็น แทรกดีเกลือกินตามกำลังธาตุ
หนักเบา ดื่มขณะยาเย็นอยู่ ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพร
ทุกครั้งก่อนใช้ยา

เอกสารอ้างอิง

๑. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาถ่ายลมถ่ายเสมหะในโรคกษัย สูตร ๑

ที่มาของตำรับยา

แพทยศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๒ [๑, ๒]

“อนึ่งเอา ผลจันทน์ ๑ ดอกจันทน์ ๑ เทียนดำ ๑ เทียนขาว ๑ เทียนแดง ๑ เทียนตาตุ๊กแตน ๑ โกรฐอ ๑ โกรฐเขมา ๑ โกรฐกัศตรา ๑ กานพลู ๑ ดีปลี ๑ สิ่งละ ๑ ส่วน ยาดำ ๔ ส่วน การะบูร ๙ ส่วน หัสศุณเทศ ๑ พริกไทย ๑ สิ่งละ ๕ ส่วน รากจิงจ้อ ๑ รากหนดี ๑ รากเจตมูลเพลิง ๑ สิ่งละ ๖ ส่วน สมอไทย ๑๔ ส่วน ตำเป่นผง บดด้วยน้ำผึ้ง น้ำมะกรูด น้ำมะนาว ๑ น้ำส้มชาก็ได้ กินแก้ไข้อยพลวกซึ่งกระทำพิษต่างๆ แลสรรพโรคนอกนี้ หายวิเศษนักท่านตีค่าไว้แสนตำลึงทอง”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๙ ชนิด รวมปริมาณ ๖๖ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
สมอไทย (เนื้อผล)	๑๔ ส่วน
การบูร	๙ ส่วน
จิงจ้อ	๖ ส่วน
เจตมูลเพลิงแดง	๖ ส่วน
หนดี	๖ ส่วน
พริกไทย	๕ ส่วน
หัสศุณเทศ	๕ ส่วน
ยาดำ	๔ ส่วน
กานพลู	๑ ส่วน

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
โกฐกักรา	๑ ส่วน
โกฐเขมา	๑ ส่วน
โกฐสอ	๑ ส่วน
ดอกจันทร์	๑ ส่วน
ดีป्ली	๑ ส่วน
เทียนขาว	๑ ส่วน
เทียนดำ	๑ ส่วน
เทียนแดง	๑ ส่วน
เทียนตาตั๊กแตน	๑ ส่วน
ลูกจันทร์	๑ ส่วน

สรรพคุณ

ถ่ายลมถ่ายเสมหะในผู้ป่วยโรคคหัย

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑ กรัม ละลายน้ำผึ้ง น้ำมะกรูด น้ำมะนาว หรือน้ำส้มซ่า กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้าและเย็น

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตัวยาหัตถ์สคุณเทศต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๖)
- ตัวยายาดำต้องสะดาก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๗)

เอกสารอ้างอิง

๑. พิศณุประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภการจำรูญ ถนนอิฐางค์; ร.ศ. ๑๒๖.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑.

ยาถ่ายลมถ่ายเสมหะในโรคกษัย สูตร ๒

ที่มาของตำรับยา

แพทยศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๒ [๑, ๒]

“อนึ่งเอา โกฎทั้ง ๕ เทียนทั้ง ๕ ตรึงลา ตรึงกุก กานพลู ๑ สิ่งละ ๑ ส่วน รากส้มกุ่มทั้ง ๒ แก่นขี้เหล็ก ๑ แก่นแสมทะเล ๑ สิ่งละ ๒ ส่วน รากทนต์ ๕ ส่วน ตำเป็นผงบดละลายน้ำผึ้งหรือน้ำขิงก็ได้ น้ำส้มซ่าหรือน้ำร้อนก็ได้ กินแก้ไภษยทั้งปวงหายวิเศษนัก”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๒๒ ชนิด รวมปริมาณ ๓๐ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ทนต์	๕ ส่วน
ขี้เหล็ก	๒ ส่วน
ส้มกุ่มน้อย	๒ ส่วน
ส้มกุ่มใหญ่	๒ ส่วน
แสมทะเล	๒ ส่วน
กานพลู	๑ ส่วน
โกฎเขมา	๑ ส่วน
โกฎจุฬาลัมพา	๑ ส่วน
โกฎเชียง	๑ ส่วน
โกฎสอ	๑ ส่วน
โกฎหัวบัว	๑ ส่วน
ขิงแห้ง	๑ ส่วน
ดีปลี	๑ ส่วน
เทียนขาว	๑ ส่วน
เทียนข้าวเปลือก	๑ ส่วน
เทียนดำ	๑ ส่วน
เทียนแดง	๑ ส่วน
เทียนตาดักแตน	๑ ส่วน
พริกไทย	๑ ส่วน
มะขามป้อม	๑ ส่วน
สมอไทย	๑ ส่วน
สมอพิเภก	๑ ส่วน

สรรพคุณ

ถ่ายลมถ่ายเสมหะในโรคกษัย

รูปแบบยา

ยามง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑ กรัม ละลายน้ำผึ้ง น้ำขิง น้ำส้มซ่า หรือน้ำร้อน กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหารเช้าและเย็น

เอกสารอ้างอิง

- พิศณุประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภการจำรูญ ถนนอัษฎางค์; ร.ศ. ๑๒๖.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑.

ยาถ่ายลมถ่ายเสมหะในโรคกษัย สูตร ๓

ที่มาของตำรับยา

แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๒ [๑, ๒]

“ขนานหนึ่งวิเศษนักท่านให้เอา ขมิ้นอ้อย ๑ สลึง ดอกดิ่ง ๑ สลึง ดีปลี ๒ สลึง ชั้นทศกร ๒ สลึง ตริผลา ๓ สลึง ขิงแห้ง ๓ สลึง พริกไทย ๑ บาท รากเจตมูลเพลิง ๑ บาท รากหนดี ๓ บาท ๒ สลึง ตำเป็นผง แล้วเอาน้ำผึ้ง ๔ ส่วน น้ำอ้อยแดง ๑ ส่วน คูลีการเข้าด้วยกันกินหนัก ๑ สลึง กินวัน ๑ คุ่มไปเดือนหนึ่ง กินเดือน ๑ คุ่มไปปีหนึ่งแลรูปงามแล”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๑ ชนิด รวมปริมาณ ๑๕๐ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
หนดี	๕๒.๕ กรัม
เจตมูลเพลิงแดง	๑๕ กรัม
พริกไทย	๑๕ กรัม
ขิงแห้ง	๑๑.๒๕ กรัม
มะขามป้อม (เนื้อผล)	๑๑.๒๕ กรัม
สมอไทย (เนื้อผล)	๑๑.๒๕ กรัม
ชั้นทศกร	๗.๕ กรัม
ดีปลี	๗.๕ กรัม
ขมิ้นอ้อย	๓.๗๕ กรัม
ดอกดิ่ง	๓.๗๕ กรัม

สรรพคุณ

ถ่ายลมถ่ายเสมหะในโรคกษัย

รูปแบบยา

ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑-๑.๕ กรัม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์และผู้ที่มีไข้

ข้อมูลเพิ่มเติม

ตัวยาดอกดิ่งต้องนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๓)

เอกสารอ้างอิง

1. พิศณุประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภการจำรูญ ถนนอัษฎางค์; ร.ศ. ๑๒๖.
2. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑.

ยาทวิวาตาคูณ

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“๑ จะกล่าวด้วยลักษณะกำเนิดลม อันชื่อว่าลมสัตตถกวัตินั้นเป็นคำรบ ๒ ถ้าบังเกิดแต่บุคคลผู้ใด มักกระทำให้เจ็บอกเป็นต้น แลลมกองนี้เกิดเพื่อสันทาคต ครั้นแก่เข้ากระทำให้จับเป็นเพลา และอาการที่จับนั้น มักให้เจ็บไปทุกชั้นเนื้อ ดุจตั้งบุคคลเอามือมาเช็ดและเอาเหล็กอันแหลมมาแทง ให้แปลบแปลบไปทั้งกายให้ใจ นั้นสั้นอยู่ริๆ ให้เจ็บอกเป็นกำลัง ครั้นสร้างแล้วให้หิวหาแรงมิได้ให้เจ็บศีรษะให้จักษุมัวมิได้เห็นสิ่งอันใดบริโภคอาหารมิได้ นอนมิหลับ ถ้าจะแก้ให้แก้แต่ยังเจ็บอกอยู่นั้นให้หาย ถ้ามีหายแก่เข้าก็จะกลายเป็นโทษสันทาคตและตรีสันทาคต เป็นอติสยโรคตามอาจารย์กล่าวไว้ว่าเป็นโรคตัด แพทย์ทั้งหลายพึงรู้ดังนี้ ฯ

ยาชื่อทวิวาตาคูณ เอาโกฐจุฬาลัมพา โกฐสอ ผลจันทน์ ดอกจันทน์ ผลเอ็น ชิงแห้งตีป्ली ใบกระวาน ลำพัน ดอกกระดังงา สมุลแว้ง การบูร ลิงละส่วน รากย่านาง ชะมด พิมเสน ลิงละ ๒ ส่วน ทำเป็นจุนเอาน้ำดอกไม้ เป็นกระสายบดทำแห้งไว้ละลายน้ำดอกไม้ให้กินแก้ลมสัตตถกวัตซึ่งกระทำให้เจ็บอกนั้นหายดีนัก”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๕ ชนิด รวมปริมาณ ๑๘ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ชะมดเช็ด	๒ ส่วน
พิมเสน	๒ ส่วน
ย่านาง	๒ ส่วน
กระดังงา	๑ ส่วน
กระวาน	๑ ส่วน
การบูร	๑ ส่วน
โกฐจุฬาลัมพา	๑ ส่วน
โกฐสอ	๑ ส่วน
ชิงแห้ง	๑ ส่วน
ดอกจันทน์	๑ ส่วน
ตีป्ली	๑ ส่วน
ลำพัน	๑ ส่วน
ลูกจันทน์	๑ ส่วน
ลูกเอ็น	๑ ส่วน
สมุลแว้ง	๑ ส่วน

สรรพคุณ	กระจายลมที่ทำให้เกิดอาการแน่นหน้าอก ใจสั่น
รูปแบบยา	ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)
ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๓๐๐-๕๐๐ มิลลิกรัม กินวันละ ๒-๓ ครั้ง หลังอาหาร เข้า เย็น และก่อนนอน หรือเมื่อมีอาการ
ข้อควรระวัง	ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้
ข้อมูลเพิ่มเติม	ตัวยาชะมัดเซ็ดต้องฆ่าฤทธิ์ก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๒)
เอกสารอ้างอิง	

๑. สำนักคัมภีร์กรมวิทย์ปัญญการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๓. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาทองเนืองาม

ที่มาของตำรับยา

๑. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑ [๑, ๒]

“ยาชื่อทองเนืองาม ขนานนี้ท่านให้เอา เทียนทั้งห้า เอาสิ่งละส่วน ไพล การบูร สิ่งละ ๒ ส่วน สมอไทยเอาแต่เนื้อสมอพิเภกเอาแต่เนื้อ ยาดำ มหาหิงค์ ขมิ้นอ้อย เกลือสินเธาว์ ผิวมะกรูด ว่านน้ำ เอาสิ่งละ ๔ ส่วน เอาใบสมอททะเลเท่ายาทั้งหลาย รวมยา ๑๖ สิ่งนี้ทำเป็นจุมเอาสุราปนกระสาย บดบั่นแห้งไว้ละลายน้ำมะกรูด มนาว ให้กุมารกินขึ้นเหนือแลร์จักรศอาหาร ถ้าจะให้ผายละลายน้ำซ่มมะขามเปียก แทรกดีเกล็ดดิงเหลื่อม ลงกินคืนัก ๆ”

๒. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑ [๓, ๔]

“ยาชื่อทองเนืองาม เอาเทียนทั้ง ๕ สิ่งละ ๑ ส่วน ไพล ๑ การบูร ๑ สิ่งละ ๒ ส่วน เนื้อสมอไทย ๑ เนื้อสมอพิเภก ๑ ยาดำ ๑ มหาหิงค์ ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ เกลือสินเธาว์ ๑ ผิวมะกรูด ๑ ว่านน้ำ ๑ สิ่งละ ๔ ส่วน ใบสมอททะเลเท่ายาทั้งหลาย รวมยา ๑๖ สิ่งนี้ทำเป็นจุม เอาสุราปนกระสาย บดทำแห้งละลายน้ำมะกรูดก็ได้ น้ำมะนาวก็ได้ กินเจริญมังษะเจริญอาหาร ถ้าจะให้ผายละลายน้ำซ่มมะขามเปียกแทรกดีเกล็ด ดิงเหลื่อม”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๖ ชนิด รวมปริมาณ ๘๒ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
สมอททะเล (ใบ)	๔๑ ส่วน
เกลือสินเธาว์	๔ ส่วน
ขมิ้นอ้อย	๔ ส่วน
มหาหิงค์	๔ ส่วน
มะกรูด	๔ ส่วน
ยาดำ	๔ ส่วน
ว่านน้ำ	๔ ส่วน
สมอไทย	๔ ส่วน
สมอพิเภก	๔ ส่วน
การบูร	๒ ส่วน
ไพล	๒ ส่วน
เทียนขาว	๑ ส่วน
เทียนข้าวเปลือก	๑ ส่วน
เทียนดำ	๑ ส่วน
เทียนแดง	๑ ส่วน
เทียนตาตั๊กแตน	๑ ส่วน

สรรพคุณ

เจริญอาหาร เป็นยาระบาย

รูปแบบยา

ยาเม็ดพิมพ์ (คูภาคผนวก ๓.๔.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

<u>เด็ก</u>	อายุ ๓-๕ เดือน	ครั้งละ ๑๐๐ มิลลิกรัม
	อายุ ๖-๑๒ เดือน	ครั้งละ ๒๐๐-๓๐๐ มิลลิกรัม
	อายุ ๑-๕ ปี	ครั้งละ ๓๐๐-๔๐๐ มิลลิกรัม
	อายุ ๖-๑๒ ปี	ครั้งละ ๔๐๐-๕๐๐ มิลลิกรัม

ละลายน้ำต้มสุกกินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น
หากต้องการใช้เป็นยาถ่ายให้ละลายน้ำมะขามเปียก แทรกดีเกลือกิน

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตัวยามหาหิวกู้ต้องสะดุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)
- ตัวยายาค้าต้องสะดุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๗)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน); ๒๕๔๒.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.
๓. พิศณุประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภการจำรูญ ถนนอิฐ豆腐; ร.ศ. ๑๒๘.
๔. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑.

ยาทองพันชั่ง

ที่มาของตำรับยา

แพทยศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑ [๑, ๒]

“ยาชื่อทองพันชั่งชานนี้ เอารากตานทั้ง ๕ รากมะแว้งทั้ง ๒ รากจิงจ้อ ๑ รากมะเกลือ ๑ รากมะเขือขื่น ๑ รากเล็บมือนาง ๑ ข่า ๑ ชิง ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ ตรีฟลา ๑ ผลมุลกาทั้ง ๒ ผลโหระพา ๑ เทียนเยาวภาณี ๑ แห้วหมู ๑ บระเพ็ด ๑ เอาสิ่งละ ๑ บาท ยาตำ ๓ บาท รวมยา ๒๔ สิ่งนี้ ต้ม ๓ เอา ๑ กินแก้ตานทราย แลตานโจร เป็นยาล้างท้องแลแก้ตมูกตกลือด แก้ทรายทั้ง ๗ จำพวก ตั้งแต่กุมารอายุได้ ๓ เดือน นั้นไปจนถึง ๑๒ ปีเป็นพันกำหนด ครั้นกินยาชำระล้างท้องแล้ว จึงเอายาชื่อทองเนื่องามละลายน้ำส้มซ่าให้กินประจำท้องต่อไป ทั้งชูรสอาหารแลปลูกผิวเนื้อหนังให้บริบูรณ์ด้วย”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๒๔ ชนิด รวมปริมาณ ๓๙๐ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ยาดำ	๔๕ กรัม
ขมิ้นอ้อย	๑๕ กรัม
ข่า	๑๕ กรัม
ชิง	๑๕ กรัม
ขี้กาขาว	๑๕ กรัม
ขี้กาแดง	๑๕ กรัม
จิงจ้อ	๑๕ กรัม
ตานขโมย	๑๕ กรัม
ตานดำ	๑๕ กรัม
ตานเสี้ยน	๑๕ กรัม
ตานหม่อน (ราก)	๑๕ กรัม
ตาลโตนด	๑๕ กรัม
เทียนเยาวภาณี	๑๕ กรัม
บระเพ็ด	๑๕ กรัม
มะเกลือ (ราก)	๑๕ กรัม
มะขามป้อม	๑๕ กรัม
มะเขือขื่น	๑๕ กรัม
มะแว้งเครือ (ราก)	๑๕ กรัม
มะแว้งต้น (ราก)	๑๕ กรัม
เล็บมือนาง	๑๕ กรัม
สมอไทย	๑๕ กรัม
สมอพิเภก	๑๕ กรัม
แห้วหมู	๑๕ กรัม
โหระพา	๑๕ กรัม

สรรพคุณ แก่ท้องผูกในโรคตานซางและตานโจร

รูปแบบยา ยาต้ม (ดูภาคผนวก ๓.๑.๓)

ขนาดและวิธีการใช้

เด็ก	อายุ ๓-๕ เดือน	ครั้งละ ๑ ช้อนชา (๕ มิลลิลิตร)
	อายุ ๖-๑๒ เดือน	ครั้งละ ๑-๒ ช้อนชา (๕-๑๐ มิลลิลิตร)
	อายุ ๑-๕ ปี	ครั้งละ ๑-๒ ช้อนโต๊ะ (๑๕-๓๐ มิลลิลิตร)
	อายุ ๖-๑๒ ปี	ครั้งละ ๓-๔ ช้อนโต๊ะ (๔๕-๖๐ มิลลิลิตร)

ดื่มวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้าและเย็น ดื่มขณะยายังอุ่น
 ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตัวยายาคำต้องสะอาดก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๗)
- เมื่อใช้ยานานนี้จนหายแล้ว ให้ใช้ “ยาทองเนืองาม” ละลายน้ำส้มชากินเพื่อช่วยให้เด็กเจริญอาหาร อ้วนท้วนสมบูรณ์

เอกสารอ้างอิง

๑. พิศณุประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภการจำรูญ ถนนอัษฎางค์; ร.ศ. ๑๒๘.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง, หน้า ๑.

ยาทาแก้ฝี สูตร ๑

ที่มาของตำรับยา ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“๑ จะกล่าวด้วยตำรายาคือวิเศษสรรพคุณสำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวลไว้ ให้แก้สรรพโรคทั้งปวงต่าง ๆ สืบกันมา ๆ ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยาที่จะแก้ซึ่งโรค กล่าวคือ วัฒนโรคภายนอกนั้นโดยนัยดังนี้ ๆ

ขนานหนึ่ง เอารากทองพันชั่ง รากขี้กาแดง รากลำโพงกาสลัก หัวบานเย็นขาว เอาเสมอภาค ทำเป็นจุ่มบดทำแท่งไว้ละลายสุราแก้สรรพฝีทั้งปวง ๆ ถ้าจะทาแก้ฝีฟกบวมละลายน้ำรากมะนาวทาหายสิ้นวิเศษนัก ๆ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๔ ชนิด รวมปริมาณ ๔ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ขี้กาแดง (ราก)	๑ ส่วน
ทองพันชั่ง (ราก)	๑ ส่วน
บานเย็นขาว	๑ ส่วน
ลำโพงกาสลัก	๑ ส่วน

สรรพคุณ	แก้ฝี
รูปแบบยา	ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)
ขนาดและวิธีการใช้	ฝีทั่วไป ครั้งละ ๓๐๐-๖๐๐ มิลลิกรัม ละลายเหล้าทาวันละ ๓-๔ ครั้ง บริเวณที่เป็นฝี ฝีฟกบวม ครั้งละ ๓๐๐-๖๐๐ มิลลิกรัม ละลายน้ำรากมะนาวทาบริเวณที่เป็นฝีวันละ ๓-๔ ครั้ง
ข้อมูลเพิ่มเติม	<ul style="list-style-type: none"> - ยาดำรับนี้โบราณระบุให้ “ทำเป็นจุ่มบดทำแท่งไว้” ผู้ทรงคุณวุฒิเห็นว่า สามารถทำเป็นรูปแบบยาเม็ดพิมพ์ได้ เพื่อให้สะดวกในการใช้และเก็บไว้ได้นาน - ยาดำรับนี้ ควรใช้ขนาด ๑-๒ เม็ด ขึ้นอยู่กับขนาดของฝี - ตัวยาลำโพงกาสลักต้องคั่วหรือสุมาก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๓๒)

เอกสารอ้างอิง

๑. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาทาแก้ฝี สูตร ๒

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาถอนเกล็ดถอนไส้ เอา ใบกรวด ใบตะขบ ๑ ใบตะลุ่มหนัก ๑ ใบกาฝากมะม่วง ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ บดจนละเอียดเอาน้ำเป็นกระสายทาทั้งฝีน้น (ถอน) ไส้ถอนเกล็ดแล ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๕ ชนิด รวมปริมาณ ๕ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กาฝากมะม่วง (ใบ)	๑ ส่วน
กรตน้ำ (ใบ)	๑ ส่วน
ขมิ้นอ้อย	๑ ส่วน
ตะขบหนาม (ใบ)	๑ ส่วน
ตะลุ่มนง/กำแพงเจ็ดชั้น (ใบ)	๑ ส่วน

สรรพคุณ	ถอนเกล็ดถอนไส้ฝี
รูปแบบยา	ยาทา (ดูภาคผนวก ๓.๑๔)
ขนาดและวิธีการใช้	ละลายน้ำทาบริเวณที่เป็นวันละ ๒-๓ ครั้ง
ข้อมูลเพิ่มเติม	ตัวยากาฝากมะม่วง ใช้กาฝากมะม่วงกะล่อน เนื่องจากมีรสฝาดเปรี้ยวและมีสรรพคุณทางยาดีกว่ามะม่วงชนิดอื่น ๆ

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๕๘. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๙) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๒.

ยาทาแก้ฝี สูตร ๓

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาถอนเกล็ด เอา กระจุกขี้หมู ๑ เอาต้มกินก็ได้ ฝนกินก็ได้ เอาเหล้าเป็นกระสาย ทางงได้สามทีสี่ที่
จงเอาน้ำมันขูเกล็ดนั้นแล้ว เกล็ดร่วงแล ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๑ ชนิด รวมปริมาณ ๑ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระจุกขี้หมู (เปลือกต้น/ราก)	๑ ส่วน

สรรพคุณ

ถอนเกล็ดฝี

รูปแบบยา

ยาต้ม (ดูภาคผนวก ๓.๑.๑), ยาฝน (ดูภาคผนวก ๓.๑.๓), ยาทา (ดูภาคผนวก ๓.๑.๔)

ขนาดและวิธีการใช้

ยาต้ม ครั้งละ ๑ ถ้วยกาแฟ (๓๐ มิลลิลิตร) ดื่มวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหารเช้าและเย็น ดื่มขณะยาเย็น ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพร ทุกครั้งก่อนใช้ยา

ยาฝน ครั้งละ ๑ ช้อนโต๊ะ (๑๕ มิลลิลิตร) กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหารเช้าและเย็น

ยาทา ฝนกับสุราทาบริเวณที่มีอาการ วันละ ๓-๔ ครั้ง

ข้อมูลเพิ่มเติม

ใช้ตำรับนี้คู่กับตำรับน้ำมันขูเกล็ดฝี ประกอบด้วยตัวยา ๔ ชนิด คือ บอระเพ็ด ผักเป็ด ฟักข้าว และน้ำมันมะพร้าว หุงคองแต่น้ำมันทาบริเวณที่เป็น

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๕๘. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๙) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๒.

ยาทาแก้ผี สูตร ๔

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาทาผีทั้งหลาย รากลำโพงกาสลัก ๑ รากมะนาว ๑ รากน้อยหน่า ๑ รากสหัสคุณ ๑ รากมะไฟ
เดือนห้า ๑ มาฝนกับน้ำปูนใส ทาผีทั้งปวงแล ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๕ ชนิด รวมปริมาณ ๕ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
น้อยหน่า	๑ ส่วน
มะนาว	๑ ส่วน
มะไฟเดือนห้า	๑ ส่วน
ลำโพงกาสลัก	๑ ส่วน
หัสคุณเทศ	๑ ส่วน

สรรพคุณ แก้ผีทั้งหลาย

รูปแบบยา ยาฝน (ดูภาคผนวก ๓.๑๓)

วิธีปรุงยา ยาทั้งหมดฝนกับน้ำปูนใส

ขนาดและวิธีการใช้ ทาบริเวณที่เป็นวันละ ๒-๓ ครั้ง

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตัวยาหัสคุณเทศต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๖)
- ตัวยาลำโพงกาสลักต้องคั่วหรือสุมก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๓๒)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๓๙. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๓.

ยาทาแก้ฝี สูตร ๕

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ขนานหนึ่งเล่า ถ้าฝีมีถอน จะให้ถอนไส้ถอนเกล็ด เอา รากผักข้าว ๑ รากพุงดอ ๑ เถาตำลึง ๑ บอระเพ็ด ๑ เถาชิงช้าชาลี ๑ ผักเป็ด ๑ หล้าเกล็ดหอย ๑ เปลือกหมากสงแดง ๑ ใบพุงดอ ๑ ตำเอาน้ำ เสมอภาค หุงคงแต่น้ำมันทาฝีถอนแล ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๑๐ ชนิด รวมปริมาณ ๑๒ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
น้ำมันมะพร้าว	๓ ส่วน
ชิงช้าชาลี	๑ ส่วน
ตำลึง (เถา)	๑ ส่วน
บอระเพ็ด	๑ ส่วน
ผักเป็ดแดง	๑ ส่วน
พุงดอ (ใบ)	๑ ส่วน
พุงดอ (ราก)	๑ ส่วน
ผักข้าว	๑ ส่วน
หล้าเกล็ดหอย	๑ ส่วน
หมากสง	๑ ส่วน

สรรพคุณ ถอนไส้ถอนเกล็ดฝี
รูปแบบยา ยาน้ำมัน (ดูภาคผนวก ๓.๖)
ขนาดและวิธีการใช้ ทาบริเวณที่เป็นวันละ ๒-๓ ครั้ง
เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๕๘. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๙) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๒.

ยาทาแก้เรื้อนกวาง

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“๑ในลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะพยาธิโรค อันบังเกิดแก่บุคคลทั้งหลาย คือเป็นชาติบุพกรรมโรคคือโรคเรื้อนอันเป็นสาธารณะสืบต่อไป บังเกิดด้วยกิมิชาติ อันอาศัยกินอยู่ในชั้นเนื้อนั้นแล จะได้เหมือนดังกฐฐโรค ซึ่งกินอิฐกุด จนเสียซึ่งชีวิตนั้นหามิได้ เป็นแต่จะให้ลำบากกาย ดุจอาจารย์กล่าวไว้อีก ๓ จำพวก เป็น ๗ จำพวก ด้วยกันกับกล่าวมาแล้วในเบื้องต้น ในที่นี้จะว่าแต่ ๓ จำพวก ๆ จำพวกหนึ่ง คือชาติเรื้อน อันบังเกิดเนื่องกันมาแต่สัมพันธตระกูล ๆ

จำพวกหนึ่งคือ ชาติเรื้อนบังเกิดด้วยสามัคคีรส คือหลบนอนระคนกันอยู่เป็นนิจจึงเป็น ๆ จำพวกหนึ่งคือชาติเรื้อนอันบังเกิดเป็นอุปาทิกะหาเหตุมิได้ อยู่ตี่ๆ ก็เกิดขึ้นเอง แลธาตุทั้ง ๔ ก็มีได้วิปริตแปรปรวน แลทั้ง ๓ จำพวกซึ่งกล่าวมานี้ ให้เอายาตามชาติจำพวกนั้นมาแก้ก็จะหาย เป็นยาปะยะโรคหายโดยง่าย ดังอาจารย์กล่าวไว้ ดังนี้ในลำดับนี้จะกล่าวเรื้อนจำพวกหนึ่ง คือเรื้อนกวางนั้นก่อนเป็นปฐม เมื่อจะบังเกิดนั้นเกิดขึ้นตามข้อมือข้อเท้า แลกำคั้นคั่นคอ กระทำให้เป็นน้ำเหลืองพริ่นลามออกไป ครั้นต้องยาแล้วแห้งเข้า บางทีก็หายขาดไป บางทีก็ไม่หาย แต่ไม่ตายเป็นแต่ลำบากดังอาจารย์กล่าวไว้ ๆ

ขนานหนึ่ง เอาเห็ดร่างแห เห็ดมูลโค เอาเสมอภาค บดละลายน้ำมันงาทา แก้พยาธิโรคคือเรื้อนกวางนั้นหายวิเศษนัก ๆ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๓ ชนิด รวมปริมาณ ๓ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
น้ำมันงา	๑ ส่วน
เห็ดมูลโค	๑ ส่วน
เห็ดร่างแห	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้เรื้อนกวาง (สะเก็ดเงิน)

รูปแบบยา

ยาน้ำมัน (ดูภาคผนวก ๓.๖)

ขนาดและวิธีการใช้

ทาแผลวันละ ๒ ครั้ง เช้าและเย็น เป็นยาใช้ภายนอก ห้ามกิน

เอกสารอ้างอิง

๑. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทย ในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาทาแก้เรื้อนขึ้นก

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“๑ ในลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะพยาธิโรค คือเรื้อนมูลนกนั้นเป็นคำรบ ๒ เมื่อจะบังเกิดนั้นผุดขึ้นมาเป็นแวง เป็นวงขึ้นตามผิวหนัง เล็กก็มี ใหญ่ก็มี มีสีอันขาวนุง ๆ ขอบนั้นนูน ดุกลิ่นฐาน ดังกลาภพรรณีย์ กระทำให้คัน ถ้าแก้เข้าเป็นลามไปทั้งตัว พยาธิอันนี้หายบ้าง มีหายบ้าง แต่ไม่ตาย เป็นแต่ลำบาก ดังอาจารย์กล่าวไว้ ๆ

ขนานหนึ่ง เอาใบลำโพง ใบกรวยป่า ข่าหลวง ใบพลูแก่ เอื้องเพ็ดม้า ใบกุ่มน้ำ ใบกุ่มบก ใบขอบชะนางแดง ใบขอบชะนางขาว เอาเสมอภาคทำเป็นจุนบดละลายสุรา ทาแก้พยาธิโรค คือเรื้อนมูลนกนั้นหาย ตามอาจารย์กล่าวไว้วิเศษนัก ๆ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๙ ชนิด รวมปริมาณ ๙ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กรวยป่า	๑ ส่วน
กุ่มน้ำ (ใบ)	๑ ส่วน
กุ่มบก (ใบ)	๑ ส่วน
ขอบชะนางขาว	๑ ส่วน
ขอบชะนางแดง	๑ ส่วน
ข่าหลวง	๑ ส่วน
พลูแก่	๑ ส่วน
ลำโพง (ใบ)	๑ ส่วน
เอื้องเพ็ดม้า	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้โรคสะเก็ดเงิน (ระยะที่มีแผลเป็นวงสีขาว มีขุย ขอบนูน มีอาการคัน และลามไปทั้งตัว)

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

ขนาดและวิธีการใช้

ผสมสุราทาวันละ ๒ ครั้ง เช้าและเย็น เป็นยาใช้ภายนอก ห้ามกิน

ข้อมูลเพิ่มเติม

ตัวยาในตำรับนี้ควรใช้เป็นตัวยาสด

เอกสารอ้างอิง

- สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทย ในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาทาแก้เรื้อนวิลา

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“๑ ในลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะพยาธิโรคคือเรื้อนวิลานั้นเป็นคำรบ ๓ เมื่อจะบังเกิดนั้นขึ้นที่หูแลกำคั้นตันคอค กระทำให้เปื่อยพุพอง ให้คัน คุณลักษณะดุจมะเร็งโรยงคั้นยั้งเกา ครั้นวายเกาแล้ว ให้สปร้อนตามที่เกา แลลักษณะเรื้อนวิลานี้หายมากกว่าไม่หาย ดังอาจารย์กล่าวไว้ ๆ

“ขนานหนึ่ง เอาผลลำโพงแดง ใบกรวยป่า ใบขอบชะนางทั้งสอง ใบรักขาว เอาเสมอภาค ทำเป็นจุ่ม บดละลายน้ำมันดิบทา แก้พยาธิโรคคือเรื้อนวิลา เป็นต้น แลเรื้อนมูลนก แลเรื้อนกวางแลเรื้อนหูด แลแก้สรรพเรื้อน ทั้งปวงก็หายวิเศษนัก ๆ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๖ ชนิด รวมปริมาณ ๖ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กรวยป่า	๑ ส่วน
ขอบชะนางขาว	๑ ส่วน
ขอบชะนางแดง	๑ ส่วน
น้ำมันงา*	๑ ส่วน
รักขาว	๑ ส่วน
ลำโพงแดง	๑ ส่วน

*ตำรับนี้ใช้น้ำมันงาแทนน้ำมันดิบ

สรรพคุณ

แก้โรคสะเก็ดเงินระยะที่มีแผลเปื่อย

รูปแบบยา

ยาน้ำมัน (ดูภาคผนวก ๓.๖)

วิธีปรุง

ตัวยาลำโพงแดง กรวยป่า ขอบชะนางแดง ขอบชะนางขาว รักขาว โขลกให้ละเอียด แล้วนำไปหุงตามวิธีกับน้ำมันงา

ขนาดและวิธีการใช้

ทาวนละ ๒ ครั้ง เช้าและเย็น เป็นยาใช้ภายนอก ห้ามกิน

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตัวยาที่ใช้ในตำรับนี้ควรเป็นตัวยาสด
- ตัวยารักขาวต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๓๑)

เอกสารอ้างอิง

๑. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทย ในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาทาแก้โรคผิวหนัง

ชื่ออื่น

น้ำมันทาสมุนไพร

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“๑ จะกล่าวด้วยตำรายาคือวิเศษสรรพคุณสำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวลไว้ ให้แก้สรรพโรค ทั้งปวงต่าง ๆ สืบกันมา ๆ ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยาที่จะแก้ซึ่งโรคกล่าวคือชาติบุพกรรม กุฎฐโรค สมมุติว่าโรคเรื้อรอนั้นโดยนัยดังนี้ ๆ ยาใช้น้ำมันทาสมุนไพร เอาผลกะเบา ผลกะเปียน ผลลำโพง กาสลัก ผลดีหมี ต้น เลี่ยนทั้งใบทั้งเปลือก ขอบชะนางทั้งสอง ทั้งต้นทั้งราก ใบกรวยป่า ใบสะแกแสง ใบมะเกลือ ใบตานหม่อน ใบยาสูบ ขมิ้นอ้อย ลิงละ ๑ ตำลึง มะพร้าวไฟผล ๑ ทำเป็นจุนแล้วคูลีการเข้าด้วยกัน หุงให้คงแต่น้ำมันแล้วจึงมาทา สรรพกุฎฐโรคคือโรคเรื้อรอนทั้งปวงหายดีนัก ๆ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๔ ชนิด รวมปริมาณ ๗๘๐ กรัม* ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กรวยป่า	๖๐ กรัม
กะเบา	๖๐ กรัม
กะเปียน	๖๐ กรัม
ขมิ้นอ้อย	๖๐ กรัม
ขอบชะนางขาว (รากและต้น)	๖๐ กรัม
ขอบชะนางแดง (รากและต้น)	๖๐ กรัม
ดีหมีต้น	๖๐ กรัม
ตานหม่อน	๖๐ กรัม
มะเกลือ	๖๐ กรัม
ยาสูบ	๖๐ กรัม
ลำโพงกาสลัก (ผล)	๖๐ กรัม
เลี่ยน (เปลือกและใบ)	๖๐ กรัม
สะแกแสง	๖๐ กรัม
มะพร้าวไฟ (ผล)	๑ ผล

*ไม่รวมปริมาณมะพร้าวไฟ

สรรพคุณ

แก้โรคผิวหนังซึ่งมีอาการผื่นคัน เช่น กลาก เกื้อน

รูปแบบยา

ยาน้ำมัน (ดูภาคผนวก ๓.๖)

วิธีปรุงยา

ตัวยากะเบา กะเปียน ลำโพงกาสลัก (ผล) ดีหมีต้น เลี่ยน ขอบชะนางแดง ขอบชะนางขาว กรวยป่า สะแกแสง มะเกลือ ตานหม่อน ยาสูบ ขมิ้นอ้อย บดเป็นผงละเอียด แล้วหุงตามวิธีกับน้ำมันมะพร้าวไฟ

ขนาดและวิธีการใช้

ทาแผลวันละ ๒ ครั้ง เช้าและเย็น เป็นยาใช้ภายนอก ห้ามกิน

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในแผลติดเชื้อ แผลเน่าเปื่อยเรื้อรัง

ข้อมูลเพิ่มเติม

ตัวยายาสูบต้องควักก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๘)

เอกสารอ้างอิง

- สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทย ในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๓. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาทาท้อง สูตร ๑

ชื่ออื่น

ยาทาแก้ท้องขึ้นแก๊สอีก [๓, ๔]

ที่มาของตำรับยา

- ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวงรัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑ [๑, ๒]

“ยาทาท้องท่านให้เอา พริกไทย ๑ ชิง ๑ กระเทียม ๑ หอม ๑ เกลือ ๑ หิง ๑ หัวพลู ๑ เอาเสมอภาค บดทาท้องน้อยแก้ท้องขึ้นแก๊สอีกหายดีนัก ๆ”

- แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑ [๓, ๔]

“ยาทาแก้ท้องขึ้นแก๊สอีก ท่านให้เอาพริกไทย ๑ ชิง ๑ กระเทียม ๑ หอม ๑ เกลือ ๑ หิงค์ ๑ หัวพลู ๑ เอาเสมอภาคบดทาท้องน้อยแก้ท้องขึ้นแก๊สอีกหายดีนัก”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๗ ชนิด รวมปริมาณ ๗ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระเทียม	๑ ส่วน
เกลือ	๑ ส่วน
ชิง	๑ ส่วน
หัวพลู	๑ ส่วน
พริกไทย	๑ ส่วน
มหาหิงค์	๑ ส่วน
หอม	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้ท้องอืดเฟ้อ แก๊สอีก

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

ขนาดและวิธีการใช้

ผสมกับน้ำสุกหรือสุราทาท้องน้อยเมื่อมีอาการ ห้ามทาบริเวณขอบตา เนื้อเยื่ออ่อน ผิวหนังที่มีบาดแผลหรือแผลเปิด เป็นยาใช้ภายนอก ไม่ควรกิน

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตัวยาเกลือต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๕)
- ตัวยามหาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน); ๒๕๔๒.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.

๓. พิณประสาธเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภการจำรูญ ถนนอิสรภาพ; ร.ศ. ๑๒๘.

๔. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑.

ยาทาห้อง สูตร ๒

ที่มาของตำรับยา ยาทาห้อง [๑, ๔]

๑. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑ [๑, ๒]

ยาทาห้องขนานนี้ท่านให้เอา หักคุณทั้งสอง ๑ รง ๑ หิง ๑ เจตมูล ๑ หวานน้ำ ๑ ใบหนาด ๑ พริกไทย ๑ ชิง ๑ กระเทียม ๑ ไพล ๑ แก่นแสมทะเล ๑ ใบพลูแก ๑ รากเจตพังคี ๑ รวมยา ๑๔ สิ่งนี้เอาเสมอภาคทำเป็นจุ่ม บดทำแห้งไว้ละลายน้ำไพลทาห้องลงดินัก ๆ

๒. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑ [๓, ๔]

“ยาทาห้อง ขนานนี้ท่านให้เอา หักคุณทั้งสอง ๑ รง ๑ หิงค์ ๑ เจตมูลเพลิง ๑ หวานน้ำ ๑ ใบหนาด ๑ พริกไทย ๑ ชิง ๑ กระเทียม ๑ ไพล ๑ แก่นแสมทะเล ๑ ใบพลูแก ๑ รากเจตพังคี ๑ รวมยา ๑๔ สิ่งนี้เอาเสมอภาคทำเป็นจุ่ม บดทำแห้งไว้ละลายน้ำไพลทาห้องลงดินัก”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๑๔ ชนิด รวมปริมาณ ๑๔ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระเทียม	๑ ส่วน
ชิง	๑ ส่วน
เจตพังคี	๑ ส่วน
เจตมูลเพลิงแดง	๑ ส่วน
พริกไทย	๑ ส่วน
พลูแก	๑ ส่วน
ไพล	๑ ส่วน
มหาหิงค์	๑ ส่วน
รงทอง	๑ ส่วน

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ว่านน้ำ	๑ ส่วน
แสมทะเล	๑ ส่วน
หนาด	๑ ส่วน
หัสคุณเทศ	๑ ส่วน
หัสคุณไทย	๑ ส่วน

สรรพคุณ	บรรเทาอาการท้องผูก ท้องอืดเพื่อ
รูปแบบยา	ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)
ขนาดและวิธีการใช้	ละลายน้ำไหลทาท้องวันละ ๑ ครั้ง หรือเมื่อมีอาการ ห้ามทาบริเวณขอบตา เนื้อเยื่ออ่อน ผิวหนังที่มีบาดแผลหรือแผลเปิด เป็นยาใช้ภายนอก ไม่ควรกิน
ข้อมูลเพิ่มเติม	<ul style="list-style-type: none"> - ตัวยารองท้องต้องสะอาดก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๙) - ตัวยามหาหิงค์ต้องสะอาดก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓) - ตัวยาหัสคุณเทศต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๖) - ตัวยาหัสคุณไทยต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๗)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน); ๒๕๔๒.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๙, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.
๓. พิศณุประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สุภาการจรรูญ ถนนอิฐงามค์; ร.ศ. ๑๒๘.
๔. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑.

ยาทาห้อง สูตร ๓

ชื่ออื่น

ยาทาห้อง [๑, ๒] , ยาทาห้องให้ระบายนม [๓, ๔]

ที่มาของตำรับยา

๑. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑ [๑, ๒]

“ยาทาห้องขนานนี้ท่านให้เอายาดำ มหาหิงค์ รงทอง ฝักราชพฤกษ์ มะขามเปียก ไพล ขมิ้นอ้อย น้ำประสานทอง รวมยา ๘ สิ่งนี้เอาเสมอภาค บดทำแท่งไว้ละลายน้ำซ่มมะขามเปียก แล้วเอาตั้งเพลิงเลียให้อุ่น ทาห้องขึ้น แลกคัดอุจาระไม่ออกก็ตักสันทายคืนักๆ”

๒. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑ [๓, ๔]

“ยาทาห้องให้ระบายนม ท่านให้เอายาดำ มหาหิงค์ รงทอง ฝักราชพฤกษ์ มะขามเปียก ไพล ขมิ้นอ้อย น้ำประสานทอง บดละลาย ตั้งไฟให้อุ่นทาห้องคืนัก”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๘ ชนิด รวมปริมาณ ๘ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ขมิ้นอ้อย	๑ ส่วน
น้ำประสานทอง	๑ ส่วน
ไพล	๑ ส่วน
มหาหิงค์	๑ ส่วน
มะขามเปียก	๑ ส่วน
ยาดำ	๑ ส่วน
รงทอง	๑ ส่วน
ราชพฤกษ์	๑ ส่วน

สรรพคุณ

บรรเทาอาการท้องผูก ท้องอืดท้องเฟ้อ

รูปแบบยา

ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

ละลายน้ำมะขามเปียก แล้วตั้งไฟให้อุ่น ทาบริเวณท้องเมื่อมีอาการวันละ ๑ ครั้ง ห้ามทาบริเวณขอบตา เนื้อเยื่ออ่อน ผิวหนังที่มีบาดแผลหรือแผลเปิด เป็นยาใช้ภายนอก ไม่ควรกิน

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตัวยาน้ำประสานทองต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๖)
- ตัวยามหาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)
- ตัวยายาดำต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๗)
- ตัวยารงทองต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๙)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน); ๒๕๔๒.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.
๓. พิศณุประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภการจำรูญ ถนนอิฐเก่า; ร.ศ. ๑๒๘.
๔. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑-๒.

ยาทาท้อง สูตร ๔

ที่มาของตำรับยา

๑. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑ [๑, ๒]
“ยาทาท้องท่านให้เอา รากหนดี ๑ ข่าแก่ ๑ หิง ๑ ยาดำ ๑ รง ๑ ฝนทาแก้ขัดอูจจาระ ปัสสาวะ มีออกดีนัก ฯ”
๒. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑ [๓, ๔]
“ยาทาท้อง ท่านให้เอา รากหนดี ๑ ข่าแก่ ๑ หิงคู้ ๑ ยาดำ ๑ รง ๑ ฝนทาแก้อูจจาระ ปัสสาวะ ไม่ออกดีนัก”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๕ ชนิด รวมปริมาณ ๕ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ข่า	๑ ส่วน
หนดี	๑ ส่วน
มหาหิงคู้	๑ ส่วน
ยาดำ	๑ ส่วน
รงทอง	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้อูจจาระ ปัสสาวะไม่ออก

รูปแบบยา

ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

ฝนทาบบริเวณท้อง เมื่อมีอาการ ห้ามทาบบริเวณขอบตา เนื้อเยื่ออ่อน ผิวหนังที่มีบาดแผล หรือแผลเปิด เป็นยาใช้ภายนอก ไม่ควรกิน

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตัวยามหาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)
- ตัวยายาคำต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๗)
- ตัวยารงทองต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๙)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน); ๒๕๔๒. หน้า ๒๙๔.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.
๓. พิษณุประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภการจำรูญ ถนนอัษฎางค์; ร.ศ. ๑๒๘.
๔. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑.

ยาทาพระเส้น

ที่มาของตำรับยา

คัมภีร์ธาตุพระนารายณ์ ฉบับโบราณ [๑, ๒]

“ทาพระเส้น ให้เอาพริกไทย ข่า กระจาย หอม กะเทียม มหาหิงค์ ยาคำ ลิงละส่วน ตะไคร้หอม ใบขี้เหล็ก ใบตองแตก ใบมะขาม ใบเลี่ยน ลิงละ ๔ ส่วน เอาใบมะค่าไก่ ๑๖ ส่วน น้ำสุรา น้ำส้มสาชูก็ได้ เป็นกระสาย น้ำส้มสาชูทาแก้พระเส้นพิรุณ แลแก้ลมอัมพาต ลมปัตฆาฏ กล่อน ตระคริว จับโปง เมื่อยขบทั้งปวงหายสิ้นแล ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๓ ชนิด รวมปริมาณ ๔๓ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
มะค่าไก่	๑๖ ส่วน
ขี้เหล็ก (ใบ)	๔ ส่วน
ตองแตก (ใบ)	๔ ส่วน
ตะไคร้หอม	๔ ส่วน
มะขาม	๔ ส่วน
เลี่ยน	๔ ส่วน
กระจาย	๑ ส่วน
กะเทียม	๑ ส่วน
ข่า	๑ ส่วน
พริกไทย	๑ ส่วน
มหาหิงค์	๑ ส่วน
ยาคำ	๑ ส่วน
หอม	๑ ส่วน

สรรพคุณ	แก้ปวดเมื่อยตามเส้นเอ็น ในโรคอัมพาต ปัตตมาต เป็นตะคริว ปวดบวมตามข้อ
รูปแบบยา	ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)
ขนาดและวิธีการใช้	ละลายเหล้าหรือน้ำส้มสายชูทาหรือพอกวันละ ๒-๓ ครั้ง เช้า (กลางวัน) เย็น เป็นยาใช้ภายนอกห้ามกิน
ข้อมูลเพิ่มเติม	<ul style="list-style-type: none"> - การใช้ยาดังนี้พอกเข้าเป็นเวลานานเกิน ๑ ชั่วโมง อาจทำให้ผิวหนังบริเวณที่พอกลอกเป็นขุยได้ แต่ไม่ทำให้เกิดอันตรายแต่อย่างใด - น้ำส้มสายชูที่ใช้เป็นกระสายนั้น ควรเป็นน้ำส้มสายชูที่ได้จากการหมักตามธรรมชาติ - ตัวยาต้องแตกต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๕) - ตัวยามหาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓) - ตัวยายาดำต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๗)

เอกสารอ้างอิง

- สำนักคัมภีร์กรมบัญชีการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ คัมภีร์ธาตุพระนารายณ์ ฉบับโบราณ (ตำราพระโอสถพระนารายณ์). พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๕. หน้า ๑๑๖.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.

ยาทิพดารา

ที่มาของตำรับยา คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๑ [๑]

“ยาทิพดารา แก่ไข้พิษไข้กาฬ ไข้สันนิบาต ไข้รากสาด ไข้กาฬโรค ไข้ประดงทั้งปวง ไข้เหือดหัด อีสุกอีใส เอาจากชิงชี รากคนทา รากมะเดื่อชุมพร รากเท้ายายม่อม รากหญ้าหาง เอาสิ่งละ ๑ บาท เหมือดคน ช้องระอา รากลำไพล ระย่อม ไคร้เครือ จันทน์แดง จันทน์ขาว จันทน์ชะมด จันทนา เอาสิ่งละ ๘ บาท เปลือกต้นปลาไหลเผือก เท้ายาทั้งหลาย ผางเสนกิ่งยาทั้งหลาย บดปั้นแห้งด้วยน้ำดอกไม้ แทรกชะมด พิมเสน กระแจะตะนาว หล้าฝรั่ง อำพันทอง ดีหมี ดีหมูป่า ดีตะพานน้ำ ละลายน้ำกระสายกิน”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๑๖ ชนิด รวมปริมาณ ๒,๘๘๗.๕ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ปลาไหลเผือก (เปลือกต้น)	๑,๑๕๕ กรัม
ผางเสน	๕๗๗.๕ กรัม
ไคร้เครือ	๑๒๐ กรัม
จันทน์ขาว	๑๒๐ กรัม
จันทน์ชะมด	๑๒๐ กรัม
จันทน์แดง	๑๒๐ กรัม

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
จันทนา	๑๒๐ กรัม
ชองระอา	๑๒๐ กรัม
ระย่อม	๑๒๐ กรัม
ลำโพง	๑๒๐ กรัม
เหมือดคน	๑๒๐ กรัม
คนทา	๑๕ กรัม
ชิงชี	๑๕ กรัม
มะเดื่ออุทุมพร	๑๕ กรัม
ไม้เท้ายายม่อม	๑๕ กรัม
ย่านาง	๑๕ กรัม

สรรพคุณ

รูปแบบยา

วิธีปรุงยา

ขนาดและวิธีการใช้

ข้อมูลเพิ่มเติม

เอกสารอ้างอิง

แก้ไข้พิษไข้กาฬ ไข้สันนิบาต ไข้รากสาด ไข้กาฬ ไข้ประดงทั้งปวง ไข้เหือดหัด อีสุกอีใส ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

บดป่นแห้งด้วยน้ำดอกไม้มะทรกษมตพิมพ์เสน กระเจาะตะนาว หย้าฝรั่ง ดีหมี ดีหมูป่า ดีตะพานน้ำ ละลายน้ำกระสาย

ครั้งละ ๐.๖-๑.๒ กรัม กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน และเย็น

- ตัวยาไคร้เครือต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๙)
- ตัวยาระย่อมต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๓๐)
- ตัวยาลำโพงต้องคั่วหรือสุมก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๓๒)

๑. โสภิตบรรณลักษณ์, ขุน (อำพัน กิตติขจร). คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อุตสาหกรรมการพิมพ์; ๒๕๐๔.

ยาทิภาวูธ

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“๑ ยาชื่อทิภาวูธ เอา โกฎ (หัว) บัว โกฎเชียง โกฎกระดูก เทียนขาว อบเชยเทศ ชะเอมเทศ สิ่งละส่วน กฤษณา กระลำพัก ชะลูด สิ่งละ ๒ ส่วน พริกหาง เปราะหอม สิ่งละ ๓ ส่วน ขอนดอก ๔ ส่วน ทำเป็นจุดนวดทำแห้งไว้ ละลายน้ำดอกไม้แทรกชะมด แทรกพิมเสนให้กิน แก้ลมสกัดกษวาท ซึ่งกระทำให้จักษุมัว แลให้หิวหาแรงมิได้นั้นหายวิเศษนัก ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๒ ชนิด รวมปริมาณ ๒๒ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ขนดอก	๔ ส่วน
เปราะหอม	๓ ส่วน
พริกหาง	๓ ส่วน
กระลำพัก	๒ ส่วน
กฤษณา	๒ ส่วน
ชะลูด	๒ ส่วน
โกฎกระดูก	๑ ส่วน
โกฎเชียง	๑ ส่วน
โกฎหัวบัว	๑ ส่วน
ชะเอมเทศ	๑ ส่วน
เทียนขาว	๑ ส่วน
อบเชยเทศ	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้ลมสกัดกษวาทซึ่งกระทำให้จักษุมัว แลให้หิวหาแรงมิได้

รูปแบบยา

ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๕๐๐ มิลลิกรัม ละลายน้ำดอกไม้ แทรกพิมเสนหรือชะมด กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน และเย็น

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๓๓. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๕ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๓.

ยาธรณีสังกะฆาต

ชื่ออื่น

ธรณีสังกะฆาต [๑, ๒]

ที่มาของตำรับยา

สูตรตำรับที่ใกล้เคียงตำรับนี้ พบในอายุรเวทศึกษา เล่ม ๒ [๑, ๒]

“ยา ธรณีสังกะฆาต เอาลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระจวาน กานพลู เทียนดำ เทียนขาว ดองดึง หัวบุก หัวกลอย กระจาดแดง กระจาดขาว ลูกเร่ว ชิงแห้ง ชะเอมเทศ เจตมูล โทษุกระตุก โทษุเขมา โทษุน้ำเต้า สิ่งละ ๑ บาท ผักแพวแดง ลูกมะขามป้อม สิ่งละ ๒ บาท สมอไทย มหาหิงค์ การบูร สิ่งละ ๖ บาท รงทอง ๑๒ บาท ยาดำ ๒๐ บาท พริกไทย ๙๖ บาท ตำเป็นผง กินง่าย”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๒๖ ชนิด รวมปริมาณ ๑๖๐ กรัม ดังนี้ [๓]

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
พริกไทยล่อน	๙๖ กรัม
ยาดำ	๒๐ กรัม
การบูร	๖ กรัม
มหาหิงค์	๖ กรัม
สมอไทย (เนื้อผล)	๖ กรัม
รงทอง	๔ กรัม
ผักแพวแดง	๒ กรัม
มะขามป้อม (เนื้อผล)	๒ กรัม
กระจาดขาว	๑ กรัม
กระจาดแดง	๑ กรัม
กระจวาน	๑ กรัม
กลอย	๑ กรัม
กานพลู	๑ กรัม
โทษุกระตุก	๑ กรัม
โทษุเขมา	๑ กรัม
โทษุน้ำเต้า	๑ กรัม
ชิง	๑ กรัม
เจตมูลเพลิงแดง	๑ กรัม
ชะเอมเทศ	๑ กรัม
ดอกจันทน์	๑ กรัม
ดองดึง	๑ กรัม
เทียนขาว	๑ กรัม
เทียนดำ	๑ กรัม
บุก	๑ กรัม
เร่ว	๑ กรัม
ลูกจันทน์	๑ กรัม

สรรพคุณ	แก้เถาดาน ท้องผูก แก้กษัยเส้น
รูปแบบยา	ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒), ยาแคปซูล (ดูภาคผนวก ๓.๓), ยาเม็ด (ดูภาคผนวก ๓.๔), ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)
ขนาดและวิธีการใช้	ยาผง ครั้งละ ๐.๕-๑ กรัม ละลายน้ำสุกหรือผสมน้ำผึ้งปั้นเป็นลูกกลอน กินวันละ ๑ ครั้ง ก่อนอาหารเช้าหรือก่อนนอน ยาแคปซูล ยาเม็ด และยาลูกกลอน ครั้งละ ๐.๕-๑ กรัม กินวันละ ๑ ครั้ง ก่อนอาหารเช้าหรือก่อนนอน
ข้อห้ามใช้	ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ ผู้ที่มีไข้ และเด็กเล็กอายุต่ำกว่า ๖ ปี
คำเตือน	- ควรระวังการใช้ในผู้สูงอายุ - ควรระวังการกินร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่มและยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด - ควรระวังการใช้ร่วมกับยาเพนิโทอิน โพรพาโนลอล ทีโอฟิลลีน และไรแฟมพิซิน เนื่องจากตำรับนี้มีพริกไทยในปริมาณสูง
ข้อควรระวัง	ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้
ข้อมูลเพิ่มเติม	- ตัวยากรดาดขาวต้องปิ้งไฟหรือหนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑) - ตัวยากรดาดแดงต้องปิ้งไฟหรือหนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒) - ตัวยากลอยต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๓) - ตัวยาดองดึงต้องนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๓) - ตัวยาบูกต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๗) - ตัวยามหาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓) - ตัวยายาค้าต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๗) - ตัวยารงทองต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๙)

เอกสารอ้างอิง

๑. นิเทศสุขกิจ, ชุน (ถนรัตน์ พุ่มชูศรี). อายุรเวชศึกษา เล่ม ๒. กรุงเทพฯ ฯ : พร้อมจักรการพิมพ์; ๒๕๑๖. หน้า ๑๘๖.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๘) พ.ศ. ๒๕๖๑. (๒๕๖๑, ๒๙ มิถุนายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๕ ตอนพิเศษ ๑๕๒ ง. หน้า ๑-๒.
๓. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศหน้า ๒๘๙, ๓๑๑)

ยารธาตุเด็ก

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“๑ ยารธาตุเด็ก ใบเจตมูล ๑ ใบดีปลี ๑ ใบขิง ๑ ใบสะค้าน ๑ ใบข้าพลุ ๑ ใบโหระพาเท่ายา ทำเม็ด กินแก้ธาตุมิเสมอกัน ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๖ ชนิด รวมปริมาณ ๑๐ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
โหระพา	๕ ส่วน
ขิง (ใบ)	๑ ส่วน
เจตมูลเพลิงแดง (ใบ)	๑ ส่วน
ชะพลู (ใบ)	๑ ส่วน
ดีปลี (ใบ)	๑ ส่วน
สะค้าน (ใบ)	๑ ส่วน

สรรพคุณ แก้ธาตุไม่เสมอกัน (บำรุงธาตุในเด็ก เช่น แก้อืดท้องเฟ้อ อาหารไม่ย่อย เจ็บป่วยง่าย)

รูปแบบยา ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

เด็ก อายุ ๑ เดือน-๕ เดือน ครั้งละ ๑๐๐ มิลลิกรัม
อายุ ๖ เดือน-๑ ปี ครั้งละ ๒๐๐ มิลลิกรัม
อายุ ๑ ปี-๕ ปี ครั้งละ ๓๐๐ มิลลิกรัม
อายุ ๕ ปี ขึ้นไป ครั้งละ ๔๐๐ มิลลิกรัม

ละลายน้ำต้มสุกกินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

ข้อห้ามใช้ ห้ามใช้ในเด็กที่มีไข้

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๓๑๔. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๐) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๒๕ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๔๑ ง. หน้า ๑-๔.

ยาธาตุน้ำประอบ

ที่มาของตำรับยา สูตรตำรับที่ใกล้เคียงตำรับนี้ ระบุในประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ยาสามัญประจำบ้านฉบับที่ ๒ [๑]

“วัตถุดิบประกอบ ชิง โกฐเขมา โกฐฟงปลา โกฐเชียง โกฐสอ เทียนดำ เทียนขาว เทียนสัตตบุษย์ เทียนยาวพาลี เทียนแดง ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กานพลู การบูร เปลือกสมุลแว้ง ลูกกระวาน ลูกผักชีลา ใบพิมเสน รากไคร้เครือ ดีปลี เปราะหอม หนักลิ้งละ ๔ ส่วน โกฐก้านพร้าว หนัก ๘ ส่วน เนื้อลูกสมอไทย หนัก ๑๖ ส่วน น้ำประสานทองสะอาด หนัก ๑ ส่วน”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๒๒ ชนิด รวมปริมาณ ๑๐๔ กรัม ดังนี้ [๒]

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
สมอไทย (เนื้อผล)	๑๖ กรัม
โกฐก้านพร้าว	๘ กรัม
กระวาน	๔ กรัม
กานพลู	๔ กรัม
การบูร	๔ กรัม
โกฐเขมา	๔ กรัม
โกฐเชียง	๔ กรัม
โกฐฟงปลา	๔ กรัม
โกฐสอ	๔ กรัม
ชิง	๔ กรัม
ดอกจันทน์	๔ กรัม
ดีปลี	๔ กรัม
เทียนขาว	๔ กรัม
เทียนดำ	๔ กรัม
เทียนแดง	๔ กรัม
เทียนยาวพาลี	๔ กรัม
เทียนสัตตบุษย์	๔ กรัม
เปราะหอม	๔ กรัม
พิมเสนต้น	๔ กรัม
ลูกจันทน์	๔ กรัม
ลูกชีลา	๔ กรัม
สมุลแว้ง	๔ กรัม

สรรพคุณ บรรเทาอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ บรรเทาอาการอุจจาระธาตุพิการ ท้องเสียชนิดที่ไม่เกิดจากการติดเชื้อ เช่น อุจจาระไม่เป็นมูกหรือมีเลือดปน ท้องเสียชนิดที่ไม่มีไข้

รูปแบบยา ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒), ยาแคปซูล (ดูภาคผนวก ๓.๓), ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)

ขนาดและวิธีการใช้

ยาผง

ผู้ใหญ่ ครั้งละ ๑ กรัม ละลายน้ำกระสายยา กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น เมื่อมีอาการ

เด็ก อายุ ๖-๑๒ ปี ครั้งละ ๕๐๐ มิลลิกรัม ละลายน้ำกระสายยา กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น เมื่อมีอาการ

กระสายยาที่ใช้

- บรรเทาอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ ใช้กระเทียม ๓ กลีบ ทุบขงน้ำร้อนหรือใช้ใบกะเพราต้ม
- บรรเทาอาการอุจจาระธาตุพิการ ท้องเสียชนิดที่ไม่เกิดจากการติดเชื้อ ใช้เปลือกแค เปลือกสะเดา หรือเปลือกผลทับทิมต้ม แทรกกับน้ำปูนใส
- ถ้าหาน้ำกระสายยาไม่ได้ให้ใช้น้ำสุกแทน

ยาแคปซูลและยาลูกกลอน

ผู้ใหญ่ ครั้งละ ๑ กรัม กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น เมื่อมีอาการ

เด็ก อายุ ๖-๑๒ ปี ครั้งละ ๕๐๐ มิลลิกรัม กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น เมื่อมีอาการ

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์และผู้ที่มีไข้

คำเตือน

ควรระวังการกินร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่มและยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด

ข้อควรระวัง

- ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้
- ในกรณีท้องเสียชนิดที่ไม่เกิดจากการติดเชื้อ ใช้ไม่เกิน ๑ วัน หากอาการไม่ดีขึ้น ควรปรึกษาแพทย์

ข้อมูลเพิ่มเติม

สูตรตำรับยาธาตุบรรจบตามประกาศยาสามัญประจำบ้าน พ.ศ. ๒๕๓๗ มีตัวยา “น้ำประสานทองสะอาด และ ไคร์เครือ” เป็นส่วนประกอบ [๑] แต่ได้ตัดน้ำประสานทองสะอาดออกจากสูตรตำรับตามประกาศยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ พ.ศ. ๒๕๔๒ [๓] ส่วน “ไคร์เครือ” ตัดออกจากสูตรตำรับเนื่องจากมีข้อมูลงานวิจัยบ่งชี้ว่า ไคร์เครือที่ใช้และจำหน่ายกันในท้องตลาดเป็นพืชในสกุล *Aristolochia* ซึ่งพืชในสกุลนี้มีรายงานว่าเป็นพิษต่อไต และเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๕ องค์การอนามัยโลกได้ประกาศให้พืชสกุล *Aristolochia* เป็นสารก่อมะเร็งในมนุษย์ [๒]

เอกสารอ้างอิง

๑. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ยาสามัญประจำบ้าน ฉบับที่ ๒ (๒๕๓๗, ๓ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๑๑ ตอนพิเศษ ๔๒ ง. หน้า ๘๕.
๒. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๒๘๐, ๒๙๐).
๓. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ (๒๕๔๒, ๒๔ สิงหาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๑๖ ตอนพิเศษ ๖๗ ง. หน้า ๔๔.

ยาธาตุน้ำเปลือกอบเชย

ที่มาของตำรับยา สูตรตำรับนี้มีที่มาจากเภสัชตำรับโรงพยาบาล โรงพยาบาลอุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี โดยปรับสูตรตำรับจากยาธาตุน้ำเปลือกอบเชย ของหมอจันดี เข้มเฉลิม แพทย์ประจำตำบลเกาะขนุน อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา [๑]

“ยาธาตุน้ำเปลือกอบเชย ตำยา (๑) เปลือกอบเชย ๕๐ กรัม (๒) เปลือกสมุลแว้ง ๕๐ กรัม (๓) ชะเอมเทศ ๕๐ กรัม (๔) กานพลู ๕๐ กรัม (๕) การบูร ๑๐ กรัม (๖) เม้นทอล ๕ กรัม (๗) น้ำสะอาด ๕,๐๐๐ ซี.ซี.”

สูตรตำรับยา ในน้ำ ๑๐๐ มิลลิลิตร ประกอบด้วยตำยา ๗ ชนิด รวมปริมาณ ๔,๑๐๐ มิลลิกรัม ดังนี้

ตำยา	ปริมาณตำยา
กระวาน	๘๐๐ มิลลิกรัม
กานพลู	๘๐๐ มิลลิกรัม
ชะเอมเทศ	๘๐๐ มิลลิกรัม
สมุลแว้ง	๘๐๐ มิลลิกรัม
อบเชยเทศ	๘๐๐ มิลลิกรัม
การบูร	๕๐ มิลลิกรัม
เกลือดีสะระแห่น	๕๐ มิลลิกรัม

สรรพคุณ ขับลม บรรเทาอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ

รูปแบบยา ยาต้ม (คูภาคผนวก ๓.๑.๑)

ขนาดและวิธีการใช้ ครั้งละ ๑๕-๓๐ มิลลิลิตร ดื่มวันละ ๓ ครั้ง หลังอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น

ข้อควรระวัง ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้

ข้อมูลเพิ่มเติม ยาธาตุน้ำเปลือกอบเชย เดิมชื่อยาธาตุน้ำเปลือกอบเชย เป็นสูตรตำรับของหมอจันดี เข้มเฉลิม แพทย์ประจำตำบลเกาะขนุน อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม (บุตรชาย) ได้มอบสูตรตำรับให้โครงการสมุนไพรเพื่อการพึ่งตนเองเป็นผู้เผยแพร่สูตรตำรับ [๒] มีการใช้อย่างแพร่หลาย และมีการปรับสูตรตำรับเพิ่มเติม เช่น การเพิ่มลูกกระวาน ทั้งนี้ ยังได้ตีพิมพ์ในตำราแพทย์โบราณทั่วไปสาขาเภสัชกรรมของกองการประกอบโรคศิลปะ สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข [๓] และมีงานวิจัย [๔] รองรับ

เอกสารอ้างอิง

- ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๒๘๑).
- โครงการสมุนไพรเพื่อการพึ่งตนเอง. ยาไทยที่ใช้ได้ผล. อนุสรณ์ฐานงานบรรจุกัญธิ หมอจันดี เข้มเฉลิม; ๒๕๒๘.
- กองการประกอบโรคศิลปะ สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข. ตำราแพทย์แผนโบราณทั่วไป สาขาเภสัชกรรม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์แห่งประเทศไทย; ๒๕๔๑. หน้า ๒๑๘.
- กำไร กฤตศิลป์, กุลลณา ตันติประวรณ์, ชนิษฐา วัลสีพงษ์, จิรัญญา มุขพันธ์, ฉวีวรรณ ม่วงน้อย และคณะ. ประสิทธิภาพและความปลอดภัยของยาธาตุบดเคี้ยวในการรักษาผู้ป่วย Functional Dyspepsia. สารศิริราช ๒๕๔๙; ๕๘(๑๑): ๑๑๐๓-๖.

ยานนทเสน

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาบำรุง เอา ดอกคำ ๑ สลึง จันทน์แดง ๒ สลึง จันทน์ขาว ๒ สลึง จันทนา ๒ สลึง ชะเอมเทศ ๒ สลึง กฤษณา ๑ สลึง รากมะกรูด ๑ สลึง รากมะตูม ๑ สลึง ชะลูด ๑ สลึง รากแฝกหอม ๑ สลึง ฝาง เท้ายาทั้งหลาย ตำผงละลายน้ำฝางกิน บำรุงเลือดแล ชื่อนนทเสน ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๑๑ ชนิด รวมปริมาณ ๑๐๕ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ฝาง	๕๒.๕ กรัม
จันทน์ขาว	๗.๕ กรัม
จันทน์แดง	๗.๕ กรัม
จันทนา	๗.๕ กรัม
ชะเอมเทศ	๗.๕ กรัม
กฤษณา	๓.๗๕ กรัม
คำไทย	๓.๗๕ กรัม
ชะลูด	๓.๗๕ กรัม
แฝกหอม	๓.๗๕ กรัม
มะกรูด (ราก)	๓.๗๕ กรัม
มะตูม (ราก)	๓.๗๕ กรัม

สรรพคุณ

บำรุงโลหิต

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑ กรัม ละลายน้ำฝางกินวันละ ๑ ครั้ง ก่อนอาหารเช้า

ข้อมูลเพิ่มเติม

ผงยาต้องมีขนาดที่ผ่านร่อนเบอร์ ๘๐ ได้

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยขาว. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๕๑. หมวดเวชศาสตร์.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๙) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑.

ยานาตธิจร

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“๑ จะกล่าวด้วยตำรายาคือวิเศษสรรพคุณสำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวลไว้ ให้แก่สรรพโรค ทั้งปวงต่าง ๆ สืบกันมา ๆ ในที่นี้จะว่าแต่วิเศษสรรพคุณ คือคณะสรรพยาซึ่งจะแก้โรคสมมุติว่า หฤศโรคคือ สรรพโรคสัตว์นั้นโดยนัยดังนี้ ๆ

ยาชื่อนาตธิจร เอาโกฐสอ โกฐเขมา เทียนขาว ผลจันทน์ กานพลู ลิงละส่วน รากหนดี รากชิงชี รากจิงจ้อ เปลือกทองหลางใบมน เปลือกมะรุ้ม เปลือกกุ่มทั้งสอง บุกรอ กลอย อุดพิต ตริภูกูฏ กระเทียม มะตูมอ่อน หัวหมู กัญชา ลิงละ ๒ ส่วน ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำผึ้งให้กินหนัก ๑ สลึง แก้โรคโรคสัตว์ดมอมเหลืองปริโภค อาหารเผ็ดร้อนมิได้นั้นหายดีนัก ๆ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๒๒ ชนิด รวมปริมาณ ๓๙ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระเทียม	๒ ส่วน
กลอย	๒ ส่วน
กัญชา	๒ ส่วน
กุ่มน้ำ	๒ ส่วน
กุ่มบก	๒ ส่วน
ชิงแห้ง	๒ ส่วน
จิงจ้อใหญ่	๒ ส่วน
ชิงชี	๒ ส่วน
ดีปลี	๒ ส่วน
หนดี	๒ ส่วน
ทองหลางใบมน	๒ ส่วน
บุกรอ	๒ ส่วน
พริกไทย	๒ ส่วน
มะตูม	๒ ส่วน

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
มะรุุม	๒ ส่วน
แห้วหมู	๒ ส่วน
อุตพิต	๒ ส่วน
กานพลู	๑ ส่วน
โกฐเขมา	๑ ส่วน
โกฐสอ	๑ ส่วน
เทียนขาว	๑ ส่วน
ลูกจันทร์	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้ริดสีดวงผมเหลือง ซึ่งทำให้กินอาหารเผ็ดร้อนไม่ได้ เป็นต้น

รูปแบบยา

ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑-๑.๕ กรัม กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตำรับยานี้มีกัญชาเป็นส่วนประกอบ จัดเป็นยาเสพติดให้โทษประเภท ๕ ตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. ๒๕๒๒ และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม การใช้ยาเสพติดให้โทษตำรับนี้ต้องอยู่ภายใต้การปรุงและสั่งจ่ายโดยผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์แผนไทยตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในประกาศกระทรวงสาธารณสุข
- ตัวยากลอยต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๓)
- ตัวยากัญชาต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔)
- ตัวยาบูกอรต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๘)
- ตัวยายุตพิตต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๕๐)

เอกสารอ้างอิง

๑. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยานารายณ์ประสิทธิ์

ที่มาของตำรับยา

คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๑ [๑]

“ยานารายณ์ประสิทธิ์ แก้ไข้พิษไข้กาฬ ไข้สันนิบาต ไข้รากสาดที่ลงเป็นโลหิต ไข้จับสั่น แก้อ่อนภายใน ภายนอก ถอนเบื่อเมาต่าง ๆ เอาเปลือกต้นปลาไหลเผือก รากลำโพงกาสลัก ช้องระอา รากชิงชี รากคนทา รากมะเดื่อชุมพร รากเท้ายายม่อม รากหย้านาง จันทน์แดง จันทน์ขาว จันทน์เทศ จันทน์ชะมด จันทนา โกฐสอ โกฐหัวบัว รากมะปรางหวาน รากมะนาว รากมะกรูด ฝางเสน เอาสิ่งละ ๔ บาท เหมือดคนเท้ายาทั้งหลาย บดบั่น แต่งด้วยน้ำดอกไม้วินัย เทรกชะมดพิมเสน กระเจาะตะนาว ดิงเกลือส้ม ดีจระเข้ ดีหมูป่า ดีหมี ละลายน้ำกระสายตามควร แก้อโรคิน”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๒๐ ชนิด รวมปริมาณ ๒,๒๘๐ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
เหมือดคน	๑,๑๔๐ กรัม
โกฐสอ	๖๐ กรัม
โกฐหัวบัว	๖๐ กรัม
คนทา	๖๐ กรัม
จันทน์ขาว	๖๐ กรัม
จันทน์ชะมด	๖๐ กรัม
จันทน์แดง	๖๐ กรัม
จันทน์เทศ	๖๐ กรัม
จันทนา	๖๐ กรัม
ช้องระอา	๖๐ กรัม
ชิงชี	๖๐ กรัม
ปลาไหลเผือก (เปลือกต้น)	๖๐ กรัม
ฝางเสน	๖๐ กรัม
มะกรูด (ราก)	๖๐ กรัม
มะเดื่อชุมพร	๖๐ กรัม
มะนาว	๖๐ กรัม
มะปรางหวาน	๖๐ กรัม
ไม้เท้ายายม่อม	๖๐ กรัม
หย้านาง	๖๐ กรัม
ลำโพงกาสลัก	๖๐ กรัม

สรรพคุณ

แก้ไข้พิษไข้กาฬ ไข้สันนิบาต ไข้รากสาดที่ถ่ายเป็นโลหิต ไข้จับสั่น แก้อ่อนภายใน ภายนอก ถอนพิษเบื่อเมาต่าง ๆ

รูปแบบยา

ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

วิธีปรุงยา	บดบั่นแห้งด้วยน้ำดอกไม้มัทระกษะมต พิมเสน กระเจาะตะนาว ดิงูเหลื่อม ดีจระเข้ ดีหมี ละเอียดน้ำกระสายยาตามควรแกโรค
ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๐.๖-๑.๒ มิลลิกรัม กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน และเย็น
ข้อมูลเพิ่มเติม	ตัวยาลำโพงกาสลักต้องคั่วหรือสุ่มก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๓๒)
เอกสารอ้างอิง	

๑. โสภิตบรรณลักษณ์, ขุน (อำพัน กิตติขจร). คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ อุตสาหกรรมการพิมพ์; ๒๕๐๔.

ยานารายณ์พังค้าย

ที่มาของตำรับยา

๑. ศิลาจารึกตำรายาวัดราชโอรสารามวรวิหาร [๑, ๒]

“ยาชื่อนารายณ์พังค้ายเอาหิงค์ ๑ ลำพัน ๒ เจตมูล ๓ ผักชีล้อม ๔ สะค้ำน ๕ โกรฐสอ ๖ พริกไทย ๗ มะตูมอ่อน ๘ ลูกข้าวปลู ๙ ชิงแห้ง ๑๐ สมอเทศ ๑๑ เทียนดำ ๑๒ แก่นบุนนาค ๑๓ เปล้าน้อย ๑๔ ทนดี ๑๕ ทำเป็นจุมละลายน้ำร้อนกินหนัก ๑ สลึง แก้วदानที่กษิมคุณแลदानตะคุณประวาตะคุณ ฯ”

๒. ตำรายาเกร็ด [๓, ๔]

“ยาชื่อนารายณ์พังค้าย มหาหิงค์ ๑ (๑) อำพัน ๑ (๒) เจตมูล ๑ (๓) ชีล้อม ๑ (๔) สะค้ำน ๑ (๕) โกรฐสอ ๑ (๖) พริกหอม ๑ (๗) ลูกมะตูมอ่อน ๑ (๘) ลูกข้าวปลู ๑ (๙) ชิง ๑ (๑๐) สมอเทศ ๑ (๑๑) เทียนดำ ๑ (๑๒) เกสรบุนนาค ๑ (๑๓) เปล้าทั้ง ๒ ๑ (๑๔) รากทนดี ๑ (๑๕) พริกไทย ๑ (๑๖) ยา ๑๖ สิ่งนี้ทวีตามวัยเลข ตากแห้ง ทำผงไว้เมื่อกินหนัก ๑ สลึง ละลายน้ำร้อนกิน ผายลง ๒ หน ๓ หน ต้องคุณก็ดีและลมขึ้นเบื้องบนถึงกระหม่อม แลลมให้เย็นตีนมือให้บวมเท้า ให้ตีนมือตายไป ตำหระ (ซึก) ตัวข้างหนึ่ง รับประทานมิได้ให้คับทรวง ทั่วสารพวงค์ตัว ใช้สันนิบาตลมมีพิษ ให้ฟกบวมทุกแห่งลมให้เย็นตัว ให้หาแรงมิได้ ไฟธาตุหย่อนเผาอาหารมิแหลก ให้เจ็บสีข้าง ให้อือ เป็นทืด เป็นปาน เป็นพยาธิ ในท้อง ให้สันทั้งตีนมือ ลมให้อือให้กระตุกทุกแห่ง และกินยาอันใด ๆ มิพึง ให้อือกินยาอื่น ยานี้ อย่าทิ้งเสีย ๑๕ วันกินทีหนึ่ง ชื่อนารายณ์พังค้าย ตรีราคาไว้ซึ่งทองหนึ่งแล ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๑๖ ชนิด รวมปริมาณ ๑๖ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
โกรฐสอ	๑ ส่วน
ชิงแห้ง	๑ ส่วน
เจตมูลเพลิงแดง	๑ ส่วน
ชะพลู (ผล)	๑ ส่วน
ทนดี	๑ ส่วน
เทียนดำ	๑ ส่วน
บุนนาค (แก่น)	๑ ส่วน
เปล้าน้อย	๑ ส่วน

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
เปล้าใหญ่	๑ ส่วน
พริกไทย	๑ ส่วน
มหาหิงค์	๑ ส่วน
มะตูม	๑ ส่วน
ลำพัน	๑ ส่วน
ลูกขี้ล้อม	๑ ส่วน
สมอเทศ	๑ ส่วน
สะค้าน	๑ ส่วน

สรรพคุณ	แก้อัมพฤกษ์ แก้ลมขึ้นเบื้องบน มือเท้าตาย
รูปแบบยา	ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)
ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๓.๗๕ กรัม ละลายน้ำร้อนกินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น
ข้อห้ามใช้	ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ หญิงให้นมบุตร ผู้ที่มีไข้ และเด็กอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี
ข้อมูลเพิ่มเติม	ตัวยามหาหิงค์ต้องสะอาดก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)
เอกสารอ้างอิง	

๑. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. จารึกตำรายาวัตรราชโอรสารามราชวรวิหาร. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๕๙, ๒๒ เมษายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๙๓ ง. หน้า ๑-๑๕.

๓. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๔๗. หมวดเวชศาสตร์.

๔. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๓.

ยาน้ำมันแก้แผลเปื่อย

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“เปลือกฝิ่นต้น ดิงต้น รากถั่วพู น้ำมันงา ต้มน้ำเอาน้ำสิ่งสะจอก หุงให้คงแต่น้ำมัน เบนุกานี สีเสียด
ปรุงลงทาเปื่อยหาย”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๖ ชนิด ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
เบนุกานี	๑๕ กรัม
สีเสียด	๑๕ กรัม
ดิงต้น	๕๐ มิลลิลิตร
ถั่วพู	๕๐ มิลลิลิตร
น้ำมันงา	๕๐ มิลลิลิตร
ฝิ่นต้น	๕๐ มิลลิลิตร

สรรพคุณ

แก้แผลสดและแผลเปื่อย

รูปแบบยา

ยาน้ำมัน (ดูภาคผนวก ๓.๖)

วิธีปรุง

นำน้ำเปลือกฝิ่นต้น น้ำดิงต้น น้ำรากถั่วพู มาหุงกับน้ำมันงา ให้เหลือแต่น้ำมันงา
แล้วนำน้ำมันงาที่ได้ไปผสมกับผงเบนุกานีและผงสีเสียด

ขนาดและวิธีการใช้

ทาบริเวณที่มีอาการ วันละ ๒ ครั้ง เช้าและเย็น ก่อนทาให้ทำความสะอาดแผล
และบริเวณใกล้เคียงด้วยน้ำเกลือล้างแผล ห้ามทาบริเวณขอบตาและเนื้อเยื่ออ่อน
เป็นยาใช้ภายนอก ห้ามกิน

ข้อมูลเพิ่มเติม

การเตรียมน้ำเปลือกฝิ่นต้น น้ำดิงต้น และน้ำรากถั่วพู ทำโดยการนำส่วนของพืชสด
ที่ต้องการ ผสมน้ำเล็กน้อยโขลกให้ละเอียด คั้นเอาน้ำให้ได้อย่างละ ๑๐๐ มิลลิลิตร

เอกสารอ้างอิง

- สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก.
ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
(วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับ
ยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง.
หน้า ๑-๘๐.

ยาน้ำมันชำระแผล

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑]

“๑ จะกล่าวซึ่งสรรพยาซึ่งใช้น้ำมัน อันจะรักษาวิธโรคคือ สรรพแผล ทั้งปวงนั้นสืบต่อไปให้บุคคลทั้งหลาย พึงรู้ดังนี้ ๆ

ยาน้ำมันชำระแผล เอาใบขอบชะนางทั้งสอง ใบหญ้าน้ำดับไฟ ใบลำโพงกาสลัก นำเอาน้ำล้างชะนาง น้ำมันงาทะนาน ๑ นำใบเถาคันแดง ๒ ทะนาน หุงตามวิธีให้คงแต่น้ำมัน แล้วจึงเอาผลจันทน์ ดอกจันทน์ กานพลู จุลสี สารส้ม สิ่งละ ๒ สลึง เป็นจุ่มปรุงลงในน้ำมัน ชุบสำลีใส่แผลเป็นยาชำระวิเศษนัก ๆ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๑ ชนิด รวมปริมาณ ๓๗.๕ กรัม* ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กานพลู	๗.๕ กรัม
จุนสี	๗.๕ กรัม
ดอกจันทน์	๗.๕ กรัม
ลูกจันทน์	๗.๕ กรัม
สารส้ม	๗.๕ กรัม
เถาคันแดง	๒ ลิตร
ขอบชะนางขาว	๑ ลิตร
ขอบชะนางแดง	๑ ลิตร
น้ำมันงา	๑ ลิตร
ลำโพงกาสลัก (ใบ)	๑ ลิตร
หญ้าน้ำดับไฟ	๑ ลิตร

*ไม่รวมปริมาณขอบชะนางขาว ขอบชะนางแดง หญ้าน้ำดับไฟ ลำโพงกาสลัก (ใบ) น้ำมันงา เถาคันแดง

สรรพคุณ

ชำระแผล

รูปแบบยา

ยาน้ำมัน (ดูภาคผนวก ๓.๖)

วิธีปรุงยา

ตัวยาขอบชะนางขาว ขอบชะนางแดง หญ้าน้ำดับไฟ ลำโพงกาสลัก (ใบ) น้ำมันงา เถาคันแดง หุงตามวิธีให้เหลือแต่น้ำมัน แล้วจึงเอาตัวยาลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กานพลู จุนสี สารส้ม บดเป็นผงละเอียดผสมลงในน้ำมัน

ขนาดและวิธีการใช้

ใช้สำลีชุบน้ำมันทาแผลหรือปิดแผลวันละ ๒ ครั้ง เช้าและเย็น เป็นยาใช้ภายนอก ห้ามกิน

ข้อมูลเพิ่มเติม

- การชำระแผล ในศาสตร์การแพทย์แผนไทยหมายถึง ทำความสะอาดแผลโดยการ ใช้ยาทาหรือพอกไว้ ใช้ได้ทั้งแผลสดและแผลเปื่อย
- ตัวยาจุนสีต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๑)
- ตัวยาสารส้มต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๐)

เอกสารอ้างอิง

๑. ตำรายาศิลาจารึกในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) พระนคร. พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้จารึกไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕ ฉบับสมบูรณ์; ๒๕๐๕.

ยาน้ำมันประสาน

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“น้ำมันประสาน เอา น้ำมันดิบ ๑ ข่า ๑ ว่านมหาเมฆ ว่านนางคำ ลิงละทะนาน ยางสน ๓ บาท เคี้ยวคองแต่น้ำมันเอาเถิด ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๕ ชนิด ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
สน (ยาง)	๔๕ กรัม
ข่า	๑ ทะนาน
น้ำมันยางนา*	๑ ทะนาน
ว่านนางคำ	๑ ทะนาน
ว่านมหาเมฆ	๑ ทะนาน

*ตำรับนี้ใช้น้ำมันยางนาแทนน้ำมันดิบ

สรรพคุณ

รักษาโรคผิวหนัง แผลเรื้อรัง และแผลกดทับ

รูปแบบยา

ยาน้ำมัน (ดูภาคผนวก ๓.๖)

วิธีปรุงยา

นำตัวยาข่า ว่านมหาเมฆ และว่านนางคำ ตำให้ละเอียด คั้นเอาแต่น้ำ จากนั้นนำตัวยาทั้งหมดใส่ในกระทะ เคี้ยวจนน้ำระเหยออกหมดเหลือแต่น้ำมัน กรองเอากากออก

ขนาดและวิธีการใช้

ทาบริเวณที่เป็นวันละ ๒-๓ ครั้ง

เอกสารอ้างอิง

๑. ตำรายาศิลาจารึกในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์). พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้จารึกไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕ ฉบับสมบูรณ์. พระนคร : [ม.ป.พ.]; ๒๕๐๕.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๙) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑.

ยาน้ำมันมหาจักร

ที่มาของตำรับยา

คัมภีร์ธาตุพระนารายณ์ ฉบับโบราณ [๑, ๒]

“น้ำมันมหาจักร เอาน้ำมันงาทะนนานหนึ่ง ด้วยทะนนาน ๖๐๐ มะกรูดสด ๓๐ ลูก แล้วจึงเอาน้ำมัน ตั้งเพลิงขึ้น รุมเพลิงให้ร้อน เอาผิวมะกรูดใส่ลงให้เหลืองเกรียมดีแล้ว ยกลงกรองกากให้หมดเอาไว้ให้เย็น จึงเอา เทียนทั้ง ๕ สิ่งละ ๒ สลึง ดีปลีบาท ๑ การบูร ๒ บาท บดจนละเอียดปรงลงในน้ำมันนั้น ยอนหุ แก้วลม แก้วริดสีดวง แก้วเปื่อยคั้นก็ได้ ทาเมื่อยขบก็ได้ ใส่บาดแผลเจ็บปวดเสี้ยนหนามหอกดาบก็ได้หายแล แต่อย่าให้ถูกน้ำ ๓ วัน มิเป็นบวมโผล่เลย ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๙ ชนิด รวมปริมาณ ๘๒.๕ กรัม* ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
การบูร	๓๐ กรัม
ดีปลี	๑๕ กรัม
เทียนขาว	๗.๕ กรัม
เทียนข้าวเปลือก	๗.๕ กรัม
เทียนดำ	๗.๕ กรัม
เทียนแดง	๗.๕ กรัม
เทียนตาคู้กแตน	๗.๕ กรัม
น้ำมันงา	๑ ลิตร
มะกรูด	๓๐ ลูก

*ไม่รวมปริมาณน้ำมันงาและมะกรูด

รูปแบบยา

ยาน้ำมัน (ดูภาคผนวก ๓.๖)

สรรพคุณ

ทาแก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย

วิธีปรุงยา

๑. ทอดผิวมะกรูดในน้ำมันงา จนผิวมะกรูดเปลี่ยนเป็นสีเหลืองเกรียม ยกออกจากไฟ กรองกากออกให้หมด พักให้เย็น
๒. ตัวยาเทียนแดง เทียนขาว เทียนข้าวเปลือก เทียนตาคู้กแตน เทียนดำ ดีปลี บดให้พอหยาบ แล้วจึงใส่ลงในน้ำมันตามข้อ ๑ คนให้เข้ากัน กรองเอากากออก ให้หมด ตั้งทิ้งไว้ให้เย็น แล้วจึงเติมการบูรลงในน้ำมันคนให้เข้ากัน

ขนาดและวิธีการใช้

ทาบริเวณที่มีอาการปวดเมื่อยวันละ ๒-๓ ครั้ง เช้า (กลางวัน) เย็น เป็นยาใช้ภายนอก ห้ามกิน

เอกสารอ้างอิง

๑. สำนักคัมภีร์กรมวิทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ คัมภีร์ธาตุพระนารายณ์ ฉบับโบราณ (ตำราพระโอสถพระนารายณ์). พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๕. หน้า ๑๑๘.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.

ยาน้ำมันสนันไตรภพ

ที่มาของตำรับยา

๑. ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]
๒. ศิลาจารึกตำรายาวัดราชโอรสารามวรวิหาร [๓, ๔]

“๑ จะกล่าวถึงลักษณะกระษัยโรคอันบังเกิดขึ้นเป็นอุปาทิก คือกระษัยเหล็กนั้นเป็นคำรบ ๓ มีประเภท กระทำให้หน้าเห่นาและท้องน้อยนั้นแข็งดุจตั้งแผ่นศิลา และจะไหวตัวไปมากก็ได้ ครั้นแก่เข้าแข็งลามขึ้นไปถึงยอดดอก และให้บริโภคอาหารมิได้ ให้ปวดขบตั้งจะขาดใจตายดังนี้ ฯ”

อนึ่ง เอาใบกะเพรา ใบแมงลัก ใบเสี้ยนผี กระชาย กัญชา พริกไทย หอมแดง หญ้าไซ เกลือ ลูกคัดเค้า ยาทั้งนี้เอาน้ำสิ่งละทะนาน ๑ น้ำมันงาทะนาน ๑ หุงให้คงแต่น้ำมันแล้ว จึงเอา ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู เทียนดำ เทียนขาว การบูร สิ่งละ ๑ สลึง ทำเป็นจุ่มปรุกลงในน้ำมันนั้น แล้วจึงเอามาทาท้องริดเสียให้ได้ ๓ วันก่อน แล้วจึงกินน้ำมันนี้อีก ๓ วันหายวิเศษนัก ยาน้ำมันขนานนี้ชื่อ สนันไตรภพ แก้ก้อนกระษัยทั้งปวงหายดีนัก ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วย ตำยา ๑๘ ชนิด ดังนี้

ตำยา	ปริมาณตำยา
กระชาย	๑ กิโลกรัม (น้ำหนักตัวยาสด)
กัญชา	๑ กิโลกรัม (น้ำหนักตัวยาสด)
กะเพรา	๑ กิโลกรัม (น้ำหนักตัวยาสด)
เกลือ	๑ กิโลกรัม
คัตเค้า	๑ กิโลกรัม (น้ำหนักตัวยาสด)
ผักเสี้ยนผี (ใบ)	๑ กิโลกรัม (น้ำหนักตัวยาสด)
พริกไทย	๑ กิโลกรัม (น้ำหนักตัวยาสด)
แมงลัก	๑ กิโลกรัม (น้ำหนักตัวยาสด)
หญ้าไซ	๑ กิโลกรัม (น้ำหนักตัวยาสด)
หอมแดง	๑ กิโลกรัม (น้ำหนักตัวยาสด)
กระวาน	๓.๗๕ กรัม
กานพลู	๓.๗๕ กรัม
การบูร	๓.๗๕ กรัม
ดอกจันทน์	๓.๗๕ กรัม
เทียนขาว	๓.๗๕ กรัม
เทียนดำ	๓.๗๕ กรัม
ลูกจันทน์	๓.๗๕ กรัม
น้ำมันงา	๑ ลิตร

สรรพคุณ	แก้พิษเหล็ก
รูปแบบยา	ยาน้ำมัน (ดูภาคผนวก ๓.๖)
ขนาดและวิธีใช้	ใช้น้ำมันทารีดท้อง นวดคลึงบริเวณรอบสะดือถึงชายโครง ทิศตามเข็มนาฬิกา ๓ วันก่อน แล้วจึงให้กินน้ำมันครั้งละ ๓-๕ มิลลิลิตร กินวันละ ๑ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กินติดต่อกัน ๓ วัน
ข้อห้ามใช้	ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ ผู้ที่มีไข้ และผู้ที่มีอายุต่ำกว่า ๑๘ ปี
คำเตือน	<ul style="list-style-type: none"> - ควรระวังการใช้ในผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูง โรคหัวใจ ผู้ป่วยโรคแผลเปื่อยเพปติก ผู้ป่วยโรคกระเพาะอาหารและกรดไหลย้อน เนื่องจากเป็นตำรับยาสร้อน - ควรระวังการกินร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่มและยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด - ควรระวังการใช้ร่วมกับยาเฟนิโทอิน โพรพานิโลล ทีโอฟีลลีน และไรแฟมพิซิน เนื่องจากตำรับนี้มีพริกไทยในปริมาณสูง - ควรระวังในการทาบริเวณผิวที่บอบบางหรือผิวหนังที่แตก เนื่องจากอาจทำให้เกิดการระคายเคืองได้
ข้อควรระวัง	ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้
ข้อมูลเพิ่มเติม	<ul style="list-style-type: none"> - ตำรับยานี้มีกัญชาเป็นส่วนประกอบ จัดเป็นยาเสพติดให้โทษประเภท ๕ ตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. ๒๕๒๒ และฉบับแก้ไขเพิ่มเติมการใช้ยาเสพติดให้โทษตำรับนี้ต้องอยู่ภายใต้การปรุงและสั่งจ่ายโดยผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์แผนไทยตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในประกาศกระทรวงสาธารณสุข - ตัวยากะเพรา แมงลัก ผักเสี้ยนผี กระจาย กัญชา พริกไทย หอมแดง หญ้าไทร คัดเค้า ใช้ตัวยาสดสิ่งละ ๑ กิโลกรัม คั้นเอาแต่น้ำมาใช้ในการปรุงยา - ตัวยากัญชาต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔) - ตัวยากลิ้นต้องสะดุกก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๕)

เอกสารอ้างอิง

๑. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

๓. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. จารึกตำรายาวัตรราชโอรสอารามราชวรวิหาร. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.

๔. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๕๙, ๒๒ เมษายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๙๓ ง. หน้า ๑-๑๕.

ยาน้ำมันสมานแผล สูตร ๑

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑]

“๑ จะกล่าวซึ่งสรรพยาซึ่งใช้น้ำมัน อันจะรักษาวิธโรคคือ สรรพแผล ทั้งปวงนั้นสืบต่อไปให้บุคคลทั้งหลาย พึงรู้ดังนี้ ฯ”

ยาน้ำมันสมานแผล เอาใบมะเดื่ออุทุมพร ใบขอบชะนางทั้งสอง ใบย่านาง ใบเถาว์ลย์แดง ใบไผ่ป่า ใบพุทนต์ ใบมะเฟือง ใบทองหลางใบมน ใบขี้เหล็ก ใบมะระ ใบน้ำเต้า ตำเอาน้ำสิ่งละทะนาน น้ำมันงาทะนาน ๑ หุงตามวิธีให้คงแต่น้ำมัน แล้วจึงเอาเทียนดำ เทียนแดง เทียนขาว เทียนยาวภาณี สิ่งละ ๑ สลึง สีเสียดเทศ ชั้นตะเคียน กายาน สิ่งละ ๒ สลึง เปลือกขี้ไต้ ๒ บาท ทำเป็นจุดประลงลงในน้ำมันดีแล้ว ชุบสำลีปิดแผล ซึ่งกระทำพิษให้แสบ ให้ร้อน แลเป็นยาสมานแผล ทั้งปวงนั้นหายดีนัก ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๒๑ ชนิด รวมปริมาณ ๖๗.๕ กรัม* ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ขี้ไต้	๓๐ กรัม
กายาน	๗.๕ กรัม
ตะเคียน	๗.๕ กรัม
สีเสียดเทศ	๗.๕ กรัม
เทียนขาว	๓.๗๕ กรัม
เทียนดำ	๓.๗๕ กรัม
เทียนแดง	๓.๗๕ กรัม
เทียนยาวภาณี	๓.๗๕ กรัม
ขอบชะนางขาว	๑ ลิตร
ขอบชะนางแดง	๑ ลิตร
ขี้เหล็ก (ใบ)	๑ ลิตร
เถาว์ลย์แดง	๑ ลิตร
ทองหลางใบมน (ใบ)	๑ ลิตร
น้ำเต้า	๑ ลิตร
น้ำมันงา	๑ ลิตร
ไผ่ป่า	๑ ลิตร
พุทนต์	๑ ลิตร
มะเดื่ออุทุมพร (ใบ)	๑ ลิตร
มะเฟือง	๑ ลิตร
มะระ	๑ ลิตร
ย่านาง (ใบ)	๑ ลิตร

*ไม่รวมปริมาณขอบชะนางขาว ขอบชะนางแดง ขี้เหล็ก (ใบ) เถาว์ลย์แดง ทองหลางใบมน (ใบ) น้ำเต้า น้ำมันงา ไผ่ป่า พุทนต์ มะเดื่ออุทุมพร (ใบ) มะเฟือง มะระ ย่านาง (ใบ)

สรรพคุณ	สมานแผล ใช้ในกรณีแผลสดหรือแผลเน่าเปื่อย แก้อาการปวดแสบปวดร้อนอันเกิดจากแผลเปื่อย
รูปแบบยา	ยาน้ำมัน (ดูภาคผนวก ๓.๖)
วิธีปรุงยา	ตัวยามะเดื่ออุทุมพร ขอบชะนางแดง ขอบชะนางขาว ย่านาง เถาวัลย์แดง ใผ่ป่า พุงดอ มะเฟือง ทองหลางใบมน ขี้เหล็ก มะระ น้ำเต้า น้ำมันงา หุงตามวิธีให้เหลือแต่น้ำมัน แล้วจึงนำตัวยาเทียนดำ เทียนแดง เทียนขาว เทียนยาวพาดิ สีเสียดเทศ ตะเคียน กำยาน ขี้ไต้ยา บดเป็นผงละเอียดผสมลงในน้ำมัน
ขนาดและวิธีการใช้	ใช้สำหรับชุบน้ำมันทาแผลหรือปิดแผลวันละ ๒ ครั้ง เช้าและเย็น เป็นยาใช้ภายนอก ห้ามกิน
ข้อมูลเพิ่มเติม	<ul style="list-style-type: none"> - สมานแผล ในศาสตร์การแพทย์แผนไทยหมายถึง การทำให้แผลติดกันในแผลเปื่อยหรือการเรียกเนื้อในแผลสด - ตัวยาสีเสียดเทศต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๑)

เอกสารอ้างอิง

๑. ตำรายาศิลาจารึกในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์). พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จารึกไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕ ฉบับสมบูรณ์. พระนคร : [ม.ป.พ.]; ๒๕๐๕.

ยาน้ำมันสมานแผล สูตร ๒

ที่มาของตำรับยา จารึกตำรายาวัตรราชโอรสอารามราชวรวิหาร [๑, ๒]

“อนึ่ง เอาใบมะเกลือ ลูกสะบ้า ใบมะระ ใบปืบ ขมิ้นอ้อย ตำเอาน้ำล้างละลาย น้ำมันงา น้ำมันมะพร้าว ล้างละลาย หุงให้คงแต่น้ำมันใส่แผลมะเร็งเพลิงแลฝีเปื่อยเน่า สรรพบาดแผลทั้งปวง แลกกลากเกลื้อนก็หายดี
วิเศษประเสริฐนัก ๗๕๐”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๗ ชนิด ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ขมิ้นอ้อย	๑ ถ้วย
น้ำมันงา	๑ ถ้วย
น้ำมันมะพร้าว	๑ ถ้วย
ปืบ (ใบ)	๑ ถ้วย
มะเกลือ	๑ ถ้วย
มะระ	๑ ถ้วย
สะบ้า	๑ ถ้วย

สรรพคุณ แก้กกลากเกลื้อน แก้แผลเปื่อย แผลสด

รูปแบบยา ยาน้ำมัน (ดูภาคผนวก ๓.๖)

ขนาดและวิธีการใช้ ทาบริเวณที่มีอาการ

เอกสารอ้างอิง

๑. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. จารึกตำรายาวัตราชโอรสอารามราชวรวิหาร. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๕๙, ๒๒ เมษายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๙๓ ง. หน้า ๑-๑๕.

ยาน้ำมันสิทธิโยคี

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัตรพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“๑ จะกล่าวถึงลักษณะกำเนิดแห่งลมอันชื่อว่า สติมคควาโย เป็นคำรบ ๑๐ นั้นเกิดแต่กามวาทแลกองลมวิหคกระทำให้มือเย็นเท้าเย็นก่อน แล้วจึงทำให้มือตายเท้าตาย ยกมือขึ้นมิได้ ลมกองนี้ครั้นแก่เข้า แก้มือถอย จึงตกไปในระหว่างอัมพาต กระทำให้ลิ้นกระด้าง เจรจามีชืด มักให้โตไซเป็นติกะธาตุ แพทย์ทั้งหลายพึงรู้ ถ้าบังเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ใดแล้ว อายุมียืนเลย ๆ

ยาน้ำมันชื่อสิทธิโยคี เอาชิงแห้ง ข้าแก่ กระทบม เจตมูลทั้งสอง เปลือกทองกลางใบมน ทองเครือบอระเพ็ดทั้งสอง ใบกะเพรา ใบแมงลัก หญ้าไซ ผักเสี้ยนผี หญ้าหนวดแมว เอาสิ่งละหะนานน้ำมันงาหะนาน ๑ หุงให้คงแต่น้ำมัน แล้วจึงเอาลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู มดยอบ เทียนดำ เทียนขาว สิ่งละ ๑ สิ่ง ทำเป็นจุ่มปรุงลงในน้ำมันทั้งกินทั้งทา แก้มสติมคควาโยนั้นหายวิเศษนัก”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๒๒ ชนิด รวมปริมาณ ๒๖.๒๕ กรัม* ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระวาน	๓.๗๕ กรัม
กานพลู	๓.๗๕ กรัม
ดอกจันทน์	๓.๗๕ กรัม
เทียนขาว	๓.๗๕ กรัม
เทียนดำ	๓.๗๕ กรัม
มดยอบ	๓.๗๕ กรัม
ลูกจันทน์	๓.๗๕ กรัม
กระทบม	๑ ลิตร
กวาวเครือแดง	๑ ลิตร
กะเพรา	๑ ลิตร
ข้า	๑ ลิตร
ชิงแห้ง	๑ ลิตร
เจตมูลเพลิงขาว	๑ ลิตร

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
เจตมูลเพลิงแดง	๑ ลิตร
ชิงช้าชาลี	๑ ลิตร
ทองหลางใบมน	๑ ลิตร
น้ำมันงา	๑ ลิตร
บอระเพ็ด	๑ ลิตร
ผักเสี้ยนผี	๑ ลิตร
แมงลัก	๑ ลิตร
หญ้าไทร	๑ ลิตร
หญ้าหนวดแมว	๑ ลิตร

*ไม่รวมปริมาณกระเทียม กวาวเครือแดง กะเพรา ข่า ชিংแห้ง เจตมูลเพลิงขาว เจตมูลเพลิงแดง ชิงช้าชาลี ทองหลางใบมน น้ำมันงา บอระเพ็ด ผักเสี้ยนผี แมงลัก หญ้าไทร หญ้าหนวดแมว

สรรพคุณ

แก้ลมสติมควาโย ซึ่งทำให้เป็นอัมพฤกษ์ อัมพาต

รูปแบบยา

ยาน้ำมัน (ดูภาคผนวก ๓.๖)

วิธีปรุงยา

๑. กระเทียม กะเพรา ข่า ชิงแห้ง เจตมูลเพลิงขาว เจตมูลเพลิงแดง ชิงช้าชาลี กวาวเครือ ทองหลางใบมน บอระเพ็ด ผักเสี้ยนผี แมงลัก หญ้าไทร หญ้าหนวดแมว คั้นเอาน้ำอย่างละ ๑ ลิตร ผสมกับน้ำมันงา ๑ ลิตร หุงให้เหลือแต่น้ำมัน
๒. นำตัวยากระวาน กานพลู ดอกจันทร์ เทียนขาว เทียนดำ มดยอบ ลูกจันทร์ บดเป็นผงละเอียด ผสมลงในน้ำมันตามข้อ ๑ และกวนให้เข้ากัน

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑ ช้อนชา กินวันละ ๑ ครั้ง ก่อนอาหารเช้า ร่วมกับใช้ทาบริเวณที่มีอาการหรือทั้งตัว วันละ ๒ ครั้ง เช้าและเย็น ห้ามทาบริเวณขอบตาและเนื้อเยื่ออ่อน ผิวหนังที่มีบาดแผลหรือมีแผลเปิด

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์และผู้ที่มีไข้

คำเตือน

ผู้ที่เป็นแผลในกระเพาะอาหาร ควรใช้ยานี้หลังอาหาร

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตัวยาชิง ข่า กระเทียม เจตมูลเพลิงแดง เจตมูลเพลิงขาว ทองหลางใบมน กวาวเครือแดง ชิงช้าชาลี บอระเพ็ด กะเพรา แมงลัก หญ้าไทร ผักเสี้ยนผี หญ้าหนวดแมว ถ้าใช้เป็นตัวยาสดให้ใช้วิธีการคั้นเอาน้ำ ถ้าเป็นตัวยาแห้งให้ใช้วิธีการต้มเอาน้ำ
- ตัวยาหมดยอบต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๒)

เอกสารอ้างอิง

๑. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๓. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาน้ำมันหยอดหู

ที่มาของตำรับยา

๑. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑ [๑, ๒]

“ยาน้ำมันหูชานานนี้ท่านให้เอา น้ำสมอฝ้ายเทศอ่อนจอก ๑ น้ำใบฝ้ายเทศอ่อนจอก ๑ น้ำใบมูลกาแดงอ่อนจอก ๑ น้ำใบชิงชาลีจอก ๑ น้ำใบพรเพชจอก ๑ น้ำมันงาชาตรีจอก ๑ รวมยา ๖ สิ่งนี้หุงคองแต่น้ำมันเมื่อจะหุงนั้นให้เขียนยันตร์นี้ไล่กั๊กกะทะ แล้วจึงเสกด้วยมนตร์นี้ ๑๑ คาบ แล้วให้ทำวันเสาร์ วันอังคาร เอาไว้ใส่หูเน่าหูเปื่อยหาย ฯ”

๒. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑ [๓, ๔]

“น้ำมันทาหู ชานานนี้ท่านให้เอาน้ำสมอฝ้ายเทศอ่อน ๑ จอก น้ำใบฝ้ายเทศอ่อน ๑ จอก น้ำใบมูลกาแดงอ่อน ๑ จอก น้ำใบชิงชาลี ๑ จอก น้ำใบพรเพ็ด ๑ จอก น้ำมันงา ๑ จอก รวมยา ๖ สิ่งนี้หุงให้คองแต่น้ำมันใส่หูเน่า หูเปื่อย”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๖ ชนิด ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ขี้กาแดง (น้ำจากใบอ่อน)	๕๐ มิลลิลิตร
ชิงชาลี (น้ำจากใบ)	๕๐ มิลลิลิตร
น้ำมันงา	๕๐ มิลลิลิตร
บอระเพ็ด (น้ำจากใบ)	๕๐ มิลลิลิตร
ฝ้ายเทศ (น้ำจากใบอ่อน)	๕๐ มิลลิลิตร
สมอฝ้ายเทศ (น้ำจากผลอ่อน)	๕๐ มิลลิลิตร

สรรพคุณ

แก้หูน้ำหนอง

รูปแบบยา

ยาน้ำมัน (ดูภาคผนวก ๓.๖)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑-๒ หยด หยอดหูวันละ ๒ ครั้ง เช้าและเย็น เป็นยาใช้เฉพาะภายนอก

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน); ๒๕๔๒. หน้า ๑๐๔-๑๐๕.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.

๓. พิศณุประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภการจำรูญ ถนนอัมรินทร์; ร.ศ. ๑๒๘.

๔. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑.

ยาบรมไตร

ชื่ออื่น ยาพระฤๅษีบรมไตร
ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาพระฤๅษีบรมไตร ให้เอา เปลือกโมกมัน ๑ รากเจตมูลเพลิง ๑ บอระเพ็ด ๑ หัวหมู ๑ พริกไทย ๑
กรงขเมา ๑ ใบมะตูม ๑ ยา ๗ สิ่งนี้ สิ่งละ ๒ สลึง ใบสลอด ๑ บาท ใบพิลังกาสา ๑ บาท ตำเป็นผงละลายน้ำผึ้งรวง
กินบำบัดโรคพยาธิ ๙ จำพวก ริดสีดวง ๖ จำพวก กิน ๑๐ วัน เสียงดังกการเวก กินถึง ๑๕ วัน มีปัญญาเรียน
คาถาได้ ๑,๐๐๐ กินเดือน ๑ บำบัดโรค ๑๐ จำพวก อายุยืนได้ ๑๐๐ ปี ยานี้ชื่อบรมไตร ถ้าผู้ใดเสพยานี้มีกำลังนักแล
แม้มีสัจให้ผู้ซื้อฤๅษีบรมไตรตกไปในโลกันต นรกเกิด ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๙ ชนิด รวมปริมาณ ๘๒.๕ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
พิลังกาสา (ใบ)	๑๕ กรัม
สลอด (ใบ)	๑๕ กรัม
กรงขเมา	๗.๕ กรัม
เจตมูลเพลิงแดง	๗.๕ กรัม
บอระเพ็ด	๗.๕ กรัม
พริกไทย	๗.๕ กรัม
มะตูม (ใบ)	๗.๕ กรัม
โมกมัน	๗.๕ กรัม
หัวหมู	๗.๕ กรัม

สรรพคุณ บำรุงร่างกาย

รูปแบบยา ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)

ขนาดและวิธีการใช้ ครั้งละ ๑-๑.๕ กรัม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

ข้อมูลเพิ่มเติม ยาตำรับนี้โบราณระบุให้ “ตำเป็นผงละลายน้ำผึ้งรวง” เพื่อให้สะดวกในการกิน
และเก็บไว้ได้นาน อาจทำเป็นรูปแบบยาลูกกลอนได้

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยขาว. อักษรไทย. ภาษาไทย.
เลขที่ ๒๘๑. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับ
ยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๐) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๒๕ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ
๑๔๑ ง. หน้า ๑-๔.

ยาบำรุงธาตุเจริญอาหาร

ที่มาของตำรับยา

อายุรเวทศึกษา [๑, ๒]

“เอาดีป्ली รากข้าวพลุ เจตมูลเพลิง สะค้าน ขิง แก่นจันทน์ทั้งสอง หัวหมู ลูกกระดอม บอระเพ็ด มะตูมอ่อน แฝกหอม แก่นสน ชะลูด อบเชย สมุลแว้ง เออลิงละ ๑ บาท เกสรทั้งห้า สิ่งละ ๒ สลึง ต้มกิน ถ้าจะให้ ระบายเต็มสมอทั้งสาม ลูกมะขามป้อม”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๒๑ ชนิด รวมปริมาณ ๒๗๗.๕ ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระดอม	๑๕ กรัม
ขิง	๑๕ กรัม
จันทน์ขาว	๑๕ กรัม
จันทน์แดง	๑๕ กรัม
เจตมูลเพลิงแดง	๑๕ กรัม
ชะลูด	๑๕ กรัม
ชะพลู	๑๕ กรัม
ดีป्ली	๑๕ กรัม
บอระเพ็ด	๑๕ กรัม
แฝกหอม	๑๕ กรัม
มะตูม	๑๕ กรัม
สน	๑๕ กรัม
สมุลแว้ง	๑๕ กรัม
สะค้าน	๑๕ กรัม
หัวหมู	๑๕ กรัม
อบเชย	๑๕ กรัม
บัวหลวง	๗.๕ กรัม
บุนนาค	๗.๕ กรัม
พิทูล	๗.๕ กรัม
มะลิ	๗.๕ กรัม
สารภี	๗.๕ กรัม

สรรพคุณ

บำรุงธาตุ ช่วยให้เจริญอาหาร

รูปแบบยา

ยาต้ม (ดูภาคผนวก ๓.๑.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑๕๐-๓๐๐ มิลลิลิตร ต้มวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น ให้ดื่มตามอาการของโรคและกำลังของผู้ป่วย ดื่มขณะยาเย็น ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ ผู้ที่มีไข้ และเด็ก

ข้อมูลเพิ่มเติม

หากต้องการฤทธิ์ระบายด้วย ให้เพิ่มตัวยาก็ ๔ ชนิด ได้แก่ สมอไทย สมอเทศ สมอพิเภก และมะขามป้อม อย่างละ ๑๕ กรัม ต้มกินตามวิธี

เอกสารอ้างอิง

1. นิเทศสุขกิจ, ชุน (ถนรัตน์ พุ่มชูศรี). อายุรเวชศึกษา เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : พร้อมจักรการพิมพ์; ๒๕๑๖.
2. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๘) พ.ศ. ๒๕๖๑. (๒๕๖๑, ๒๙ มิถุนายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๕ ตอนพิเศษ ๑๕๒ ง. หน้า ๑-๒.

ยาบำรุงธาตุหลังฟื้นไข้

ชื่ออื่น

ยาบำรุงธาตุเมื่อไข้หายแล้ว

ที่มาของตำรับยา

คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๑ [๑]

“ยาบำรุงธาตุเมื่อไข้หายแล้ว เอารากเจ็ดมูลเพลิง ชิง ดีปลี หัวแห้วหมู สะค้าน รากข้าพลุ ลูกมะตูมอ่อน เกษรบัวหลวง ขมิ้นอ้อย บอระเพ็ด ลูกกระดอม ดอกพิกุล ต้มกิน”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๒ ชนิด รวมปริมาณ ๑๒ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระดอม	๑ ส่วน
ขมิ้นอ้อย	๑ ส่วน
ชิง	๑ ส่วน
เจ็ดมูลเพลิงแดง	๑ ส่วน
ชะพลู	๑ ส่วน
ดีปลี	๑ ส่วน
บอระเพ็ด	๑ ส่วน
บัวหลวง	๑ ส่วน
พิกุล	๑ ส่วน
มะตูม	๑ ส่วน
สะค้าน	๑ ส่วน
แห้วหมู	๑ ส่วน

สรรพคุณ

บำรุงธาตุหลังจากฟื้นไข้

รูปแบบยา

ยาต้ม (คู่มือฉบับพก ๓.๑.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑๕๐ มิลลิลิตร ต้มวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้าและเย็น ต้มขณะยายังอุ่น ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา

เอกสารอ้างอิง

1. โสภิตบรรณลักษณ์, ชุน (อำพัน กิตติขจร). คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อุตสาหกรรมการพิมพ์; ๒๕๐๔

ยาบำรุงเลือด สูตร ๑

ชื่ออื่น ยาบำรุงโลหิต
ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาบำรุงเลือด ใบคูน ๑ เจตมูลเพลิง ๑ สะค้าน ๑ ชิง ๑ ดีป्ली ๑ แห้วหมู ๑ สมอทั้ง ๓ บอระเพ็ด ๑ รากข้าวปลู ๑ พริก ๑ กระจีเยม ๑ ลูกกระดอม ๑ ต้มกินบำรุงเลือด ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๑๔ ชนิด รวมปริมาณ ๑๔ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระดอม	๑ ส่วน
กระจีเยม	๑ ส่วน
ชิง	๑ ส่วน
คูน (ใบ)	๑ ส่วน
เจตมูลเพลิงแดง	๑ ส่วน
ชะพลู	๑ ส่วน
ดีป्ली	๑ ส่วน
บอระเพ็ด	๑ ส่วน
พริกไทย	๑ ส่วน
สมอเทศ	๑ ส่วน
สมอไทย	๑ ส่วน
สมอพิเภก	๑ ส่วน
สะค้าน	๑ ส่วน
แห้วหมู	๑ ส่วน

สรรพคุณ บำรุงโลหิต

รูปแบบยา ยาต้ม (ดูภาคผนวก ๓.๑.๑)

ขนาดและวิธีการใช้ ครั้งละ ๑๐๐-๒๐๐ มิลลิลิตร ต้มวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น ให้ดื่มตามอาการของโรคและกำลังของผู้ป่วย ต้มขณะยายังอุ่น ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้

ข้อห้ามใช้ ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ ผู้ที่มีไข้ ผู้ที่กินยาละลายลิ่มเลือด และผู้ที่มีแผลในกระเพาะอาหาร

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยขาว. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๕๑. หมวดตำราเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๙) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑.

ยาบำรุงเลือด สูตร ๒

ชื่ออื่น ยาบำรุงโลหิต
ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาต้มบำรุงเลือด ท่านให้เอา ดอกคำ ฝาง แก่นขนุน แก่นประดู่ ดอกบัว ดอกบุนนาค ดอกมะลิ ดอกพิกุล เทียนตันทั้ง ๕ เอาเสมอภาคต้มกิน บำรุงเลือดงามดีนักแล ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๙ ชนิด รวมปริมาณ ๙ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ขนุน	๑ ส่วน
คำไทย	๑ ส่วน
เทียนตัน (ทั้ง ๕)	๑ ส่วน
บัว	๑ ส่วน
บุนนาค	๑ ส่วน
ประดู่	๑ ส่วน
ฝาง	๑ ส่วน
พิกุล	๑ ส่วน
มะลิ	๑ ส่วน

สรรพคุณ บำรุงโลหิต
รูปแบบยา ยาต้ม (คู่มือเภสัชกรรม ๓.๑.๑)
ขนาดและวิธีการใช้ ครั้งละ ๑๐๐-๒๐๐ มิลลิลิตร ดื่มวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น ให้ดื่มตามอาการของโรคและกำลังของผู้ป่วย ดื่มขณะยาเย็นอุ่น ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๕๔. หมวดเวชศาสตร์.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๙) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑.

ยาบำรุงเลือด สูตร ๓

ชื่ออื่น

ยาบำรุงโลหิต [๑]

ที่มาของตำรับยา

สูตรตำรับที่ใกล้เคียงตำรับนี้ พบในคัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๒ [๑]

“ยาบำรุงโลหิต เอาเบญจกูลสิ่งละ ๑ บาท ดอกจันทน์ ลูกจันทน์ ลูกกระวาน กานพลู เทียนทั้ง ๕ โกรฐทั้ง ๕ ลูกสมอทั้ง ๓ ชะลูด อบเชย จันทน์ทั้ง ๒ แก่นแสมทั้ง ๒ กฤษณา เออลิงละ ๒ สลึง ขมิ้นเครือ มวกแดง กำลังวัวเถลิง ดอกสารภี ดอกพิกุล ดอกบุนนาค เกษรบัวหลวง เออลิงละ ๑ บาท ครั้ง ๔ บาท ฝาง ๕ บาท ดอกคำไทย ๕ บาท ต้มกิน หรือจะบดเป็นผงละลายน้ำร้อนกินก็ได้”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๓๘ ชนิด รวมปริมาณ ๗๕ กรัม ดังนี้ [๒]

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
คำไทย	๑๐ กรัม
ฝาง	๑๐ กรัม
ครั้ง	๘ กรัม
กำลังวัวเถลิง	๒ กรัม
ขมิ้นเครือ	๒ กรัม
ชิงแห้ง	๒ กรัม
เจตมูลเพลิงแดง	๒ กรัม
ชะพลู	๒ กรัม
ดีปลี	๒ กรัม
บัวหลวง	๒ กรัม
บุนนาค	๒ กรัม
พิกุล	๒ กรัม
มวกแดง	๒ กรัม
สะค้าน	๒ กรัม
สารภี	๒ กรัม
กระวาน	๑ กรัม
กฤษณา	๑ กรัม
กานพลู	๑ กรัม
โกรฐเขมา	๑ กรัม
โกรฐจุฬาลัมพา	๑ กรัม
โกรฐเซียง	๑ กรัม
โกรฐสอ	๑ กรัม
โกรฐหัวบัว	๑ กรัม

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
จันทน์แดง	๑ กรัม
ชะลูด	๑ กรัม
ดอกจันทน์	๑ กรัม
เทียนขาว	๑ กรัม
เทียนข้าวเปลือก	๑ กรัม
เทียนดำ	๑ กรัม
เทียนแดง	๑ กรัม
เทียนตาตั๊กแตน	๑ กรัม
ลูกจันทน์	๑ กรัม
สมอदीงู (เนื้อผล)	๑ กรัม
สมอไทย (เนื้อผล)	๑ กรัม
สมอพิเภก (เนื้อผล)	๑ กรัม
แสมทะเล	๑ กรัม
แสมสาร	๑ กรัม
อบเชยเทศ	๑ กรัม

สรรพคุณ

บำรุงโลหิต

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒), ยาแคปซูล (ดูภาคผนวก ๓.๓), ยาเม็ด (ดูภาคผนวก ๓.๔.๒)

ขนาดและวิธีการใช้

ยาผง

ครั้งละ ๑ กรัม ละลายน้ำต้มดอกคำไทย ดอกคำฝอย หรือน้ำสุก กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

ยาแคปซูล และยาเม็ด

ครั้งละ ๑ กรัม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น [๒]

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้กับหญิงตั้งครรภ์และผู้ที่มีไข้ [๒]

คำเตือน

- ควรระวังการใช้ยากับผู้ป่วยที่แพ้ละอองเกสรดอกไม้
- ควรระวังการกินร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่มและยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด

เอกสารอ้างอิง

๑. โสภิตบรรณลักษณ์, ชุน (อำพัน กิตติขจร), คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อุตสาหกรรมการพิมพ์; ๒๕๐๔. หน้า ๒๑๖.

๒. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๓๐๙).

ยาบำรุงสตรี

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“๑ ยาแก้กล่อน เอาพญามือเหล็ก ๑ แก่นขี้เหล็ก ๑ แก่นขนุน ๑ กำลังวัวเถลิง ๑ พริกไทย ๑ แก่นแสมทะเล ๑ แก่นแสมสาร ๑ จะต้มน้ำดื่มได้ดองเหล้าก็ได้ ถ้าดองเอาเงิน(ผูก)คอกหม้อยา ๑ บาท กินหายแลถ้าหญิงชั้ระดูอยู่ ให้แทรก ผาง ๑ ดอกคำฝอย ๑ พญาลำแพน กินดีมีระดูแล ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๗ ชนิด รวมปริมาณ ๗ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กำลังวัวเถลิง	๑ ส่วน
ขนุน	๑ ส่วน
ขี้เหล็ก	๑ ส่วน
พญามือเหล็ก	๑ ส่วน
พริกไทย	๑ ส่วน
แสมทะเล	๑ ส่วน
แสมสาร	๑ ส่วน

สรรพคุณ แก้กล่อน

รูปแบบยา ยาต้ม (ดูภาคผนวก ๓.๑.๑), ยาดอง (ดูภาคผนวก ๓.๑.๑)

ขนาดและวิธีการใช้ ยาต้ม ครั้งละ ๑๐๐ มิลลิลิตร ต้มวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวันและเย็น ต้มขณะยาเย็น ยาน้ำ ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้ง ก่อนใช้ยา

ยาดอง ครั้งละ ๑ ช้อนโต๊ะ (๑๕ มิลลิลิตร) ต้มวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น

ข้อห้ามใช้ กรณีรูปแบบยาดองสุรา ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ หญิงให้นมบุตร และเด็กอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี

คำเตือน กรณีรูปแบบยาดองสุรา ระมัดระวังการใช้ในผู้ป่วยโรคตับ และโรคพิษสุราเรื้อรัง

ข้อมูลเพิ่มเติม - กรณีผู้ป่วยหญิงที่มีอาการระดูชั้ร่วมด้วยให้แทรกแก่นผาง ๑ ส่วน ดอกคำฝอย ๑ ส่วน และต้นลำแพน ๑ ส่วน ช่วยให้มีระดู - ตัวยาแก่นขนุนที่ใช้ทำยา คือ แก่นขนุนละมุด

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๗๘. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๐) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๒๕ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๔๑ ง. หน้า ๑-๔.

ยาบำรุงสำหรับบุรุษ สูตร ๑

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาเกิดกำลังแก้กล่อน ท่านให้เอา ลูกชะพลู ๑ ผักเสี้ยนผี ๑ มะเขือขื่น ๑ ดีปลี ๑ พริกไทย ๑ ชิง ๑ รากไม้เท้ายายม่อม ๑ ยาทั้งนี้เอาเท่ากัน เอาหัวบัวขมเท่ายาทั้งหลาย ทำผงละลายน้ำผึ้งกิน เป็นยาแก้กล่อน อย่าให้ผู้หญิงกิน จะเกิดตัมทานัก ห้าม(เด็ด)ขาดแลฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๘ ชนิด รวมปริมาณ ๑๔ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
บัวขม (หัว)	๗ ส่วน
ชิง	๑ ส่วน
ชะพลู (ผล)	๑ ส่วน
ดีปลี	๑ ส่วน
ผักเสี้ยนผี	๑ ส่วน
พริกไทย	๑ ส่วน
มะเขือขื่น	๑ ส่วน
ไม้เท้ายายม่อม	๑ ส่วน

สรรพคุณ บำรุงกำลัง แก้กล่อน

รูปแบบยา ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)

ขนาดและวิธีการใช้ ครั้งละ ๑-๒ กรัม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๑๘. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๓.

ยาบำรุงสำหรับบุรุษ สูตร ๒

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“๑ แก้วกล่อน ๕ ประการ องคชาติตายก็ตี เอา ลูกมะเขือขึ้น ๑ ลูกมะแว้งเครือทั้ง ๒ ดอกผักคราด ๑ หัวบัวขม ๑ เอาเท่ากันตำละลายน้ำผึ้งเท่าลูกพุทรากิน”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๕ ชนิด รวมปริมาณ ๕ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
บัวขม (หัว)	๑ ส่วน
ผักคราด (ดอก)	๑ ส่วน
มะเขือขึ้น (ผล)	๑ ส่วน
มะแว้งเครือ	๑ ส่วน
มะแว้งต้น	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้วกล่อน ๕ ประการ แก้อองคชาติตาย

รูปแบบยา

ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๕๐๐ มิลลิกรัม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๓๓๙. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๐) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๒๕ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๔๑ ง. หน้า ๑-๔.

ยาบุพประสิทธิ

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“๑ จะกล่าวด้วยตำรายาคือวิเศษสรรพคุณสำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวลไว้ให้แก่สรรพโรคทั้งปวงต่าง ๆ สืบกันมา ๆ ในที่นี้จะว่าแต่วิเศษสรรพคุณ คือคณะสรรพยาซึ่งจะแก้โรคสมมติว่าทุกโรคคือสรรพริดสีดวงนั้น โดยนัยดังนี้ ๆ

ยาชื่อบุพประสิทธิ เอาผลตลอดสุทธิ กรุงเขมา ดีปลี เจตมูลเพลิง สิ่งละส่วน บุกรอ กลอย บอระเพ็ด มะตูมอ่อน ชิงแห้ง ผลพิลังกาสา หัวหมู สะค้าน สิ่งละ ๒ ส่วน ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำผึ้งให้กินหนัก ๑ สลึง แก้ริดสีดวงเมล็ด ริดสีดวงยอดในลำไส้เปื่อยหายวิเศษนัก ๆ สรรพยา ๔ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า ขุนศรีโสด ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ๆ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๒ ชนิด รวมปริมาณ ๒๐ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กลอย	๒ ส่วน
ชิงแห้ง	๒ ส่วน
บอระเพ็ด	๒ ส่วน
บุกรอ	๒ ส่วน
พิลังกาสา	๒ ส่วน
มะตูม	๒ ส่วน
สะค้าน	๒ ส่วน
หัวหมู	๒ ส่วน
กรุงเขมา	๑ ส่วน
เจตมูลเพลิงแดง	๑ ส่วน
ดีปลี	๑ ส่วน
ตลอด	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้ริดสีดวงลำไส้

รูปแบบยา

ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑-๑.๕ กรัม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น ตามธาตุหนักเบา

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในผู้ป่วยที่มีอาการท้องเสียหรือถ่ายเป็นเลือด

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตัวยาตลอดต้องฆ่าฤทธิ์ก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๓๖)
- ตัวยาบุงรอกต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๘)
- ตัวยากลอยต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๓)

เอกสารอ้างอิง

- สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาเบญจกูล

ที่มาของตำรับยา สูตรตำรับที่ใกล้เคียงตำรับนี้ พบในตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๒ [๑, ๒]

“...เจตมูลเพลิง สะค้ำน ช้าพลู ชิงแห้ง ดีปลี ทั้ง ๕ สิ่งนี้ เรียกว่าเบญจกูล ทะ...”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๕ ชนิด รวมปริมาณ ๑๐๐ กรัม ดังนี้ [๓]

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ชิงแห้ง	๒๐ กรัม
เจตมูลเพลิงแดง	๒๐ กรัม
ช้าพลู	๒๐ กรัม
ดีปลี	๒๐ กรัม
สะค้ำน	๒๐ กรัม

สรรพคุณ บรรเทาอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ บำรุงธาตุ แก้อาตุให้ปรกติ

รูปแบบยา ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒), ยาขง (ดูภาคผนวก ๓.๙), ยาแคปซูล (ดูภาคผนวก ๓.๓), ยาเม็ด (ดูภาคผนวก ๓.๔), ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)

ขนาดและวิธีการใช้ ยาขง ครั้งละ ๑.๕-๒ กรัม กินวันละ ๓ ครั้ง หลังอาหาร เข้า กลางวัน และเย็น
ยาผง ครั้งละ ๘๐๐ มิลลิกรัม-๑ กรัม กินวันละ ๓ ครั้ง หลังอาหาร เข้า กลางวัน และเย็น
ยาแคปซูล ยาเม็ดและยาลูกกลอน ครั้งละ ๘๐๐ มิลลิกรัม-๑ กรัม กินวันละ ๓ ครั้ง หลังอาหาร เข้า กลางวัน และเย็น

ข้อห้ามใช้ ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ ผู้ที่มีไข้ และเด็กเล็ก

ข้อควรระวัง - ไม่ควรกินติดต่อกันนานเกิน ๗ วัน
- ควรระมัดระวังการใช้ในฤดูร้อน เนื่องจากอาจทำให้ฟ้าตุกำเริบ

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๒ กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน); ๒๕๔๒. หน้า ๓๖๕

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.

๓. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๒๘๒, ๓๑๕).

ยาเบญจขันธ์

ที่มาของตำรับยา

ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๓ [๑, ๒]

“...ขนานหนึ่งยาชื่อว่า เบญจขันธ์ เอาเบญจมูลเหล็ก ๑ เบญจจุล ๑ เบญจเทียน ๑ เบญจโกฏ ๑ เบญจสมอ ๑ เบญจเกลือ ๑ ยาทั้งนี้ต้ม ๓ เอา ๑ กินผายลมทั้งปวง อันบังเกิดในเส้น ในเอ็น หายแล ฯ๗...”

สูตรตำรับยา

ประกอบไปด้วยตัวยา ๒๖ ชนิด รวมปริมาณ ๓๐ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ขี้เหล็ก (ทั้ง ๕)	๕ ส่วน
เกลือฝ่อ	๑ ส่วน
เกลือพิก	๑ ส่วน
เกลือวิก	๑ ส่วน
เกลือสมุทร	๑ ส่วน
เกลือสินเธาว์	๑ ส่วน
โกฐเขมา	๑ ส่วน
โกฐจุฬาลัมพา	๑ ส่วน
โกฐเชียง	๑ ส่วน
โกฐสอ	๑ ส่วน
โกฐหัวบัว	๑ ส่วน
ชิงแห้ง	๑ ส่วน
เจตมูลเพลิงแดง	๑ ส่วน
ชะพลู	๑ ส่วน
ดีปลี	๑ ส่วน
เทียนขาว	๑ ส่วน
เทียนข้าวเปลือก	๑ ส่วน
เทียนดำ	๑ ส่วน

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
เทียนแดง	๑ ส่วน
เทียนตาตั๊กแตน	๑ ส่วน
สมอदीงู	๑ ส่วน
สมอทะเล	๑ ส่วน
สมอเทศ	๑ ส่วน
สมอไทย	๑ ส่วน
สมอพิเภก	๑ ส่วน
สะค้าน	๑ ส่วน

สรรพคุณ	เป็นยาถ่าย ยาระบาย และขับลมในเส้นในเอ็น
รูปแบบยา	ยาต้ม (ดูภาคผนวก ก.๑.๓)
ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๑๕๐ มิลลิลิตร ตีวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น ตีขณะยายังอุ่น ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา
ข้อห้ามใช้	ห้ามใช้ในผู้ป่วยที่เป็นโรคไต โรคหัวใจ และผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูง
เอกสารอ้างอิง	

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๓. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน); ๒๕๕๕. หน้า ๒๙.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.

ยาเบญจธาตุ

ที่มาของตำรับยา

อายุรเวทศึกษา [๑, ๒]

“เอาสะค้าน ช้าพลู เจตมูลเพลิง พริกไทย ดีปลี ชิง บอระเพ็ด ข่า ตะไคร้ ขมิ้นอ้อย ขมิ้นชัน หัวแห้วหมู เอาส่วนเท่ากันทำเป็นจุน ละลายน้ำผึ้งน้ำร้อน น้ำขิงน้ำข่า น้ำกระเทียมน้ำไหลแก้ธาตุทั้ง ๔ แก้ม แก่โลหิต แก้เส้นและเจริญอาหาร”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๒ ชนิด รวมปริมาณ ๑๒ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ขมิ้นชัน	๑ ส่วน
ขมิ้นอ้อย	๑ ส่วน
ข่า	๑ ส่วน
ชิง	๑ ส่วน
เจตมูลเพลิงแดง	๑ ส่วน
ชะพลู	๑ ส่วน
ดีปลี	๑ ส่วน
ตะไคร้	๑ ส่วน
บอระเพ็ด	๑ ส่วน
พริกไทย	๑ ส่วน
สะค้าน	๑ ส่วน
แห้วหมู	๑ ส่วน

สรรพคุณ

บำรุงธาตุ ช่วยเจริญอาหาร

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑-๒ กรัม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ ผู้ที่มีไข้ และเด็ก

เอกสารอ้างอิง

๑. นิเทศสุขกิจ, ขุน (ถนอมรัตน์ พุ่มชูศรี). อายุรเวทศึกษา เล่ม ๒. กรุงเทพฯ ฯ : พร้อมจักรการพิมพ์; ๒๕๑๖.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๘) พ.ศ. ๒๕๖๑. (๒๕๖๑, ๒๙ มิถุนายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๕ ตอนพิเศษ ๑๕๒ ง. หน้า ๑-๒

ยาเบญจอำมฤต

ชื่ออื่น ยาเบญจจะอำมฤตย์
ที่มาของตำรับยา แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๒ [๑, ๒]

“เอามหาหิงค์ ๑ ยาดำบริสุทธิ์ ๑ เออลิงละ ๑ สลึง รงทอง ๒ สลึง มะกรูด ๓ ผล เอามหาหิงค์ ยาดำ รงทองใส่ในมะกรูดลึ่งผลแล้วเอามูลโคพอกสุ่มไฟกลบให้สุก ชিংแห้ง ๑ ดีปลี ๑ พริกไทย ๑ เออลิงละ ๑ สลึง รากทนต์ ๑ บาท ดีเกลือ ๔ บาท ยา ๕ สิ่งนี้ประสมกับมะกรูดดีสุ่มไว้ทำเป็นจุนละลายน้ำส้มมะขามเปียก ให้รับประทานหนัก ๑ สลึง ฟอกอุจจาระอันลามกให้สิ้นโทษ ชำระลำไส้ซึ่งเปนมือกมันแลปะระเมหะทั้งปวง”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๙ ชนิด รวมปริมาณ ๑๐๑.๒๕ กรัม* ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ดีเกลือ	๖๐ กรัม
ทนต์	๑๕ กรัม
รงทอง	๗.๕ กรัม
ชিংแห้ง	๓.๗๕ กรัม
ดีปลี	๓.๗๕ กรัม
พริกไทย	๓.๗๕ กรัม
มหาหิงค์	๓.๗๕ กรัม
ยาดำ	๓.๗๕ กรัม
มะกรูด (ผล)	๓ ผล

*ไม่รวมปริมาณมะกรูด (ผล)

สรรพคุณ ถ่ายอุจจาระธาตุพิการและชำระเมือกมันในลำไส้
รูปแบบยา ยาแคปซูล (ดูภาคผนวก ๓.๓)
ขนาดและวิธีการใช้ ครั้งละ ๐.๓-๑.๒ กรัม กินวันละ ๑ ครั้ง ก่อนอาหารเช้า
คำเตือน ควรระวังการใช้ยานี้ในเด็ก เนื่องจากยานี้มีฤทธิ์เป็นยาถ่ายที่ค่อนข้างแรง
ข้อมูลเพิ่มเติม
- ตัวยามหาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)
- ตัวยายาดำต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๗)
- ตัวยารงทองต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๘)

เอกสารอ้างอิง

๑. พิศณุประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภการจรัญญ ถนนอักษร; ร.ศ. ๑๒๖.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑-๒.

ยาประคบ

ที่มาของตำรับยา

สูตรตำรับนี้เป็นสูตรตำรับในรายการบัญชียาหลักแห่งชาติ เผยแพร่โดย สถาบันการแพทย์แผนไทย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๘ [๑]

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๘ ชนิด รวมปริมาณ ๑๗๕ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ไพล	๕๐ กรัม
มะขาม	๓๐ กรัม
การบูร	๓๐ กรัม
มะกรูด	๒๐ กรัม
เกลือเม็ด	๑๕ กรัม
ขมิ้นชัน	๑๐ กรัม
ตะไคร้	๑๐ กรัม
ส้มป่อย	๑๐ กรัม

สรรพคุณ

ประคบเพื่อลดอาการปวด ช่วยคลายกล้ามเนื้อ เอ็น และข้อ

รูปแบบยา

ยาประคบ (ดูภาคผนวก ๓.๘)

ขนาดและวิธีการใช้

นำยาประคบไปนึ่ง แล้วใช้ประคบขณะยังอุ่นวันละ ๑-๒ ครั้ง ยาประคบ ๑ ลูก ใช้ได้ ๓-๔ ครั้ง โดยหลังจากใช้แล้วผึ่งให้แห้ง ก่อนนำไปแช่ตู้เย็น

ข้อห้ามใช้

- ห้ามประคบบริเวณที่มีบาดแผล
- ห้ามประคบเมื่อเกิดการอักเสบเฉียบพลัน เช่น ข้อเท้าแพลง หรือมีอาการอักเสบ บวม แดง ร้อน ในช่วง ๒๔ ชั่วโมงแรก เนื่องจากจะทำให้มีอาการอักเสบ บวมมากขึ้น และอาจมีเลือดออกมากตามมาได้ โดยควรประคบหลังเกิดอาการ ๒๔ ชั่วโมง
- ห้ามใช้กับผู้ที่มีส่วนประกอบของยาประคบ

คำเตือน

- ควรระวังการใช้เป็นพิเศษในผู้ป่วยโรคเบาหวาน อัมพาต เด็ก และผู้สูงอายุ เพราะมักมีความรู้สึกในการรับรู้และตอบสนองช้า อาจทำให้ผิวหนังไหม้พองได้ง่าย
- ไม่ควรใช้ยาประคบที่ร้อนเกินไป โดยเฉพาะบริเวณผิวหนังที่เคยเป็นแผลมาก่อน หรือบริเวณที่มีกระดูกยื่น

ข้อควรระวัง

หลังจากประคบสมุนไพรเสร็จใหม่ ๆ ไม่ควรอาบน้ำทันที เพราะเป็นการล้างตัวยาจากผิวหนัง และร่างกายยังไม่สามารถปรับตัวได้ทันที (จากร้อนเป็นเย็นทันทีทันใด) อาจทำให้เป็นไข้ได้

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ยาประคบสมุนไพรสด ผลิตจากสมุนไพรสด (เก็บได้ประมาณ ๓ วัน) น้ำหนักไม่น้อยกว่าลูกกละ ๔๐๐ กรัม และยาประคบสมุนไพรแห้ง ผลิตจากสมุนไพรแห้ง (เก็บได้ประมาณ ๒ ปี) น้ำหนักไม่น้อยกว่าลูกกละ ๒๐๐ กรัม
- นอกจากนี้ ยาประคบยังมีสูตรตำรับที่มีความหลากหลาย โดยการปรับสัดส่วนหรือเติมสมุนไพรชนิดอื่น ๆ ตามภูมิปัญญาในแต่ละท้องถิ่น

เอกสารอ้างอิง

๑. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๓๑๔).

ยาประคบคลายเส้น

ชื่ออื่น

ยาพระอังคพระเส้นตึงให้หย่อน

ที่มาของตำรับยา

คัมภีร์ธาตุนารายณ์ ฉบับโบราณ [๑, ๒]

“...พระอังคพระเส้นตึงให้หย่อน เอาเทียนดำ เกลือส่วน ๑ อบเชย ๒ ส่วน ไพล ๔ ส่วน ใบพลับพลึง ๘ ส่วน ใบมะขาม ๑๖ ส่วน ตำคูลิการห่อผ้าหนึ่งขึ้นให้ร้อน อังคพระเส้นอันพิรุณให้หย่อนแล ฯ...”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๖ ชนิด รวมปริมาณ ๓๒ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
มะขาม	๑๖ ส่วน
พลับพลึง	๘ ส่วน
ไพล	๔ ส่วน
อบเชย	๒ ส่วน
เกลือสมุทร	๑ ส่วน
เทียนดำ	๑ ส่วน

สรรพคุณ

คลายกล้ามเนื้อและเส้น

รูปแบบยา

ยาประคบ (ดูภาคผนวก ๓.๘)

ขนาดและวิธีการใช้

นึ่งให้ร้อน แล้วใช้ประคบบริเวณที่มีอาการ วันละ ๑-๒ ครั้ง เช้าและเย็น

ข้อห้ามใช้

- ห้ามประคบบริเวณที่มีบาดแผล
- ห้ามประคบเมื่อเกิดการอักเสบเฉียบพลัน เช่น ข้อเท้าแพลง หรือมีอาการอักเสบ บวม แดง ร้อน ในช่วง ๒๔ ชั่วโมงแรก เนื่องจากจะทำให้มีอาการอักเสบบวมมากขึ้น และอาจมีเลือดออกมากตามมาได้โดยควรประคบหลังเกิดอาการ ๒๔ ชั่วโมง
- ควรระวังการใช้เป็นพิเศษในผู้ป่วยโรคเบาหวาน อัมพาต เด็ก และผู้สูงอายุ เพราะมักมีความรู้สึกในการรับรู้และตอบสนองช้า อาจทำให้ผิวหนังไหม้ พองได้ง่าย
- ไม่ควรใช้ลูกประคบที่ร้อนเกินไป โดยเฉพาะบริเวณผิวหนังที่เคยเป็นแผลมาก่อน หรือบริเวณที่มีกระดูกยื่น

ข้อควรระวัง

- หลังจากประคบสมุนไพรเสร็จใหม่ ๆ ไม่ควรอาบน้ำทันที เพราะเป็นการล้างตัวยา จากผิวหนัง และร่างกายไม่สามารถปรับตัวได้ทัน (จากร้อนเป็นเย็นทันที) อาจทำให้เป็นไข้ได้
- ควรระวังการใช้ในผู้ที่แพ้ส่วนผสมในลูกประคบ

เอกสารอ้างอิง

- สำนักคัมภีร์กรมวิทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ คัมภีร์ธาตุพระนารายณ์ ฉบับโบราณ (ตำราพระโอสถพระนารายณ์). พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๕. หน้า ๑๑๖.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.

ยาประสะกะเพรา

ที่มาของตำรับยา

สูตรตำรับที่ใกล้เคียงตำรับนี้ พบในอายุรเวทศึกษา เล่ม ๒ [๑, ๒]

“ยาประสะกะเพรา ของหอมมา ต้นสุภาพ เออฟริกไทย น้ำประสานทองสะอาด ชิงแห้ง ดีปลี กระเทียม สิ่งละ ๑ สลึง ชะเอม มหาหิงคุ์ สิ่งละ ๑ บาท ผิวมะกรูด ๒ บาท เกลือสินเธาว์ ๑ เพื่อ ใบกระเพราเท่ายาทั้งหลาย บดด้วยน้ำสุรา ปั่นแท่งเท่าเม็ดฟริกไทย ละลายน้ำ น้ำสุรา กินแก้ท้องขึ้น ท้องเฟ้อ แก้ปวดมวนแทรกไหลหมกไฟ ปนกับน้ำสุรา”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๙ ชนิด รวมปริมาณ ๙๐ กรัม ดังนี้ [๓]

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กะเพราแดง	๔๕ กรัม
มะกรูด	๒๐ กรัม
ชะเอมเทศ	๘ กรัม
มหาหิงคุ์	๘ กรัม
กระเทียม	๒ กรัม
ชิงแห้ง	๒ กรัม
ดีปลี	๒ กรัม
ฟริกไทยล่อน	๒ กรัม
เกลือสินเธาว์	๑ กรัม

สรรพคุณ

บรรเทาอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ จุกเสียด

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒), ยาแคปซูล (ดูภาคผนวก ๓.๓), ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

ยาผง

เด็ก อายุ ๑-๓ เดือน ครั้งละ ๑๐๐-๒๐๐ มิลลิกรัม

อายุ ๔-๖ เดือน ครั้งละ ๒๐๐-๓๐๐ มิลลิกรัม

อายุ ๗-๑๒ เดือน ครั้งละ ๔๐๐-๖๐๐ มิลลิกรัม

ละลายน้ำกระสายยา (ทิ้งไว้ให้ตกตะกอน แล้วใช้หลอดหยดดูดส่วนน้ำใส)

กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น เมื่อมีอาการ

กระสายยาที่ใช้

- บรรเทาอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ ใช้น้ำสุกหรือน้ำใบกะเพราต้ม
- บรรเทาอาการจุกเสียด ใช้พลเฒ่าไฟให้พอสุก ผนกับน้ำสุก

ยาแคปซูลและยาเม็ด

เด็ก อายุ ๖-๑๒ ปี ครั้งละ ๑ กรัม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น
เมื่อมีอาการ

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์และผู้ที่มีไข้

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตัวยามหาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (คู่มือฉบับพก ๒.๒๓)
- สูตรตำรับยาประสะกะเพราตามประกาศยาสามัญประจำบ้าน พ.ศ. ๒๕๓๗ มีตัวยาน้ำประสานทองสะตุ เป็นส่วนประกอบ [๔] แต่ได้ตัดออกจากสูตรตำรับแล้วตามประกาศยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ พ.ศ. ๒๕๔๒ [๕]

เอกสารอ้างอิง

๑. นิเทศสุขกิจ, ชุน (ถนรัตน์ พุ่มชูศรี). อายุรเวชศึกษา เล่ม ๒. กรุงเทพฯ ฯ : พร้อมจักรการพิมพ์; ๒๕๑๖. หน้า ๒๖๓.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๘) พ.ศ. ๒๕๖๑. (๒๕๖๑, ๒๙ มิถุนายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๕ ตอนพิเศษ ๑๕๒ ง. หน้า ๑-๒.
๓. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๒๘๒)
๔. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ยาสามัญประจำบ้าน ฉบับที่ ๒ (๒๕๓๗, ๓ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๑๑ ตอนพิเศษ ๔๒ ง. หน้า ๗๙.
๕. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ (๒๕๔๒, ๒๔ สิงหาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๑๖ ตอนพิเศษ ๖๗ ง. หน้า ๓๘.

ยาประสะกะเพราน้อย

ชื่ออื่น

ยาประสะกะเพรา [๑-๔]

ที่มาของตำรับยา

๑. ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“ยาประสะกะเพรา เอายาดำ หิงคุ์ยางโพ กระเทียม พริกไทย ดีปลี ว่านน้ำ ลิงละส่วน ใบกะเพรา ๖ ส่วน ทำเป็นจุ่มบดทำแห้งไว้ละลาย น้ำมะกรูดก็ได้ น้ำสุราก็ได้ ให้กินตามกำลัง แก้ท้องขึ้นจุกเสียดอันบังเกิดเพื่อตานโจร อันช้อรตตะธาตุ ซึ่งกระทำให้ปิดอุจจาระนั้น”

๒. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑ [๓, ๔]

“ยาชื่อว่าประสะกะเพราขนานนี้ ท่านให้เอายาดำ หิงยางโพ กะเทียม พริกไทย ดีปลี ว่านน้ำ รวมยา ๖ สิ่งนี้เอาเสมอภาค ใบกะเพราเท่ายาทั้งหลายทำเป็นจุ่มบดขึ้นแห้งไว้ละลายน้ำมะกรูดก็ได้สุราก็ได้ กินเป็นยาภายในแก้ท้องขึ้นเป็นยาประจำท้องกุมารทั้งปวงคินัก”

๓. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑ [๕, ๖]

“ยาชื่อประสะกะเพรา (น้อย) ขนานนี้ท่านให้เอา ยาดำ ๑ หิงคุ์ยางโพ ๑ กระเทียม ๑ พริกไทย ๑ ดีปลี ๑ ว่านน้ำ ๑ รวมยา ๖ สิ่งนี้เอาเสมอภาค เอาใบกะเพราเท่ายาทั้งหลายทำเป็นจุ่ม บดทำแห้งไว้ละลายน้ำมะกรูดก็ได้ น้ำสุราก็ได้ กินแก้ท้องขึ้นเป็นยาประจำท้องกุมารทั้งปวง”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๗ ชนิด รวมปริมาณ ๑๒ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กะเพรา	๖ ส่วน
กระเทียม	๑ ส่วน
ดีปลี	๑ ส่วน
พริกไทย	๑ ส่วน
ยาดำ	๑ ส่วน
ว่านน้ำ	๑ ส่วน
หิงคุ์ยางโพ	๑ ส่วน

สรรพคุณ

บรรเทาอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ จุกเสียด ท้องผูก

รูปแบบยา

ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

เด็ก อายุ ๑-๓ เดือน ครั้งละ ๑๐๐-๒๐๐ มิลลิกรัม
อายุ ๓-๖ เดือน ครั้งละ ๒๐๐-๓๐๐ มิลลิกรัม
อายุ ๖-๑๒ เดือน ครั้งละ ๔๐๐-๖๐๐ มิลลิกรัม
อายุ ๑-๖ ปี ครั้งละ ๐.๕-๑ กรัม
อายุ ๖-๑๒ ปี ครั้งละ ๑-๑.๕ กรัม

ละลายน้ำมะกรูดหรือน้ำสุรา เพิ่มลดได้ตามส่วน กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหารเช้าและเย็น

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์และผู้ที่มีไข้

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตัวยายาคำต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๗)
- ตัวยามหาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)

เอกสารอ้างอิง

๑. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

๓. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน); ๒๕๔๒.

๔. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.

๕. พิศณุประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภการจำรูญ ถนนอัมรินทร์; ร.ศ. ๑๒๘.

๖. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑.

ยาประสะกานพลู

ชื่ออื่น

ยาประสะกานพลู [๑, ๒]

ที่มาของตำรับยา

สูตรตำรับที่ใกล้เคียงตำรับนี้ พบในเวชศึกษา แพทย์ศาสตร์สังเขป เล่ม ๑ [๑, ๒]

“ยาประสะกานพลู เอาเทียนดำ ๑ เทียนขาว ๑ โกรฐสอ ๑ โกรฐกระดุก ๑ มาตรฐาน ๒ การบูร ๑ ไคร้เครือ ๑ เปลือกเพกา ๑ เปลือกขี้ไต้ ๑ ใบกระวาน ๑ ลูกกระวาน ๑ ลูกผักชี ๑ แผลกหอม ๑ ว่านน้ำ ๑ กระชาย ๑ เปราะ ๑ รากแฉ่ง ๑ กรุงเขมา ๑ ยาเหล่านี้หนักสิ่งละ ๑ บาท รากเข้าสานหนัก ๒ บาท เนื้อไม้ ๑ ลูกจัน ๑ ขมิ้นชัน ๑ ยาทั้งนี้หนักสิ่งละ ๒ บาท น้ำประสารทอง ๑ ไพล ๑ เบ็ญจกุล ๑ ยาเหล่านี้หนักสิ่งละ ๒ สลึง ตริฎกหนักสิ่งละสลึง เปลือกชิกหนัก ๒ บาท ๒ สลึง กานพลูเท่ายาทั้งหลาย แก้วปดมวน ลูกจันเทศ ไพล กะทือหมกไฟเป็นกระสาย”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๓๐ ชนิด รวมปริมาณ ๒๕๓ กรัม ดังนี้ [๓]

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กานพลู	๑๒๕ กรัม
ชิก	๑๐ กรัม
กฤษณา	๘ กรัม
ขมิ้นชัน	๘ กรัม
ข้าวสาร (ราก)	๘ กรัม
ลูกจัน	๘ กรัม
กระชาย	๔ กรัม
กระวาน	๔ กรัม
กรุงเขมา	๔ กรัม
การบูร	๔ กรัม
กำมะถันเหลือง	๔ กรัม
โกรฐกระดุก	๔ กรัม
โกรฐสอ	๔ กรัม
ขี้ไต้	๔ กรัม
แฉ่ง	๔ กรัม
เทียนขาว	๔ กรัม
เทียนดำ	๔ กรัม
ใบกระวาน	๔ กรัม
เปราะหอม	๔ กรัม
แผลกหอม	๔ กรัม
เพกา	๔ กรัม
ลูกผักชี	๔ กรัม
ว่านน้ำ	๔ กรัม
ชิง	๓ กรัม

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ดีป्ली	๓ กรัม
เจตมูลเพลิงแดง	๒ กรัม
ชะพลู	๒ กรัม
ไพล	๒ กรัม
สะค้าน	๒ กรัม
พริกไทยล่อน	๑ กรัม

สรรพคุณ บรรเทาอาการปวดท้อง จุกเสียด แน่นเฟ้อจากอาหารไม่ย่อย เนื่องจากธาตุไม่ปกติ

รูปแบบยา ยาวง (ดูภาคผนวก ๓.๒), ยาแคปซูล (ดูภาคผนวก ๓.๓), ยาเม็ด (ดูภาคผนวก ๓.๔.๒)

ขนาดและวิธีการใช้ ยาวง
 ครั้งละ ๑ กรัม ละลายน้ำกระสายยา กินวันละ ๓ ครั้ง หลังอาหาร เมื่อมีอาการ
กระสายยาที่ใช้
 - ใช้ไพลเผาไฟให้พอสุก ผนกับน้ำปูนใสเป็นน้ำกระสายยา
 - หากหาน้ำกระสายยาไม่ได้ให้ใช้น้ำสุกแทน

ยาแคปซูลและยาเม็ด
 ครั้งละ ๑ กรัม กินวันละ ๓ ครั้ง หลังอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น เมื่อมีอาการ

ข้อห้ามใช้ ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์และผู้ที่มีไข้

ข้อควรระวัง ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติ
 ของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้

ข้อมูลเพิ่มเติม สูตรตำรับยาประสะกานพลูตามประกาศยาสามัญประจำบ้าน พ.ศ. ๒๕๓๗ มีตัวยา
 “น้ำประสานทองสะอาด และ ไคร้เครือ” เป็นส่วนประกอบ [๔] แต่ได้ตัดน้ำประสานทอง
 สะอาดออกจากสูตรตำรับตามประกาศยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ พ.ศ. ๒๕๔๒ [๕]
 ส่วน “ไคร้เครือ” ตัดออกจากสูตรตำรับเนื่องจากมีข้อมูลงานวิจัยบ่งชี้ว่า ไคร้เครือ
 ที่ใช้และจำหน่ายกันในท้องตลาดเป็นพืชในสกุล *Aristolochia* ซึ่งพืชในสกุลนี้
 มีรายงานว่าเป็นพิษต่อไต และเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๕ องค์การอนามัยโลกได้ประกาศให้
 พืชสกุล *Aristolochia* เป็นสารก่อมะเร็งในมนุษย์ [๓]

เอกสารอ้างอิง

๑. พิศณุประสาทรเวช, พระยา. เวชศึกษา แพทย์ศาสตร์สังเขป เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทย
 สะพานยศเส; ร.ศ. ๑๒๗. หน้า ๖๖.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับ
 ยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒๐) พ.ศ. ๒๕๖๑. (๒๕๖๒, ๒๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๖ ตอนพิเศษ ๒๐ ง.
 หน้า ๑-๒.
๓. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙
 ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๒๘๓).
๔. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ยาสามัญประจำบ้าน ฉบับที่ ๒ (๒๕๓๗, ๓ ตุลาคม).
 ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๑๑ ตอนพิเศษ ๔๒ ง. หน้า ๘๖.
๕. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ (๒๕๔๒, ๒๔ สิงหาคม).
 ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๑๖ ตอนพิเศษ ๖๗ ง. หน้า ๓๙.

ยาประสะจันทน์แดง

ชื่ออื่น

ยาประสะจันทน์แดง [๑, ๒]

ที่มาของตำรับยา

สูตรตำรับที่ใกล้เคียงตำรับนี้ พบในเวชศึกษา แพทย์ศาสตร์สังเขป เล่ม ๑ [๑, ๒]

“ยาประสะจันทน์แดง รากเหมือดคน ๑ ตำลึง รากมะปรางหวาน ๑ ตำลึง รากมะนาว ๑ ตำลึง เปราะหอม ๑ ตำลึง โกฎหัวบัว ๑ ตำลึง จันทน์เทศ ๑ ตำลึง ฝางเสน ๑ ตำลึง เกสรบัวหลวง ๑ บาท เกสรสารภี ๑ บาท เกสรบุณนาค ๑ บาท ดอกมะลิซ้อน ๑ บาท จันทน์แดงเท่ายาทั้งหลาย แก้วไคร้ร้อนเชื่อมม้ว กระจายน้ำ แก้วคุดเสมหะเป็นพิษ น้ำดอกไม้มะเหมือดคน รากมะนาว รากมะปรางหวานฝน ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๒ ชนิด รวมปริมาณ ๖๔ กรัม ดังนี้ [๓]

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
จันทน์แดง	๓๒ กรัม
โกฎหัวบัว	๔ กรัม
จันทน์เทศ	๔ กรัม
เปราะหอม	๔ กรัม
ฝางเสน	๔ กรัม
มะนาว	๔ กรัม
มะปรางหวาน	๔ กรัม
เหมือดคน	๔ กรัม
บัวหลวง	๑ กรัม
บุณนาค	๑ กรัม
มะลิ	๑ กรัม
สารภี	๑ กรัม

สรรพคุณ

บรรเทาอาการไข้ตัวร้อน (ไข้พิษ) แก้อ่อนในกระหายน้ำ

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒), ยาแคปซูล (ดูภาคผนวก ๓.๓), ยาเม็ด (ดูภาคผนวก ๓.๔.๒)

ขนาดและวิธีการใช้

ยาผง

ผู้ใหญ่ ครั้งละ ๑ กรัม ละลายน้ำสุกหรือน้ำดอกมะลิ กินทุก ๓-๔ ชั่วโมง

เด็ก อายุ ๖-๑๒ ปี ครั้งละ ๕๐๐ มิลลิกรัม ละลายน้ำสุกหรือน้ำดอกมะลิ กินทุก ๓-๔ ชั่วโมง

ยาแคปซูลและยาเม็ด

ผู้ใหญ่ ครั้งละ ๑ กรัม กินทุก ๓-๔ ชั่วโมง

เด็ก อายุ ๖-๑๒ ปี ครั้งละ ๕๐๐ มิลลิกรัม กินทุก ๓-๔ ชั่วโมง

คำเตือน

- ไม่แนะนำให้ใช้ในผู้ที่สงสัยว่าเป็นไข้เลือดออก เนื่องจากอาจบดบังอาการของไข้เลือดออก

- ควรระวังการใช้ยาในผู้ป่วยที่แพ้ละอองเกสรดอกไม้

ข้อควรระวัง

- กรณีบรรเทาอาการไข้ ร้อนในกระหายน้ำ หากใช้ยาเป็นเวลานานเกิน ๓ วัน แล้วอาการไม่ดีขึ้น ควรปรึกษาแพทย์

เอกสารอ้างอิง

1. พิศณุประสาทรเวช, พระยา. เวชศึกษา แพทย์ศาสตร์สังเขป เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยสะพานยศเส; ร.ศ. ๑๒๗. หน้า ๗๔.
2. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒๐) พ.ศ. ๒๕๖๑. (๒๕๖๒, ๒๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๖ ตอนพิเศษ ๒๐ ง. หน้า ๑-๒.
3. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๓๐๐).

ยาประสะเจตพังคิ

ชื่ออื่น

ยาประสะเจตพังคิ [๑, ๒]

ที่มาของตำรับยา

สูตรตำรับที่ใกล้เคียงตำรับนี้ พบในเวชศึกษา แพทย์ศาสตร์สังเขป เล่ม ๑ [๑, ๒]

“ยาประสะเจตพังคิ เอา ดอกจัน ๑ ลูกจัน ๑ ลูกกระวาน ๑ กานพลู ๑ ใบกระวาน ๑ กรุงเขมา ๑ ไคร้เครือ ๑ การบูร ๑ ลูกสมอทะเล ๑ พระยารากขาว ๑ เปลือกหว่า ๑ เปลือกสนเหาว์ ๑ ยาทั้งนี้เอาสิ่งละ ๒ สลึง พริกไทย ๑ บาท บรเพ็ด ๑ บาท ข่า ๘ บาท ระย่อม ๔ ตำลึง เจตพังคิ ๘ ตำลึง น้ำกระสายต่าง ๆ แก้มกัษัย ท้าวมือเย็น”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๖ ชนิด รวมปริมาณ ๖๖ กรัม ดังนี้ [๓]

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
เจตพังคิ	๓๓ กรัม
ข่า	๑๖ กรัม
บรเพ็ด	๒ กรัม
พริกไทยล่อน	๒ กรัม
ระยอม	๒ กรัม
กระวาน	๑ กรัม
กรุงเขมา	๑ กรัม
กานพลู	๑ กรัม
การบูร	๑ กรัม
เปลือกสนเหาว์	๑ กรัม
ดอกจัน	๑ กรัม
ใบกระวาน	๑ กรัม
พญารากขาว	๑ กรัม
ลูกจัน	๑ กรัม
สมอทะเล (เนื้อผล)	๑ กรัม
หว่า	๑ กรัม

สรรพคุณ	แก้จุกเสียด ขับผายลม
รูปแบบยา	ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒), ยาแคปซูล (ดูภาคผนวก ๓.๓), ยาเม็ด (ดูภาคผนวก ๓.๔.๒)
ขนาดและวิธีการใช้	ยาผง ละลายน้ำสุกครั้งละ ๑ กรัม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น [๒, ๓] ยาแคปซูลและยาเม็ด ครั้งละ ๑ กรัม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น [๒, ๓]
ข้อห้ามใช้	ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์และผู้ที่มีไข้
ข้อควรระวัง	ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้
ข้อมูลเพิ่มเติม	- ในสูตรตำรับนี้เดิมมีตัวยา “ไคร้เครือ” แต่ได้ตัดออกจากสูตรตำรับ เนื่องจากมีข้อมูลงานวิจัยบ่งชี้ว่า ไคร้เครือที่ใช่และจำหน่ายกันในท้องตลาดเป็นพืชในสกุล <i>Aristolochia</i> ซึ่งพืชในสกุลนี้มีรายงานว่าเป็นพิษต่อไต และเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๕ องค์การอนามัยโลกได้ประกาศให้พืชสกุล <i>Aristolochia</i> เป็นสารก่อมะเร็งในมนุษย์ [๓] - ตัวยาระย้อมต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๓๐)

เอกสารอ้างอิง

๑. พิศณุประสาทรเวช, พระยา. เวชศึกษา แพทย์ศาสตร์สังเขป เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยสะพานยศเส; ร.ศ. ๑๒๗. หน้า ๘๐.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒๐) พ.ศ. ๒๕๖๑. (๒๕๖๒, ๒๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๖ ตอนพิเศษ ๒๐ ง. หน้า ๑-๒.
๓. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๒๘๔).

ยาประสะน้ำนม

ชื่ออื่น ยาต้มประสะน้ำนม

ที่มาของตำรับยา ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑ [๑, ๒]

“ยาต้มประสะน้ำนมชานนี้ ท่านให้เอาสมอไทย ชิงแห้ง หัวหมู คิริยา ๓ สิ่งนี้เอาเสมอภาค ต้ม ๓ เอา ๑ กินแปรน้ำนมร้ายให้เป็นดีแล”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๓ ชนิด รวมปริมาณ ๔๕ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ชิงแห้ง	๑๕ กรัม
สมอไทย	๑๕ กรัม
หัวหมู	๑๕ กรัม

สรรพคุณ แปรน้ำนมร้ายให้เป็นดี

รูปแบบยา ยาต้ม (ดูภาคผนวก ๓.๑.๓)

ขนาดและวิธีการใช้ ครั้งละ ๑๐๐-๑๕๐ มิลลิลิตร ต้มวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น ให้ดื่มตามอาการของโรคและกำลังของผู้ป่วย ต้มขณะยายังอุ่น ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา

ข้อควรระวัง ระหว่างการใช้นี้ ห้ามกินอาหารหรือเครื่องดื่มที่มีรสเย็น

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน); ๒๕๔๒.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.

ยาประสะน้ำมะนาว

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“๑ จะกล่าวด้วยตำรายาคือวิเศษสรรพคุณสำเร็จอันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวลไว้ ให้แก้สรรพโรค ทั้งปวงต่าง ๆ สืบกันมา ๆ ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยาที่จะแก้ซึ่งโรคอันเป็นชาติกล่าวคือ สรรพโรคที่คั้นโดยนัยดังนี้ ๆ

ยาชื่อประสะน้ำมะนาว เอาฝักส้มป่อย รากส้มกุ้งทั้งสอง กระจะเทียม พริกไทย ดีปลี ชิงแห้ง ดินประสิ่วขาว สารส้มเอาเสมอภาค ทำเป็นจุ่มแล้วจึงเอาน้ำมะนาวใส่ลงให้ท่วมยาทั้งนั้นจึงเอาขึ้นตั้งไฟกวนให้ปั้นได้ กินหนัก ๑ สลึง แก้สรรพโรคที่คั้นทั้งปวงซึ่งกระทำอาการให้หอบ ให้จับ แก้ไอ แลโรคอันบังเกิดแต่กองเสมหะสมุฏฐานนั้นหายสิ้น วิเศษนัก ๆ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๐ ชนิด รวมปริมาณ ๑๘ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
มะนาว	๙ ส่วน
กระจะเทียม	๑ ส่วน
ชิงแห้ง	๑ ส่วน
ดินประสิ่ว	๑ ส่วน
ดีปลี	๑ ส่วน
พริกไทย	๑ ส่วน
ส้มกุ้งน้อย	๑ ส่วน
ส้มกุ้งใหญ่	๑ ส่วน
ส้มป่อย (ฝัก)	๑ ส่วน
สารส้ม	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้หอบหืด แก้ไอ

รูปแบบยา

ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)

วิธีปรุงยา

ตัวยาส้มป่อย (ฝัก) ส้มกุ้งน้อย ส้มกุ้งใหญ่ กระจะเทียม พริกไทย ดีปลี ชิงแห้ง ดินประสิ่ว สารส้มนำไปบดเป็นผง เติมน้ำมะนาวให้ท่วมยาขึ้นตั้งไฟกวนให้เข้ากัน แล้วปั้น เม็ดลูกกลอน

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๓๐๐-๖๐๐ มิลลิกรัม กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น หรือเมื่อมีอาการ

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตัวยาดินประสิ่วต้องสะอาดก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๔)
- ตัวยาส้มป่อยต้องปิ้งไฟก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๓๔)

เอกสารอ้างอิง

- สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาประสะเปราะใหญ่

ที่มาของตำรับยา

สูตรตำรับที่ใกล้เคียงตำรับนี้ พบในคัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๒ [๑]

“ยาประสะเปราะใหญ่ แก่พิษไข้ตานซางตานชะโมย แก่ลมซางทั้งปวง แก่ลมผู้ใหญ่ก็ได้ เอาโกฐทั้ง ๕ เทียนทั้ง ๕ ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ ลูกกระวาน กานพลู จันทน์ทั้ง ๒ ดอกบุนนาค ดอกสารภี ดอกพิกุล เกสรบัวหลวง เอาสิ่งละ ๑ บาท เอาวานเปราะเท้ายาทั้งหลาย บดบั่นแห้ง ละลายน้ำดอกไม้หรือน้ำข้าวขำกินและชะโลม”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๒๑ ชนิด รวมปริมาณ ๘๐ กรัม ดังนี้ [๒]

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
เปราะหอม	๔๐ กรัม
กระวาน	๒ กรัม
กานพลู	๒ กรัม
โกฐเขมา	๒ กรัม
โกฐจุฬาลัมพา	๒ กรัม
โกฐเชียง	๒ กรัม
โกฐสอ	๒ กรัม
โกฐหัวบัว	๒ กรัม
จันทน์แดง	๒ กรัม
จันทน์เทศ	๒ กรัม
ดอกจันทน์	๒ กรัม
เทียนขาว	๒ กรัม
เทียนข้าวเปลือก	๒ กรัม
เทียนดำ	๒ กรัม
เทียนแดง	๒ กรัม
เทียนตาตั๊กแตน	๒ กรัม
บัวหลวง	๒ กรัม
บุนนาค	๒ กรัม
พิกุล	๒ กรัม
ลูกจันทน์	๒ กรัม
สารภี	๒ กรัม

สรรพคุณ	ถอนพิษไข้ตานซางสำหรับเด็ก
รูปแบบยา	ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒), ยาแคปซูล (ดูภาคผนวก ๓.๓), ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)
ขนาดและวิธีการใช้	ยาผงและยาเม็ด <u>เด็ก</u> อายุ ๑-๕ ปี ครั้งละ ๕๐๐ มิลลิกรัม-๑ กรัม ละลายน้ำดอกไม้มเทศหรือน้ำสุก กินทุก ๓-๔ ชั่วโมง <u>ยาแคปซูลและยาเม็ด</u> <u>เด็ก</u> อายุ ๖-๑๒ ปี ครั้งละ ๑ กรัม กินทุก ๓-๔ ชั่วโมง
คำเตือน	- ไม่แนะนำให้ใช้ในผู้ที่สงสัยว่าเป็นไข้เลือดออก เนื่องจากอาจบดบังอาการของไข้เลือดออก - ควรระวังการกินร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่มและยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด - ควรระวังการใช้ยาในผู้ป่วยที่แพ้ละอองเกสรดอกไม้
ข้อควรระวัง	หากใช้ยาเป็นเวลานานเกิน ๓ วัน แล้วอาการไม่ดีขึ้น ควรปรึกษาแพทย์
ข้อมูลเพิ่มเติม	- ในบัญชียาสามัญประจำบ้านฯ ระบุว่าถอนพิษไข้ตานซางสำหรับเด็กอายุต่ำกว่า ๕ ปี นอกจากการกินยา สามารถใช้ยาผงผสมน้ำสุราสุ่มกระหม่อมร่วมด้วยได้ [๓] - จากความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ขนาดยาที่ใช้สุ่มกระหม่อมขึ้นอยู่กับขนาดกระหม่อมเด็ก และควรเลี่ยงการใช้ในเด็กที่มีพัฒนาการของกะโหลกศีรษะผิดปกติ

เอกสารอ้างอิง

๑. โสภิตบรรณลักษณ์, ชุน (อำพัน กิตติขจร), คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อุตสาหกรรมการพิมพ์; ๒๕๐๔. หน้า ๑๗๖.
๒. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๓๐๑).
๓. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ พ.ศ. ๒๕๕๖. (๒๕๕๖, ๑๔ กุมภาพันธ์). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๐ ตอนพิเศษ ๒๑ ง. หน้า ๔๘.

ยาประสะผลสมอไทย

ที่มาของตำรับยา

แพทยศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๒ [๑, ๒]

“เอาเกลือสินเธาว์ ๑ หัวอุตพิต ๑ ผลผักชีลา ๑ ขิงแห้ง ๑ รากเจตมูลเพลิง ๑ รากข้าวปลู ๑ เกาสะค่าน ๑ ดีปลี ๑ เอาสิ่งละ ๑ สลึง ผลจันทน์ ๑ กระวาน ๑ กานพลู ๑ เอาสิ่งละ ๓ สลึง โกฐหัวบัว ๑ โกฐเขมา ๑ มหาหิงค์ ๑ เอาสิ่งละ ๑ บาท รากจิงจ้อเหลี่ยม ๒ บาท เนื้อผลสมอไทย ๖ บาทสลึง รวมยา ๑๖ สิ่งนี้ทำเป็นจุกละลาย น้ำตรีผลาต้มให้รับประทาน ประสะกลั่นอุจจาระธาตุให้สิ้นโทษ แลพอกมุลลามกให้คืนเป็นปกติ แก้กูกเสียด ขบแหวง แก้มพานไส้ในคลื่นเหียน แก้อุจจาระกืดเป็นพรวรดีก แก้อำมพฤษ์แลกล่อนกระษัย”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๖ ชนิด รวมปริมาณ ๒๓๒.๕ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
สมอไทย (เนื้อผล)	๙๓.๗๕ กรัม
จิงจ้อเหลี่ยม	๓๐ กรัม
โกฐเขมา	๑๕ กรัม
โกฐหัวบัว	๑๕ กรัม
มหาหิงค์	๑๕ กรัม
กระวาน	๑๑.๒๕ กรัม
กานพลู	๑๑.๒๕ กรัม
ลูกจันทน์	๑๑.๒๕ กรัม
เกลือสินเธาว์	๓.๗๕ กรัม
ขิงแห้ง	๓.๗๕ กรัม
เจตมูลเพลิงแดง	๓.๗๕ กรัม
ชะพลู	๓.๗๕ กรัม
ดีปลี	๓.๗๕ กรัม
ลูกชีลา	๓.๗๕ กรัม
สะค่าน	๓.๗๕ กรัม
อุตพิต	๓.๗๕ กรัม

สรรพคุณ

แก้ลมพานไส้ แก้ก้องผูกเป็นพรวรดีก

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑-๒ ช้อนชา ละลายน้ำตรีผลากินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น หรือเมื่อมีอาการ

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ ผู้ที่มีไข้ และเด็ก

ข้อมูลเพิ่มเติม

ตัวยาอุตพิตต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๕๐)

เอกสารอ้างอิง

1. พิเศษประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภการจำรูญ ถนนอัษฎางค์; ร.ศ. ๑๒๖.
2. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑-๒.

ยาประสะพิวมะกรูด

ที่มาของตำรับยา

คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๒ [๑]

“ยาประสะพิวมะกรูด เอาใบคนทีสอ ใบหนาด ใบผักเสี้ยนผี พริกไทย ชิง ดีปลี กะทือ ไพล หัวหอม หัวกระเทียม ข่า สารส้ม เออลิ่งละเสมอภาค เอาพิวมะกรูดเท่ายาทั้งหลาย บดบั่นเป็นเม็ดยา ละลายน้ำร้อนหรือสุรากินครั้งละ ๓ หรือ ๕ เม็ด ขับเลือดร้ายในเรือนไฟ แก้ปวดท้องเมื่อคลอดลูกเพราะเลือดไม่ตก เป็นยาบำรุงโลหิตให้ระดูงามดี”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๓ ชนิด รวมปริมาณ ๙๐ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
มะกรูด	๔๕ กรัม
กระเทียม	๓.๗๕ กรัม
กะทือ	๓.๗๕ กรัม
ข่า	๓.๗๕ กรัม
ชิง	๓.๗๕ กรัม
คนทีสอ	๓.๗๕ กรัม
ดีปลี	๓.๗๕ กรัม
ผักเสี้ยนผี (ใบ)	๓.๗๕ กรัม
พริกไทย	๓.๗๕ กรัม
ไพล	๓.๗๕ กรัม
สารส้ม	๓.๗๕ กรัม
หนาด	๓.๗๕ กรัม
หอม	๓.๗๕ กรัม

สรรพคุณ

ขับเลือดและขับน้ำคาวปลาหลังคลอด แก้ปวดท้องจากการคลอดลูก ขับโลหิตประจำเดือนให้มาตามปกติ

รูปแบบยา

ยาเม็ด (ดูภาคผนวก ๓.๔.๒)

ขนาดและวิธีการใช้ ครั้งละ ๑-๑.๕ กรัม ละลายน้ำร้อนหรือเหล้ากินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้าและเย็น

ข้อห้ามใช้ ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ ผู้ป่วยที่มีไข้ และผู้ป่วยที่มีภาวะตกเลือดหลังคลอด

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ระหว่างการใช้นี้ ห้ามกินอาหารหรือเครื่องดื่มที่มีรสเย็น
- การเตรียมตัวยาสารส้มก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๐)

เอกสารอ้างอิง

๑. โสภิตบรรณลักษณ์, ขุน (อำพัน กิตติขจร), คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อุตสาหกรรมการพิมพ์; ๒๕๐๔.

ยาประสะพริกไทย

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาชื่อประสะพริกไทย ขนานนี้ ท่านให้เอา ลูกจันทน์ ๑ ดอกจันทน์ ๑ กระวาน ๑ กานพลู ๑ ผักแพ้วแดง ๑ ขิงแห้ง ๑ ดีปลี ๑ หอยแครงเผา ๑ หอยขมเผา ๑ สิริยา ๙ สิ่งนี้เอาเสมอภาคเอาพริกไทย เท่ายาทั้งหลาย ทาเป็นจุดด้วยน้ำส้มซ่า น้ำผึ้งรวง ก็ได้กิน แก้ลม ๗๑๐ จำพวก แก้วริดสัดวงกินเผ็ดร้อนมิได้ก็ดี ถ้าได้กินยาขนานนี้หายวิเศษคืนัก ๆ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๑๐ ชนิด รวมปริมาณ ๑๘ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
พริกไทยดำ	๙ ส่วน
กระวาน	๑ ส่วน
กานพลู	๑ ส่วน
ขิงแห้ง	๑ ส่วน
ดอกจันทน์	๑ ส่วน
ดีปลี	๑ ส่วน
ผักแพ้วแดง	๑ ส่วน
ลูกจันทน์	๑ ส่วน
หอยขม	๑ ส่วน
หอยแครง	๑ ส่วน

สรรพคุณ แก้ลม แก้วริดสัดวงถ้าได้

รูปแบบยา ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

ขนาดและวิธีการใช้ ครั้งละ ๑ กรัม ละลายน้ำส้มซ่าหรือน้ำผึ้งรวงกินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน และเย็น

ข้อห้ามใช้ ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ หญิงให้นมบุตร ผู้ที่มีไข้ และเด็กอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี

คำเตือน

- ควรระมัดระวังการใช้ในผู้สูงอายุ
- ระวังในผู้ป่วยโรคกระเพาะอาหารอักเสบและความดันโลหิตสูง
- ควรระวังการใช้ร่วมกับยาเพนิโทอิน โพรพาโนลอล ทีโอฟิลลีน และไรแฟมพิซิน เนื่องจากตำรับนี้มีพริกไทยในปริมาณสูง

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตำรายาหอมต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๓)
- ตำรายาหอมแครงต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๔)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๓๐. หมวดเวชศาสตร์.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๓.

ยาประสะไพล

ชื่ออื่น

ยาประสะไพล [๑]

ที่มาของตำรับยา

สูตรตำรับที่ใกล้เคียงตำรับนี้ พบใน

๑. เวชศึกษา แพทย์ศาสตร์สังเขป เล่ม ๑ [๑, ๒]

“ยาประสะไพล เอาผิวมะกรูด ๒ ตำลึง ว่านน้ำ ๒ ตำลึง กระเทียม ๒ ตำลึง หอม ๒ ตำลึง พริกไทย ๒ ตำลึง ดีปลีหนัก ๒ ตำลึง ขิงหนัก ๒ ตำลึง ขมิ้นอ้อย ๒ ตำลึง เทียนดำหนัก ๒ ตำลึง เกลือสินเธาว์ ๒ ตำลึง การบูร ๑ บาท ตำผงแก้จุกเสียดน้ำร้อน”

๒. อายุรเวทศึกษา เล่ม ๒ [๓, ๔]

“ยาประสะไพล เอาผิวมะกรูด ว่านน้ำ กระเทียม หอม พริกไทย ดีปลี ขิง ขมิ้นอ้อย เทียนดำ เกลือสินเธาว์ สิ่งละ ๒ ตำลึง การบูร ๑ บาท ไพลเท่ายาทั้งหลายตำผง กินแก้จุกเสียดน้ำร้อน”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๒ ชนิด รวมปริมาณ ๑๖๒ กรัม ดังนี้ [๕]

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ไพล	๘๑ กรัม
กระเทียม	๘ กรัม
เกลือสินเธาว์	๘ กรัม
ขมิ้นอ้อย	๘ กรัม
ขิง	๘ กรัม
ดีปลี	๘ กรัม
เทียนดำ	๘ กรัม
พริกไทยล่อน	๘ กรัม
มะกรูด	๘ กรัม
ว่านน้ำ	๘ กรัม
หอม	๘ กรัม
การบูร	๑ กรัม

สรรพคุณ	แก้ระดูมาไม่สม่ำเสมอหรือมาน้อยกว่าปกติ บรรเทาอาการปวดประจำเดือน
รูปแบบยา	ขี้ผึ้ง ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒), ยาเม็ด (ดูภาคผนวก ๓.๔.๒) ยาแคปซูล (ดูภาคผนวก ๓.๓), ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)
ขนาดและวิธีการใช้	<p><u>แก้ระดูมาไม่สม่ำเสมอหรือมาน้อยกว่าปกติ</u></p> <p><u>ยาผง</u> ครั้งละ ๑ กรัม ละลายน้ำสุกกินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น เป็นเวลา ๓-๕ วัน เมื่อระดูมาให้หยุดกิน</p> <p><u>ยาแคปซูล ยาเม็ด และยาลูกกลอน</u> ครั้งละ ๑ กรัม กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น เป็นเวลา ๓-๕ วัน เมื่อระดูมาให้หยุดกิน</p> <p><u>บรรเทาอาการปวดประจำเดือน</u></p> <p><u>ยาผง</u> ครั้งละ ๑ กรัม ละลายน้ำสุกกินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น</p> <p><u>ยาแคปซูล ยาเม็ด และยาลูกกลอน</u> ครั้งละ ๑ กรัม กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น</p> <p>* ในกรณีที่มีอาการปวดประจำเดือนเป็นประจำ ให้กินยาก่อนมีประจำเดือน ๒-๓ วันไปจนถึงวันแรกและวันที่สองที่มีประจำเดือน</p> <p><u>ขี้ผึ้ง</u> <u>แก้ระดูมาไม่ปกติ</u></p> <p><u>ยาผง</u> ครั้งละ ๑ กรัม ละลายน้ำสุกหรือน้ำสุรา กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น ให้กินจนกว่าน้ำคาวปลาจะหมด แต่ไม่เกิน ๑๕ วัน</p> <p><u>ยาแคปซูล ยาเม็ด และยาลูกกลอน</u> ครั้งละ ๑ กรัม กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น ให้กินจนกว่าน้ำคาวปลาจะหมด แต่ไม่เกิน ๑๕ วัน</p> <p><u>แก้ระดูมาไม่ปกติ</u></p> <p><u>ยาผง</u> ครั้งละ ๕๐๐ มิลลิกรัม-๑ กรัม ละลายน้ำสุกหรือน้ำสุรา กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น</p> <p><u>ยาเม็ด และยาแคปซูล</u> ครั้งละ ๕๐๐ มิลลิกรัม-๑ กรัม กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น</p> <p><u>แก้จุกเสียด</u></p> <p><u>ยาผง</u> ครั้งละ ๐.๕-๑ กรัม ละลายน้ำสุกหรือน้ำสุรา กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น</p> <p><u>ยาเม็ด และยาแคปซูล</u> ครั้งละ ๐.๕-๑ กรัม กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น</p>
ข้อห้ามใช้	<ul style="list-style-type: none"> - ห้ามใช้ในหญิงตกเลือดหลังคลอด หญิงตั้งครรภ์ และผู้มีไข้ - ห้ามกินในหญิงที่มีระดูมากกว่าปกติ เพราะจะทำให้มีการขับระดูออกมามากขึ้น

- ข้อควรระวัง**
- ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้
 - กรณีระดูมาไม่สม่ำเสมอหรือมาน้อยกว่าปกติ ไม่ควรใช้ติดต่อกันนานเกิน ๑ เดือน
 - กรณีใช้น้ำคาวปลาในหญิงหลังคลอดบุตร ไม่ควรใช้ติดต่อกันนานเกิน ๑๕ วัน

เอกสารอ้างอิง

๑. พิศณุประสาทรเวช, พระยา. เวชศึกษา แพทย์ศาสตร์สังเขป เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยสะพานยศเส; ร.ศ. ๑๒๗. หน้า ๗๘.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒๐) พ.ศ. ๒๕๖๑. (๒๕๖๒, ๒๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๖ ตอนพิเศษ ๒๐ ง. หน้า ๑-๒.
๓. นิเทศสุขกิจ, ชุน (ถนอมรัตน์ พุ่มชูศรี). อายุรเวชศึกษา เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : พร้อมจักรการพิมพ์; ๒๕๑๖.
๔. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๘) พ.ศ. ๒๕๖๑. (๒๕๖๑, ๒๙ มิถุนายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๕ ตอนพิเศษ ๑๕๒ ง. หน้า ๑-๒.
๕. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๒๙๓).

ยาประสะมะแว้ง

ที่มาของตำรับยา สูตรตำรับที่ใกล้เคียง คือ ยาประสะมะแว้ง ในประกาศยาสามัญประจำบ้าน พ.ศ. ๒๕๔๘ [๑]
 ดังที่บันทึกไว้ใน ตำราประมวลหลักเภสัช [๒]

“ยาประสะมะแว้ง วัตถุประสงค์ประกอบ สารส้ม ๑ ส่วน ขมิ้นอ้อย ๓ ส่วน ใบสวาด ใบตาลเหมือน ใบกะเพรา เอาสิ่งละ ๔ ส่วน ลูกมะแว้งต้น ลูกมะแว้งเครือ เอาสิ่งละ ๘ ส่วน วิธีทำและขนาดรับประทาน บดเป็นผงผสมน้ำสุก แทรกคิงเหลื่อมพิมเสนพอควร บั่นเม็ดหนักประมาณ ๑/๕ กรัม เด็กครึ่งละ ๑ เม็ด ผู้ใหญ่ครึ่งละ ๕-๗ เม็ด รับประทานบ่อย ๆ สรรพคุณแก้ไอ แก้เสมหะ ละลายน้ำมะขามเปียกแทรกเกลือ หรือใช้ผสมน้ำมะนาว หัวหอมแทรกเกลือพอควรกวาดคอ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๗ ชนิด รวมปริมาณ ๙๖ กรัม ดังนี้ [๓]

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
มะแว้งเครือ	๒๔ กรัม
มะแว้งต้น	๒๔ กรัม
กะเพรา	๑๒ กรัม
ตานเหมือน	๑๒ กรัม
สวาด	๑๒ กรัม
ขมิ้นอ้อย	๙ กรัม
สารส้ม	๓ กรัม

สรรพคุณ	บรรเทาอาการไอ มีเสมหะ ทำให้ชุ่มคอ ช่วยขับเสมหะ
รูปแบบยา	ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒), ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๒), ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)
ขนาดและวิธีการใช้	<p>ยาผง</p> <p><u>ผู้ใหญ่</u> ครั้งละ ๑-๑.๔ กรัม ละลายน้ำมะนาวแทรกเกลือ กินเมื่อมีอาการ</p> <p><u>เด็ก</u> อายุ ๖-๑๒ ปี ครั้งละ ๒๐๐-๔๐๐ มิลลิกรัม ละลายน้ำมะนาวแทรกเกลือ กินเมื่อมีอาการ</p> <p>ยาเม็ดและยาลูกกลอน</p> <p><u>ผู้ใหญ่</u> ครั้งละ ๑-๑.๔ กรัม กินหรืออมเมื่อมีอาการ</p> <p><u>เด็ก</u> อายุ ๖-๑๒ ปี ครั้งละ ๒๐๐-๔๐๐ มิลลิกรัม ละลายน้ำมะนาวแทรกเกลือ กินหรืออมเมื่อมีอาการ</p>
ข้อควรระวัง	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่ควรใช้ติดต่อกันนานเกิน ๑๕ วัน หากอาการไม่ดีขึ้นควรปรึกษาแพทย์ - ไม่ควรใช้น้ำมะนาวแทรกเกลือกับผู้ป่วยที่ต้องจำกัดการใช้เกลือ
ข้อมูลเพิ่มเติม	ตัวยาสารสัมพันธ์ต้องระมัดระวังนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๐)

เอกสารอ้างอิง

๑. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข ประกาศระบุงยาสามัญประจำบ้าน ตามความในพระราชบัญญัติการขายยา พ.ศ. ๒๔๙๓ (๒๔๙๘, ๑ ธันวาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๗๒ ตอนที่ ๙๓ ฉบับพิเศษ หน้า ๑๐
๒. โรงเรียนแพทย์แผนโบราณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร. ตำราประมวลหลักเภสัช. กรุงเทพฯ; ๒๕๒๘. หน้า ๑๗๒.
๓. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๓๐๖).

ยาประสะลม

ที่มาของตำรับยา

ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑ [๑, ๒]

“ยาชื่อประสะลมชานนี้ท่านให้เอาใบกุ่มเสน การบูร พิมมกรูดเอา สิ่งละ ๑๑ กเทียบกรอบ พริกไทย
ชิงแห้ง ใบหนาด เอาสิ่งละ ๑๑ รวมยา ๗ สิ่งนี้ทำเป็นจุ่มเอาน้ำมนาวเป็นกระสาย บดปั้นแห้งไว้ ลลายน้ำ
ก็ได้กินแก้ลม มกรูด ๑ แลลม จุกเสียด ๑ อมริดลมทรางทั้งปวงหาย ฯ ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๗ ชนิด รวมปริมาณ ๗๑.๒๕ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระเทียม	๑๕ กรัม
ชิงแห้ง	๑๕ กรัม
พริกไทย	๑๕ กรัม
หนาด	๑๕ กรัม
การบูร	๓.๗๕ กรัม
พิมเสนต้น	๓.๗๕ กรัม
มะกรูด	๓.๗๕ กรัม

สรรพคุณ

แก้ลมชาง ลมจุกเสียด ท้องอืด ท้องเฟ้อ

รูปแบบยา

ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

เด็ก แรกเกิด-๖ เดือน ครั้งละ ๑๐๐ มิลลิกรัม
อายุ ๖ เดือน-๑ ปี ครั้งละ ๒๐๐ มิลลิกรัม
อายุ ๑-๓ ปี ครั้งละ ๓๐๐ มิลลิกรัม
อายุ ๓-๖ ปี ครั้งละ ๔๐๐ มิลลิกรัม
ละลายน้ำมนาวกินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในผู้ที่มีไข้

ข้อควรระวัง

- ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้
- ไม่ควรกินติดต่อกันเป็นเวลานานเกิน ๗ วัน
- หากกินยานี้แล้วอาการไม่ดีขึ้น ควรพบแพทย์

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน); ๒๕๔๒. หน้า ๓๖๕.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.

ยาประสะว่านนางคำ

ที่มาของตำรับยา

คัมภีร์แพทย์แผนโบราณ เล่ม ๒ [๑]

“ยาประสะว่านนางคำ เออฟริกไทย ชิงแห้ง ดีปลี ดินประสิว สารส้ม การะบูร เออลิงละ ๒ สลึง เปราะหอม ว่านนํ้า ผิวมะกรูด แก่นแสมทั้ง ๒ เทียนดำ ไพล เออลิงละ ๑ บาท ว่านนางคำ ๑๐ บาท บดเป็นผง ละลายนํ้าร้อนหรือสุรากิน แก้โลหิตทำพิษในเรือนไฟ ขับโลหิตและนํ้าคาวปลา แก้ปัสสาวะไม่สะดวกด้วย”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๔ ชนิด รวมปริมาณ ๓๐๐ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ว่านนางคำ	๑๕๐ กรัม
เทียนดำ	๑๕ กรัม
เปราะหอม	๑๕ กรัม
ไพล	๑๕ กรัม
มะกรูด	๑๕ กรัม
ว่านนํ้า	๑๕ กรัม
แสมทะเล	๑๕ กรัม
แสมสาร	๑๕ กรัม
การบูร	๗.๕ กรัม
ชิงแห้ง	๗.๕ กรัม
ดินประสิว	๗.๕ กรัม
ดีปลี	๗.๕ กรัม
ฟริกไทย	๗.๕ กรัม
สารส้ม	๗.๕ กรัม

สรรพคุณ

ขับโลหิตและนํ้าคาวปลาในสตรีหลังคลอด และแก้ปัสสาวะไม่สะดวก

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑-๒ ช้อนชา ละลายนํ้าร้อนหรือสุรากินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์และผู้ที่มีไข้

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตัวยาดินประสิวดึงต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๔)

- ตัวยาสารส้มต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๐)

เอกสารอ้างอิง

๑. โสภิตบรรณลักษณ์, ขุน (อำพัน กิตติขจร), คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อุตสาหกรรมการพิมพ์; ๒๕๐๔.

ยาประสะสมอ

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“๑ ยาชื่อประสะสมอ ขนานนี้ ท่านให้เอา โกรฐบัว ๑ บาท โกรฐเขมา ๑ บาท มหาหิงค์ ๑ บาท ชิงแห้ง ๑ บาท ดีปลี ๑ บาท รากข้าวปลู ๓ บาท รากจิงจ้อ ๓ บาท รากเจตมูล ๓ บาท ลูกจันทน์ ๑ สลึง กระวาน ๑ สลึง บุกรอ ๑ สลึง กลอย ๑ สลึง อุตพิด ๑ สลึง เกลือสินเธาว์ ๑ สลึง ลูกผักชี ๑ สลึง ลูกสมอไทย ปอกผิวเสียเอา แต่เนื้อ ๓ ตำลึง ๓ บาท ๒ สลึง ๑ เฟื้อง สิริยา ๑๖ สิ่งนี้ ทำเป็นจุนละลายน้ำผึ้งรวงกินเท่าผลพุทรา ทำขึ้นไปให้ได้ ๓ วันจึงปลุก แก้มจุกเสียดแลลมให้ห้องคชาติตาย แลลมกล่อนแลลมเสียดแทงให้ขึ้นทั้งตัวแล ลมผ่านไล่ลมพรรตีก แลลมอัมพฤษ์ลมกระสาย... (ชำระ)... แก้มทั้งลม ๓๐ จำพวกคั่นัก ได้ใช้มามากแล้วอย่าสนเท่ห์เลย ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๖ ชนิด รวมปริมาณ ๔๗๐.๖๒๕ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
สมอไทย (เนื้อผล)	๒๓๔.๓๗๕ กรัม
จิงจ้อ	๔๕ กรัม
เจตมูลเพลิงแดง	๔๕ กรัม
ชะพลู	๔๕ กรัม
โกรฐเขมา	๑๕ กรัม
โกรฐหัวบัว	๑๕ กรัม
ชิงแห้ง	๑๕ กรัม
ดีปลี	๑๕ กรัม
มหาหิงค์	๑๕ กรัม
กลอย	๓.๗๕ กรัม
กระวาน	๓.๗๕ กรัม
เกลือสินเธาว์	๓.๗๕ กรัม
บุกรอ	๓.๗๕ กรัม
ลูกผักชี	๓.๗๕ กรัม
ลูกจันทน์	๓.๗๕ กรัม
อุตพิด	๓.๗๕ กรัม

สรรพคุณ

แก้มจุกเสียดและลมให้ห้องคชาติตาย แก้มกล่อน ลมเสียดแทงให้ขึ้นทั้งตัว ลมผ่านไล่ลมพรรตีก ลมอัมพฤษ์ แก้ม ๓๐ จำพวก

รูปแบบยา

ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑ กรัม กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ หญิงให้นมบุตร ผู้ที่มีไข้ และเด็กอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตัวยามหาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)
- ตัวยากลอยต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๓)
- ตัวยาบุงรอกต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๘)
- ตัวยาดูตพิตต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๕๐)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๓๐. หมวดเวชศาสตร์.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๓.

ยาปราบชมพูทวีป

ที่มาของตำรับยา

สูตรตำรับนี้มีที่มาจากเภสัชตำรับโรงพยาบาล โรงพยาบาลสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา เสนอเข้าสู่รายการบัญชียาหลักแห่งชาติ เป็นตำรับที่มีการศึกษาวิจัยในโครงการศึกษาประสิทธิภาพยาไทยในโรงพยาบาล [๑]

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๒๓ ชนิด รวมปริมาณ ๔๖๕ กรัม ดังนี้ [๒]

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กัญชาเทศ	๑๒๐ กรัม
พริกไทย	๑๒๐ กรัม
เหงือกปลาหมอ	๑๒๐ กรัม
กานพลู	๑๐ กรัม
หัสสุณเทศ	๑๐ กรัม
ขิง	๘ กรัม
เจตมูลเพลิงแดง	๘ กรัม
บุงรอก	๘ กรัม
สมอเทศ (เนื้อผล)	๘ กรัม
สมอไทย (เนื้อผล)	๘ กรัม
เทียนเกล็ดหอย	๖ กรัม
เทียนแดง	๖ กรัม
เทียนตาตั๊กแตน	๖ กรัม
โกฐเขมา	๔ กรัม
โกฐสอ	๔ กรัม
เทียนดำ	๔ กรัม

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
พืลังกาสา	๔ กรัม
ลำพันทางหมู	๔ กรัม
การบูร	๒ กรัม
ดีป्ली	๒ กรัม
กระวาน	๑ กรัม
ดอกจันทน์	๑ กรัม
ลูกจันทน์	๑ กรัม

สรรพคุณ	บรรเทาอาการหวัดในระยะแรก และอาการที่เกิดจากการแพ้อากาศ
รูปแบบยา	ยาแคปซูล (ดูภาคผนวก ๓.๓), ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)
ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๗.๕-๑.๕ กรัม กินวันละ ๔ ครั้ง หลังอาหาร เข้า กลางวัน เย็น และก่อนนอน
ข้อห้ามใช้	<ul style="list-style-type: none"> - ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ ผู้ที่มีไข้ และเด็ก - ห้ามใช้เมื่อพบภาวะแทรกซ้อนจากการแพ้อากาศ เช่น ไซนัสอักเสบ การติดเชื้อแบคทีเรียที่มีอาการเจ็บบริเวณไซนัส ไข้สูง น้ำมูกและเสมหะเขียว
คำเตือน	<ul style="list-style-type: none"> - ควรระวังการบริโภคในผู้ป่วยโรคความดันเลือดสูง โรคหัวใจ โรคแผลเปื่อยเพปติก และโรคกรดไหลย้อน เนื่องจากเป็นตำรับยาร้อน - ควรระวังการใช้ร่วมกับยาเพนิโทอิน โพรพานอลอล ทีโอฟิลลีน และไรแฟมพิซิน เนื่องจากตำรับนี้มีพริกไทยในปริมาณสูง - ยานี้ อาจทำให้เกิดอาการแสบร้อนยอดอก
ข้อควรระวัง	- ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้
ข้อมูลเพิ่มเติม	<ul style="list-style-type: none"> - ตัวยาหัสคุณเทศต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๖) - ตัวยาบูรต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๘)

เอกสารอ้างอิง

๑. เอกชัย ปัญญาวัฒนานุกูล. รายงานผลการศึกษาประสิทธิภพยาไทย โรงพยาบาลกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๓๘. หน้า ๘๖-๑๐๖.
๒. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๓๐๘).

ยาปลูกไฟธาตุ

ที่มาของตำรับยา

สูตรตำรับที่ใกล้เคียงตำรับนี้ พบในแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๒ [๑, ๒]

“ยาปลูกไฟธาตุ เปนอายุวัฒนะด้วย ท่านให้เอาดีป्ली ๑ รากข้าพลุ ๑ ผักแพวแดง ๑ สค้าน ๑ ชิงแห้ง ๑ ผลผักซีล่อม ๑ ว่านน้ำ ๑ หัวแห้วหมู ๑ ผลพิลังกาสา ๑ ผิวมะกรูด ๑ ทั้งนี้เอาเสมอมาก พริกอ่อน เท่ายาทั้งหลาย ทำผงละลายน้ำผึ้งก็ได้ น้ำส้มชาก็ได้ น้ำร้อนก็ได้ สุราก็ได้ ปลูกไฟธาตุให้โลหิตงาม ถ้าไม่มีฤดูให้ฤดูมีมา ถ้าแม่ลูกอ่อนกินมีน้ำนมมาก ทั้งโทษมิได้เลยดื่นักแล”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๑ ชนิด รวมปริมาณ ๑๐๐ กรัม ดังนี้ [๓]

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
พริกไทยอ่อน	๕๐ กรัม
ชิงแห้ง	๕ กรัม
ชะพลู	๕ กรัม
ดีป्ली	๕ กรัม
ผักแพวแดง	๕ กรัม
พิลังกาสา	๕ กรัม
มะกรูด	๕ กรัม
ลูกซีล่อม	๕ กรัม
ว่านน้ำ	๕ กรัม
สะค้าน	๕ กรัม
แห้วหมู	๕ กรัม

สรรพคุณ

กระตุ้นน้ำนม กระจายเลือดลมในหญิงหลังคลอดให้ไฟธาตุบริบูรณ์ ปรับระบบการย่อยอาหารให้ดีขึ้น

รูปแบบยา

ยาแคปซูล (ดูภาคผนวก ๓.๓), ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๐.๕-๑.๕ กรัม กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตกเลือดหลังคลอด หญิงตั้งครรภ์ และผู้ที่มิใช่

คำเตือน

- ควรระวังการใช้ร่วมกับยาเฟนิโทอิน โพรพานอลอล ทีโอฟิลลีน และไรแฟมพิซิน เนื่องจากตำรับนี้มีพริกไทยในปริมาณสูง
- ยานี้อาจทำให้เกิดอาการแสบร้อนยอดอก

ข้อมูลเพิ่มเติม

หากต้องการให้ยาออกฤทธิ์เร็ว ให้กินยาผงละลายน้ำผึ้ง น้ำส้มซ่า น้ำร้อน หรือสุรา

เอกสารอ้างอิง

1. พิศณุประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภการจำรูญ ถนนอัษฎางค์; ร.ศ. ๑๒๖.
2. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑-๒.
3. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๒๙๕, ๓๑๕).

ยาปะโตลาทิกุล

ที่มาของตำรับยา

คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๑ [๑]

“ยาแก้ไข้ตั้งแต่ ๗ วันถึง ๑๔ วัน ชื่อปะโตลาทิกุล เอาเนื้อฝักราชพฤกษ์ ๒ สลึง ชিংแห้ง ๒ สลึง ผลกระดอม ๑ สลึง จันทน์ขาว ๑ สลึง เปลือกประคำดีควาย ๑ สลึง สะค้าน ๑ สลึง รากเสนียด ๑ สลึง แฝกหอม ๑ สลึง เมล็ดผักชีล้อม ๑ สลึง บอระเพ็ด ๑ สลึง หัวหัวหมู ๑ สลึง ผลมะตูมอ่อน ๑ สลึง เนื้อผลสมอพิเภก ๑ บาท เนื้อผลมะขามป้อม ๑ บาท ต้มกินหรือจะบดเป็นผงละลายน้ำร้อนกินก็ได้ แก้ไข้เพื่อกำเดาหรือไข้วันจับ แก้เมื่อยขบจุกเสียด โลหิตตก หายแล”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๔ ชนิด รวมปริมาณ ๘๒.๕ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
มะขามป้อม (เนื้อผล)	๑๕ กรัม
สมอพิเภก (เนื้อผล)	๑๕ กรัม
ชিংแห้ง	๗.๕ กรัม
ราชพฤกษ์	๗.๕ กรัม
กระดอม	๓.๗๕ กรัม
จันทน์ขาว	๓.๗๕ กรัม
บอระเพ็ด	๓.๗๕ กรัม
แฝกหอม	๓.๗๕ กรัม
มะคำดีควาย (เปลือกผล)	๓.๗๕ กรัม
มะตูม	๓.๗๕ กรัม
ลูกชีล้อม	๓.๗๕ กรัม
สะค้าน	๓.๗๕ กรัม
เสนียด	๓.๗๕ กรัม
หัวหมู	๓.๗๕ กรัม

สรรพคุณ

แก้ไข้เพื่อกำเดาและเสมหะ แก้ไข้จับวันเว้นวัน

รูปแบบยา

ยาต้ม (ดูภาคผนวก ๓.๑.๑), ยาเม็ดพืชมิ่ง (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

ยาต้ม ครั้งละ ๑๕๐ มิลลิลิตร ดื่มวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น ให้ดื่มตามอาการของโรคและกำลังของผู้ป่วย ดื่มขณะยาเย็นอุ่น ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา
ยาเม็ดพืชมิ่ง ครั้งละ ๒-๓ เม็ด ละลายน้ำต้มสุกกินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

เอกสารอ้างอิง

๑. โสภิตบรรณลักษณ์, ขุน (อำพัน กิตติขจร). คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อุตสาหกรรมการพิมพ์; ๒๕๐๔.

ยาปัดฆาตใหญ่

ชื่ออื่น

ยาปัดคาคาใหญ่

ที่มาของตำรับยา

ตำรับยาสภาอุณาโลมแดง ร.ศ. ๑๑๒ [๑, ๒]

“ยาปัดคาคาใหญ่ ช่อมเทศ ๒ บาท โกฎบัว ๒ บาท โกฎสอ ๒ บาท โกฎกระดูก ๒ บาท สัต้าน ๒ บาท ชิง ๑ บาท เจตมูล ๒ บาท สมุลแว้ง ๒ บาท เทียนดำ ๑ บาท เทียนขาว ๑ บาท กานพลู ๑ บาท ดอกจัน ๑ สลิ่ง ลูกจันทน์เทศ ๑ บาท สีสดองดิ่ง ๒ บาท สีสุดพิช ๒ บาท โหร่าท้าวสุนัข ๒ บาท สีสกลอย สีสบุงรอก ๒ บาท สมอไทย ๗ บาท มะขามป้อม ๑๐ บาท กั้นชา ๒ บาท ดีปลี ๑ บาท โกฎจุลา ๒ บาท โกฎน้ำเต้า ๓ บาท รงทอง ๙ บาท ยาดำ ๙ บาท มหาหิง ๔ บาท การบูร ๓ บาท ๒ สลิ่ง พริกไทลอนเท่ายาทั้งหลาย กระทำเป็นจุล น้ำกระสายต่าง ๆ กินแก้ลมกระสៃกร้อน ผูกกลัดเสียดแน่น”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๒๙ ชนิด รวมปริมาณ ๒,๓๙๒.๕ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
พริกไทยล่อน	๑,๑๙๖.๒๕ กรัม
มะขามป้อม (เนื้อผล)	๑๕๐ กรัม
ยาดำ	๑๓๕ กรัม
รงทอง	๑๓๕ กรัม
สมอไทย (เนื้อผล)	๑๐๕ กรัม
มหาหิงค์	๖๐ กรัม
การบูร	๕๒.๕ กรัม
โกฎน้ำเต้า	๔๕ กรัม
กลอย	๓๐ กรัม
กัญชา	๓๐ กรัม
โกฎกระดูก	๓๐ กรัม
โกฎจุฬาลัมพา	๓๐ กรัม
โกฎสอ	๓๐ กรัม

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
โกฐหัวบัว	๓๐ กรัม
เจตมูลเพลิง	๓๐ กรัม
ชะเอมเทศ	๓๐ กรัม
ดองดึง	๓๐ กรัม
บุงกรอ	๓๐ กรัม
สมุลแว้ง	๓๐ กรัม
สะค้าน	๓๐ กรัม
โหราท้าวสุนัข	๓๐ กรัม
อุตพิด	๓๐ กรัม
กานพลู	๑๕ กรัม
ขิง	๑๕ กรัม
ดีปลี	๑๕ กรัม
เทียนขาว	๑๕ กรัม
เทียนดำ	๑๕ กรัม
ลูกจันทน์	๑๕ กรัม
ดอกจันทน์	๓.๗๕ กรัม

สรรพคุณ	แก้ลมกษัยกล่อน แก้เถาดาน พรรดึก
รูปแบบยา	ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)
ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๑-๒ กรัม ละลายน้ำร้อนกินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น
คำเตือน	<ul style="list-style-type: none"> - ควรระมัดระวังการใช้ในผู้สูงอายุ - ควรระวังการกินร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิมและยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด - ควรระวังการใช้ร่วมกับยาเฟนิโทอิน โพรพานอลอล ทีโอฟิลลีน และไรแฟมพิซิน เนื่องจากตำรับนี้มีพริกไทยในปริมาณสูง
ข้อควรระวัง	ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้
ข้อห้ามใช้	ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ ผู้ที่มีไข้ และเด็กอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี
ข้อมูลเพิ่มเติม	<ul style="list-style-type: none"> - ตำรับยานี้มีกัญชาเป็นส่วนประกอบ จัดเป็นยาเสพติดให้โทษประเภท ๕ ตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. ๒๕๖๒ และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม การใช้ยาเสพติดให้โทษตำรับนี้ต้องอยู่ภายใต้การปรุงและสั่งจ่ายโดยผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์แผนไทยตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในประกาศกระทรวงสาธารณสุข - ตัวยายาดำต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๗) - ตัวยารงทองต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๙) - ตัวยามหาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓) - ตัวยาโกฐน้ำเต้าต้องนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๖) - ตัวยากลอยต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๓)

- ตัวยากัญชาต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔)
- ตัวยาดองดึงต้องนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๓)
- ตัวยาบุงรอตต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๘)
- ตัวยาทหาราทำวสุन्छต้องนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๙)
- ตัวยายูตพิตต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๕๐)

เอกสารอ้างอิง

๑. สภากาชาดไทย. ตำรับยาสภาอุณาโลมแดง ร.ศ. ๑๑๒. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : บริษัท รุ่งศิลป์ การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด; ๒๕๕๗.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๑) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๒๕ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๔๑ ง. หน้า ๒-๕.

ยาแปรไช้

ชื่ออื่น

ยาแปลไช้

ที่มาของตำรับยา

คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๑ [๑]

“ยาแปลไช้ เอารากคนทา รากชิงชี รากหญ้านาง รากมะเดื่อชุมพร รากเท้ายายม่อม เกษรบัวหลวง ดอกสารภี ดอกพิกุล ดอกบุนนาค ดอกมะลิ หญ้าแพรก หญ้าปากควาย ไบระงับ รากหวายขม รากหวายลิง เหมือดคน ลูกกระดอม บอระเพ็ด แก่นจันทน์ทั้ง ๒ รากหญ้านาง เอลี่งละ ๔ บาท ก้านสะเดา ๓๓ ก้าน ต้มกิน เวลาเช้าเย็น แก้วไช้พิช ไช้จับสัน แก้วได้ทั้ง ๓ ฤดูแล้ง”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๒๒ ชนิด รวมปริมาณ ๑,๒๖๐ กรัม* ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระดอม	๖๐ กรัม
คนทา	๖๐ กรัม
จันทน์ขาว	๖๐ กรัม
จันทน์แดง	๖๐ กรัม
ชิงชี	๖๐ กรัม
บอระเพ็ด	๖๐ กรัม
บัวหลวง	๖๐ กรัม
บุนนาค	๖๐ กรัม
พิกุล	๖๐ กรัม
มะเดื่อชุมพร	๖๐ กรัม
มะลิ	๖๐ กรัม
ไม้เท้ายายม่อม	๖๐ กรัม
ย่านาง	๖๐ กรัม
ระงับ	๖๐ กรัม

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
สารภี	๖๐ กรัม
หญ้าคา	๖๐ กรัม
หญ้าปากควาย	๖๐ กรัม
หญ้าแพรก	๖๐ กรัม
หวายขม	๖๐ กรัม
หวายลิง	๖๐ กรัม
เหมือดคน	๖๐ กรัม
สะเดา (ก้าน)	๓๓ ก้าน

*ไม่รวมปริมาณก้านสะเดา ๓๓ ก้าน

สรรพคุณ แก้ไข้ตัวร้อน ไข้จับสั่น ไข้ ๓ ฤดู
รูปแบบยา ยาต้ม (คู่มือเภสัชกรรม ๓.๑.๑)
ขนาดและวิธีการใช้ ครั้งละ ๑๕๐ มิลลิลิตร ดื่มวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้าและเย็น ดื่มขณะยาเย็นอุ่น ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา

เอกสารอ้างอิง

๑. โสภิตบรรณลักษณ์, ชุน (อำพัน กิตติขจร). คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อุตสาหกรรมการพิมพ์; ๒๕๐๔.

ยาผสมโคคลาน

ที่มาของตำรับยา สูตรตำรับนี้มีที่มาจากเภสัชตำรับโรงพยาบาล โรงพยาบาลกุดชุม จังหวัดยโสธร เสนอเข้าสู่รายการบัญชียาหลักแห่งชาติ เป็นตำรับของผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม เผยแพร่โดยโครงการสมุนไพรเพื่อการพึ่งพาตนเอง [๑]
สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๔ ชนิด รวมปริมาณ ๑๐๕ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
โพคาน	๕๐ กรัม
ทองพันชั่ง	๒๕ กรัม
โตไม้รูลัม	๑๕ กรัม
มะตูม	๑๕ กรัม

สรรพคุณ บรรเทาอาการปวดเมื่อยตามร่างกาย
รูปแบบยา ยาต้ม (คู่มือเภสัชกรรม ๓.๑.๓)
ขนาดและวิธีการใช้ ครั้งละ ๑๒๐-๒๐๐ มิลลิลิตร ดื่มวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น ให้ดื่มตามอาการของโรคและกำลังของผู้ป่วย ดื่มขณะยาเย็นอุ่น ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตำรายาโคคลานตามสูตรตำรับในประกาศบัญญัติยาหลักแห่งชาติ คือ โปกาน ที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Mallotus repandus* (Willd.) Müll. Arg. วงศ์ Euphorbiaceae [๑]
- นอกจากนี้ ยังมีสูตรตำรับที่ใช้ในรูปแบบยาขง และพบว่ามีสถานบริการใช้สูตรตำรับที่มีสัดส่วนแตกต่างกันออกไป เช่น โรงพยาบาลบ้านนา จังหวัดนครนายก โรงพยาบาลสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา

เอกสารอ้างอิง

๑. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๓๑๒).

ยาผสมเถาวัลย์เปรียง

ที่มาของตำรับยา

สูตรตำรับนี้มีที่มาจากเภสัชตำรับโรงพยาบาล โรงพยาบาลกุดชุม จังหวัดยโสธร เสนอเข้าสู่รายการบัญชียาหลักแห่งชาติ เป็นตำรับตามภูมิปัญญาของหมอพื้นบ้าน มีที่มาจากชมรมหมอยาพื้นบ้านอำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๖ [๑]

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตำรายา ๔ ชนิด รวมปริมาณ ๑๐๐ กรัม ดังนี้

ตำรายา	ปริมาณตำรายา
โพล	๔๐ กรัม
ดุกหิน	๒๐ กรัม
ดุกใส	๒๐ กรัม
เถาวัลย์เปรียง	๒๐ กรัม

สรรพคุณ

บรรเทาอาการปวดเมื่อยตามร่างกาย

รูปแบบยา

ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๐.๙-๑.๕ กรัม กินวันละ ๓ ครั้ง หลังอาหารทันที

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์

คำเตือน

- ควรระวังการใช้ในผู้ป่วยที่เป็นแผลในกระเพาะอาหาร เนื่องจากเถาวัลย์เปรียง มีกลไกออกฤทธิ์เช่นเดียวกับยาแก้ปวดในกลุ่มยาต้านการอักเสบที่ไม่ใช่สเตียรอยด์ (Non-steroidal anti-inflammatory drugs : NSAIDs)
- ยานี้ อาจทำให้เกิดการระคายเคืองของระบบทางเดินอาหาร ปวดท้อง ท้องผูก ปัสสาวะบ่อย คอแห้ง ใจสั่น

เอกสารอ้างอิง

๑. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๓๑๒).

ยาผสมเพชรสังฆาต

ที่มาของตำรับยา

สูตรตำรับนี้มีที่มาจากเภสัชตำรับโรงพยาบาล โรงพยาบาลพล จังหวัดขอนแก่น เสนอเข้าสู่รายการบัญชียาหลักแห่งชาติ เดิมชื่อ ยาริดสีดวง เป็นตำรับที่ตั้งขึ้นตามองค์ความรู้การแพทย์แผนไทย [๑]

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๔ ชนิด รวมปริมาณ ๘๕ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
เพชรสังฆาต	๕๐ กรัม
กะเม็ง	๑๕ กรัม
กระชาย	๑๐ กรัม
โกฐน้ำเต้า	๑๐ กรัม

สรรพคุณ

บรรเทาอาการริดสีดวงทวารหนัก

รูปแบบยา

ยาแคปซูล (ดูภาคผนวก ๓.๓)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้ง ๐.๕-๑ กรัม กินวันละ ๓ ครั้ง หลังอาหารทันที เข้า กลางวัน และเย็น

ข้อควรระวัง

ควรระวังการใช้ยาในหญิงตั้งครรภ์และหญิงให้นมบุตร

คำเตือน

ยานี้อาจทำให้เกิดอาการท้องเสีย มวนท้อง

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ความเห็นจากผู้เชี่ยวชาญระบุว่าสูตรตำรับนี้เหมาะกับริดสีดวงทวารหนักที่มีการถ่ายเป็นเลือดร่วมด้วย เนื่องจากมีกะเม็งและกระชายซึ่งมีฤทธิ์สมานลำไส้
- ในการรักษา ผู้ป่วยควรงดหรือหลีกเลี่ยงอาหารแสลง เช่น เหล้า เบียร์ ของหมักดอง อาหารทะเล
- ตัวยาโกฐน้ำเต้าต้องนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๖)

เอกสารอ้างอิง

๑. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๒๙๒).

ยาผายโลหิต

ที่มาของตำรับยา

แพทยศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๒ [๑, ๒]

“อนึ่งยาผายโลหิต เอารากขี้กาแดง ๑ ขี้เหล็กทั้งห้า ๑ ใบมะกา ๑ ใบมะขาม ๑ ใบส้มป่อย ๑ หญ้าไซ ๑ ผลคัดเคี้ยว ๑ ต้มให้งวดแล้วกรองเอาน้ำขยำใส่ลงอีก เขียวให้ข้นปรุปรุยาตำสลิ้งเพื่ออง ดีเกลือ ๑ บาท กินประจุโลหิตร้ายทั้งปวง แก้ใช้สันนิบาท แก้ไข้ผัดดาชแล”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๙ ชนิด รวมปริมาณ ๑๒๐ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ขี้กาแดง (ราก)	๑๕ กรัม
ขี้เหล็ก (ทั้ง ๕)	๑๕ กรัม
คัดเคี้ยว	๑๕ กรัม
มะกา	๑๕ กรัม
มะขาม	๑๕ กรัม
ส้มป่อย	๑๕ กรัม
หญ้าไซ	๑๕ กรัม
ดีเกลือ	๗.๕ กรัม
ยาดำ	๗.๕ กรัม

สรรพคุณ

ประจุโลหิต ฟอกโลหิต แก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ

รูปแบบยา

ยาต้ม (ดูภาคผนวก ๓.๑.๓)

วิธีปรุปรุยา

ตัวยากรอกขี้กาแดง (ราก) ขี้เหล็ก (ทั้ง ๕) มะกา มะขาม ส้มป่อย หญ้าไซ คัดเคี้ยว ต้มให้งวด กรองเอาแต่น้ำ เคี่ยวให้ข้น แล้วจึงเติมยาดำ ดีเกลือ

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๖๐-๑๒๐ มิลลิลิตร ตีมนวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น ให้ดื่มตามอาการของโรคและกำลังของผู้ป่วย ตีมนขณะยาเย็นอุ่น ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา

ข้อห้ามใช้

- ห้ามใช้ในสตรีตั้งครรภ์
- ห้ามใช้ในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของหัวใจและผู้ป่วยโรคความดันโลหิตต่ำ
- ห้ามใช้ในผู้ป่วยที่มีภาวะทางเดินอาหารอุดตัน
- ห้ามใช้ในผู้ป่วยโรคไตที่รุนแรงหรือมีอาการถ่ายเป็นเลือด
- ควรระวังการใช้ยาในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของไตหรือตับ

คำเตือน

ข้อควรระวัง

ไม่ควรกินยานี้ติดต่อกันเกิน ๗ วัน

ข้อมูลเพิ่มเติม

ตัวยากรอกขี้กาแดงต้องสะอาดก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๗)

เอกสารอ้างอิง

1. พิศณุประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภการจำรูญ ถนนอัษฎางค์; ร.ศ. ๑๒๖.
2. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑.

ยาแก้ปวด

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“ยาแก้ปวด เอาตรีภูก กล้วยหินขาว สิ่งละส่วน รากส้มกุ่มทั้งสอง รากมะแว้งต้น รากมะแว้งเครือ รากมะเอ็ก เมล็ดในมะเขือขึ้น สิ่งละ ๒ ส่วน ผักแพวแดง สะค้าน ใบกระวาน สิ่งละ ๓ ส่วน ผักส้มป่อยปิ้ง ๔ ส่วน ขิงแครง ๕ ส่วน วิธีทำ ทำเป็นจุ่มบดทำแห้งไว้ละลายน้ำชาแทรกเกลือกวาดสรรพคุณ แก้ละอองลมอันบังเกิดในโษษฐ์โรค กระทบทำให้สั้มปากเป็นต้น แลให้คอแห้งเป็นเม็ดยอดเกิดในคอให้ออ ให้อ้วก ให้อาเจียนและให้บังเกิด ละออง ๔ ประการ คือละอองขาว เหลือง ดำ แดง”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๕ ชนิด รวมปริมาณ ๓๔ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ขิงแครง	๕ ส่วน
ส้มป่อย (ผัก)	๔ ส่วน
ใบกระวาน	๓ ส่วน
ผักแพวแดง	๓ ส่วน
สะค้าน	๒ ส่วน
มะเขือขึ้น (เมล็ด)	๒ ส่วน
มะแว้งเครือ (ราก)	๒ ส่วน
มะแว้งต้น (ราก)	๒ ส่วน
มะเอ็ก	๒ ส่วน
ส้มกุ่มน้อย	๒ ส่วน
ส้มกุ่มใหญ่	๒ ส่วน
กล้วยหินขาว	๑ ส่วน
ขิงแห้ง	๑ ส่วน
ดีปลี	๑ ส่วน
พริกไทย	๑ ส่วน

สรรพคุณ	แก้ละอองในปาก และคอ
รูปแบบยา	ยาเม็ดพิมพ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)
ขนาดและวิธีการใช้	เด็ก แรกเกิด-๖ เดือน ครั้งละ ๑๐๐ มิลลิกรัม อายุ ๖ เดือน-๑ ปี ครั้งละ ๒๐๐ มิลลิกรัม อายุ ๑-๓ ปี ครั้งละ ๓๐๐ มิลลิกรัม อายุ ๓-๖ ปี ครั้งละ ๔๐๐ มิลลิกรัม ละลายน้ำชาแทรกเกลือ กวาดในปากและคอวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า และเย็น
คำเตือน	ไม่ควรใช้ในเด็กที่สงสัยว่าเป็นไข้เลือดออก เนื่องจากอาจบดบังอาการของไข้เลือดออก
ข้อควรระวัง	หากใช้ยาเป็นเวลานาน ๓ วัน แล้วอาการไม่ดีขึ้น ควรปรึกษาแพทย์
เอกสารอ้างอิง	

๑. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทย ในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๓. พิมพครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาฝนแสนห่าสิงคาทิจร

ที่มาของตำรับยา แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๒ [๑, ๒]

“ยาขนานหนึ่งชื่อฝนแสนห่าสิงคาทิจร แก้กสันนิบาต ๗ จำพวก เปนเพื่อเสมหะโลหิตแลเพื่อกินของคาว เปนเพื่อทำการหนักชื่อสิงคาทิจร คือน้ำมูกตกเบื้องบนอากาศธาตุ จึงให้ไอเสียงแห้งให้หอบสลือก ให้แต่งยานี้ แก้อาเมตพรรณผกาคาด ๑ ผลผักชี ๑ ขิงฝอย ๑ ข่า ๑ กะทือ ๑ ทำผงบดกินหายแล”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๕ ชนิด รวมปริมาณ ๕ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กะทือ	๑ ส่วน
ข่า	๑ ส่วน
ขิง (ราก)	๑ ส่วน
เมล็ดพรรณผกาคาด	๑ ส่วน
ลูกผักชี	๑ ส่วน

สรรพคุณ	ลดน้ำมูกในผู้ป่วยที่เป็นหวัด ซึ่งไม่มีอาการไข้
รูปแบบยา	ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)
ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๑ ช้อนชา ละลายน้ำร้อนกินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น

ชื่อห้ามใช้ ห้ามใช้ในผู้ที่มิใช่ ร้อนใน เจ็บคอ
ข้อมูลเพิ่มเติม ขิงฝอย คือ รากขิง (ginger)
เอกสารอ้างอิง

1. พิศณุประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภการจำรูญ ถนนอัษฎางค์; ร.ศ. ๑๒๖.
2. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑.

ยาพรหมพักตร์

ที่มาของตำรับยา ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“ยาชื่อพรหมพักตร์ เาผลจันทน์ ดอกจันทน์ ลิงละส่วน มหาหิงค์ ยางสลัดได การบูร ลิงละ ๔ ส่วน พริกหอม ๕ ส่วนทำเป็นจุน เอน้ำเปลือกมะรุมต้มเป็นกระสายบด แล้วจึงเอาใส่กระทะขึ้นตั้งไฟกวนพอปั้นได้ ทำแท่งไว้กินตามธาตุหนักเบา ขับโลหิตเน่าร้าย ซึ่งกระทำให้ปวดท้องจุกเสียดนั้นหายสิ้นดีนัก ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๖ ชนิด รวมปริมาณ ๒๘๕ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
พริกหอม	๗๕ กรัม
การบูร	๖๐ กรัม
มหาหิงค์	๖๐ กรัม
สลัดได	๖๐ กรัม
ดอกจันทน์	๑๕ กรัม
ลูกจันทน์	๑๕ กรัม

สรรพคุณ ขับโลหิตเน่าร้ายที่มีอาการปวดท้อง

รูปแบบยา ยามง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

วิธีปรุงยา บดเป็นผง ละลายน้ำเปลือกมะรุมต้ม แล้วจึงเอาใส่กระทะขึ้นตั้งไฟกวนพอปั้นเป็นเม็ดได้

ขนาดและวิธีการใช้ ครั้งละ ๑๐๐-๒๐๐ มิลลิกรัม กินวันละ ๑ ครั้ง ก่อนอาหารเช้า กินยาสัปดาห์ละ ๑-๒ ครั้ง ตามกำลังธาตุหนักเบา และให้กินก่อนประจำเดือนมา ๓-๗ วัน

ข้อห้ามใช้

- ห้ามใช้ในสตรีตั้งครรภ์
- ห้ามใช้ในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของโรคหัวใจและผู้ป่วยโรคความดันโลหิตต่ำ
- ห้ามใช้ในผู้ป่วยที่มีภาวะทางเดินอาหารอุดตัน
- ห้ามใช้ในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของไตหรือตับ

คำเตือน

- ควรระวังการใช้ในผู้ป่วยโรคความดันเลือดสูง โรคหัวใจ ผู้ป่วยโรคแผลเปื่อยเพปติก และกรดไหลย้อน เนื่องจากเป็นตำรับยาสร้อน
- ยานี้เป็นยาถ่ายอย่างแรง ไม่ควรใช้ในผู้ป่วยอ่อนเพลียมากหรือมีภาวะขาดน้ำ

ข้อควรระวัง

- ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้
- ไม่ควรกินติดต่อกันเกิน ๗ วัน
- การใช้ยานี้ควรอยู่ความควบคุมดูแลของแพทย์แผนไทย

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตัวยามหาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)
- ตัวยาสลัดไดต้องประสะก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๓๗)

เอกสารอ้างอิง

๑. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๓. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาพระเป็นเจ้ามังกุฏลม

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยานี้ชื่อพระเป็นเจ้ามังกุฏลม เอา โลดแดง โลดขาว รากมะรุ้ม ๑ รากกุ่มทั้ง ๒ รากชิงชี ๑ ข่าทั้ง ๒ ว่านน้ำ ๑ ลูกจันทร์ ๑ ดอกจันทร์ ๑ ใบกะเพรา ๑ ผิวมะกรูด ๑ เทียนทั้ง ๕ มหาหิงค์ หนักเท่ายาทั้งหลาย บดทั้งกินทั้งพ่น แก้มซกทั้งปวง แก้ปวดท้องแก้จุกเสียด แก้ผูกละลายน้ำขิงน้ำร้อนก็ได้ ศิริยา ๒๑ สิ่ง ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๙ ชนิด รวมปริมาณ ๕๔๐ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
มหาหิงค์	๒๗๐ กรัม
กะเพรา	๑๕ กรัม
กุ่มน้ำ (ราก)	๑๕ กรัม
กุ่มบก (ราก)	๑๕ กรัม
ข่า	๑๕ กรัม
ข่าหลวง	๑๕ กรัม
ชิงชี	๑๕ กรัม
ดอกจันทร์	๑๕ กรัม
เทียนขาว	๑๕ กรัม
เทียนข้าวเปลือก	๑๕ กรัม
เทียนดำ	๑๕ กรัม
เทียนแดง	๑๕ กรัม

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
เทียนตาตั๊กแตน	๑๕ กรัม
มะกรูด	๑๕ กรัม
มะรุม (ราก)	๑๕ กรัม
โโรงขาว	๑๕ กรัม
โโรงแดง	๑๕ กรัม
ลูกจันทน์	๑๕ กรัม
ว่านน้ำ	๑๕ กรัม

- สรรพคุณ** แก้ลมชักทั้งปวง แก้ปวดท้องแก้จุกเสียด แก้ท้องผูก
- รูปแบบยา** ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)
- ขนาดและวิธีการใช้** ครั้งละ ๑ กรัม ละลายน้ำร้อนหรือน้ำขิงกินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน และเย็น
- ข้อมูลเพิ่มเติม** ตัวยามหาหิงค์ต้องสะอาดก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)
- เอกสารอ้างอิง**

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๓๗. หมวดเวชศาสตร์.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๓.

ยาพระวิลาศ

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาสุมลมเจ็บสูง เอา ขิงสด ๑ กานพลูแก่ ๑ ผักเสี้ยนผี ๑ กายาน ๑ อบเชย ๑ บดลุมแก้ลมประกำกวาด
ชื่อพระวิลาศแล ฯ

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๕ ชนิด รวมปริมาณ ๕ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กานพลู	๑ ส่วน
กายาน	๑ ส่วน
ขิง	๑ ส่วน
ผักเสี้ยนผี	๑ ส่วน
อบเชยเทศ	๑ ส่วน

สรรพคุณ	แก้ลมปะกำง
รูปแบบยา	ยาพอก (ดูภาคผนวก ๓.๗)
ขนาดและวิธีการใช้	พอกบริเวณศีรษะเมื่อมีอาการ ห้ามใช้บริเวณผิวหนังที่มีบาดแผลหรือแผลเปิด ระวังอย่าให้เข้าตา เป็นยาใช้ภายนอก ห้ามกิน
ข้อมูลเพิ่มเติม	ตัวยาในตำรับนี้ ได้แก่ ขิง และ ผักเสี้ยนผี ควรใช้เป็นสมุนไพรสด ใช้สุ่มแก้การปวดตามข้อได้เป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

- หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๗๓. หมวดเวชศาสตร์.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๐) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๒๕ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๔๑ ง. หน้า ๑-๔.

ยาพระแสงจักร

ที่มาของตำรับยา ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๓ [๑, ๒]

“ยาชื่อพระแสงจักร ให้เอาพริกอ่อน ๑ สหฺศคุณ ๑ เปล้าน้อย ๑ เบญจกุล ๑ ขิง ๑ เทียนทั้ง ๕ ตรีผลา ๑ ไพล ๑ ดอกตึง ๑ สมุลแว้งเท่ายา เจตมูลกิ่งยา สารส้มเท่ายา บดพอกลมจับแต่แม่เท่าจนคีตะ แก้มกลิ้งในท้อง มือตายเท้าตาย จับเท่าเอน อันมีพิศมึในกาย หายแล ๗๕”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๒๑ ชนิด รวมปริมาณ ๑๑๔ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
สารส้ม	๕๗ ส่วน
เจตมูลเพลิงแดง	๒๐ ส่วน
สมุลแว้ง	๑๙ ส่วน
ขิง	๑ ส่วน
ขิงแห้ง	๑ ส่วน
ชะพลู	๑ ส่วน
ดอกตึง	๑ ส่วน
ดีปลี	๑ ส่วน
เทียนขาว	๑ ส่วน
เทียนข้าวเปลือก	๑ ส่วน
เทียนดำ	๑ ส่วน

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
เทียนแดง	๑ ส่วน
เทียนตาดักแตน	๑ ส่วน
เปล้าน้อย (ใบ)	๑ ส่วน
พริกอ่อน	๑ ส่วน
ไพล	๑ ส่วน
มะขามป้อม (เนื้อผล)	๑ ส่วน
สมอไทย (เนื้อผล)	๑ ส่วน
สมอพิเภก (เนื้อผล)	๑ ส่วน
สะค้าน	๑ ส่วน
หัสสุณไทย	๑ ส่วน

สรรพคุณ แก้มจับตั้งแต่แม่เท้าจนถึงศีรษะ แก้มกลิ้งในท้อง มือตายเท้าตาย จับเท้าเย็น อันมีพิษในกาย

รูปแบบยา ยามง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

ขนาดและวิธีการใช้ นำยามาทารอบบริเวณที่มีอาการ ห้ามพอกบริเวณผิวหนังที่มีบาดแผลหรือแผลเปิด

- ข้อมูลเพิ่มเติม**
- ตัวยาดองดองต้องนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๓)
 - ตัวยาสารส้มต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๐)
 - ตัวยาหัสสุณไทยต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๗)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๓. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน); ๒๕๕๕. หน้า ๓๒.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.

ยาพอกแผลพอกฝี

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาเถร็ด [๑, ๒]

“ยาแก้ปวดแผลแลฝีต่างๆ ท่านให้เอา ใบฝ้ายผิ ๑ ลูกมะกอก ๓ ลูก เผาไฟ ข้าวใหม่ ๓ ก้อน งาหีบ ๑ ขมื่นชั้น ๑ บดเข้าด้วยกัน เป็นยาพอกแผลแลฝีต่างๆ แก้ปวดเอาน้ำนมเป็นกระสายตีนักแล ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๕ ชนิด รวมปริมาณ ๕.๕* ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ข้าวเจ้า (หุงสุก)	๒ ส่วน
ขมื่นชั้น (เหง้าสด)	๑ ส่วน
ฝ้ายผิ (ใบสด)	๑ ส่วน
งาดำ	๐.๕ ส่วน
มะกอกป่า	๓ ผล

*ไม่รวมน้ำหนักมะกอกป่า

สรรพคุณ

แก้ปวดแผล แก้ฝีทั้งหลาย

รูปแบบยา

ยาพอก (ดูภาคผนวก ๓.๗)

ขนาดและวิธีการใช้

แก้ฝี พอกบริเวณที่เป็นวันละ ๒-๓ ครั้ง

แก้ปวดแผล ละลายน้ำนม พอกบริเวณที่เป็นวันละ ๒-๓ ครั้ง

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ผลมะกอกเผาให้เป็นถ่าน ไม่ให้เป็นขี้เถ้าก่อนนำมาใช้ โดยสุมด้วยไฟกลบ
- ตัวยามะกอกป่าต้องสุมก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๕)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเถร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๓๙. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๒.

ยาพอกฝี สูตร ๑

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“๑ ผีว่าผีขึ้นหลังมือ หลังเท้า เรียกว่ากริ่งบาดาล ฯ ขึ้นที่ทวารทั้งเก้าเรียกว่าปิดประตูชัย ฯ ขึ้นที่ไหล่เรียกว่าไฟสามกอง ขึ้นที่ท้องเรียกว่ากองสีพี ขึ้นนาก็เรียกฤษีจุดชวลา ฯ ขึ้นโคนขาเรียกว่าพระจันทร์ทรงกลดขึ้นแสกหน้าชื่อจักรพระอาทิตย์ ฯ ขึ้นกระหม่อมเรียกว่าจอมประสาทสยงเกล้า ฯ ขึ้นที่ทักทูลงมาเรียกว่านันทมาลา ฯ ขึ้นที่แก้มชื่อประณคังคา ฯ ขึ้นท้ายผมชื่อจักรพระพรหม ฯ ขึ้นที่ท้ายสะบักชื่ออัคคเนสัน ฯ ขึ้นก้นบชื่อตะมอยปากแดง ฯ ขึ้นไพรปากชื่อเหลี่ยมสมุทร ฯ ขึ้นที่ไรผมเรียกพระจันทร์ลับเมฆ ฯ

ยาพอกฝี ใบส้มป่อย ๑ ใบมะขาม ๑ ใบมะดัน ๑ ใบสะเดา ๑ ใบผักขวง ๑ ใบบอระเพ็ด ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ เสมอภาคตำให้ละเอียด พอกฝีแล ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๗ ชนิด รวมปริมาณ ๗ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ขมิ้นอ้อย (เหง้า)	๑ ส่วน
บอระเพ็ด (ใบ)	๑ ส่วน
ผักขวง (ใบ)	๑ ส่วน
มะขาม (ใบ)	๑ ส่วน
มะดัน (ใบ)	๑ ส่วน
สะเดา (ใบ)	๑ ส่วน
ส้มป่อย (ใบ)	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้ฝี

รูปแบบยา

ยาพอก (ดูภาคผนวก ๓.๗)

ขนาดและวิธีการใช้

พอกบริเวณที่เป็นวันละ ๒-๓ ครั้ง เช้า กลางวัน และเย็น

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ยาตำรับนี้เหมาะสำหรับพอกฝีระยะแรก ปวด บวม แดง ร้อน ฐานเป็นไตแข็ง ยังไม่มีหัว
- ตัวยาที่ใช้ในตำรับนี้ควรใช้เป็นตัวยาสด

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๕๗. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๙) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง, หน้า ๑-๒. หน้า ๑-๘๐.

ยาพอกฝี สูตร ๒

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ใบพืชมเสน ๑ ใบทองหลางใบมน ๑ ข้าวเหนียว ๑ พอกฝีแก้ปวดหาย ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๓ ชนิด รวมปริมาณ ๓ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ข้าวเหนียวนึ่ง	๑ ส่วน
ทองหลางใบมน (ใบ)	๑ ส่วน
พืชมเสนต้น	๑ ส่วน

สรรพคุณ แก้ปวดฝี

รูปแบบยา ยาพอก (ดูภาคผนวก ๓.๗)

ขนาดและวิธีการใช้ พอกบริเวณที่เป็นวันละ ๒-๓ ครั้ง เช้า กลางวัน และเย็น

ข้อมูลเพิ่มเติม ยาตำรับนี้เหมาะสำหรับพอกฝีระยะหัวสุก ปวด บวม แดง ร้อน มีตุ่มกักหนอง

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๕๗. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๙) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง, หน้า ๑-๒. หน้า ๑-๘๐.

ยาพอกฝี สูตร ๓

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ถ้าฝีแลเปื่อยออกไปก็ดี เอา ถ่านไม้ซาก ๑ ใบกรดยอดดำ ๑ ใบเกี้ยวไก่ ๑ ใบระงับ ๑ ใบผักบั้งรวม ๑ ใบตุตหมูก็ได้ ใบตุตหมา ก็ได้ เสมอภาค ขมิ้นอ้อย ๓ แว่น ข้าวบุดก็ได้ ข้าวหมักก็ได้ บดให้ละเอียด พอกฝีทั้งปวง ทั้งกัณฑ์เรียกเนื้อ ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๘ ชนิด รวมปริมาณ ๗ ส่วน* ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ตุตหมูตุตหมา (ใบสด)	๑ ส่วน
กรดยอดดำ (ใบสด)	๑ ส่วน
ข้าวหมัก/ข้าวหมาก	๑ ส่วน
ซาก	๑ ส่วน
ผักบั้งรวม (ใบสด)	๑ ส่วน
ระงับ (ใบสด)	๑ ส่วน
หนามเกี้ยวไก่ (ใบสด)	๑ ส่วน
ขมิ้นอ้อย (เหง้าสด)	๓ แว่น

*ไม่รวมปริมาณขมิ้นอ้อย (เหง้าสด)

สรรพคุณ

พอกฝี กัดฝีหนอง และช่วยเรียกเนื้อ

รูปแบบยา

ยาพอก (ดูภาคผนวก ๓.๗)

ขนาดและวิธีการใช้

พอกบริเวณที่เป็นวันละ ๒-๓ ครั้ง

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๕๗. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๙) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง, หน้า ๑-๒. หน้า ๑-๘๐.

ยาพัดในลำไส้

ที่มาของตำรับยา

ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๓ [๑, ๒]

“ภาคหนึ่งคู่กัน พริกไทย ๒ สลึง เกลือสินเทา ๒ สลึง ดีปลี ๒ สลึง เบญจกุล ลิงละ ๒ สลึง
กะเทียม เท้ายาตำผงละลายน้ำร้อน น้ำผึ้ง แก้มกั้งขึ้น กลิ้งลง หายแล ฯ๐”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๘ ชนิด รวมปริมาณ ๑๒๐ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระเทียม	๖๐ กรัม
ดีปลี	๑๕ กรัม
เกลือสินเทา	๗.๕ กรัม
ขิงแห้ง	๗.๕ กรัม
เจตมูลเพลิงแดง	๗.๕ กรัม
ชะพลู	๗.๕ กรัม
พริกไทย	๗.๕ กรัม
สะค้าน	๗.๕ กรัม

สรรพคุณ

แก้ลมจำพวกหนึ่งพัดในลำไส้ ให้เป็นลูกกั้งขึ้นกลิ้งลงอยู่ในท้อง ให้จุกอกเสียดแทง
ตามชายโครง ท้าวสารพวงค์กายและเสียดหัวใจ

รูปแบบยา

ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑-๑.๕ กรัม ละลายน้ำร้อนหรือน้ำผึ้งกินวันละ ๓-๔ ครั้ง ก่อนอาหาร
เช้า กลางวัน เย็น และก่อนนอน

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๓. กรุงเทพฯ :
บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน); ๒๕๕๕. หน้า ๓๓.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับ
ยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง.
หน้า ๑-๓.

ยาไพสาลี

ที่มาของตำรับยา

อายุรเวทศึกษา [๑, ๒]

“ยาไพสาลี ว่า พระพุทธเจ้า ทรงให้พระอานนท์ทำแจกเป็นทาน เอาลูกจันทน์ ดอกจันทน์ สิ่งละ ๑ สลึง กระวาน ๑ สลึง ๑ เพ็อง กานพลู ๒ สลึง ดีปลี ๒ สลึง ๑ เพ็อง ลูกพิลังกาสา ๓ สลึง ว่านน้ำ ๓ สลึง ๑ เพ็อง เกลือสินเธาว์ ๑ บาท เทียนดำ ๑ เพ็อง เทียนยาพาลี ๖ สลึง ๑ เพ็อง การบูร ๗ สลึง สมอเทศ ๗ สลึง ๑ เพ็อง เทียนข้าวเปลือก ๖ สลึง สมอไทย ๒ บาท สมอพิเภก ๒ บาท ๑ เพ็อง โกฐสอ ๙ สลึง โกฐเขมา ๙ สลึง ๑ เพ็อง บุกรอ ๗ สลึง ชিংแห้ง ๑๐ สลึง ๑ เพ็อง เจตมูลเพลิง ๗ สลึง หัสคุณเทศ ๕ บาท กัญชา ๓๐ บาท พริกไทยร้อน ๖๐ บาท ยาทั้งนี้ทำเป็นผงละลายน้ำฝิ่งน้ำอ้อยแดง น้ำนมโคก็ได้ กิน หนัก ๑ สลึง กิน ๓ เวลา แก้กสารพัดโรค ไล่เลื้อนกล่อน หืดไอ กุขฐ์งั สมหะ ตามีต ตาฟาง หูหนวก หูดัง ลมสติม๊กหลงลิ้ม เจ็บตะโพก จุกเสียด ลมสลักอก ขี้เรื้อน คุตทะราด เป็นฝีในพาดานและลำคอ ลมม๊กให้หาวเรอ ให้รากสะอึก ลมสะแกเวียน นอนไม่หลับ ใ้หังวงเหงา หาวนอน ลมปวดมวนในท้อง เป็นบ้ำงเป็นจุกผามม้ามย่อย หยอย เพ้อ พุดมิซัด”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๒๓ ชนิด รวมปริมาณ ๑,๘๒๐.๖๓ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
พริกไทยล่อน	๙๐๐ กรัม
กัญชา (ส่วนเหนือดินต้นเทศเมีย)	๔๕๐ กรัม
หัสคุณเทศ	๗๕ กรัม
ชিংแห้ง	๓๙.๓๗๕ กรัม
โกฐเขมา	๓๕.๖๒๕ กรัม
โกฐสอ	๓๓.๗๕ กรัม
สมอพิเภก (เนื้อผล)	๓๑.๘๗๕ กรัม
สมอไทย (เนื้อผล)	๓๐ กรัม
สมอเทศ (เนื้อผล)	๒๘.๑๒๕ กรัม
การบูร	๒๖.๒๕ กรัม
เจตมูลเพลิงแดง	๒๖.๒๕ กรัม
บุกรอ	๒๖.๒๕ กรัม
เทียนยาวพาลี	๒๔.๓๗๕ กรัม
เทียนข้าวเปลือก	๒๒.๕ กรัม
เกลือสินเธาว์	๑๕ กรัม
ว่านน้ำ	๑๓.๑๒๕ กรัม
พิลังกาสา	๑๑.๒๕ กรัม
ดีปลี	๙.๓๗๕ กรัม

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กานพลู	๗.๕ กรัม
กระวาน	๕.๖๒๕ กรัม
ดอกจันทน์	๓.๗๕ กรัม
ลูกจันทน์	๓.๗๕ กรัม
เทียนดำ	๑.๘๗๕ กรัม

สรรพคุณ

- แก้อาการคลื่นไส้ อาเจียน ระบายท้อง ขับลม ขับเสมหะ ขับพยาธิ
- แก้ท้องอืด มีลมในท้อง
- แก้ท้องเสีย มีเสมหะ

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒), ยาแคปซูล (ดูภาคผนวก ๓.๓)

ขนาดและวิธีการใช้

ยาผง ครั้งละ ๑-๒ กรัม ละลายน้ำผึ้ง น้ำอ้อยแดง หรือน้ำนมวัว กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้าและเย็น

ยาแคปซูล ครั้งละ ๑-๒ กรัม ละลายน้ำต้มสุกกินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้าและเย็น

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ หญิงให้นมบุตร ผู้ที่มีไข้ และผู้ที่มีอายุต่ำกว่า ๑๘ ปี

คำเตือน

- ควรระวังการใช้ยานี้ในผู้ป่วยสูงอายุ
- ควรระวังการใช้ในผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูง โรคหัวใจ ผู้ป่วยโรคแผลเปื่อยเพปติก ผู้ป่วยโรคกระเพาะอาหารและกรดไหลย้อน เนื่องจากเป็นตำรับยารสร้อน
- ควรระวังการกินร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่มและยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด
- ควรระวังการใช้ร่วมกับยาเฟนิโทอิน โพรพาลโนลอล ทีโอฟิลลีน และไรแฟมพิซิน เนื่องจากตำรับนี้มีพริกไทยในปริมาณสูง

ข้อควรระวัง

ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตำรับยานี้มีกัญชาเป็นส่วนประกอบ จัดเป็นยาเสพติดให้โทษประเภท ๕ ตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. ๒๕๒๒ และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม การใช้ยาเสพติดให้โทษตำรับนี้ต้องอยู่ภายใต้การปรุงและสั่งจ่ายโดยผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์แผนไทยตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในประกาศกระทรวงสาธารณสุข
- ตัวยานุกรองต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๘)
- ตัวยาหัสคุณเทศต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๖)
- ตัวยากัญชาต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔)

เอกสารอ้างอิง

๑. นิเทศสุขกิจ, ขุน (ถนรัตน์ พุ่มชูศรี). อายุรเวทศึกษา เล่ม ๒. กรุงเทพฯ ฯ : พร้อมจักรการพิมพ์; ๒๕๑๖.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๘) พ.ศ. ๒๕๖๑. (๒๕๖๑, ๒๕ มิถุนายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๕ ตอนพิเศษ ๑๕๒ ง. หน้า ๑-๒.

ยาไฟประลัยกัลป์

ที่มาของตำรับยา

สูตรตำรับที่ใกล้เคียงตำรับนี้ พบในอายุรเวทศึกษา เล่ม ๒ [๑, ๒]

“ยาไฟประลัยกัลป์ เออฟริกไทย ชิง ดีป्ली กระเทียม สิ่งละ ๔ บาท กะทือ ๕ บาท ขมิ้นอ้อย ข่า ไพล เปลือกมะรุ่ม สิ่งละ ๕ บาท เจตมูลเพลิง สารส้ม แก่นแสมทะเล การบูร ผิวมะกรูด สิ่งละ ๖ บาท ต้าเป็นผงกิน”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๔ ชนิด รวมปริมาณ ๗๑ กรัม ดังนี้ [๓]

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
การบูร	๖ กรัม
เจตมูลเพลิงแดง	๖ กรัม
มะกรูด	๖ กรัม
สารส้ม	๖ กรัม
แสมทะเล	๖ กรัม
กะทือ	๕ กรัม
ขมิ้นอ้อย	๕ กรัม
ข่า	๕ กรัม
ไพล	๕ กรัม
มะรุ่ม	๕ กรัม
กระเทียม	๔ กรัม
ชิง	๔ กรัม
ดีป्ली	๔ กรัม
ฟริกไทยล่อน	๔ กรัม

สรรพคุณ

ขับน้ำคาวปลาในเรือนไฟ ช่วยให้มีตลูกเข้าอู่

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒), ยาแคปซูล (ดูภาคผนวก ๓.๓), ยาเม็ด (ดูภาคผนวก ๓.๔.๒)

ขนาดและวิธีการใช้

ยาผง

ครั้งละ ๑ กรัม ละลายน้ำสุกกินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น ให้กินจนกว่าน้ำคาวปลาจะหมด แต่ไม่ควรเกิน ๑๕ วัน

ยาแคปซูลและยาเม็ด

ครั้งละ ๑ กรัม กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น ให้กินจนกว่าน้ำคาวปลาจะหมด แต่ไม่ควรเกิน ๑๕ วัน

ข้อห้ามใช้

- ห้ามใช้ในหญิงตกเลือดหลังคลอด หญิงตั้งครรภ์ และผู้ที่มิใช่
- ห้ามใช้ในหญิงที่ผ่าคลอด เนื่องจากทำให้แผลหายช้า

ข้อควรระวัง ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของยาและเกิดพิษได้

ข้อมูลเพิ่มเติม ตัวยาสารสัมพันธ์สะตูก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๐)

เอกสารอ้างอิง

๑. นิตยสารสุขภาพ, ขุน (ถนอมรัตน์ พุ่มชูศรี). อายุรเวชศึกษา เล่ม ๒. กรุงเทพฯ ฯ : พร้อมจักรการพิมพ์; ๒๕๑๖. หน้า ๒๑๘.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๘) พ.ศ. ๒๕๖๑. (๒๕๖๑, ๒๕ มิถุนายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๕ ตอนพิเศษ ๑๕๒ ง. หน้า ๑-๒.

๓. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๕ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๒๙๕).

ยาไฟห่ากอง

ที่มาของตำรับยา สูตรตำรับที่ใกล้เคียงตำรับนี้ พบในคัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๒ [๑]

“ยาชื่อไฟห่ากอง เอา เจตมูลเพลิง ชิง พริกไทย สารส้ม ฝักส้มป่อย เอาสิ่งละ ๑ บาท บดเป็นผงละลายสุรา หรือน้ำส้มสุา น้ำร้อนกิน ขับเลือดเน่า และแก้เลือดคั่งขึ้น”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๕ ชนิด รวมปริมาณ ๑๐๐ กรัม ดังนี้ [๒]

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ชิง	๒๐ กรัม
เจตมูลเพลิงแดง	๒๐ กรัม
พริกไทยล่อน	๒๐ กรัม
ส้มป่อย (ฝัก)	๒๐ กรัม
สารส้ม	๒๐ กรัม

สรรพคุณ ขับน้ำคาวปลาในเรือนไฟ ช่วยให้มีผลลูกเข้าอู่

รูปแบบยา ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒), ยาแคปซูล (ดูภาคผนวก ๓.๓), ยาเม็ด (ดูภาคผนวก ๓.๔)

ขนาดและวิธีการใช้ ยาผง

ครั้งละ ๑-๑.๕ กรัม ละลายน้ำสุกกินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น ให้กินจนกว่าน้ำคาวปลาจะหมด แต่ไม่ควรเกิน ๑๕ วัน

ยาแคปซูลและยาเม็ด

ครั้งละ ๑-๑.๕ กรัม กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น ให้กินจนกว่าน้ำคาวปลาจะหมด แต่ไม่ควรเกิน ๑๕ วัน

ข้อห้ามใช้

- ห้ามใช้ในหญิงตกเลือดหลังคลอด หญิงตั้งครรภ์ และผู้ที่มิใช่
- ห้ามใช้หญิงที่ผ่าคลอด เนื่องจากทำให้แผลหายช้า

- ข้อมูลเพิ่มเติม
- ตำยาสัมป่อยต้องปิ้งไฟก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๓๔)
 - ตำยาสารส้มต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๐)

เอกสารอ้างอิง

๑. โสภิตบรรณลักษณ์, ชุน (อำพัน กิตติขจร). คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อุตสาหกรรมการพิมพ์; ๒๕๐๔. หน้า ๒๑๗.
๒. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๒๙๖).

ยามหาคะเพรา

ชื่ออื่น ยามหาคะเพรา
ที่มาของตำรับยา

๑. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑ [๑, ๒]

“ยาชื่อว่ามหาคะเพราชานานี้ ท่านให้เอาเทียนทั้งห้า เออลิ่งละส่วน ตรีภูกุก เออลิ่งละ ๔ ส่วน มหาหิงค์ กะเทียม เออลิ่งละ ๘ ส่วน เอาใบกะเพราเท้ายาทั้งหลาย รวมยา ๑๖ สิ่งนี้ทำเป็นจุน เออสुरาเป็นกระสาย บดปั้นแห้งไว้ละลายสุรากิน แก้ก ^{มูก} _{เลือด} ปวดมวนหายดีนัก ฯ”

๒. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑ [๓, ๔]

“ยาชื่อมหาคะเพรา ท่านให้เอา เทียนทั้ง ๕ เออลิ่งละ ๑ ส่วน ตรีภูกุกเออลิ่งละ ๔ ส่วน มหาหิงค์ ๑ กระเทียม ๑ เออลิ่งละ ๘ ส่วน ใบกะเพราเอาเท้ายาทั้งหลาย รวมยา ๑๑ สิ่งนี้ทำเป็นจุน เออสुरา เป็นกระสายบดทำแห้งละลายสุรากินแก้กมูกตกเลือด ปวดมวน”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๑๑ ชนิด รวมปริมาณ ๖๖ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กะเพรา	๓๓ ส่วน
กระเทียม	๘ ส่วน
มหาหิงค์	๘ ส่วน
ขิงแห้ง	๔ ส่วน
ดีปลี	๔ ส่วน
พริกไทย	๔ ส่วน
เทียนขาว	๑ ส่วน
เทียนข้าวเปลือก	๑ ส่วน
เทียนดำ	๑ ส่วน
เทียนแดง	๑ ส่วน
เทียนตาตั๊กแตน	๑ ส่วน

สรรพคุณ	แก้ท้องเสีย มีมูกเลือด แก้ปวดท้อง
รูปแบบยา	ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)
ขนาดและวิธีการใช้	เด็ก อายุ ๓-๕ เดือน ครั้งละ ๒๐๐ มิลลิกรัม อายุ ๖-๑๒ เดือน ครั้งละ ๓๐๐-๔๐๐ มิลลิกรัม อายุ ๑-๖ ปี ครั้งละ ๕๐๐-๗๐๐ มิลลิกรัม อายุ ๖-๑๒ ปี ครั้งละ ๐.๘-๑ กรัม ละลายน้ำสุรา ๔-๕ หยด กินทุก ๓-๕ ชั่วโมง เมื่อมีอาการ ผู้ใหญ่ ครั้งละ ๑๐ เม็ด ละลายน้ำสุรา ๔-๕ หยด กินทุก ๓-๕ ชั่วโมง เมื่อมีอาการ
ข้อห้ามใช้	ห้ามใช้ในผู้ที่มิใช่ ตัวร้อน
ข้อควรระวัง	หากกินยานี้เกิน ๑ วันแล้วอาการไม่ดีขึ้น ควรพบแพทย์
ข้อมูลเพิ่มเติม	ตัวยามีหิ้งค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)
เอกสารอ้างอิง	

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน); ๒๕๔๒.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.

๓. พิศณุประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภการจำรูญ ถนนอิฐผางค์; ร.ศ. ๑๒๘.

๔. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑.

ยามหากำลัง

ที่มาของตำรับยา

ตำรับยาสภาอุณาโลมแดง ร.ศ. ๑๑๒ [๑, ๒]

“ยาช่อมหากำลังแต่ครั้งนายนภบุรีรักษาเสวยเปนเสน่ห์ให้หายากอาหาร ถึงมิได้กินอาหารวันก็ดี กินยาขนานนี้ชูกำลังไปได้แก้ไข้ดิโรย จะถึงมรภาพย ท่านให้อาเภชรวบัวหลวง ๑ ดอกบุนนาค ๑ ผลบัวเกราะ ๑ คีตะบัวชม ๑ คีตะบัวเฟื่อน ๑ คีตะถั่วฏู ๑ กระจับ ๑ ชะเอมเทศ ๑ น้ำตาลกรวด ๑ เอาสิ่งละลาย ดอกยี่ซุ่น ๑ ใบกระวาน ๑ เข้าสานขี้ ๑ เอาสิ่งละลายสามส่วน ทำผงบดด้วยน้ำดอกไม้แทรกหญ้าฝรั่นปั้นแท่งไว้ ลลายน้ำดอกมะลิ กินแก้ดิโรยหอบหิวหาย”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๒ ชนิด รวมปริมาณ ๑๘ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ข้าวสาร (เมล็ด)	๓ ส่วน
ใบกระวาน	๓ ส่วน
ยี่ซุ่น	๓ ส่วน
กระจับ	๑ ส่วน
ชะเอมเทศ	๑ ส่วน
ถั่วพู	๑ ส่วน
น้ำตาลกรวด	๑ ส่วน
บัวเกราะ	๑ ส่วน
บัวชม (หัว)	๑ ส่วน
บัวเฟื่อน (หัว)	๑ ส่วน
บัวหลวง	๑ ส่วน
บุนนาค	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้อ่อนเพลีย บำรุงกำลังผู้สูงอายุหลังฟื้นไข้

รูปแบบยา

ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

วิธีปรุงยา

บดเป็นผงละเอียดผสมน้ำดอกไม้ แทรกหญ้าฝรั่น แล้วปั้นเป็นเม็ด

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑-๑.๕ กรัม ละลายน้ำดอกมะลิกินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน และเย็น

เอกสารอ้างอิง

๑. สภากาชาดไทย. ตำรับยาสภาอุณาโลมแดง ร.ศ. ๑๑๒. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : บริษัท รุ่งศิลป์ การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด; ๒๕๕๗.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๑) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๒๕ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๔๑ ง. หน้า ๒-๕.

ยามหาจักรใหญ่

ที่มาของตำรับยา

สูตรตำรับที่ใกล้เคียงตำรับนี้ พบในแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑ [๑, ๒]

“ยาช่อมหาจักร (ใหญ่) ขนานนี้ท่านให้เอา โกฎสุ ๑ โกฎเขมา ๑ โกฎพุงปลา ๑ โกฎก้านพร้าว ๑ โกฎกระดูก ๑ เทียนดำ ๑ เทียนแดง ๑ เทียนขาว ๑ เทียนเข้าเปลือก ๑ เทียนยาวภาณี ๑ ตรีผลา ๑ หญ้าฝรั่ง ๑ ผลจันทน์ ๑ ดอกจันทน์ ๑ กระวาน ๑ การพลู ๑ ชะเอม ๑ เมล็ดโหระพา ๑ ผลผักชี ๑ สารส้ม ๑ ดินประสิ้วขาว ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ กระเทียม ๑ น้ำประสานทอง ๑ ยาทั้งนี้เอาสิ่งละ ๒ สลึง ยาดำ ๒ บาท ใบกระพังโหม ๑๕ บาท รวมยา ๒๘ สิ่งนี้ทำเป็นจุก บดบั่นแห้งไว้ละลายน้ำสุราก็ได้กินแก้ลมทรางทั้ง ๗ วันหายดีนัก ได้ชื่อแล้วอย่าสนเท่ห์เลย”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๒๕ ชนิด รวมปริมาณ ๑๑๔ กรัม ดังนี้ [๓]

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระพังโหม (ใบ)	๖๐ กรัม
ยาดำ	๘ กรัม
กระเทียม	๒ กรัม
กระวาน	๒ กรัม
กานพลู	๒ กรัม
โกฎกระดูก	๒ กรัม
โกฎก้านพร้าว	๒ กรัม
โกฎเขมา	๒ กรัม
โกฎพุงปลา	๒ กรัม
โกฎสุ	๒ กรัม
ขมิ้นอ้อย	๒ กรัม
ชะเอมเทศ	๒ กรัม
ดอกจันทน์	๒ กรัม
เทียนขาว	๒ กรัม
เทียนข้าวเปลือก	๒ กรัม
เทียนดำ	๒ กรัม
เทียนแดง	๒ กรัม
เทียนยาวภาณี	๒ กรัม
มะขามป้อม (เนื้อผล)	๒ กรัม
ลูกจันทน์	๒ กรัม
ลูกผักชี	๒ กรัม
สมอไทย (เนื้อผล)	๒ กรัม
สมอพิเภก (เนื้อผล)	๒ กรัม
สารส้ม	๒ กรัม
โหระพา (ผล)	๒ กรัม

สรรพคุณ แก้มขาง บรรเทาอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ
รูปแบบยา ยามผง (ดูภาคผนวก ๓.๒), ยาแคปซูล (ดูภาคผนวก ๓.๓), ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)
ขนาดและวิธีการใช้ แก้มขาง

ยามผงและยาเม็ด

เด็ก อายุ ๑-๕ ปี ครั้งละ ๕๐๐ มิลลิกรัม-๑.๕ กรัม ละลายน้ำสุกกินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้าและเย็น

บรรเทาอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ

ยามผงและยาเม็ด

เด็ก อายุ ๑-๕ ปี ครั้งละ ๕๐๐ มิลลิกรัม-๑.๕ กรัม ละลายน้ำสุกกินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้าและเย็น

ยาเม็ดและยาแคปซูล

เด็ก อายุ ๖-๑๒ ปี ครั้งละ ๑.๕ กรัม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้าและเย็น

คำเตือน - ควรระวังการกินร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่มและยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด

- หากกินแล้วมีอาการท้องเสีย ให้หยุดกินยา

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตัวยาสารสัมพันธ์สะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๐)

- ตัวยายาคำต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๗)

- สูตรตำรับยามหาจักร์ใหญ่ตามประกาศยาสามัญประจำบ้าน พ.ศ. ๒๕๓๗ มีตัวยาคำ “ดินประสีว” เป็นส่วนประกอบ [๔] แต่ได้ตัดออกจากสูตรตำรับแล้วตามประกาศยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ พ.ศ. ๒๕๔๒ [๕]

เอกสารอ้างอิง

๑. พิศณุประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑ พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทย สะพานยศเส; ร.ศ. ๑๒๘.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑.

๓. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๒๘๖).

๔. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ยาสามัญประจำบ้าน ฉบับที่ ๒ (๒๕๓๗, ๓ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๑๑ ตอนพิเศษ ๔๒ ง. หน้า ๙๑.

๕. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ (๒๕๔๒, ๒๔ สิงหาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๑๖ ตอนพิเศษ ๖๗ ง. หน้า ๔๑.

ยามหาไชยวาทะ

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“๑ มหาไชยวาท เอา ลูกโหระพา กระวาน เกลือกะตัง โกรฐสอ การบูร เกลือสินเธาว์ รากจิงจ้อใหญ่ เปลือกมะรุ้ม สิ่งละส่วน กฤษณา กระลำพัก พริกอ่อน ว่านน้ำ ใบหนาด ชิงแห้ง สิ่งละ ๒ ส่วน ยาดำ เทียนดำ กานพลู สหัทธคุณเทศ ดอกดิ่ง รากเจตมูลเพลิง ดีปลี สมอเทศ สิ่งละ ๔ ส่วน มหาหิงค์ ๘ ส่วน น้ำขิงต้มเป็นกระสาย บดเป็นแท่งละลายน้ำส้มซ่า น้ำหมากแก่ น้ำขิง น้ำกระเทียมก็ได้กิน อาจสามารถจะชนะลมทั้ง ๗ จำพวก แลลมผู้ใหญ่คือลมอัมพาตราหัยกษ์ ทักขินคุณ ปะวาทะคุณ ลมสันดานจุกเสียดหายแล ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๒๓ ชนิด รวมปริมาณ ๖๘ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
มหาหิงค์	๘ ส่วน
กานพลู	๔ ส่วน
เจตมูลเพลิงแดง	๔ ส่วน
ดอกดิ่ง	๔ ส่วน
ดีปลี	๔ ส่วน
เทียนดำ	๔ ส่วน
ยาดำ	๔ ส่วน
สมอเทศ	๔ ส่วน
หัทธคุณเทศ	๔ ส่วน
กระลำพัก (ตาตุ่ม)	๒ ส่วน
กระวาน	๒ ส่วน
กฤษณา	๒ ส่วน
การบูร	๒ ส่วน
เกลือกะตัง	๒ ส่วน
เกลือสินเธาว์	๒ ส่วน
โกรฐสอ	๒ ส่วน
ชิงแห้ง	๒ ส่วน
จิงจ้อใหญ่	๒ ส่วน
พริกอ่อน	๒ ส่วน
มะรุ้ม	๒ ส่วน
ว่านน้ำ	๒ ส่วน
หนาด	๒ ส่วน
โหระพา (ผล)	๒ ส่วน

สรรพคุณ	แก้ลม ๗ จำพวก ลมอัมพาต ลมราพยักษ์ ทักขินคุณ ปะวาทะคุณ ลมสันดาน แก้กูกเสียด
รูปแบบยา	ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)
ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๕๐๐ มิลลิกรัม ละลายน้ำส้มซ่า น้ำหมากแก่ น้ำขิง หรือน้ำกระเทียม กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น
ข้อห้ามใช้	ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ หญิงให้นมบุตร ผู้ที่มีไข้ และเด็กอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี
ข้อควรระวัง	ไม่ควรใช้ติดต่อกันเป็นเวลานาน โดยเฉพาะในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้
ข้อมูลเพิ่มเติม	<ul style="list-style-type: none"> - ตัวยามหาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓) - ตัวยาดองดึงต้องนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๓) - ตัวยายาดำต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๗) - ตัวยาทหัสคุณเทศต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๖)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๓๗. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๓.

ยามหานิลแห่งทอง

ที่มาของตำรับยา

สูตรตำรับที่ใกล้เคียงตำรับนี้ พบในอายุรเวชศึกษา เล่ม ๒ [๑, ๒]

“ยามหานิลแห่งทองใหญ่ ของหมอมมา ต้นสุภาพ เอาเมล็ดในสบ้าใหญ่เผา กระจุกแห้งเผา หัวกาเผา กระจุกงูเหลือมเผา หวายตะค้าเผ้า เม็ดมะกอกเผา ถ่านไม้ซาก ลูกประคำดีควายเผา จันทน์แดง จันทน์เทศ ใบพิมเสน ใบเถาหญ้านาง หมึกหอม ลิงละ ๑ บาท เบี้ยจั่นเผา ๓ เบี้ย บดด้วยน้ำดอกไม้อุดมบั้นเม็ดปิดทองคำเปลว ละลายน้ำดอกมะลิ แก้วไขพิศกาฬจับหัวใจ แก้วไขเหนือ ดำแดง ถั่วลิ้นกระด้างคางแข็ง ใช้กินและละลายน้ำคร่ำ ทาทางคอ ละลายน้ำปูนใส จุดกาฬ จุดหัวลำลอกแก้ว ถั่วโคลมใช้น้ำตำสิ่งตัวผู้ แก้วเสมหะจุกคอ คอเจ็บใช้น้ำหญ้า เกล็ดหอยแทรกเกลือทั้งกินทั้งอม แก้วเจียนใช้เปลือกลูกมะตูมต้มหรือยอบั้งแล้วต้ม แก้วกระหายน้ำใช้เง่าบัวหลวง รากหญ้าคา ชะเอม ต้มละลายยาแทรกคิงูเหลือม ถั่วหอบเอาเกษณา รากถั่วพุ่ม ละลายยาแทรกพิมเสนกินได้ ทั้งเด็กผู้ใหญ่”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๑ ชนิด รวมปริมาณ ๑๐๓ กรัม ดังนี้ [๓]

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
จันทน์แดง	๑๐ กรัม
จันทน์เทศ	๑๐ กรัม
พิมเสนต้น	๑๐ กรัม
มะกอก	๑๐ กรัม
มะคำดีควาย	๑๐ กรัม
ย่านาง	๑๐ กรัม
สบ้ามอญ	๑๐ กรัม
สีก	๑๐ กรัม
หมึกหอม	๑๐ กรัม
หวายตะค้า	๑๐ กรัม
เบี้ยจั่น	๓ กรัม

สรรพคุณ

บรรเทาอาการไข้จากไข้กาฬ หัด และอีสุกอีใส แก้อ่อนในกระหายน้ำ

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒), ยาแคปซูล (ดูภาคผนวก ๓.๓), ยาเม็ด (ดูภาคผนวก ๓.๔.๒)

ขนาดและวิธีการใช้

ยาผง

ผู้ใหญ่ ครั้งละ ๑.๕-๒ กรัม ละลายน้ำสุกกินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

เด็ก อายุ ๖-๑๒ ปี ครั้งละ ๐.๕-๑ กรัม ละลายน้ำสุกกินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร

เข้าและเย็น แก้อ่อน และอีสุกอีใส ให้ละลายน้ำรากผักชีต้มเป็นกระสาย

ชนิดแคปซูลและชนิดเม็ด

ผู้ใหญ่ ครั้งละ ๑.๕-๒ กรัม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

เด็ก อายุ ๖-๑๒ ปี ครั้งละ ๐.๕-๑ กรัม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

คำเตือน ไม่แนะนำให้ใช้ในผู้ที่สงสัยว่าเป็นไข้เลือดออก เนื่องจากอาจบดบังอาการของ ไข้เลือดออก

ข้อควรระวัง หากใช้ยาเป็นเวลานานเกิน ๓ วัน แล้วอาการไม่ดีขึ้น ควรปรึกษาแพทย์

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตัวยาระบายจันต้องสะดุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๐)
- ตัวยาระบายกอกต้องสะดุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๔)
- ตัวยาระบายค้ำค้ำต้องสะดุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๖)
- ตัวยาระบายบ้ามอญต้องสะดุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๓๘)
- ตัวยาระบายค้ำค้ำต้องสะดุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๓๙)
- ตัวยาระบายหอยตะค้ำต้องสะดุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๒)
- สูตรตำรับยามหานิลแห่งทองตามประกาศยาสามัญประจำบ้าน พ.ศ. ๒๕๓๗ มีตัวยาระบาย “กระดุกงูเหลือม และ กระดุกกา” เป็นส่วนประกอบ [๔] แต่ได้ตัดออกจาก สูตรตำรับตามประกาศยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ พ.ศ. ๒๕๔๒ เนื่องจาก มีประกาศให้งูเหลือมและงูกาเป็นสัตว์ป่าคุ้มครอง ตามพระราชบัญญัติสงวน และคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๓๕ [๕]

เอกสารอ้างอิง

๑. นิตยสารสุขภาพ, ชุน (ฉมรัตน์ พุ่มชูศรี). อายุรเวชศึกษา เล่ม ๒. กรุงเทพฯ ฯ : พร้อมจักรการพิมพ์; ๒๕๑๖. หน้า ๒๖๓.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับ ยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๘) พ.ศ. ๒๕๖๑. (๒๕๖๑, ๒๙ มิถุนายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๕ ตอนพิเศษ ๑๕๒ ง. หน้า ๑-๒.
๓. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๓๐๒).
๔. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ยาสามัญประจำบ้าน ฉบับที่ ๒ (๒๕๓๗, ๓ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๑๑ ตอนพิเศษ ๔๒ ง. หน้า ๗๘.
๕. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ (๒๕๔๒, ๒๔ สิงหาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๑๖ ตอนพิเศษ ๖๗ ง. หน้า ๔๗.

ยามหาวาตาริคุณ

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“๑ จะกล่าวด้วยลักษณะกำเนิดลม อันชื่อว่าลมสัตตกวัตนั้นเป็นคำรบ ๒ ถ้าบังเกิดแต่บุคคลผู้ใด มักกระทำให้เจ็บอกเป็นต้น แลลมกองนี้เกิดเพื่อสันทาคา ครั้นแก่เข้ากระทำให้จับเป็นเพลา และอาการที่จับนั้น มักให้เจ็บไปทุกชั้นเนื้อ ดุจดั่งบุคคลเอามือมาเช็ดและเอาเหล็กอันแหลมมาแทง ให้แปลบแปลบไปทั้งกาย ให้ใจนั้น สั่นอยู่ริก ๆ ให้เจ็บอกเป็นกำลัง ครั้นสร้างแล้วให้หิวหาแรงมิได้ให้เจ็บศีรษะให้จักษุมัวมิได้เห็นสิ่งอันใดบริโภคอาหาร มิได้ นอนมิหลับ ถ้าจะแก้ให้แก้แต่ยังเจ็บอกอยู่นั้นให้หาย ถ้ามีหายแก่เข้าก็จะกลายเป็นโทษสันทาคาและตรีสันทาคาคต เป็นอติสยโรคตามอาจารย์กล่าวไว้ว่าเป็นโรคตัด แพทย์ทั้งหลายพึงรู้ดังนี้ ๆ

ยาชื่อมหาวาตาริคุณ เอาโกฐทั้งห้า เทียนทั้งห้า จันทน์ทั้ง ๒ ผลจันทน์ ดอกจันทน์ กานพลู อบเชย สมุลแว้ง ขิงแห้ง ดีปลี ผลเอ็น ลำพันแดง สิ่งละส่วน ดอกกระดังงา ใบกระวาน การบูร สิ่งละ ๒ ส่วน รากย่านาง ๓ ส่วน ทำเป็นจุ่มบดทำแท่งไว้ ละลายน้ำดอกไม้แทรกชะมด แทรกพิมเสนให้กิน แก้อลมสัตตกวัตซึ่งกระทำให้ เจ็บตลอดไปทุกชั้นเนื้อนั้นหายดีนัก ๆ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๒๕ ชนิด รวมปริมาณ ๓๐ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ย่านาง	๓ ส่วน
กระดังงา	๒ ส่วน
กระวาน	๒ ส่วน
การบูร	๒ ส่วน
กานพลู	๑ ส่วน
โกฐเขมา	๑ ส่วน
โกฐจุฬาลัมพา	๑ ส่วน
โกฐเชียง	๑ ส่วน
โกฐสอ	๑ ส่วน
โกฐหัวบัว	๑ ส่วน
ขิงแห้ง	๑ ส่วน
จันทน์ขาว	๑ ส่วน
จันทน์แดง	๑ ส่วน
ดอกจันทน์	๑ ส่วน
ดีปลี	๑ ส่วน
เทียนขาว	๑ ส่วน
เทียนข้าวเปลือก	๑ ส่วน
เทียนดำ	๑ ส่วน
เทียนแดง	๑ ส่วน

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
เทียนตาตั๊กแตน	๑ ส่วน
ลำพันแดง	๑ ส่วน
ลูกจันทน์	๑ ส่วน
ลูกเอঁ็น	๑ ส่วน
สมุลแว้ง	๑ ส่วน
อบเชย	๑ ส่วน

สรรพคุณ	กระจายลมที่ทำให้เกิดอาการแน่นหน้าอก ใจสั่น
รูปแบบยา	ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)
ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๑-๑.๕ กรัม กินวันละ ๒-๓ ครั้ง หลังอาหาร เข้า เย็น หรือก่อนนอน เมื่อมีอาการ
ข้อควรระวัง	ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้

เอกสารอ้างอิง

๑. สำนักคัมภีรกรรมปิฎกการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๓. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยามหาเวาโย

ที่มาของตำรับยา

ตำราโอสถครั้งรัชกาลที่ ๒ [๑, ๒]

“ยาขุมมหาเวาโยทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย พระตำราเชื่อมมหาเวาโย ท่านให้อา ตีป्ली ๖ สลึง ใบสะเดา ๖ สลึง มหาหิงคุ์บาท ๑ พริกไทยบาท ๑ การบูร บาท ๑ ยาดำบาท ๑ รากทนต์บาท ๑ ขมิ้นอ้อยบาท ๑ สหฺลคุณเทศ บาท ๑ ว่านนํ้า ๒ สลึง เจตมูล ๒ สลึง แห้วหมู ๒ สลึง กะทือ ๒ สลึง กระวาน ๒ สลึง นํ้าประสานทอง ๒ สลึง เกลือสินเธาว์ ๒ สลึง ชิงแห้ง ๒ สลึง รากชะพลู ๒ สลึง ลูกกระดอมสลึง ๑ กานพลูสลึง ๑ โกรฐพุงปลาเพ็อง ๑ โกรฐสอเพ็อง ๑ สรรพยา ๒๓ สิ่งนี้ ตำเป็นผง ละลายนํ้าผึ้ง, นํ้าร้อน, นํ้าส้มสํ้า, ก็ได้ แก้มอัมพาต ลมราหัยกัษ ลมปัดฆาต แก้มบ้ำหมู แก้มโลหิตแห้ง โลหิตตื้นขึ้น แก้มหิดไอ แก้มริดสีดวงมองคร้อ แก้มกล่อนแห้งลงฝัก แก้มไส้เลื่อน ไส้ลาม แก้มตุ้ตกิด มุจฆาต แก้มฝึในท้อง ในอก แก้มจุกเสียดหายแล ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๒๒ ชนิด รวมปริมาณ ๒๒๘.๗๕ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ตีป्ली	๒๒.๕ กรัม
สะเดา	๒๒.๕ กรัม
การบูร	๑๕ กรัม
ขมิ้นอ้อย	๑๕ กรัม
ทนต์	๑๕ กรัม
พริกไทย	๑๕ กรัม
มหาหิงคุ์	๑๕ กรัม
ยาดำ	๑๕ กรัม
หฺลคุณเทศ	๑๕ กรัม
กระวาน	๗.๕ กรัม
กะทือ	๗.๕ กรัม
เกลือสินเธาว์	๗.๕ กรัม
ชิงแห้ง	๗.๕ กรัม
เจตมูลเพลิงแดง	๗.๕ กรัม
ชะพลู	๗.๕ กรัม
นํ้าประสานทอง	๗.๕ กรัม
ว่านนํ้า	๗.๕ กรัม
แห้วหมู	๗.๕ กรัม
กระดอม	๓.๗๕ กรัม
กานพลู	๓.๗๕ กรัม
โกรฐพุงปลา	๑.๘๗๕ กรัม
โกรฐสอ	๑.๘๗๕ กรัม

สรรพคุณ	แก้ลมอัมพาต ลมราทย์กัษ และลมปัตฆาต
รูปแบบยา	ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)
ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๐.๖-๑.๒ กรัม กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น
ข้อห้ามใช้	ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ ผู้ที่มีไข้ และเด็ก
ข้อมูลเพิ่มเติม	<ul style="list-style-type: none"> - ตัวยามหาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓) - ตัวยายาดำต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๗) - ตัวยาหัสคุณเทศต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๖) - ตัวยาน้ำประสานทองต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๖)

เอกสารอ้างอิง

๑. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระมหาสมณะ. ตำราพระโอสถ ครั้งรัชกาลที่ ๒. โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร; ๒๔๕๙.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๙, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.

ยามหาสดมภ์

ชื่ออื่น	ยามะหาสะดม [๑, ๒]
ที่มาของตำรับยา	ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑ [๑, ๒]

“ยามะหาสะดม ชะมดเชียงส่วน ๑ ภูมิภาค ๑ การะบูร ๑ เทียนดำ ๑ ดอกตี่ง ๑ เจตมูลเพลิง ๑ เอาสิ่งละ ๒ ส่วน กฤษณา ๑ กระลำพัก ๑ จันทน์เทศ ๑ เอาสิ่งละ ๓ ส่วน กายาน ๔ ส่วน ชิง ๑ ดีปลี ๑ สิ่งละ ๘ ส่วน สนเทศ ๔ ส่วน บดด้วยน้ำมะนาวเป็นกระสาย ปั่นแห้งผึ่งในร่มให้แห้งแล้วใส่ขวดปิดไว้อย่าให้ลมเข้าได้ ถ้ามลจับแน่นไปฝนด้วยน้ำมะนาว ๗ เมต คัดปากกรอกเข้าไปพื้นแล ถ้าให้ระล่ำระสายหิวโหยหาแรงมิได้ ฝนด้วยน้ำดอกไม้เทศ น้ำดอกไม้ไทย ก็ได้ แทรกน้ำตาลกรวดกินหาย แก้ลมจับหัวใจ แก้โลหิตกำเริบแลลมกำเริบจับหัวใจ ให้นอนนิ่งแนไปก็ดี แลลิ้นกระด้าง คางแข็งเรียกไม่ได้ยื่นอ้าปากมิออก”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๑๓ ชนิด รวมปริมาณ ๔๕ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ชิง	๘ ส่วน
ดีปลี	๘ ส่วน
กายาน	๔ ส่วน
สนเทศ	๔ ส่วน
กระลำพัก	๓ ส่วน
กฤษณา	๓ ส่วน
จันทน์เทศ	๓ ส่วน

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
การบูร	๒ ส่วน
เจตมูลเพลิงแดง	๒ ส่วน
ชะมดเชียง	๒ ส่วน
ดองดึง	๒ ส่วน
เทียนดำ	๒ ส่วน
พิมเสน	๒ ส่วน

สรรพคุณ

แก้ลมมหาศตมรค์

รูปแบบยา

ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

- ครั้งละ ๒ กรัม ละลายน้ำมะนาว น้ำดอกไม้เทศ หรือน้ำดอกไม้ไทย แทรกน้ำตาลกรวด กินเมื่อมีอาการ
- ครั้งละ ๖๐๐ มิลลิกรัม ละลายน้ำมะนาว น้ำดอกไม้เทศ หรือน้ำดอกไม้ไทย แทรกน้ำตาลกรวด กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้าและเย็น
- ให้แยกชะมดเชียงเอาไว้ก่อน เมื่อจะใช้ยาจึงนำชะมดเชียงมาผสมตามต้องการ แล้วจึงกิน
- ตัวยาดองดึงต้องนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๓)

ข้อมูลเพิ่มเติม

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน); ๒๕๔๒.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.

ยามหาอำมฤต

ชื่ออื่น

ยามหาอำมฤก [๑, ๒] ยามหาอำมฤต [๓, ๔]

ที่มาของตำรับยา

๑. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑ [๑, ๒]

“๑ ยาชื่อมหาอำมฤกขนานนี้ท่านให้เอาเทียนทั้ง ๕ ตริภุฏก สมอไทย ยาดำที่ดี ผิวมะกรูด รากทองแตก เอาสิ่งละส่วน มหาหิงค์ ผลมะตูมอ่อน ว่านน้ำ เอาสิ่งละสี่ส่วน โกฎน้ำเต้า ๑๐ ส่วนครึ่ง รวมยา ๑๗ สิ่งนี้ ทำเป็นจูนเอาน้ำมะขามเปียกปนกระสาย บดปั้นแห้งไว้ละลายน้ำร้อนกินแก้ทรางเพื่อลม ถ้าจะชำระมูกเลือดให้ละลายน้ำ ใบเทียน ใบทับทิมต้มกินหายดีนิกฯ”

๒. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑ [๓, ๔]

“ยาชื่อมหาอำมฤต ขนานนี้ท่านให้เอา เทียนทั้ง ๕ ตริภุฏก ๑ สมอไทย ๑ ยาดำที่ดี ๑ ผิวมะกรูด ๑ รากทองแตก ๑ เอาสิ่งละส่วน มหาหิงค์ ๑ ผลมะตูมอ่อน ๑ หวานน้ำ ๑ เอาสิ่งละ ๔ ส่วน โกฎน้ำเต้า ๑๐ ส่วนครึ่ง รวมยา ๑๗ สิ่งนี้ทำเป็นจูนเอาน้ำมะขามเปียกปนกระสาย บดปั้นแห้งไว้ละลายน้ำร้อนกิน แก้ทรางเพื่อลม ถ้าจะชำระมูกเลือดให้ละลายน้ำใบเทียนใบทับทิมต้มกินหายดีนิก”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๖ ชนิด รวมปริมาณ ๓๔.๕ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
โกฎน้ำเต้า	๑๐.๕ ส่วน
มหาหิงค์	๔ ส่วน
มะตูม	๔ ส่วน
ว่านน้ำ	๔ ส่วน
ขิงแห้ง	๑ ส่วน
ดีปลี	๑ ส่วน
ทองแตก	๑ ส่วน
เทียนขาว	๑ ส่วน
เทียนข้าวเปลือก	๑ ส่วน
เทียนดำ	๑ ส่วน
เทียนแดง	๑ ส่วน
เทียนตาตั๊กแตน	๑ ส่วน
พริกไทย	๑ ส่วน
มะกรูด	๑ ส่วน
ยาดำ	๑ ส่วน
สมอไทย (เนื้อผล)	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้ท้องผูก แก้ท้องอืดเฟ้อ

รูปแบบยา

ยาเม็ดพืชมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

เด็ก อายุ ๑-๓ เดือน ครั้งละ ๑๐๐-๒๐๐ มิลลิกรัม

อายุ ๔-๖ เดือน ครั้งละ ๒๐๐-๓๐๐ มิลลิกรัม

อายุ ๗-๑๒ เดือน ครั้งละ ๓๐๐-๔๐๐ มิลลิกรัม

อายุ ๑-๖ ปี ครั้งละ ๐.๕-๑ กรัม

อายุ ๖-๑๒ ปี ครั้งละ ๑-๑.๕ กรัม

ละลายน้ำกระสายยา กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

กระสายยาที่ใช้

- กรณีแก้ซางเพื่อลม ใช้น้ำร้อน
- กรณีชำระมูกเลือด ใช้น้ำใบเทียนกิ่งต้ม หรือน้ำใบทับทิมต้ม
- ตัวยากลูโธน้ำเต้าต้องนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๖)
- ตัวยามหาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)
- ตัวยายาค้าต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๗)

ข้อมูลเพิ่มเติม

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน); ๒๕๔๒.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.

๓. พิศณุประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภการจำรูญ ถนนอิฐผางค์; ร.ศ. ๑๒๘.

๔. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑.

ยามันทรธาตุ

ที่มาของตำรับยา

สูตรตำรับที่ใกล้เคียงตำรับนี้ พบในเวชศึกษา แพทย์ศาสตร์สังเขป เล่ม ๑ [๑]

“ยามันทรธาตุ เอาโกฐทั้ง ๕ เทียนทั้ง ๕ รากใคร่เครือ ๑ ลูกผักชีทั้ง ๒ การบูร ๑ กะเทียม ๑ สมุลแว้ง ๑ เปลือกโมกมัน ๑ จันทน์แดง ๑ จันทน์เทศ ๑ กานพลู ๑ เบญจกูล ๑ พริกไทย ๑ ลูกจันทน์ ๑ ยาทั้งนี้เอาสิ่งละส่วน ชิงแห้ง ๑ ส่วน ลูกเบญจกานี ๓ ส่วน ทำผงน้ำกระสายตามแต่จะใช้ กินแก้ธาตุทั้ง ๔ หย่อนๆ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๒๗ ชนิด รวมปริมาณ ๙๓ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ชิงแห้ง	๙ กรัม
เบญจกานี	๙ กรัม
กระเทียม	๓ กรัม
กานพลู	๓ กรัม
การบูร	๓ กรัม
โกฐเขมา	๓ กรัม
โกฐจุฬาฬัมพา	๓ กรัม
โกฐเชียง	๓ กรัม
โกฐสอ	๓ กรัม
โกฐหัวบัว	๓ กรัม
จันทน์แดง	๓ กรัม
จันทน์เทศ	๓ กรัม
เจตมูลเพลิงแดง	๓ กรัม
ชะพลู	๓ กรัม
ดีปลี	๓ กรัม
เทียนขาว	๓ กรัม
เทียนข้าวเปลือก	๓ กรัม
เทียนดำ	๓ กรัม
เทียนแดง	๓ กรัม
เทียนตาตั๊กแตน	๓ กรัม
พริกไทยอ่อน	๓ กรัม
โมกมัน	๓ กรัม
ลูกจันทน์	๓ กรัม
ลูกชีล้อม	๓ กรัม
ลูกชีลา	๓ กรัม
สมุลแว้ง	๓ กรัม
สะค้าน	๓ กรัม

สรรพคุณ	บรรเทาอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ แก้อาตุไม่ปรกติ
รูปแบบยา	ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒), ยาแคปซูล (ดูภาคผนวก ๓.๓), ยาเม็ด (ดูภาคผนวก ๓.๔.๒)
ขนาดและวิธีการใช้	<p>ยาผง</p> <p>ผู้ใหญ่ ครั้งละ ๑ กรัม ละลายน้ำสุกกินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหารเช้า กลางวัน และเย็น</p> <p>เด็ก อายุ ๖-๑๒ ปี ครั้งละ ๕๐๐ มิลลิกรัม กินละลายน้ำสุกวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหารเช้า กลางวัน และเย็น</p> <p>ยาเม็ดและยาแคปซูล</p> <p>ผู้ใหญ่ ครั้งละ ๑ กรัม วันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหารเช้า กลางวัน และเย็น</p> <p>เด็ก อายุ ๖-๑๒ ปี ครั้งละ ๕๐๐ มิลลิกรัม กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหารเช้า กลางวัน และเย็น</p>
ข้อห้ามใช้	<ul style="list-style-type: none"> - ห้ามใช้ในเด็กอายุต่ำกว่า ๑ ปี เนื่องจากเป็นยารสร้อน ทำให้ลิ้น ปาก แสบร้อนได้ - ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์และผู้ที่มีไข้
คำเตือน	ควรระวังการกินร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่มและยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด
ข้อควรระวัง	ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้
ข้อมูลเพิ่มเติม	ในสูตรตำรับนี้เดิมมีตัวยา “ไคร้เครือ” แต่ได้ตัดออกจากสูตรตำรับเนื่องจากมีข้อมูลงานวิจัยบ่งชี้ว่า ไคร้เครือที่ใช้และจำหน่ายกันในท้องตลาด เป็นพืชในสกุล <i>Aristolochia</i> ซึ่งพืชในสกุลนี้มีรายงานว่า เป็นพิษต่อไต และเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๕ องค์การอนามัยโลกได้ประกาศให้พืชสกุล <i>Aristolochia</i> เป็นสารก่อมะเร็งในมนุษย์ [๓]

เอกสารอ้างอิง

๑. พิศณุประสาทรเวช, พระยา. เวชศึกษา แพทย์ศาสตร์สังเขป เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยสะพานยศเส; ร.ศ. ๑๒๗. หน้า ๘๔.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒๐) พ.ศ. ๒๕๖๑. (๒๕๖๒, ๒๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๖ ตอนพิเศษ ๒๐ ง. หน้า ๑-๒.
๓. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๒๘๕).
๔. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ พ.ศ.๒๕๕๖. (๒๕๕๖, ๑๔ กุมภาพันธ์). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๐ ตอนพิเศษ ๒๑ ง. หน้า ๓๙.

ยาริดสีดวงทางเดินปัสสาวะ

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“๑ ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะหตุโรค อันชื่อว่าอัคนีโชต กล่าวคือโรคริดสีดวง อันบังเกิดในทางปัสสาวะนั้นเป็นคำรบ ๑๑ มีอาการกระทำให้ปัสสาวะนั้นเป็นโลหิตสด ๆ ไหลออกมาตามช่องปัสสาวะ บางทีให้น้ำปัสสาวะเหลืองดูจนน้ำขมื่น บางทีให้น้ำปัสสาวะออกมาเป็นบุฟโพเจือ ให้แสบร้อนเป็นกำลัง ๆ

ขนานหนึ่ง เอาแก่นขี้เหล็ก รากโคกกระสุน แก่นสน เถาวัลย์เปรียง ชิงแห้ง ข่า ไพล ดีปลี พริกไทย เปลือก กันเกรา เทียนขาว โกฐน้ำเต้า โกฐพุงปลา โกฐกระดุก เบี้ยผู้เฒ่า เอาเสมอภาค ทำเป็นจุมบดละลายน้ำร้อน แทรกการบูรกินหนัก ๑ สลึง แก้วริดสีดวง อันบังเกิดในทางปัสสาวะนั้นหายดีนัก ๆ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๕ ชนิด รวมปริมาณ ๑๕ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กันเกรา	๑ ส่วน
โกฐกระดุก	๑ ส่วน
โกฐน้ำเต้า	๑ ส่วน
โกฐพุงปลา	๑ ส่วน
ข่า	๑ ส่วน
ชิงแห้ง	๑ ส่วน
ขี้เหล็ก	๑ ส่วน
โคกกระสุน (ราก)	๑ ส่วน
ดีปลี	๑ ส่วน
เถาวัลย์เปรียง	๑ ส่วน
เทียนขาว	๑ ส่วน
เบี้ยผู้	๑ ส่วน
พริกไทย	๑ ส่วน
ไพล	๑ ส่วน
สน	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้วริดสีดวงทางเดินปัสสาวะ ซึ่งทำให้มีอาการปัสสาวะขัด ปัสสาวะเป็นเลือดหรือเป็นหนอง

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑-๒ ช้อนชา ละลายน้ำร้อนแทรกการบูรกินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหารเช้า กลางวัน และเย็น

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตำรายาสมุนไพรตำราต้องนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๖)
- ตำรายาเบี่ยผู้ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๑)

เอกสารอ้างอิง

๑. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๑๘.

ยาริดสีดวงมหากาฬ

ชื่ออื่น

ยาริดสีดวงมหาพาล [๑]

ที่มาของตำรับยา

สูตรตำรับที่ใกล้เคียงตำรับนี้ พบในเวชศึกษา แพทย์ศาสตร์สังเขป เล่ม ๑ [๑]

“ยาริดสีดวงมหาพาล เอาเทียนทั้ง ๕ โกรฐสอ ๑ โกรฐกั๊กกรา ๑ โกรฐจุลาลำพา ๑ โกรฐก้านพร้าว ๑ โกรฐพุงปลา ๑ ลูกจันทน์ ๑ ดอกจันทน์ ๑ ตรีภูก ๑ สาค้าน ๑ มดยอบ ๑ สนเทศ ๑ สมุลแว้ง ๑ อบเชย ๑ ขอบชะนาง ทั้ง ๒ เอาสิ่งละ ๑ บาท ซาตก่อน ๑ เพื่ออง แต่ซาตนั้นใส่กระเบื้องตั้งไฟให้ร้อน เอาน้ำมะกรูดบีบใส่ลงชั่วให้แห้ง ๓ หน จนซาตกรอบแล้ว จึงประสมกับยาทั้งปวงตำเป็นผงบดแทรกเกลือพิมเสน ปั้นเม็ดเท่าพริกไทยกิน ๓ เม็ด น้ำสุราเป็นยากระสาย แก้อาการปวดโรคริดสีดวงเรื้อรังฝีเปื่อยพังทั้งตัว คุชราตอุปทม ใส่ตัวนใส่ลาม แก้มตุ๊กจืด แลริดสีดวงในทวารหนักเบาเกินหาย ใช้มามากแล้วคืนักแล”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๒๒ ชนิด รวมปริมาณ ๑๑๐ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
โกรฐกั๊กกรา	๕ กรัม
โกรฐก้านพร้าว	๕ กรัม
โกรฐจุลาลำพา	๕ กรัม
โกรฐพุงปลา	๕ กรัม
โกรฐสอ	๕ กรัม
ขอบชะนางขาว (รากและต้น)	๕ กรัม
ขอบชะนางแดง (รากและต้น)	๕ กรัม
ชิง	๕ กรัม
ดอกจันทน์	๕ กรัม
ดีปลี	๕ กรัม
เทียนขาว	๕ กรัม
เทียนข้าวเปลือก	๕ กรัม

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
เทียนดำ	๕ กรัม
เทียนแดง	๕ กรัม
เทียนตาตั๊กแตน	๕ กรัม
พริกไทยล่อน	๕ กรัม
มดยอบ	๕ กรัม
ลูกจันทน์	๕ กรัม
สนเทศ	๕ กรัม
สมุลแว้ง	๕ กรัม
สะค้าน	๕ กรัม
อบเชยเทศ	๕ กรัม

สรรพคุณ	บรรเทาอาการริดสีดวงทวารหนัก [๒]
รูปแบบยา	ยาแคปซูล (ดูภาคผนวก ๓.๓), ยาเม็ด (ดูภาคผนวก ๓.๔.๒), ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)
ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๐.๘-๑ กรัม กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น [๒]
คำเตือน	<ul style="list-style-type: none"> - ควรระวังการใช้ยาในหญิงตั้งครรภ์และหญิงให้นมบุตร [๒] - ควรระวังการกินร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่มและยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด
ข้อมูลเพิ่มเติม	<ul style="list-style-type: none"> - สูตรตำรับในบัญชียาหลักแห่งชาติได้ตัดตัวยา “ชาด” ออก เนื่องจากเป็นโลหะหนัก เดิมในสูตรตำรับมีชาดประมาณ ๑.๘๗๕ กรัม ในยาทั้งหมด ๑๑๑.๘๗๕ กรัม (โดยประมาณ) ขนาดของชาดก่อนที่ได้รับในมือหนึ่งประมาณ ๔.๕ มิลลิกรัม (เมื่อเทียบจากยา ๓ เม็ด ขนาดเท่าเม็ดพริกไทย) ซึ่งไม่เกินปริมาณที่สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยानุญาตให้ใช้ คือ สำหรับกินในมือหนึ่งรวมกันไม่เกิน ๓๐ มิลลิกรัม โดยในทางการแพทย์แผนไทย ชาดถือเป็นตัวยาสำคัญที่ใช้แก้โลหิตและน้ำเหลืองเสีย และในสถานพยาบาลบางแห่งยังคงใช้สูตรตำรับที่มีชาดอยู่ - ตัวยามดยอบต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๒)

เอกสารอ้างอิง

๑. พิศณุประสาทรเวช, พระยา. เวชศึกษา แพทย์ศาสตร์สังเขป เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยสะพานยศเส; ร.ศ. ๑๒๗. หน้า ๘๒.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒๐) พ.ศ. ๒๕๖๑. (๒๕๖๒, ๒๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๖ ตอนพิเศษ ๒๐ ง. หน้า ๑-๒.
๓. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๒๙๓).

ยาอุลม

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“๑ ยาอุลม ให้เอา ชิงงอคุลี ๑ ดีปลี ๗ บดละเอียดลายน้ำส้มช่ากินเท่าลูกพุทราผายลมดีนัก
อย่าสนเท่ห์เลย”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๒ ชนิด ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ชิง	๑ องคุลี
ดีปลี	๗ ผล

สรรพคุณ ขับผายลม แก้อาการท้องอืดท้องเฟ้อ

รูปแบบยา ยาสด (ดูภาคผนวก ๓.๑๐)

ขนาดและวิธีการใช้ ละลายน้ำส้มช่ากินให้หมดในครั้งเดียวเมื่อมีอาการ

ข้อห้ามใช้ ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ หญิงให้นมบุตร ผู้ที่มีไข้ และเด็กอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี

คำเตือน ระวังการใช้ในผู้ป่วยโรคกระเพาะอาหารอักเสบและความดันโลหิตสูง

ข้อมูลเพิ่มเติม ตัวยาในตำรับนี้ต้องใช้ตัวยาสด

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๒๕. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๕๕๕. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๓.

ยาเลือดงาม

ที่มาของตำรับยา

สูตรตำรับนี้มีที่มาจากเภสัชตำรับโรงพยาบาล โรงพยาบาลกุดชุม จังหัดยโสธร เสนอเข้าสู่รายการบัญชียาหลักแห่งชาติ เป็นตำรับที่ตั้งขึ้นตามองค์ความรู้การแพทย์แผนไทย [๑]

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๒๒ ชนิด รวมปริมาณ ๑๐๒ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระชาย	๕ กรัม
กระเทียม	๕ กรัม
กะทือ	๕ กรัม
กะเพรา	๕ กรัม
กานพลู	๕ กรัม
โกฐจุฬาลัมพา	๕ กรัม
ขิงแห้ง	๕ กรัม
เจตมูลเพลิงแดง	๕ กรัม
ชะพลู (ทั้งต้น)	๕ กรัม
ชะเอมเทศ	๕ กรัม
ดีปลี	๕ กรัม
ตะไคร้	๕ กรัม
พริกไทยอ่อน	๕ กรัม
เพกา	๕ กรัม
ไพล	๕ กรัม
มะกรูด	๕ กรัม
มะนาว (ใบ)	๕ กรัม
เร่วหอม	๕ กรัม
ลูกจันทน์	๕ กรัม
สระระแห่น	๕ กรัม
การบูร	๑ กรัม
พิมเสน	๑ กรัม

สรรพคุณ

บรรเทาอาการปวดประจำเดือน ช่วยให้ประจำเดือนมาเป็นปกติ แก้มดลูกติด

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒), ยาแคปซูล (ดูภาคผนวก ๓.๓)

ขนาดและวิธีการใช้

ยาผง

ครั้งละ ๑-๒ กรัม ละลายน้ำสุกกินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน และเย็น

ยาแคปซูล
ครั้งละ ๑-๒ กรัม กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น
ข้อห้ามใช้ ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ และผู้ที่มิใช่
ข้อควรระวัง ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติ
ของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบวมและเกิดพิษได้

เอกสารอ้างอิง

๑. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๒๙๖).

ยาวาตาจิร

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเถร [๑, ๒]

“๑ ยาชื่อวาตาจิร แก้อาการณะลมต่างๆ พริกไทย ๒ บาท ชิง ๒ บาท ดีปลี ๒ บาท สะค้าน ๒ บาท
กระเทียมสด ๒ บาท ว่านน้ำ ๒ บาท เปราะหอม ๒ บาท ใบหนาด ๒ บาท ผิวมะกรูด ๒ บาท การบูร ๒ บาท
ผิวมะตูมอ่อนเท่ายาทั้งหลาย ๕ ตำลึง ทำเป็นจุน้ำกระสายอันควรแกโรค ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๑๑ ชนิด รวมปริมาณ ๖๐๐ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
มะตูม (ผิวเปลือกผล)	๓๐๐ กรัม
กระเทียม	๓๐ กรัม
การบูร	๓๐ กรัม
ชิง	๓๐ กรัม
ดีปลี	๓๐ กรัม
เปราะหอม	๓๐ กรัม
พริกไทย	๓๐ กรัม
มะกรูด	๓๐ กรัม
ว่านน้ำ	๓๐ กรัม
สะค้าน	๓๐ กรัม
หนาด	๓๐ กรัม

สรรพคุณ

แก้ลม

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑ กรัม ละลายน้ำดื่มสุกกินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ หญิงให้นมบุตร ผู้ที่มีไข้ และเด็กอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี

ข้อควรระวัง

ไม่ควรใช้ติดต่อกันเป็นเวลานาน โดยเฉพาะในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต
เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบวมและเกิดพิษได้

ข้อมูลเพิ่มเติม

สมุนไพรรักษาตำรับนี้ มะตูม ใช้ผิวเปลือกผลสด และกระเทียม ใช้หัวสด

เอกสารอ้างอิง

1. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๓๓. หมวดเวชศาสตร์.
2. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๓.

ยาวาตาประสิทธิ์

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาพระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ [๑, ๒]

“ยาที่ ๕ ชื่อยาวาตาประสิทธิ์ ชื่อโสมน้ำผึ้งก็ชื่อ ให้เอาสะค้านบาท ๑ ดีปลีบาท ๑ ชิงแห้งบาท ๑ โกรฐสบบาท ๑ ชะเอมเทศบาท ๑ หญ้าตีนนกบาท ๑ กัญชาบาท ๑ หัวอุตพิศบาท ๑ หัวดองดึงบาท ๑ ยาดำ ๓ บาท มหาหิงคุ์ ๓ บาท แก่นแสมทะเล ๓ บาท โกรฐน้ำเต้า ๓ บาท โกรฐพุงปลา ๓ บาท ผักแพวแดง ๓ บาท ว่านน้ำ ๓ บาท เดิมเอาสิ่งละเสมอภาค พริกไทย หนักเท่ายา ๑๖ สิ่ง ใหม่นี้ให้เอาพริกไทยหนักเท่ายา ๑๖ สิ่ง”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๗ ชนิด รวมปริมาณ ๙๐๐ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
พริกไทย	๔๕๐ กรัม
โกรฐน้ำเต้า	๔๕ กรัม
โกรฐพุงปลา	๔๕ กรัม
ผักแพวแดง	๔๕ กรัม
มหาหิงคุ์	๔๕ กรัม
ยาดำ	๔๕ กรัม
ว่านน้ำ	๔๕ กรัม
แสมทะเล	๔๕ กรัม
กัญชา	๑๕ กรัม
โกรฐสบ	๑๕ กรัม
ชิงแห้ง	๑๕ กรัม
ชะเอมเทศ	๑๕ กรัม
ดองดึง	๑๕ กรัม
ดีปลี	๑๕ กรัม
สะค้าน	๑๕ กรัม
หญ้าตีนนก	๑๕ กรัม
อุตพิศ	๑๕ กรัม

สรรพคุณ	แก้ลม แก้โทสันทฆาต
รูปแบบยา	ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)
ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๐.๖-๑.๒ กรัม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น ตามกำลังธาตุหนักเบา
ข้อห้ามใช้	ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ ผู้ที่มีไข้ และเด็ก
คำเตือน	<ul style="list-style-type: none"> - ควรระวังการกินร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่มและยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด - ควรระวังการใช้ร่วมกับยาเฟนิโทอิน โพรพาโนลอล ทีโอฟิลลีน และไรแฟมพิซิน เนื่องจากตำรับนี้มีพริกไทยในปริมาณสูง
ข้อมูลเพิ่มเติม	<ul style="list-style-type: none"> - ตำรับยานี้มีกัญชาเป็นส่วนประกอบ จัดเป็นยาเสพติดให้โทษประเภท ๕ ตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. ๒๕๒๒ และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม การใช้ยาเสพติดให้โทษตำรับนี้ต้องอยู่ภายใต้การปรุงและสั่งจ่ายโดยผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์แผนไทยตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในประกาศกระทรวงสาธารณสุข - ตำรายาโกฐน้ำเต้าต้องนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๖) - ตำรายาหาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓) - ตำรายาคำต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๗) - ตำยากัญชาต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔) - ตำยาตองดึงต้องนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๓) - ตำยาอุตพิตต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๕๐)

เอกสารอ้างอิง

๑. หลวงแผ่นะทีเพิ่ม, รองอำมาตย์เอก. ตำรายาพระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์. พระนคร : โรงพิมพ์ศรีหงส์; ๒๔๗๑.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.

ยาวาโยสมุฏฐาน

ที่มาของตำรับยา

อายุรเวทศึกษา [๑, ๒]

“เอาลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระจวาน กานพลู สิ่งละ ๑ ส่วน เทียนทั้งเจ็ด บอระเพ็ด ลูกกระดอม ลูกมะตูมอ่อน พริกอ่อน เบนจกุล สิ่งละ ๒ ส่วน เทพทาโร ข่าต้น สิ่งละ ๔ ส่วน การบูร ๕ ส่วน ครีฟลา ตามพิกัด ทำเป็นจุน ระคนด้วยเกลือสินเธาว์ บดละลายน้ำขิงน้ำร้อนน้ำส้มชาก็ได้ กินแก้สมุฏฐานวาโยต่าง ๆ ให้ท้องขึ้น ท้องพอง ให้จุกเสียดแน่นในอก ให้เมื่อยให้ขบ ให้อาเจียน บริโภคอาหารมิได้ นอนมิหลับ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๒๗ ชนิด รวมปริมาณ ๕๖ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
การบูร	๕ ส่วน
ข่าต้น	๔ ส่วน
เทพทาโร	๔ ส่วน
กระดอม	๒ ส่วน
ขิงแห้ง	๒ ส่วน
เจตมูลเพลิงแดง	๒ ส่วน
ชะพลู	๒ ส่วน
ดีปลี	๒ ส่วน
เทียนขาว	๒ ส่วน
เทียนข้าวเปลือก	๒ ส่วน
เทียนดำ	๒ ส่วน
เทียนแดง	๒ ส่วน
เทียนตาตั๊กแตน	๒ ส่วน
เทียนเยาวพาลี	๒ ส่วน
เทียนสัตตบุษย์	๒ ส่วน
บอระเพ็ด	๒ ส่วน
พริกอ่อน	๒ ส่วน
มะขามป้อม	๒ ส่วน
มะตูม	๒ ส่วน
สมอไทย	๒ ส่วน
สมอพิเภก	๒ ส่วน
สะค้าน	๒ ส่วน
กระจวาน	๑ ส่วน
กานพลู	๑ ส่วน
เกลือสินเธาว์	๑ ส่วน
ดอกจันทน์	๑ ส่วน
ลูกจันทน์	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้ลมจุกเสียด คลื่นไส้อาเจียน

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑-๒ กรัม ละลายน้ำขิง น้ำส้มซ่า หรือน้ำต้มสุก กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร
เช้าและเย็น

เอกสารอ้างอิง

1. นิเทศสุขกิจ, ชุน (ถมรัตน์ พุ่มชูศรี). อายุรเวชศึกษา เล่ม ๒. กรุงเทพฯ ฯ : พร้อมจักรการพิมพ์; ๒๕๑๖.
2. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๘) พ.ศ. ๒๕๖๑. (๒๕๖๑, ๒๙ มิถุนายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๕ ตอนพิเศษ ๑๕๒ ง. หน้า ๑-๒.

ยาวิรุณนาภี

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“พระตำราหลวง ยาวิรุณนาภี เอา เปลือกต้นกุ่มน้ำ ๑ กุ่มบก ๑ เปลือกต้นมะรุม ๑ เปลือกต้นทองหลาง ไบমন ๑ ว่านน้ำ ๑ กะทือ [๑] ไพล ๑ ข่า ๑ กระชาย ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ หัวเต่าเกียด ๑ แก่นขี้เหล็ก ๑ พริกไทย ๑ ขิง ๑ ดีปลี ๑ กระเทียม ๑ พริกเทศ ๑ ผิวมะกรูด ๑ กระวาน ๑ มหาหิงคุ์ ๑ ยาดำ ๑ ยาทั้งนี้ลึ่งละ ๓ ตำลึง หอยแครงเผา ๑ ตำลึง ๒ บาท ปูนขาว ๒ สลึง ทำผงไว้บดด้วยน้ำผึ้งกิน แก้ปัดคาดเถาดาน แก้ลมกล่อน แก้เลือดตีขึ้น แก้เลือดเน่าเลือดร้าย บดด้วยสุรากินวิเศษนัก ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๒๓ ชนิด รวมปริมาณ ๓,๘๗๗.๕ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระชาย	๑๘๐ กรัม
กระเทียม	๑๘๐ กรัม
กระวาน	๑๘๐ กรัม
กะทือ	๑๘๐ กรัม
กุ่มน้ำ	๑๘๐ กรัม
กุ่มบก	๑๘๐ กรัม
ขมิ้นอ้อย	๑๘๐ กรัม
ข่า	๑๘๐ กรัม
ขิง	๑๘๐ กรัม
ขี้เหล็ก	๑๘๐ กรัม
ดีปลี	๑๘๐ กรัม
เต่าเกียด	๑๘๐ กรัม
ทองหลางไบমন	๑๘๐ กรัม

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
พริกเทศ	๑๘๐ กรัม
พริกไทย	๑๘๐ กรัม
ไพล	๑๘๐ กรัม
มหาหิงค์	๑๘๐ กรัม
มะกรูด	๑๘๐ กรัม
มะรุม	๑๘๐ กรัม
ยาดำ	๑๘๐ กรัม
ว่านน้ำ	๑๘๐ กรัม
หอยแครง	๙๐ กรัม
ปูนขาว	๗.๕ กรัม

สรรพคุณ

แก้ปวดคางเถาตาน แก้ลมกล่อน แก้เลือดตีขึ้น แก้เลือดเน่าเลือดร้าย

รูปแบบยา

ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑ กรัม ละลายน้ำสุรา กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์และหญิงให้นมบุตร

คำเตือน

ควรระวังการใช้ในผู้ป่วยโรคกระเพาะอาหารอักเสบและความดันโลหิตสูง

ข้อมูลเพิ่มเติม

- โบราณใช้เปลือกหอยแครงเผา นำมาทำเป็นปูนขาว
- ตัวยามหาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)
- ตัวยายาดำต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๗)
- ตัวยาหอยแครงต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๔)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๓๑. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๓.

ยาวิสามยาใหญ่

ชื่ออื่น

ยาวิสามยาใหญ่ [๑, ๒]

ที่มาของตำรับยา

สูตรตำรับที่ใกล้เคียงตำรับนี้ พบในเวชศึกษา แพทย์ศาสตร์สังเขป เล่ม ๑ [๑, ๒]

“ยาวิสามยาใหญ่ ลูกผักชีลา ๑ บาท ลูกจันทน์ ๑ บาท ดอกจันทน์ ๑ บาท กระวาน ๑ กานพลู ๑ โกลฐทั้ง ๕
อบเชย ๑ สมุลแว้ง ๑ น้ำประสารทอง ๑ สมอเทศ ๑ สมอไทย ๑ รากใคร่ใคร่ ๑ ว่านน้ำ ๑ บรเพ็ด ๑ ชิงแห้ง ๑
พญารากขาว ๑ ยาเหล่านี้เอาหนักสิ่งละ ๑ สลึง ดีปลีเท่ายาทั้งหลาย แก้วจุกเสียดน้ำผึ้งน้ำร้อนปนกระสาย”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๙ ชนิด รวมปริมาณ ๑๐๘ กรัม ดังนี้ [๓]

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ดีปลี	๕๔ กรัม
ดอกจันทน์	๘ กรัม
ลูกจันทน์	๘ กรัม
ลูกชีลา	๘ กรัม
กระวาน	๒ กรัม
กานพลู	๒ กรัม
โกลฐเขมา	๒ กรัม
โกลฐจุฬาลัมพา	๒ กรัม
โกลฐเขียง	๒ กรัม
โกลฐสอ	๒ กรัม
โกลฐหัวบัว	๒ กรัม
ชิงแห้ง	๒ กรัม
บรเพ็ด	๒ กรัม
พญารากขาว	๒ กรัม
ว่านน้ำ	๒ กรัม
สมอเทศ (เนื้อผล)	๒ กรัม
สมอไทย (เนื้อผล)	๒ กรัม
สมุลแว้ง	๒ กรัม
อบเชย	๒ กรัม

สรรพคุณ

บรรเทาอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ จุกเสียด

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

ขนาดและวิธีการใช้

ละลายน้ำสุกหรือผสมน้ำผึ้งกินครั้งละ ๑ กรัม ทุก ๔ ชั่วโมง

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์และผู้ที่มีไข้

คำเตือน

- ควรระวังการกินร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่มและยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด
- ควรระวังการใช้ร่วมกับยาเฟนิโทอิน โพรพาลโนลอล ทีโอฟิลลีน และไรแฟมพิซิน เนื่องจากตำรับนี้มีตีปัสในปริมาณสูง

ข้อมูลเพิ่มเติม

สูตรตำรับยารักษาวิสัญญียาใหญ่ตามประกาศยาสามัญประจำบ้าน พ.ศ. ๒๕๓๗ มีตัวยาน้ำประสานทองสะตุ และ ไคร้เครือ เป็นส่วนประกอบ [๔] แต่ได้ตัดน้ำประสานทอง สะตุออกจากสูตรตำรับตามประกาศยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ พ.ศ. ๒๕๔๒ [๕] ส่วน “ไคร้เครือ” ตัดออกจากสูตรตำรับเนื่องจากมีข้อมูลงานวิจัยบ่งชี้ว่า ไคร้เครือที่ใช้และจำหน่ายกันในท้องตลาดเป็นพืชในสกุล *Aristolochia* ซึ่งพืชในสกุลนี้มีรายงานว่าเป็นพืชต่อไต และเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๕ องค์การอนามัยโลกได้ประกาศให้พืชสกุล *Aristolochia* เป็นสารก่อมะเร็งในมนุษย์ [๓]

เอกสารอ้างอิง

๑. พิศณุประสาทรเวช, พระยา. เวชศึกษา แพทย์ศาสตร์สังเขป เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยสะพานยศเส; ร.ศ. ๑๒๗. หน้า ๗๘.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒๐) พ.ศ. ๒๕๖๑. (๒๕๖๒, ๒๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๖ ตอนพิเศษ ๒๐ ง. หน้า ๑-๒.
๓. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๒๘๗).
๔. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ยาสามัญประจำบ้าน ฉบับที่ ๒ (๒๕๓๗, ๓ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๑๑ ตอนพิเศษ ๔๒ ง. หน้า ๘๕.
๕. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ (๒๕๔๒, ๒๔ สิงหาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๑๖ ตอนพิเศษ ๖๗ ง. หน้า ๓๘.

ยาคุชไสยาศน์

ที่มาของตำรับยา

คัมภีร์ธาตุนารายณ์ ฉบับโบราณ [๑, ๒]

“ยาคุชไสยาศน์ให้เอา การบูรส่วน ๑ ใบสเดา ๒ ส่วน สหฺสคุณเทศ ๓ ส่วน สมุลแว้ง ๔ ส่วน เทียนดำ ๕ ส่วน โกฐกระดูก ๖ ส่วน ลูกจันทน์ ๗ ส่วน ดอกบุนนาค ๘ ส่วน พริกไทย ๙ ส่วน ชิงแห้ง ๑๐ ส่วน ดีปลี ๑๑ ส่วน ใบกันทา ๑๒ ส่วน ทำเป็นจุนละลายน้ำผึ้ง เมื่อจะกินเคกด้วยสัฟฟิดิโย ๓ จบแล้วกินพอควร แก่สรรพโรคทั้งปวงหายสิ้น มีกำลังกินเข้าได้นอนเป็นสุขน้กแล ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๒ ชนิด รวมปริมาณ ๗๘ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กัญชา (ใบ)	๑๒ ส่วน
ดีปลี	๑๑ ส่วน
ชิงแห้ง	๑๐ ส่วน
พริกไทย	๙ ส่วน
บุนนาค	๘ ส่วน
ลูกจันทน์	๗ ส่วน
โกฐกระดูก	๖ ส่วน
เทียนดำ	๕ ส่วน
สมุลแว้ง	๔ ส่วน
หฺสคุณเทศ	๓ ส่วน
สเดา	๒ ส่วน
การบูร	๑ ส่วน

สรรพคุณ

ช่วยให้นอนหลับ ช่วยเจริญอาหาร

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒), ยาแคปซูล (ดูภาคผนวก ๓.๓)

ขนาดและวิธีการใช้

ยาผง ครั้งละ ๑-๒ กรัม ละลายน้ำผึ้งหรือน้ำต้มสุกกินวันละ ๑ ครั้ง ก่อนนอน

ยาแคปซูล ครั้งละ ๑-๒ กรัม ต้มกับน้ำต้มสุก วันละ ๑ ครั้ง ก่อนนอน

ข้อห้ามใช้

- ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ ผู้ที่มีไข้ และเด็ก
- ห้ามใช้ร่วมกับยาที่มีฤทธิ์กดระบบประสาทส่วนกลาง เช่น ยานอนหลับ และยาต้านการชัก รวมทั้งแอลกอฮอล์หรือสิ่งที่มีแอลกอฮอล์ผสมอยู่

คำเตือน

- ควรระวังการใช้ในผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูง โรคหัวใจ ผู้ป่วยโรคแผลเปื่อยเพปติก ผู้ป่วยโรคกระเพาะอาหารและกรดไหลย้อน เนื่องจากเป็นตำรับยาสรร้อน
- ควรระวังการกินร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่มและยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด
- ควรระวังการใช้ร่วมกับยาเพนิโทอิน โพรพานอลอล ทีโอฟิลลีน และไรแฟมพิซิน เนื่องจากตำรับนี้มีพริกไทยในปริมาณสูง

- ข้อควรระวัง**
- ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้
 - ยานี้อาจทำให้วงซีมได้ ควรหลีกเลี่ยงการขับชี่ยานพาหนะหรือทำงานเกี่ยวกับเครื่องจักรกล

- ข้อมูลเพิ่มเติม**
- ตำยากัญชาต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔)
 - ตำยาหัสศคุณเทศต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๖)

เอกสารอ้างอิง

๑. สำนักคัมภีร์กรมบัญชีการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ คัมภีร์ธาตุพระนารายณ์ ฉบับโบราณ (ตำราพระโอสถพระนารายณ์). พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๕.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.

ยาศุภมิตร

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“๑ ยาศุภมิตรกินให้มีลมแบ่ง ให้เอา ลูกผักชี ๒ สลึง ลูกจันทน์ ๒ สลึง ดอกจันทน์ ๒ สลึง กระวาน ๒ สลึง กานพลู ๒ สลึง เทียนดำ ๒ สลึง เทียนขาว ๒ สลึง เทียนแดง ๒ สลึง สารส้ม ๑ บาท สะตุตำผงกึ่งกับน้ำส้มซ่า น้ำร้อน น้ำตาลทราย หยदन้อยหนึ่งกิน กดลมลงล่างรักษาอุจจาระด้วย ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๙ ชนิด รวมปริมาณ ๗๕ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
สารส้ม	๑๕ กรัม
กระวาน	๗.๕ กรัม
กานพลู	๗.๕ กรัม
ดอกจันทน์	๗.๕ กรัม
เทียนขาว	๗.๕ กรัม
เทียนดำ	๗.๕ กรัม
เทียนแดง	๗.๕ กรัม
ลูกจันทน์	๗.๕ กรัม
ลูกผักชี	๗.๕ กรัม

สรรพคุณ กินให้มีลมแบ่ง

รูปแบบยา ยามง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

ขนาดและวิธีการใช้ ครั้งละ ๑-๒ หยดในน้ำร้อน ๑ แก้ว (๒๐๐ มิลลิลิตร) กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหารเช้าและเย็น ๑ สัปดาห์ก่อนกำหนดคลอด กรณีคลอดปกติ

ข้อมูลเพิ่มเติม

ตำรายาสมุนไพรต้องระมัดระวังการใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๐)

เอกสารอ้างอิง

- หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเถร”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๓๑. หมวดเวชศาสตร์.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑.

ยาสตรีหลังคลอด สูตร ๑

ที่มาของตำรับยา

สูตรตำรับนี้มีที่มาจากเภสัชตำรับโรงพยาบาล โรงพยาบาลกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ เสนอเข้าสู่รายการบัญชียาหลักแห่งชาติ เป็นตำรับที่ตั้งขึ้นตามองค์ความรู้การแพทย์แผนไทย [๑]

“แก่นแกล แขนขนุน ว่านชั้กมดลูก แขนฝางเสน เถาะสะค้ำน รากเจตมูลเพลิงแดง ดอกดีปลี โกลฐเชียง เถากำแพงเจ็ดชั้น หนักสิ่งละ ๑๐ กรัม พริกไทยล่อน รากข้าวปลู ดอกคำฝอย ดอกมะลิ ดอกพิกุล ดอกบุนนาค ดอกสารภี เกสรบัวหลวง หนักสิ่งละ ๕ กรัม”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๗ ชนิด รวมปริมาณ ๑๓๐ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กำแพงเจ็ดชั้น	๑๐ กรัม
แกล	๑๐ กรัม
โกลฐเชียง	๑๐ กรัม
ขนุน	๑๐ กรัม
เจตมูลเพลิงแดง	๑๐ กรัม
ดีปลี	๑๐ กรัม
ฝางเสน	๑๐ กรัม
ว่านชั้กมดลูก	๑๐ กรัม
สะค้ำน	๑๐ กรัม
คำฝอย	๕ กรัม
ชะพลู	๕ กรัม
บัวหลวง	๕ กรัม
บุนนาค	๕ กรัม
พริกไทยล่อน	๕ กรัม
พิกุล	๕ กรัม
มะลิ	๕ กรัม
สารภี	๕ กรัม

สรรพคุณ	ขับน้ำคาวปลา บำรุงเลือด ช่วยให้มีดลูกเข้าอู่เร็วในหญิงหลังคลอด
รูปแบบยา	ยาต้ม (ดูภาคผนวก ๓.๑.๑)
ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๒๕๐ มิลลิลิตร กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน และเย็น หรือดื่มแทนน้ำติดต่อกัน ๑ สัปดาห์ หรือจนกว่าน้ำคาวปลาจะหมด แต่ไม่ควรเกิน ๑๕ วัน ดื่มขณะยายังอุ่น ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา
ข้อห้ามใช้	ห้ามใช้ในหญิงตกเลือดหลังคลอด หญิงตั้งครรภ์ และผู้มีไข้
คำเตือน	- ควรระวังการกินร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่มและยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด - ควรระวังการใช้ในผู้ป่วยที่แพ้ละอองเกสรดอกไม้
ข้อมูลเพิ่มเติม	แพทย์แผนไทยดั้งเดิมใช้เป็นยาแทนการอยู่ไฟของหญิงหลังคลอด
เอกสารอ้างอิง	

๑. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๒๙๗).

ยาสตรีหลังคลอด สูตร ๒

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยากินเมื่อคลอดดลูก ๑ ยากินคลอดดลูกกินไปกว่าจะออกไฟ ท่านให้อา ไบทองกลางใบมน ๑ ใบโคนดินสอ ๑ ใบจำปา ๑ ใบไผ่ป่า เอาสิ่งละ ๑ สิ่ง พริกไทย ๑ บาท ชิง ๑ บาท ดีปลี ๑ บาท ตำผงละลายน้ำผึ้ง น้ำร้อนสุกก็ได้”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๗ ชนิด รวมปริมาณ ๖๐ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ชิง	๑๕ กรัม
ดีปลี	๑๕ กรัม
พริกไทย	๑๕ กรัม
คนทีสอ	๓.๗๕ กรัม
จำปา (ใบ)	๓.๗๕ กรัม
ทองกลางใบมน (ใบ)	๓.๗๕ กรัม
ไผ่ป่า	๓.๗๕ กรัม

สรรพคุณ	ขับน้ำคาวปลา ช่วยให้มีดลูกเข้าอู่
รูปแบบยา	ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)
ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๑ ช้อนชา ละลายน้ำผึ้งหรือน้ำต้มสุกกินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน และเย็น กินติดต่อกันไม่เกิน ๑ เดือน หลังคลอด

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตกเลือดหลังคลอด หญิงตั้งครรภ์ และผู้มีไข้

เอกสารอ้างอิง

- หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๗๓. หมวดเวชศาสตร์.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๐) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๒๕ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๔๑ ง. หน้า ๑-๔.

ยาสมิทกุมารน้อย

ชื่ออื่น

ยาสมิตทกุมาร

ที่มาของตำรับยา

- ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑ [๑, ๒]

“ยาชื่อสมิตทกุมารขนานนี้ ท่านให้อาแก่นสน ผลจันทร์ ดอกจันทร์ กระจวน การพลู อบเชย สมุลแว้ง จันทน์ชะมด กฤษณา กระลำภัก ชะลูด ขอนดอก ชมดเชียง หญ้าฝรั่ง ผลผักชีลา สักรณี เออลิงละ ๑ สลึง โทดทั้งเก้า ภูมิเสน อำพันทอง เออลิงละ ๒ สลึง เทียนทั้งห้า เออลิงละ ๑ บาท กายาน ๑ บาท ๑ สลึง รวมยา ๓๓ สิ่งนี้กระทำให้เป็นจุกน เอาน้ำดอกไม้เป็นกระสายบดปั้นแต่งไว้ แก้กัมมทรางจับหัวใจ แลทรางขึ้นตบ ขึ้นปอด แลขึ้นทรวงอก ให้ตมูกตกลีอด ให้เชื่อมมีนกำลังน้อยให้อิดโรยไปนัถ ถ้าจะแก้ระล่ำระสายละลายน้ำดอกไม้ น้ำจันทน์กิน ถ้าจะแก้รำกลละลายน้ำผลยอตมกิน ถ้าจะแก้หอบระหวยกำลังน้อยนัถ ละลายน้ำรากถั่วถมกิน ถ้าจะแก้คั้ง ละลายน้ำแก่นสนตมกิน ถ้าจะแก้กินขำมิได้ละลายน้ำชันทศกรกิน ถ้าจะแก้เชื่อมแก้มีน ละลายน้ำขอมตมกิน ถ้าจะแก้ลงละลายน้ำเปลือกมรุมตมกิน ยาขนานนี้ใช้ได้ทุกประการตมกิน ๆ”

- แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑ [๓, ๔]

“ยาชื่อสมิทกุมารน้อย ขนานนี้ท่านให้อาแก่นสน ๑ ผลจันทร์ ๑ ดอกจันทร์ ๑ กระจวน ๑ กานพลู ๑ อบเชย ๑ สมุลแว้ง ๑ จันทน์ชะมด ๑ กฤษณา ๑ กระลำภัก ๑ ชะลูด ๑ ขอนดอก ๑ ชมดเชียง ๑ หญ้าฝรั่ง ๑ ผลผักชีลา ๑ สักรณี ๑ เออลิงละ ๑ สลึง โทดทั้ง ๙ ภูมิเสน ๑ อำพันทอง ๑ เออลิงละ ๑ สลึง เทียนทั้ง ๕ เออลิงละ ๑ บาท กายาน ๕ สลึง รวมยา ๓๓ สิ่งนี้กระทำให้เป็นจุกน เอาน้ำดอกไม้เป็นกระสาย บดปั้นแต่งไว้แก้กัมมทรางจับหัวใจ แลทรางขึ้นตบขึ้นปอด แลขึ้นทรวงอกให้ตมูกตกลีอดให้เชื่อมมีนกำลังน้อยให้อิดโรยใช้น้ำกระสายตมกิน ถ้าจะแก้ระล่ำระสายละลายน้ำดอกไม้ น้ำจันทน์กิน ถ้าจะแก้รำกลละลายน้ำผลยอตมกิน ถ้าจะแก้หอบระหวยกำลังน้อยนัถ ละลายน้ำรากถั่วถมกิน ถ้าจะแก้คั้งละลายน้ำแก่นสนตมกิน ถ้าจะแก้กินขำมิได้ละลายน้ำชันทศกรกินถ้าจะแก้เชื่อมแก้มีนละลายน้ำขอมตมกิน ถ้าจะแก้ลงละลายน้ำเปลือกมรุมตมกิน ยาขนานนี้ใช้ได้ ทุกประการตมกิน ๆ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๓๓ ชนิด รวมปริมาณ ๒๓๖.๒๕ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กำยาน	๑๘.๗๕ กรัม
เทียนขาว	๑๕ กรัม
เทียนข้าวเปลือก	๑๕ กรัม
เทียนดำ	๑๕ กรัม
เทียนแดง	๑๕ กรัม
เทียนตาดักแตน	๑๕ กรัม
โกฐกระดุก	๗.๕ กรัม
โกฐก้านพร้าว	๗.๕ กรัม
โกฐเขมา	๗.๕ กรัม
โกฐจุฬาลัมพา	๗.๕ กรัม
โกฐชฎามังสี	๗.๕ กรัม
โกฐเชียง	๗.๕ กรัม
โกฐพุงปลา	๗.๕ กรัม
โกฐสอ	๗.๕ กรัม
โกฐหัวบัว	๗.๕ กรัม
พิมเสน	๗.๕ กรัม
อำพันทอง	๗.๕ กรัม
กระลำพัก	๓.๗๕ กรัม
กระวาน	๓.๗๕ กรัม
กฤษณา	๓.๗๕ กรัม
กานพลู	๓.๗๕ กรัม
ขอนดอก	๓.๗๕ กรัม
จันทน์ชะมด	๓.๗๕ กรัม
ชะมดเชียง	๓.๗๕ กรัม
ชะลูด	๓.๗๕ กรัม
ดอกจันทน์	๓.๗๕ กรัม
ลูกจันทน์	๓.๗๕ กรัม
ลูกชีลา	๓.๗๕ กรัม
สน	๓.๗๕ กรัม
สมุลแว้ง	๓.๗๕ กรัม
สังกรณี	๓.๗๕ กรัม
หญ้าฝรั่ง	๓.๗๕ กรัม
อบเชย	๓.๗๕ กรัม

สรรพคุณ

แก้ซาง แก้พิษซาง

รูปแบบยา

ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

เด็ก แรกเกิด-๖ เดือน ครั้งละ ๑๐๐ มิลลิกรัม
อายุ ๖ เดือน-๑ ปี ครั้งละ ๒๐๐ มิลลิกรัม
อายุ ๑-๓ ปี ครั้งละ ๓๐๐ มิลลิกรัม
อายุ ๓-๖ ปี ครั้งละ ๔๐๐ มิลลิกรัม

ละลายน้ำกระสายยาตามอาการกินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

กระสายยาที่ใช้

- แก้วระสาย ละลายน้ำดอกไม้มเทศหรือน้ำจันทน์แดง (ฝน)
- แก้วเจียน ละลายน้ำลูกยอต้ม
- แก้วหอบ ไม่มีแรง ละลายน้ำรากถั่วพุดต้ม
- แก้วคลั่ง ละลายน้ำแก่นสนต้ม
- แก้วกินข้าวไม่ได้ ละลายน้ำชันชโสกร
- แก้วเชื่อมมีน ละลายน้ำชะเอมต้ม
- แก้วท้องเสีย ละลายน้ำเปลือกมะรุ้มต้ม

คำเตือน

ไม่ควรใช้ในเด็กที่สงสัยว่าเป็นไข้เลือดออก เนื่องจากอาจบดบังอาการของไข้เลือดออก

ข้อควรระวัง

หากใช้ยาเป็นเวลาเกิน ๓ วัน แล้วอาการไม่ดีขึ้น ควรพบแพทย์

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน); ๒๕๔๒.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.

๓. พิศณุประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สุภาการจำรูญ ถนนอัษฎางค์; ร.ศ. ๑๒๘.

๔. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑.

ยาสหัสธารา

ที่มาของตำรับยา

สูตรตำรับที่ใกล้เคียงตำรับนี้ พบในคัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๒ [๑]

“ยาชื่อสหัสธารา แก้ม ๘๐ จำพวก แก้มเสมหะ ๒๐ จำพวก แก้มเข้าในเส้น ชื่อวาตะพรรค ๓๐ จำพวก แก้มเล่นในเนื้อ ๘ จำพวก แก้มเล่นตามสันหลัง ชื่อปราณยักษ์ ๒๐ จำพวก แก์โลหิตกำเดา ทำให้เป็นฝีในอก ๕ จำพวก ชื่ออุระวาต ให้สลักอกจุกเสียด เอามหาหิงค์ ๕ สลึง โกฐกำนพร้าว ๒ สลึง โกฐพุงปลา สลึงเพ็อง โกฐเขมา ๒ สลึงเพ็อง โกฐกั๊กกรา ๓ สลึง เทียนดำ ๓ สลึงเพ็อง เทียนขาว ๑ บาท เทียนสัตตบุษย์ ๑ บาทเพ็อง เทียนตาตักแตน ๕ สลึง เทียนแดง ๕ สลึงเพ็อง ลูกจันทน์ ๖ สลึง ดอกจันทน์ ๖ สลึงเพ็อง การะบูร ๗ สลึง หักคุณเทศ ๖ บาท รากทนต์ ๑๐ บาท รากจิงจ้อ ๑ บาท หวานน้ำ ๑๑ บาท ดีปลี ๑๒ บาท ลูกสมอไทย ๑๓ บาท รากเจตมูลเพลิง ๒๘ บาท พริกไทย ๓๐ บาท บดเป็นผง แก้มจุกเสียด ละลายน้ำลูกสมอไทยต้มกิน แก้มตัวเย็น ละลายเข้าต้มกิน แก้มน้ำลายเหนียว ละลายน้ำมะงั่วกิน แก้มนอนไม่หลับ ละลายน้ำอ้อยแดงกิน แก้มสัตรีร้อนสัตรีหนาว ละลายน้ำเปลือกมะรุ้มต้มกิน แก้มรากเป็นเลือดหรือแก้มบิด ละลายน้ำตาลหม้อกิน แก้มท้องรุ่งพุงมาร ละลายน้ำรากจิงจ้อต้มกิน แก้มบวม ๕ ประการ ละลายน้ำร้อนกิน แก้มลมจุกขึ้นไปถึงต้นลิ้น ละลายน้ำผึ้งหรือน้ำส้มสุกกินแก้มลมตายไปภาคหนึ่ง ละลายน้ำนมโคกิน แก้มลมเป็นอ่างลื่นขัดพุดไม่ขัด ละลายน้ำมันเนยกิน แก้มไข้ป่าวัน ๒ วันจับ ๓ วันจับ ละลายน้ำมะนาวกิน เมื่อหญิงคลอดลูกจะให้ขับเลือด ละลายน้ำมะงั่วกิน สะเดาะลูกตายในท้อง ละลายน้ำมันงากิน แก้มฝีภายใน ละลายน้ำผักเป็ดต้มกิน”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๒๑ ชนิด รวมปริมาณ ๑,๐๐๐ กรัม ดังนี้ [๒]

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
พริกไทยล่อน	๒๔๐ กรัม
เจตมูลเพลิงแดง	๒๒๔ กรัม
สมอไทย (เนื้อผล)	๑๐๔ กรัม
ดีปลี	๙๖ กรัม
วานน้ำ	๘๘ กรัม
ทนต์	๘๐ กรัม
หักคุณเทศ	๔๘ กรัม
การบูร	๑๔ กรัม
ดอกจันทน์	๑๓ กรัม
ลูกจันทน์	๑๒ กรัม
เทียนแดง	๑๑ กรัม
เทียนตาตักแตน	๑๐ กรัม
มหาหิงค์	๑๐ กรัม
เทียนสัตตบุษย์	๙ กรัม
จิงจ้อ	๘ กรัม
เทียนขาว	๘ กรัม
เทียนดำ	๗ กรัม

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
โกฐกั๊กกรา	๖ กรัม
โกฐเขมา	๕ กรัม
โกฐก้านพร้าว	๔ กรัม
โกฐพุงปลา	๓ กรัม

สรรพคุณ	ขับลมในเส้น แก่โรคลมกองหยาบ
รูปแบบยา	ยาแคปซูล (ดูภาคผนวก ๓.๓), ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒), ยาเม็ด (ดูภาคผนวก ๓.๔.๒) ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)
ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๑-๑.๕ กรัม กินวันละ ๓ ครั้ง หลังอาหาร เข้า กลางวัน และเย็น
ข้อห้ามใช้	ห้ามใช้กับหญิงตั้งครรภ์และผู้ที่มีไข้
คำเตือน	<ul style="list-style-type: none"> - ควรระวังการใช้ยาในผู้ป่วยโรคความดันเลือดสูง โรคหัวใจ โรคแผลเปื่อยเพปติก และโรคกรดไหลย้อน เนื่องจากเป็นตำรับยาร้อน - ยานี้อาจทำให้เกิดอาการร้อนท้อง แสบท้อง คลื่นไส้ คอแห้ง เป็นผื่นคัน - ควรระวังการใช้ร่วมกับยาเพนิโทอิน โพรพานอลอล ทีโอฟิลลีน และไรแฟมพิซิน เนื่องจากตำรับนี้มีพริกไทยในปริมาณสูง
ข้อควรระวัง	ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้
ข้อมูลเพิ่มเติม	<ul style="list-style-type: none"> - จากการศึกษาทางคลินิกแบบ randomized double-blind controlled trial เพื่อประเมินประสิทธิผลของยาแคปซูลสกัดสารสกัดจากยาเม็ดโคโลฟีแนคในการรักษาอาการปวดกล้ามเนื้อ พบว่าการกินยาแคปซูลสกัดสารขนาดวันละ ๑,๒๐๐ มิลลิกรัม นาน ๗ วัน สามารถลดอาการปวดกล้ามเนื้อขาหรือต้นคอได้ไม่แตกต่างจากการใช้ยาเม็ดโคโลฟีแนคขนาดวันละ ๗๕ มิลลิกรัม [๓] - จากการศึกษาทางคลินิกแบบ randomized double-blind controlled trial เพื่อประเมินประสิทธิผลและความปลอดภัยของยาสกัดสาร (๓,๐๐๐ มิลลิกรัมต่อวัน) เปรียบเทียบกับยาโคโลฟีแนค (๗๕ มิลลิกรัมต่อวัน) ในผู้ป่วยข้อเข่าอักเสบ (Knee osteoarthritis) พบว่าประสิทธิผลของการรักษาด้วยยาสกัดสารและยาโคโลฟีแนคไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งในวันที่ ๑๔ และ ๒๘ ของการรักษา รวมทั้งการเกิดอาการข้างเคียงที่ไม่แตกต่างกันด้วย [๔] - จากการศึกษาทางคลินิกแบบ randomized single-blind controlled trial เพื่อประเมินประสิทธิผลและความปลอดภัยของยาสกัดสาร [๔,๐๕๐ มิลลิกรัมต่อวัน (๑,๓๕๐ มิลลิกรัม วันละ ๓ ครั้ง)] เปรียบเทียบกับยาไอบูโพรเฟน [๑,๒๐๐ มิลลิกรัมต่อวัน (๔๐๐ มิลลิกรัม วันละ ๓ ครั้ง)] ในผู้ป่วยปวดหลังเฉียบพลัน (acute low back pain) พบว่าประสิทธิผลของการรักษาด้วยยาสกัดสารและยาไอบูโพรเฟนไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งวันที่ ๗ ของการรักษา รวมทั้งการเกิดอาการข้างเคียงที่ไม่แตกต่างกันด้วย [๕] - ตัวยาสกัดควรทดสอบก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๖) - ตัวยามหาหิงคุ์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)

เอกสารอ้างอิง

1. โสภิตบรรณลักษณ์, ชุน (อำพัน กิตติขจร). คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อุตสาหกรรมการพิมพ์; ๒๕๐๔. หน้า ๒๗๙.
2. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๓๑๓).
3. ปรีชา หนูทิม, วารณี บุญช่วยเหลือ, ญัญญู คำผล. การเปรียบเทียบประสิทธิผลของยาแคปซูล สหสธารากับยาเม็ดไดโคลฟีแนค ในการรักษาอาการปวดกล้ามเนื้อ. วารสารการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ๒๕๕๖;๑๑(๑):๕๔-๖๕.
4. Pinsornsak P, Kanokkangsadal P, Itharat A. The clinical efficacy and safety of the sahaslara remedy versus diclofenac in the treatment of osteoarthritis of the knee: a double-blind, randomized, and controlled trial. Evid Based Complement Alternat Med. ๒๐๑๕;๒๐๑๕:๑๐๓๐๔๖. doi: ๑๐.๑๑๕๕/๒๐๑๕/๑๐๓๐๔๖.
5. Verayachankul T, Chatsiricharoenkul S, Harnphadungkit K, Jutasompakorn P, Tantiwongse J, Piwtong M, et al. Single-blind randomized controlled trial of poly-herbal formula Sahatsatara for acute low back pain: a pilot study. Siriraj Med J. ๒๐๑๖;๖๘:๓๐-๖.

ยาสำหรับเด็ก

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาเด็ก ท่านให้อาไปสันพร้าวอม ๑ ตำลึง ข่าตาแดง ๓ สลึง ขมิ้นอ้อย ๑ บาท การบูร ๑ สลึง พิมเสน ๑ เพื่อ เมื่อจะบด บดด้วยน้ำข้าวข้าวปั้นแห้งไว้ ถ้าเด็กลงท้องผ่นด้วยลูกเบญจกานี ถ้าท้องขึ้นผ่นกับสุราทาท้อง ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๕ ชนิด รวมปริมาณ ๙๑.๘๗๕ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
สันพร้าวอม	๖๐ กรัม
ขมิ้นอ้อย	๑๕ กรัม
ข่าตาแดง	๑๑.๒๕ กรัม
การบูร	๓.๗๕ กรัม
พิมเสน	๑.๘๗๕ กรัม

สรรพคุณ

แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ ท้องเสียในเด็ก

รูปแบบยา

ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

วิธีปรุงยา

บดเป็นผงละเอียด ผสมกับน้ำข้าวข้าว บดยาจนเหนียว แล้วทำเป็นแท่ง และทำให้แห้ง

ขนาดและวิธีการใช้

แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ ฝนยาละลายสุรา ทาบาง ๆ รอบสะดือเด็กเมื่อมีอาการ
ห้ามทาบริเวณผิวหนังที่มีบาดแผลหรือแผลเปิด

แก้ท้องเสีย

เด็ก อายุ ๑ ปี-๕ ปี ครั้งละ ๒๐๐-๓๐๐ มิลลิกรัม

อายุ ๕ ปี ขึ้นไป ครั้งละ ๓๐๐ มิลลิกรัม

ฝนลูกเบญจกานีละลายยา กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน และเย็น

คำเตือน

ควรระวังในเด็กที่มีไข้สูงและถ่ายเหลวรุนแรง

ข้อควรระวัง

ไม่ควรกินติดต่อกันเกิน ๓ วัน

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย.
เลขที่ ๒๓๙. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับ
ยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ
๑๓๙ ง. หน้า ๑-๓.

ยาสิทธิจิร

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“๑ จะกล่าวด้วยตำรายาคือวิเศษสรรพคุณสำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวลไว้ให้แก่สรรพโรค ทั้งปวงต่าง ๆ สืบกันมา ๆ ในที่นี้จะว่าแต่วิเศษสรรพคุณ คือคณะสรรพยาซึ่งจะแก้โรคสมมุติว่าหฤศโรคคือ สรรพโรคสัตว์นั้นโดยนัยดังนี้ ๆ

ยาชื่อสิทธิจิร เอาโกฐสอ โกฐเขมา โกฐหัวบัว เทียนดำ เทียนขาว ผลจันทน์ กระวาน กานพลู ขิงแห้ง ดีปลี สมอไทย สมอเทศ สมอพิเภก มะขามป้อม ผลพิลังกาสา แก่นแสมทั้งสอง รากส้มกุ้ง สะค้าน สิ่งละส่วน กัญชา ๒ ส่วน หอยขมเผา เบี้ยจั่นเผา สิ่งละ ๕ ส่วน พริกไทย ๓๔ ส่วน ทำเป็นจุ่มบดด้วยน้ำผึ้งให้กินหนัก ๑ สลึง แก้วรัตสีดวง หืด ไอ มองคร่อ หายคืนัก ๆ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๒๓ ชนิด รวมปริมาณ ๖๕ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
พริกไทย	๓๔ ส่วน
เบี้ยจั่น	๕ ส่วน
หอยขม	๕ ส่วน
กัญชา	๒ ส่วน
กระวาน	๑ ส่วน
กานพลู	๑ ส่วน
โกฐเขมา	๑ ส่วน
โกฐสอ	๑ ส่วน
โกฐหัวบัว	๑ ส่วน
ขิงแห้ง	๑ ส่วน
ดีปลี	๑ ส่วน
เทียนขาว	๑ ส่วน
เทียนดำ	๑ ส่วน
พิลังกาสา	๑ ส่วน
มะขามป้อม	๑ ส่วน
ลูกจันทน์	๑ ส่วน
ส้มกุ้ง	๑ ส่วน
สมอเทศ	๑ ส่วน
สมอไทย	๑ ส่วน
สมอพิเภก	๑ ส่วน
สะค้าน	๑ ส่วน
แสมทะเล	๑ ส่วน
แสมสาร	๑ ส่วน

สรรพคุณ	แก้ริดสีดวงทางเดินหายใจ ซึ่งทำให้มีอาการหืด ไอ มองคร่อม
รูปแบบยา	ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)
ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๑-๑.๕ กรัม กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน และเย็น
ข้อมูลเพิ่มเติม	<ul style="list-style-type: none"> - ตำรับยานี้มีกัญชาเป็นส่วนประกอบ จัดเป็นยาเสพติดให้โทษประเภท ๕ ตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. ๒๕๒๒ และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม การใช้ยาเสพติดให้โทษตำรับนี้ต้องอยู่ภายใต้การปรุงและสั่งจ่ายโดยผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์แผนไทยตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในประกาศกระทรวงสาธารณสุข - ตำยากัญชาต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔) - ตำยาเบียร์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๐) - ตำยาหอยขมต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๓)

เอกสารอ้างอิง

๑. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาสูมกระหม่อมเด็ก สูตร ๑

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาสูมกระหม่อมถอนพิษขาง เอาใบสมี่ ๑ ใบพุทรา ๑ ดินหาร่า ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ ดินประสิวขาว ๑ บดให้ละเอียดพอกกระหม่อมคูดพิษขางหายแลฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๕ ชนิด รวมปริมาณ ๕ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ขมิ้นอ้อย	๑ ส่วน
ดินประสิวขาว	๑ ส่วน
ดินหาร่า	๑ ส่วน
พุทรา (ใบ)	๑ ส่วน
สมี่	๑ ส่วน

สรรพคุณ	ถอนพิษขาง บรรเทาอาการไข้ ตัวร้อน
รูปแบบยา	ยาพอก (ดูภาคผนวก ๓.๗)
ขนาดและวิธีการใช้	ละลายน้ำต้มสุกที่เย็นแล้ว พอกบริเวณกระหม่อมจนกว่าไข้จะลดลง (ขนาดยาที่ใช้ขึ้นอยู่กับขนาดกระหม่อมเด็ก) ระวังอย่าให้ยาเข้าตา เป็นยาใช้ภายนอก ห้ามกิน
ข้อห้ามใช้	ห้ามใช้ในเด็กที่มีพัฒนาการของกะโหลกศีรษะผิดปกติ หรือมีบาดแผลที่บริเวณศีรษะ เช่น เป็นชันนะตุ หัวดกแค้
ข้อมูลเพิ่มเติม	ตัวยาดินประสิวต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๔)
เอกสารอ้างอิง	

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๗๓. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๐) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๒๕ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๔๑ ง. หน้า ๑-๔.

ยาสุมกระหม่อมเด็ก สูตร ๒

ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาสุมกระหม่อมถอนพิษขาง ถ้ามิฟังเอา เปลือกทองหลางน้ำ ๑ รากพุทรา ๑ เปลือกสนุ่นน้ำ ๑ ตำลึงตัวผู้ ๑ ฟักข้าว ๑ ลูกประคำดีควาย ๓ ลูก ต้มแล้วจึงเอาประคำดีควายลูก ๑ ขยำลงที่น้ำต้มให้เป็นฟองแล้ว จึงช้อนฟองใส่กระหม่อมเด็ก ๓ วัน วันละลูกหายแล ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๖ ชนิด รวมปริมาณ ๕ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ตำลึงตัวผู้	๑ ส่วน
ทองหลางน้ำ	๑ ส่วน
พุทรา (ราก)	๑ ส่วน
ฟักข้าว	๑ ส่วน
สนุ่นน้ำ	๑ ส่วน
มะคำดีควาย	๔ ผล

*ไม่รวมน้ำหนักมะคำดีควาย

สรรพคุณ	ถอนพิษขาง บรรเทาอาการไข้ ตัวร้อน
รูปแบบยา	ยาพอก (ดูภาคผนวก ๓.๗)
วิธีปรุงยา	ตัวยาดำลึงตัวผู้ ทองหลางน้ำ มะคำดีควาย ๓ ผล พุทรา ฟักข้าว สนุ่นน้ำ นำมาต้มให้เดือดในน้ำ ๒๕๐ มิลลิลิตร นาน ๑๕ นาที แล้วพักให้เย็นลง แล้วจึงนำลูกมะคำดีควาย ๑ ผล ขยำลงไปเคล้าให้เข้ากัน แล้วช้อนฟองใส่แผ่นสำลีให้ชุ่ม

ขนาดและวิธีการใช้	พอกกระหม่อม นาน ๓๐ นาที หรือจนกว่าใช้ลดลง (ขนาดยาที่ใช้ขึ้นอยู่กับขนาดกระหม่อมเด็ก) ระวังอย่าให้ยาเข้าตา เป็นยาใช้ภายนอก ห้ามกิน
ข้อห้ามใช้	ห้ามใช้ในเด็กที่มีพัฒนาการของกะโหลกศีรษะผิดปกติ หรือมีบาดแผลที่บริเวณศีรษะ เช่น เป็นชันนะตุ หัวดกแต่
ข้อควรระวัง	ไม่ควรใช้ติดต่อกันเกิน ๓ วัน
ข้อมูลเพิ่มเติม	ตัวยามีคำเตือนว่าต้องสูมก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๖)
เอกสารอ้างอิง	

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๗๓. หมวดเวชศาสตร์.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๐) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๒๕ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๔๑ ง. หน้า ๑-๔.

ยาสุวรรณเกษรา

ที่มาของตำรับยา ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒ [๑, ๒]

“ถ้าจะแก้เอาโกฐสอ โกฐเขมา โกฐหัวบัว โกฐเชียง โกฐก้านพร้าว เทียนดำ เทียนแดง เทียนขาว เทียนยาวพาลี เทียนสัตตบุษย์ ดอกสัตตบุษย์ ดอกลินจง ดอกจกกลณี ดอกสัตตบรรณ ดอกนิลุล กฤษณา กระจ่ำพัก ชะลูด ขอนดอก จันทน์ทั้งสอง แก่นสน ลักชี เทพทาโร สมุลแว้ง อบเชย รากสามสิบ เอาเสมอภาคต้ม ๓ เอา ๑ ให้กินแก้สรรพไข้ในครรภ์รักษาหาย ยานี้ชื่อสุวรรณเกษรา ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๒๗ ชนิด รวมปริมาณ ๔๐๕ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระจ่ำพัก	๑๕ กรัม
กฤษณา	๑๕ กรัม
โกฐก้านพร้าว	๑๕ กรัม
โกฐเขมา	๑๕ กรัม
โกฐเชียง	๑๕ กรัม
โกฐสอ	๑๕ กรัม
โกฐหัวบัว	๑๕ กรัม
ขนดอก	๑๕ กรัม
จันทน์ขาว	๑๕ กรัม
จันทน์แดง	๑๕ กรัม
ชะลูด	๑๕ กรัม
เทพทาโร	๑๕ กรัม

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
เทียนขาว	๑๕ กรัม
เทียนดำ	๑๕ กรัม
เทียนแดง	๑๕ กรัม
เทียนเยาพาลี	๑๕ กรัม
เทียนสัตตบุษย์	๑๕ กรัม
บัวจงกลนี	๑๕ กรัม
บัวนิลูล	๑๕ กรัม
บัวลินจง	๑๕ กรัม
บัวสัตตบรรณ	๑๕ กรัม
บัวสัตตบุษย์	๑๕ กรัม
สน	๑๕ กรัม
สมุลแว้ง	๑๕ กรัม
สักขี	๑๕ กรัม
สามสิบ	๑๕ กรัม
อบเชย	๑๕ กรัม

สรรพคุณ

บำรุงครรภ์ แก้ไขในครรภ์รักษา

รูปแบบยา

ยาต้ม (คู่มือเภสัชกรรม ๓.๑.๓)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑๐๐-๒๐๐ มิลลิลิตร ต้มวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้าและเย็น ต้มขณะ
ยายังอุ่น

ถ้ามีอาการใช้ในครรภ์รักษา ครั้งละ ๑๐๐-๒๐๐ มิลลิลิตร ต้มวันละ ๔ ครั้ง ก่อนอาหาร
เช้า กลางวัน เย็น และก่อนนอน ต้มขณะยายังอุ่น ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน
โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา

ข้อควรระวัง

หากใช้ยานี้ติดต่อกัน ๓ วัน แล้วอาการไม่ดีขึ้น ควรหยุดใช้ยาและพบแพทย์

เอกสารอ้างอิง

๑. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาเสมหะพินาศ

ที่มาของตำรับยา

คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๓ [๑]

“ยาชื่อเสมหะพินาศ เอาใบหนาด ผีวมะกรูดปิ้งไฟ ลูกสมอ เมล็ดผักกาด เมล็ดผักชีลา พริกไทย เอาเสมหะภาค บดบั่นแห้งด้วยน้ำร้อน ละลายน้ำร้อนหรือน้ำส้มซ่ากิน แก้เสมหะทำให้ทำเย็นมือเย็น ตัวร้อน หัวร้อน หายแล”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๖ ชนิด รวมปริมาณ ๖ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
พริกไทย	๑ ส่วน
มะกรูด	๑ ส่วน
เมล็ดพรรณผักกาด	๑ ส่วน
ลูกชีลา	๑ ส่วน
สมอไทย (เนื้อผล)	๑ ส่วน
หนาด	๑ ส่วน

สรรพคุณ

ขับเสมหะ

รูปแบบยา

ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๓๐๐-๖๐๐ กรัม บดละลายน้ำร้อนหรือน้ำส้มซ่ากินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น หรือเมื่อมีอาการ

เอกสารอ้างอิง

๑. โสภิตบรรณลักษณ์, ชุน (อำพัน กิตติขจร). คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๓. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ อุตสาหกรรมพิมพ์; ๒๕๐๔.

ยาแสงหมึก

ที่มาของตำรับยา

สูตรตำรับที่ใกล้เคียงตำรับนี้ พบในคัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๒ [๑]

“ยาแสงหมึก เอาหมึกหอม จันทน์ชะมด ลูกกระวาน จันทน์เทศ ใบพิมเสน ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กานพลู ใบสันพร้าวหอม หัวหอม ใบกะเพรา ดีงูเหลือม เอาสิ่งละ ๑ บาท ชะมด พิมเสน ดีจระเข้ เอาสิ่งละ ๒ สลึง บดปั้นเป็นเม็ด แก่น้ำลายเหนียว แทรกหัวหอม พิมเสน แก้วร้อน เชื่อมซึม ละลายน้ำดอกไม้เทศ หรือน้ำจันทน์เทศ ผนกิน แก้วชกละลายน้ำร้อน แทรกพิมเสนกิน แก้วท้องขึ้นปวดท้อง ละลายน้ำใบกะเพรา ต้มกิน แก้วไอละลาย น้ำลูกมะแว้งเครือกวาด แก้วท้องและตมูกเลือด ละลายน้ำเนื้อไม้ต้มกิน แก้วท้อง ละลายน้ำใบเทียน ใบทับทิม ต้มกิน แก้วปากเปื่อย ละลายน้ำหมากดิบทาปากแก้ละออง ละลายน้ำร้อนแทรกน้ำประสานทองสะตุ ทาปากและกิน”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๒ ชนิด รวม ๔๕ กรัม ดังนี้ [๒]

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระวาน	๔ กรัม
กะเพรา	๔ กรัม
กานพลู	๔ กรัม
จันทน์ชะมด	๔ กรัม
จันทน์เทศ	๔ กรัม
ดอกจันทน์	๔ กรัม
พิมเสนต้น	๔ กรัม
ลูกจันทน์	๔ กรัม
สันพร้าวหอม	๔ กรัม
หมึกหอม	๔ กรัม
หอม	๔ กรัม
พิมเสน	๑ กรัม

สรรพคุณ

แก้ตัวร้อน แก้วท้องขึ้น ปวดท้อง แก้วไอ ขับเสมหะ แก้วแผลในปาก แก้วละออง

รูปแบบยา

ยาเม็ด (ดูภาคผนวก ๓.๔.๒)

ขนาดและวิธีการใช้

แก้ตัวร้อน แก้วท้องขึ้น ปวดท้อง แก้วไอ ขับเสมหะ

เด็ก อายุ ๑-๖ เดือน ครั้งละ ๐.๔ กรัม

อายุ ๗-๑๒ เดือน ครั้งละ ๐.๖ กรัม

กวาดคอวันละ ๑ ครั้ง หลังจากนั้นกินทุก ๓ ชั่วโมง

แก้แผลในปาก แก้วละออง

ใช้ทาในปาก วันละ ๑ ครั้ง

ข้อมูลเพิ่มเติม

กระสายยาที่ใช้

- แก้ววุ้นร้อน ละลายน้ำดอกไม้เทศ
- แก้วทองขึ้น ปวดท้อง ละลายน้ำใบกะเพราต้ม
- แก้วไอ ขับเสมหะ ละลายน้ำลูกมะแว้งเครือหรือลูกมะแว้งต้นกวาดคอ
- แก้วแผลในปาก แก้วละออง ละลายน้ำลูกเบญจกานีฝนทาในปาก
- ในกรณีแก้วไอ ขับเสมหะ อาจใช้น้ำมะนาวแทรกเกลือเป็นน้ำกระสายแทน หากหาน้ำกระสายที่ระบุข้างต้นไม่ได้ ให้ใช้น้ำต้มสุกหรือน้ำกระสายอื่นที่เหมาะสม ตามศาสตร์การแพทย์แผนไทย
- สูตรตำรับยาแสงหมึกตามประกาศยาสามัญประจำบ้าน พ.ศ. ๒๕๓๗ มีตัวยา “ดีงูเห่าลิ้ม และ ชะมด” เป็นส่วนประกอบ [๓] แต่ได้ตัดออกจากสูตรตำรับ ตามประกาศยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ พ.ศ. ๒๕๔๒ เนื่องจากงูเห่าลิ้ม และชะมดเป็นสัตว์ป่าคุ้มครองตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๓๕ และยังมีการประกาศให้ชะมดเป็นสัตว์ที่อยู่ใน “อนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดพันธุ์สัตว์ป่าที่ใกล้สูญพันธุ์” [๔]

เอกสารอ้างอิง

๑. โสภิตบรรณลักษณ์, ขุน (อำพัน กิตติขจร). คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อุตสาหกรรมการพิมพ์; ๒๕๐๔. หน้า ๑๕๑.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ พ.ศ. ๒๕๕๖. (๒๕๕๖, ๑๔ กุมภาพันธ์). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๐ ตอนพิเศษ ๒๑ ง. หน้า ๓๙.
๓. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ยาสามัญประจำบ้าน ฉบับที่ ๒ (๒๕๓๗, ๓ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๑๑ ตอนพิเศษ ๔๒ ง. หน้า ๘๗.
๔. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ (๒๕๔๒, ๒๔ สิงหาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๑๖ ตอนพิเศษ ๖๗ ง. หน้า ๔๐.

ยาใส่บาดแผลฝีกระอักปากหมู

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“น้ำมันฝรั่ง ชั้นตะเคียน ๑ สีสียดเทศ ๑ ชั้นย้อย ๑ สารส้ม ๑ ขี้ผึ้งแข็ง ๑ จุนสี ๑ หุงด้วยน้ำมันมะพร้าว
แทรกเหล้าพอควร ใส่บาดแผลฝีกระอักปากหมู ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๘ ชนิด ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ชั้นย้อย	๑ ส่วน
ตะเคียน	๑ ส่วน
น้ำมันมะพร้าว	๑ ส่วน
น้ำมันสน	๑ ส่วน
สารส้ม	๑ ส่วน
สีเสียดเทศ	๑ ส่วน
จุนสี	๐.๒๕ ส่วน

สรรพคุณ

รักษาแผลฝีกระอักปากหมู

รูปแบบยา

ยาขี้ผึ้ง (ดูภาคผนวก ๓.๑๒)

วิธีปรุงยา

นำตัวยาสารส้มและสีเสียดเทศมาบดให้ละเอียด ผสมกับตัวยาชั้นตะเคียน ชั้นย้อย และน้ำมันสน จากนั้นนำไปหุงด้วยน้ำมันมะพร้าว เติมจุนสีลงไป และเติมขี้ผึ้ง ๑ ส่วน ต่อน้ำมันที่เคี่ยวได้ ๓ ส่วน ทำเป็นยาขี้ผึ้ง

ขนาดและวิธีการใช้

นำยาขี้ผึ้งที่ได้มาแทรกด้วยสุรา ทาบริเวณที่เป็นวันละ ๒ ครั้ง เช้าและเย็น

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตัวยาน้ำมันฝรั่งในตำรับนี้ หมายถึง น้ำมันสน
- ตัวยาสารส้มต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๐)
- ตัวยาสีเสียดเทศต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๑)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๕๗. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๙) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง, หน้า ๑-๒. หน้า ๑-๘๐.

ยาหทัยวาตาริคุณ

ที่มาของตำรับยา

ศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“๑ จะกล่าวด้วยลักษณะกำเนิดลมอันหนึ่ง อันบังเกิดในกองพัทธรปิดโรคนั้นอีก ๔ จำพวก ตามนัยอาจารย์
สำแดงไว้ในก่อนสืบๆ กันมาดังนี้ ๗ จำพวกหนึ่งชื่อหทัยวาต จำพวกหนึ่งชื่อสัตถกะวาต จำพวกหนึ่งชื่ออัศฎากาศ
จำพวกหนึ่งชื่อสุมะนา ลักษณะลมทั้ง ๔ จำพวก ซึ่งกล่าวมานี้ อาจยังให้กองสมุฏฐานโรคทั้งปวงวิบัติแปรปรวน
ไปต่าง ๆ มีปิตสมุฏฐานเป็นต้น มีสันนิบาตสมุฏฐานเป็นที่สุดดังกล่าวมานี้ ๗ ในที่นี้จะว่าแต่ลมอันชื่อว่า
หทัยวาตนั้นก่อนเป็นปฐม อันบังเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ใด มักกระทำให้มันตั้ง มีใครจะเจรจา ให้หนักปาก ให้ใจนั้น
ลอยอยู่เป็นนิจ มักจะอยู่สงบแต่ผู้เดียว ให้ใจน้อยมักโกรธ มิได้รู้สึกอยากอาหารให้อิ่มไป บางทีกระทำให้หัวเราะ
ระริกซิกซี้ บางทีกระทำให้ร้องไห้ ดุจดั่งคนกำพร้าหาคนญาติมิได้ ถ้าจะแก้ให้แก้แต่ยังมีมันตั้งอยู่นั้น ครั้นแก้เข้า
มักกลายเป็นตั้งโรคร้ายสมมติว่าลมบาดทะจิตเป็นอสาทยะโรค แพทย์จะรักษาเป็นอันยากยิ่งนัก ดุจอาจารย์
กล่าวไว้ดังนี้ ๗

ยาชื่อหทัยวาตาริคุณ เอาตรีภูก โกฎกระดุก โกฎหัวบัว โกฎเชียง ผลจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน
บอระเพ็ด สมอไทย ใบสะเดา สิ่งละส่วน ชะมด พิมเสน หล้าฝรัน อำพัน การบูร สิ่งละ ๒ ส่วนสมุลแว้ง ๓ ส่วน
ดอกกระดังงา ๔ ส่วน ทำเป็นจุ่มเอาน้ำดอกไม้เทศเป็นกระสาย บดทำแท่งไว้ละลายน้ำดอกมะลิให้กินแก้ลมหทัยวาต
อันกระทำให้มันตั้งหายดีนัก”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๙ ชนิด รวมปริมาณ ๒๙ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระดังงา	๔ ส่วน
สมุลแว้ง	๓ ส่วน
การบูร	๒ ส่วน
ชะมดเช็ด	๒ ส่วน
พิมเสน	๒ ส่วน
หล้าฝรัน	๒ ส่วน
อำพันทอง	๒ ส่วน
กระวาน	๑ ส่วน
โกฎกระดุก	๑ ส่วน
โกฎเชียง	๑ ส่วน
โกฎหัวบัว	๑ ส่วน
ชิงแห้ง	๑ ส่วน
ดอกจันทน์	๑ ส่วน
ดีปลี	๑ ส่วน
บอระเพ็ด	๑ ส่วน
พริกไทย	๑ ส่วน
ลูกจันทน์	๑ ส่วน
สมอไทย	๑ ส่วน
สะเดา	๑ ส่วน

สรรพคุณ	แก้ลมท้าวาตะ ซึ่งทำให้มันตึง
รูปแบบยา	ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)
วิธีปรุงยา	บดเป็นผงละเอียด ผสมกับน้ำดอกไม้เทศ แล้วทำเป็นเม็ด
ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๑-๑.๕ กรัม ละลายน้ำดอกมะลิกินวันละ ๓-๔ ครั้ง ก่อนอาหารเช้า กลางวัน เย็น และก่อนนอน
ข้อควรระวัง	ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้
ข้อมูลเพิ่มเติม	ตัวยาชะมดเช็ดต้องฆ่าฤทธิ์ก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๒)
เอกสารอ้างอิง	

๑. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๓. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ยาหอมแก้ลมวิงเวียน

ที่มาของตำรับยา	สูตรตำรับนี้มีที่มาจากเภสัชตำรับโรงพยาบาล โรงพยาบาลวังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว เสนอเข้าสู่รายการบัญชียาหลักแห่งชาติ เป็นตำรับที่ตั้งขึ้นตามองค์ความรู้การแพทย์แผนไทย [๑]
สูตรตำรับยา	ประกอบด้วยตัวยา ๒๓ ชนิด รวมปริมาณ ๒๒๕ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ชะเอมเทศ	๓๒ กรัม
จันทน์เทศ	๒๔ กรัม
กานพลู	๑๒ กรัม
โกฐเชียง	๑๒ กรัม
โกฐหัวบัว	๑๒ กรัม
บัวหลวง	๑๒ กรัม
แฝกหอม	๑๒ กรัม
สมุลแว้ง	๑๐ กรัม
กระลำพัก	๘ กรัม
กฤษณา	๘ กรัม

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
โกฐจุฬาลัมพา	๘ กรัม
โกฐพุงปลา	๘ กรัม
ชะลูด	๘ กรัม
อบเชยญวน	๘ กรัม
อบเชยเทศ	๘ กรัม
ขอนดอก	๖ กรัม
บุนนาค	๖ กรัม
พิภุล	๖ กรัม
พิมเสน	๖ กรัม
สารภี	๖ กรัม
มวกแดง	๕ กรัม
จันทน์แดง	๔ กรัม
น้ำประสานทอง	๔ กรัม

สรรพคุณ	แก้ลมวิงเวียน อ่อนเพลีย นอนไม่หลับ
รูปแบบยา	ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒), ยาเม็ด (ดูภาคผนวก ๓.๔.๒)
ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๐.๖-๑ กรัม กินละลายน้ำสุกเมื่อมีอาการทุก ๓-๔ ชั่วโมง ไม่ควรเกินวันละ ๓ ครั้ง
คำเตือน	- ควรระวังการกินร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่มและยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด - ควรระวังการใช้กับผู้ป่วยที่มีประวัติแพ้เกสรดอกไม้
ข้อมูลเพิ่มเติม	ตัวยาน้ำประสานทองต้องสะอาดก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๖)
เอกสารอ้างอิง	

๑. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๒๗๙).

ยาหอมทิพโอสถ

ที่มาของตำรับยา

สูตรตำรับที่ใกล้เคียงตำรับนี้ พบในเวชศึกษา แพทย์ศาสตร์สังเขป เล่ม ๑ [๑, ๒]

“ยาหอมทิพโอสถ เอาดอกพิกุล ๑ ดอกบุนนาค ๑ สารภี ๑ มะลิ ๑ บัวหลวง ๑ กระจ่างวา ๑ จำปา ๑ จงกล ๑ หัวไทย ๑ กระจับ ๑ ฝาง ๑ จันทน์แดง ๑ จันทน์ขาว ๑ จันทน์เทศ ๑ เนื้อไม้ ๑ ชลูด ๑ อบเชย ๑ สมุลแว้ง ๑ สนเทศ ๑ ว่านน้ำ ๑ กระจ่างวา ๑ เปราะ ๑ ดอกคำ ๑ ชะเอม ๑ สุรามริต ๑ ข่าต้น ๑ ลูกจันทน์ ๑ ดอกจันทน์ ๑ ยาทั้งนี้เอาหนักสิ่งละ ๑ บาท โกรฐทั้ง ๙ หนักสิ่งละ ๒ สลึง เทียนทั้ง ๙ การบุนหนักสิ่งละ ๑ สลึง ชมดเชียงหนัก ๒ สลึง แก้วเชื่อมมัวเพื่อพิศเสมหะน้ำดอกไม้จันทน์แดงฝนแทรกพิมเสน แก้วชกเพื่อพิศลมเพื่อพิศโลหิตน้ำดอกไม้หญ้าฝรั่นพิมเสนแทรกคิงเหลื่อม แก้วอ่อนเพ็ลยวาโยวิงเวียนหัวโหยสวงสวายเหน้อยหอบ น้ำดอกไม้หญ้าฝรั่นพิมเสน ชมดเชียงอำพัน หรือจะใช้น้ำหัวถั่วตุ้มกับน้ำดอกไม้ก็ได้”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๔๘ ชนิด รวมปริมาณ ๑๔๒ กรัม ดังนี้ [๓]

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระจับ	๔ กรัม
กระจ่างวา	๔ กรัม
กระจ่างวา	๔ กรัม
กฤษณา	๔ กรัม
ข่าต้น	๔ กรัม
คำไทย	๔ กรัม
จันทน์ขาว	๔ กรัม
จันทน์แดง	๔ กรัม
จันทน์เทศ	๔ กรัม
จำปา	๔ กรัม
ชลูด	๔ กรัม
ชะเอมเทศ	๔ กรัม
ดอกจันทน์	๔ กรัม
บัวจงกลนี้	๔ กรัม
บัวหลวง	๔ กรัม
บุนนาค	๔ กรัม
เปราะหอม	๔ กรัม
ฝาง	๔ กรัม
พิกุล	๔ กรัม
มะลิ	๔ กรัม
ลูกจันทน์	๔ กรัม
ว่านน้ำ	๔ กรัม

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
สนเทศ	๔ กรัม
สมุลแว้ง	๔ กรัม
สารภี	๔ กรัม
สุรามฤต	๔ กรัม
แห้วไทย	๔ กรัม
อบเชย	๔ กรัม
โกฐกระดุก	๒ กรัม
โกฐก้านพร้าว	๒ กรัม
โกฐเขมา	๒ กรัม
โกฐจุฬาลัมพา	๒ กรัม
โกฐขุฎามังสี	๒ กรัม
โกฐเชียง	๒ กรัม
โกฐพุงปลา	๒ กรัม
โกฐสอ	๒ กรัม
โกฐหัวบัว	๒ กรัม
พิมเสน	๒ กรัม
การบูร	๑ กรัม
เทียนเกล็ดหอย	๑ กรัม
เทียนขาว	๑ กรัม
เทียนข้าวเปลือก	๑ กรัม
เทียนดำ	๑ กรัม
เทียนแดง	๑ กรัม
เทียนตากบ	๑ กรัม
เทียนตาตั๊กแตน	๑ กรัม
เทียนยาวพาดณี	๑ กรัม
เทียนสัตตบุษย์	๑ กรัม

สรรพคุณ

แก้ลมวิงเวียน

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒), ยาเม็ด (ดูภาคผนวก ๓.๔.๒)

ขนาดและวิธีการใช้

ยาผง

ครั้งละ ๑-๑.๔ กรัม ละลายน้ำดอกไม้น้ำหรือน้ำสุกกินเมื่อมีอาการทุก ๓-๔ ชั่วโมง
ไม่เกินวันละ ๓ ครั้ง

ยาเม็ด

ครั้งละ ๑-๑.๔ กรัม กินเมื่อมีอาการทุก ๓-๔ ชั่วโมง ไม่ควรเกินวันละ ๓ ครั้ง

คำเตือน	- ควรระวังการกินร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่มและยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด
ข้อควรระวัง	- ควรระวังการใช้ยาในผู้ป่วยที่แพ้ละอองเกสรดอกไม้
ข้อมูลเพิ่มเติม	- ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้
	สูตรตำรับยาหอมทิพโอสถตามประกาศยาสามัญประจำบ้าน พ.ศ. ๒๕๓๗ มีตัวยา “ชะมดเข็ด” เป็นส่วนประกอบ [๔] แต่ได้ตัดออกจากสูตรตำรับตามประกาศยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ พ.ศ. ๒๕๔๒ เนื่องจากมีการประกาศให้ชะมดเข็ดเป็นสัตว์ป่าคุ้มครองตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๓๕ และเป็นสัตว์ที่อยู่ใน “อนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดพันธุ์สัตว์ป่าที่ใกล้สูญพันธุ์” [๕]

เอกสารอ้างอิง

๑. พิศณุประสาทรเวช, พระยา. เวชศึกษา แพทย์ศาสตร์สังเขป เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยสะพานยศเส; ร.ศ. ๑๒๗. หน้า ๙๐.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒๐) พ.ศ. ๒๕๖๑. (๒๕๖๒, ๒๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๖ ตอนพิเศษ ๒๐ ง. หน้า ๑-๒.
๓. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๒๗๖).
๔. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ยาสามัญประจำบ้าน ฉบับที่ ๒ (๒๕๓๗, ๓ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๑๑ ตอนพิเศษ ๔๒ ง. หน้า ๗๗.
๕. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ (๒๕๔๒, ๒๔ สิงหาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๑๖ ตอนพิเศษ ๖๗ ง. หน้า ๔๘.

ยาหอมเทพจิตร

ชื่ออื่น

ยาหอมเทพจิตร [๑]

ที่มาของตำรับยา

สูตรตำรับที่ใกล้เคียงตำรับนี้ พบในเวชศึกษา แพทย์ศาสตร์สังเขป เล่ม ๑ [๑, ๒]

“ยาหอมเทพจิตร เอากลูกจัน ๑ ดอกจัน ๑ กระจวาน ๑ กานพลู ๑ จันทน์ทั้ง ๒ เนื้อไม้ ๑ กะลำพัก ๑ ขอนดอก ๑ ชลูด ๑ อบเชย ๑ เปราะหอม ๑ แผลกหอม ๑ ยาทั้งนี้เอาสิ่งละ ๒ สลึง ผิวมะกรูด ๑ บาท ผิวมะงั่ว ๑ บาท ผิวมะนาว ๑ บาท ผิวส้มกรังกานู ๑ บาท ผิวส้มจีน ๑ บาท ผิวส้มโอ ๑ บาท ผิวส้มเขียวหวาน ๑ บาท ผิวส้มลำ ๗ บาท ดอกพิกุล ๑ บาท บุนนาค ๑ บาท สารภี ๑ บาท เกสรบัวหลวง ๑ บาท บัวขม ๑ บาท บัวเผื่อน ๑ บาท ชมด ๑ สลึง การบุน ๑ สลึง โกฐทั้ง ๙ สิ่งละ ๑ บาท เทียนทั้ง ๙ สิ่งละ ๑ บาท ดอกมะลิเท่ายาทั้งหลาย บดด้วยน้ำดอกไม้เทศ แก้มจับบึงแม่กระทบดวง น้ำดอกไม้หญ้าฝรั่นพิมเสนชมดเชียงอำพันทองแทรกฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๔๘ ชนิด รวม ๓๖๖ กรัม ดังนี้ [๓]

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
มะลิ	๑๘๓ กรัม
ส้มซ่า	๒๘ กรัม
โกฐกระดูก	๔ กรัม
โกฐก้านพร้าว	๔ กรัม
โกฐเขมา	๔ กรัม
โกฐจุฬาฬัมพา	๔ กรัม
โกฐขุภามังสี	๔ กรัม
โกฐเชียง	๔ กรัม
โกฐพุงปลา	๔ กรัม
โกฐสอ	๔ กรัม
โกฐหัวบัว	๔ กรัม
เทียนเกล็ดหอย	๔ กรัม
เทียนขาว	๔ กรัม
เทียนข้าวเปลือก	๔ กรัม
เทียนดำ	๔ กรัม
เทียนแดง	๔ กรัม
เทียนตากบ	๔ กรัม
เทียนตาตั๊กแตน	๔ กรัม
เทียนยาวพาลี	๔ กรัม
เทียนสัตตบุษย์	๔ กรัม
บัวขม	๔ กรัม

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
บัวเผื่อน	๔ กรัม
บัวหลวง	๔ กรัม
บุนนาค	๔ กรัม
พิกุล	๔ กรัม
พิมเสน	๔ กรัม
มะกรูด	๔ กรัม
มะงั่ว	๔ กรัม
มะนาว (ผิวเปลือกผล)	๔ กรัม
ส้มเขียวหวาน	๔ กรัม
ส้มจีน	๔ กรัม
ส้มตรังกานู หรือส้มจุก	๔ กรัม
ส้มโอ	๔ กรัม
สารภี	๔ กรัม
กระลำพัก	๒ กรัม
กระวาน	๒ กรัม
กฤษณา	๒ กรัม
กานพลู	๒ กรัม
ขอนดอก	๒ กรัม
จันทน์ขาว	๒ กรัม
จันทน์แดง	๒ กรัม
ชะลูด	๒ กรัม
ดอกจันทน์	๒ กรัม
เปราะหอม	๒ กรัม
แฝกหอม	๒ กรัม
ลูกจันทน์	๒ กรัม
อบเชย	๒ กรัม
การบูร	๑ กรัม

สรรพคุณ แก้ลมกองละเอียด ได้แก่ อาการหน้ามืด ตาลาย สวิงสวาย ใจสั่น และบำรุงดวงจิตให้ชุ่มชื้น

รูปแบบยา ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒), ยาเม็ด (ดูภาคผนวก ๓.๔.๒)

ขนาดและวิธีการใช้ ยาผง
 ครั้งละ ๑-๑.๔ กรัม ละลายน้ำสุกกินเมื่อมีอาการทุก ๓-๔ ชั่วโมง ไม่เกินวันละ ๓ ครั้ง
ยาเม็ด
 ครั้งละ ๑-๑.๔ กรัม กินเมื่อมีอาการทุก ๓-๔ ชั่วโมง ไม่เกินวันละ ๓ ครั้ง

- คำเตือน**
- ควรระวังการกินร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่มและยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด
 - ควรระวังการใช้ยาในผู้ป่วยที่แพ้ละอองเกสรดอกไม้
- ข้อควรระวัง**
- ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้
- ข้อมูลเพิ่มเติม**
- สูตรตำรับยาหอมเทพจิตรตามประกาศยาสามัญประจำบ้าน พ.ศ. ๒๕๓๗ มีตัวยา “ชะมดเข็ด” เป็นส่วนประกอบ [๔] แต่ได้ตัดออกจากสูตรตำรับตามประกาศยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ พ.ศ. ๒๕๔๒ เนื่องจากมีการประกาศให้ชะมดเข็ดเป็นสัตว์ป่าคุ้มครองตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๓๕ และเป็นสัตว์ที่อยู่ใน “อนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดพันธุ์สัตว์ป่าที่ใกล้สูญพันธุ์” [๕]

เอกสารอ้างอิง

๑. พิศณุประสาทรวช, พระยา. เวชศึกษา แพทย์ศาสตร์สังเขป เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยสะพานยศเส; ร.ศ. ๑๒๗. หน้า ๘๘.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒๐) พ.ศ. ๒๕๖๑. (๒๕๖๒, ๒๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๖ ตอนพิเศษ ๒๐ ง. หน้า ๑-๒.
๓. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๒๗๗).
๔. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ยาสามัญประจำบ้าน ฉบับที่ ๒ (๒๕๓๗, ๓ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๑๑ ตอนพิเศษ ๔๒ ง. หน้า ๗๖.
๕. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ (๒๕๔๒, ๒๔ สิงหาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๑๖ ตอนพิเศษ ๖๗ ง. หน้า ๔๗.

ยาหอมนาวโกฐ

ชื่ออื่น

ยาหอมนาวโกฐ [๑, ๒]

ที่มาของตำรับยา

สูตรตำรับที่ใกล้เคียงตำรับนี้ พบในเวชศึกษา แพทย์ศาสตร์สังเขป เล่ม ๑ [๑]

“ยาหอมนาวโกฐ เอาเบญจกูลหนัก ๓ สลึง หัวหัวหมูหนัก ๑ บาท โกฐทั้ง ๙ หนักลึงละ ๑ บาท เทียนทั้ง ๙ หนักลึงละ ๑ บาท สักขี ๑ ลูกราชดัด ๑ ลูกสารระพัดพิศ ๑ ลูกกระวาน ๑ กานพลู ๑ ดอกจัน ๑ ลูกจัน ๑ จันทน์เทศ ๑ จันทน์แดง ๑ อบเชย ๑ สมุลแว้ง ๑ หล้าตีนนก ๑ แฝกหอม ๑ ชลูด ๑ เปราะหอม ๑ ไคร้เครือ ๑ น้ำประสารทองจีน ๑ เนื้อไม้ ๑ ขอนดอก ๑ กระลำพัก ๑ ลูกมะขามป้อม ๑ ลูกสมอพิเภก ๑ ชะเอม ๑ ลูกผักชีลา ๑ ลูกกะดอม ๑ พรเพ็ด ๑ เกสรบัวหลวง ๑ ดอกพิกุล ๑ ดอกบุนนาค ๑ ดอกสารภี ๑ ดอกมะลิ ๑ แก่นสนเทศ ๑ ยาทั้งนี้เอาหนักลึงละ ๑ บาท ตำผง แก้วไวยิงเวียนคลีนเทียน น้ำดอกไม้หญ้าฝรั่ง พิมเสนขมดเชียงอำพันทองแทรก แก้ปลายไข้เพื่อลมเจริญอาหาร ก้านสะเดา ๓๓ ก้าน พรเพ็ด ๗ องคุลี ลูกกระดอม ๗ ลูก ต้มเป็นกระสายแทรกพิมเสนฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๕๑ ชนิด รวมปริมาณ ๒๑๒ กรัม ดังนี้ [๓]

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระดอม	๔ กรัม
กระลำพัก	๔ กรัม
กระวาน	๔ กรัม
กฤษณา	๔ กรัม
กานพลู	๔ กรัม
โกฐกระดุก	๔ กรัม
โกฐก้านพร้าว	๔ กรัม
โกฐเขมา	๔ กรัม
โกฐจุฬาลัมพา	๔ กรัม
โกฐชฎามังสี	๔ กรัม
โกฐเชียง	๔ กรัม
โกฐพุงปลา	๔ กรัม
โกฐสอ	๔ กรัม
โกฐหัวบัว	๔ กรัม
ขนดอก	๔ กรัม
จันทน์แดง	๔ กรัม
จันทน์เทศ	๔ กรัม
ชะลูด	๔ กรัม
ชะเอมเทศ	๔ กรัม
ดอกจันทน์	๔ กรัม
เทียนเกล็ดหอย	๔ กรัม
เทียนขาว	๔ กรัม

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
เทียนข้าวเปลือก	๔ กรัม
เทียนดำ	๔ กรัม
เทียนแดง	๔ กรัม
เทียนตากบ	๔ กรัม
เทียนตาตั๊กแตน	๔ กรัม
เทียนยาวพาดณี	๔ กรัม
เทียนสัตตบุษย์	๔ กรัม
บอระเพ็ด	๔ กรัม
บัวหลวง	๔ กรัม
บุนนาค	๔ กรัม
เปราะหอม	๔ กรัม
แฝกหอม	๔ กรัม
พิกุล	๔ กรัม
มะขามป้อม (เนื้อผล)	๔ กรัม
มะลิ	๔ กรัม
ราชดัด	๔ กรัม
ลูกจันทร์	๔ กรัม
ลูกชีลา	๔ กรัม
สน	๔ กรัม
สมอพิเภก (เนื้อผล)	๔ กรัม
สมุลแว้ง	๔ กรัม
สักชี	๔ กรัม
สารพัดพิษ	๔ กรัม
สารภี	๔ กรัม
หญ้าตีนนก	๔ กรัม
แห้วหมู	๔ กรัม
อบเชยญวน	๔ กรัม
ขิงแห้ง	๓ กรัม
เจตมูลเพลิงแดง	๓ กรัม
ชะพลู	๓ กรัม
ดีปลี	๓ กรัม
สะค้าน	๓ กรัม
พิมเสน	๑ กรัม

สรรพคุณ

แก้ลมวิงเวียน คลื่นเหียน อาเจียน (ลมจุกแน่นในอก) ในผู้สูงอายุ แก้ลมปลายไข้ (หลังจากฟื้นไข้แล้วยังมีอาการ เช่น คลื่นเหียน วิงเวียน เบื่ออาหาร ท้องอืด และอ่อนเพลีย)

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒), ยาเม็ด (ดูภาคผนวก ๓.๔.๒)

ขนาดและวิธีการใช้

ยาผง

ครั้งละ ๑-๒ กรัม ละลายน้ำกระสายกินเมื่อมีอาการทุก ๓-๔ ชั่วโมง ไม่เกินวันละ ๓ ครั้ง

กระสายยาที่ใช้

- แก้มลิงเวียน คลื่นเหียน อาเจียน (ลมจุกแน่นในอก) ในผู้สูงอายุ ใช้น้ำลูกชिला (๑๕ กรัม) หรือเทียนดำ (๑๕ กรัม) ต้มเป็นน้ำกระสายยา
- แก้มปลายไข่ (หลังจากฟื้นไข้แล้วยังมีอาการ เช่น คลื่นเหียน วิงเวียน เบื่ออาหาร ท้องอืด อ่อนเพลีย) ใช้ก้านสะเดา (๓๓ ก้าน หรือ ๑๕ กรัม) ลูกกระดอม (๗ ลูก หรือ ๑๕ กรัม) และเถาบอระเพ็ด (๗ องคุลี หรือ ๑๕ กรัม) ต้มเป็นน้ำกระสายยา
- ถ้าหาน้ำกระสายยาไม่ได้ให้ใช้น้ำสุกแทน

ยาเม็ด

ครั้งละ ๑-๒ กรัม กินเมื่อมีอาการทุก ๓-๔ ชั่วโมง ไม่เกินวันละ ๓ ครั้ง

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์และผู้ที่มีไข้

คำเตือน

- ควรระวังการกินร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่มและยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด
- ควรระวังการใช้ยาในผู้ป่วยที่แพ้ละอองเกสรดอกไม้

ข้อมูลเพิ่มเติม

สูตรตำรับยาหอมนวโกฐตามประกาศยาสามัญประจำบ้าน พ.ศ. ๒๕๓๗ มีตัวยา “ชะมดเช็ด น้ำประสานทอง และไคร้เครือ” เป็นส่วนประกอบ [๔] ซึ่ง “ชะมดเช็ด และน้ำประสานทอง” ได้ตัดออกจากสูตรตำรับตามประกาศยาสามัญประจำบ้าน แผนโบราณ พ.ศ. ๒๕๔๒ เนื่องจากมีการประกาศให้ชะมดเช็ดเป็นสัตว์ป่าคุ้มครองตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๓๕ และเป็นสัตว์ที่อยู่ใน “อนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดพันธุ์สัตว์ป่าที่ใกล้สูญพันธุ์” [๕] ส่วน “ไคร้เครือ” ตัดออกจากสูตรตำรับเนื่องจากมีข้อมูลงานวิจัยบ่งชี้ว่า ไคร้เครือที่ใช้และจำหน่ายกันในท้องตลาดเป็นพืชในสกุล *Aristolochia* ซึ่งพืชในสกุลนี้มีรายงานว่าเป็นพืชต่อไต และเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๕ องค์การอนามัยโลกได้ประกาศให้พืชสกุล *Aristolochia* เป็นสารก่อมะเร็งในมนุษย์ [๓]

เอกสารอ้างอิง

๑. พิศณุประสาทเวช, พระยา. เวชศึกษา แพทย์ศาสตร์สังเขป เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยสะพานยศเส; ร.ศ. ๑๒๗. หน้า ๘๗.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒๐) พ.ศ. ๒๕๖๑. (๒๕๖๒, ๒๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๖ ตอนพิเศษ ๒๐ ง. หน้า ๑-๒.
๓. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๒๗๘).
๔. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ยาสามัญประจำบ้าน ฉบับที่ ๒ (๒๕๓๗, ๓ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๑๑ ตอนพิเศษ ๔๒ ง. หน้า ๘๔.
๕. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ (๒๕๔๒, ๒๔ สิงหาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๑๖ ตอนพิเศษ ๖๗ ง. หน้า ๕๐.

ยาหอมน้อย

ที่มาของตำรับยา

๑. เวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑ [๑, ๒]

“ยาชื่อหอมน้อยขนานนี้ท่านให้เอา โกฐสอ ๑ โกฐฟุงปลา ๑ โกฐจุฬาลัมพา ๑ เทียนเยาวภาณี ๑ ชะเอมเทศ ๑ น้ำประสานทอง ๑ สารส้ม ๑ ผลโหระพา ๑ ผลผักชี ๑ ผลสมอไทย ๑ ผลสมอพิเภก ๑ ผลมะขามป้อม ๑ รวมยา ๑๒ สิ่งนี้เอาเสมอภาคทำให้เป็นจุน เอาสุราปนกระสายบดแช่หมักไว้ ๓ วัน แล้วจึงเอาบดทำแห้งไว้ ถ้าจะแก้ลงละลายน้ำเปลือกมะเดื่อ เปลือกแค ก็ได้ ถ้าจะแก้มูกแก้เลือด ละลายน้ำกระทือ น้ำปูนใส ก็ได้ ถ้าจะแก้ รากละลายน้ำผึ้ง น้ำสมอ ก็ได้ พิมเสนร่ำหัดกิน ถ้าทรงขึ้นลิ้นละลายน้ำขมิ้นอ้อย พิมเสนร่ำหัดกวาด ถ้าจะแก้อก แก้ก้อแห่งละลายน้ำมะกล่ำเครือกิน ถ้าจะแก้พิษทรางละลายน้ำดอกไม้วิน พิมเสนร่ำหัดกินคืนัก ฯ”

๒. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑ [๓, ๔]

“ยาชื่อหอมน้อย ขนานนี้ท่านให้เอา โกฐสอ ๑ โกฐฟุงปลา ๑ โกฐจุฬาลัมพา ๑ เทียนเยาวภาณี ๑ ชะเอมเทศ ๑ น้ำประสานทอง ๑ สารส้ม ๑ ผลโหระพา ๑ ผลผักชี ๑ ผลสมอไทย ๑ ผลสมอพิเภก ๑ ผลมะขามป้อม ๑ รวมยา ๑๒ สิ่งนี้เอาเสมอภาคทำให้เป็นจุนเอาสุราปนกระสาย บดแช่หมักไว้สามวัน แล้วจึง เอาบดทำแห้งไว้ ถ้าจะแก้ลงละลายน้ำเปลือกมะเดื่อ, เปลือกแค, ก็ได้ ถ้าจะแก้มูกเลือดละลายน้ำปูนใส น้ำกระทือ ก็ได้ ถ้าจะแก้้อาเจียรละลายน้ำผึ้ง น้ำสมอก็ได้ พิมเสนร่ำหัดกิน ถ้าทรงขึ้นลิ้นละลายน้ำขมิ้นอ้อย พิมเสนร่ำหัดกวาด ถ้าจะแก้ก้อแห่งละลายน้ำมะกล่ำเครือกิน ถ้าจะแก้พิษทรางละลายน้ำดอกไม้วิน พิมเสนร่ำหัดกินคืนัก”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๒ ชนิด รวมปริมาณ ๑๒ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
โกฐจุฬาลัมพา	๑ ส่วน
โกฐฟุงปลา	๑ ส่วน
โกฐสอ	๑ ส่วน
ชะเอมเทศ	๑ ส่วน
เทียนเยาวภาณี	๑ ส่วน
น้ำประสานทอง	๑ ส่วน
มะขามป้อม (เนื้อผล)	๑ ส่วน
ลูกผักชี	๑ ส่วน
สมอไทย (เนื้อผล)	๑ ส่วน
สมอพิเภก (เนื้อผล)	๑ ส่วน
สารส้ม	๑ ส่วน
โหระพา (ผล)	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้ท้องเสีย แก้ถ่ายเป็นมูกเลือด แก้้อาเจียร แก้ซางขึ้นลิ้น แก้ก้อแห่ง คอแห่ง แก้พิษซาง

รูปแบบยา

ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

เด็ก	แรกเกิด - ๖ เดือน	ครั้งละ ๑๐๐ มิลลิกรัม
	อายุ ๖ เดือน-๑ ปี	ครั้งละ ๒๐๐ มิลลิกรัม
	อายุ ๑-๓ ปี	ครั้งละ ๓๐๐ มิลลิกรัม
	อายุ ๓-๖ ปี	ครั้งละ ๔๐๐ มิลลิกรัม

บดละลายน้ำกระสายยา กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

กระสายยาที่ใช้

- แก้วท้อเสี้ย ละลายน้ำเปลือกมะเดื่ออุทุมพร เปลือกแค
- แก้วถายเป็นมูกเลือด ละลายน้ำปูนใส น้ำกะทือ
- แก้วอาเจียน ละลายน้ำผึ้ง น้ำสมอไทย รำหัดพิมเสน
- แก้วขางขึ้นลิ้น ละลายน้ำมันอ้อย รำหัดพิมเสนกวาด
- แก้วคอแห้ง ละลายน้ำมะกล่ำเครือกิน
- แก้วพิษขางละลายน้ำดอกไม้ รำหัดพิมเสน

คำเตือน

ไม่ควรใช้ในเด็กที่สงสัยว่าเป็นไข้เลือดออก เนื่องจากอาจบดบังอาการของไข้เลือดออก

ข้อควรระวัง

หากใช้ยาเป็นเวลาเกิน ๓ วัน แล้วอาการไม่ดีขึ้น ควรปรึกษาแพทย์

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตัวยาน้ำประสานทองต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๖)
- ตัวยาสารส้มต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๐)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน); ๒๕๔๒.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.

๓. พิศณุประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภการจรรุญถนอนอักษรศาสตร์; ร.ศ. ๑๒๘.

๔. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑.

ยาหอมเบญจโกฏ

ที่มาของตำรับยา

ตำรับยาสภาอุณาโลมแดง ร.ศ. ๑๑๒ [๑, ๒]

“ยาชื่อหอมเบญจโกฏ เอาโกฏ ๕ เทียน ๕ ลูกจัน ดอกจัน จันทน์ ๒ กระวาน การพลู สน สักขี ชะลูด
อบเชย กรุงเขมา สมุลแว้ง ดอกคำ ดอกบุญนาค เปราะหอม ว่านน้ำ น้ำประสารทอง บรเพช เจตพังคี ชะเอม
ทั้ง ๒ พริกไทย ดีปลี สมอทั้ง ๓ ยาทั้งนี้เอาสิ่งละ ๑ บาท น้ำร้อนปนกระสาย แก้วจุก เขียด น้ำข่า แก้วชก แก้วสออีก
น้ำสมอต้ม แทรกดีจรเซ้”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๓๖ ชนิด รวมปริมาณ ๕๔๐ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระวาน	๑๕ กรัม
กรุงเขมา	๑๕ กรัม
กานพลู	๑๕ กรัม
โกฐเขมา	๑๕ กรัม
โกฐจุฬาลัมพา	๑๕ กรัม
โกฐเชียง	๑๕ กรัม
โกฐสอ	๑๕ กรัม
โกฐหัวบัว	๑๕ กรัม
จันทน์ขาว	๑๕ กรัม
จันทน์แดง	๑๕ กรัม
เจตพังคี	๑๕ กรัม
ชะลูด	๑๕ กรัม
ชะเอมเทศ	๑๕ กรัม
ชะเอมไทย (ราก)	๑๕ กรัม
ดอกคำ	๑๕ กรัม
ดอกจันทน์	๑๕ กรัม
ดีปลี	๑๕ กรัม
เทียนขาว	๑๕ กรัม
เทียนขาวเปลือก	๑๕ กรัม
เทียนดำ	๑๕ กรัม
เทียนแดง	๑๕ กรัม
เทียนตาตั๊กแตน	๑๕ กรัม
น้ำประสารทอง	๑๕ กรัม
บอระเพ็ด	๑๕ กรัม

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
บุนนาค	๑๕ กรัม
เปราะหอม	๑๕ กรัม
พริกไทย	๑๕ กรัม
ลูกจันทน์	๑๕ กรัม
ว่านน้ำ	๑๕ กรัม
สน	๑๕ กรัม
สมอเทศ (เนื้อผล)	๑๕ กรัม
สมอไทย (เนื้อผล)	๑๕ กรัม
สมอพิเภก (เนื้อผล)	๑๕ กรัม
สมุลแว้ง	๑๕ กรัม
สักชี	๑๕ กรัม
อบเชย	๑๕ กรัม

สรรพคุณ

แก้ลมจุก เสียด แก้สะอึก แก้ซึกที่เกิดจากลม

รูปแบบยา

ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑-๑.๕ กรัม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น กรณีที่มีอาการจุกเสียดร่วมด้วย ให้ใช้น้ำข่าต้มเป็นกระสาย ส่วนกรณีที่มีอาการซึกหรือสะอึกร่วมด้วย ให้ละลายน้ำสมอไทยต้มแทรกดีจระเข้

ข้อมูลเพิ่มเติม

ตัวยาน้ำประสานทองต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๖)

เอกสารอ้างอิง

๑. สภากาชาดไทย. ตำรับยาสภาอุณาโลมแดง ร.ศ. ๑๑๒. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด; ๒๕๕๗.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๑) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๒๕ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๔๑ ง. หน้า ๒-๕.

ยาหอมอินทจักร์

ที่มาของตำรับยา

สูตรตำรับที่ใกล้เคียงตำรับนี้ พบในเวชศึกษา แพทย์ศาสตร์สังเขป เล่ม ๑ [๑, ๒]

“ยาหอมอินทจักร์ เอาสะค่าน ๑ รากข้าพลุ ๑ ชิง ๑ ดีปลี ๑ รากเจตมูลเพลิง ๑ ลูกผักชี ๑ โกฎสู ๑ โกฎูเขมา ๑ โกฎูก้านพร้าว ๑ โกฎูพุงปลา ๑ โกฎูจุฬาลำพา ๑ โกฎูเชียง ๑ โกฎูกักกรา ๑ โกฎูน้ำเต้า ๑ โกฎูกระตูก ๑ เทียนดำ ๑ เทียนแดง ๑ เทียนขาว ๑ เทียนเข้าเปลือก ๑ เทียนยาวธานี ๑ จันทน์แดง ๑ จันทน์ขาว ๑ มวกแดง ๑ มวกขาว ๑ รากหญ้านาง ๑ ชลูด ๑ อบเชย ๑ สมุลแว้ง ๑ กฤษณา ๑ กระลำพัก ๑ พรเพ็ด ๑ ลูกกะตอม ๑ กำยาน ๑ ขอนดอก ๑ อำพันทอง ๑ หญ้าฝรั่ง ๑ ชมดเชียง ๑ ลูกจัน ๑ กระวาน ๑ กานพลู ๑ รากไคร้เครือ ๑ อำพันแดง ๑ ดอกสารภี ๑ ดอกพิทูล ๑ ดอกบุนนาค ๑ ดอกจำปา ๑ ดอกกระดังงา ๑ ดอกมะลิ ๑ ดอกคำไทย ๑ ฟางเสน ๑ เลือดแรด ๑ ดิงเห่า ๑ ดีหมูป่า ๑ ดีโคเถื่อน ๑ ยาทั้งนี้เอาหนักลึงละ ๑ บาท พิมเสน ๑ เฟื้อง ทำผง แก้มอันมีพิศลมบาทจิตร จับหัวใจให้คูลุ่มคลั่ง ให้หลงไหล ลมอันแน่นหน้าอก กินเข้ามิได้ให้อาเจียร ให้แน่นหน้าอก ให้คลื่นเหียน ให้จุกอก แลพิศโลหิตทำให้คูลั่งเพื่อเลือดดีขึ้น แลแก่นอนมิหลับให้ระล่ำระสาย น้ำดอกไม้หญ้านฝรั่งพิมเสนชมดเชียง อำพันทองเป็นกระสาย”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๔๙ ชนิด รวมปริมาณ ๙๘ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กระตอม	๒ กรัม
กระดังงา	๒ กรัม
กระลำพัก	๒ กรัม
กระวาน	๒ กรัม
กฤษณา	๒ กรัม
กานพลู	๒ กรัม
กำยาน	๒ กรัม
โกฎูกระตูก	๒ กรัม
โกฎูกักกรา	๒ กรัม
โกฎูก้านพร้าว	๒ กรัม
โกฎูเขมา	๒ กรัม
โกฎูจุฬาลำพา	๒ กรัม
โกฎูเชียง	๒ กรัม
โกฎูน้ำเต้า	๒ กรัม
โกฎูพุงปลา	๒ กรัม
โกฎูสู	๒ กรัม
ขอนดอก	๒ กรัม
ชิง	๒ กรัม
คำไทย	๒ กรัม

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
จันทน์แดง	๒ กรัม
จันทน์เทศ	๒ กรัม
จำปา	๒ กรัม
เจตมูลเพลิงแดง	๒ กรัม
ชะพลู	๒ กรัม
ชะลูด	๒ กรัม
ดอกจันทน์	๒ กรัม
ดีปลี	๒ กรัม
ดีวัว	๒ กรัม
เทียนขาว	๒ กรัม
เทียนข้าวเปลือก	๒ กรัม
เทียนดำ	๒ กรัม
เทียนแดง	๒ กรัม
เทียนยาวพาดี้	๒ กรัม
บอระเพ็ด	๒ กรัม
บุนนาค	๒ กรัม
ฝางเสน	๒ กรัม
พิกุล	๒ กรัม
พิมเสน	๒ กรัม
มวกขาว	๒ กรัม
มวกแดง	๒ กรัม
มะลิ	๒ กรัม
ย่านาง	๒ กรัม
ลำพันแดง	๒ กรัม
ลูกจันทน์	๒ กรัม
ลูกผักชี	๒ กรัม
สมุลแว้ง	๒ กรัม
สะค้าน	๒ กรัม
สารภี	๒ กรัม
อบเชย	๒ กรัม

สรรพคุณ

แก้ลมบาดทะจิต แก้คลื่นเหียนอาเจียน แก้ลมจุกเสียด

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒), ยาเม็ด (ดูภาคผนวก ๓.๔.๒)

ขนาดและวิธีการใช้

ยาผง

ครั้งละ ๑-๒ กรัม ละลายน้ำกระสายยา กินทุก ๓-๔ ชั่วโมง ไม่เกินวันละ ๓ ครั้ง

กระสายยาที่ใช้

- แก้ลมบาดทะจิต ใช้ น้ำดอกมะลิ
- แก้คลื่นเหียนอาเจียน ใช้ น้ำลูกชี่ลาหรือเทียนดำต้ม หากไม่มีให้ใช้น้ำสุก
- แก้ลมจุกเสียด ใช้ น้ำขิงต้ม

ยาเม็ด

ครั้งละ ๑-๒ กรัม กินทุก ๓-๔ ชั่วโมง ไม่เกินวันละ ๓ ครั้ง

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์

คำเตือน

- ควรระวังการกินร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่มและยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด

- ควรระวังการใช้ยาในผู้ป่วยที่แพ้ละอองเกสรดอกไม้

ข้อมูลเพิ่มเติม

- สูตรตำรับยาหอมอินทจักร์ตามประกาศยาสามัญประจำบ้าน พ.ศ. ๒๕๓๗ มีตัวยา พิมเสน ระบุว่า ๑ เฟื้อง เท่ากับ ๑.๘๗๕ กรัม แต่ภายหลังได้มีการปรับปริมาณของพิมเสนให้เท่ากัน คือ ๒ กรัม

- สูตรตำรับยาหอมอินทจักร์ตามประกาศยาสามัญประจำบ้าน พ.ศ. ๒๕๓๗ มีตัวยา “ชะมดเช็ด ดิงูเห่า ดีหมูป่า และไคร้เครือ” เป็นส่วนประกอบ [๔] ซึ่ง “ชะมดเช็ด ดิงูเห่า และดีหมูป่า” ได้ตัดออกจากสูตรตำรับตามประกาศยาสามัญประจำบ้าน แผนโบราณ พ.ศ. ๒๕๔๒ เนื่องจาก ๑. มีการประกาศให้ชะมดเช็ดเป็นสัตว์ป่าคุ้มครองตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๓๕ และเป็นสัตว์ที่อยู่ใน “อนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดพันธุ์สัตว์ป่าที่ใกล้สูญพันธุ์” ๒. ดิงูเห่าและดีหมูป่าเป็นสัตว์วัตถุที่หาได้ยาก ซึ่งในขณะนั้นยังไม่มีการเพาะเลี้ยงกันอย่างแพร่หลาย จึงได้ตัดออกจากตำรับ [๕] ส่วน “ไคร้เครือ” ตัดออกจากสูตรตำรับเนื่องจากมีข้อมูลงานวิจัยบ่งชี้ว่า ไคร้เครือที่ใช้และจำหน่ายกันในท้องตลาดเป็นพืชในสกุล *Aristolochia* ซึ่งพืชในสกุลนี้มีรายงานว่าเป็นพืชต่อไต และเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๕ องค์การอนามัยโลกได้ประกาศให้พืชสกุล *Aristolochia* เป็นสารก่อมะเร็งในมนุษย์ [๓]

เอกสารอ้างอิง

๑. พิศณุประสาทรเวช, พระยา. เวชศึกษา แพทย์ศาสตร์สังเขป เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยสะพานยศเส; ร.ศ. ๑๒๗. หน้า ๘๖.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒๐) พ.ศ. ๒๕๖๑. (๒๕๖๒, ๒๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๖ ตอนพิเศษ ๒๐ ง. หน้า ๑-๒.

๓. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๒๗๙).

๔. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ยาสามัญประจำบ้าน ฉบับที่ ๒ (๒๕๓๗, ๓ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๑๑ ตอนพิเศษ ๔๒ ง. หน้า ๘๓.

๕. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ (๒๕๔๒, ๒๔ สิงหาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๑๖ ตอนพิเศษ ๖๗ ง. หน้า ๔๙.

ยาห้ารากล

ชื่ออื่น

ยาแก้วห้าดวง [๑, ๒]

ที่มาของตำรับยา

สูตรตำรับที่ใกล้เคียงตำรับนี้ พบในตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑ [๑]

“...แลลักษณะใช้พิชนั้น คืออิดำ อิดาง ถ้าเห็นยังลึกลงไม่ขึ้นให้เอาเทียนส่องมอดู แล้วให้แต่งยาจะทึ่งให้กินชื่อว่าแก้วห้าดวง เอารากคนทา ๑ รากไม้เท้ายายม่อม ๑ รากชิงชี ๑ รากมะเดื่อ ๑ รากหญ้านาง ๑ ยาทั้งนี้เอาเสมอภาคต้นให้กิน แล้วจึงแต่งยาประสะกะทึงผิวภายนอก ใบหญ้านาง ๑ ใบมะขาม ๑ เอาเสมอภาคเอาดินประสิวใส่แต่พอสมควรละลายน้ำขาวเข้าพ่น ถ้ามีขึ้นกระทำให้ตัวร้อนเป็นเปลว เอาเถาขี้ก้าแดง ทั้งใบทั้งราก ๑ เถาหญ้านางทั้งใบทั้งราก ๑ เอาเสมอภาคแทรกดินประสิวละลายด้วยน้ำขาวเข้าทั้งกินทั้งพ่น ถ้ามีฟุ้งให้เอาใบทองหลางใบมน ๑ เปลือกทองหลางใบมน ๑ เข้าสารด้วย เอาเสมอภาคแทรกดินประสิวล้างทั้งกินทั้งพ่น”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๕ ชนิด รวมปริมาณ ๑๐๐ กรัม ดังนี้ [๓]

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
คนทา	๒๐ กรัม
ชิงชี	๒๐ กรัม
มะเดื่ออุทุมพร	๒๐ กรัม
ไม้เท้ายายม่อม	๒๐ กรัม
หญ้านาง	๒๐ กรัม

สรรพคุณ

บรรเทาอาการไข้ กระทุ้งพิษไข้

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒), ยาแคปซูล (ดูภาคผนวก ๓.๓), ยาเม็ด (ดูภาคผนวก ๓.๔.๒)

ขนาดและวิธีการใช้

ยาผง

ผู้ใหญ่ ครั้งละ ๑-๑.๕ กรัม ละลายน้ำสุกกินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น เมื่อมีอาการ

เด็ก อายุ ๖-๑๒ ปี ครั้งละ ๕๐๐ มิลลิกรัม-๑ กรัม ละลายน้ำสุกกินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น เมื่อมีอาการ

ยาแคปซูลและยาเม็ด

ผู้ใหญ่ ครั้งละ ๑-๑.๕ กรัม กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น เมื่อมีอาการ

เด็ก อายุ ๖-๑๒ ปี ครั้งละ มิลลิกรัม-๑ กรัม

กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น เมื่อมีอาการ

คำเตือน

- ไม่ควรใช้ในผู้ที่สงสัยว่าเป็นไข้เลือดออก เนื่องจากอาจบดบังอาการของไข้เลือดออก
- ไม่ควรใช้ในหญิงที่มีไข้หรือตั้งครรภ์หรือใช้ระหว่างมีประจำเดือน

ข้อควรระวัง

หากใช้ยาเป็นเวลานานเกิน ๓ วัน แล้วอาการไม่ดีขึ้น ควรปรึกษาแพทย์

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน); ๒๕๔๒. หน้า ๖๓.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.

๓. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๓๐๓).

ยาเหลืองปิดสมุทร

ชื่ออื่น

ยาเหลืองปิดสมุทร [๑]

ที่มาของตำรับยา

สูตรตำรับที่ใกล้เคียงตำรับนี้ พบในเวชศึกษา แพทย์ศาสตร์สังเขป เล่ม ๑ [๑]

“ยาเหลืองปิดสมุทร หัวหมู ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ เปลือกเพกา ๑ รากกล้วยตึบ ๑ กระเทียม ๑ ดีปลี ๑ ชันย้อย ๑ ครั้ง ๑ สีเสียดไทย ๑ สีเสียดเทศ ๑ ใบเทียน ๑ ใบทับทิม ๑ ขมิ้นชันกิ่งยาทั้งหลาย แก้อุจจาระปนเสมหะโลหิต”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๓ ชนิด รวมปริมาณ ๙๐ กรัม ดังนี้ [๓]

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ขมิ้นชัน	๓๐ กรัม
กระเทียม	๕ กรัม
กล้วยตึบ	๕ กรัม
ขมิ้นอ้อย	๕ กรัม
ครั้ง	๕ กรัม
ชันย้อย	๕ กรัม
ดีปลี	๕ กรัม
ทับทิม	๕ กรัม
เทียนกิ่ง	๕ กรัม
เพกา	๕ กรัม
สีเสียดเทศ	๕ กรัม
สีเสียดไทย	๕ กรัม
หัวหมู	๕ กรัม

สรรพคุณ

บรรเทาอาการท้องเสียชนิดที่ไม่เกิดจากการติดเชื้อ เช่น อุจจาระไม่เป็นมูก หรือมีเลือดปน ท้องเสียชนิดที่ไม่มีไข้

รูปแบบยา

ยาผง (ดูภาคผนวก ๓. ๒), ยาแคปซูล (ดูภาคผนวก ๓.๓), ยาเม็ด (ดูภาคผนวก ๓.๔.๒)

ขนาดและวิธีการใช้

ยาผงและยาเม็ด

ผู้ใหญ่	ครั้งละ ๑ กรัม	ละลายน้ำกระสายยา กินทุก ๓-๕ ชั่วโมง เมื่อมีอาการ
เด็ก	อายุ ๓-๕ เดือน	ครั้งละ ๒๐๐ มิลลิกรัม
	อายุ ๖-๑๒ เดือน	ครั้งละ ๓๐๐-๔๐๐ มิลลิกรัม
	อายุ ๑-๕ ปี	ครั้งละ ๕๐๐-๗๐๐ มิลลิกรัม
	อายุ ๖-๑๒ ปี	ครั้งละ ๐.๘-๑ กรัม

ละลายน้ำกระสายยา กินทุก ๓-๕ ชั่วโมง เมื่อมีอาการ

กระสายยาที่ใช้

- ใช้น้ำเปลือกผลทับทิมหรือเปลือกแคตมัม แทรกกับน้ำปูนใสเป็นน้ำกระสายยา สำหรับเด็กเล็กให้ผสมกับน้ำกระสายยา ใช้กินหรือกวาดก็ได้
- ถ้าหาน้ำกระสายยาไม่ได้ให้ใช้น้ำสุกแทน

ยาแคปซูลและยาเม็ด

ผู้ใหญ่	ครั้งละ ๑ กรัม	กินทุก ๓-๕ ชั่วโมง เมื่อมีอาการ
เด็ก	อายุ ๖-๑๒ ปี	ครั้งละ ๐.๘-๑ กรัม กินเมื่อมีอาการ

ข้อควรระวัง

ข้อมูลเพิ่มเติม

หากใช้ยานี้เกิน ๑ วัน แล้วอาการไม่ดีขึ้น ควรปรึกษาแพทย์
ตัวยาสีเสียดเทศต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๑)

เอกสารอ้างอิง

๑. พิศณุประสาทรเวช, พระยา. เวชศึกษา แพทย์ศาสตร์สังเขป เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทย สะพานยศเส; ร.ศ. ๑๒๗. หน้า ๖๙.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒๐) พ.ศ. ๒๕๖๑. (๒๕๖๒, ๒๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๖ ตอนพิเศษ ๒๐ ง. หน้า ๑-๒.
๓. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๒๙๑).
๔. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ พ.ศ. ๒๕๕๖. (๒๕๕๖, ๑๔ กุมภาพันธ์). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๐ ตอนพิเศษ ๒๑ ง. หน้า ๔๒.

ยานันตคุณ

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“ยาชื่อนันตคุณ เอา สมอไทย ๑๙๐ สมอพิเภก ๑๔ สมอเทศ ๓๒ สมอน้ำ ๑๘ มะขามป้อม ๑๐๘ ตริกภูก เอาสิ่งละ ๔ ตำลึง กระวาน ๑ ตำลึง กานพลู ๑ ตำลึง ๒ บาท สารส้ม ๑ ตำลึง ๒ บาท ข่าตาแดง ๑ ตำลึง ๒ บาท เจตมูล ๑ ตำลึง ๒ บาท หัสคุณ ๑ ตำลึง ๒ บาท รากข้าพลุ ๑ ตำลึง ๒ บาท ลูกมะตูมอ่อน ๑ ตำลึง ๒ บาท แห้วหมู ๒ ตำลึง ๒ บาท สะค่าน ๒ ตำลึง ๒ บาท ยาทั้งนี้ทำแท่ง เอา น้ำส้มทั้ง ๕ น้ำมะนาว ๑ น้ำมะกรูด ๑ น้ำมะขาม ๑ น้ำมะงั่ว ๑ น้ำส้มซ่า ๑ เป็นกระสาย เมื่อจะบดดูฤกษ์ให้จงดิลบายศรีสำหรับ ๑ บดแล้วจึง เสกด้วย ปั่นแท่งเท่าเม็ดพริกไทย ถ้าเป็นลมกล่อนจุกเสียดเอาดอกขี้เหล็กต้มละลายยากิน ๙ เม็ด ถ้าเป็นลมกาลพิกล น้ำมะนาว ๑๓ เม็ด ลมอัมพาตน้ำมะนาว ๑๕ เม็ด ลมอุทรวาตน้ำส้มสายชู ๑๓ เม็ด ถ้าเป็นโรคเพื่อโลหิตต่างๆ พึงยกน้ำกระสายเอาเถิด ถ้าปวดศีรษะน้ำเปลือกมะรุมนพทา ถ้าตาเป็นต้อเป็นหมอกฝนด้วยน้ำผักเค็ดทั้งหยอด ทั้งทา ถ้ามีฝีพิษปวดหนักฝนกับสุราทั้งกินทั้งทา ถ้าเป็นฝีดาษอันร้ายละลายเหล้ากิน ถ้าคันฝนด้วยน้ำใบพลูแก่ถ้าเป็น ฝีดาษกินกับมูตรก็ได้ ถ้าเป็นมุตกิดมุตคาคาเป็นหนองกินกับน้ำข่าแก่เสลดหอบกระหาย ถ้าเป็นริดสีดวงผอมเหลือง ผอมแห้งละลายน้ำผึ้งกิน ถ้าเป็นนิ่วละลายน้ำค่างกิน ๓ วัน ๗ วัน ๑๑ วัน ถ้าเป็นลมมือตายตื่นตายง่อยเปลี้ยพลิกแพลง เอาโหราทำสุนัขฝนน้ำมะนาวละลายยา ๕ เม็ด ทาสับ ศีรษะทาตากแดด ถ้าเป็นกล่อนละลายน้ำขิงน้ำขี้เหล็กน้ำโคก กระสุนต้มกิน ๑๑ เม็ด ๓ วัน ๗ วัน เห็นคุณ ถ้าเด็กเป็นพยาธิในท้องเอารากเล็บมีอนาง ๑ รากข้าพลุ ๑ ขี้เหล็ก ๑ ต้มเอาน้ำละลายยากินแก้ตาน โจรตานซาง ถ้าตมูกเลือดเป็นบิดน้ำกะทือหมกไฟกิน ๗ เม็ด ถ้าเป็นข้างม้ามย่อย จุกผามกินกับสุรา ๓ เม็ด ๗ เม็ด ๑๑ เม็ด แก้ฟุงโรท้องโตเป็นก้อนปวดมวนกินกับน้ำข่า ๖ เม็ด ถ้าต้องผีแลคนกิน กับน้ำไหล ๑๕ เม็ด ถ้าเป็นฝีในท้องกินกับน้ำมะนาวกับเกลือ ๘ เม็ด ถ้าคราบน้ำพันธุ้ฝักกาด ฝีมดลูกน้ำมะนาว กับเกลือ ๘ เม็ด ถ้าเป็นในคอฝีคางทูมฝนด้วยเหล้าทั้งกินทั้งทา ถ้าเป็นกระษัยด้วยนกระษัยลาม ฝนกับน้ำมะขามเปียก ทา ๓ วัน ๗ วัน ฝีมุดองเปื่อยพังกินดินสอพองทาถ้าเป็นบาดปรอทฝนน้ำค่างน้ำมูตร ถ้าเสพสตรี กินยานี้เม็ด ๑ ทวีไปจน ๓ เม็ด หายสรรพโรควิเศษนักแลฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๘ ชนิด รวมปริมาณ ๒,๙๑๐ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ขิงแห้ง	๒๔๐ กรัม
ดีปลี	๒๔๐ กรัม
พริกไทย	๒๔๐ กรัม
มะขามป้อม	๒๔๐ กรัม
สมอน้ำ	๒๔๐ กรัม
สมอเทศ (เนื้อผล)	๒๔๐ กรัม
สมอไทย (เนื้อผล)	๒๔๐ กรัม
สมอพิเภก (เนื้อผล)	๒๔๐ กรัม
สะค่าน	๑๕๐ กรัม
แห้วหมู	๑๕๐ กรัม

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กานพลู	๙๐ กรัม
ข้าตาแดง	๙๐ กรัม
เจตมูลเพลิงแดง	๙๐ กรัม
ชะพลู	๙๐ กรัม
มะตูมอ่อน	๙๐ กรัม
สารส้ม	๙๐ กรัม
หัสศุณไทย	๙๐ กรัม
กระวาน	๖๐ กรัม

สรรพคุณ

แก้ลมกล่อนจุกเสียด ลมอัมพาต ลมอุทรवाद

รูปแบบยา

ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

วิธีปรุงยา

ตัวยาขิงแห้ง ดีปลี พริกไทย มะขามป้อม สมอน้ำ (เนื้อผล) สมอเทศ (เนื้อผล) สมอไทย (เนื้อผล) สมอพิเภก (เนื้อผล) สะค้าน หัวหมู กานพลู ข้าตาแดง เจตมูลเพลิงแดง ชะพลู มะตูมอ่อน สารส้ม หัสศุณไทย กระวาน บดให้ละเอียด ละลาย ด้วยน้ำมะกรูด น้ำมะขาม น้ำมะงั่ว น้ำมะนาว น้ำส้มซ่า แล้วทำเป็นเม็ด

ขนาดและวิธีการใช้

แก้ลมกล่อนจุกเสียด

ครั้งละ ๙๐๐ มิลลิกรัม ละลายน้ำดอกขี้เหล็กต้มกินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

แก้ลมอัมพาต

ครั้งละ ๑.๕ กรัม ละลายน้ำมะนาวกินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

แก้ลมอุทรवाद

ครั้งละ ๑.๓ กรัม ละลายน้ำส้มสายชูกินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตัวยาน้ำส้มทั้ง ๕ ใช้เพียงชนิดใดชนิดหนึ่งได้
- ตัวยาสมอไทย มะขามป้อม สมอเทศ สมอน้ำ และสมอพิเภก ใช้ปริมาณ ๒๔๐ กรัม
- ตัวยาสารส้มต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๐)
- ตัวยาหัสศุณไทยต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๗)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๗๓. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๐) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๒๕ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๔๑ ง. หน้า ๑.

ยาอภัยสาลี

ชื่ออื่น

ยาอภัยสาลี [๑, ๒]

ที่มาของตำรับยา

สูตรตำรับที่ใกล้เคียงตำรับนี้ พบในเวชศึกษา แพทย์ศาสตร์สังเขป เล่ม ๑ [๑, ๒]

“ยาอภัยสาลี เอาลูกจัน ๑ สลึง ดอกจัน ๒ สลึง ลูกกระวาน ๓ สลึง กานพลู ๑ บาท ลูกพิลังกาสา ๑ บาท ๒ สลึง ว่านน้ำ ๑ บาท ๓ สลึง โขรส ๒ บาท โขรสขมา ๒ บาท ๑ สลึง เทียนเข้าเปลือก ๒ บาท ๒ สลึง เทียนแดง ๒ บาท ๓ สลึง เทียนขาว ๒ บาท เทียนตาตักแตน ๒ บาท ๑ สลึง เจตมูลเพลิง ๓ บาท สมอไทย ๓ บาท ๑ สลึง สมอเทศ ๓ บาท ๑ สลึง หัวบุงรอก ๓ บาท ๓ สลึง สหคคุณเทศ ๑ ตำลึง ๒ บาท จันทน์เทศ ๑ ตำลึง กันทา ๓ บาท ๓ สลึง พลิกลอน ๑ ตำลึง กินเข้าเย็นทุกวัน แก้วสารพัดกลม ๘๐ จำพวก แก้วโลหิต ๒๐ จำพวก แก้วรัตติกาล ๒๐ จำพวก ยานี้กินได้ ๓ เดือน หายโรคพยาธิมิได้มีเลย อายุวัฒนะ ทั้งเกิดปัญญารู้หลักนักปราชญ์มากกว่าคนทั้งปวง ถ้าผู้ใดพบให้ทำกินวิเศษนัก ใครกินยานี้ดูจายาทิพย์นั้นแล ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๙ ชนิด รวมปริมาณ ๑๘๗ กรัม ดังนี้ [๓]

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
หสคคุณเทศ	๒๔ กรัม
จันทน์เทศ	๑๖ กรัม
พริกไทยลอน	๑๖ กรัม
บุงรอก	๑๕ กรัม
สมอเทศ (เนื้อผล)	๑๓ กรัม
สมอไทย (เนื้อผล)	๑๓ กรัม
เจตมูลเพลิงแดง	๑๒ กรัม
เทียนแดง	๑๑ กรัม
เทียนขาวเปลือก	๑๐ กรัม
โขรสขมา	๙ กรัม
เทียนตาตักแตน	๙ กรัม
โขรส	๘ กรัม
เทียนขาว	๘ กรัม
ว่านน้ำ	๗ กรัม
พิลังกาสา	๖ กรัม
กานพลู	๔ กรัม
กระวาน	๓ กรัม
ดอกจันทน์	๒ กรัม
ลูกจันทน์	๑ กรัม

สรรพคุณ

บำบัดโรคลม บรรเทาอาการจุกเสียดแน่น

รูปแบบยา

ยาเม็ด (ดูภาคผนวก ๓.๔.๒), ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑.๕-๒ กรัม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

ข้อห้ามใช้	ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์และผู้ที่มีไข้
คำเตือน	ควรระวังการกินร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่มและยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด
ข้อมูลเพิ่มเติม	- ตัวยาบุงรอตต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๑๘) - ตัวยาหัสคุณเทศต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔๖)

เอกสารอ้างอิง

1. พิศณุประสาทรเวช, พระยา. เวชศึกษา แพทย์ศาสตร์สังเขป เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยสะพานยศเส; ร.ศ. ๑๒๗. หน้า ๗๒.
2. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒๐) พ.ศ. ๒๕๖๑. (๒๕๖๒, ๒๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๖ ตอนพิเศษ ๒๐ ง. หน้า ๑-๒.
3. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๒๘๗).

ยาอมแก้เจ็บคอ เสี่ยงแหบแห้ง

ที่มาของตำรับยา ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๒ [๑, ๒]

“...ยาแก้คอเจ็บจาไม่แจ้งคับสำเนียง เอาเนระภูสี ๑ รากกล้วยตึบ ๑ ชะเอม ๑ จึงเปนน้ำกะสายชุปสำลือมแล ฯ...”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๓ ชนิด รวมปริมาณ ๓ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กล้วยตึบ	๑ ส่วน
ชะเอมเทศ	๑ ส่วน
เนระพูสี	๑ ส่วน

สรรพคุณ แก้เจ็บคอ เสี่ยงแหบแห้ง

รูปแบบยา ยามง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

ขนาดและวิธีการใช้ ครั้งละ ๑-๒ กรัม ละลายน้ำขิง ชุปสำลือป้ายคอและอม ไม่น้อยกว่า ๕ นาที แล้วบ้วนทิ้ง

ข้อควรระวัง ห้ามกลืนสำลือ

เอกสารอ้างอิง

1. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน); ๒๕๔๒. หน้า ๑๙๘.
2. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๙, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.

ยาอัคคินิวคณะ

ที่มาของตำรับยา

๑. คัมภีร์ธาตุนารายณ์ ฉบับโบราณ [๑, ๒]

“ อัคคินิวคณะ ให้เอา กันทา ยิงสม สิ่งละส่วน เปลือกอบเชย ใบกระวาน กานพลู สะค้าน สิ่งละ ๒ ส่วน ชิงแห้ง ๓ ส่วน รากเจตมูลเพลิง ดีป्ली สิ่งละ ๔ ส่วน น้ำตาลกรวด ๖ ส่วน กระทบเป็นจุด น้ำผึ้งรวง เป็นกระสาย บดเสวยหนักสสิ่ง ๑ แก้อาเจียน ๔ ประการ ด้วยติ๊กกะขาคินีกำเร็บ และวิสมามันทาคินีอันทุพล จึงคลั่นเหียนอาเจียน มิให้เสวยพระกระยาหารได้ ให้จำเริญพระธาตุทั้ง ๔ ให้เสวยพระกระยาหาร เสวยมีรสชุกกำลัง ยิ่งนัก

“ข้าพระพุทธเจ้า ชุนประสิทธิโอสถจีน ประกอบทูลเกล้าฯ ถวาย ครั้งสมเด็จพระนารายณ์ เปนเจ้าเมืองลพบุรี เสวยเพลเข้าอตรา ดีนักแล ฯ”

๒. อายุรเวทศึกษา [๓, ๔]

“เอากัญชา ยิงสม สิ่งละ ๑ ส่วน เปลือกอบเชย ใบกระวาน กานพลู สะค้าน สิ่งละ ๒ ส่วน ชิงแห้ง ๓ ส่วน รากเจตมูลเพลิง ดีป्ली สิ่งละ ๔ ส่วน น้ำตาลกรวด ๖ ส่วน กระทบเป็นจุด น้ำผึ้งรวง เป็นกระสาย กินหนัก ๑ สสิ่ง แก้อาเจียน กินอาหารมิได้ ให้เจเริญอาหาร”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๑๐ ชนิด รวมปริมาณ ๒๗ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
น้ำตาลกรวด	๖ ส่วน
เจตมูลเพลิงแดง	๔ ส่วน
ดีป्ली	๔ ส่วน
ชิงแห้ง	๓ ส่วน
กานพลู	๒ ส่วน
ใบกระวาน	๒ ส่วน
สะค้าน	๒ ส่วน
อบเชย	๒ ส่วน
กัญชา (ส่วนเหนือดินต้นเพศเมีย)	๑ ส่วน
ยิงสม	๑ ส่วน

สรรพคุณ - บำรุงร่างกาย ช่วยเจเริญอาหาร
- แก้อาเจียนที่เหียนอาเจียน ที่เกิดจากไฟย่อยอาหารผิดปกติ

รูปแบบยา ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒), ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)

ขนาดและวิธีการใช้ ยาผง ครั้งละ ๓.๗๕ กรัม ละลายน้ำผึ้งรวง กินวันละ ๑ ครั้ง ก่อนอาหารเช้า
ยาลูกกลอน ครั้งละ ๒.๑-๒.๔ กรัม กินวันละ ๑ ครั้ง ก่อนอาหารเช้า

ข้อห้ามใช้ ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ ผู้ที่มีไข้ และผู้ที่มีอายุต่ำกว่า ๑๘ ปี

คำเตือน

- ควรระวังการใช้ในผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูง โรคหัวใจ ผู้ป่วยโรคแผลเปื่อยเพปติก โรคกระเพาะอาหารและกรดไหลย้อน เนื่องจากเป็นตำรับยาสร้อน
- ควรระวังการกินร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่มและยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตำรับยานี้มีกัญชาเป็นส่วนประกอบ จัดเป็นยาเสพติดให้โทษประเภท ๕ ตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. ๒๕๒๒ และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม การใช้ยาเสพติดให้โทษตำรับนี้ต้องอยู่ภายใต้การปรุงและสั่งจ่ายโดยผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์แผนไทยตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในประกาศกระทรวงสาธารณสุข
- ยามีรสร้อน ผู้ป่วยที่มีภาวะโรคกระเพาะอาหารควรกินหลังอาหารและแบ่งกินก่อนอาหาร เช้าและเย็น
- ตัวยากัญชาต้องคั่วก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๔)

เอกสารอ้างอิง

๑. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ คัมภีร์ธาตุพระนารายณ์ ฉบับโบราณ (ตำราพระโอสถพระนารายณ์). พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๕.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.

๓. นิตเทศสุขกิจ, ชุน (ถมรัตน์ พุ่มชูศรี). อายุรเวทศึกษา เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : พร้อมจักรการพิมพ์; ๒๕๑๖.

๔. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๘) พ.ศ. ๒๕๖๑. (๒๕๖๑, ๒๙ มิถุนายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๕ ตอนพิเศษ ๑๕๒ ง. หน้า ๑-๒.

ยาอัคนีจร

ชื่ออื่น ยาแก้ลมพิษ
ที่มาของตำรับยา ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“...ยาแก้ลมพิษอันให้คันไปทั้งตัวก็ดี และลมบ้ตคาคก็ดี ลมสลักเพชรก็ดี ท่านให้อา มหาหิงคุ์ ๑ ว่านน้ำ ๑ ลูกข้าวพลุ ๑ ชิงแห้ง ๑ เทียนยาวพानी ๑ ผักแพวแดง (ผักแพวแดง) ๑ โกรฐสอ ๑ เอาเสมอภาค ตำเป็นผง บดลายน้ำร้อนกินแก้ลม ๑๖ จำพวก ยานี้ชื่ออัคนีจร แก้ลมขึ้นให้เจ็บตาหายแล ฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๗ ชนิด รวมปริมาณ ๗ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
โกรฐสอ	๑ ส่วน
ชิงแห้ง	๑ ส่วน
ชะพลู (ผล)	๑ ส่วน
เทียนยาวพानी	๑ ส่วน
ผักแพวแดง	๑ ส่วน
มหาหิงคุ์	๑ ส่วน
ว่านน้ำ	๑ ส่วน

สรรพคุณ แก้ลม ๑๖ จำพวก แก้ลมขึ้นให้ปวดตา แก้ลมพิษอันให้คันไปทั้งตัว

รูปแบบยา ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒)

ขนาดและวิธีการใช้ ครั้งละครึ่ง-๑ ช้อนชา (๒.๕-๕ กรัม) ละลายน้ำอุ่น ๓๐ มิลลิลิตร กินวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น

ข้อห้ามใช้ ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ หญิงให้นมบุตร ผู้ที่มีไข้ และเด็กอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี

ข้อมูลเพิ่มเติม ตัวยามหาหิงคุ์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)

เอกสารอ้างอิง

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๒๒. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๓.

ยาอัศภูธร

ที่มาของตำรับยา

แพทยศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๒ [๑, ๒]

“เอาดอกบุนนาค ๑ เกสรบัวหลวง ๑ เทียนดำ ๑ เออลิงละ ๒ สลึง ชิงแห้ง ๑ รากเจตมูลเพลิง ๑ รากข้าพลุ ๑ ดีปลี ๑ เถาสะค้าน ๑ กะทือแห้ง ๑ ไพลแห้ง ๑ ข้าแห้ง ๑ กระชายแห้ง ๑ หัวหอม ๑ หัวกะเทียม ๑ ขมิ้นอ้อยแห้ง ๑ ผลมะตูมอ่อนแห้ง ๑ เออลิงละ ๑ บาท ยาดำปริสุทธ์ ๕ สลึง สมอเทศ ๑ สมอพิเภก ๑ เออลิงละ ๒ บาท สมอไทย ๖ บาท เปลือกไข่เหิน ๑ รากเล็บมือนาง ๑ รากอ้ายเหนียว ๑ กะพังโหม ๑ เออลิงละกำมือ ชุมเห็ดไทยต้นขนาดกลาง ๑ ต้น กะเพราต้นขนาดกลาง ๑ ต้น ฝักราชพฤกษ์ ๑๐ ฝักเอาแต่เนื้อ ขยำกับน้ำเป้น กระสาย ไส้ในยา ต้ม ๓ เอา ๑ ให้รับประทานเวลาเช้าแก้อุจจาระธาตุลามก ให้ปวดท้องให้ไปอุจจาระวันละ ๓ ครั้ง ๔ ครั้ง ๕ ครั้ง ๖ ครั้ง กลิ่นเหม็น แก้อาเจียรแก้อุจจาระเสียบริโภคนอาหารมิได้ แก้วโยกมัดช่วงทวารแลแก้ริดดวง ทั้งปวง แลเวลากลางวันให้วางยาหอมเนาวโกฐหรืออินทจักรก็ได้ เวลาบ่ายให้ยาประสะน้ำขิงละลายน้ำร้อน เวลาเย็น ให้ยามันธาตุ เวลากลางคืนให้ยาธาตุพิบัติ ถ้าอาการค่อยคลายเสียจระดีแลเปนมูลเข้าไปอุจจาระก็น้อยครั้ง รับประทานอาหารค่อยมีรสขึ้นบ้างแล้ว ควรให้ยาอินทรีย์ธาตุแลยาสมุฐานธาตุ แก่ในกองมหาภูตรูปให้ต้อง ตามฤดู, อายุ, กาล, สมุฐานแต่เวลาเช้าควรให้ยาอัศภูธรรับประทานให้ระบายไว้ ถ้าจะเว้นเสียบ้างก็ได้บางครั้ง แต่เวลากลางวันควรให้ยาหอมรับประทานทุกวัน คือยาทิพโอสถ ยาหอมเนาวโกฐ ยาหอมอินทจักรเปนต์น”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๒๗ ชนิด รวมปริมาณ ๓๘๖.๒๕ กรัม* ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
สมอไทย	๙๐ กรัม
สมอเทศ	๓๐ กรัม
สมอพิเภก	๓๐ กรัม
ยาดำ	๑๘.๗๕ กรัม
กระชาย	๑๕ กรัม
กระเทียม	๑๕ กรัม
กะทือ	๑๕ กรัม
ขมิ้นอ้อย	๑๕ กรัม
ข้า	๑๕ กรัม
ชิงแห้ง	๑๕ กรัม
เจตมูลเพลิงแดง	๑๕ กรัม
ชะพลู	๑๕ กรัม
ดีปลี	๑๕ กรัม
ไพล	๑๕ กรัม
มะตูม	๑๕ กรัม
สะค้าน	๑๕ กรัม
หอม	๑๕ กรัม

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
เทียนดำ	๗.๕ กรัม
บัวหลวง	๗.๕ กรัม
บุนนาค	๗.๕ กรัม
กระพังโหม	๑ กำมือ
ไซ้เน่า	๑ กำมือ
เล็บมือนาง	๑ กำมือ
อ้ายเหนียว	๑ กำมือ
กะเพรา (ทั้งต้น)	๑ ต้น
ชุมเห็ดไทย (ทั้งต้น)	๑ ต้น
ราชพฤกษ์	๑๐ ฝัก

*ไม่รวมปริมาณไซ้เน่า เล็บมือนาง อ้ายเหนียว กระพังโหม ชุมเห็ดไทย (ทั้งต้น) กะเพรา (ทั้งต้น) ราชพฤกษ์

สรรพคุณ	แก้โรคอุจจาระธาตุพิการ ทำให้ท้องเสีย ปวดท้อง จุกเสียด
รูปแบบยา	ยาต้ม (ดูภาคผนวก ๓.๑.๓)
ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๑๕๐ มิลลิลิตร ดื่มวันละ ๑ ครั้ง ก่อนอาหารเช้า ดื่มขณะยายังอุ่น ยา ๑ หม้อ ใช้ติดต่อกัน ๕-๗ วัน โดยให้อุ่นน้ำสมุนไพรทุกครั้งก่อนใช้ยา
ข้อห้ามใช้	ห้ามใช้ในเด็ก หญิงตั้งครรภ์ และผู้ที่มิใช่
ข้อมูลเพิ่มเติม	ตัวยายาดำต้องสะอาดก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๗)
เอกสารอ้างอิง	

๑. พิศณุประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภการจำรูญ ถนนอิษฎางค์; ร.ศ. ๑๒๖.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑-๒.

ยาอายุวัฒนะ สูตร ๑

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาพิเศษ กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ [๑, ๒]

“๑ ยาคนทุกวัน เขาหวงปิดกัน ว่าดีนักหนากำจัดความแก่ แก่โรคชรา กำลังกายา มากมายไพโรบลย์ ดำเนินนิทาน ว่าคนพิการ อายุมากมุล มาว่ากับนาย ถึงเรื่องกฎหมาย มิให้หมุ่สูญ ผู้ใดมีบุตร สามคนประมุล บิดาทักสูญ ออกนอกราชการ ตัวข้านี้ใช้ บุตรเล็กบุตรใหญ่ ไม่มีช้านาน ล้มตายหายจาก เพราะกรรมบันดาล อายุสังขาร แปรลบล่วงไป ฝ่ายนายได้ฟัง อาไศรยกำลัง กรุณาเป็นไป ช่วยทักชรา ปลดเปลื้องแก้ไข ปล่อยผู้นั้นไป ได้บวชบรรพชา พระนั้นรำพึง ถึงความชรา ว่าตัวอาตมา แก่แล้วจวนตาย ควรจักไปลา พระบาทพระฉาย แต่เมื่อ อันตราย ยังไม่ถึงตน จึงขึ้นไปไหว้ พระบาททศพล กับด้วยฝูงชน ในไสมยเวลา พระนั้นไปอยู่ แพบถ้ำคูลา มีความ ปรารถนา จักสมานกายิน จึงไปนั่งอยู่ ที่ตะกักใกล้ดิน ภิขุมมีศีล รูปหนึ่งเดินมา ร่างกายหนุ่มเด็ก เดินแวะมาหา ครั้นใกล้ปูผ้า จักกราบมคการฯ

๑ พระแก่จึงว่า ข้าน้อยพรรษา ท่านอย่ากราบกราน ข้าก่อนเจ้าข้า ศิณบรรพชา เมื่อแก่ไม่นาน ท่านแก่กระมัง จงนั่งสำราญ อายุวัสสะการ มากน้อยเท่าไร ภิขุหนุ่มเล่า อายุข้าพเจ้า ได้เกิดแต่ใน แผ่นดินนารายณ์ บิดาว่าไว้ อายุข้าได้ ครบถ้วนสิบสามปี ใหญ่แล้วบวชมา จนกาลบัดนี้ ก็รอบก็ปี ข้ามิได้จำฯ

๑ พระแก่เห็นว่า พระหนุ่มพูดจา ลีลาบุกขำ หยากจักรู้ความ ตามเรื่องถ้อยคำ จึงกลับถามซ้ำ ให้แจ้ง ใจความ ข้าแต่คุณตา อายุพรรษา เหลือข้าจะนับตาม ทำไมคุณตา ไม่แก่ชรา จงแจ้งเรื่องความ ได้สิ่งใดหนอ ไว้สู้สงคราม ชรามาทตาม ต่อต้านมิไชย ดูเหมือนพระหนุ่ม ร่างกายสูกใส ได้สิ่งอันใด แก่กันชรา ขอท่านจงแสดงด้วยความกรุณา สงเคราะห์แก่ข้า อันได้วิงวอนฯ

๑ พระหนุ่มแล้วว่า ข้าได้กินยา แต่หนุ่มจักสอน เครื่องยาทกลิ่ง เจือแซกของร้อน ทำผงเป็นก้อน เท่าเม็ดพุทรา เมื่อกินนั้นใช้ อายุเพียงใด ร่างกายกายา คงอยู่เพียงนั้น ห้ามกินชรา กำลังเจริญกล้า เดินคล่องว่องไว ทั้งถ่อนตะโกนา สองสิ่งจงหา เปลือกมาเตรียมไว้ บอระเพ็ด หัวหมู หาดูให้ได้ เมล็ดข่อยพริกไทย ทกลิ่งเสมอกัน ทำเป็นผงแล้ว น้ำผึ้งละลายฉั่น วันหนึ่งพึงปั้น เท่าเม็ดพุทรา อย่านให้ใหญ่หนัก จักเผาภายา ให้ผอมผิตตา เพราะยา เพลลนฯ

๑ พระแก่กลับมา เทียวเสาะแสวงหา เครื่องยาเพื่อตน ทำแล้วกินไป ตามวิไสยของตน กำลังเจริญล้วน หมุนศีกออกมา เทียวทำการจ้าง เลี้ยงชีพแสวงหา นายพบต่อว่า บอกยาให้นาย ว่าได้ตำรา ดังว่าบรรยาย ท่านผู้เป็น นาย ทำกินต่อมา อายุนับได้เจ็ดสิบห้าบ่อคลา ไปขึ้นภูผา เมืองเพชรบุรี เดินคล่องว่องไว คนหนุ่มตามไปมิได้ทันที มีผู้ให้แคร่ เดินแซหลีกหนี ว่าตัวข้านี้ บังอาจเดินไป ถึงแล้วลบาย ยิ้มแยมแจ่มใส ดูเหมือนมิได้ เหน็จเหนื่อยเมื่อยขา ตรงไปทำกิจ ตามกาลเวลา รูปร่างกายา ยืนตราไม่แปร อย่างไรอย่างนั้น ไม่หนุ่มไม่แก่ เขาเล่ากันแล บุตรเด็กยังมี จะจริงหรือเท็จ ไม่รู้ถ้วนถึ แต่ดูท่วงที ผิดแปลกฝูงชน ไม่ใครไม่เจ็บ เหมือนสามัญชน จะเปนกุศล หรือฤทธิคุณยา จบเสร์จสิ้นเรื่อง เท่านั้นกล่าวมา เขียนลงตำรา ปีชาลต้นปี พันสองร้อยเศษ ยี่สิบแปดได้มี ในรัชกาลนี้ สิบหกศกมา ปีที่เจ็ดสิบเจ็ด แห่งผู้ทำยา ผู้ใดปราณา จงทำกินเทอญฯ

๑ พระหนุ่มมองคั้นั้น ตามเขาเล่าขาน ว่าเป็นเจ้าของยา คำนวนอายุ ตั้งแต่เกิดมา หักเป็นพรรษา ร้อยเจ็ดสิบเจ็ดปี คิดเป็นอายุ แต่ได้เกิดมี ร้อยเก้าสิบเจ็ดปี ในที่ศกแสดงฯ

๑ วันเขียนตำรา อายุคู่ข้า ได้สองหมื่นวัน กับเศษหกร้อย แปรสิบสามด้วยกัน ครบถ้วนเท่านั้น ในวัน บุณมี เดือนหกอาทิตย์ วารเพ็ญดิถี ขาลเป็นชื้อปี อัฐศกตกลงฯ

๑ ยังไม่สิ้นเรื่อง ดังจิตรจำนง ผู้ใดยังประสงค์จางอ่านต่อไปฯ

๑ ยาหกลิ่งนี้ แต่อย่างเดียวมี่ คุณควรพรรณา บำบัดโรคไทย มากมายนักหนา มีผู้เล่าว่า สรรเสริญต่างกัน ย่อมล้วนอุดมเอก มีคุณมะหันต์ เปนยาอัศจรรย์ แก้กัณโรคไทย กำจัดปัดทุกข์ เวทนาเปนไป ในภายในใจ ขับไล่เลื่อมคลาย ต่อใครสิ้นบุญ จึงต้องเลื่อมสูญ ลิ่นซีพ้อตราย ถ้ายังบุญมาก ก็หากสบาย ทุกข์ในจิตรกาย เบาลอยน้อยลง มีผู้บริโภคน ลิ่งเดี่ยวจางง ได้เห็นอานิสงษ์ อำนาจคุณยา ที่นี้จักได้ เรียงตัวพรรณา ผู้ใดกินยา เห็นคุณประการใดฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๖ ชนิด รวมปริมาณ ๖ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ช่อย	๑ ส่วน
ตะโกนา	๑ ส่วน
ทึ่งถ่อน	๑ ส่วน
บอระเพ็ด	๑ ส่วน
พริกไทย	๑ ส่วน
แห้วหมู	๑ ส่วน

สรรพคุณ

บำรุงร่างกาย เป็นยาอายุวัฒนะ

รูปแบบยา

ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๐.๕-๑ กรัม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในเด็กและสตรีวัยเจริญพันธุ์

เอกสารอ้างอิง

๑. สุรสีห์วิสิษฐศักดิ์, เจ้าพระยา. ตำรายาพิเศษ กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร; ๒๔๖๒.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๙, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.

ยาอายุวัฒนะ สูตร ๒

ที่มาของตำรับยา

๑. ตำรายาพิเศษ กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ [๑, ๒]

“๑ ตำนานมะตูมนี้ หลวงรัตนพิม พานุกรักษ์ เล่ามา จักได้เริ่มเรื่อง เรียบเรียงพรรณนา ของเก่า เล่ามา เรือรำน่าซ่งๆ ยาลูกแปลกแม่ เจ้ากรมครุฑแก่ เล่าเรื่องให้ฟัง ว่าชายหนึ่งได้ มะตูมนี้มาหลัง สมตั้งใจหวัง ผลหนึ่งทำยา กล้วยน้ำไทยเพิ่ม หวีหนึ่งเที่ยวหา พริกไทยเท่ายา ว่าเต็มทนนาน นิ่งขึ้นด้วยกัน มะตูมเช็ดหั่น กล้วยน้ำปลอกฝาน พริกไทยในห่อ เทคลุกคลีการ ย่อยให้แหลกนาน ทำแผ่นตากเรียง แห้งแล้วลงครก ปั่นแหลก ลั่นเสียง ยกโถตั้งเคียง น้ำผึ้งคลุกเท เสร็จแล้วเก็บไว้ บุรุษนั้นใช้ ไปเที่ยวเกร็ดเกร่ บ้านอื่นเมืองไกล เที่ยวไกลโยเย ยากเย็นเกินแก่ ยังไม่กลับมา แม่อยู่ทางนี้ เห็นนานเต็มที ลูกไม่กลับมา เดินไปในเรือ นพบแต่โยยานี่ของลูกข้า ทำไว้กินดู โรคภัยหายสิ้น กายนี้เฟื่องฟู คนอื่นแลดู เคลิ้มแปลกตาไป ที่เคยล้าหน้า บ้วนปากลงไป หย้าที่นั่นใช้ งอกงามผิดตา โคหนึ่งเขาปล่อย แก้มอมชราเที่ยวซัดเซมา พบหญ้าสดงาม โคกินหญ้าใช้ โรคโคก็หาย ร่างกาย ควบการ คล้ายกับโคหนุ่ม เร็วแรงอาจหาญ หุญนั้นเห็นพยาน กินยาร่ำไป ทุกวันจนหมด ที่เที่ยวแห่งสด กลับพุ่มองใส วรรณคล้ายหุญ แกรุ่นเจริญวัย ฝ่ายบุตรเที่ยวไป นานแล้วกลับมา มารดาแปลกบุตร บุตรแปลกมารดา ต่อพูดเจรจาทันที รู้กัน เมื่อบุตรกลับมา อายุคณา หมิ่นแปดพันวัน มารดาว่าลัก สองหมื่นหกพัน เล่าว่าบุตรนั้น แก่กว่ามารดา โถยาของข้า ไปไหนใครกิน มารดาเล่าว่า แม่พบโยยา เปิดขึ้นหยิบกิน บ้วนน้ำลงไป ถูกในแผ่นดิน หย้างามโคกิน หายโรคอ้วนพี แม่เห็นอัศจรรย์ จึงได้สำคัญ ว่ายานี้ดี กินไปจนหมด กายสดแปลงศรี ก่อนชูปกลับพี อาหารเพิ่มพูน ครั้นกาลล่วงมา บุตรนั้นชรา ลั่นชีพดับสูญ มารดาอยู่มาก กว่าบุตรเจ็ดศุณ กำหนดด้วยสูญ หลายจุด หลายเรียง เขาเล่าสืบมา ไม่เห็นด้วยตา ต้องว่าล่อนเสียง พุดไม่เต็มปาก ยากจักเรียบเรียง ผู้อ่านจักเถียง กล่าวโทษ โจทย์ทาย”

๒. อายุรเวทศึกษา [๓, ๔]

“ยาอายุวัฒนะ เอามะตูมนี้ ๑ ลูก กล้วยน้ำไทย ๑ หวี พริกไทยเท่ายาทำให้แหลกทำเป็นแผ่น ตากแดดให้แห้งแล้วลงครกปั่นให้แหลกละเอียด เอามสกับน้ำผึ้ง เก็บไว้กิน เป็นยาเจริญอาหารและมีกำลัง”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๓ ชนิด ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
กล้วยน้ำไทย	๑ หวี
มะตูมนี้	๑ ลูก
พริกไทย	เท่ายา

สรรพคุณ

เจริญอาหาร บำรุงร่างกาย

รูปแบบยา

ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑-๑.๕ กรัม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เช้าและเย็น

ข้อห้ามใช้

- ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ ผู้ที่มีไข้ และเด็ก

คำเตือน

- ควรระมัดระวังการใช้ในผู้สูงอายุ
- ควรระวังการกินร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่มและยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด
- ควรระวังการใช้ร่วมกับยาเฟนิโทอิน โพรพาโนลอล ทีโอฟิลลีน และไรแฟมพิซิน เนื่องจากตำรับนี้มีพริกไทยในปริมาณสูง

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ปริมาณของพริกไทย ในยาตำรับนี้เท่ากับปริมาณของผลมะตูม نیم ๑ ผล และผลกล้วยน้ำไท ๑ หวี
- ยาตำรับนี้โบราณระบุให้ “ทำเป็นแผ่นตากแดดให้แห้งแล้วลงครกป่นให้แหลกละเอียดเอาผสมกับน้ำผึ้ง” แต่อาจทำเป็นรูปแบบยาลูกกลอนได้ เพื่อให้สะดวกในการกินและเก็บไว้ได้นาน

เอกสารอ้างอิง

๑. สุรัสวดีวิสิษฐศักดิ์, เจ้าพระยา. ตำรายาพิเศษ กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร; ๒๔๖๒.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.

๓. นิเทศสุขกิจ, ชุน (ฉวีรัตน์ ฟุ่มชูศรี). อายุรเวทศึกษา เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : พร้อมจักรการพิมพ์; ๒๕๑๖.

๔. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๘) พ.ศ. ๒๕๖๑. (๒๕๖๑, ๒๙ มิถุนายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๕ ตอนพิเศษ ๑๕๒ ง. หน้า ๑-๒.

ยาอำมฤควาที

ที่มาของตำรับยา

สูตรตำรับที่ใกล้เคียงตำรับนี้ พบในเวชศึกษา แพทย์ศาสตร์สังเขป เล่ม ๑ [๑, ๒]

“ยาอำมฤควาที เอารากไคร้เครือ ๑ โกฎพุงปลา ๑ เทียนขาว ๑ น้ำประสารทองเทศสุ ๑ ลูกผักชีลา ๑ ลูกมะขามป้อม ๑ ลูกสมอพิเภกเอาแต่เนื้อ ๑ ชะเอมเทศเท่ายาทั้งหลาย ทำผงแก้เสมหะพิการละลายน้ำมะขามเปียกหรือน้ำส้มซ่าแชกเกลือ บำรุงเสมหะ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๖ ชนิด รวมปริมาณ ๗๐ กรัม ดังนี้ [๓]

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
ชะเอมเทศ	๓๕ กรัม
โกฎพุงปลา	๗ กรัม
เทียนขาว	๗ กรัม
มะขามป้อม (เนื้อผล)	๗ กรัม
ลูกชีลา	๗ กรัม
สมอพิเภก (เนื้อผล)	๗ กรัม

สรรพคุณ	บรรเทาอาการไอ ขับเสมหะ
รูปแบบยา	ยาผง (ดูภาคผนวก ๓.๒), ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)
ขนาดและวิธีการใช้	<p>ยาผง</p> <p>ผู้ใหญ่ ครั้งละ ๑ กรัม ละลายน้ำมะนาวแทรกเกลือ กินหรือกวาดคอเมื่อมีอาการ</p> <p>เด็ก อายุ ๖-๑๒ ปี ครั้งละ ๕๐๐ มิลลิกรัม ละลายน้ำมะนาวแทรกเกลือกินหรือกวาดคอเมื่อมีอาการ</p> <p>ยาลูกกลอน</p> <p>ผู้ใหญ่ ครั้งละ ๑ กรัม กินเมื่อมีอาการ</p> <p>เด็ก อายุ ๖-๑๒ ปี ครั้งละ ๕๐๐ มิลลิกรัม กินเมื่อมีอาการ</p>
ข้อควรระวัง	ไม่ควรใช้น้ำมะนาวแทรกเกลือกับผู้ป่วยที่ต้องจำกัดการใช้เกลือ
ข้อมูลเพิ่มเติม	สูตรตำรับยาอำมฤควาที่ตามประกาศยาสามัญประจำบ้าน พ.ศ. ๒๕๓๗ มีตัวยา “น้ำประสานทองสะอาด และ ไคร้เครือ” เป็นส่วนประกอบ [๔] แต่ได้ตัดน้ำประสานทองสะอาดออกจากสูตรตำรับตามประกาศยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ พ.ศ. ๒๕๔๒ [๕] ส่วน “ไคร้เครือ” ตัดออกจากสูตรตำรับเนื่องจากมีข้อมูลงานวิจัยบ่งชี้ว่า ไคร้เครือที่ใช้และจำหน่ายกันในท้องตลาดเป็นพืชในสกุล <i>Aristolochia</i> ซึ่งพืชในสกุลนี้มีรายงานว่าเป็นพิษต่อไต และเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๕ องค์การอนามัยโลกได้ประกาศให้พืชสกุล <i>Aristolochia</i> เป็นสารก่อมะเร็งในมนุษย์ [๓]

เอกสารอ้างอิง

๑. พิศณุประสาทรเวช, พระยา. เวชศึกษา แพทย์ศาสตร์สังเขป เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยสะพานยศเส; ร.ศ. ๑๒๗. หน้า ๗๗.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒๐) พ.ศ. ๒๕๖๑. (๒๕๖๒, ๒๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๖ ตอนพิเศษ ๒๐ ง. หน้า ๑-๒.
๓. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๓๐๗).
๔. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ยาสามัญประจำบ้าน ฉบับที่ ๒ (๒๕๓๗, ๓ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๑๑ ตอนพิเศษ ๔๒ ง. หน้า ๘๐.
๕. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ (๒๕๔๒, ๒๔ สิงหาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๑๖ ตอนพิเศษ ๖๗ ง. หน้า ๕๑.

ยาอำมฤต

ที่มาของตำรับยา

แพทยศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๒ [๑, ๒]

“เอาเทียนทั้ง ๕ ชิงแห้ง ๑ ดีปลี ๑ พริกไทย ๑ เนื้อผลสมอไทย ๑ เนื้อผลสมอพิเภก ๑ ผิวมะกรูด ๑ รากหนดี ๑ เอาสิ่งละ ๑ สลึง ว่านน้ำ ๑ ผลมะตูมอ่อน ๑ มหาหิงค์ ๑ ยาดำบริสุทธิ์ ๑ เอาสิ่งละ ๑ บาท โกฐน้ำเต้า ๓ บาท รวยยา ๑๗ สิ่งนี้ทำเป็นจุน บดด้วยน้ำมะขามเปียกทำแห้งไว้ ละลายน้ำผลสมอไทยต้ม ให้รับประทานตามกำลังคนไข้ ฟอกอุจจาระธาตุอันลามกในกองอะชิมโทษ ซึ่งเป็นอะสาทียะลามกนั้นให้ตกสิ้นแลเจริญสุคติธาดุโดยธรรมดา”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๗ ชนิด รวมปริมาณ ๑๕๐ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
โกฐน้ำเต้า	๔๕ กรัม
มหาหิงค์	๑๕ กรัม
มะตูม	๑๕ กรัม
ยาดำ	๑๕ กรัม
ว่านน้ำ	๑๕ กรัม
ชิงแห้ง	๓.๗๕ กรัม
ดีปลี	๓.๗๕ กรัม
หนดี	๓.๗๕ กรัม
เทียนขาว	๓.๗๕ กรัม
เทียนข้าวเปลือก	๓.๗๕ กรัม
เทียนดำ	๓.๗๕ กรัม
เทียนแดง	๓.๗๕ กรัม
เทียนตาตั๊กแตน	๓.๗๕ กรัม
พริกไทย	๓.๗๕ กรัม
มะกรูด	๓.๗๕ กรัม
สมอไทย (เนื้อผล)	๓.๗๕ กรัม
สมอพิเภก (เนื้อผล)	๓.๗๕ กรัม

สรรพคุณ

เป็นยาระบาย แก้อุจจาระธาตุพิการ

รูปแบบยา

ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๓๐๐-๔๐๐ มิลลิกรัม ละลายน้ำสมอไทยกินวันละ ๑ ครั้ง ก่อนอาหารเช้า

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ตัวยาโกฐน้ำเต้าต้องนึ่งก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๖)
- ตัวยามหาหิงค์ต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๓)
- ตัวยายาดำต้องสะตุก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๒๗)

เอกสารอ้างอิง

1. พิเศษประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภการจำรูญ ถนนอัษฎางค์; ร.ศ. ๑๒๖.
2. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑-๒.

ยาอินทจร

ที่มาของตำรับยา

ตำรายาเกร็ด [๑, ๒]

“๑ ยาชื่ออินทจร เป็นยาทาสารพัด ลมกระษัยกล่อน กระษัยเลือด เป็นก้อน เป็นเถา เป็นดาน ท้องมาน ริดสีดวง มงครอ หืด ไอ ผอมเหลือง เป็นขาง เป็นม้าม ให้อยอก ให้จุก ให้เสียด ให้อา พริกไทย ๑ สลึง ขิง ๑ สลึง ดีปลี ๑ สลึง ผลพิลังกาสา ๑ สลึง หัวหมู ๑ สลึง ลูกมะตูมอ่อน ๑ สลึง เจตมูลเพลิง ๑ สลึง กรุงเขมา ๑ สลึง บอระเพ็ด ๑ สลึง เปลือกโมกหลวง ๑ สลึง สะค้าน ๑ สลึง รากข้าวปลู ๑ สลึง สมอเทศ ๑ บาท ลูกสลอดประสะ ๒ บาท ทำเป็นจุมละลายน้ำผึ้ง กินหนัก ๒ ไพ น้ำร้อน กินหนัก ๑ เพ็อง ฯ”

สูตรตำรับยา

ประกอบด้วยตัวยา ๑๔ ชนิด รวมปริมาณ ๙๐ กรัม ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
สลอด	๓๐ กรัม
สมอเทศ	๑๕ กรัม
กรุงเขมา	๓.๗๕ กรัม
ขิง	๓.๗๕ กรัม
เจตมูลเพลิงแดง	๓.๗๕ กรัม
ชะพลู	๓.๗๕ กรัม
ดีปลี	๓.๗๕ กรัม
บอระเพ็ด	๓.๗๕ กรัม
พริกไทย	๓.๗๕ กรัม
พิลังกาสา	๓.๗๕ กรัม
มะตูม	๓.๗๕ กรัม
โมกหลวง	๓.๗๕ กรัม
สะค้าน	๓.๗๕ กรัม
หัวหมู	๓.๗๕ กรัม

สรรพคุณ

แก้ลมกระษัยกล่อน กระษัยเลือด เป็นก้อน เป็นเถา เป็นดาน ท้องมาน แก้วริดสีดวง มงครอ หืด ไอ ผอมเหลือง เป็นขาง เป็นม้าม ให้อยอก ให้จุก ให้เสียด

รูปแบบยา

ยาลูกกลอน (ดูภาคผนวก ๓.๕)

ขนาดและวิธีการใช้	ครั้งละ ๒๐๐ มิลลิกรัม กินวันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น
ข้อห้ามใช้	ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ หญิงให้นมบุตร ผู้ที่มีไข้ และเด็กอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี
คำเตือน	ยานี้อาจทำให้เกิดอาการท้องเสีย
ข้อมูลเพิ่มเติม	ตัวยาสลอตต้องฆ่าฤทธิ์ก่อนนำไปใช้ (ดูภาคผนวก ๒.๓๖)
เอกสารอ้างอิง	

๑. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๓๓. หมวดเวชศาสตร์.

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๓.

ยาอินทร์ประสิทธิ์

ชื่ออื่น	ยาอินทร์ประสิทธิ์
ที่มาของตำรับยา	ศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) [๑, ๒]

“ยาชื่ออินทร์ประสิทธิ์ เอาโกฐทั้งเก้า กระจ่างตะนาว ผิวมะกรูด ผิวมะนาว ผิวส้มซ่า ผิวมะงั่ว กฤษณา กระลำพัก ชะลูด ขอนดอก จันทน์แดง พิกุล สารภี การบูร ชะมดเชียง จันทน์เทศ พิมเสน ผลพริกไทยอ่อน ชะเอมเทศ สิ่งละส่วน ดอกมะลิ ๔๒ ส่วน ทำเป็นจุดบดทำแท่งไว้ให้กินแก้ลมวายุในกองสมุฏฐานอันมีพิษนั้น หายวิเศษนัก ๆ ยาสามขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า พระบารเอรราช ทูลเกล้าฯ ถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ๆ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วยตัวยา ๒๘ ชนิด รวมปริมาณ ๖๙ ส่วน ดังนี้

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
มะลิ	๔๒ ส่วน
กระจ่างตะนาว	๑ ส่วน
กระลำพัก	๑ ส่วน
กฤษณา	๑ ส่วน
การบูร	๑ ส่วน
โกฐกระดุก	๑ ส่วน
โกฐก้านพร้าว	๑ ส่วน
โกฐเขมา	๑ ส่วน
โกฐจุฬาลัมพา	๑ ส่วน
โกฐชุกามังสี	๑ ส่วน
โกฐเชียง	๑ ส่วน
โกฐพุงปลา	๑ ส่วน
โกฐสอ	๑ ส่วน

ตัวยา	ปริมาณตัวยา
โกฐหัวบัว	๑ ส่วน
ขอนดอก	๑ ส่วน
จันทน์แดง	๑ ส่วน
จันทน์เทศ	๑ ส่วน
ชะมดเชียง	๑ ส่วน
ชะลูด	๑ ส่วน
ชะเอมเทศ	๑ ส่วน
พริกไทย	๑ ส่วน
พิบูล	๑ ส่วน
พิมเสน	๑ ส่วน
มะกรูด	๑ ส่วน
มะงั่ว	๑ ส่วน
มะนาว (ผิวเปลือกผล)	๑ ส่วน
ส้มซ่า	๑ ส่วน
สารภี	๑ ส่วน

สรรพคุณ

แก้ลม บำรุงหัวใจ

รูปแบบยา

ยาเม็ดพิมพ์ (ดูภาคผนวก ๓.๔.๑)

ขนาดและวิธีการใช้

ครั้งละ ๑-๑.๕ กรัม กินวันละ ๒-๓ ครั้ง หลังอาหาร เข้า เย็น หรือก่อนนอน

คำเตือน

ควรระวังการใช้กับผู้ป่วยที่มีประวัติแพ้เกสรดอกไม้

ข้อควรระวัง

ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้

เอกสารอ้างอิง

๑. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๓. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.
๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ภาคผนวก ๑
เกสรชั้ตฤ

ภาคผนวก ๑

พืชวัตถุ				
ลำดับ	ชื่อตัวยา	ส่วนที่ใช้	ชื่อละติน	ชื่อวิทยาศาสตร์
๑	กรदन้า	ใบ	Scopariae Dulcidis Folium	<i>Scoparia dulcis</i> L.
๒	กรดยอดดำ	ใบ	Canthii Berberidifolii Folium	<i>Canthium berberidifolium</i> E.T.Geddes
๓	กรวยป่า	ใบ	Caseariae Grewiifoliae Folium	<i>Casearia grewiifolia</i> Vent.
๔	กระจับ	เมล็ด	Trapae Natansis Semen	<i>Trapa natans</i> L.
๕	กระชาย	เหง้าและราก	Boesenbergiae Rotundae Rhizoma et Radix	<i>Boesenbergia rotunda</i> (L.) Mansf.
๖	กระดอม	ผลอ่อน	Gymnopetali Fructus	<i>Gymnopetalum chinense</i> (Lour.) Merr.
๗	กระดังงา	ดอก	Canangae Odoratae Flos	<i>Cananga odorata</i> (Lam.) Hook.f. & Thomson
๘	กระดาดขาว	หัว	Alocasiae Macrorrhizotis "Alba" Cormus	<i>Alocasia macrorrhizos</i> (L.) G.Don, "KRADAT KHAO"
๙	กระดาดแดง	หัว	Alocasiae Macrorrhizotis "Rubra" Cormus	<i>Alocasia macrorrhizos</i> (L.) G.Don, "KRADAT DAENG"
๑๐	กระพุ่มซี่หุ้ม	เปลือกต้น*	Mitragynae Rotundifoliae Cortex	<i>Mitragyna rotundifolia</i> (Roxb.) Kuntze
๑๑	กระพุ่มซี่หุ้ม	ราก	Mitragynae Rotundifoliae Radix	<i>Mitragyna rotundifolia</i> (Roxb.) Kuntze
๑๒	กระเทียม	หัว*	Allii Sativi Bulbus	<i>Allium sativum</i> L.
๑๓	กระเทียม	ทั้งต้น	Allii Sativi Herba	<i>Allium sativum</i> L.
๑๔	กระเทียม	ราก	Allii Sativi Radix	<i>Allium sativum</i> L.
๑๕	กระเทียมทอก	หัว	Allii Ampelopراسิ Bulbus	<i>Allium ampeloprasum</i> L.
๑๖	กระเบา	ผล	Hydnocarpi Castanei Fructus	<i>Hydnocarpus castaneus</i> Hook.f. & Thomson
๑๗	กระเบียน	ผล	Ceriscoidis Turgidae Fructus	<i>Ceriscoides turgida</i> (Roxb.) Tirveng.
๑๘	กระพังโหม	เถา*	Oxystelmae Esculenti Caulis	<i>Oxystelma esculentum</i> (L.f.) Sm.
๑๙	กระพังโหม	ใบ	Oxystelmae Esculenti Folium	<i>Oxystelma esculentum</i> (L.f.) Sm.
๒๐	กระพังโหม	ราก	Oxystelmae Esculenti Radix	<i>Oxystelma esculentum</i> (L.f.) Sm.
๒๑	กระลำพัก (สลัดไต่)	แก่นที่มีราลง	Euphorbiae Antiquori Lignum	<i>Euphorbia antiquorum</i> L.
๒๒	กระลำพัก (ตาตุ่ม)	แก่นที่มีราลง	Excoecariae Agallochae Lignum	<i>Excoecaria agallocha</i> L.
๒๓	กระวาน	ผล	Wurfbainiae Testaceae Fructus	<i>Wurfbainia testacea</i> (Ridl.) Skornick. & A.D.Poulsen

พืชวัตถุ

ลำดับ	ชื่อตัวยา	ส่วนที่ใช้	ชื่อละติน	ชื่อวิทยาศาสตร์
๒๔	กรุงเขมา	ราก	Cissampelotis Pareirae Radix	<i>Cissampelos pareira</i> var. <i>hirsuta</i> (Buch.-Ham. ex DC.) Forman
๒๕	กฤษณา	แก่นที่มีราลง	Aquilariae Resinatum Lignum	<i>Aquilaria crassna</i> Pierre ex Lecomte, <i>A. malaccensis</i> Lam.
๒๖	กล้วยดิบ	ราก	Musae Radix	<i>Musa</i> (ABB) “Kluai Tip”
๒๗	กล้วยน้ำไท	ผล	Musae Fructus	<i>Musa</i> (AA) “Kluai Nam Thai”
๒๘	กลอย	หัว	Dioscoreae Hispidae Cormus	<i>Dioscorea hispida</i> Dennst.
๒๙	กาวเครือแดง/ ทองเครือ	หัว	Buteae Superbae Radix	<i>Butea superba</i> Roxb. ex Willd.
๓๐	กะทือ	เหง้า	Zingiberis Zerumbeti Rhizoma	<i>Zingiber zerumbet</i> (L.) Roscoe ex Sm.
๓๑	กะเพรา	ใบ*	Ocimi Tenuiflori Folium	<i>Ocimum tenuiflorum</i> L.
๓๒	กะเพรา	ทั้งต้น	Ocimi Tenuiflori Herba	<i>Ocimum tenuiflorum</i> L.
๓๓	กะเพราแดง	ใบ	Ocimi Tenuiflori Folium Rubrum	<i>Ocimum tenuiflorum</i> L., red cultivar
๓๔	กะเม็ง	ส่วนเหนือดิน*	Ecliptae Prostratae Herba	<i>Eclipta prostrata</i> (L.) L.
๓๕	กะเม็ง	ใบ	Ecliptae Prostratae Folium	<i>Eclipta prostrata</i> (L.) L.
๓๖	กะเม็งแดง	ส่วนเหนือดิน	Ecliptae Prostratae Herba	<i>Eclipta prostrata</i> (L.) L.
๓๗	กัญชา	เรื้อนช่อดอก เพศเมีย*	Cannabidis Sativae Flos	<i>Cannabis sativa</i> L.
๓๘	กัญชา	ใบ	Cannabidis Sativae Folium	<i>Cannabis sativa</i> L.
๓๙	กัญชา	ก้านใบ	Cannabidis Sativae Petiolus	<i>Cannabis sativa</i> L.
๔๐	กัญชา	ราก	Cannabidis Sativae Radix	<i>Cannabis sativa</i> L.
๔๑	กัญชาเทศ	ใบ	Leonuri Sibirici Folium	<i>Leonurus sibiricus</i> L.
๔๒	กั้นเกรรา	เปลือกก้าน	Cyrtophylli Fragrantis Cortex	<i>Cyrtophyllum fragrans</i> (Roxb.) DC.
๔๓	ก้างปลาขาว	ราก	Flueggeae Virosae Radix	<i>Flueggea virosa</i> (Roxb. ex Willd.) Royle
๔๔	ก้างปลาแดง	ราก	Phyllanthi Reticulati Radix	<i>Phyllanthus reticulatus</i> Poir.
๔๕	กานพลู	ดอกตูม ก่อนบาน	Caryophylli Flos Perry	<i>Syzygium aromaticum</i> (L.) Merr. & L.M.
๔๖	กาฝากมะม่วง	ใบ	Dendrophthoe Pentandrae Folium	<i>Dendrophthoe pentandra</i> (L.) Miq.
๔๗	กำแพงเจ็ดชั้น/ ตะลุ่มนง	เถา*	Salaciae Chinensis Caulis	<i>Salacia chinensis</i> L.
๔๘	กำแพงเจ็ดชั้น/ ตะลุ่มนง	ใบ	Salaciae Chinensis Folium	<i>Salacia chinensis</i> L.
๔๙	กำยาน	ยางจากต้น	Benzoinum	<i>Styrax tonkinensis</i> (Pierre) Craib ex Hartwich

พืชวัตถุ

ลำดับ	ชื่อตัวยา	ส่วนที่ใช้	ชื่อละติน	ชื่อวิทยาศาสตร์
๕๐	กำลังวัวเถลิง	เถา	Anaxagoreae Luzonensis Caulis	<i>Anaxagorea luzonensis</i> A. Gray
๕๑	กุ่มน้ำ	เปลือกต้น*	Cratevae Religiosae Cortex	<i>Crateva religiosa</i> G.Forst.
๕๒	กุ่มน้ำ	ใบ	Cratevae Religiosae Folium	<i>Crateva religiosa</i> G.Forst.
๕๓	กุ่มน้ำ	ราก	Cratevae Religiosae Radix	<i>Crateva religiosa</i> G.Forst.
๕๔	กุ่มบก	เปลือกต้น*	Cratevae Adansonii Cortex	<i>Crateva adansonii</i> DC.
๕๕	กุ่มบก	ใบ	Cratevae Adansonii Folium	<i>Crateva adansonii</i> DC.
๕๖	กุ่มบก	ราก	Cratevae Adansonii Radix	<i>Crateva adansonii</i> DC.
๕๗	เก็กฮวย	ดอก	Chrysanthemi Flos	<i>Chrysanthemum morifolium</i> Ramat.
๕๘	แกแล	แก่น	Maclurae Cochinchinensis Lignum	<i>Maclura cochinchinensis</i> (Lour.) Corner
๕๙	โกฐกระดูก	ราก	Aucklandiae Lappae Radix	<i>Aucklandia lappa</i> Decne
๖๐	โกฐกั๊กกรา	ปุ่มหูต	Pistaciae Galla	<i>Pistacia chinensis</i> subsp. <i>integerrima</i> (J.L.Stewart) Rech.f.
๖๑	โกฐก้านพร้าว	เหง้า	Neopicrorhizae Scrophulariiflorae Rhizoma	<i>Neopicrorhiza scrophulariiflora</i> (Pennell) D.Y.Hong
๖๒	โกฐเขมา	เหง้า	Atractylodis Lanceae Rhizoma	<i>Atractylodes lancea</i> (Thunb.) DC.
๖๓	โกฐจุฬาลัมพา	ส่วนเหนือดิน	Artemisiae Annuae Herba	<i>Artemisia annua</i> L.
๖๔	โกฐขุฎามังสี	รากและเหง้า	Nardostachyos Radix et Rhizoma	<i>Nardostachys jatamansi</i> (D.Don) DC.
๖๕	โกฐเชียง	รากแขนง	Angelicae Sinensis Radix Lateralis	<i>Angelica sinensis</i> (Oliv.) Diels
๖๖	โกฐน้ำเต้า	รากและเหง้า	Rhei Radix et Rhizoma	<i>Rheum palmatum</i> L., <i>R. officinale</i> Baill., <i>R. tanguticum</i> (Maxim. ex Regel) Balf.
๖๗	โกฐพุงปลา	ปุ่มหูต	Terminaliae Chebulae Galla	<i>Terminalia chebula</i> Retz.
๖๘	โกฐสอ	ราก	Angelicae Dahuricae Radix	<i>Angelica dahurica</i> (Hoffm.) Benth. & Hook.f. ex Franch. & Sav. var. <i>dahurica</i>
๖๙	โกฐสอเทศ	ราก	Iridis Radix	<i>Iris l. x germanica</i> L., <i>I. pallida</i> Lam.
๗๐	โกฐหัวบัว	เหง้า	Chuanxiong Rhizoma	<i>Ligusticum sinense</i> Oliv. cv. <i>Chuanxiong</i>
๗๑	ขนุน	แก่น	Artocarpus Heterophylli Lignum	<i>Artocarpus heterophyllus</i> Lam.
๗๒	ขนุนละมุด	แก่น	Artocarpus Heterophylli Lignum	<i>Artocarpus heterophyllus</i> Lam.
๗๓	ขมิ้นเครือ	เถา	Arcangelisiae Flavae Caulis	<i>Arcangelisia flava</i> (L.) Merr.
๗๔	ขมิ้นชัน	เหง้า	Curcumae Longae Rhizoma	<i>Curcuma longa</i> L.
๗๕	ขมิ้นอ้อย	เหง้า	Khamin Oi Rhizoma	<i>Curcuma</i> sp. "Khamin Oi"

พืชวัตถุ

ลำดับ	ชื่อตัวยา	ส่วนที่ใช้	ชื่อละติน	ชื่อวิทยาศาสตร์
๗๖	ขอนดอก	แก่น ที่มีราลง	Mimusopsis Elengi Lignum, Lagerstroemiae Floribundae Lignum	<i>Mimusops elengi</i> L., <i>Lagerstroemia floribunda</i> Jack
๗๗	ขอบชะนางขาว	ใบ*	Pouzolziae Zeylanicae Folium	<i>Pouzolzia zeylanica</i> (L.) Benn.
๗๘	ขอบชะนางขาว	รากและต้น	Pouzolziae Zeylanicae Radix et Herba	<i>Pouzolzia zeylanica</i> (L.) Benn.
๗๙	ขอบชะนางแดง	ใบ*	Gonostegiae Pentandrae Folium	<i>Gonostegia pentandra</i> (Roxb.) Miq.
๘๐	ขอบชะนางแดง	รากและต้น	Gonostegiae Pentandrae Radix et Herba	<i>Gonostegia pentandra</i> (Roxb.) Miq.
๘๑	ข่อย	เมล็ด	Streblis Asperis Semen	<i>Streblus asper</i> Lour.
๘๒	ขัดมอน	ราก	Sidae Acutae Radix	<i>Sida acuta</i> Burm.f.
๘๓	ชันทองพญาบาท/ ข้า้หมอง/ตุ๊กไส	แก่น*	Suregadae Multiflorae Lignum	<i>Suregada multiflora</i> (A.Juss.) Baill.
๘๔	ชันทองพญาบาท/ ข้า้หมอง/ตุ๊กไส	ราก	Suregadae Multiflorae Radix	<i>Suregada multiflora</i> (A.Juss.) Baill.
๘๕	ข่า	เหง้า	Alpiniae Galangae Rhizoma	<i>Alpinia galanga</i> (L.) Willd.
๘๖	ข่าต้น	แก่น	Cinnamomi Illicioidis Lignum	<i>Cinnamomum illicioides</i> A.Chev.
๘๗	ข่าตาแดง	เหง้า	Alpiniae Officinari Rhizoma	<i>Alpinia officinarum</i> Hance
๘๘	ข่าหลวง	เหง้า	Alpiniae Galangae Rhizoma	<i>Alpinia galanga</i> (L.) Willd.
๘๙	ข้าวเจ้า	เมล็ด	Oryzae Endospermum	<i>Oryza sativa</i> L.
๙๐	ข้าวโพด	ชัง	Zea Maydis Sang	<i>Zea mays</i> L.
๙๑	ข้าวเย็นใต้	หัว	Premnae Herbaceae Rhizoma	<i>Premna herbacea</i> Roxb.
๙๒	ข้าวเย็นเหนือ	หัว	Smilacis Corbulariae Rhizoma	<i>Smilax corbularia</i> Kunth
๙๓	ข้าวสาร	ราก	Cynanchi Hooperiani Radix	<i>Cynanchum hooperianum</i> (Blume) Liede & Khanum
๙๔	ข้าวสาร	เมล็ดคั่ว	Oryzae Endospermum	<i>Oryza sativa</i> L.
๙๕	ข้าวเหนียว	เมล็ด*	Oryzae Endospermum	<i>Oryza sativa</i> L. var. <i>glutinosa</i>
๙๖	ข้าวเหนียว	ฟาง (ต้นแห้ง หลังเกี่ยวรวง)	Oryzae Paleas	<i>Oryza sativa</i> L. var. <i>glutinosa</i>
๙๗	ข้าวเหนียวดำ	เมล็ด	Oryzae Endospermum	<i>Oryza sativa</i> L. var. <i>glutinosa</i>
๙๘	ขิง	เหง้า*	Zingiberis Officinalis Rhizoma	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe
๙๙	ขิง	ใบ	Zingiberis Officinalis Folium	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe
๑๐๐	ขิง	รากฝอย	Zingiberis Officinalis Radix	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe
๑๐๑	ขิงแครง	เหง้า	Zingiberis Officinalis Rhizoma	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe

พืชวัตถุ

ลำดับ	ชื่อตัวยา	ส่วนที่ใช้	ชื่อละติน	ชื่อวิทยาศาสตร์
๑๐๒	ขิงแห้ง	เหง้า	Zingiberis Rhizoma Preparata	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe
๑๐๓	ขี้กาขาว	ผล*	Trichosanthis Scabri Fructus	<i>Trichosanthes scabra</i> Lour.
๑๐๔	ขี้กาขาว	ราก	Trichosanthis Scabri Radix	<i>Trichosanthes scabra</i> Lour.
๑๐๕	ขี้กาแดง	ผล*	Trichosanthis Tricuspidatae Fructus	<i>Trichosanthes tricuspidata</i> Lour.
๑๐๖	ขี้กาแดง	ใบ	Trichosanthis Tricuspidatae Folium	<i>Trichosanthes tricuspidata</i> Lour.
๑๐๗	ขี้กาแดง	ราก	Trichosanthis Tricuspidatae Radix	<i>Trichosanthes tricuspidata</i> Lour.
๑๐๘	ขี้เหล็ก	แก่น*	Sennae Siamea Lignum	<i>Senna siamea</i> (Lam.) H.S. Irwin & Barneby
๑๐๙	ขี้เหล็ก	ทั้ง ๕	Sennae Siamea Herba	<i>Senna siamea</i> (Lam.) H.S. Irwin & Barneby
๑๑๐	ขี้เหล็ก	ใบ	Sennae Siameae Folium	<i>Senna siamea</i> (Lam.) H.S. Irwin & Barneby
๑๑๑	ขี้ฮ่าย	เปลือกต้น	Terminaliae Nigrovenulosae Cortex	<i>Terminalia nigrovenulosa</i> Pierre
๑๑๒	ขี้ฮ่ายนา	เปลือกต้น	Walsurae Trichostemonis Cortex, Walsurae Villosae Cortex	<i>Walsura trichostemon</i> Miq., <i>W. villosa</i> Wall. ex Hiern
๑๑๓	เข้าค่า	หัว	Euphorbiae Sessiliflorae Radix	<i>Euphorbia sessiliflora</i> Roxb.
๑๑๔	ไข่นา	เปลือกต้น	Vitidis Glabratae Cortex	<i>Vitex glabrata</i> R. Br.
๑๑๕	ไข่นา	เถา	Stixidis Obtusifoliae Caulis	<i>Stixis obtusifolia</i> (Hook.f. & Thomson) Baill.
๑๑๖	คนทา	ราก	Harrisoniae Perforatae Radix	<i>Harrisonia perforata</i> (Blanco) Merr.
๑๑๗	คนที่เขมา	ใบ	Vitidis Negundinis Folium	<i>Vitex negundo</i> L.
๑๑๘	คนที่สอ	ใบ*	Vitidis Trifoliae Folium	<i>Vitex trifolia</i> L.
๑๑๙	คนที่สอ	ผล	Vitidis Trifoliae Fructus	<i>Vitex trifolia</i> L.
๑๒๐	คนที่สอ	ราก	Vitidis Trifoliae Radix	<i>Vitex trifolia</i> L.
๑๒๑	ครอบตลับ	ราก	Abutilonis Indici Radix	<i>Abutilon indicum</i> (L.) Sweet
๑๒๒	คล้า	หัว	Schumannianthi Benthamiani Rhizoma	<i>Schumannianthus benthamianus</i> (Kuntze) Veldkamp & I.M. Turner
๑๒๓	คัตเค้า	ผล	Oxycerotis Horridi Fructus	<i>Oxyceros horridus</i> Lour.
๑๒๔	คันทรง	ราก	Colubrinae Asiaticae Radix	<i>Colubrina asiatica</i> (L.) Brongn.
๑๒๕	คำไทย/ดอกคำ	ดอก	Bixae Orellanae Flos	<i>Bixa orellana</i> L.

พืชวัตถุ

ลำดับ	ชื่อตัวยา	ส่วนที่ใช้	ชื่อละติน	ชื่อวิทยาศาสตร์
๑๒๖	คำฝอย	ดอก	Carthami Flos	<i>Carthamus tinctorius</i> L.
๑๒๗	คูน	เนื้อในฝัก*	Cassiae Fistulae Pulpa	<i>Cassia fistula</i> L.
๑๒๘	คูน	ใบ	Cassiae Fistulae Folium	<i>Cassia fistula</i> L.
๑๒๙	โคกกระสุน	ทั้งต้น*	Tribuli Terrestridis Herba	<i>Tribulus terrestris</i> L.
๑๓๐	โคกกระสุน	ราก	Tribuli Terrestridis Radix	<i>Tribulus terrestris</i> L.
๑๓๑	โคกกระออม	ทั้งต้น	Cardospermi Halicacabi Herba	<i>Cardospermum halicacabum</i> L.
๑๓๒	โคร์เครือ	ราก	Aristolochiae Pierrei Radix	<i>Aristolochia pierrei</i> Lec.
๑๓๓	โคร์หางนาค/ ตะโคร์หางนาค	ทั้งต้น	Phyllanthi Taxodiifolii Herba	<i>Phyllanthus taxodiifolius</i> Beille
๑๓๔	งา	เมล็ด	Sesami Semen	<i>Sesamum indicum</i> L.
๑๓๕	งาดำ	เมล็ด	Sesami Semen	<i>Sesamum indicum</i> L.
๑๓๖	จวง	ราก	Cinnamomi Parthenoxylonis Radix	<i>Cinnamomum parthenoxylon</i> (Jack) Meisn.
๑๓๗	จันทน์ขาว	แก่น	Santali Albi Lignum	<i>Santalum album</i> L.
๑๓๘	จันทน์ชมพู	แก่น	Mansoniae Gagei Lignum	<i>Mansonia gagei</i> J.R. Drumm.
๑๓๙	จันทน์แดง	แก่น	Santali Rubri Lignum	<i>Pterocarpus santalinus</i> L.f.
๑๔๐	จันทน์เทศ	แก่น	Santali Albi Lignum	<i>Santalum album</i> L.
๑๔๑	จันทน์	แก่น	Tarennae Hoaensis Lignum	<i>Tarenna hoaensis</i> Pit.
๑๔๒	จำปา	ดอก*	Magnoliae Champacae Flos	<i>Magnolia champaca</i> (L.) Baill. ex Pierre
๑๔๓	จำปา	ใบ	Magnoliae Champacae Folium	<i>Magnolia champaca</i> (L.) Baill. ex Pierre
๑๔๔	จิกนา	เปลือกต้น	Barringtoniae Acutangulae Cortex	<i>Barringtonia acutangula</i> (L.) Gaertn.
๑๔๕	จิงจ้อ/จิงจ้อใหญ่	ราก*	Camoneae Vitifoliae Radix	<i>Camonea vitifolia</i> (Burm.f.) A.R.Simões & Staples
๑๔๖	จิงจ้อ/จิงจ้อใหญ่	ผล	Camoneae Vitifoliae Fructus	<i>Camonea vitifolia</i> (Burm.f.) A.R.Simões & Staples
๑๔๗	จิงจ้อเหลี่ยม	ราก	Operculinae Turpethi Radix	<i>Operculina turpethum</i> (L.) Silva Manso
๑๔๘	จิงจ้อใหญ่/จิงจ้อ	ราก*	Camoneae Vitifoliae Radix	<i>Camonea vitifolia</i> (Burm.f.) A.R.Simões & Staples
๑๔๙	จิงจ้อใหญ่/จิงจ้อ	ผล	Camoneae Vitifoliae Fructus	<i>Camonea vitifolia</i> (Burm.f.) A.R.Simões & Staples
๑๕๐	จุกกก (จุกกระเทียม)	ใบ	Allii Sativi Folium	<i>Allium sativum</i> L.
๑๕๑	จุกโรหิณี	ราก	Barleriae Strigosae Radix	<i>Barleria strigosa</i> Willd.
๑๕๒	เจตพังคี	ราก	Cladogynotis Orientalidis Radix	<i>Cladogynotis orientalis</i> Zipp. ex Span.

พืชวัตถุ

ลำดับ	ชื่อตัวยา	ส่วนที่ใช้	ชื่อละติน	ชื่อวิทยาศาสตร์
๑๕๓	เจตมูลเพลิงขาว	ราก	Plumbaginis Zeylanicae Radix	<i>Plumbago zeylanica</i> L.
๑๕๔	เจตมูลเพลิงแดง	ราก*	Plumbaginis Indicae Radix	<i>Plumbago indica</i> L.
๑๕๕	เจตมูลเพลิงแดง	ใบ	Plumbaginis Indicae Folium	<i>Plumbago indica</i> L.
๑๕๖	แจง	ราก	Maeruae Siamensis Radix	<i>Maerua siamensis</i> (Kurz) Pax
๑๕๗	ของระอา	เถา	Barleriae Lupulinae Caulis	<i>Barleria lupulina</i> Lindl.
๑๕๘	ชะคราม	ราก	Suaedae Maritimae Radix	<i>Suaeda maritima</i> (L.) Dumort.
๑๕๙	ชะพลู	ราก*	Piperis Sarmentosi Radix	<i>Piper sarmentosum</i> Roxb.
๑๖๐	ชะพลู	ทั้งต้น	Piperis Sarmentosi Herba	<i>Piper sarmentosum</i> Roxb.
๑๖๑	ชะพลู	ใบ	Piperis Sarmentosi Folium	<i>Piper sarmentosum</i> Roxb.
๑๖๒	ชะพลู	ผล	Piperis Sarmentosi Fructus	<i>Piper sarmentosum</i> Roxb.
๑๖๓	ชะลูด	เปลือกเถา	Alyxiae Reinwardtii Cortex	<i>Alyxia reinwardtii</i> Blume
๑๖๔	ชะเอมเทศ	รากและเหง้า*	Glycyrrhizae Glabrae Radix et Rhizoma	<i>Glycyrrhiza glabra</i> L.
๑๖๕	ชะเอมเทศ	สารสกัดจากราก	Glycyrrhizae Glabrae Extractum (Liquid extract)	<i>Glycyrrhiza glabra</i> L.
๑๖๖	ชะเอมไทย	ลำต้น*	Albiziae Myriophyllae Caulis	<i>Albizia myriophylla</i> Benth.
๑๖๗	ชะเอมไทย	ราก	Albiziae Myriophyllae Radix	<i>Albizia myriophylla</i> Benth.
๑๖๘	ชันย้อย	ยางไม้	Hopeae Odoratae Resina	<i>Hopea odorata</i> Roxb.
๑๖๙	ข้าหมอง/ชันทอง	แก่น	Suregadae Multiflorae Lignum	<i>Suregada multiflora</i> (A.Juss.) Baill.
๑๗๐	ข้าหมอง/ชันทอง	ราก	Suregadae Multiflorae Radix	<i>Suregada multiflora</i> (A.Juss.) Baill.
๑๗๑	ชิงช้าชาลี	เถา*	Tinosporae Baenzigerii Caulis	<i>Tinospora baenzigeri</i> Forman
๑๗๒	ชิงช้าชาลี	ใบ	Tinosporae Baenzigerii Folium	<i>Tinospora baenzigeri</i> Forman
๑๗๓	ชิงชี	ราก	Capparidis Micracanthae Radix	<i>Capparis micracantha</i> DC.
๑๗๔	ชุมเห็ดเทศ	ราก*	Sennae Alatae Radix	<i>Senna alata</i> (L.) Roxb.
๑๗๕	ชุมเห็ดเทศ	ดอก	Sennae Alatae Flos	<i>Senna alata</i> (L.) Roxb.
๑๗๖	ชุมเห็ดเทศ	ทั้งต้น	Sennae Alatae Herba	<i>Senna alata</i> (L.) Roxb.
๑๗๗	ชุมเห็ดเทศ	ทั้ง ๕	Sennae Alatae Herba	<i>Senna alata</i> (L.) Roxb.
๑๗๘	ชุมเห็ดไทย	ใบ*	Sennae Torae Folium	<i>Senna tora</i> (L.) Roxb.
๑๗๙	ชุมเห็ดไทย	ราก	Sennae Torae Radix	<i>Senna tora</i> (L.) Roxb.
๑๘๐	ชุมเห็ดไทย	ทั้งต้น	Sennae Torae Herba	<i>Senna tora</i> (L.) Roxb.
๑๘๑	เชือกเขาหนัง	เถา	Willughbeiae Edulidis Caulis	<i>Willughbeia edulis</i> Roxb.
๑๘๒	ชาก	ถ่านจากไม้	Erythrophlei Succirubri Cabones	Charcoal from <i>Erythrophleum succirubrum</i> Gagnep.

พืชวัตถุ

ลำดับ	ชื่อตัวยา	ส่วนที่ใช้	ชื่อละติน	ชื่อวิทยาศาสตร์
๑๘๓	ชิก	เปลือกต้น	Albiziae Lebbeck Cortex	<i>Albizia lebbeck</i> (L.) Benth.
๑๘๔	ดอกคำ/คำไทย	ดอก	Bixae Orellanae Flos	<i>Bixa orellana</i> L.
๑๘๕	ดอกจันทน์	เยื่อหุ้มเมล็ด	Myristicae Fragrantis Arillus	<i>Myristica fragrans</i> Houtt.
๑๘๖	ดองดึง	หัว	Gloriosae Superbae Rhizoma	<i>Gloriosa superba</i> L.
๑๘๗	ดิงตุ้น	ใบ	Picrasmae Javanicae Folium	<i>Picrasma javanica</i> Blume
๑๘๘	ดีปาลี	ข้อผล*	Piperis Retrofracti Fructus	<i>Piper retrofractum</i> Vahl
๑๘๙	ดีปาลี	ใบ	Piperis Retrofracti Folium	<i>Piper retrofractum</i> Vahl
๑๙๐	ดีหมีตัน	ผล	Acalyphae Spiciflorae Fructus	<i>Acalypha spiciflora</i> Burm.f.
๑๙๑	ดูกลไส/ชันทอง พญาบาท/ข้าหมอง	แก่น*	Suregadae Multiflorae Lignum	<i>Suregada multiflora</i> (A.Juss.) Baill.
๑๙๒	ดูกลไส/ชันทอง พญาบาท/ข้าหมอง	ราก*	Suregadae Multiflorae Radix	<i>Suregada multiflora</i> (A.Juss.) Baill.
๑๙๓	ดูกลหิน/มะดูกล	แก่น	Siphonodonis Celastrinei Lignum	<i>Siphonodon celastrineus</i> Griff.
๑๙๔	ดูกลหิน/มะดูกล	ราก*	Siphonodonis Celastrinei Radix	<i>Siphonodon celastrineus</i> Griff.
๑๙๕	โตไม้รู้งุ้ม	ทั้งต้น	Elephantopi Scaberis Herba	<i>Elephantopus scaber</i> L.
๑๙๖	ตองแตก	ราก*	Baliospermi Solanifolii Radix	<i>Baliospermum solanifolium</i> (Burm.) Suresh
๑๙๗	ตองแตก	ใบ	Baliospermi Solanifolii Folium	<i>Baliospermum solanifolium</i> (Burm.) Suresh
๑๙๘	ตะโกนา	เปลือกต้น	Diospyrotis Rhodocalycis Cortex	<i>Diospyros rhodocalyx</i> Kurz
๑๙๙	ตะเคียน	ยาง (ชัน)	Hopeae Odoratae Resina	<i>Hopea odorata</i> Roxb.
๒๐๐	ตะขบหนาม	ใบ	Flacourtae Indicae Folium	<i>Flacourtia indica</i> (Burm.f.) Merr.
๒๐๑	ตะไคร้	เหง้าและ กาบใบ	Cymbopogonis Citrati Rhizoma et Folium Laminae	<i>Cymbopogon citratus</i> (DC.) Stapf
๒๐๒	ตะไคร้หอม	เหง้าและ ก้านใบ	Cymbopogonis Nardi Rhizoma et Folium Laminae	<i>Cymbopogon nardus</i> (L.) Rendle
๒๐๓	ตะไคร้หางนาค/ ไคร้หางนาค	ทั้งต้น	Phyllanthi Taxodiifolii Herba	<i>Phyllanthus taxodiifolius</i> Beille
๒๐๔	ตะลุ่มนง/ กำแพงเจ็ดชั้น	เถา*	Salaciae Chinensis Caulis	<i>Salacia chinensis</i> L.
๒๐๕	ตะลุ่มนง/ กำแพงเจ็ดชั้น	ใบ	Salaciae Chinensis Folium	<i>Salacia chinensis</i> L.
๒๐๖	ตานขโมย	ราก	Apostasiae Nudae Radix	<i>Apostasia nuda</i> R.Br.
๒๐๗	ตานดำ	ราก	Diospyrotis Montanae Radix	<i>Diospyros montana</i> Roxb.
๒๐๘	ตานเสี้ยน	ราก	Xantolidis Siamensis Radix	<i>Xantolis siamensis</i> (H.R.Fletcher) P.Royen

พืชวัตถุ

ลำดับ	ชื่อตัวยา	ส่วนที่ใช้	ชื่อละติน	ชื่อวิทยาศาสตร์
๒๐๙	दानหม่อน	ใบ*	Tarlmouniae Ellipticae Folium	<i>Tarlmounia elliptica</i> (DC.) H.Rob., S.C.Keeley, Skvarla & R.Chan
๒๑๐	दानหม่อน	ราก	Tarlmouniae Ellipticae Radix	<i>Tarlmounia elliptica</i> (DC.) H.Rob., S.C.Keeley, Skvarla & R.Chan
๒๑๑	ताल/तालโตนด	ราก	Borassi Flabelliferis Radix	<i>Borassus flabellifer</i> L.
๒๑๒	ตุตหมูตุตหมา	ใบ	Paederiae Foetidae Folium	<i>Paederia foetida</i> L.
๒๑๓	ตำลึง	ใบ*	Coccinae Grandis Folium	<i>Coccinia grandis</i> (L.) Voigt
๒๑๔	ตำลึง	เถา	Coccinae Grandis Caulis	<i>Coccinia grandis</i> (L.) Voigt
๒๑๕	ตำลึงตัวผู้	ใบ	Coccinae Grandis Folium	<i>Coccinia grandis</i> (L.) Voigt
๒๑๖	เตยหอม	ใบ	Pandani Amaryllifolii Folium	<i>Pandanus amaryllifolius</i> Roxb.
๒๑๗	เต่าเกียด	หัว	Homalomenae Aromaticae Rhizoma	<i>Homalomena aromatica</i> (Spreng.) Schott
๒๑๘	ถั่วพู	ราก	Psophocarpi Tetragonolobi Radix	<i>Psophocarpus tetragonolobus</i> (L.) DC.
๒๑๙	เถาคัน/เถาคันแดง	ใบ	Parthenocissi Quinquefoliae Folium	<i>Parthenocissus quinquefolia</i> (L.) Planch.
๒๒๐	เถาวัลย์แดง	ใบ	Ichnocarpi Frutescentis Folium	<i>Ichnocarpus frutescens</i> (L.) W.T.Aiton
๒๒๑	เถาวัลย์เปรียง	เถา	Solorii Scandenidis Caulis	<i>Solori scandens</i> (Roxb.) Sirich. & Adema
๒๒๒	เถาวัลย์เหล็ก	เถา*	Ventilaginis Denticulatae Caulis	<i>Ventilago denticulata</i> Willd.
๒๒๓	เถาวัลย์เหล็ก	ทั้ง ๕	Ventilaginis Denticulatae Herba	<i>Ventilago denticulata</i> Willd.
๒๒๔	หน่อ	ราก	Baliospermi Solanifolii Radix	<i>Baliospermum solanifolium</i> (Burm.) Suresh
๒๒๕	ทรงบาดาล	ทั้งต้น	Sennae Surattensis Herba	<i>Senna surattensis</i> (Burm.f.) H.S.Irwin & Barneby
๒๒๖	ทองเครือ/ กวาวเครือแดง	หัว	Buteae Superbae Radix	<i>Butea superba</i> Roxb. ex Willd.
๒๒๗	ทองพันชั่ง	ทั้งต้น*	Rhinacanthi Nasuti Herba	<i>Rhinacanthus nasutus</i> (L.) Kurz
๒๒๘	ทองพันชั่ง	ใบ	Rhinacanthi Nasuti Folium	<i>Rhinacanthus nasutus</i> (L.) Kurz
๒๒๙	ทองพันชั่ง	ราก	Rhinacanthi Nasuti Radix	<i>Rhinacanthus nasutus</i> (L.) Kurz
๒๓๐	ทองหลางน้ำ	เปลือกต้น*	Erythrinae Fuscae Cortex	<i>Erythrina fusca</i> Lour.
๒๓๑	ทองหลางน้ำ	ราก	Erythrinae Fuscae Radix	<i>Erythrina fusca</i> Lour.
๒๓๒	ทองหลางใบมน	เปลือกต้น*	Erythrinae Suberosae Cortex	<i>Erythrina suberosa</i> Roxb.
๒๓๓	ทองหลางใบมน	ใบ	Erythrinae Suberosae Folium	<i>Erythrina suberosa</i> Roxb.
๒๓๔	ทับทิม	ใบ*	Punicae Granati Folium	<i>Punica granatum</i> L.
๒๓๕	ทับทิม	ผล	Punicae Granati Fructus	<i>Punica granatum</i> L.

พืชวัตถุ

ลำดับ	ชื่อตัวยา	ส่วนที่ใช้	ชื่อละติน	ชื่อวิทยาศาสตร์
๒๓๖	ทังถ่อน	เปลือกต้น	Albiziae Procerae Cortex	<i>Albizia procera</i> (Roxb.) Benth.
๒๓๗	เทพทาโร	แก่น	Cinnamomi Parthenoxylonis Lignum	<i>Cinnamomum parthenoxylon</i> (Jack) Meisn.
๒๓๘	เทียนกิ่ง	ใบ	Lawsoniae Folium	<i>Lawsonia inermis</i> L.
๒๓๙	เทียนเกล็ดหอย	เมล็ด	Plantaginis Ovatae Semen	<i>Plantago ovata</i> Forssk.
๒๔๐	เทียนแกลบ	ผล	Foeniculi Vulgare Fructus	<i>Foeniculum vulgare</i> Mill.
๒๔๑	เทียนขาว	ผล	Cumini Cymini Fructus	<i>Cuminum cyminum</i> L.
๒๔๒	เทียนข้าวเปลือก	ผล	Foeniculi Dulcis Fructus	<i>Foeniculum vulgare</i> Mill.
๒๔๓	เทียนดำ	เมล็ด	Nigellae Sativae Semen	<i>Nigella sativa</i> L.
๒๔๔	เทียนแดง	เมล็ด	Lepidii Sativi Semen	<i>Lepidium sativum</i> L.
๒๔๕	เทียนต้น	ทั้ง ๕	Impatiens Balsaminae Herba	<i>Impatiens balsamina</i> L.
๒๔๖	เทียนตากบ	ผล	Cari Carvi Fructus	<i>Carum carvi</i> L.
๒๔๗	เทียนตาคักแตน	ผล	Anethi Graveolens Fructus	<i>Anethum graveolens</i> L.
๒๔๘	เทียนยาวพาดณี	ผล	Trachyspermi Ammi Fructus	<i>Trachyspermum ammi</i> (L.) Sprague
๒๔๙	เทียนสัตตบุษย์	ผล	Pimpinellae Anisi Fructus	<i>Pimpinella anisum</i> L.
๒๕๐	ไทรย้อย	รากอากาศ	Fici Benjaminiae Aeroradix	<i>Ficus benamina</i> L.
๒๕๑	น้อยหน่า	ราก	Annonae Squamosae Radix	<i>Annona squamosa</i> L.
๒๕๒	น้ำใจใคร่	ราก	Olacis Scandenidis Radix	<i>Olox scandens</i> Roxb.
๒๕๓	น้ำเต้า	ใบ	Lagenariae Sicerariae Folium	<i>Lagenaria siceraria</i> (Molina) Standl.
๒๕๔	น้ำมันราชสีห์	ส่วนเหนือดิน*	Euphorbiae Hirtae Herba	<i>Euphorbia hirta</i> L.
๒๕๕	น้ำมันราชสีห์	ราก	Euphorbiae Hirtae Radix	<i>Euphorbia hirta</i> L.
๒๕๖	น้ำมันงา	น้ำมันระเหย ยากที่บีบได้ จากเมล็ด	Sesami Oleum	<i>Sesamum indicum</i> L.
๒๕๗	น้ำมันมะพร้าว	น้ำมันระเหย ยากที่บีบได้ จากเนื้อในเมล็ด	Cocoes Oleum	<i>Cocos nucifera</i> L.
๒๕๘	น้ำมันยางนา	บัลซัม	Dipterocarpi Balsamum	<i>Dipterocarpus alatus</i> Roxb. ex G.Don
๒๕๙	น้ำมันสน	น้ำมัน	Pini Oleum	<i>Pinus</i> spp.
๒๖๐	น้ำอ้อย	น้ำคั้น	Sacchari Officinari Sucus	<i>Saccharum officinarum</i> L.
๒๖๑	เนระพูสี	เหง้า	Pteridrysis Symmaticae Rhizoma	<i>Pteridrysis symmatica</i> (Willd.) C.Chr. & Ching
๒๖๒	บ๊วย	เนื้อผล	Pruni Mumes Mesocarpium	<i>Prunus mume</i> (Siebold) Siebold & Zucc.
๒๖๓	บอนแดง	หัว	Colocasiae Esculentae Cormus	<i>Colocasia esculenta</i> (L.) Schott

พืชวัตถุ

ลำดับ	ชื่อตัวยา	ส่วนที่ใช้	ชื่อละติน	ชื่อวิทยาศาสตร์
๒๖๔	บอระเพ็ด	เถา*	Tinosporae Crispae Caulis	<i>Tinospora crispa</i> (L.) Hook. f. & Thomson
๒๖๕	บอระเพ็ด	ใบ	Tinosporae Crispae Folium	<i>Tinospora crispa</i> (L.) Hook. f. & Thomson
๒๖๖	บัว	ดอก*	Nelumbinis Flos	<i>Nelumbo nucifera</i> Gaertn.
๒๖๗	บัว	ราก	Nelumbinis Radix	<i>Nelumbo nucifera</i> Gaertn.
๒๖๘	บัวเกราะ	เมล็ด	Nelumbinis Semen	<i>Nelumbo nucifera</i> Gaertn.
๒๖๙	บัวขม	ดอก*	Nymphaeae Pubescentis Flos	<i>Nymphaea pubescens</i> Willd.
๒๗๐	บัวขม	หัว	Nymphaeae Pubescentis Rhizoma	<i>Nymphaea pubescens</i> Willd.
๒๗๑	บัวขาว	ดอก	Nymphaeae Alba Flos	<i>Nymphaea ampla</i> (Salisb.) DC.
๒๗๒	บัวจงกลนี้	ดอก	Chongkonni Flos	<i>Nymphaea pubescens</i> Willd.
๒๗๓	บัวแดง	ดอก	Nymphaeae Loti Flos	<i>Nymphaea lotus</i> L.
๒๗๔	บัวนิลบล	ดอก	Nilubon Flos	<i>Nymphaea nouchali</i> Burm.f.
๒๗๕	บัวเผื่อน	ดอก*	Buaphuen Flos	<i>Nymphaea nouchali</i> Burm.f.
๒๗๖	บัวเผื่อน	หัว	Buaphuen Rhizoma	<i>Nymphaea nouchali</i> Burm.f.
๒๗๗	บัวลินจง	ดอก	Linchong Flos	<i>Nymphaea</i> spp.
๒๗๘	บัวสัตตบรณ	ดอก	Nymphaeae Rubrae Flos	<i>Nymphaea rubra</i> Roxb. ex Andrews
๒๗๙	บัวสัตตบุษย์	ดอก	Nelumbinis Alba Flos	<i>Nelumbo nucifera</i> Gaertn.
๒๘๐	บัวหลวง	เกสรเพศผู้*	Nelumbinis Stamen	<i>Nelumbo nucifera</i> Gaertn.
๒๘๑	บัวหลวง	ทั้ง ๕	Nelumbinis Herba	<i>Nelumbo nucifera</i> Gaertn.
๒๘๒	บานเย็นขาว	ราก	Mirabilidis Jalapae Rhizoma	<i>Mirabilis jalapa</i> L.
๒๘๓	บุก	หัว	Amorphophalli Paeoniifolii Cormus	<i>Amorphophallus paeoniifolius</i> (Dennst.) Nicolson
๒๘๔	บุกคางคก	หัว	Amorphophalli Paeoniifolii Cormus	<i>Amorphophallus paeoniifolius</i> (Dennst.) Nicolson
๒๘๕	บุกกรอ	หัว	Amorphophalli Saraburiensis Cormus	<i>Amorphophallus saraburensis</i> Gagnep.
๒๘๖	บุนนาค	ดอก*	Mesua Ferreae Flos	<i>Mesua ferrea</i> L.
๒๘๗	บุนนาค	แก่น	Mesua Ferreae Lignum	<i>Mesua ferrea</i> L.
๒๘๘	เบญจानी	ปุ่มหูด	Querci Infectoriae Galla	<i>Quercus infectoria</i> G. Olivie
๒๘๙	ใบกระวาน	ใบ	Lauri Nobilidis Folium	<i>Laurus nobilis</i> L.
๒๙๐	ใบเงิน	ใบ	Graptophylli Picti Folium	<i>Graptophyllum pictum</i> (L.) Griff.
๒๙๑	ใบทอง	ใบ	Graptophylli Picti Folium	<i>Graptophyllum pictum</i> (L.) Griff.
๒๙๒	ประคำไก่/มะคำไก่	ใบ*	Putranjivae Roxburghii Folium	<i>Putranjiva roxburghii</i> Wall.

พืชวัตถุ

ลำดับ	ชื่อตัวยา	ส่วนที่ใช้	ชื่อละติน	ชื่อวิทยาศาสตร์
๒๙๓	ประคำไก่/มะค่าไก่	เปลือกต้น	Putranjivae Roxburghii Cortex	<i>Putranjiva roxburghii</i> Wall.
๒๙๔	ประดู่	แก่น	Pterocarpus Macrocarpi Lignum	<i>Pterocarpus macrocarpus</i> Kurz
๒๙๕	ปลาไหลเผือก	ราก*	Eurycomae Longifoliae Radix	<i>Eurycoma longifolia</i> Jack
๒๙๖	ปลาไหลเผือก	เปลือกต้น	Eurycomae Longifoliae Cortex	<i>Eurycoma longifolia</i> Jack
๒๙๗	ปืบ	เปลือกต้น	Millingtoniae Hortensis Cortex	<i>Millingtonia hortensis</i> L.f.
๒๙๘	ปืบ	ใบ*	Millingtoniae Hortensis Folium	<i>Millingtonia hortensis</i> L.f.
๒๙๙	เปราะหอม	เหง้า*	Kaempferiae Galangae Rhizoma	<i>Kaempferia galanga</i> L.
๓๐๐	เปราะหอม	ใบ	Kaempferiae Galangae Folium	<i>Kaempferia galanga</i> L.
๓๐๑	เปล้าน้อย	ราก*	Crotonis Stellatopilosi Radix	<i>Croton stellatopilosus</i> H. Ohba
๓๐๒	เปล้าน้อย	ใบ	Crotonis Stellatopilosi Folium	<i>Croton stellatopilosus</i> H. Ohba
๓๐๓	เปล้าใหญ่	ราก	Crotonis Persimilidis Radix	<i>Croton persimilis</i> Müll. Arg.
๓๐๔	ผักกระโสม	ใบ	Limnophilae Rugosae Folium	<i>Limnophila rugosa</i> (Roth) Merr.
๓๐๕	ผักขวง	ใบ	Glini Oppositifolii Folium	<i>Glinus oppositifolius</i> (L.) Aug.DC.
๓๐๖	ผักโขมหิน	ทั้งต้น*	Boerhaviae Diffusae Herba	<i>Boerhavia diffusa</i> L.
๓๐๗	ผักคราด	ทั้งต้น*	Spilanthis Acmellae Herba	<i>Spilanthes acmella</i> (L.) L.
๓๐๘	ผักคราด	ดอก	Spilanthis Acmellae Flos	<i>Spilanthes acmella</i> (L.) L.
๓๐๙	ผักคราด	ใบ	Spilanthis Acmellae Folium	<i>Spilanthes acmella</i> (L.) L.
๓๑๐	ผักบั้งร่วม	ใบ	Ipomoeae Cairicae Folium	<i>Ipomoea cairica</i> var. <i>indica</i> Hallier f.
๓๑๑	ผักเบี้ยใหญ่	ทั้งต้น	Portulacae Oleraceae Herba	<i>Portulaca oleracea</i> L.
๓๑๒	ผักเบ็ดแดง	ทั้งต้น	Alternantherae Bettzickianae Herba	<i>Alternanthera bettzickiana</i> (Regel) G. Nicholson
๓๑๓	ผักแพวแดง	ทั้งต้น	Arnebiae Euchromae Herba	<i>Arnebia euchroma</i> (Royle ex Benth.) I.M.Johnst.
๓๑๔	ผักเสี้ยนไทย	ทั้งต้น*	Cleomes Gynandrae Herba	<i>Cleome gynandra</i> L.
๓๑๕	ผักเสี้ยนไทย	ใบ	Cleomes Gynandrae Folium	<i>Cleome gynandra</i> L.
๓๑๖	ผักเสี้ยนผี	ทั้งต้น*	Cleomes Viscosae Herba	<i>Cleome viscosa</i> L.
๓๑๗	ผักเสี้ยนผี	ใบ	Cleomes Viscosae Folium	<i>Cleome viscosa</i> L.
๓๑๘	ผักหวาน/ ผักหวานบ้าน	ใบ* ผักหวานบ้าน	Breyniae Vitis-idaeeae Folium	<i>Breynia vitis-idaea</i> (Burm.f.) C.E.C.Fisch.
๓๑๙	ผักหวาน/ ผักหวานบ้าน	ทั้งต้น	Breyniae Vitis-idaeeae Herba	<i>Breynia vitis-idaea</i> (Burm.f.) C.E.C.Fisch.
๓๒๐	ไผ่ป่า	ใบ*	Bambusae Bambotis Folium	<i>Bambusa bambos</i> (L.) Voss
๓๒๑	ไผ่ป่า	ตาไม้ (กิ่ง)	Bambusae Bambotis Gnarl	<i>Bambusa bambos</i> (L.) Voss

พืชวัตถุ

ลำดับ	ชื่อตัวยา	ส่วนที่ใช้	ชื่อละติน	ชื่อวิทยาศาสตร์
๓๒๒	ไผ่รวก	ราก	Thyrsostachyos Siamensis Radix	<i>Thyrsostachys siamensis</i> Gamble
๓๒๓	ไผ่สีสุก	ผิวเปลือกต้น	Bambusae Blumeanae Cortex	<i>Bambusa blumeana</i> Schult. f.
๓๒๔	ฝาง	แก่น	Sappan Lignum	<i>Caesalpinia sappan</i> L.
๓๒๕	ฝางเสน	แก่น	Sappan Lignum	<i>Caesalpinia sappan</i> L.
๓๒๖	ฝ้ายแดง	ใบ	Gossypii Arborei Folium	<i>Gossypium arboreum</i> L.
๓๒๗	ฝ้ายเทศ	ใบ	Gossypii Herbacei Folium	<i>Gossypium herbaceum</i> L.
๓๒๘	ฝ้ายผี	ใบ	Abelmoschi Moschati Folium	<i>Abelmoschus moschatus</i> Medik.
๓๒๙	พืعنต้น	เปลือกต้น	Jatrophae Multifidae Cortex	<i>Jatropha multifida</i> L.
๓๓๐	แฝกหอม	ราก	Chrysopogonis Zizanioidis Radix	<i>Chrysopogon zizanioides</i> (L.) Roberty
๓๓๑	พญามือเหล็ก	เนื้อไม้*	Strychnotis Lucidae Lignum, Strychnotis Ignatii Lignum	<i>Strychnos lucida</i> R. Br., <i>S. ignatii</i> P.J. Bergius
๓๓๒	พญามือเหล็ก	ทั้ง ๕	Strychnotis Lucidae Herba, Strychnotis Ignatii Herba	<i>Strychnos lucida</i> R. Br., <i>S. ignatii</i> P.J. Bergius
๓๓๓	พญารากขาว	ราก	Albiziae Lucidioris Radix	<i>Albizia lucidior</i> (Steud.) I.C. Nielson ex H.Hara
๓๓๔	พรมมิ	ทั้งต้น*	Bacopae Herba	<i>Bacopa monnieri</i> (L.) Wettst.
๓๓๕	พรมมิ	ราก	Bacopae Radix	<i>Bacopa monnieri</i> (L.) Wettst.
๓๓๖	พริกเทศ	ผล	Galangae Fructus	<i>Alpinia galanga</i> (L.) Willd.
๓๓๗	พริกไทย	ผล*	Piperis Nigri Fructus	<i>Piper nigrum</i> L.
๓๓๘	พริกไทย	เถา	Piperis Nigri Caulis	<i>Piper nigrum</i> L.
๓๓๙	พริกไทยล่อน/ พริกล่อน	เมล็ด	Piperis Nigri Semen	<i>Piper nigrum</i> L.
๓๔๐	พริกหอม	เมล็ด	Zanthoxyli Piperiti Fructus	<i>Zanthoxylum piperitum</i> (L.) DC.
๓๔๑	พริกหาง	ผล	Piperis Cubebae Fructus	<i>Piper cubeba</i> L.f.
๓๔๒	พลับพลึง	ใบ	Crini Asiatici Folium	<i>Crinum asiaticum</i> L.
๓๔๓	พลูแก	ใบ	Piperis Wallichii Folium	<i>Piper wallichii</i> (Miq.) Hand.-Mazz.
๓๔๔	พิกุล	ดอก	Mimusopsis Elengi Flos	<i>Mimusops elengi</i> L.
๓๔๕	พิมเสนต้น	ใบ	Pogostemonis Folium	<i>Pogostemon cablin</i> (Blanco) Benth.
๓๔๖	พิลังกาสา	ผล*	Ardisiae Ellipticae Fructus	<i>Ardisia elliptica</i> Thunb.
๓๔๗	พิลังกาสา	ใบ	Ardisiae Ellipticae Folium	<i>Ardisia elliptica</i> Thunb.
๓๔๘	พิชนาคน์	ราก	Sophorae Exiguae Rhizoma	<i>Sophora exigua</i> Craib
๓๔๙	พุงดอ	ใบ	Azimae Samentosae Folium	<i>Azima sarmentosa</i> (Blume) Benth. & Hook.f.
๓๕๐	พุงดอ	ราก*	Azimae Samentosae Radix	<i>Azima sarmentosa</i> (Blume) Benth. & Hook.f.

พืชวัตถุ

ลำดับ	ชื่อตัวยา	ส่วนที่ใช้	ชื่อละติน	ชื่อวิทยาศาสตร์
๓๕๑	พุทรา	ใบ*	Ziziphi Mauritiana Folium	<i>Ziziphus mauritiana</i> Lam.
๓๕๒	พุทรา	ราก	Ziziphi Mauritiana Radix	<i>Ziziphus mauritiana</i> Lam.
๓๕๓	พุ่มเรียงบ้าน	ราก	Lepisanthis Fruticosae Radix	<i>Lepisanthes fruticosa</i> (Roxb.) Leenh.
๓๕๔	พุ่มเรียงป่า	ราก	Lepisanthis Amoena Radix	<i>Lepisanthes amoena</i> (Hassk.) Leenh.
๓๕๕	เพกา	เปลือกต้น*	Oroxylis Indici Cortex	<i>Oroxylum indicum</i> (L.) Kurz
๓๕๖	เพกา	เปลือกฝัก	Oroxylis Indici Pericarpium	<i>Oroxylum indicum</i> (L.) Kurz
๓๕๗	เพชรสังฆาต	เถา	Cissi Quadrangularis Caulis	<i>Cissus quadrangularis</i> L.
๓๕๘	โปกพาย	เถา	Pachygonos Dasycarpae Caulis	<i>Pachygone dasycarpa</i> Kurz
๓๕๙	โปกคาน	เถา	Malloti Repandi Caulis	<i>Mallotus repandus</i> (Willd.) Müll. Arg.
๓๖๐	ไพล	เหง้า	Zingiberis Montani Rhizoma	<i>Zingiber montanum</i> (J.Koenig) Link ex A.Dietr.
๓๖๑	ฟักข้าว	ราก*	Momordicae Cochinchinensis Radix	<i>Momordica cochinchinensis</i> (Lour.) Spreng.
๓๖๒	ฟักข้าว	ใบ	Momordicae Cochinchinensis Folium	<i>Momordica cochinchinensis</i> (Lour.) Spreng.
๓๖๓	มดยอบ	ยางไม้	Commiphorae Myrrhae Resina	<i>Commiphora myrrha</i> (Nees) Engl.
๓๖๔	มวกขาว	เถา	Urceolae Laevigatae Caulis	<i>Urceola laevigata</i> (Juss.) D.J.Middleton & Livsh.
๓๖๕	มวกแดง	เถา	Urceolae Roseae Caulis	<i>Urceola rosea</i> (Hook. & Arn.) D.J. Middleton
๓๖๖	มหาสดำ	เหง้า	Cyathea podophyllae Rhizoma	<i>Cyathea podophylla</i> (Hook.) Copel.
๓๖๗	มหาหิงค์/ หิงค์ยางโพ	ยางจากราก	Assafoetidae Gumi	<i>Ferula assa-foetida</i> L., <i>F. foetida</i> (Bunge) Regel
๓๖๘	มะกรูด	ผิวเปลือกผล*	Citri Hystricis Exocarpium et Mesocarpium	<i>Citrus hystrix</i> DC.
๓๖๙	มะกรูด	ผล	Citri Hystricis Fructus	<i>Citrus hystrix</i> DC.
๓๗๐	มะกรูด	ราก	Citri Hystricis Radix	<i>Citrus hystrix</i> DC.
๓๗๑	มะกล่ำเครือ	ราก*	Abri Precatorii Radix	<i>Abrus precatorius</i> L.
๓๗๒	มะกล่ำเครือ	ใบ	Abri Precatorii Folium	<i>Abrus precatorius</i> L.
๓๗๓	มะกล่ำต้น	ราก*	Adenantherae Pavoninae Radix	<i>Adenanthera pavonina</i> L.
๓๗๔	มะกล่ำต้น	ใบ	Adenantherae Pavoninae Folium	<i>Adenanthera pavonina</i> L.
๓๗๕	มะกล่ำต้น	เปลือกต้น	Adenantherae Pavoninae Cortex	<i>Adenanthera pavonina</i> L.

พืชวัตถุ

ลำดับ	ชื่อตัวยา	ส่วนที่ใช้	ชื่อละติน	ชื่อวิทยาศาสตร์
๓๗๖	มะกล่ำใหญ่	เมล็ด	Adenantherae Pavoninae Fructus	<i>Adenanthera pavonina</i> L.
๓๗๗	มะกอก	เมล็ด	Spondiatidis Pinnatae Semen	<i>Spondias pinnata</i> (L.f.) Kurz
๓๗๘	มะกอกป่า	เมล็ด	Spondiatidis Pinnatae Semen	<i>Spondias pinnata</i> (L.f.) Kurz
๓๗๙	มะกา	ใบ	Brideliae Ovatae Folium	<i>Bridelia ovata</i> Decne.
๓๘๐	มะเกลือ	ใบ*	Diospyrotis Mollidis Folium	<i>Diospyros mollis</i> Griff.
๓๘๑	มะเกลือ	ราก	Diospyrotis Mollidis Radix	<i>Diospyros mollis</i> Griff.
๓๘๒	มะขาม	ใบ*	Tamarindi Folium	<i>Tamarindus indica</i> L.
๓๘๓	มะขาม	เนื้อในฝัก	Tamarindi Pulpa	<i>Tamarindus indica</i> L.
๓๘๔	มะขาม	เปลือกเมล็ด	Tamarindi Endocarpium	<i>Tamarindus indica</i> L.
๓๘๕	มะขามป้อม	ผล*	Phyllanthi Emblicae Fructus	<i>Phyllanthus emblica</i> L.
๓๘๖	มะขามป้อม	เนื้อผล	Phyllanthi Emblicae Pericarpium	<i>Phyllanthus emblica</i> L.
๓๘๗	มะขามป้อม	สารสกัด ความเข้มข้น ๒๕%	Phyllanthi Emblicae Extractum	<i>Phyllanthus emblica</i> L.
๓๘๘	มะขามเปียก	เนื้อในฝัก	Tamarindi Pulpa	<i>Tamarindus indica</i> L.
๓๘๙	มะเขือขื่น	ราก*	Solani Aculeatissimi Radix	<i>Solanum aculeatissimum</i> Jacq.
๓๙๐	มะเขือขื่น	เมล็ด	Solani Aculeatissimi Semen	<i>Solanum aculeatissimum</i> Jacq.
๓๙๑	มะคำไก่/ประจำไก่	ใบ*	Putranjivae Roxburghii Folium	<i>Putranjiva roxburghii</i> Wall.
๓๙๒	มะคำไก่/ประจำไก่	เปลือกต้น	Putranjivae Roxburghii Cortex	<i>Putranjiva roxburghii</i> Wall.
๓๙๓	มะคำดีควาย/ ประจำดีควาย	ผล*	Sapindi Trifoliati Fructus	<i>Sapindus trifoliatus</i> L.
๓๙๔	มะคำดีควาย/ ประจำดีควาย	เปลือกผล	Sapindi Trifoliati Exocarpium	<i>Sapindus trifoliatus</i> L.
๓๙๕	มะงั่ว	ผิวเปลือกผล	Citri Medicae Exocarpium et Mesocarpium	<i>Citrus medica</i> L.
๓๙๖	มะดัน	ใบ	Garcinia Schomburgkianae Folium	<i>Garcinia schomburgkiana</i> Pierre
๓๙๗	มะดุก/ดุกหีน	แก่น	Siphonodonis Celastrinei Lignum	<i>Siphonodon celastrineus</i> Griff.
๓๙๘	มะดุก/ดุกหีน	ราก*	Siphonodonis Celastrinei Radix	<i>Siphonodon celastrineus</i> Griff.
๓๙๙	มะเดื่ออุทุมพร	ราก*	Fici Racemosae Radix	<i>Ficus racemosa</i> L.
๔๐๐	มะเดื่ออุทุมพร	ใบ	Fici Racemosae Folium	<i>Ficus racemosa</i> L.
๔๐๑	มะตูม	ผลอ่อน*	Aegles Marmelotis Fructus	<i>Aegle marmelos</i> (L.) Corrèa

พืชวัตถุ

ลำดับ	ชื่อตัวยา	ส่วนที่ใช้	ชื่อละติน	ชื่อวิทยาศาสตร์
๔๐๒	มะตูม	ใบ	Aegles Marmelotis Folium	<i>Aegle marmelos</i> (L.) Corrêa
๔๐๓	มะตูม	ผิวเปลือกผล	Aegles Marmelotis Pericarpium	<i>Aegle marmelos</i> (L.) Corrêa
๔๐๔	มะตูม	ราก	Aegles Marmelotis Radix	<i>Aegle marmelos</i> (L.) Corrêa
๔๐๕	มะตูม	เปลือกต้น	Aegles Marmelotis Cortex	<i>Aegle marmelos</i> (L.) Corrêa
๔๐๖	มะตูมนี้่ม	ผล*	Aegles Marmelotis Fructus	<i>Aegle marmelos</i> (L.) Corrêa
๔๐๗	มะตูมนี้่ม	ราก	Aegles Marmelotis Radix	<i>Aegle marmelos</i> (L.) Corrêa
๔๐๘	มะตูมบ้าน	ราก	Aegles Marmelotis Radix	<i>Aegle marmelos</i> (L.) Corrêa
๔๐๙	มะนาว	ผิวเปลือกผล	Citri x Aurantiifoliae Exocarpium et Mesocarpium	<i>Citrus x aurantiifolia</i> (Christm.) Swingle
๔๑๐	มะนาว	ใบ	Citri x Aurantiifoliae Folium	<i>Citrus x aurantiifolia</i> (Christm.) Swingle
๔๑๑	มะนาว	ผลดอง	Citri x Aurantiifoliae Fructus	<i>Citrus x aurantiifolia</i> (Christm.) Swingle
๔๑๒	มะนาว	ราก*	Citri x Aurantiifoliae Radix	<i>Citrus x aurantiifolia</i> (Christm.) Swingle
๔๑๓	มะปรางหวาน	ราก	Boueae Macrophyllae Radix	<i>Bouea macrophylla</i> Griff.
๔๑๔	มะพร้าว	กาก (เนื้อในผล หลังคั้นกะทิ)	Cocotis Nuciferae Endospermum	<i>Cocos nucifera</i> L.
๔๑๕	มะพร้าว	ราก*	Cocotis Nuciferae Radix	<i>Cocos nucifera</i> L.
๔๑๖	มะพร้าวไฟ	เนื้อมะพร้าว*	Cocotis Nuciferae Endospermum	<i>Cocos nucifera</i> L.
๔๑๗	มะพร้าวไฟ	น้ำและเนื้อผล	Cocotis Nuciferae Semen	<i>Cocos nucifera</i> L.
๔๑๘	มะพร้าวไฟ	กะลา	Cocotis Nuciferae Lolica	<i>Cocos nucifera</i> L.
๔๑๙	มะเฟือง	ใบ	Averrhoae Carambolae Folium	<i>Averrhoa carambola</i> L.
๔๒๐	มะไฟเดือนห้า	ราก	Asclepiadis Curassavicae Radix	<i>Asclepias curassavica</i> L.
๔๒๑	มะยม	ใบ	Phyllanthi Acidi Folium	<i>Phyllanthus acidus</i> (L.) Skeels
๔๒๒	มะยมผี (ผักหวานป่า)	ใบ	Melienthae Suavidis Folium	<i>Melientha suavis</i> Pierre
๔๒๓	มะระ	ใบ	Momordicae Charantiae Folium	<i>Momordica charantia</i> L.
๔๒๔	มะระขี้นก	ใบ	Momordicae Charantiae Folium	<i>Momordica charantia</i> L.
๔๒๕	มะรุม	เปลือกต้น*	Moringae Oleiferae Cortex	<i>Moringa oleifera</i> Lam.
๔๒๖	มะรุม	ฝัก	Moringae Oleiferae Fructus	<i>Moringa oleifera</i> Lam.
๔๒๗	มะรุม	ราก	Moringae Oleiferae Radix	<i>Moringa oleifera</i> Lam.
๔๒๘	มะลิ	ดอก	Jasmini Sambaci Flos	<i>Jasminum sambac</i> (L.) Aiton
๔๒๙	มะแว้งเครือ	ผล*	Solani Trilobati Fructus	<i>Solanum trilobatum</i> L.
๔๓๐	มะแว้งเครือ	ราก	Solani Trilobati Radix	<i>Solanum trilobatum</i> L.
๔๓๑	มะแว้งต้น	ผล*	Solani Violacei Fructus	<i>Solanum violaceum</i> Ortega
๔๓๒	มะแว้งต้น	ราก	Solani Violacei Radix	<i>Solanum violaceum</i> Ortega

พืชวัตถุ

ลำดับ	ชื่อตัวยา	ส่วนที่ใช้	ชื่อละติน	ชื่อวิทยาศาสตร์
๔๓๓	มะหาด	แก่น	Artocarpus Lacuchae Lignum	<i>Artocarpus lacucha</i> Buch.-Ham.
๔๓๔	มะอึ๊ก	ราก	Solani Stramoniifolii Radix	<i>Solanum stramoniifolium</i> Jacq.
๔๓๕	ม้ากระทืบโรง	เถา	Fici Foveolatae Caulis	<i>Ficus foveolata</i> (Wall. ex Miq.) Miq.
๔๓๖	มุยแดง	เปลือกต้น	Dioecrescidis Erythrocladae Cortex	<i>Dioecrescis erythroclada</i> (Kurz) Tirveng.
๔๓๗	เมล็ดพรหมผักกาด	เมล็ด	Brassicae Nigrae Semen	<i>Brassica nigra</i> (L.) W.D.J. Koch
๔๓๘	แมงลัก	ใบ*	Ocimi x Citriodori Folium	<i>Ocimum x citriodorum</i> Vis.
๔๓๙	แมงลัก	ทั้งต้น	Ocimi x Citriodori Herba	<i>Ocimum x citriodorum</i> Vis.
๔๔๐	แมงลัก	ราก	Ocimi x Citriodori Radix	<i>Ocimum x citriodorum</i> Vis.
๔๔๑	แมงลักคา	ใบ	Hyptidis Suaveolens Folium	<i>Hyptis suaveolens</i> (L.) Poit.
๔๔๒	โมกมัน	เปลือกต้น	Wrightiae Arboreae Cortex	<i>Wrightia arborea</i> (Dennst.) Mabb.
๔๔๓	โมกหลวง	เปลือกต้น	Holarrhenae Pubescentis Cortex	<i>Holarrhena pubescens</i> Wall. ex G. Don
๔๔๔	ไม้เท้ายายม่อม	ราก*	Clerodendri Indici Radix	<i>Clerodendrum indicum</i> (L.) Kuntze
๔๔๕	ไม้เท้ายายม่อม	ใบ	Clerodendri Indici Folium	<i>Clerodendrum indicum</i> (L.) Kuntze
๔๔๖	ยี่	หัว	Smilacis Ovalifoliae Rhizoma	<i>Smilax ovalifolia</i> Roxb. ex D. Don
๔๔๗	ยาดำ	ยางจากใบ	Aloin Preparata	<i>Aloe vera</i> (L.) Burm. f., <i>A. ferox</i> Mill.
๔๔๘	ย่านาง	ราก*	Tiliacorae Triandrae Radix	<i>Tiliacora triandra</i> (Colebr.) Diels
๔๔๙	ย่านาง	ใบ	Tiliacorae Triandrae Folium	<i>Tiliacora triandra</i> (Colebr.) Diels
๔๕๐	ยาสูบ	ใบ	Nicotianae Tabaci Folium	<i>Nicotiana tabacum</i> L.
๔๕๑	ยี่งม	ราก	Panacis Ginseng Radix	<i>Panax ginseng</i> C.A. Mey.
๔๕๒	ยี่สุ่น	ดอก	Rosae x Damascenae Flos	<i>Rosa x damascena</i> Herrm.
๔๕๓	รงทอง	ยางจากต้น	Gambogia Resina	<i>Garcinia hanburyi</i> Hook.f.
๔๕๔	ระงับ/ระงับพิษ	ใบ*	Breyniae Glaucae Folium	<i>Breynia glauca</i> Craib
๔๕๕	ระงับ/ระงับพิษ	ราก	Breyniae Glaucae Radix	<i>Breynia glauca</i> Craib
๔๕๖	ระย่อม	ราก	Rauvolfiae Serpentinae Radix	<i>Rauvolfia serpentina</i> (L.) Benth. ex Kurz
๔๕๗	รัก	ใบ	Glutae Usitatae Folium	<i>Gluta usitata</i> (Wall.) Ding Hou
๔๕๘	รักขาว	ใบ	Cerberae Manghas Folium	<i>Cerbera manghas</i> L.
๔๕๙	รางแดง	เถา	Ventilaginis Denticulatae Caulis	<i>Ventilago denticulata</i> Willd.
๔๖๐	ราชดัด	ผล	Bruceae Fructus	<i>Brucea javanica</i> (L.) Merr.
๔๖๑	ราชพฤกษ์	เนื้อในฝัก*	Cassiae Javanicae Fructus	<i>Cassia javanica</i> L.
๔๖๒	ราชพฤกษ์	เปลือกต้น	Cassiae Javanicae Cortex	<i>Cassia javanica</i> L.
๔๖๓	เร่ว	เมล็ด	Wurfbainiae Uliginosae Semen	<i>Wurfbainia uliginosa</i> (J.Koenig) Giseke
๔๖๔	เร่วหอม	เมล็ด	Etlingerae Puniceae Semen	<i>Etlingera punicea</i> (Roxb.) R.M.Sm.
๔๖๕	โรกขาว	เปลือกต้น	Tamilnadiae Uliginosae Cortex	<i>Tamilnadia uliginosa</i> (Retz.) Tirveng. & Sastre

พืชวัตถุ

ลำดับ	ชื่อตัวยา	ส่วนที่ใช้	ชื่อละติน	ชื่อวิทยาศาสตร์
๔๖๖	โรคแดง	เปลือกต้น	Dioecrescidis Erythrocladae Cortex	<i>Dioecrescis erythroclada</i> (Kurz) Tirveng.
๔๖๗	ละมุดสีดา	เมล็ด	Madhucae Esculentae Semen	<i>Madhuca esculenta</i> Fletcher
๔๖๘	ลำพัน/ลำพันแดง/ ลำพันหางหมู	เหง้า	Enhali Acoroidis Rhizoma	<i>Enhalus acoroides</i> (L.f.) Royle
๔๖๙	ลำโพง	ราก*	Daturae Metelis Radix	<i>Datura metel</i> L.
๔๗๐	ลำโพง	ใบ	Daturae Metelis Folium	<i>Datura metel</i> L.
๔๗๑	ลำโพง	ผล	Daturae Metelis Fructus	<i>Datura metel</i> L.
๔๗๒	ลำโพงกาสลัก	ราก*	Daturae Metelis Radix	<i>Datura metel</i> L. var. <i>fastuosa</i> Danert.
๔๗๓	ลำโพงกาสลัก	ใบ	Daturae Metelis Folium	<i>Datura metel</i> L. var. <i>fastuosa</i> Danert.
๔๗๔	ลำโพงกาสลัก	ผล	Daturae Metelis Fructus	<i>Datura metel</i> L. var. <i>fastuosa</i> Danert.
๔๗๕	ลำโพงแดง	ผล	Daturae Metelis Fructus	<i>Datura metel</i> L. var. <i>fastuosa</i> Danert.
๔๗๖	ลิ้นเสื่อ	ทั้งต้น	Fici Pumilae Herba	<i>Ficus pumila</i> L.
๔๗๗	ลูกจันทน์	เมล็ด	Myristicae Fragrantis Semen	<i>Myristica fragrans</i> Houtt.
๔๗๘	ลูกชี่ล้อม	ผล	Oenanthes Javanicae Fructus	<i>Oenanthe javanica</i> (Blume) DC.
๔๗๙	ลูกชีลา/ลูกผักชี	ผล	Coriandri Sativi Fructus	<i>Coriandrum sativum</i> L.
๔๘๐	ลูกชืด	เมล็ด	Trigonellae Semen	<i>Trigonella foenum-graecum</i> L.
๔๘๑	ลูกเอิ้น	ผล	Cardamomi Fructus	<i>Elettaria cardamomum</i> (L.) Maton
๔๘๒	เล็บครุฑ	ใบ	Polysciatis Fruticosae Folium	<i>Polyscias fruticosa</i> (L.) Harms
๔๘๓	เล็บมือนาง	ราก	Combreti Indici Radix	<i>Combretum indicum</i> (L.) DeFilippis
๔๘๔	เลี่ยน	ใบ*	Meliae Azedarach Folium	<i>Melia azedarach</i> L.
๔๘๕	เลี่ยน	เปลือกและใบ	Meliae Azedarach Cortex et Folium	<i>Melia azedarach</i> L.
๔๘๖	โลดทะนง	ราก	Trigonostemonis Reidioidis Radix	<i>Trigonostemon reidioides</i> (Kurz) Craib
๔๘๗	โลด	เปลือกต้น	Aporosae Villasae Cortex	<i>Aporosa villosa</i> (Lindl.) Baill.
๔๘๘	ว่านกีบแรด	เหง้าและ โคนก้านใบ	Angiopteridis Evectae Rhizoma	<i>Angiopteris evecta</i> (G.Forst.) Hoffm.
๔๘๙	ว่านชั้กมดลูก	เหง้า	Curcumae Comosae Rhizoma	<i>Curcuma comosa</i> Roxb.
๔๙๐	ว่านน้ำ	เหง้า*	Acori Calami Rhizoma	<i>Acorus calamus</i> L.
๔๙๑	ว่านน้ำ	ใบ	Acori Calami Folium	<i>Acorus calamus</i> L.
๔๙๒	ว่านนางคำ	เหง้า	Curcumae Aromaticae Rhizoma	<i>Curcuma aromatica</i> Salisb.
๔๙๓	ว่านเปราะ	เหง้า	Kaempferiae Galangae Rhizoma	<i>Kaempferia galanga</i> L.
๔๙๔	ว่านมหาเมฆ	เหง้า	Curcumae Aeruginosae Rhizoma	<i>Curcuma aeruginosa</i> Roxb.

พืชวัตถุ

ลำดับ	ชื่อตัวยา	ส่วนที่ใช้	ชื่อละติน	ชื่อวิทยาศาสตร์
๔๙๕	ว่านร้อนทอง	เหง้า	Ludisiae Discoloris Rhizoma	<i>Ludisia discolor</i> (Ker Gawl.) Blume
๔๙๖	ว่านหางช้าง	ใบ	Iridis Domesticae Folium	<i>Iris domestica</i> (L.) Goldblatt & Mabb.
๔๙๗	ว่านหางช้าง	ราก*	Iridis Domesticae Radix	<i>Iris domestica</i> (L.) Goldblatt & Mabb.
๔๙๘	สน	แก่น	Pini Merkusii Lignum, Pini Kesiyae Lignum	<i>P. merkusii</i> Jungh. & de Vriese, <i>P. kesiya</i> Royle ex Gordon
๔๙๙	สน	ยางไม้	Pini Resina	<i>Pinus merkusii</i> Jungh. & de Vriese, <i>P. kesiya</i> Royle ex Gordon
๕๐๐	สนเทศ	แก่น	Platycladi Orientalidis Lignum	<i>Platycladus orientalis</i> (L.) Franco
๕๐๑	สนุ่น/สนุ่นน้ำ	เปลือกต้น	Salicis Tetraspermae Cortex	<i>Salix tetrasperma</i> Roxb.
๕๐๒	ส้มกุ้ง/ส้มกุ้งใหญ่	ราก	Ampelocissi Martinii Radix	<i>Ampelocissus martini</i> Planch.
๕๐๓	ส้มกุ้งน้อย	ราก	Grewiae Sinuatae Radix	<i>Grewia sinuata</i> Wall. ex Mast.
๕๐๔	ส้มกุ้งใหญ่/ ส้มกุ้ง	ราก	Ampelocissi Martinii Radix	<i>Ampelocissus martini</i> Planch.
๕๐๕	ส้มเขียวหวาน	ผิวเปลือกผล	Citri Reticulatae Exocarpium et Mesocarpium	<i>Citrus reticulata</i> Blanco
๕๐๖	ส้มจีน	ผิวเปลือกผล	Citri x Aurantii Exocarpium et Mesocarpium	<i>Citrus x aurantium</i> L.
๕๐๗	ส้มซ่า	ผิวเปลือกผล	Citri x Aurantii Exocarpium et Mesocarpium	<i>Citrus x aurantium</i> L.
๕๐๘	ส้มตรังกานู	ผิวเปลือกผล	Citri x Aurantii Exocarpium et Mesocarpium	<i>Citrus x aurantium</i> L.
๕๐๙	ส้มจุก	ผิวเปลือกผล	Citri Reticulatae Exocarpium et Mesocarpium	<i>Citrus reticulata</i> Blanco
๕๑๐	ส้มป่อย	ใบ*	Senegaliae Rugatae Folium	<i>Senegalia rugata</i> (Lam.) Britton & Rose
๕๑๑	ส้มป่อย	ฝัก	Senegaliae Rugatae Fructus	<i>Senegalia rugata</i> (Lam.) Britton & Rose
๕๑๒	ส้มโอ	ผิวเปลือกผล	Citri Maximae Exocarpium et Mesocarpium	<i>Citrus maxima</i> (Burm.) Merr.
๕๑๓	สมอติงู	ผล*	Terminaliae Citrinae Fructus	<i>Terminalia citrina</i> (Gaertn.) Roxb.
๕๑๔	สมอติงู	เนื้อผล	Terminaliae Citrinae Pericarpium	<i>Terminalia citrina</i> (Gaertn.) Roxb.
๕๑๕	สมอททะเล	ผล*	Shirakiopsis Indicae Fructus	<i>Shirakiopsis indica</i> (Willd.) Esser
๕๑๖	สมอททะเล	เนื้อผล	Shirakiopsis Indicae Pericarpium	<i>Shirakiopsis indica</i> (Willd.) Esser
๕๑๗	สมอททะเล	ใบ	Shirakiopsis Indicae Folium	<i>Shirakiopsis indica</i> (Willd.) Esser

พืชวัตถุ

ลำดับ	ชื่อตัวยา	ส่วนที่ใช้	ชื่อละติน	ชื่อวิทยาศาสตร์
๕๑๘	สมอเทศ	ผล*	Terminaliae Chebulae Fructus Importa	<i>Terminalia chebula</i> Retz.
๕๑๙	สมอเทศ	เนื้อผล	Terminaliae Chebulae Pericarpium Importa	<i>Terminalia chebula</i> Retz.
๕๒๐	สมอไทย	ผล*	Terminaliae Chebulae Fructus	<i>Terminalia chebula</i> Retz.
๕๒๑	สมอไทย	เนื้อผล	Terminaliae Chebulae Pericarpium	<i>Terminalia chebula</i> Retz.
๕๒๒	สมอไทย	เปลือกต้น	Terminaliae Chebulae Cortex	<i>Terminalia chebula</i> Retz.
๕๒๓	สมอน้ำ	เนื้อผล	Terminaliae Citrinae Pericarpium	<i>Terminalia citrina</i> (Gaertn.) Roxb.
๕๒๔	สมอฝ้ายเทศ	ผลอ่อน	Gossypii Herbacei Fructus	<i>Gossypium herbaceum</i> L.
๕๒๕	สมอพิเภก	ผล*	Terminaliae Belliricae Fructus	<i>Terminalia bellirica</i> (Gaertn.) Roxb.
๕๒๖	สมอพิเภก	เนื้อผล	Terminaliae Belliricae Pericarpium	<i>Terminalia bellirica</i> (Gaertn.) Roxb.
๕๒๗	สมอร่องแร้ง	เนื้อผล	Terminaliae Pericarpium	<i>Terminalia</i> sp.
๕๒๘	สมี	ใบ	Sesbaniae Folium	<i>Sesbania sesban</i> (L.) Merr.
๕๒๙	สมุลแว้ง	เปลือกต้น	Cinnamomi Bejolghotae Cortex	<i>Cinnamomum bejolghota</i> (Buch.-Ham.) Sweet
๕๓๐	สรรพพิษ/ สารพัดพิษ	ผล	Sophorae Tomentosae Fructus	<i>Sophora tomentosa</i> L.
๕๓๑	สลอด	เมล็ด*	Crotonis Tiglii Semen	<i>Croton tiglium</i> L.
๕๓๒	สลอด	ใบ	Crotonis Tiglii Folium	<i>Croton tiglium</i> L.
๕๓๓	สลอด	ราก	Crotonis Tiglii Radix	<i>Croton tiglium</i> L.
๕๓๔	สลัดได	ยางจากต้น	Euphorbiae Antiquori Latex	<i>Euphorbia antiquorum</i> L.
๕๓๕	สลัดได	ต้น	Euphorbiae Antiquori Lignum	<i>Euphorbia antiquorum</i> L.
๕๓๖	สวาด	ใบ	Caesalpiniae Bonducis Folium	<i>Caesalpinia bonduc</i> (L.) Roxb.
๕๓๗	สะแกแสด	ใบ	Canangae Brandisiana Folium	<i>Cananga brandisiana</i> (Pierre) Saff.
๕๓๘	สะค้าน	เถา*	Piperis Wallichii Caulis	<i>Piper wallichii</i> (Miq.) Hand.-Mazz.
๕๓๙	สะค้าน	ใบ	Piperis Wallichii Folium	<i>Piper wallichii</i> (Miq.) Hand.-Mazz.
๕๔๐	สะเดา	ใบ*	Azadirachtae Indicae Folium	<i>Azadirachta indica</i> A. Juss. var. <i>siamensis</i> Valeton
๕๔๑	สะเดา	ก้านใบ	Azadirachtae Indicae Petiolus	<i>Azadirachta indica</i> A. Juss. var. <i>siamensis</i> Valeton
๕๔๒	สะเดา	เปลือกต้น	Azadirachtae Indicae Cortex	<i>Azadirachta indica</i> A. Juss. var. <i>siamensis</i> Valeton

พืชวัตถุ

ลำดับ	ชื่อตัวยา	ส่วนที่ใช้	ชื่อละติน	ชื่อวิทยาศาสตร์
๕๔๓	สะเดา	ดอก	Azadirachtae Indicae Flos	<i>Azadirachta indica</i> A. Juss. var. <i>siamensis</i> Valetton
๕๔๔	สะเดา	ราก	Azadirachtae Indicae Radix	<i>Azadirachta indica</i> A. Juss. var. <i>siamensis</i> Valetton
๕๔๕	สะเดาดิน	ราก	Glini Oppositifolii Radix	<i>Glinus oppositifolius</i> (L.) Aug.DC.
๕๔๖	สะบ้า	เนื้อในเมล็ด	Entadae Rheedeii Semen	<i>Entada rheedeii</i> Spreng.
๕๔๗	สะบ้ามอญ	เนื้อในเมล็ด	Entadae Rhaseoloidis Semen	<i>Entada phaseoloides</i> (L.) Merr.
๕๔๘	สะระแหน่	ทั้งต้น	Menthae Herba	<i>Mentha x villosa</i> Huds.
๕๔๙	สัก	แก่น	Tectonae Grandis Lignum	<i>Tectona grandis</i> L.f.
๕๕๐	สักขี	แก่น	Maclurae Cochinchinensis Lignum	<i>Maclura cochinchinensis</i> (Lour.) Corner
๕๕๑	สังกรณี	ราก	Barleriae Strigosae Radix	<i>Barleria strigosa</i> Willd.
๕๕๒	สัตบงกช	ดอก	Nelumbinis Flos	<i>Nelumbo nucifera</i> Gaertn.
๕๕๓	สันขว้านางแอ	เปลือกต้น	Caralliae Brachiatae Cortex	<i>Carallia brachiata</i> (Lour.) Merr.
๕๕๔	สันขว้ามอญ	ใบ	Justiciae Gendarussae Folium	<i>Justicia gendarussa</i> Burm.f.
๕๕๕	สันขว้าหอม	ใบ	Eupatorii Fortunei Folium	<i>Eupatorium fortunei</i> Turcz.
๕๕๖	สาบเสือ	ต้นและราก	Chromolaenae Odoratae Herba et Radix	<i>Chromolaena odorata</i> (L.) R.M.King & H.Rob.
๕๕๗	สามสิบ	ราก	Asparagi Racemosi Radix	<i>Asparagus racemosus</i> Willd.
๕๕๘	สารพัดพิษ/ สรรพพิษ	ผล	Sophorae Tomentosae Fructus	<i>Sophora tomentosa</i> L.
๕๕๙	สารภี	ดอก	Mammeae Siamensis Flos	<i>Mammea siamensis</i> (Miq.) T. Anderson
๕๖๐	ลำโรง	เปลือกต้น	Sterculiae Foetidae Cortex	<i>Sterculia foetida</i> L.
๕๖๑	สีเสียด/สีเสียดไทย	สิ่งสกัด จากแก่น	Catechi Extractum	<i>Senegalia catechu</i> (L.f.) P.J.H.Hurter & Mabb.
๕๖๒	สีเสียดเทศ	สิ่งสกัดจาก ใบและกิ่ง	Gambir Extractum	<i>Uncaria gambir</i> (W.Hunter) Roxb.
๕๖๓	สีเสียดไทย/สีเสียด	สิ่งสกัด จากแก่น	Catechi Extractum	<i>Senegalia catechu</i> (L.f.) P.J.H.Hurter & Mabb.
๕๖๔	สุรามฤต	แก่น	Cocculi Laurifoli Cortex	<i>Cocculus laurifolius</i> DC.
๕๖๕	เสนียด	ใบ*	Justiciae Adhatodae Folium	<i>Justicia adhatoda</i> L.
๕๖๖	เสนียด	ราก	Justiciae Adhatodae Radix	<i>Justicia adhatoda</i> L.
๕๖๗	แสมทะเล	แก่น	Avicenniae Marinae Lignum	<i>Avicennia marina</i> (Forssk.) Vierh.
๕๖๘	แสมสาร	แก่น	Sennae Garrettianae Lignum	<i>Senna garrettiana</i> (Craib) H.S. Irwin & Barneby
๕๖๙	หญ้าเกิ้ล็ดหอย	ทั้งต้น	Gronae Triflorae Herba	<i>Grona triflora</i> (L.) H. Ohashi & K.Ohashi

พืชวัตถุ

ลำดับ	ชื่อตัวยา	ส่วนที่ใช้	ชื่อละติน	ชื่อวิทยาศาสตร์
๕๗๐	หญ้าคา	ราก	Imperatae Cylindricae Rhizoma	<i>Imperata cylindrica</i> (L.) P.Beauv.
๕๗๑	หญ้าชันกาด	หัว	Panici Rapensi Rhizoma	<i>Panicum repens</i> L.
๕๗๒	หญ้าไซ	ทั้งต้น	Leersiae Hexandrae Herba	<i>Leersia hexandra</i> Sw.
๕๗๓	หญ้าตีนนก	ทั้งต้น	Digitariae Ciliaridis Herba	<i>Digitaria ciliaris</i> (Retz.) Koeler
๕๗๔	หญ้าไต้ใบ (ชนิดเขียว)	ทั้งต้น	Phyllanthi Urinariae Herba	<i>Phyllanthus urinaria</i> L.
๕๗๕	หญ้าน้ำดับไฟ	ทั้งต้น*	Lindenbergiae Philippensis Herba	<i>Lindenbergia philippensis</i> (Cham. & Schltdl.) Benth.
๕๗๖	หญ้าน้ำดับไฟ	ใบ	Lindenbergiae Philippensis Folium	<i>Lindenbergia philippensis</i> (Cham. & Schltdl.) Benth.
๕๗๗	หญ้าปากควาย	ทั้งต้น	Dactyloctenii Aegyptii Herba	<i>Dactyloctenium aegyptium</i> (L.) Willd.
๕๗๘	หญ้าฝรั่น	เกสรเพศเมีย	Croci Stigma	<i>Crocus sativus</i> L.
๕๗๙	หญ้าพันงูแดง	ราก	Cyathulae Prostratae Radix	<i>Cyathula prostrata</i> (L.) Blume
๕๘๐	หญ้าแพรก	ทั้งต้น	Cynodonis Dactylonis Herba	<i>Cynodon dactylon</i> (L.) Pers.
๕๘๑	หญ้ารงกกา	ทั้งต้น	Cyperi Iriae Herba	<i>Cyperus iria</i> L.
๕๘๒	หญ้าหนวดแมว	ทั้งต้น	Orthosiphonis Herba	<i>Orthosiphon aristatus</i> (Blume) Miq.
๕๘๓	หนอนตายหยาก	หัว	Clitoriae Macrophyllae Radix	<i>Clitoria macrophylla</i> Wall. ex Benth.
๕๘๔	หนาด	ใบ*	Blumeae Balsamiferae Folium	<i>Blumea balsamifera</i> (L.) DC.
๕๘๕	หนาด	ราก	Blumeae Balsamiferae Radix	<i>Blumea balsamifera</i> (L.) DC.
๕๘๖	หนามเกี่ยวไก่	ใบ	Capparidis Sepiariae Folium	<i>Capparis sepiaria</i> L.
๕๘๗	หมาก	ซีก้านช่อผล	Arecae Catechi Pedunculatum	<i>Areca catechu</i> L.
๕๘๘	หมาก	ราก*	Arecae Catechi Radix	<i>Areca catechu</i> L.
๕๘๙	หมากผู้	ใบ	Cordylines Fruticosae Folium	<i>Cordyline fruticosa</i> (L.) A.Chev.
๕๙๐	หมากเมีย	ใบ	Cordylines Fruticosae Folium	<i>Cordyline fruticosa</i> (L.) A.Chev.
๕๙๑	หมากสง	เปลือกผล	Arecae Catechi Pericarpium	<i>Areca catechu</i> L.
๕๙๒	หล่อฮังก้วย	ผล	Siraitiae Fructus	<i>Siraitia grosvenorii</i> (Swingle) C. Jeffrey ex A.M.Lu & Zhi Y.Zhang
๕๙๓	หัวัว	เปลือกต้น	Syzygii Cuminii Cortex	<i>Syzygium cumini</i> (L.) Skeels
๕๙๔	หวายขม	ราก	Calami Viminalidis Radix	<i>Calamus viminalis</i> Willd.
๕๙๕	หวายตะค้า	เถา	Calami Caesii Caulis	<i>Calamus caesius</i> Blume
๕๙๖	หวายลิง	ราก	Flagellariae Indicae Radix	<i>Flagellaria indica</i> L.
๕๙๗	หอม	หัว	Allii Ascalonici Bulbus	<i>Allium ascalonicum</i> L.
๕๙๘	หอมแดง	หัว	Eleutherinae Bulbosae Bulbus	<i>Eleutherine bulbosa</i> (Mill.) Urb.
๕๙๙	หัวลิง	ทั้ง ๕	Sarcolobi Globosi Herba	<i>Sarcolobus globosus</i> Wall.
๖๐๐	หัสศุณ/หัสศุณไทย	ราก	Holarrhenae Curtisii Radix	<i>Holarrhena curtisii</i> King & Gamble

พืชวัตถุ

ลำดับ	ชื่อตัวยา	ส่วนที่ใช้	ชื่อละติน	ชื่อวิทยาศาสตร์
๖๐๑	หัสศุณเทศ	ราก	Kleinhoviae Hospitae Radix	<i>Kleinhovia hospita</i> L.
๖๐๒	หัสศุณไทย/หัสศุณ	ราก	Holarrhenae Curtisii Radix	<i>Holarrhena curtisii</i> King & Gamble
๖๐๓	หัสศุณเทศ	แก่น	Alsophilae Giganteae Lignum	<i>Alsophila gigantea</i> Wall. ex Hook.
๖๐๔	ทางไหลแดง	เถา	Derridis Ellipticae Caulis	<i>Derris elliptica</i> (Wall.) Benth.
๖๐๕	หิงค์ยูงโพ/ มหาหิงค์	ยางจากราก	Assafoetidae Gumi	<i>Ferula assa-foetida</i> L., <i>F. foetida</i> (Bunge) Regel
๖๐๖	เห็งือกปลาหมอ	ทั้งต้น	Acanthi Ebracteati Herba, Acanthi Illicifolii Herba	<i>Acanthus ebracteatus</i> Vahl, <i>Acanthus ilicifolius</i> L.
๖๐๗	เห็ดมุลโค	ทั้งต้น	Copelandiae Cyanescensidis Boletus	<i>Copelandia cyanescens</i> (Berk. & Broome) Singer
๖๐๘	เห็ดร่วงแห	ทั้งต้น	Phalli Indusiati Boletus	<i>Phallus indusiatus</i> Vent.
๖๐๙	เหมือดคน	ราก	Scleropyri Pentandri Radix	<i>Scleropyrum pentandrum</i> (Dennst.) Mabb.
๖๑๐	แห้วไทย	หัว	Cyperi Esculentum Cormus	<i>Cyperus esculentus</i> L.
๖๑๑	แห้วหมู	เหง้า	Cyperi Rhizoma	<i>Cyperus rotundus</i> L.
๖๑๒	โหระพา	ใบ*	Ocimi Basilici Folium	<i>Ocimum basilicum</i> L.
๖๑๓	โหระพา	ผล	Ocimi Basilici Fructus	<i>Ocimum basilicum</i> L.
๖๑๔	โหระพาเดี่ยวไก่	ราก	Aconiti Laterlis Radix Preparata	<i>Aconitum carmichaeli</i> Debeaux
๖๑๕	โหระพาหัวสุนัข	ทั้งต้น	Balanophorae Abbreviatæ Herba	<i>Balanophora abbreviata</i> Blume
๖๑๖	อบเชย/อบเชยไทย	เปลือกต้น	Cinnamomi Cortex	<i>Cinnamomum iners</i> (Reinw. ex Nees & T. Nees) Blume
๖๑๗	อบเชยญวน	เปลือกต้น	Cinnamomi Loureirii Cortex	<i>Cinnamomum loureirii</i> Nees
๖๑๘	อบเชยเทศ	เปลือกต้น	Cinnamomi Veri Cortex	<i>Cinnamomum verum</i> J. Presl
๖๑๙	อบเชยไทย/อบเชย	เปลือกต้น	Cinnamomi Cortex	<i>Cinnamomum iners</i> (Reinw. ex Nees & T. Nees) Blume
๖๒๐	อังกาบ	ใบ	Barleriae Cristatae Folium	<i>Barleria cristata</i> L.
๖๒๑	อ้ายเหนียว	ราก	Pleurolobi Gangetici Radix	<i>Pleurolobus gangeticus</i> (L.) J. St.-Hil. ex H. Ohashi & K. Ohashi
๖๒๒	อุตพิต	หัว	Typhonii Trilobati Cormus	<i>Typhonium trilobatum</i> (L.) Schott
๖๒๓	เอื้องเพ็ดม้า	ทั้งต้น	Persicariae Chinensis Herba	<i>Persicaria chinensis</i> (L.) H. Gross

สัตว์วัตถุ

ลำดับ	ชื่อตัวยา	ส่วนที่ใช้	ชื่อสามัญ / ชื่อละติน	ชื่อวิทยาศาสตร์
๑	ขี้ผึ้ง/ขี้ผึ้งแข็ง	-	beeswax	<i>Apis dorsata</i> Fabricius, <i>A. mellifera</i> Linnaeus
๒	ครั่ง	สารคัดหลั่ง จากครั่งตัวผู้	Lacca Resina	<i>Laccifera chinensis</i> Mahdihassan
๓	ชะมด/ชะมดเซียะ	สารคัดหลั่ง จากต่อมกลิ่น	Civetta	<i>Viverricula malaccensis</i> (Gmelin)
๔	ชะมดเขียง	สารคัดหลั่ง จากต่อมกลิ่น	Moschus	<i>Moschus moschiferus</i> Linnaeus, <i>M. berezovskii</i> Flerov, <i>M. chrysogaster</i> (Hodgson), <i>M. fuscus</i> Li
๕	คิงูเหลือม	ถุงน้ำดี	Pythonis Reticulati Fellis	<i>Python reticulatus</i> (Schneider)
๖	ตีวัว	ถุงน้ำดี	Botis Tauri Vesicae Fellis	<i>Bos taurus</i> Linnaeus
๗	เต้านา	หัว	Malayemidis Macrocephalae Caput	<i>Malayemys macrocephala</i> (Gray)
๘	น้ำผึ้ง	-	honey/mel	<i>Apis dorsata</i> Fabricius, <i>A. mellifera</i> Linnaeus
๙	น้ำมันปลา	น้ำมัน	fish oil/Piscis Oleum	fish oil from <i>Pangasianodon hypophthalmus</i>
๑๐	เบี้ยจั่น	เปลือกหอย	money cowrie	<i>Cypraea moneta</i> Linnaeus
๑๑	เบี้ยผู้	เปลือกหอย	walled cowrie	<i>Cypraea obvelata</i> Lammarck
๑๒	หอยขม	เปลือกหอย	viviparid snail	<i>Filopaludina cambodjensis</i> (Mabille & Le Mesle), <i>F. munensis</i> (Brandt), <i>F. martensi</i> (Frauenfeld)
๑๓	หอยแครง	เปลือกหอย	cockle	<i>Anadara granosa</i> Linnaeus
๑๔	อำพันทอง	น้ำกาม ของวาฬ	amberggris	<i>Physeter catodon</i> Linnaeus

ธาตุวิัตถุ

ลำดับ	ชื่อตัวยา	ชื่อสามัญ	ชื่อทางเคมี / ชื่อวิทยาศาสตร์
๑	กระแจะตะนาว	Krachae powder	-
๒	การบูร	camphor	<i>d</i> -camphor, <i>dl</i> -camphor
๓	กำมะถัน/กำมะถันเหลือง/ สุพรรณถัน	sulphur	sulphur
๔	เกล็ดสะระแห่น	menthol	<i>l</i> -menthol, <i>dl</i> -menthol
๕	เกลือ	sea salt	sodium chloride
๖	เกลือกะตั้ง	urea	urea
๗	เกลือฝ่อ	Fo salt	prepared sodium chloride
๘	เกลือพิก	Pik salt	prepared sodium chloride
๙	เกลือเม็ด	rock salt	crude sodium chloride
๑๐	เกลือวิก	Wik salt	prepared sodium chloride
๑๑	เกลือสมุทร	sea salt	sodium chloride
๑๒	เกลือสมุทรี่	Samuttri salt	prepared sodium chloride
๑๓	เกลือสินเธาว์	Sintao salt	prepared sodium chloride
๑๔	เกลือสินเธาว์	rock salt	sodium chloride
๑๕	ชั้นทสกร	precipitated nectar	-
๑๖	ข้าวหมาก	fermented glutinous rice	-
๑๗	จุนซีเหล็ก	iron powder	ferric oxide
๑๘	จุนสี	chalcantih	copper sulfate
๑๙	ดินคาวี	Kawi earth	impured silicon dioxide
๒๐	ดินประสิ่ว	crude saltpetre	crude potassium nitrate
๒๑	ดินประสิ่วขาว	saltpetre	pure potassium nitrate
๒๒	ดินหมาร่า	Mara earth	impured silicon dioxide
๒๓	ดีเกลือ	Glauver's salt	sodium sulfate decahydrate
๒๔	ดีเกลือฝรั่ง	epsom salt	magnesium sulfate heptahydrate
๒๕	น้ำตาลกรวด	crystalline sugar	sucrose
๒๖	น้ำตาลโตนด	palmyra palm sugar	sucrose
๒๗	น้ำตาลทราย	table sugar	sucrose
๒๘	น้ำตาลทรายแดง	brown sugar	sucrose
๒๙	น้ำประสานทอง	borax	sodium borate
๓๐	น้ำปูนใส	limewater	saturated calcium hydroxide solution
๓๑	น้ำส้มสายชู	vinegar	acetic acid
๓๒	ปูนขาว	lime	calcium oxide

ธาตุวัตถุ

ลำดับ	ชื่อตัวยา	ชื่อสามัญ	ชื่อทางเคมี / ชื่อวิทยาศาสตร์
๓๓	ปูนแดง	redlime	calcium oxide
๓๔	แป้งข้าวหมาก	fermented rice flour	-
๓๕	พิมเสน	Borneol camphor	<i>d</i> -borneol, <i>dl</i> -borneol
๓๖	สารส้ม	ammonium alum	hydrated aluminium ammonium sulfate
๓๗	สุพรรณถัน/กำมะถัน/ กำมะถันเหลือง	sulphur	sulphur
๓๘	สุรา	liquor	ethyl alcohol
๓๙	หมึกหอม	prepared Chinese ink	-

ภาคผนวก ๒
การเตรียมตัวยาก่อนใช้ปรุงยา

ภาคผนวก ๒

การเตรียมตัวยาก่อนใช้ปรุงยา

ยาไทย หรือ **ยาแผนไทย** มักใช้เป็นยาตำรับ ซึ่งแต่ละตำรับประกอบด้วยตัวยาต่าง ๆ ในการเตรียมตัวยาก่อนใช้ปรุงยาตามตำรับยานั้นมีความสำคัญมาก เนื่องจากตัวยาสมุนไพรหลายชนิดต้องผ่านกระบวนการบางอย่างก่อนที่แพทย์ปรุงยาจะนำมาใช้ปรุงยาได้ ทั้งนี้ เนื่องจากตัวยามีฤทธิ์แรงเกินไป ไม่สะอาด อาจมีการปนเปื้อนของเชื้อโรค มีปริมาณความชื้นมากเกินไป หรือมีพิษมาก จึงต้องผ่านกระบวนการประสะ สะตุ และฆ่าฤทธิ์เสียก่อนเพื่อความปลอดภัยในการนำมาใช้

ประสะ เมื่ออยู่ในชื่อยา คำ ประสะ มีความหมาย ๒ อย่าง คือ ทำให้สะอาด บริสุทธิ์ หรือมีมากขึ้น เช่น ยาประสะน้ำมัน หมายถึง ยาที่ทำให้น้ำมันสะอาดขึ้น อีกความหมายหนึ่งคือ มีส่วนผสมตัวยาอื่นทั้งหมด เช่น ยาประสะกะเพรา หมายความว่า ยานั้นมีกะเพราเท่าตัวยาอื่นทั้งหมดรวมกัน แต่ในความหมายที่เกี่ยวกับการเตรียมตัวยาก่อนนำไปใช้ปรุงยานั้น คำ ประสะ หมายถึง การทำให้พิษของตัวยานั้นลดลง เช่น ประสะยางสลัดได ยางตาตุ่ม ยางหัวเข่า

สะตุ ในศาสตร์ด้านเภสัชกรรมแผนไทย คำ สะตุ อาจหมายถึง ทำให้ตัวยาแห้งและมีฤทธิ์แรงขึ้น (เช่น การสะตุสารส้ม), ทำให้พิษของตัวยาลดลง (เช่น การสะตุหัวงูเห่า), ทำให้ตัวยาแห้งและปราศจากเชื้อ (เช่น การสะตุดินสอพอง) หรือทำให้ตัวยานั้นสลายตัวลง (เช่น การสะตุเหล็ก)

ฆ่าฤทธิ์ หมายถึง ทำให้ความเป็นพิษของเครื่องยาบางอย่างลดลงหรือหมดไป จนนำไปใช้ปรุงยาได้โดยไม่เป็นอันตรายต่อผู้ชียา มักใช้กับตัวยาที่มีพิษมาก เช่น ลูกสลอด สารหนู พรอท ซาด หรือใช้กับตัวอย่างที่ไม่มีพิษ เช่น ชะมดเข็ด ซึ่งเป็นการฆ่ากลิ่นฉุนหรือดับกลิ่นคาว ทำให้มีชะมดเข็ดมีกลิ่นหอม

สมุนไพรที่ต้องผ่านกระบวนการก่อนนำไปปรุงยา มีดังนี้

๒.๑ กระดาษขาว

นำมาบั้งไฟหรือหนึ่งก่อน จึงนำไปใช้ปรุงยาได้

๒.๒ กระดาษแดง

นำมาบั้งไฟหรือหนึ่งก่อน จึงนำไปใช้ปรุงยาได้

๒.๓ กลอย

ถ้าเป็นตัวยาสด ให้หั่นเป็นแว่นบาง ๆ นำมาล้างน้ำสะอาด ๗ ครั้ง แล้วนำมาตากหรืออบให้แห้ง คั่วด้วยไฟอ่อน ๆ พอสุก จึงนำมาปรุงยาได้

๒.๔ กัญชา

คว่ำด้วยไฟอ่อน ๆ พอมีกลิ่นหอม จึงนำมาปรุงยาได้

๒.๕ เกลือ

นำเกลือล้างให้สะอาด ใส่ในหม้อดิน เทน้ำใส่ให้เกลือละลาย แล้วนำมาตั้งไฟจนแห้งและฟู หรือคว่ำเกลือที่อุณหภูมิสูง โดยนำเกลือใส่ในหม้อดิน ตั้งไฟให้ความชื้นและน้ำระเหยออกหมด จนเกลือกรอบจึงนำมาใช้ปรุงยา

๒.๖ โกรฐน้ำเต้า

นำโกรฐน้ำเต้ามาหั่นให้ขนาดเท่าๆ กัน ใส่ในลังถึง ซึ่งมีผ้าขาวห่อที่ผ้าลังถึงเพื่อให้ซับไอน้ำที่ระเหยขึ้นมาหนึ่งประมาณ ๓๐ นาที นำมาผึ่งให้แห้ง จึงนำไปใช้ทำยาได้

๒.๗ ขี้เหล็ก (ใบ)

นำไปต้มในน้ำเดือด ๑๐๐ มิลลิลิตร ๒ ครั้ง ครั้งละ ๓ นาที หรือนำใบเทศลาดมาลนไฟพอตายหนึ่งเพื่อลดพิษ จึงนำมาปรุงยา

๒.๘ เข้าค่า

วิธีที่ ๑ นำหัวเข้าค่าใส่ในถ้วย ต้มน้ำร้อนให้เดือด ชงกับหัวเข้าค่า ทิ้งไว้ให้เย็น ค่อย ๆ รินน้ำทิ้ง แล้วใช้น้ำเดือดชงอีกครั้ง จนหัวเข้าค่าสุก จึงนำไปใช้ปรุงยา

วิธีที่ ๒ นำหัวเข้าค่าใส่ถ้วย เติมน้ำเย็นลงไปเล็กน้อย ใช้กระทะตั้งไฟใส่น้ำลงไป แล้วนำถ้วยหัวเข้าค่านั้นขึ้นตั้งในกระทะ ปิดฝาตุ้น อย่าให้น้ำในกระทะเข้าไปในถ้วย เมื่อหัวเข้าค่าสุกจึงนำไปใช้ปรุงยาได้

๒.๙ ไคร้เครือ

คว่ำด้วยไฟอ่อน ๆ ให้สุกจนเกือบไหม้ จึงนำมาปรุงยา

๒.๑๐ จุณขี้เหล็ก

นำผงเหล็กใส่ในหม้อดิน บีบน้ำมะนาวลงไปให้ท่วม ยกขึ้นตั้งไฟอ่อน ๆ ไม่ต้องปิดฝาหม้อจนน้ำมะนาวแห้งทำแบบนี้ ๗ ครั้ง จนผงเหล็กกรอบ จึงนำมาปรุงยาได้

๒.๑๑ จุนลี

ละลายจุนลีในหม้อดิน โดยตั้งไฟอ่อน ๆ จนแห้งเป็นผงสีฟ้าอ่อน จึงนำมาปรุงยาได้

๒.๑๒ ชะมดเข็ด

หั่นหัวหอมหรือผิวมะกรูดให้เป็นฝอยละเอียด ผสมกับชะมดเข็ด ใส่ลงบนใบพลูหรือช้อนเงิน นำไปลนไฟเทียนจนชะมดละลายและหอม แล้วกรองเอาน้ำชะมดเข็ดจึงนำมาปรุงยาได้

๒.๑๓ ดอกดิ่ง

วิธีที่ ๑ นำไปต้มหรือนึ่งให้สุกทุกครั้ง แล้วผึ่งแดดหรืออบให้แห้ง จึงนำมาปรุงยาได้

วิธีที่ ๒ นำไปปิ้งไฟให้พอสุก ไม่ไหม้เกรียมจนเกินไป จึงนำมาปรุงยาได้

วิธีที่ ๓ นำหัวดอกดิ่งมาล้างให้สะอาด เทน้ำผึ่งให้ท่วม เคี่ยวในหม้อดินที่แตกแล้วจนน้ำผึ่งงวดและแห้ง จึงนำมาปรุงยาได้

วิธีที่ ๔ นำไปพรมเหล้า แล้วนำไปนึ่ง จากนั้นอบให้แห้ง จึงนำมาปรุงยาได้

วิธีที่ ๕ นำไปแช่น้ำข้าว จึงนำมาปรุงยาได้

วิธีที่ ๖ นำไปคั่วไฟในกระทะทองเหลือง ที่ความร้อน ๑๒๐ องศาเซลเซียส จึงนำมาปรุงยาได้

๒.๑๔ ดินประสิว

ตำดินประสิวล้างละเอียดพอควรใส่ในหม้อดินประมาณ ๑ ใน ๓ ของหม้อที่ใช้สะอาด ไม่ใส่น้ำ ตั้งเตาถ่าน ใช้ไฟอ่อน ๆ ไม่ต้องปิดฝาหม้อดินรอจนดินประสิวละลายแห้งเป็นแผ่น สีขาวขุ่น ทิ้งให้เย็น จึงนำมาปรุงยา

๒.๑๕ ดอกแดง/ทนต์

วิธีที่ ๑ นำตัวยาไปคั่วด้วยไฟอ่อน ๆ พอสุกไม่ไหม้ จึงนำไปปรุงยาได้

วิธีที่ ๒ หั่นเป็นชิ้นเล็ก ๆ คลุกเคล้าด้วยสุราให้ชุ่มแล้วตั้งไฟคั่วให้แห้ง จึงนำมาปรุงยาได้

๒.๑๖ น้ำประสานทอง

นำน้ำประสานทองใส่หม้อดินหรือกระทะ ตั้งไฟจนละลายและฟูขาวดีทั่วกัน ยกออกจากไฟ จึงนำมาปรุงยาได้

๒.๑๗ บุก

ถ้าเป็นตัวยาสด ให้หั่นเป็นแว่นบาง ๆ นำมาล้างน้ำสะอาด ๗ ครั้ง แล้วนำมาตากหรืออบให้แห้ง คั่วด้วยไฟอ่อน ๆ พอสุก จึงนำมาปรุงยาได้

๒.๑๘ บุกรอ

ถ้าเป็นตัวยาสด ให้หั่นเป็นแว่นบาง ๆ นำมาล้างน้ำสะอาด ๗ ครั้ง แล้วนำมาตากหรืออบให้แห้ง คั่วด้วยไฟอ่อน ๆ พอสุก จึงนำมาปรุงยาได้

๒.๑๙ บุกคางคก

ถ้าเป็นตัวยาสด ให้หั่นเป็นแว่นบาง ๆ นำมาล้างน้ำสะอาด ๗ ครั้ง แล้วนำมาตากหรืออบให้แห้ง คั่วด้วยไฟอ่อน ๆ พอสุก จึงนำมาปรุงยาได้

๒.๒๐ เบี้ยจั่น

วิธีที่ ๑ นำตัวยาไปตำพอแหลก คั่วให้กรอบ เก็บใบไหม้ นำมาตำให้เป็นผงละเอียด จึงนำมาปรุงยาได้

วิธีที่ ๒ นำตัวยาใส่ในเตาถ่าน เผาจนตัวยาสุก กรอบ เป็นสีขาว นำมาตำให้ละเอียด หลังจากนั้นนำไปแรงด้วยแรงเบอร์ ๖๐ จึงนำมาปรุงยาได้

๒.๒๑ เบี้ยผู้

วิธีที่ ๑ นำตัวยาไปตำพอแหลก คั่วให้กรอบเกือบไหม้ จากนั้นนำมาตำให้เป็นผงละเอียด จึงนำมาปรุงยาได้

วิธีที่ ๒ นำตัวยาใส่ในเตาถ่าน เผาจนตัวยาสุก กรอบ เป็นสีขาว นำมาตำให้ละเอียด หลังจากนั้นนำไปแรงด้วยแรงเบอร์ ๖๐ จึงนำมาปรุงยาได้

๒.๒๒ มดยอบ

นำตัวยาไปคั่ว ด้วยไฟอ่อน ๆ พอสุกกรอบ อย่าให้ไหม้ จึงนำมาปรุงยาได้

๒.๒๓ มหาหิงค์

นำมหาหิงค์ใส่หม้อดิน เอาใบกะเพราแดงใส่น้ำต้มจนเดือด เทน้ำใบกะเพราแดงขณะร้อน ๆ ลงในหม้อดิน เพื่อละลายมหาหิงค์ แล้วกรองให้สะอาด จึงนำมาปรุงยาได้

๒.๒๔ มะกอก

นำตัวยาไปสุม จึงนำไปใช้ปรุงยาได้

๒.๒๕ มะกอกป่า

นำตัวยาไปสุม จึงนำไปใช้ปรุงยาได้

๒.๒๖ มะค้ำดีควาย

นำตัวยาไปสุม จึงนำไปใช้ปรุงยาได้

๒.๒๗ ยาตำ

วิธีที่ ๑ นำยาตำใส่กระทะที่สะอาด คั่วไฟจนละลาย ทิ้งไว้ให้เย็น ยาตำจะกรอบ จึงนำมาปรุงยา

วิธีที่ ๒ นำยาตำใส่กระทะ ป้อนน้ำมะกรูดพอท่วมตัวยา ตั้งบนเตาไฟอ่อน ๆ กวนให้แห้ง แอบ อย่าให้ไหม้ ทิ้งให้เย็น จึงนำมาปรุงยา

วิธีที่ ๓ นำยาตำใส่หม้อดิน เติมน้ำเล็กน้อย ยกขึ้นตั้งไฟอ่อน ๆ จนตัวยาละลาย เหนียวขึ้น ทิ้งให้เย็น ยาตำจะกรอบ จึงนำมาปรุงยา

๒.๒๘ ยาสูบ (ใบ)

คั่วด้วยไฟอ่อน ๆ พอมีกลิ่นหอม จึงนำมาปรุงยาได้ ถ้าเป็นยาต้มไม่ต้องคั่ว

๒.๒๙ รงทอง

วิธีที่ ๑ นำรงทองมาบดเป็นผง ป้อนน้ำมะกรูดใส่ลงจนปั่นได้ ห่อใบบัวหลวง ๗ ชั้น ปิ้งไฟอ่อน ๆ จนรงทองละลาย ใบบัวสุกเกรียม

วิธีที่ ๒ นำรงทองตำเป็นผง ห่อใบบัวหลาย ๆ ใบ มัดให้แน่น ไม่ให้รงทองรั่วออกมาได้ นำมาปิ้งไฟอ่อน ๆ จนรงทองละลาย ทิ้งให้เย็น รงทองจะสุกกรอบ จึงนำมาทำยาได้ หรือ

วิธีที่ ๓ นำรงทองดำเป็นผง ห่อใบข้าหลาย ๆ ใบ มัดให้แน่นไม่ให้รงทองรั่วออกมาได้ นำมาบั้งไฟอ่อน ๆ จนรงทองละลาย ทิ้งให้เย็น รงทองจะสุกกรอบ จึงนำมาทำยาได้

๒.๓๐ ระย้อม

แช่น้ำขาวข้าว ๓-๔ ชั่วโมง หรือพรมเกล้า แล้วนำไปใส่กระทะคั่วด้วยไฟอ่อน ๆ ให้สุกเหลือง ไม่ให้ไหม้

๒.๓๑ รักขาว (ใบ)

ตากหรืออบให้แห้ง คั่วให้สุกด้วยไฟอ่อน ๆ ก่อนนำมาทำยา จึงนำมาปรุงยา

๒.๓๒ ลำโพง/ ลำโพงกาสลัก

คั่วไฟให้เหลืองเกือบจะไหม้ หรือสุกในหม้อดินจนเป็นถ่าน แล้วนำมาใส่ในตำรับยา

๒.๓๓ ลูกชืด

เอาตัวยาลูกชืด จึงนำไปใช้ปรุงยา

๒.๓๔ ส้มป่อย (ฝัก)

นำมาบั้งไฟ จึงนำไปใช้ปรุงยาได้

๒.๓๕ สมอทะเล (ใบ)

นำใบสมอทะเลไปนึ่ง ตาก หรืออบให้แห้ง จึงจะนำมาใช้ปรุงยาได้ ส่วนกรณียาต้ม ใช้ใบสดได้โดยไม่ต้องนึ่ง

๒.๓๖ สลอลด

วิธีการฆ่าฤทธิ์สลอลดนั้น ตำราการแพทย์แผนไทยให้ไว้หลายแบบ หลายวิธี เช่น

วิธีที่ ๑ ปอกเปลือกผลสลอลด เอาเมล็ดออก ล้างน้ำให้สะอาด ห่อผ้าขาวบาง ใส่ในหม้อต้มกับข้าวสาร หรือข้าวเปลือก กวนจนแห้ง ทำซ้ำอีก ๒ ครั้ง แล้วคั่วกับน้ำปลาจนเกรียม จากนั้นเอามาห่อผ้าแล้วทับด้วยของหนัก จนน้ำมันออก จึงนำมาปรุงยา

วิธีที่ ๒ ใช้ผลสลอลดปอกเปลือกแล้ว วันแรกต้มกับใบพลูแก วันที่ ๒ ต้มกับใบชะพลู วันที่ ๓ ต้มกับใบพริกเทศ วันที่ ๔ ต้มกับใบมะขาม วันที่ ๕ ต้มน้ำเกลือ วันที่ ๖ ต้มกับข้าวสาร วันที่ ๗ ต้มกับมูลทรโคดำ

วิธีที่ ๓ ใช้เมล็ดสลอลด ห่อด้วยข้าวสุก ปั่นเป็นก้อน แล้วนำไปเผาไฟอ่อน ๆ จนข้าวสุกเกรียมจึงนำมาทำยาได้

วิธีที่ ๔ นำผลสลอลดแช่น้ำปลาร้าปากไหไว้ ๑ คืน แล้วยัดเข้าไปในผลมะกรูด จากนั้นเอาผลมะกรูด สุมไฟให้กลบให้ระอุ แล้วบดรวมกัน หรือบางตำราใช้สลอลดยัดเข้าไปในมะกรูดหรือมะนาว แล้วเผาไฟให้เมล็ดสลอลดเกรียม

วิธีที่ ๕ ปอกเปลือกสลอลดให้หมด แช่น้ำเกลือไว้ ๒ คืน แล้วจึงเอาใส่ในผลมะกรูด นำผลมะกรูด ใส่ในหม้อดิน ปิดฝาไม่ให้น้ำ สุมไฟให้กลบจนสุก แล้วนำไปปรุงยาพร้อมกับผลมะกรูด

วิธีที่ ๖ ต้มสลอลดกับใบมะขามและส้มป่อย (๑ กำมือ) และเกลือ (๑ กำมือ) ให้สุก แล้วตากแดดให้แห้ง

วิธีที่ ๗ ปอกเปลือกผลสลอด นำเมล็ดมาแช่น้ำปลาร้าไว้คืน ๑ แล้วคั่วให้เหลือง ใช้ผ้าห่อ ๕ ชั้น ทับเอาน้ำมันออก (ใช้ครกทับ)

วิธีที่ ๘ ใช้เนื้อเมล็ดสลอด ใส่ในลูกมะพร้าวนาฬิกา สุมไฟกลบไว้ ๑ คืน จากนั้นทับน้ำออกให้แห้ง แล้วคั่วให้เกรียม

วิธีที่ ๙ แกะเมล็ดสลอดเอาเปลือกออก ต้มกับน้ำมูตร ๑ วัน ต้มกับน้ำมะพร้าว ๑ วัน ต้มกับข้าวสาร ๑ วัน ต้มกับน้ำอ้อยแดง ๑ วัน ทับน้ำให้แห้ง แล้วตากแดดให้แห้ง

วิธีที่ ๑๐ ปอกเปลือกผลสลอด แกะเอาเนื้อเมล็ดสลอด ห่อด้วยข้าวสุกให้มิด นำมาห่อด้วยผ้าขาว ต้มให้น้ำแห้ง ๓ วัน ตากแดดให้แห้ง แล้วเอาต้มด้วยใบมะขามให้น้ำแห้ง ๑ ครั้ง ต้มด้วยใบส้มป่อยให้น้ำแห้ง ๑ ครั้ง ต้มด้วยเกลือให้น้ำแห้ง ๑ ครั้ง จากนั้นตากแดดให้แห้ง

วิธีที่ ๑๑ การฆ่าฤทธิ์สลอดโดยนำผลสลอด ๑๐๘ เมล็ด ผ่าเอาเมล็ดละซีก บดให้ละเอียด แล้วทอด ในน้ำมันมะพร้าวไฟให้เกรียม บางตำราใช้วิธีการคั่วให้เมล็ดสลอดเกรียมแทน

๒.๓๗ สลัดได

วิธีที่ ๑ นำยางสลัดไดใส่ในถ้วยทนความร้อน ต้มน้ำร้อนให้เดือด ชงลงในถ้วยยาง กวนให้ทั่ว ทิ้งไว้ให้เย็น ค่อย ๆ รินน้ำทิ้ง ทำแบบนี้ ๗ ครั้ง จนน้ำยางสุก เอาน้ำยางมาผึ่งให้แห้ง จึงนำมาปรุงยาได้

วิธีที่ ๒ นำยางสลัดไดใส่ถ้วยทนความร้อน หนึ่งในกระทะที่มีน้ำ ใช้ไฟปานกลาง ปิดฝากระทะไม่ต้อง ปิดฝาถ้วยยาง หนึ่งแบบไขตุน ระวังอย่าให้น้ำในกระทะกระเด็นลงในถ้วยยาง หนึ่งจนยางสุก นำยางไปผึ่งแดดให้แห้ง แล้วนำมาย่างด้วยไฟอ่อน ๆ จึงนำมาปรุงยาได้

วิธีที่ ๓ นำต้นสลัดได หั่นเป็นชิ้น แล้วตากให้แห้ง จึงนำมาปรุงยาได้

๒.๓๘ สะบ้ามอย

นำตัวยาไปสุมกับไฟ จึงนำไปใช้ปรุงยาได้

๒.๓๙ สัก

นำตัวยาไปสุมกับไฟ จึงนำไปใช้ปรุงยาได้ ถ้าใส่ยาต้ม ไม่ต้องสุมไฟ

๒.๔๐ สารส้ม

สารส้มที่ใช้ทางยานั้น มักจะนำมาสะตุก่อนใช้ เรียก สารส้มสะตุ หรือ สารส้มสุทธิ โดยนำสารส้มมาบด ให้ละเอียด ใส่ในหม้อดินหรือกระทะเหล็ก ตั้งไฟจนสารส้มฟูและมีสีขาว แล้วจึงยกออกจากไฟ ทิ้งให้แห้ง

๒.๔๑ สีเสียดเทศ

ถ้าใส่ยาผง ให้หุบเป็นก้อนเล็ก ๆ คั่วด้วยไฟอ่อน ๆ ไม่ให้ไหม้ จึงนำมาปรุงยา ถ้าเข้ายาภายนอก ไม่ต้องสะตุ

๒.๔๒ หวายตะค้า

นำตัวยาไปสุมกับไฟ จึงนำไปใช้ปรุงยาได้ ถ้าใส่ยาต้ม ไม่ต้องเอาไปสุมไฟ

๒.๔๓ หอยขม

๑) นำตัวยาใส่ในหม้อดินประมาณครึ่งหม้อ ปิดฝาตั้งไฟปาน ใส่น้ำให้เต็มเตา ใช้ไฟแรง รอจนถ่านมอด ทิ้งให้เย็น เปิดดูเปลือกหอย จะขาวกรอบ ใช้มือหักได้

๒) ถ้ายังไม่สุกขาวกรอบให้สุมอีกรอบ ใส่น้ำให้เต็มเตา ใช้ไฟแรง เปลือกหอยจะสุก ขาวกรอบ นำมาตำให้ละเอียด แร้งด้วยแรงเบอร์ ๖๐ จึงนำมาปรุงยาได้

๒.๔๔ หอยแครง

๑) นำตัวยาใส่ในหม้อดินประมาณครึ่งหม้อ ปิดฝาตั้งไฟปาน ใส่น้ำให้เต็มเตา ใช้ไฟแรง รอจนถ่านมอด ทิ้งให้เย็น เปิดดูเปลือกหอย จะขาวกรอบ ใช้มือหักได้

๒) ถ้ายังไม่สุกขาวกรอบให้สุมอีกรอบ ใส่น้ำให้เต็มเตา ใช้ไฟแรง เปลือกหอยจะสุก ขาวกรอบ นำมาตำให้ละเอียด แร้งด้วยแรงเบอร์ ๖๐ จึงนำมาปรุงยาได้

๒.๔๕ หัวขี้

ใส่กระทะคั่วพอสุก ก่อนนำมาปรุงยาผงหรือยาต้ม

๒.๔๖ หัสคุณเทศ

นำตัวยาไปคั่ว จึงนำไปใช้ปรุงยาได้

๒.๔๗ หัสคุณไทย

นำตัวยาไปคั่ว จึงนำไปใช้ปรุงยาได้

๒.๔๘ โหราเตื่อยไก่

นำมานึ่งก่อน จึงนำไปใช้ปรุงยาได้

๒.๔๙ โหราท้าวสุนัข

นำมานึ่งก่อน จึงนำไปใช้ปรุงยาได้

๒.๕๐ อดพิต

ถ้าเป็นตัวยาสด ให้หั่นเป็นแว่นบาง ๆ ล้างน้ำสะอาด ๗ ครั้ง แล้วนำมาตากหรืออบให้แห้ง คั่วด้วยไฟอ่อน ๆ พอสุก จึงนำมาปรุงยาได้

ถ้าเป็นตัวยาแห้ง ให้หั่นเป็นชิ้นเล็ก ๆ จากนั้นนำมาคั่วในกระทะให้เหลือง จึงนำมาใช้ปรุงยาได้

ภาคผนวก ๓
วิธีการปรุงยา

ภาคผนวก ๓

วิธีการปรุงยา

๓.๑ ยาต้ม (decoction)

ยาต้มเป็นรูปแบบการปรุงยาแผนโบราณที่แพทย์แผนไทยนิยมใช้กันมากรูปแบบหนึ่ง การปรุงยารูปแบบนี้มีการจัดเตรียมตัวยาได้ทั้งสดและแห้ง นำตัวยาหลากหลายชนิดมาประสมกัน ต้มเดือด หรือเคี่ยว รินกินน้ำ โดยทั่วไปโบราณจะใช้หม้อดินเผาใหม่ ๆ ต้มยา ไม่ใช่หม้อที่ทำด้วยโลหะต่าง ๆ เช่น หม้อทองแดง หม้ออะลูมิเนียม เพราะทำให้ฤทธิ์ของยาเปลี่ยนไป หรือมีโลหะปนเปื้อนยา ปัจจุบันนิยมใช้หม้อสแตนเลส หรือหม้อเคลือบตั้งต้มบนเตาแก๊ส ไม่ใช่หม้อดินเพราะแตกง่ายเนื่องจากไม่มียางพินผสมกันหม้อ

เครื่องยาที่นำไปใช้ตามตำรับนั้นต้องทำความสะอาดโดยการปิดฝุน ล้างน้ำ นำไปผึ่งลมให้แห้ง แล้วย่อขนาดให้เหมาะสมสำหรับต้มให้น้ำซึมซาบไปในเนื้อตัวยาและดึงตัวยาสาคัญออกมาได้ แล้วนำตัวยาไปใส่ในหม้อต้มขนาดพอเหมาะ เติมน้ำพอท่วมยา นำตั้งเตาต้มให้เดือดด้วยไฟกลางประมาณ ๑๕ นาที ดับไฟ ยกหม้อลงจากเตา รินเอาน้ำต้ม รูปแบบยาต้มแบ่งออกเป็น ๔ วิธี ได้แก่

๓.๑.๑ ยาต้ม วิธีที่ ๑ การต้มให้เดือดด้วยไฟแรงก่อนแล้วลดอุณหภูมิลงโดยใช้ไฟอ่อน ๆ ต้มต่อไปอีก ๑๐-๑๕ นาที กรองเอาส่วนที่เป็นน้ำมาดื่ม

๓.๑.๒ ยาต้ม วิธีที่ ๒ การต้มเคี่ยวด้วยไฟอ่อน คือ การต้มโดยใช้ไฟอ่อน ๆ ใช้เวลา ๒๐-๓๐ นาที กรองเอาแต่ส่วนที่เป็นน้ำมาดื่ม

๓.๑.๓ ยาต้ม วิธีที่ ๓ ยาต้มเคี่ยวไฟกลาง ต้มสามเอาหนึ่ง คือ เติมน้ำใส่ตัวยา ๓ ส่วน ต้มให้เหลือน้ำเพียง ๑ ส่วน รินเอาแต่น้ำเก็บไว้ วิธีการต้มแบบนี้นิยมใช้กับตำรับยาเล็ก ๆ ส่วนตำรับยาที่มีตัวยาประสมมาก ๆ นิยมนำยามาต้มซ้ำแบบเดิม ๓ ครั้ง นำน้ำยาทั้งหมดมารวมกันแบ่งเอาแต่น้ำดื่ม

๓.๑.๔ ยาต้ม วิธีที่ ๔ การต้มยาในระดับอุตสาหกรรม ต้มให้เดือดด้วยไฟแรงก่อนแล้วลดอุณหภูมิลงโดยใช้ไฟอ่อน ๆ ต้มต่อไปอีก ๑๐-๑๕ นาที กรองเอาส่วนที่เป็นน้ำ แล้วให้เติมน้ำต้มสุกปรับเพิ่มปริมาตรยาเท่ากับปริมาตรน้ำเริ่มต้น

กระบวนการผลิตยาต้ม

๑. นำเครื่องยาที่ใช้ตามตำรับยามาทำความสะอาด ด้วยการคัดแยกสิ่งแปลกปลอมออกจากตัวยาที่ไม่สามารถล้างด้วยน้ำได้ และคัดแยกสิ่งปนเปื้อนมากับตัวยา เช่น นำไปล้างน้ำทำความสะอาดเอาดิน ฝุ่นผง และสิ่งสกปรกอื่น ๆ ออกจากตัวยา นำตัวยาที่คัดแยกเอาสิ่งแปลกปลอมและปนเปื้อนออกเรียบร้อยแล้วไปผึ่งลมให้แห้ง

๒. ย่อขนาดของสมุนไพรให้มีขนาดพอเหมาะสำหรับต้ม เพื่อให้สามารถซึมซาบเข้าไปในตัวยา และดึงเอาสารสำคัญออกมาได้

๓. นำเครื่องยาปริมาณตามตำรับยามาต้มน้ำตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ในแต่ละตำรับ
 - ๓.๑ กรณียาต้ม วิธีที่ ๑ ให้เติมน้ำพอท่วม (โดยใช้มีดกดบนยาเบา ๆ ให้ตัวยาจมอยู่ในน้ำและให้น้ำท่วมหลังมือ) นำไปตั้งบนเตา ต้มจนเดือดด้วยไฟกลาง แล้วลดอุณหภูมิลงโดยใช้ไฟอ่อน ๆ ต้มต่อไปอีก ๑๐-๑๕ นาที จึงยกหม้อลงจากเตา รินเอาน้ำแต่น้ำต้ม
 - ๓.๒ กรณียาต้ม วิธีที่ ๒ เติมน้ำให้ท่วมยา ตั้งไฟต้มเคี่ยวจนเหลือน้ำครึ่งหนึ่ง
 - ๓.๓ กรณียาต้ม วิธีที่ ๓ ให้ประมาณจากน้ำที่ใส่ลงไป เช่น หากใส่น้ำลงไป ๓ ถ้วย ให้ต้มเคี่ยวจนได้น้ำยาประมาณ ๑ ถ้วย
 - ๓.๔ กรณียาต้ม วิธีที่ ๔ ให้เติมน้ำตามปริมาตรที่กำหนดในสูตรตำรับ นำไปตั้งบนเตา ต้มจนเดือดด้วยไฟกลาง แล้วลดอุณหภูมิลงโดยใช้ไฟอ่อน ๆ ต้มต่อไปอีก ๑๐-๑๕ นาที จึงยกหม้อลงจากเตา หลังกรองแยกกากและบีบกากแล้ว ให้เติมน้ำต้มสุกปรับเพิ่มปริมาตรยาเท่ากับปริมาตรน้ำเริ่มต้น
๔. กรองแยกกากออกด้วยผ้าขาวบางจะได้ส่วนยาน้ำที่ผ่านการกรอง
๕. สารปรุงแต่งในตำรับ (ถ้ามี)
 - ๕.๑ สารปรุงแต่งที่เป็นของแข็ง เช่น การบูร พิมเสน ดีเกลือ ให้แทรกละลายน้ำยาที่ได้จากข้อ ๔
 - ๕.๒ สารปรุงแต่งที่เป็นของเหลว เช่น น้ำผึ้ง ให้แทรกผสมกับกับยาน้ำที่ได้จากข้อ ๔
๖. บรรจุยาลงในภาชนะที่เหมาะสม

๓.๒ ยามผง (powder)

ยามผงเป็นยาเตรียมแผนโบราณรูปแบบหนึ่ง ยาเตรียมแบบนี้อาจใช้กินโดยตรง แล้วดื่มน้ำตามมาก ๆ หรืออาจแทรกด้วยกระสายบางอย่างเพื่อช่วยให้กินยาได้ง่ายขึ้น การเตรียมยามผงอาจทำได้โดยการนำตัวยาด่าง ๆ ตามชนิดและปริมาณ/ปริมาตรที่ระบุหรือกำหนดไว้ในตำรับยามาผสมกัน จากนั้นนำยาที่ได้ไปบดให้ละเอียดโดยใช้เครื่องมือสำหรับบดยาชนิดต่าง ๆ ตามความเหมาะสม หรือนำไปบดด้วยเครื่องบดยาสมุนไพรที่ใช้กระแสไฟฟ้า จากนั้นนำผงยาที่ได้ไปร่อนผ่านตะแกรงหรือร่อนที่เหมาะสม โดยทั่วไปมักใช้ร่อนเบอร์ ๑๐๐, เบอร์ ๘๐ หรือเบอร์ ๖๐ จนได้ยามผงที่มีขนาดตามต้องการ

กระบวนการผลิตยามผง

๑. การทำให้แห้งก่อนนำไปย่อยขนาด มีหลักการปฏิบัติดังต่อไปนี้
 - ๑.๑ ต้องทำความสะอาดวัตถุดิบสมุนไพรอย่างเหมาะสม จากนั้นให้นำเข้าสู่กระบวนการทำให้แห้งโดยเร็วที่สุดเพื่อป้องกันการเน่า และเพื่อลดการปนเปื้อนของจุลินทรีย์
 - ๑.๒ ควรย่อยขนาดให้เหมาะสมเท่า ๆ กัน ก่อนนำไปทำให้แห้ง
 - ๑.๓ ไม่วางสมุนไพรซ้อนกันจนหนาเกินไป และควรเกลี่ยชั้นส่วนของสมุนไพรให้สม่ำเสมอ
 - ๑.๔ ใช้อุณหภูมิที่เหมาะสมกับชนิดและส่วนของสมุนไพร เพื่อคงกลิ่น รส และสารสำคัญของสมุนไพรไว้
 - ๑.๕ บริเวณที่ปฏิบัติงานควรสะอาด ถูกสุขลักษณะ มีการถ่ายเทอากาศที่ดี เพื่อลดการปนเปื้อนของจุลินทรีย์

๒. การย่อยขนาดหรือการบดผง เครื่องมือที่ใช้มีอยู่หลายประเภท เช่น เครื่องบดแบบค้อน (hammer mill) เครื่องบดแบบตัด (cutting mill) ซึ่งใช้ในการย่อยขนาดของสมุนไพรแห้งและสมุนไพรสดตามลำดับ นอกจากนี้เครื่องมือที่ใช้การย่อยขนาดแล้ว ยังต้องคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

- ๒.๑ สมุนไพรที่นำไปย่อยต้องถูกชนิด ถูกส่วน สะอาด ไม่มีหิน ดิน และทรายปนเปื้อน
- ๒.๒ ต้องลดความชื้นของสมุนไพรเพื่อให้ย่อยขนาดได้ง่าย ไม่เหนียว เช่น มีความชื้นน้อยกว่าร้อยละ ๕ ของสมุนไพรแห้ง จะทำให้บดสมุนไพรได้ง่ายขึ้น
- ๒.๓ ในกรณีที่ต้องการผงยาสมุนไพรละเอียดมาก ไม่ควรบดสมุนไพรให้ละเอียดทั้งหมดในครั้งเดียว แต่ควรมีการแบ่งเป็นระยะ ๆ กล่าวคือ เริ่มจากแรงเบอร์เล็กก่อน จากนั้นนำไปบดซ้ำและเปลี่ยนเป็นแรงเบอร์ใหญ่ขึ้นเรื่อย ๆ จนได้ขนาดที่ต้องการ
- ๒.๔ สมุนไพรที่มีเส้นใยสูง เช่น เถวัลย์เปรียง ควรตัดหรือสับให้มีขนาดเล็กกลวงก่อน แล้วจึงนำไปบดด้วยเครื่องบด
- ๒.๕ ในกรณีที่ต้องบดสมุนไพรหลายชนิดรวมกัน เช่น ในสูตรตำรับยาหอม ให้ใส่สมุนไพรที่บดยากลงไปบดก่อน
- ๒.๖ อัตราการป้อนสมุนไพรเข้าเครื่องบดต้องสัมพันธ์กับความสามารถในการทำงานของเครื่อง
- ๒.๗ การบดสมุนไพรที่ละเอียดมากอาจเกิดความร้อนขึ้นได้ง่าย จึงควรหยุดพักการทำงานของเครื่องเป็นช่วง ๆ หรือหาวิธีการลดความร้อนที่เหมาะสม
- ๒.๘ ถ้าในสูตรตำรับมีตัวยาสมุนไพรหลายชนิด ต้องทำให้ตัวยาสมุนไพรแต่ละชนิดกระจายอย่างสม่ำเสมอก่อนนำไปบรรจุ หากใช้วิธีบดพร้อมกัน ต้องบดให้ละเอียด มีขนาดเท่ากันทั้งหมด ไม่มีส่วนใดเหลือ ในกรณีที่แยกบด ต้องบดผ่านแรงที่มีขนาดเดียวกัน แล้วนำไปผสมในเครื่องผสมในเวลาที่เหมาะสมจนผงยาเป็นเนื้อเดียวกัน ทั้งนี้ ให้ศึกษาการกระจายตัวของผงยาสมุนไพรในวิธีการที่ผลิตด้วย
- ๒.๙ บริเวณที่บดสมุนไพร ต้องควบคุมให้ถูกสัญลักษณ์เพื่อลดการปนเปื้อนของจุลินทรีย์
- ๒.๑๐ บุคลากรที่ปฏิบัติงานจะต้องผ่านการฝึกอบรมทั้งด้านการปฏิบัติการเภสัชกรรมที่ดี และความปลอดภัยในโรงงาน เนื่องจากต้องทำงานกับเครื่องจักรกล

๓. การบรรจุ

- ๓.๑ ห้องที่ทำการบรรจุต้องสะอาด มีการควบคุมความชื้น และการฆ่าเชื้อที่เหมาะสม ถ้าเป็นไปได้ ควรบรรจุในห้องที่ควบคุมความดันอากาศเป็นบวก
- ๓.๒ เครื่องบรรจุมีความเหมาะสมในการบรรจุผงยาสมุนไพรสู่ซองหรือภาชนะบรรจุได้ตามปริมาณที่กำหนดไว้

๓.๓ ยาแคปซูล (capsule)

ยาแคปซูลเป็นรูปแบบยาเตรียมสมัยใหม่ที่สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยानุญาตให้ใช้กับยาแผนโบราณไทยได้ แคปซูลที่ใช้อาจแบ่งเป็น ๒ ประเภท ตามลักษณะภายนอกที่ปรากฏ คือ

๑. แคปซูลชนิดแข็ง (hard gelatin capsule) เป็นแคปซูลที่มีปลอก ๒ ส่วน คือ ส่วนตัว (body) และส่วนฝา (cap)

๒. แคปซูลชนิดนิ่ม (soft gelatin capsule) เป็นแคปซูลที่ต้องใช้เครื่องผลิตเฉพาะ ส่วนใหญ่ใช้บรรจุยาที่มีลักษณะเป็นน้ำมัน ของเหลว ของกึ่งแข็ง เป็นต้น

ในการเตรียมยาแผนไทยหรือยาสมุนไพรนั้น ส่วนใหญ่จะบรรจุผงยาสมุนไพรในแคปซูลชนิดแข็ง โดยมีวิธีการเตรียมตัวยาสมุนไพรที่ใช้บรรจุแคปซูลคล้ายกับการเตรียมตัวยาเพื่อตอกยาเม็ด แต่อาจใช้ผงยาที่บดละเอียดและผ่านแรงแล้วผสมกับสารช่วยอื่น ๆ จากนั้นนำเข้าสู่กระบวนการบรรจุแคปซูลโดยไม่ต้องเตรียมเป็นแกรนูล (granule) ก่อน

การเตรียมยาแคปซูลสำหรับยาสมุนไพรหรือยาแผนไทยนั้น มักใช้แคปซูลขนาดเบอร์ ๑, เบอร์ ๐, เบอร์ ๐๐ และเบอร์ ๐๐๐ (โดยมีขนาดแคปซูลจากเล็กไปใหญ่) ดังแสดงในตาราง ต่อไปนี้

ขนาด (เบอร์) แคปซูล	ปริมาตร (มิลลิลิตร)	ความหนาแน่นของผงยา (กรัม/มิลลิลิตร)			
		๐.๖	๐.๘	๑.๐	๑.๒
		น้ำหนักของผงยาที่บรรจุได้ (มิลลิกรัม)			
๐๐๐	๑.๓๗	๘๒๒	๑,๐๙๖	๑,๓๗๐	๑,๖๔๔
๐๐	๐.๙๑	๕๔๖	๗๒๘	๙๑๐	๑,๐๙๒
๐	๐.๖๘	๔๐๘	๕๔๔	๖๘๐	๘๑๖
๑	๐.๕๐	๓๐๐	๔๐๐	๕๐๐	๖๐๐

กระบวนการผลิตยาแคปซูล

- เตรียมอุปกรณ์การผลิตให้อยู่ในสภาพพร้อมใช้งาน มีการทำความสะอาดที่เหมาะสม
- เตรียมผงยาสมุนไพร (ผงยาผ่านแรงอย่างน้อยเบอร์ ๘๐) และองค์ประกอบอื่นอย่างเหมาะสม เช่น การย่อยขนาด การผสมของผงยาสมุนไพรหรือสารช่วยในแต่ละสูตรตำรับให้กระจายตัวสม่ำเสมอ
- วัดปริมาณความชื้นของผงยาสมุนไพรผสม หากความชื้นเกินกว่าร้อยละ ๕ ให้ออบผงยาสมุนไพรผสมอีกครั้ง โดยใช้อุณหภูมิ ๔๐-๖๐ องศาเซลเซียส นาน ๔-๖ ชั่วโมง
- บรรจุผงยาสมุนไพรลงในแคปซูลด้วยเครื่องบรรจุแคปซูล
- สุ่มตรวจค่าความผันแปรของน้ำหนักยาสมุนไพร หากไม่เป็นไปตามข้อกำหนด ให้หยุดการผลิตและดำเนินการแก้ไขโดยเร่งด่วน ถ้าเป็นไปตามข้อกำหนดให้ดำเนินการในข้อถัดไป
- นำยาแคปซูลที่บรรจุได้ไปทำความสะอาดเพื่อกำจัดผงยาสมุนไพรที่เกาะติดอยู่ที่เปลือกด้านนอกของยาแคปซูลสมุนไพร ถ้าผลิตยาแคปซูลสมุนไพรจำนวนน้อย อาจใช้ผ้าสะอาดเช็ดเบา ๆ ที่เปลือกด้านนอกของยาแคปซูลสมุนไพร ส่วนในระดับอุตสาหกรรมให้ใช้เครื่องขัดแคปซูล ซึ่งประกอบด้วยขนแปรงที่หมุนตลอดเวลาและต่อเข้ากับเครื่องดูดฝุ่น เพื่อปัดฝุ่นและดูดฝุ่นออกจากยาแคปซูลที่ไหลผ่านเครื่องตั้งแต่เข้าจนออก

๓.๔ ยาเม็ด (tablet)

ยาเม็ดเป็นยาเตรียมรูปแบบหนึ่ง ตำราเภสัชกรรมแผนโบราณของไทยให้วิธีการปรุงยาเตรียมรูปแบบนี้ไว้รวมกับยาผงว่า เตรียมจาก “ยาดากแห้งประสมแล้ว บดเป็นผงละเอียด ปั้นเม็ดหรือใช้ในรูปยาผง” การทำยาเม็ดแบ่งได้ ๒ วิธี ได้แก่ การใช้แบบพิมพ์ด้วยมือ และการใช้เครื่องตอกยาเม็ด

๓.๔.๑ การใช้แบบพิมพ์ด้วยมือ

การทำยาเม็ดด้วยวิธีนี้ จะต้องเตรียมเครื่องมือและอุปกรณ์ต่าง ๆ ก่อน โดยนำแบบพิมพ์ยาเม็ดและกระจกแผ่นใสวางลงในกะละมังขนาดใหญ่ เทราดด้วยน้ำเดือดจนทั่ว เช็ดให้แห้งสนิทด้วยผ้าสะอาด ใช้สำลีสูบแอลกอฮอล์เช็ดซ้ำอีกครั้งหนึ่ง ทิ้งให้แอลกอฮอล์ระเหยก่อนนำไปใช้พิมพ์ยาเม็ด จากนั้นวางกระจกแผ่นใสบนโต๊ะ แล้ววางแบบพิมพ์ยาเม็ดลงบนแผ่นกระจกใส

อุปกรณ์

๑. แบบพิมพ์ยาเม็ด (แบบทองเหลือง)
๒. แผ่นกระจกใส ๑ แผ่น
๓. กาน้ำร้อน
๔. ผ้าผืนเล็ก
๕. ถาดใส่ยาเม็ด
๖. แป้งมัน
๗. กะละมัง
๘. แอลกอฮอล์
๙. สำลี

กระบวนการผลิตยาเม็ดแบบพิมพ์ด้วยมือ

๑. กวนแป้งมันกับน้ำเดือดให้เป็นแป้งเปียกใส นำผงยามาคลุกเคล้ากับแป้งเปียกใสในสัดส่วนที่พอเหมาะจนเข้ากันดี
๒. นำผงยาที่ผสมกันแล้วมาผ่านแผ่นกระจก แล้วนำแบบพิมพ์ยาเม็ดกดลงบนยา
๓. กดยาที่พิมพ์แล้วออกจากแบบพิมพ์ยาเม็ด ใส่ถาดที่เตรียมไว้
๔. นำไปตากแดดจัด หรือเข้าตู้อบไฟฟ้าซึ่งตั้งอุณหภูมิไว้ที่ ๕๐-๕๕ องศาเซลเซียส นานราว ๕-๖ ชั่วโมง
๕. นำยาเม็ดที่ได้เก็บใส่ขวดโหลแก้วที่สะอาด ปิดฝาให้มิดชิด

๓.๔.๒ การใช้เครื่องตอกยาเม็ด

ยาเม็ดตอกอัด (compressed tablet) เป็นรูปแบบยาเตรียมที่สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา กระทรวงสาธารณสุข อนุญาตให้นำมาใช้กับยาแผนไทยได้ เพื่อพัฒนายาแผนไทยให้มีมาตรฐาน ง่ายต่อการตรวจสอบ และปลอดภัยต่อผู้บริโภค ในการผลิตยาเม็ดตอกอัดนั้น จำเป็นต้องมีส่วนผสมอื่นนอกจากองค์ประกอบอันเป็นตัวยาลำคัญ ได้แก่ สารทำเจือจาง (diluent), สารยึดเกาะ (binder), สารช่วยไหล (glidant), สารหล่อลื่น (lubricant), สารต้านการยึดติด (antiadherent), สารช่วยแตกตัว (disintegrant), สารลดแรงตึงผิว (surfactant) และสารดูดซับ (adsorbent)

กระบวนการผลิตยาเม็ดตอกอัดด้วยเครื่องตอกยาเม็ด มี ๒ วิธี คือ

๑. การตอกโดยตรง (direct compression) มีขั้นตอนดังนี้
 - ๑.๑ นำผงยาและสารช่วยต่าง ๆ ในตำรับยา ผ่านแรงความละเอียดอย่างน้อยเบอร์ ๘๐ ซึ่งตามสูตรตำรับ
 - ๑.๒ ผสมผงยาและสารช่วยทั้งหมดเข้าด้วยกัน
 - ๑.๓ นำไปตอกด้วยเครื่องตอกยาเม็ด ได้เป็นยาเม็ดตอกออกมา
 - ๑.๔ นำไปบรรจุภาชนะ
๒. ตอกยาเม็ดด้วยการทำแกรนูล (granulation) มีขั้นตอนดังนี้
 - ๒.๑ นำผงยาและสารช่วย เช่น สารทำเจือจาง สารช่วยแตกตัว ผสมแห้งด้วยเครื่องผสมให้เข้าเป็นเนื้อเดียวกัน
 - ๒.๒ เตรียมสารละลายสารยึดเกาะตามสูตรตำรับ ผสมเปียกในสารผสมข้อ ๒.๑ จนได้เป็นสารที่จับตัวกันเป็นก้อน
 - ๒.๓ นำมาแรงเปียกด้วยเครื่องแรงเปียก ได้เป็นแกรนูลเปียก
 - ๒.๔ นำแกรนูลเปียกมาอบแห้งด้วยตู้อบไฟฟ้าจนได้เป็นแกรนูลแห้ง
 - ๒.๕ นำแกรนูลแห้งมาแรงแห้ง และผสมสารช่วย เช่น สารช่วยไหล สารต้านการยึดติด สารหล่อลื่นให้เข้ากัน
 - ๒.๖ นำสารผสมที่ได้ในข้อ ๒.๕ ตอกด้วยเครื่องตอกยาเม็ดได้เป็นยาเม็ดตอกออกมา
 - ๒.๗ นำไปบรรจุภาชนะ

๓.๕ ยาลูกกลอน (pill)

ยาลูกกลอนเป็นยาเตรียมที่มีรูปร่างกลม อาจทำจากผงยาชนิดเดียวหรือผงตัวยาหลายชนิดที่ผสมปรุงตามตำรับยา โดยมีน้ำกระสายยาทำให้ผงยาเกาะติดกัน เช่น น้ำต้มสุก น้ำผึ้ง น้ำแป้ง น้ำข้าวเซ็ด น้ำมะกรูด น้ำเปลือกมะรุ้ม โดยทั่วไปนิยมใช้น้ำผึ้ง ตำรายาแผนโบราณไทยให้วิธีการปรุงยาเตรียมรูปแบบนี้ไว้ว่า “ยาตากแห้ง ประสมแล้วบดเป็นผงละเอียด ปั้นเป็นลูกกลอน”

องค์ประกอบในการผลิตยาลูกกลอน

การผลิตยาลูกกลอนให้ได้คุณภาพต้องคำนึงถึงองค์ประกอบ ๓ ประการ ดังนี้

๑. **ผงยาสมุนไพร** คุณลักษณะของผงยาสมุนไพรแต่ละชนิดมีความสำคัญต่อการผลิตยาลูกกลอนแตกต่างกัน ปัจจัยที่เกี่ยวข้องมีดังต่อไปนี้
 - ๑.๑ ลักษณะผงยาสมุนไพรที่จะทำให้ผลิตยาลูกกลอนได้ดี จะต้องเป็นผงยาสมุนไพรที่ละเอียดผ่านแรงขนาดเบอร์ ๖๐-๑๐๐
 - ๑.๒ คุณลักษณะเฉพาะตัวของสมุนไพรที่ใช้มีผลต่อการผลิตยาลูกกลอน เช่น ถ้าส่วนของสมุนไพรนั้นมีแป้งอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น เหง้าของขมิ้น ไพล เปราะหอม รากระย่มน้อย ผลกล้วยเมล็ดเทียนต่าง ๆ จะทำให้การผลิตยาลูกกลอนทำได้ง่าย เนื่องจากสมุนไพรมีการเกาะตัวกันได้ดี ทำให้ปั้นเป็นลูกกลอนได้สะดวก ไม่ต้องใช้สารยึดเกาะจำนวนมาก แต่ถ้ามีส่วนผสมของเปลือก แก่น ใบ ซึ่งส่วนใหญ่ไม่มีแป้ง จะมีปัญหาการไม่เกาะตัวของสมุนไพร ทำให้ปั้นเม็ดได้ยาก ซึ่งอาจแก้โดยบดผงยาสมุนไพรให้ละเอียดขึ้น และใช้สารยึดเกาะช่วยในปริมาณที่เหมาะสม เพราะอาจทำให้เกิดปัญหาการไม่แตกตัวหรือแตกตัวช้าของยาลูกกลอน

๒. สารยัดเกาะ สารยัดเกาะที่ใช้ในการผลิตยาลูกกลอนนิยมใช้น้ำผึ้งหรือน้ำผึ้งเทียม

น้ำผึ้ง เป็นของเหลว เหนียว ใส สีเหลืองหรือเหลืองปนน้ำตาล นหนักกว่าน้ำ คือมีน้ำหนัก ๑.๓-๑.๕ กิโลกรัมต่อปริมาตร ๑ ลิตร น้ำผึ้งเป็นผลผลิตจากน้ำหวานของดอกไม้ ปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพของน้ำผึ้ง ได้แก่ แหล่งผลิตและฤดูกาล แต่โดยทั่วไป น้ำผึ้งแท้ประกอบด้วยน้ำตาลอินเวิร์ต (invert sugar) ไม่น้อยกว่าร้อยละ ๖๕ มีน้ำตาลซูโครส (sucrose) น้อยมาก ไม่เกินร้อยละ ๑๐ นอกจากนี้ ยังมีน้ำตาลเดกซ์โทรส (dextrose) และ ฟรุคโทส (fructose) ในปริมาณใกล้เคียงกัน

น้ำผึ้งเทียม ส่วนผสมของน้ำผึ้งเทียมส่วนใหญ่ คือ น้ำตาลแบะแซ หรือ น้ำเชื่อมกลูโคส (glucose syrup) ได้มาจากการย่อยแป้งมันสำปะหลังหรือแป้งข้าวโพดได้เป็นน้ำตาลกลูโคสชนิดหนึ่ง บางชนิดมีแป้งผสมอยู่ ซึ่งจะช่วยให้การเกาะตัวดีขึ้น แต่มีข้อเสียคือ เก็บได้ไม่นานเมื่อเทียบกับน้ำผึ้ง เกิดการบูด มีกลิ่นเปรี้ยว นอกจากนี้ ยาลูกกลอนที่ใช้น้ำผึ้งเทียมในการยัดเกาะ จะคงตัวไม่ได้นาน และขึ้นราได้ง่าย

นอกจากนี้ อาจใช้น้ำเชื่อมและแป้งเปียกเป็นส่วนช่วยสารยัดเกาะได้อีกด้วย

๓. เครื่องมือการผลิต เครื่องมือที่ใช้ผลิตยาลูกกลอนขึ้นอยู่กับขนาดของการผลิต ตั้งแต่ระดับครัวเรือน จนถึงระดับโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ โดยทั่วไปประกอบด้วยเครื่องมืออย่างน้อย ๔ เครื่อง ได้แก่

- เครื่องผสม
- เครื่องรีดเส้น
- เครื่องตัดเม็ด
- เครื่องปั้นเม็ด ที่มีส่วนประกอบ ๓ ส่วน ได้แก่ เครื่องกลิ้งเม็ดให้กลม หม้อเคลือบ และเครื่องอบแห้ง

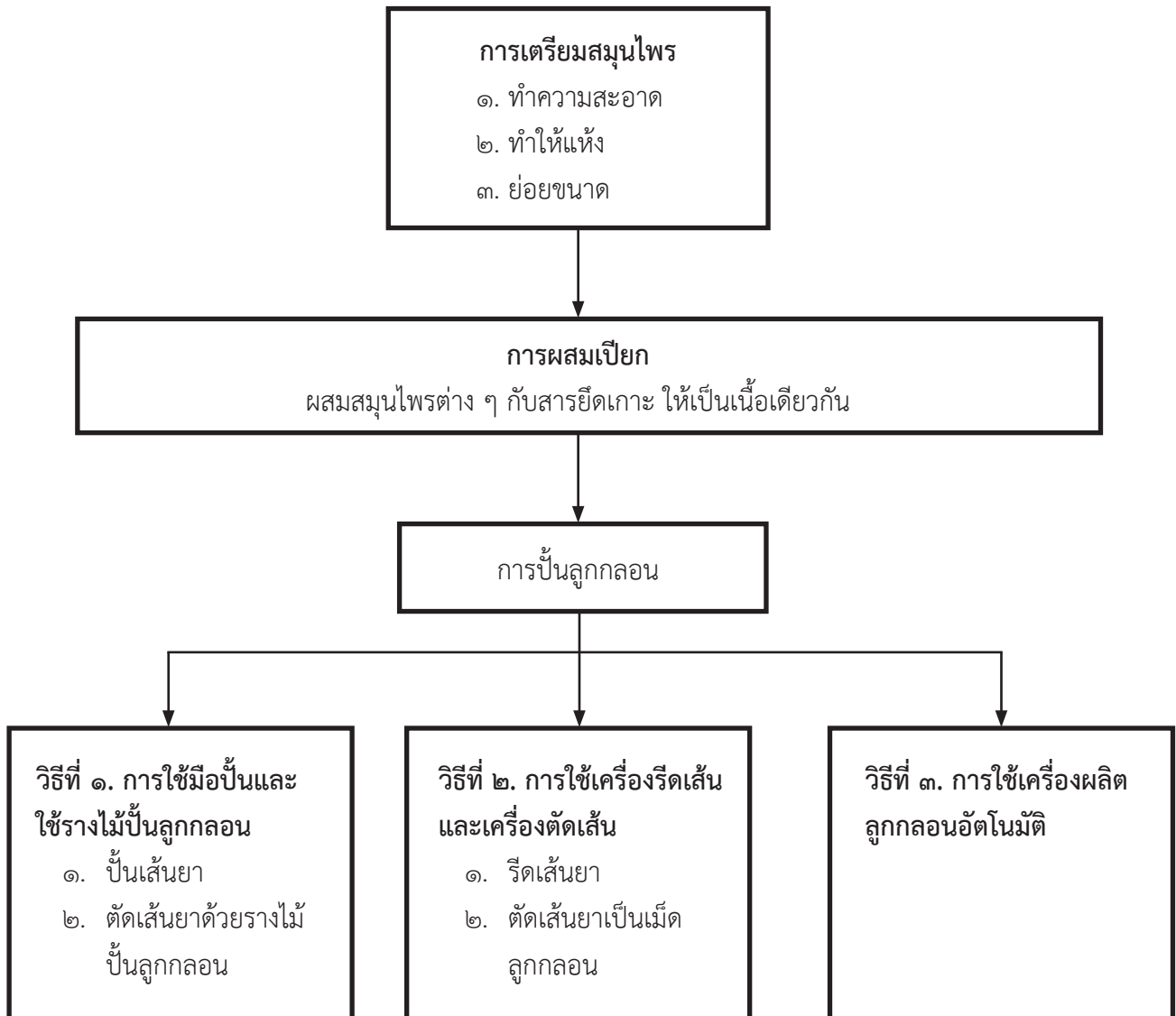
กระบวนการผลิตยาลูกกลอน

๑. เตรียมเครื่องมือให้สะอาดอยู่ในสภาพพร้อมใช้งาน
๒. เตรียมส่วนผสมให้เป็นไปตามสูตรตำรับ
๓. เตรียมผงยาสมุนไพรก่อนการผลิตให้เหมาะสม เช่น การทำความสะอาด การทำให้แห้ง การย่อยขนาด การผสมให้เข้ากัน
๔. ผลิตตามรูปแบบของเครื่องมือการผลิตของแต่ละสถานที่ผลิต โดยยึดแนวทางการทำให้ได้ยาลูกกลอนที่ดี ซึ่งมีข้อควรระวังในขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

- ๔.๑ การผสมเปียก ต้องมีความระมัดระวังรอบคอบทุกขั้นตอน การผสมให้เป็นเนื้อเดียวกัน ขึ้นอยู่กับเครื่องมือ สารยัดเกาะที่ใช้ และระยะเวลาใช้ผสม
- ๔.๒ การรีดเส้น ต้องรีดเส้นให้มีความหนาแน่นของเนื้อยาสม่ำเสมอ เพื่อให้ได้เม็ดยาที่มีขนาดใกล้เคียงกันเมื่อนำไปตัดเม็ด
- ๔.๓ การตัดเม็ด
- ๔.๔ การปั้นเม็ดกลม
- ๔.๕ การกลิ้งเม็ดให้กลม นิยมใช้แป้งข้าวโพดหรือผงยาโปรยลงไปในพื้นที่กลิ้งเม็ดยาเพื่อไม่ให้ยาลูกกลอนติดกัน
- ๔.๖ การอบแห้ง ต้องอยู่ในมาตรฐานที่กำหนด

๔.๗ การเคลือบ ซึ่งต้องมีความชำนาญอย่างมาก เพื่อไม่ให้ความชื้นในเม็ดยาออกมาข้างนอก และไม่ให้ความชื้นจากข้างนอกเข้าไปในเม็ดยาลูกกลอน ทั้งยังทำให้เม็ดยาลูกกลอนเงางาม น่ากิน

ขั้นตอนการผลิตยาลูกกลอน

๓.๖ ยาน้ำมัน

ยาน้ำมันเป็นยาเตรียมรูปแบบหนึ่ง วิธีการปรุงยาเตรียมจากยาสดหรือแห้ง เมื่อผสมแล้วบดเป็นผงหยาบหุงด้วยน้ำมัน ยาน้ำมันใช้เป็นยาภายในและยาภายนอกได้ น้ำมันที่ใช้ในการปรุงยามักเป็นน้ำมันพืช (ที่ใช้มากได้แก่ น้ำมันงา และน้ำมันมะพร้าว) น้ำมันเนย นม หรือไขสัตว์ ผสมกับตัวยาตามตำรับ ตัวยาที่มีน้ำมันมากให้บดเอาแต่น้ำมันส่วนตัวยาที่แห้งหรือมีน้ำเป็นส่วนประกอบน้อยมากจะบดเป็นผงแล้วผสมน้ำให้พอเปียก เมื่อผสมกับน้ำมันพืชหรือไขสัตว์แล้วก็หุงเคี่ยวให้เหลือแต่น้ำมัน เมื่อได้น้ำมันแล้วอาจรินเอาน้ำมันเก็บไว้ใช้ หรือเก็บน้ำมันแช่ตัวยาไว้เมื่อจะใช้ก็ตักเอาแต่น้ำมันมาใช้

กระบวนการผลิตยาน้ำมัน

1. นำสมุนไพรในสูตรตำรับมาหั่นบาง ๆ
2. เคี่ยวในน้ำมัน โดยใช้ไฟกลาง ระวังไม่ให้ขึ้นส่วนสมุนไพรไหม้
3. เติมส่วนประกอบอื่น ๆ ในสูตรตำรับที่ต้องใช้ความร้อนช่วยละลาย ลงไปในระหว่างการเคี่ยว เช่น กายาน สีเสียด จุนสี
4. กรองโดยใช้ผ้าขาวบาง เพื่อเก็บน้ำมันที่ได้จากการเคี่ยว
5. เติมส่วนประกอบในตำรับ (ที่ไม่ต้องใช้ความร้อนช่วยละลาย) ลงไปในน้ำมัน ตามข้อ 4 เช่น พิมเสน การบูร
6. บรรจุในภาชนะที่เหมาะสม

๓.๗ ยาพอก (poultice)

ตำราเภสัชกรรมแผนโบราณของไทยใช้วิธีการปรุงยาพอกจากสมุนไพรสดหรือสมุนไพรแห้งไว้ว่าเตรียมจาก “ยาประสมแล้ว ตำให้แหลก ใช้พอกบริเวณที่ต้องการ” โดยการนำสมุนไพรมาประสม ตำให้แหลก นำมาสุมหรือพอกบริเวณที่ต้องการ มีตั้งแต่พอกฝี พอกเข้าแก้ปวด พอกหัวแม่เท้าให้ตาสว่าง หรือสุม เช่น กระทบ่อม

กระบวนการผลิตยาพอก หรือ ยาสุม

1. นำสมุนไพรตามสูตรตำรับมาทำความสะอาด จากนั้นนำมาหั่น สับ หรือโขลกให้แหลก เพื่อให้ตัวยามีขนาดตามต้องการ
2. ผสมกระสาย (ถ้ามี) เช่น สุรา น้ำซาวข้าว
3. นำตัวยาพอกหรือสุมบริเวณที่ต้องการ หรือนำตัวยาห่อผ้าและนำมาพันบริเวณที่ต้องการ เช่น พันตัวยารอบหัวเข้า บรรเทาปวด

๓.๘ ยาประคบ

ยาประคบเป็นยาเตรียมแผนโบราณรูปแบบหนึ่ง ตำราโบราณให้วิธีการปรุงยาเตรียมรูปแบบนี้ไว้ว่าเตรียมจาก “ยาสดหรือแห้ง ประสมแล้ว ทำเป็นลูกประคบ” โดยการนำสมุนไพรหลายชนิดที่เป็นสมุนไพรสดหรือสมุนไพรแห้ง ผ่านกระบวนการทำความสะอาด นำมาหั่นให้ได้ตามขนาดที่ต้องการ นำไปตำให้พอแหลกก่อนนำไปบรรจุรวมกันในผ้าให้เป็นรูปทรงต่างๆ ตามวัตถุประสงค์และตำแหน่งที่ต้องการใช้ลูกประคบ เช่น รูปทรงกลม ใช้ประคบส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ทรงหมอนใช้นาบบริเวณที่ต้องการ

ยาประคบ ใช้ประคบส่วนต่าง ๆ ของร่างกายควบคู่กับการนวดแผนไทย เพื่อรักษาและบรรเทาอาการเกี่ยวกับกล้ามเนื้อและเส้นเอ็น โดยสมุนไพรและความร้อนจากลูกประคบนั้น ช่วยกระตุ้นการไหลเวียนของโลหิต ทำให้กล้ามเนื้อผ่อนคลาย ลดอาการหดเกร็งของกล้ามเนื้อ ลดอาการอักเสบ แก้ปวดเมื่อย และยังทำให้รู้สึกสดชื่นจากกลิ่นหอมของน้ำมันหอมระเหยอีกด้วย

อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำลูกประคบ

1. ผ้าสำหรับห่อสมุนไพรลูกประคบ ต้องเป็นผ้าฝ้ายหรือผ้าดิบที่มีเนื้อแน่นพอดี สามารถป้องกันไม่ให้สมุนไพรร่วงออกมาจากผ้าได้
2. เชือกสำหรับมัดผ้าห่อลูกประคบ

๓. สมุนไพรที่ใช้ต้องผ่านการทำความสะอาด ไม่มีเชื้อรา และต้องมีสมุนไพร ๔ กลุ่มหลัก ดังนี้
 - ๓.๑ กลุ่มสมุนไพรที่มีน้ำมันหอมระเหย เช่น ไพล ขมิ้นชัน ตะไคร้ มะกรูด
 - ๓.๒ กลุ่มสมุนไพรที่มีรสเปรี้ยว มีฤทธิ์เป็นกรดอ่อน ๆ เช่น ใบมะขาม ใบส้มป่อย
 - ๓.๓ กลุ่มสารแต่งกลิ่นหอม เช่น การบูร พิมเสน
 - ๓.๔ เกลือ มีฤทธิ์ฆ่าเชื้อและแก้อาการอักเสบได้ มีสมบัติดูดความร้อนทำให้ตัวยาสมุนไพรซึมได้เร็วขึ้น

กระบวนการผลิตลูกประคบ

๑. นำสมุนไพรมาล้างทำความสะอาด หั่นเป็นชิ้นให้ได้ขนาดที่ต้องการ
๒. นำสมุนไพรไปตำให้พอแหลก
๓. เติมเกลือและการบูรลงไป ผสมให้เข้ากัน ระวังอย่าให้สมุนไพรที่ผสมและเป็นน้ำ
๔. นำสมุนไพรที่ผสมเรียบร้อยแล้ว ไปบรรจุในผ้าฝ้ายหรือผ้าดิบ ห่อเป็นลูกประคบมัดด้วยเชือกให้แน่น

๓.๙ ยาขง (infusion)

ยาขงอาจอยู่ในรูปแบบของใบหรือผงยาสมุนไพร ปัจจุบันนิยมบรรจุอยู่ในซองขนาดต่าง ๆ เป็นรูปแบบยาสมุนไพรพร้อมชง เมื่อจะใช้ต้องนำมาแช่ในน้ำเดือดหรือน้ำกระสายยาเพื่อเป็นตัวทำละลาย ส่วนใหญ่ทำมาจากสมุนไพรแห้ง มีหลักการผลิตคล้ายกับการผลิตยาผง

กระบวนการผลิตยาขง

๑. การทำให้แห้งก่อนนำไปย่อยขนาด มีหลักการปฏิบัติดังต่อไปนี้
 - ๑.๑ ต้องควบคุมบริเวณที่ปฏิบัติงานให้สะอาด ถูกสุขลักษณะ มีอากาศถ่ายเทได้ดี ลดการปนเปื้อน จุลินทรีย์ มีอุณหภูมิและความชื้นที่เหมาะสม
 - ๑.๒ ทำความสะอาดวัตถุดิบสมุนไพร และนำไปฆ่าเชื้อโดยการนึ่งหรือผ่านน้ำร้อนอย่างรวดเร็ว (heat shock) เพื่อลดปริมาณจุลินทรีย์ที่ปนเปื้อน
 - ๑.๓ นำไปย่อยขนาดให้เหมาะสมและมีความสม่ำเสมอ ก่อนนำไปทำให้แห้ง
 - ๑.๔ นำไปทำให้แห้งโดยเร็วที่สุด เช่น นำไปอบ ตากแห้ง เพื่อป้องกันการเน่าเสียของสมุนไพร โดยใช้อุณหภูมิให้เหมาะสมกับสมุนไพรแต่ละชนิด เพื่อคงสรรพคุณ สี กลิ่น และรสชาติของสมุนไพรนั้นไว้
๒. การย่อยขนาดหรือการบดผงเป็นการลดขนาดอนุภาคของวัตถุดิบให้เล็กลง เครื่องมือที่นิยมใช้ในการลดขนาดวัตถุดิบ ได้แก่ เครื่องบดแบบค้อน ใช้บดสมุนไพรแห้ง และเครื่องบดแบบตัด ใช้บดสมุนไพรสด นอกจากเครื่องมือที่ใช้ในการบดแล้ว ยังต้องคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้
 - ๒.๑ ต้องควบคุมบริเวณที่ทำการบดให้สะอาด ถูกสุขลักษณะ ลดการปนเปื้อนของจุลินทรีย์ มีอุณหภูมิและความชื้นที่เหมาะสม
 - ๒.๒ สมุนไพรที่นำไปย่อยต้องถูกชนิด ถูกส่วน สะอาด และไม่มีสารปนเปื้อนของหิน ดิน และทราย
 - ๒.๓ สมุนไพรต้องผ่านการลดความชื้นก่อนนำมาลดขนาด โดยต้องมีความชื้นน้อยกว่าร้อยละ ๕ ของความชื้นสมุนไพรแห้ง จะทำให้บดสมุนไพรได้ง่ายขึ้น

- ๒.๔ กรณีที่ต้องการบดผงยาให้ละเอียดมาก ไม่ควรบดขนาดให้ละเอียดในครั้งเดียว ควรใช้แรงลดขนาดผงยาเป็นระยะ ๆ โดยเริ่มใช้แรงเบอร์เล็กก่อนจากนั้นใช้แรงขนาดใหญ่ขึ้นตามลำดับจนได้ขนาดตามที่ต้องการ
- ๒.๕ สมุนไพรที่มีเส้นใยสูง เช่น เถาวัลย์เปรียง ควรตัดหรือสับให้มีขนาดเล็กลงก่อนที่จะนำไปบดด้วยเครื่องบด
- ๒.๖ กรณีที่ต้องบดสมุนไพรหลายชนิดรวมกัน เช่น ในตำรับยาหอม ให้ใส่สมุนไพรที่บดยากลงไปบดก่อนตามลำดับ
- ๒.๗ อัตราการบดสมุนไพรเข้าเครื่องบดต้องสัมพันธ์กับความสามารถในการทำงานของเครื่องบด
- ๒.๘ การบดสมุนไพรให้ละเอียดมาก อาจเกิดความร้อนขณะบดขึ้นได้ จึงควรหยุดเครื่องบดเป็นช่วง ๆ เพื่อลดความร้อนที่เกิดขึ้น
- ๒.๙ หากสูตรตำรับมีสมุนไพรหลายชนิด ต้องทำให้สมุนไพรแต่ละชนิดกระจายตัวอย่างสม่ำเสมอ ก่อนนำไปบรรจุ หากใช้วิธีบดพร้อมกัน ต้องบดละเอียดให้มีขนาดอนุภาคที่เท่ากัน หากใช้วิธีแยกบด ต้องบดผ่านร่งที่มีขนาดเดียวกันแล้วนำไปผสมในเครื่องผสมที่เหมาะสม
๓. การบรรจุ
- ๓.๑ ห้องที่ทำการบรรจุต้องสะอาด มีการควบคุมความชื้น มีการฆ่าเชื้อที่เหมาะสม และควรบรรจุในห้องที่มีความดันอากาศเป็นบวก
- ๓.๒ เครื่องบรรจุสามารถบรรจุผงยาสู่ภาชนะบรรจุหรือซองชาชงได้ตามปริมาณที่กำหนดไว้
- ๓.๓ ภาชนะบรรจุต้องสะอาด สามารถเก็บรักษาผงยาสมุนไพรได้คงสภาพก่อนนำมาใช้

๓.๑๐ ยาสด

รูปแบบยาตำรับที่มีส่วนประกอบของตัวยาสมุนไพรในตำรับเป็นชนิดสด ประจุขึ้นเพื่อกินหรือใช้ในทันที มีวิธีการเตรียมที่ง่ายและใช้เวลาไม่มาก

กระบวนการผลิตยาสด

- นำสมุนไพรตามสูตรตำรับมาทำความสะอาด จากนั้นหั่น สับ หรือโกลกให้แหลก เพื่อให้ยา มีขนาดตามที่ต้องการ
- นำตัวยาสมุนไพรมาตำหรือโกลกให้ละเอียด ละลายน้ำกระสายยาที่กำหนดก่อนใช้ยา และควรใช้ทันทีเมื่อปรุงยาเสร็จ

๓.๑๑ ยาดอง (maceration)

ยาดองเป็นยาเตรียมแผนโบราณไทยรูปแบบหนึ่ง ตำรายาโบราณให้วิธีการปรุงยาเตรียมรูปแบบนี้ไว้ร่วมกับยาชงว่า เตรียมจาก “ยาดอกแห้ง ประสมแล้ว บดเป็นผงหยาบ แช่น้ำหรือดองเหล้า กินแต่น้ำ” ยาดองนี้เตรียมจากตัวยาแห้ง โดยอาจต้มแล้วดองกับน้ำหรือน้ำตัวยาสมุนไพรบางอย่าง ดองเกลือ หรือดองเหล้า

กระบวนการผลิตยาดอง

- หั่นหรือสับตัวยาให้มีขนาดเล็ก แล้วผสมปรุงแต่งตามตำรับยา
- นำมาบรรจุในภาชนะที่เหมาะสม เช่น ขวดโหล ไท โถ จากนั้นปิดฝาให้สนิท

๓. เวลาที่ใช้ต้องขึ้นอยู่กับตำรับยา หากตำรายาไม่ระบุไว้ให้ต้องไว้ ๓ วัน แล้วรินน้ำยาตวงนั้นทิ้งจนยาจัด หากยังจำเป็นต้องใช้ยานั้นอีก ให้เตรียมยาขึ้นใหม่ โดยเทตัวยาเก่าทิ้งไป ใช้ตัวยาใหม่แทน

๓.๑๒ ยาขี้ผึ้ง (Ointment)

ยาขี้ผึ้งเป็นยาเตรียมแผนโบราณรูปแบบหนึ่ง ตำรายาโบราณให้วิธีการปรุงยาเตรียมรูปแบบนี้ไว้ว่า เตรียมจาก “ยาประสมแล้ว ทำเป็นยากวนหรือยาขี้ผึ้งปิดแผล” ยาขี้ผึ้งเป็นรูปแบบยาใช้ภายนอก การเตรียมยาเป็นการต่อยอดมาจากการเตรียมน้ำมัน เป็นภูมิปัญญาไทยที่เอาตัวยาไม่ละลายน้ำเตรียมให้อยู่ในรูปน้ำมัน แล้วเติมขี้ผึ้ง เพื่อให้เป็นรูปแบบกึ่งของแข็ง

ในการเตรียมยาขี้ผึ้ง มีองค์ประกอบหลัก ๒ ส่วน คือ ขี้ผึ้ง และตัวยาสำคัญ ขี้ผึ้งมี ๔ ประเภทหลัก ได้แก่

๑. ขี้ผึ้งชนิดไฮโดรคาร์บอน (oleaginous base) ซึ่งมีองค์ประกอบเป็นไขล้วน ๆ ไม่มีน้ำเป็นองค์ประกอบ เมื่อทาจะมีลักษณะเป็นมันติดผิวหนัง ล้างออกยาก เช่น พาราฟินแข็ง (hard paraffin), พาราฟินนิ่ม (soft paraffin)
๒. ขี้ผึ้งชนิดดูดน้ำ (absorption base) ซึ่งมีองค์ประกอบเป็นไข เมื่อทิงไว้จะดูดน้ำได้ เช่น ขี้ผึ้ง ไชแกะ
๓. ขี้ผึ้งชนิดละลายน้ำ (water-soluble base) ซึ่งละลายน้ำได้ ซึมเข้าผิวหนังได้ดี ไม่มีกลิ่นหืน เช่น พอลิเอทิลีนไกลคอล
๔. ขี้ผึ้งชนิดอิมัลชัน (emulsifying base) ซึ่งมีน้ำเป็นองค์ประกอบ เช่น ลาโนลิน

กระบวนการผลิตยาขี้ผึ้ง

วิธีที่ ๑ ผสมตัวยาลงไปในขี้ผึ้งพื้นที่หลอมเหลว

๑. ละลายตัวยาสมุนไพรงลงในขี้ผึ้งที่หลอมเหลว (หากตัวยาคือของแข็ง ต้องบดให้ละเอียด)
๒. ทิงไว้ให้เย็นจนเกือบแข็งตัว
๓. การผสมตัวยาลงไปตอนที่ขี้ผึ้งเย็นจนเกือบแข็งตัวแล้วเท่านั้น ทั้งนี้ เพื่อป้องกันการเสื่อมสลายของตัวยา

วิธีที่ ๒ การบดผสมตัวยาในขี้ผึ้งพื้นที่แข็งตัว

๑. ใช้โกร่งบดตัวยาให้ละเอียด (กรณีที่มีผงยาไม่ละลายในขี้ผึ้งหรือละลายได้น้อย)
๒. นำขี้ผึ้งมาบดผสมลงไป หลอมให้เข้ากัน
๓. เมื่ออุณหภูมิของสารผสมขี้ผึ้งลดลงราว ๔๐ องศาเซลเซียส หรืออุ่น ๆ โกล่งจะเริ่มแข็งตัว ให้เติมสารผสมลงในยาพื้น โดยเทแล้วกวนผสมให้เข้ากัน
๔. แบ่งบรรจุในบรรจุภัณฑ์ในขณะที่ยาขี้ผึ้งยังอุ่นอยู่ ทิงไว้ให้แข็งตัว

๓.๑๓ ยาฝน

ยาฝนเป็นวิธีการเตรียมยาสมุนไพรให้ยามีความละเอียด โดยการถูสมุนไพรบนหิน หรือฝาละมี ร่วมกับน้ำ
กระสายยา

กระบวนการผลิตยาฝน

๑. สมุนไพรเป็นชิ้นขนาดปานกลาง
๒. ฝนด้วยหินบดยา หินลับมีด หรือฝาละมี
๓. กรองเอาน้ำ แล้วต้อน้ำที่ได้จากการฝน

๓.๑๔ ยาทา (liniment)

ยาทาเป็นรูปแบบยาใช้ภายนอก ตำรายาโบราณให้วิธีการปรุงยาเตรียมรูปแบบนี้ไว้ว่า เตรียมจาก
“ยาสดหรือแห้ง ประสมแล้ว ใช้เป็นยาทา”

กระบวนการผลิตยาทา

๑. ใช้ตัวยาสดหรือแห้ง ถ้าใช้ตัวยาสดให้หั่นเป็นชิ้นก่อน แล้วตำหรือสับหยาบ ๆ ส่วนตัวยาแห้ง
อาจบดหยาบ (ผ่านแรงเบอร์ ๖๐) ถึงละเอียดปานกลาง หยาบ (ผ่านแรงเบอร์ ๘๐)
๒. นำมาผสมกันตามตำรับยา แล้วใส่บรรจุภัณฑ์
๓. ทาบริเวณที่เป็น อาจใช้ร่วมกับน้ำกระสายยาตามที่ตำรับยาระบุไว้

ภาคผนวก ๔
อภิธานศัพท์

ภาคผนวก ๔ อภิธานศัพท์

กระษัย, กระษัยย์

กระสาย, กระสายยา

ดู กษัย.

น. เครื่องแทรกยา เช่น น้ำ เหล้า น้ำผึ้ง น้ำดอกไม้ ในทางเภสัชกรรมแผนไทย ใช้แทรกยาเพื่อช่วยให้กินง่ายขึ้น และ/หรือเสริมฤทธิ์ของยาให้มีสรรพคุณดีขึ้น, หากเป็นของเหลวมักเรียก น้ำกระสาย หรือ น้ำกระสายยา. (ส.กษาย).

กระไสย

กล่อนลงฝัก

กวาด, กวาดยา

ดู กษัย.

น. โรคเกิดเพราะเส้นเอ็นลงสู่ถุงอัมพะ ทำให้ถุงอัมพะโต ปัสสาวะขัด เป็นต้น.

ก. เอายาป้ายในปาก คอ ลิ้นของทารกและเด็ก โดยใช้นิ้วหมุนโดยรอบ มักใช้นิ้วชี้.

กษัย

น. โรคกลุ่มหนึ่ง เกิดจากความเสื่อมหรือความผิดปกติของร่างกายจากความเจ็บป่วยที่ไม่ได้รับการรักษา หรือรักษาแล้วไม่หาย ทำให้ร่างกายซูบผอม กล้ามเนื้อและเส้นเอ็นรัดตึง โลหิตจาง ผิวหนังซีดเหลือง ไม่มีแรง มือเท้าชา เป็นต้น ตำราการแพทย์แผนไทยแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ ๆ ตามสาเหตุของการเกิดโรค คือ กษัยที่เกิดจากธาตุสมุฏฐาน (มี ๘ ชนิด ได้แก่ กษัยกล่อน ๕ ชนิด กับกษัยน้ำ กษัยลม และกษัยเพลิง) กับกษัยที่เกิดจากอุปาทิกะโรค (มี ๑๘ ชนิด ได้แก่ กษัยล้น กษัยราก กษัยเหล็ก กษัยปู กษัยจุก กษัยปลาไหล กษัยปลาหมอ กษัยปลาตุก กษัยปลวก กษัยลื่นกระปือ กษัยเต่า กษัยदान กษัยทัน กษัยเสียด กษัยเพลิง กษัยน้ำ กษัยเชือก และกษัยลม), เขียนว่า กระษัย กระษัยย์ กระไสย หรือ ไกษย ก็มี.

กษัยกล่อน

น. โรคกษัยกลุ่มหนึ่ง เกิดจากความผิดปกติของธาตุทั้ง ๔ ตำราการแพทย์แผนไทยแบ่งออกเป็น ๕ ชนิด คือ กษัยกล่อนดิน กษัยกล่อนน้ำ กษัยกล่อนลม กษัยกล่อนไฟ และกษัยเถา.

กษัยกล่อนน้ำ

น. กษัยกล่อนชนิดหนึ่ง เกิดจากความผิดปกติของธาตุน้ำ ได้แก่ เลือด น้ำเหลือง หรือเสมหะ อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้ง ๓ อย่าง เป็นได้ทั้งผู้ชายและผู้หญิง รักษายาก ผู้ป่วยมักมีอาการเจ็บปวดมากบริเวณยอดอก อาจลามถึงตับและหัวใจได้, กษัยเลือด หรือ กษัยโลหิต ก็เรียก.

กษัยกล่อนไฟ

น. กษัยกล่อนชนิดหนึ่ง เกิดจากความผิดปกติของธาตุไฟ เป็นได้ทั้งผู้ชายและผู้หญิง รักษายาก ผู้ป่วยมักมีอาการจุกเสียด แน่นหน้าอกมาก ร้อนอยู่ภายใน เหนือออกมาก เบื่ออาหาร เจ็บบริเวณยอดอกอยู่ตลอดเวลา แต่ไม่รุนแรง ตาแดง มีไข้ตอนบ่าย อาจมีอาการบวมที่ใบหน้า ท้อง หรือเท้า หากมีอาการบวมพร้อมกัน ทั้ง ๓ แห่ง จะรักษาไม่ได้.

กษัยกล่อนลม

น. กษัยกล่อนชนิดหนึ่ง เกิดจากความผิดปกติของธาตุลม เป็นได้ทั้งผู้ชายและผู้หญิง รักษายาก ผู้ป่วยมักมีอาการจุกเสียดแน่นในท้อง ปวดท้อง ร้อนภายใน ทรวงอก แต่ตัวเย็น เป็นต้น.

กษัยดาน	น. กษัยอันเกิดจากอุปปาติกะโรคชนิดหนึ่ง เกิดที่ยอดดอก ทำให้กล้ามเนื้อตั้งแต่ยอดดอกถึงหน้าท้องแข็งมาก ผู้ป่วยมีอาการปวด จุกเสียดแน่น กินข้าวไม่ได้ ถ้าลามลงถึงท้องน้อย ทำให้ปวดอยู่ตลอดเวลา ถูกความเย็นไม่ได้ แต่ถ้าลามลงไปถึงหัวหน้าจะรักษาไม่ได้.
กษัยเถา	น. กษัยกล่อนชนิดหนึ่ง เกิดจากความผิดปกติของลมสันตฆาตและลมปิตตะต ซึ่งทำให้เส้นพองและแข็งอยู่บริเวณหัวหน้าไปจนถึงหลัง ผู้ชายจะเกิดทางด้านขวา ส่วนผู้หญิงจะเกิดทางด้านซ้าย รักษายาก ผู้ป่วยมักมีอาการเจ็บปวดในทรวงอกและปวดเสียวจนถึงบริเวณต้นคอ ปัสสาวะเป็นเลือด เป็นต้น.
กษัยลม	น. กษัยอันเกิดจากอุปปาติกะโรคชนิดหนึ่ง เกิดจากลมในร่างกายนผิดปกติ ลมทั่วร่างกายมารวมกันที่เหนือสะดือ ผู้ป่วยมีอาการจุกเสียด แน่นหน้าอกมาก หายใจขัด กินอาหารไม่ได้ เสียวแปรบทั่วร่างกายคล้ายถูกเข็มแทง.
กษัยเลือด, กษัยโลหิต	ดู กษัยกล่อนน้ำ.
กษัยเส้น	น. ความผิดปกติที่เกิดในกล้ามเนื้อและเส้นเอ็น ทำให้มีอาการปวดเมื่อยตามร่างกาย ท้องผูก อ่อนเพลีย เป็นต้น.
กษัยเหล็ก	น. กษัยอันเกิดจากอุปปาติกะโรคชนิดหนึ่ง เกิดจากลมอัดแน่นแข็งเป็นดานอยู่ในท้องน้อย ผู้ป่วยมีอาการเจ็บปวด ท้องแข็งลามขึ้นไปถึงยอดอก กินอาหารไม่ได้ เป็นต้น.
กุกฉิสวาตอติสาร	น. ปัจจุบันกรรมอตติสารชนิดหนึ่ง ตำราการแพทย์แผนไทยว่า เกิดจากลมกุกฉิสยา-วาตารวมกันเป็นก้อนในท้องอยู่นอกลำไส้ ผู้ป่วยจะไม่มีอาการปวดมวนในท้อง อุจจาระไหลออกมาเอง และมีกลิ่นเหม็นคาว.
โกฏฐาสยาวาตา	น. ลมพัดในลำไส้และกระเพาะอาหาร เป็นองค์ประกอบ ๑ ใน ๖ ชนิดของธาตุลม.
โกษย	ดู กษัย.
ขับ	ก. ขับขับให้ออก เช่น ขับน้ำคาวปลา ขับลม ขับปัสสาวะ ขับเสมหะ.
ใช้	๑. น. ความเจ็บป่วยทางกายหรือทางจิต เช่น ใช้พิษ ใช้กาฬ ใช้เหนือ ใช้หวัด นอกจากนี้ ในทางการแพทย์แผนไทยยังมีใช้ตัวยืนอันเกิดจากธาตุไฟพิการ. ๒. ก. อาการครั่นเนื้อครั่นตัว สะบัดร้อนสะท้านหนาว ปวดเมื่อย, โดยทั่วไปหมายถึง อาการที่มีอุณหภูมิของร่างกายสูงขึ้นผิดปกติเนื่องจากความเจ็บป่วย.
ใช้กาล, ใช้กาฬ	๑. น. โรคกลุ่มหนึ่ง ผู้ป่วยมักมีไข้ มีเม็ดขึ้นตามอวัยวะภายใน เช่น ปอด ตับ ม้าม แล้วผุดออกมาที่ผิวหนัง เป็นเม็ดสีดำ สีเขียว สีคราม หรือเป็นเม็ดทราย เป็นแผ่นเป็นวงทั่วตัว ทำให้เกิดอาการแตกต่างกันไป ตำราการแพทย์แผนไทยแบ่งออกเป็น ๑๐ ชนิด ได้แก่ ใช้ประกายดาษ ใช้ประกายเพลิง หัด เหือด งูสวัด เริ่มน้ำค้ำ เริ่มน้ำข้าว ลาลาบเพลิง ไฟลามทุ่ง และกำแพงทะเลาย. ๒. น. ชื่อโรคกลุ่มหนึ่ง ผู้ป่วยมีอาการไข้สูง และมีเม็ดผื่นขึ้นตามร่างกาย ได้แก่ ใช้ประดง ใช้กระโดง และใช้รากสาต.

ใช้จับสั้น, ใช้ดอกบวบ, ใช้ดอกสัก	ดู ใช้ป่า.
ใช้ตามฤดู	ดู ใช้เปลี่ยนฤดู.
ใช้ทับระดู	น. อาการใช้ขณะที่กำลังมีระดูหรือระดูเพิ่งหยุด อาการอาจรุนแรงถึงตายได้.
ใช้ประดง	ดู ประดง.
ใช้ประดงลม	ดู ประดงลม.
ใช้ป่า	น. โรคชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีอาการไข้สูงมากเป็นเวลา ส่วนใหญ่มักมีอาการหนาวสั่นร่วมด้วย นอกจากนี้ ยังอาจมีอาการปวดศีรษะ มือและเท้าเย็น มีเหงื่อออกมา กระจายน้ำ ปัสสาวะบ่อย หากเป็นติดต่อกันหลายวันไม่หาย ผู้ป่วยจะซีด เบื่ออาหาร ตับโต ม้ามโต เป็นต้น โบราณเรียก ใช้ป่า เนื่องจากผู้ป่วยมักเป็นโรคนี้ หลังกลับออกมาจากป่า, ใช้จับสั้น (ผู้ป่วยมักมีอาการหนาวสั่น) ใช้ดอกสัก (ผู้ป่วยมักเป็นโรคนี้ในช่วงฤดูฝนซึ่งเป็นช่วงที่ดอกสักบาน) หรือ ใช้ดอกบวบ ก็เรียก.
ใช้เปลี่ยนฤดู	น. โรคชนิดหนึ่ง มักเกิดขึ้นในช่วงรอยต่อของแต่ละฤดู ผู้ป่วยมักมีไข้ สะบัดร้อน สะท้านหนาว กระจายน้ำ เป็นต้น ในทางการแพทย์แผนไทยอาจแบ่งโรคนี้ตามฤดูกาล เป็น ๓ ประเภท ได้แก่ ใช้ในฤดูร้อน ใช้ในฤดูฝน และใช้ในฤดูหนาว, ใช้ตามฤดู ใช้สามฤดู ใช้หัวลม หรือ อุตุปริณามชาอาพาธา ก็เรียก.
ใช้พิษใช้กาฬ	น. โรคกลุ่มหนึ่งที่มีอาการรุนแรง ผู้ป่วยมีอาการปวดศีรษะ ตัวร้อนจัด ปากแห้ง ฟันแห้ง น้ำลายเหนียว ตาแดง ร้อนในกระจายน้ำ มือเท้าเย็น มีเม็ดสีดำ แดงหรือเขียว ขนาดเล็กบ้างใหญ่บ้างผุดขึ้นตามร่างกาย ตำราการแพทย์แผนไทยแบ่งออกเป็น ๒๑ ชนิด โดยเรียกชื่อแตกต่างกันตามลักษณะอาการ เช่น ใช้ไอ้แดง ใช้ปานดำ ใช้ปานแดง ใช้รากสาด.
ใช้มะเร็ง	ดูใน มะเร็ง.
ใช้รากสาด	น. ใช้กาฬกลุ่มหนึ่ง ผู้ป่วยอาจมีอาการตัวร้อนจัด มือเท้าเย็น ปวดศีรษะมาก ตาแดง เพ้อ มือกำเท้ากำ ตาเหลือกตาซ้อน หรืออาจมีอาการตัวเย็น เหงื่อออกมาก แต่ร้อนภายใน หอบ สะอึก ลิ้นกระด้างคางแข็ง เชื่อมมัว ไม่มีสติ นอกจากนี้ ยังอาจมีอาการถ่ายเป็นเลือด ไอเป็นเลือด อาเจียนเป็นเลือด เป็นต้น ตำราการแพทย์แผนไทยแบ่งใช้รากสาดออกเป็น ๙ ชนิด เรียกชื่อแตกต่างกันไปตามลักษณะอาการที่ปรากฏให้เห็นทางผิวหนัง ได้แก่ ใช้รากสาดปานแดง ใช้รากสาดปานดำ ใช้รากสาดปานเขียว ใช้รากสาดปานเหลือง ใช้รากสาดปานขาว ใช้รากสาดปานม่วง ใช้รากสาดนางแย้ม ใช้รากสาดพะนันเมื่อง และใช้รากสาดสามสหาย, ใช้ลากสาด ก็เรียก.
ใช้รำเพร่าพัต, ใช้ลมเพลมพัต	โรคชนิดหนึ่ง มักไม่ทราบสาเหตุ ผู้ป่วยมีอาการแตกต่างกันออกไป เช่น อาจมีไข้ จุกเสียดในท้อง อาเจียน ละเมอเพ้อพก, รำเพร่าพัต หรือ ลมเพลมพัต ก็เรียก.
ใช้ลากสาด	ดู ใช้รากสาด.
ใช้สันนิบาต	ดู สันนิบาต.
ใช้สามฤดู	ดู ใช้เปลี่ยนฤดู.
ใช้หัด	ดู ใช้ออกหัด.
ใช้หัดหลบใน	ดูใน ใช้ออกหัด.

ไข้หวัด	ดู <i>ไข้เปลี่ยนฤดู.</i>
ไข้เลือด	ดู <i>ไข้ออกเลือด.</i>
ไข้ออกหัด	น. ไข้กาฬชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีไข้ สะบัดร้อนสะท้านหนาว เชื่อมมัว ปวดศีรษะ หลังจากนั้นจะมีเม็ดคล้ายเม็ดทรายยอดแหลมผุดขึ้นทั่วตัว หากไม่มีเม็ดยอดผุดขึ้นมาโบราณเรียก หัดหลบ หรือ ไข้หัดหลบใน ผู้ป่วยมีอาการท้องเสีย เป็นต้น, ไข้หัด ก็เรียก.
ไข้ออกเลือด	น. ไข้กาฬชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีอาการคล้ายไข้ออกหัด แต่เม็ดที่ผุดขึ้นทั่วตัวยอดไม่แหลม, ไข้เลือด ก็เรียก.
ฆานโรโค, ฆานะโรโค	น. ริดสีดวงประเภทหนึ่ง เกิดในจมูก ผู้ป่วยจะหายใจขัด มีเม็ดขึ้นในจมูก เมื่อเม็ดยอดนั้นแตกจะทำให้ปวดแสบปวดร้อนมาก น้ำมูกไหลอยู่ตลอดเวลา ลมหายใจมีกลิ่นเหม็น เป็นต้น, ริดสีดวงจมูก ก็เรียก.
จุก	ก. อาการที่บังเกิดแน่นอยู่ในอกหรือในท้อง เช่น กินมากจนจุก.
เจริญอาหาร	๑. ก. บริโภคอาหารได้มากขึ้น. ๒. ว. เกี่ยวกับการบริโภคอาหารได้มาก เกี่ยวกับความรู้สึกอยากอาหาร เช่น ยาเจริญอาหาร.
ชโลม	ก. ทำให้เปียกชุ่ม ในทางการแพทย์แผนไทย ใช้ผ้าชุบน้ำยาแล้วเช็ดตัวให้เปียก เช่น ชโลมยา ชโลมน้ำ.
ชำระ	น. โรคทางเดินปัสสาวะและอวัยวะสืบพันธุ์กลุ่มหนึ่ง เกิดกับผู้หญิง ผู้ป่วยมีอาการปวดแสบปวดร้อนภายในช่องคลอดและช่องทวารเบา กลั้นปัสสาวะไม่อยู่เจ็บและขัดถึงบริเวณหัวหน้า ตำราการแพทย์แผนไทยว่า อาจเกิดจากสาเหตุ ๔ ประการ ได้แก่ ๑) เกิดจากการคลอดบุตรแล้วอยู่ไฟไม่ได้ ทำให้เสมหะโลหิตเดินไม่สะดวก มดลูกเน่า ๒) เกิดจากการมีเพศสัมพันธ์มากเกินไป ๓) เกิดจากฝีในมดลูก ทำให้มีหนองหรือน้ำเหลืองไหลออกมา และ ๔) น้ำเหลืองที่เกิดจากทางเดินปัสสาวะอีกเสปไหลออกมา ทำให้เกิดแผลเปื่อยลามที่ทวารเบา ปัสสาวะไหลกะปริบะปรอย ปวดแสบ ขัดหัวหน้า.
เชื่อม	๑. น. อาการอย่างหนึ่งของผู้ป่วยที่เป็นโรคบางชนิด มีลักษณะอาการหน้าหมอง ซึม มึนงง ตาปรือ คล้ายจะเป็นไข้ หรือเป็นอาการที่เกิดจากพิษไข้หรือพิษของโรคบางชนิด. ๒. ว. มีอาการเหงื่อหอยมึนซึมคล้ายเป็นไข้ มักใช้ร่วมกับคำอื่นที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับอาการที่แสดงออกให้เห็นเด่นชัด ได้แก่ เชื่อมซึม เชื่อมมึน และเชื่อมมัว.
เชื่อมมัว	ดูใน <i>เชื่อม.</i>
เชื่อมมึน	ดูใน <i>เชื่อม.</i>
ชาง	น. โรคเด็กประเภทหนึ่ง มักเกิดในเด็กเล็ก ทำให้มีอาการตัวร้อน เชื่อมซึม ปากแห้ง อาเจียน กินอาหารไม่ได้ท้องเดิน มีเม็ดขึ้นในปาก คอ ลิ้นเป็นฝ้า เป็นต้น แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ ชางเจ้าเรือน และ ชางจร ทั้งชางเจ้าเรือนและชางจร จะทำให้มีอาการแตกต่างกันตามวันเกิดของเด็ก, เขียนว่า ทราง ก็มี.
ชางกำเนียด	ดู <i>ชางเจ้าเรือน.</i>

ชางจร	น. ๑. ชางที่เกิดแทรกขึ้นระหว่างชางเจ้าเรือน ทำให้อาการรุนแรงขึ้น, ชางแทรกก็เรียก. ๒. ชางที่เกิดต่อเนื่องจากชางเจ้าเรือน ทำให้มีอาการรุนแรงขึ้น เช่น ชางกราย เป็นชางจรที่อาจเกิดต่อเนื่องจากชางเพลิง.
ชางเจ้าเรือน	น. ชางที่เกิดกับทารกตั้งแต่อายุครรภ์ได้ ๓ เดือน จนอายุได้ ๕ ขวบ ๖ เดือน, ชางกำเนิด ก็เรียก.
ชางแทรก	ดู ชางจร.
ชางฝ้า	น. ชางจรชนิดหนึ่ง เกิดแทรกชางน้ำอันเป็นชางเจ้าเรือน ประจำเด็กเกิดวันจันทร์ ไม่มีแม่ชางเกิดขึ้นตามผิวหนังแต่ขึ้นที่เพดานปาก กระพุ้งแก้ม ไรฟัน และลิ้น เด็กที่เป็นโรคนี้จะมีอาการลิ้นเป็นฝ้าขาว มีไข้สูง ปากร้อน ปากแห้ง ไม่มีน้ำลาย หุบปากไม่ลง กินอาหารไม่ได้ อาเจียน ท้องเดิน อุจจาระเหม็นเหมือนไข่น้ำ เป็นต้น. ดู ชางจร ประกอบ.
ชางเพลิง, ชางไฟ	น. ชางเจ้าเรือนประจำเด็กเกิดวันอาทิตย์ เด็กที่ป่วยเป็นโรคนี้จะเริ่มมีเม็ดยอดที่เป็นแม่ชาง ๔ เม็ด เกิดที่บริเวณฝ่าเท้าเมื่ออายุได้ ๗ วัน และมีเม็ดยอดที่เป็นบริวารอีก ๔๐ เม็ด ขึ้นที่หน้าแข้งข้างละ ๒๐ เม็ด ซึ่งอาจจะรักษาให้หายได้ใน ๑๑ วัน แต่ถ้ารักษาไม่หายและมีอาการคงอยู่ แม่ชางและบริวารจะกระจายออกไป ทำให้เกิดอาการต่าง ๆ เช่น เมื่อแม่ชางและบริวารกระจายขึ้นไปจากกลางหน้าแข้งถึงหัวเข่าจะเป็นเม็ดสีแดงลามออกไปเหมือนไฟไหม้ ทำให้มีอาการปวด เมื่อมีอาการรุนแรงขึ้นอาจถึงตายได้. ดู ชางเจ้าเรือน ประกอบ.
ตานขโมย	ดู ตานโจร.
ตานโจร	น. ตานที่เกิดกับเด็กที่มีอายุตั้งแต่ ๕-๗ ขวบ แพทย์แผนไทยเชื่อว่ามักเกิดจากการกินอาหารอันทำให้เกิดพยาธิในร่างกาย มีอาการหลายอย่าง เช่น ลงท้อง ธาตุวิปริต ชอบกินของสดของคาว กินอาหารได้น้อย อุจจาระเหม็นคาวจัด ถ่ายกะปริบะปรอยหรือเป็นมูกเลือด บางทีเลือดออกสด ๆ ทำให้เด็กซูบซีด เมื่อเป็นนานประมาณ ๓ เดือน จะมีอาการลงท้อง ตกเลือดตั่งน้ำล้างเนื้อ ปวดมวนเป็นมูกเลือด ดากออก ตัวผอมเหลือง, ตานขโมย ก็เรียก.
ตานชาง, ตานทรง, ตาลทรง	น. ๑. โรคหรือความเจ็บป่วยที่เกิดในเด็ก มี ๒ กลุ่มใหญ่ คือ โรคตาน และ โรคชาง ใช้คำนี้เมื่อไม่ต้องการระบุเฉพาะเจาะจงว่าเป็นโรคใด. ๒. โรคตานที่เกิดขึ้นต่อเนื่องจากโรคชาง แต่รักษาไม่หาย เมื่อเด็กพ้นเขตชางจึงพัฒนาเป็นโรคตาน.
เถาดาน	น. โรคชนิดหนึ่ง มีลักษณะเป็นลำแข็งตั้งขึ้นที่ยอดดอกแล้วลามลงไปถึงท้องน้อย ทำให้เจ็บปวด จุกเสียด แน่นหน้าอก.
ทรง	ดู ชาง.
ท้องมาน, ท้องมาร	น. ชื่อโรคจำพวกหนึ่ง มีอาการให้ท้องโตอย่างหญิงมีครรภ์.
ทุนยักชวาโย	โรคลมจรชนิดหนึ่ง ตำราว่าเกิดจากกองลมอัมพาต ผู้ป่วยมีอาการเสียดตั่งแต่บริเวณซี่ข้างและชายโครงขึ้นมา ทำให้ตัวงอ ท้องแข็ง กินอาหารไม่ได้ มักอาเจียนเป็นลมเปล่า ตาพาง ท้องเสีย เป็นต้น.

โทสันทฆาต, โทสันทฆาต,
โทสันทฆาฏ

น. โรคชนิดหนึ่งที่เกิดจากการกระทบกระแทกอย่างแรงจนชอกช้ำ เป็นอาการต่อเนื่องจากเอกสันทฆาต เกิดอาการท้องผูกจนเป็นพรรตัก เกิดเป็นกองลมเข้าไปอยู่ในท้อง ทำให้เจ็บปวดไปทั้งตัว มีอาการเมื่อยบั้นเอว ขัดตะโพก เวียนศีรษะ สะบัดร้อน สะท้านหนาว เป็นต้น. ดู *สันทฆาต, สันทฆาต, สันทฆาฏ ประกอบ*.

ธาตุกำเร็บ

น. ภาวะที่ธาตุไธธาตุหนึ่งทำหน้าที่มากผิดปกติจนทำให้เกิดโทษขึ้น เช่น ธาตุไฟกำเร็บ (สันตัมปคคิกกำเร็บ) จะทำให้เกิดอาการตัวร้อน มีไข้.

น้ำกระสาย, น้ำกระสายยา
ในเรือนไฟ

ดู *กระสาย, กระสายยา*.

บาทจิตตร

ดู *อยู่ไฟ*.

บำรุงเลือด, บำรุงโลหิต

ดู *ลมบาทจิตตร, ลมบาททะจิตตร*.

ประดง

๑. ก. ทำให้เลือดมากขึ้นหรือดีขึ้น. ๒. ว. ซึ่งทำให้เลือดมากขึ้นหรือดีขึ้น.

น. ๑. โรคกลุ่มหนึ่ง ตำราการแพทย์แผนไทยส่วนใหญ่ว่าเกิดจากใช้กาฬแทรกใช้พิษ ผู้ป่วยมีเม็ดผื่นหรือตุ่มขึ้นตามผิวหนัง อาจมีอาการคัน ปวดแสบ ปวดร้อน ตัวร้อน มือเท้าเย็น ร้อนในกระหายน้ำ หอบ สะอึก ปวดเมื่อยในกระดูก ปวดศีรษะ เป็นต้น แบ่งออกเป็น ๘ ประเภท ตามลักษณะของเม็ดผื่นหรือตุ่ม ได้แก่ ประดงมด ประดงช้าง ประดงควาย ประดงวัว ประดงลิง ประดงแมว ประดงแรด และประดงไฟ. ๒. โรคประเภทหนึ่ง ตำราการแพทย์แผนไทยว่า เกิดจากลมรามาธาณี ซึ่งเกิดที่หัวใจ พัดขึ้นไปบนศีรษะ ทำให้ผู้ป่วยมีอาการคันหู หน้าและตา. ๓. โรคผิวหนังชนิดหนึ่ง ทำให้คัน เป็นต้น ตามตำราการแพทย์แผนไทยว่ามีหลายชนิด เช่น ประดงเลือด ประดงลม, ใช้ประดง ก็เรียก.

ประดงลม

น. ประดงชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีผื่นคันขึ้นตามผิวหนังเป็นกลุ่ม ๆ โบราณว่าเกิดจากลมเป็นพิษ, ใช้ประดงลม หรือ ลมพิษ ก็เรียก.

ปฏฆาต, ปตฆาฏ, ปตฆาฏ
ปตคาค

ดู *ปตคาค*.

น. ๑. เส้นที่มีจุดเริ่มต้นบริเวณขอบเชิงกรานด้านหน้า แล่นถึงตาตุ่ม เส้นด้านบนจะแล่นไปทางด้านหลัง ขึ้นข้างกระดูกสันหลัง (ถัดออกมาจากเส้นรัดตฆาต) ถึงบริเวณต้นคอ ท้ายทอย ขึ้นศีรษะ แล้วลงมาที่แขน เส้นที่อยู่ด้านขวา เรียกเส้นปตฆาตขวา เส้นที่อยู่ด้านซ้าย เรียก เส้นปตฆาตซ้าย ส่วนเส้นด้านล่างจะเริ่มจากบริเวณหน้าขา แล่นลงมาถึงตาตุ่มด้านใน เรียก เส้นปตฆาตใน ส่วนด้านนอกเริ่มจากบริเวณสะโพก แล่นลงมาถึงตาตุ่มด้านนอก เรียก เส้นปตฆาตนอก. ๒. โรคลมชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมักมีอาการปวดเมื่อยตามแนวเส้นปตฆาต เคลื่อนไหวไม่สะดวก, ลมปตฆาต ก็เรียก, เขียนว่า ปฏฆาต ปตฆาฏ หรือ ปตฆาฏ ก็มี.

ฝิปลวก

น. ฝิวัลโรคชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีต่อมกลิ่นองขึ้นที่ปอด ตำราว่าเมื่อเริ่มเป็นจะมีอาการเจ็บบริเวณหน้าอกถึงสันหลัง ทำให้ผอมเหลือง อาเจียนเป็นเลือด ไอเรื้อรัง เหม็นคาวคอก กินไม่ได้นอนไม่หลับ.

ฝิมะเร็ง

ดู *ใน มะเร็ง*.

ฝิมานทรวง

น. ฝิวัลโรคชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีต่อมกลิ่นองเกิดขึ้นที่บริเวณทรวงอก ตำราว่าเมื่อเริ่มเป็นจะมีอาการยอก จุกเสียด แน่นหน้าอก หายใจขัด ไอมีเสมหะ ชุบผอม เป็นต้น.

ฝีเอ็น	น. ฝีชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีเม็ดผุดขึ้นตามเส้นเอ็น มักพบบริเวณเส้นเอ็นที่ลำคอ ตำราการแพทย์แผนไทยว่า เกิดจากความบอบช้ำบริเวณลำคออันเนื่องมาจากการคลอດ.
พรรตัก	๑. ก. อาการท้องผูกมาก มีอุจจาระเป็นก้อนแข็ง คล้ายขี้แมวหรือขี้แพะ. ๒. น. อุจจาระเป็นก้อนแข็ง กลม คล้ายขี้แมวหรือขี้แพะ.
พาหุรวาโย	น. โรคลมจระชนิดหนึ่ง ตำราว่าเกิดจากกองสุขุมังควาต ผู้ป่วยมีอาการมือเท้าบวมหนักศีรษะ วิงเวียน น้ำมูกน้ำตาไหล เสียวมือและเท้าเป็นเหน็บ หากเป็นนานถึง ๕ เดือน ผู้ป่วยจะลุกไม่ขึ้น.
พิชใช้	น. อาการผิดปกติที่เกิดขึ้นจากไข้ เช่น มีผื่น ร้อนใน กระจายน้ำ ท้องผูก อ่อนเพลีย ครั่นเนื้อครั่นตัว.
ไพธาทุกำเริบ	น. ภาวะที่ธาตุไฟในร่างกายทำหน้าที่มากผิดปกติจนทำให้เกิดโทษ เช่น สันตปปีคคีกำเริบ จะทำให้ผู้ป่วยมีอาการตัวร้อน เป็นไข้ เป็นต้น. <i>ดู ธาตุกำเริบ ประกอบ.</i>
มงคร้อ, มงคล่อ	<i>ดู มงคร้อ.</i>
มดลูกเข้าอู่	น. มดลูกหดตัวเข้าสู่ภาวะปรกติภายหลังคลอດ.
มองคร้อ	น. ๑. โรคระบบทางเดินหายใจประเภทหนึ่ง ผู้ป่วยมีเสมหะเหนียวข้นอยู่ในช่องหลอดลมทำให้มีอาการไอเรื้อรัง. ๒. ในทางการแพทย์แผนปัจจุบันหมายถึงโรคหลอดลมโป่งพอง มีเสมหะในช่องหลอดลม ทำให้มีอาการไอเรื้อรัง โดยเฉพาะเมื่อนอนราบ, มงคร้อ หรือ มงคล่อ ก็เรียก. (อ. bronchiectasis).
มะเร็ง	น. โรคเรื้อรังกลุ่มหนึ่ง ผู้ป่วยมักมีแผล ผื่น ตุ่ม ก้อน เป็นต้น ผุดขึ้นตามส่วนต่าง ๆ ภายในหรือภายนอกร่างกาย ตำราการแพทย์แผนไทยแบ่งเป็นหลายประเภท เช่น มะเร็งโร มะเร็งตะมอย มะเร็งทรวง มะเร็งข้าง หากผู้ป่วยมีอาการใช้ร่วมด้วย มักเรียก ใช้มะเร็ง เช่น ใช้มะเร็งปากทุม ใช้มะเร็งปากหมู ใช้มะเร็งเปลวไฟฟ้า หากผู้ป่วยมีใช้ร่วมด้วย เรียกว่า ฝีมะเร็ง เช่น ฝีมะเร็งทรวง ฝีมะเร็งฝักบัว ฝีมะเร็งตะมอย. ๒. ในทางการแพทย์แผนปัจจุบัน หมายถึง เนื้องอกชนิดร้าย เกิดขึ้นเพราะเซลล์แบ่งตัวอย่างรวดเร็ว ควบคุมไม่ได้แล้วแทรกไปตามเนื้อเยื่อข้างเคียง และอาจหลุดจากแหล่งเริ่มต้นไปแบ่งตัวเพิ่มจำนวนที่บริเวณอื่น ๆ ได้รักษาไม่ค่อยหาย.
มะเร็งโร	น. โรคมะเร็งชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีตุ่มคล้ายหิดขึ้นตามผิวหนัง มีอาการคันมาก มักเกาจนเลือดซึม อาการไม่รุนแรงถึงชีวิต แต่รักษาให้หายขาดยาก ตำราการแพทย์แผนไทยว่า เกิดจากพยาธิคล้ายตัวไร.
มุตกิด	น. โรคชนิดหนึ่ง เกิดกับผู้หญิง ผู้ป่วยมักมีระดูขาว ปัสสาวะขุ่นข้น บางครั้งบริเวณขอบทวารเบา อาจเป็นเม็ดหรือแผล คัน เปื่อย แสบ เหม็นคาว มีอาการแสบอก กินอาหารไม่รู้รส ปวดหลัง เสียวมดลูก เป็นต้น ตำราการแพทย์แผนไทยหลายเล่มแบ่งมุตกิดออกเป็น ๔ จำพวก คือ ๑) ปัสสาวะเป็นขี้เลือด มีกลิ่นเหมือนปลาเน่า ๒) ปัสสาวะเป็นเลือดจาง ๆ สีเหมือนน้ำขานหมาก ๓) ปัสสาวะเป็นหนองจาง ๆ เหมือนน้ำข้าวข้าว และ ๔) ปัสสาวะเป็นเมือก หดยดลงเหมือนน้ำมูกไหล, เขียนว่า มุตรกฤจณ์ มุตรกฤต มุตร์กิจจณ์ หรือ มุตระกฤต ก็มี.

มุตฆาต, มุตตฆาต	น. โรคชนิดหนึ่งที่ทำให้เกิดความผิดปกติของน้ำปัสสาวะ เกิดจากการกระทบกระแทก เช่น จากอุบัติเหตุ เพศสัมพันธ์ ผู้ป่วยมีอาการปวดมากเวลาถ่ายปัสสาวะ ปัสสาวะกะปริบกะปรอย ปวดขัดบริเวณสีข้าง จุกเสียดบริเวณหน้าอก อาเจียนเป็นลมเปล่า เพื่ออาหาร เป็นต้น, เขียนว่า มุตรฆาฏ หรือ มุตรระฆาฏ ก็มี.
มุตรกถัจฉ์, มุตรกถต, มุตรร์กัจฉ์, มุตรระกถต, มุตรฆาฏ, มุตรระฆาฏ	ดู มุตกิด. ดู มุตฆาต, มุตตฆาต.
ยา	๑. น. สิ่งที่ใช้แก้ ป้องกันโรค หรือบำรุงร่างกาย ในทางการแพทย์แผนไทย มักหมายถึงผลิตภัณฑ์ที่ได้จากสมุนไพรตั้งแต่ ๒ สิ่งขึ้นไป ผสม ประุง แต่ง ตามตำรับเรียกชื่อต่าง ๆ กัน คือ เรียกตามลักษณะก็มี เช่น ยาผง ยาเม็ด ยาลูกกลอน ยาน้ำ เรียกตามสีก็มี เช่น ยาเขียว ยาดำ เรียกตามรสหรือกลิ่นก็มี เช่น ยาขม ยาหอม เรียกตามวิธีทำก็มี เช่น ยาต้ม ยาดอง ยาฝน ยาหลาม เรียกตามกิริยาที่ใช้ก็มี เช่น ยากวาด ยาตม ยาอม ยานัตถ์ ยาเป่า ยาพ่น ยาพอก ยาเหน็บ ยาสวน. ๒. (กฎ) น. วัตถุที่รับรองไว้ในตำรายาที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข ประกาศ, วัตถุที่มุ่งหมายสำหรับใช้ในการวินิจฉัย บำบัด บรรเทา รักษา หรือป้องกันโรคหรือความเจ็บป่วยของมนุษย์หรือสัตว์, วัตถุที่เป็นเภสัชเคมีภัณฑ์หรือเภสัชเคมีภัณฑ์กึ่งสำเร็จรูป หรือวัตถุที่มุ่งหมายสำหรับให้เกิดผลแก่สุขภาพ โครงสร้าง หรือการกระทำหน้าที่ใด ๆ ของร่างกายของมนุษย์หรือสัตว์. ๓. ก. ทำให้หายโรค, รักษาให้หาย ในคำว่า เยียวยา.
ยาประจุ	น. ยาแผนโบราณประเภทหนึ่ง ใช้ขับพิษ ถ่ายพิษ ล้างพิษ หรือฟอกพิษ.
ยาประจุโลหิต	น. ยาฟอกเลือด ยาขับโลหิตระดูที่เน่าเสียออกจากร่างกาย.
ยาผาย	น. ยาแผนโบราณไทยรูปแบบหนึ่ง ใช้ขับหรือระบายลม เลือด และธาตุ ให้เดินเป็นปกติ เช่น ยาผายลมช่วยให้ลมระบายออกทางทวารหนัก ยาผายเลือดเป็นยาสำหรับฟอดเลือดหรือระดูให้เป็นปกติ ยาผายธาตุช่วยให้ถ่ายอุจจาระเป็นปกติ.
ร้อนใน	น. อาการร้อนภายในช่องท้องถึงภายในปาก ผู้ป่วยมักมีอาการปากแห้ง คอแห้ง กระจายน้ำ มีแผลที่เยื่อบุภายในช่องปาก ท้องผูก เป็นต้น มักใช้คู่กับ กระจายน้ำ เป็น ร้อนในกระจายน้ำ.
ร้อนในกระจายน้ำ	ดูใน ร้อนใน.
ราชย์กษาโย	ดู ลมราชย์กษ, ลมราทชย์กษ, ลมราทย์กษ, ลมราทย์กษ.
ระดู	น. เลือดประจำเดือนที่ขับถ่ายจากมดลูกออกมาทางช่องคลอด.
ระดูทับไข้	น. การมีระดูออกมาระหว่างเป็นไข้ อาการจะรุนแรงน้อยกว่าไข้ทับระดู แต่อาจรุนแรงถึงตายได้.
ระบาย	ก. ถ่ายออก เช่น ระบายท้อง.
รำเพร่าพัต	ดู ใช้รำเพร่าพัต, ใช้ลมเพลมพัต.
รำมะนาฏ	น. โรคชนิดหนึ่งเกิดตามรากฟัน ทำให้เหงือกบวม อักเสบเป็นหนอง, เขียนว่า รำมะนาฏ ก็มี.

ร่ามะนาฏ	ดู ร่ามะนาฏ.
ร่าหัด	ก. แทรก เจือ ใส่ โรย ด้วยยาปริมาณเล็กน้อย โดยใช้ปลายนิ้วหัวแม่มือและนิ้วชี้จี้เข้าหากัน.
ริดสีดวง	น. โรครกลุ่มหนึ่ง เกิดได้กับอวัยวะต่าง ๆ ของร่างกาย เช่น ตา จมูก ลำไส้ ทวารหนัก ตำราการแพทย์แผนไทยว่ามี ๑๘ ชนิด แต่ละชนิดมีอาการและชื่อเรียกแตกต่างกันไป บางชนิดอาจมีติ่งหรือก้อนเนื้อเกิดขึ้นที่อวัยวะนั้น เช่น ริดสีดวง ตา ริดสีดวงทวารหนัก, หฤศโรค ก็เรียก, เขียนว่า ฤศดวง หรือ ฤษดวง ก็มี.
ริดสีดวงจมูก	ดู ฆานโรโค, ฆานะโรโค.
ริดสีดวงมหากาฬ	น. ๑. ริดสีดวงประเภทหนึ่ง เกิดในลำคอ ออก ลำไส้ และทวารหนัก เมื่อเริ่มเป็นผู้ป่วยมีเม็ดขนาดเท่าถั่วเขียวขึ้นเป็นกลุ่ม ๙-๑๐ เม็ด เมื่อสุกจะแตกออกเป็นหนองปนเลือดแล้วเปื่อยลามเป็นปื้น มีหนองปนเลือดไหลซึมตลอดเวลา ปากคอบ่อย กินอาหารเผ็ดร้อนไม่ได้. ๒. ยาแผนไทยขนานหนึ่ง ใช้แก้ริดสีดวง.
ฤศดวง, ฤษดวง	ดู ริดสีดวง.
ลมกรรมม์ชวาท	น. ลมที่เกิดในหญิงกำลังจะคลอดบุตร มดลูกจะหดตัว ตำแหน่งของทารกอยู่ต่ำมาก ทำให้ทารกในครรภ์เคลื่อนเอาศีรษะลง พร้อมทั้งจะคลอดออกมา, ลมเบ่ง ก็เรียก, เขียนว่า ลมกัมม์ชวาท หรือลมกัมม์ชชวาท ก็มี.
ลมกษัย, ลมกระษัย	น. ลมที่ทำให้ผอมแห้งแรงน้อย เป็นต้น.
ลมกองละเอียด	น. ลมที่ทำให้มีอาการหน้ามืด ตาลาย วิงเวียน อ่อนเพลีย สวิงสวาย ใจสั่น เป็นต้น, สุขุมวาตะ หรือ สุขุมวาตา ก็เรียก.
ลมกองหยาบ	น. ลมที่ทำให้มีอาการจุกเสียดแน่น ท้องอืด ท้องเฟ้อ เป็นต้น, โอฟาริกวาตะ หรือ โอฟาริกวาตา ก็เรียก.
ลมกัมม์ชวาท, ลมกัมม์ชชวาท	ดู ลมกรรมม์ชวาท.
ลมกำเดา	น. โรคลมชนิดหนึ่ง ตำราการแพทย์แผนไทยว่า เป็นลมที่เกิดแทรกใช้กำเดา ผู้ป่วยมีอาการวิงเวียน หน้ามืด ตาลาย หนักศีรษะ เจ็บตา เป็นต้น.
ลมกำเนิด	ดู ลมชาง.
ลมกุมภันทยักษ์	น. โรคลมมีพิษชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีอาการชัก มือกำเท้าอ หมดสติ โบราณว่า ถ้ารักษาไม่ได้ภายใน ๑๑ วัน อาจถึงแก่ความตาย.
ลมขึ้น, ลมขึ้นเบื้องสูง, ลมขึ้นสูง	น. โรคลมชนิดหนึ่งหรือความผิดปกติอันเกิดจากธาตุลม ผู้ป่วยมีอาการอ่อนเพลีย สวิงสวาย หน้ามืด หูอื้อ เป็นต้น.
ลมชาง	น. โรคลมชนิดหนึ่ง เกิดในเด็กตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดาจนถึง ๕ ขวบ ผู้ป่วยมีอาการแตกต่างกันไปตามวันเกิด, ลมกำเนิด ก็เรียก, เขียนว่า ลมทราง ก็มี.
ลมตะกั้ง	ดู ลมปะกั้ง.
ลมตีขึ้นเบื้องสูง	ดู ลมขึ้น, ลมขึ้นเบื้องสูง, ลมขึ้นสูง.
ลมทราง	ดู ลมชาง.
ลมบาทจิตต์, ลมบาททะจิต	น. โรคลมมีพิษชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีไข้สูง เพ้อ ชัก เป็นต้น โบราณว่าถ้ารักษาไม่ได้ภายใน ๑๐ วัน อาจถึงแก่ความตาย, เขียนว่า บาทจิตร์ ก็มี.
ลมเบ่ง	ดู ลมกรรมม์ชวาท.

ลมปลายไข้	น. ความผิดปกติเล็กน้อย ๆ เช่น ไม่สบายตัว วิงเวียน คลื่นไส้ เบื่ออาหาร อ่อนเพลีย ท้องอืดเฟ้อ มักเกิดขึ้นหลังฟื้นไข้ หรือหายจากความเจ็บป่วยบางอย่าง.
ลมปะกำ	น. โรคชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีอาการปวดศีรษะมาก อาจจะปวดข้างเดียวหรือ ๒ ข้างก็ได้ บางตำรารวมว่าเป็นเวลาเช้า ผู้ป่วยอาจมีอาการอื่นร่วมด้วย เช่น ตาพร่า วิงเวียน อาเจียน, ลมตะกั่ง หรือ สันนิบาตลมปะกำ ก็เรียก.
ลมปัตฆาต	ดู ปัตฆาต.
ลมพรรตึก	น. โรคลมชนิดหนึ่ง เกิดจากอาการท้องผูกมาก มีลมคั่งอยู่ในท้อง เป็นเถาดาน อุจจาระเป็นก้อนแข็งคล้ายขี้แมวหรือขี้แพะ ตำราการแพทย์แผนไทยว่า อาจเกิดจากธาตุไฟกำเริบ หรือกินของแสลง ผู้ป่วยมักมีอาการจุกเสียด กินอาหารไม่ได้ ทุรนทุราย ร้อนตามแข้งขา เป็นเหน็บชา ปัสสาวะบ่อย ๆ เป็นต้น.
ลมพานไส้	น. โรคลมชนิดหนึ่ง ตำราการแพทย์แผนไทยว่า ผู้ป่วยมีอาการอาเจียน จุกอก หากเป็นอยู่นานถึง ๗ เดือน ผู้ป่วยจะปวดเสียดบริเวณซี่โครงด้านซ้าย ร่างกายผอม เหลือง อยากรับประทานของสดของคาว เมื่อมีอาการเรื้อรังถึง ๓ ปี จะถึงแก่ความตาย.
ลมพิษ	ดู ประดงลม.
ลมพุทธรักษ์, ลมพุทข์	น. โรคลมชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมักมีอาการชก กระสับกระส่าย ขบฟัน ตาเหลือก ตาเบิกกว้าง ปากเบี้ยว มือกำเท้าอ แยกแข้งแยกขา ไม่มีสติ เป็นต้น.
ลมเพลมพัด	ดู ใช้รำเพร่าพัด, ใช้ลมเพลมพัด.
ลมมหาสดมภ์, ลมมหาสดมภ์	น. โรคลมอันมีพิษชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีอาการหนาวนอนมาก จิตใจสับสน หมดสติ.
ลมราชย์กษ, ลมราชย์กษ,	น. โรคลมชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีอาการเป็นไข้ตัวร้อน ชักมือกำเท้าอ ลิ่นกระด้างคางแข็ง
ลมราชย์กษ, ลมราชย์กษ	คอแข็ง ตาเหลือก เป็นต้น, ราชย์กษวาโย ก็เรียก.
ลมวิงเวียน	น. ลมกองละเอียดประเภทหนึ่งทำให้หน้ามืด ตาลาย วิงเวียน อ่อนเพลีย สวิงสวาย ใจสั่น.
ลมสะอึก	ดู สะอึก.
ลมสุนทรवाद	น. ลมชางชนิดหนึ่ง เกิดในเด็กที่เกิดวันพุธ เด็กเริ่มมีอาการปวดท้อง ท้องขึ้นตามด้วยอาการท้องเสีย ชักมือกำเท้าอ ท้องและหน้าเขียว เป็นต้น.
ลมหัตคินนี, ลมหัตคินนี, ลมหัตสติ	น. ลมชางชนิดหนึ่ง เกิดในเด็กที่เกิดวันพฤหัสบดี เด็กมีอาการชก มือกำเท้าอ หลังแข็ง เหงื่อออก ท้องอืด เป็นต้น เด็กที่เป็นโรคนี้น้ำมูกน้ำเย็น และไม่ซ่ายที่ผสมกับเกล้า.
ลมอริต, ลมอริศ	น. ลมชางชนิดหนึ่ง เกิดในเด็กที่เกิดวันศุกร์ เด็กมีอาการคอเขียว ชัก มือกำเท้าอ นัยน์ตาลอกไปมา น้ำลายฟูมปาก ลิ่นกระด้างคางแข็ง บางทีชักข้างซ้ายแต่เกร็งข้างขวา เป็นต้น.
ละออง	น. โรคเด็กชนิดหนึ่ง เกิดกับทารกแรกเกิดถึงเด็กอายุไม่เกิน ๕ ขวบ ๖ เดือน ผู้ป่วยมีฝ้าบาง ๆ เกิดขึ้นในปาก ลำคอ กระพุ้งแก้ม หรือบนลิ้น ฝ้าบาง ๆ นี้จะมีสีต่าง ๆ กัน ทำให้มีชื่อเรียกแตกต่างกันไป นอกจากนี้ ยังมีเจ้าเรือนและชื่อเรียกแตกต่างกันไปตามวันเกิดของผู้ป่วยด้วย เช่น ละอองแก้ววิเชียร เป็นละอองที่เกิดกับเด็กที่เกิดวันจันทร์ มีชางน้ำเป็นเจ้าเรือน ละอองที่อาจทำให้มีอาการรุนแรงขึ้นถึงตายได้ เรียก ละอองพระบาท เช่น ละอองมหาเมฆ ละอองเปลวไฟฟ้า ละอองแก้ววิเชียร.

ละอองทับทิม, ละอองเปลวไฟฟ้า	น. ละอองที่เป็นกับทารกหรือเด็กที่เกิดวันเสาร์ มีขางโจรเป็นขางเจ้าเรือน และทารกหรือเด็กที่เกิดวันอาทิตย์ มีขางเพลิงเป็นขางเจ้าเรือน ผู้ป่วยมักมีเม็ดหรือยอดสีแดงคล้ายสีชาดหรือสียอดทับทิม ผุดขึ้นมาตามฝ่าบาง ๆ ที่เกิดขึ้นในปาก ลำคอ กระพุ้งแก้ม หรือบนลิ้น เมื่อรุนแรงขึ้นมักมีอาการลิ้นกระด้าง คางแข็ง ตาค้าง ชักเท้ากำมือกำ ตัวร้อนจัด. <i>ดู ละออง ประกอบ.</i>
ละอองพระบาท	<i>ดูใน ละออง.</i>
ละอองมหาเมฆ	น. ละอองที่เป็นกับทารกหรือเด็กที่เกิดวันพฤหัสบดี มีขางโคเป็นขางเจ้าเรือน ผู้ป่วยมักมีเม็ดยอดสีม่วงคล้ายขึ้นในปาก เมื่อรุนแรงขึ้นจะมีอาการหน้าเขียว ชักเท้ากำมือกำ ตาซ้อนสูง อุจจาระปัสสาวะไม่ออก.
โลหิตเน่า	น. โลหิตทุจริตโทษประเภทหนึ่ง เกิดจากโลหิตระดูร้าง โลหิตคลดบุตร โลหิตต้องพิฆาต และโลหิตตกหมกซำ ที่ปล่อยทิ้งให้เรื้อรังจนเน่า ทำให้เกิดอาการต่าง ๆ แทรกซ้อนขึ้น เช่น เกิดจำเลือดตามผิวหนังเป็นสีดำ แดง เขียว หรือขาว หรือเป็นตุ่มขนาดเล็ก ทำให้มีอาการคันมาก.
โลหิตระดูพิการ	น. เลือดประจำเดือนที่มาไม่เป็นปกติ.
โลหิตตั้ง	น. เลือด โลหิต เป็นองค์ประกอบ ๑ ใน ๑๒ สิ่งของธาตุน้ำ.
วารยักษวาโย	น. โรคลมจรชนิดหนึ่ง ตำราว่าเกิดจากกองอชิณวาท ผู้ป่วยจะอยากกินอาหาร คาวหวาน เนื้อ ปลา ปู และหอย ซึ่งเมื่อกินแล้วทำให้มีอาการเสียดชายโครง ทั้งสองข้าง จุกแน่นบริเวณหน้าอก แล้วลามไปจนถึงบริเวณองคชาต มือเท้าตาย ไม่มีเรี่ยวแรง เป็นต้น.
สมุฏฐาน	น. ที่เกิด ที่ตั้งเหตุ.
สมุฏฐานวาทะ	น. ที่ตั้งหรือที่แรกเกิดของโรคอันเกิดจากลม แบ่งออกเป็น ๓ อย่าง ได้แก่ หทัยวาทะ (ลมในหัวใจ อันทำให้หัวใจทำงานเป็นปกติ) สัตถกวาทะ (ลมที่ทำให้เกิดอาการเสียดแทงตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย) และ สุมณวาทะ (ลมในเส้น อันทำให้เกิดอาการปวดเมื่อย).
สมุฏฐานเสมหะ	น. ที่ตั้งที่แรกเกิดของโรคอันเกิดจากเสลด แบ่งออกเป็น ๓ อย่าง ได้แก่ คอเสมหะ (เสมหะในลำคอ) อูระเสมหะ (เสมหะในอก) และคูดเสมหะ (เสมหะในทวารหนัก).
สรรพวาระจักรโมละวาโย	น. โรคลมจรชนิดหนึ่ง ตำราว่าเกิดจากกองอัมพฤกษ์และลมปัดคาคาร่วมกัน ผู้ป่วยมีอาการเจ็บบริเวณหลังส่วนล่างก่อน แล้ววิ่งขึ้นไปตามสีข้าง มีอาการเจ็บมากบริเวณต้นคอ เป็นต้น มักเกิดเป็นครั้งคราว ๓-๔ วัน/ครั้ง.
สวิงสวาย	ก. อาการที่รู้สึกใจหวิว วิงเวียน คลื่นไส้ ตาพร่าจะเป็นลม.
สะอึก	ก. อาการที่หายใจชะงักเป็นระยะ เนื่องจากกะบังลมหดตัวและช่องสายเสียงปิดตามทันทีทันใดในเวลาเดียวกัน, ลมสะอึก ก็เรียก.
สัตถกวาท	น. ๑. <i>ดูใน สมุฏฐานวาทะ.</i> ๒. โรคลมชนิดหนึ่ง ตำราการแพทย์แผนไทยว่าเกิดจากสันตฆาต ผู้ป่วยจะเริ่มมีอาการเจ็บบริเวณหน้าอก เมื่อเป็นนานเข้าจะเกิดเป็นเวลา โดยเมื่อมีอาการจะรู้สึกเจ็บแปลบปลาบไปทั่วทั้งตัวเหมือนถูกมัดเชือก และเหล็กแหลมแทง ใจสั่น เมื่ออาการบรรเทาหลงจะรู้สึกหิว ไม่มีแรง ปวดหัว ตามัว กินอาหารไม่ได้ นอนไม่หลับ หากจะรักษาต้องรักษาเมื่อเริ่มมีอาการเจ็บหน้าอก ถ้ารักษามีหยาบก็จะกลายเป็นโทษสันตฆาตและตรีสันตฆาต รักษาไม่ได้.

<p>สันทฆาต, สันทฆาต, สันทฆาฏ</p>	<p>น. ๑ เส้นที่มีจุดเริ่มต้นบริเวณขอบเชิงกรานด้านหน้า แล่นถึงตาตุ่ม เส้นด้านบนจะแล่นไปทางด้านหลัง ขึ้นข้างกระดูกสันหลัง ถึงบริเวณต้นคอ ท้ายทอยขึ้นศีรษะ แล้วลงมาที่แขน เส้นที่อยู่ด้านขวา เรียก เส้นสันทฆาตขวา เส้นที่อยู่ด้านซ้าย เรียก เส้นสันทฆาตซ้าย. ๒. โรคเกี่ยวกับเส้นชนิดหนึ่ง ทำให้มีอาการจุกเสียดหน้าอก. ๓. โรคชนิดหนึ่ง เกิดจากการกระทบกระแทกชอกช้ำอย่างแรง เช่น ตกต้นไม้ ถูกทุบถองโอบยตี ทำให้เกิดเลือดออกเป็นลิ่ม เป็นก้อน แห้ง หรือนำเสียวอยู่ภายใน เรียก โลหิตต้องพิฆาต ในสตรีอาการอาจรุนแรงหากเกิดขณะมีระดู แบ่งเป็น ๔ ชนิดตามความรุนแรงของโรค ได้แก่ เอกสันทฆาต โทสันทฆาต ตรีสันทฆาต และอาสันทฆาต.</p>
<p>สันนิบาต</p>	<p>น. ๑. ความเจ็บป่วยอันเกิดจากกองสมุฏฐานปิดตะ วาตะ และเสมหะ ร่วมกันกระทำให้เกิดโทษเต็มกำลังในวันที่ ๓๐ ของการเจ็บป่วย. ๒. ใช้ประเภทหนึ่ง ผู้ป่วยมีอาการ สันเทิม ชักกระตุก และเพ้อ เช่น ไข้สันนิบาตลูกนก ไข้สันนิบาตหน้าเพลิง.</p>
<p>สันนิบาตลมปะกัง สิตม้ควาโย</p>	<p>ดู ลมปะกัง. น. โรคลมจรชนิดหนึ่ง ตำราว่าเกิดจากกามวาตะและกองลมวิหค ผู้ป่วยจะเริ่มมีอาการมือเท้าเย็น แล้วทำให้มือเท้าตายยกไม่ขึ้น หากรักษาไม่หายจะทำให้มีอาการลิ้นแข็ง พูดไม่ชัด และอายุสั้น.</p>
<p>สุขุมวาตะ, สุขุมวาตา สุม</p>	<p>ดู ลมกองละเอียด. ก. ๑. วางทับซ้อน ๆ กันลงไปจนสูงเป็นกอง มักใช้กับคำว่า กระทบ่อม เป็นสุมกระทบ่อม. ๒. นำตัวยามาผสมรวมกันใส่ในหม้อดิน เผาให้เป็นถ่าน ยกออกจากเตาทิ้งไว้จนเย็น (โดยไม่เปิดฝาหม้อ หากเปิดฝาหม้อตัวยาภายในจะเป็นเถ้า มักใช้ร่วมกับคำว่า ยา เป็น สุขุมยา).</p>
<p>สุมกระทบ่อม เส้น</p>	<p>ดู สุขุม. น. สิ่งที่มีลักษณะเป็นแนว ไม่กำหนดความยาว แนวที่มีลักษณะของธาตุดินจะจับต้องได้ เช่น เส้นเลือด เส้นเอ็น เส้นประสาท ในแนวเหล่านี้อาจเป็นทางขับเคลื่อนของธาตุน้ำ ธาตุไฟ หรือธาตุลม, เอ็น หรือ เส้นเอ็น ก็เรียก.</p>
<p>เส้นปัตคาคตขวา</p>	<p>ดูใน ปัตคาคต.</p>
<p>เส้นปัตคาคตซ้าย</p>	<p>ดูใน ปัตคาคต.</p>
<p>เส้นปัตคาคตนอก</p>	<p>ดูใน ปัตคาคต.</p>
<p>เส้นปัตคาคตใน</p>	<p>ดูใน ปัตคาคต.</p>
<p>เส้นสันทฆาตขวา</p>	<p>ดูใน สันทฆาต, สันทฆาต, สันทฆาฏ</p>
<p>เส้นสันทฆาตซ้าย</p>	<p>ดูใน สันทฆาต, สันทฆาต, สันทฆาฏ</p>
<p>เส้นเอ็น</p>	<p>ดู เส้น.</p>
<p>เสียด</p>	<p>ก. อาการที่รู้สึกอึดอัดหรือแทงยอกในท้องหรืออกเนื่องจากมีลม ในคำว่า เสียดท้อง เสียดอก จุกเสียด.</p>

ไส้ลาม	น. โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ชนิดหนึ่ง เกิดได้ทั้งในผู้หญิงและผู้ชาย ผู้ป่วยมีเม็ดฝีขึ้นที่ภายในอวัยวะเพศและลามออกมาภายนอกไปที่ท้องน้อย ทวารหนัก ทวารเบา เมื่อเม็ดฝีแตกออกหนองจะไหลออกมา อาจมีอาการปวดมวนท้อง ถ่ายเป็นมูกเลือด แนนหน้าอก อาเจียน กินอาหารไม่ได้ หรือเป็นลมบ่อย ๆ ร่วมด้วย.
ไส้เลื่อน	น. โรคที่ลำไส้ออกไปจากช่องท้อง ได้แก่ ลงมาที่ถุงอัณฑะ (ในผู้ชาย) ที่แคมใหญ่ (ในผู้หญิง) หรือเลื่อนลงมาทางหน้าขา หรือเลื่อนออกไปทางหน้าท้อง สะดือ หรือเลื่อนผ่านกระบังลมเข้าไปในช่องอก.
หทัยวัต	น. ๑. <i>ดูใน สมุฏฐานวาทะ</i> . ๒. โรคลมชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมักมีอาการมึนตึ๊ง ไม่ค่อยพูดคุย ใจลอยบ่อย ๆ ชอบอยู่คนเดียว ใจน้อย โกรธง่าย เบื่ออาหาร บางครั้งหัวเราะ บางครั้งร้องไห้ ถ้าจะรักษาให้รักษาเมื่อเริ่มมีอาการ หากทิ้งไว้นานจะรักษายาก.
หฤศโรค	<i>ดู ริตสีตวง</i> .
หัตถลบ	<i>ดูใน ไข้ออกหัต</i> .
อยู่ไฟ	๑. ก. นอนหรือนั่งผิงไฟ ใช้กับสตรีหลังคลอด โบราณมักใช้ไฟจากไม้ที่ติดไฟง่าย ให้ความร้อนดีและนาน ไม่แตกปะทุ เช่น ไม้สะแกนา ไม้มะขาม. ๒. น. กระบวนการดูแลสุขภาพของมารดาหลังคลอดในระยะแรก ซึ่งครอบคลุมการนอนหรือนั่งผิงไฟ การเข้ากระโจม การอาบสมุนไพร การนึ่งถ่าน การทับหม้อเกลือ การนวด การประคบ การกินยา การกินอาหาร เป็นต้น โบราณเชื่อว่าความร้อนจะช่วยให้มดลูกเข้าอู่ได้เร็วขึ้น ช่วยขับน้ำคาวปลา ช่วยให้เลือดลมของสตรีหลังคลอดไหลเวียนดีขึ้น ลดการเกร็งและปวดเมื่อยของกล้ามเนื้อ ช่วยให้แผลฝีเย็บหายเร็วขึ้น ลดอาการเจ็บปวดอันเกิดจากการหดตัวของมดลูกและจากเต้านมคัด ช่วยให้ความอบอุ่นแก่ร่างกาย เป็นต้น, ในเรือนไฟ ก็เรียก.
อัควารันตวಾಯ	น. โรคลมจรชนิดหนึ่ง ตำราการแพทย์แผนไทยว่า เกิดจากกองอัมพฤกษ์และสุมนา ผู้ป่วยมีอาการเจ็บทั่วตัว มักหลับนาน ฝันเห็นเรื่องน่ากลัว ทำให้ขนลุกไปทั้งตัว คับมาก เป็นต้น.
อัมพาต	น. ๑. สมองที่ผิดปกติจากปลายเท้าขึ้นไปทั่วตัว ทำให้อวัยวะบางส่วน เช่น แขนขาตาย ลึนกระด้างคางแข็ง. ๒. โรคชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีอาการอวัยวะบางส่วน เช่น แขนขาตาย ไม่มีความรู้สึก, เขียนว่า อัมพาธิ อัมพาต อัมพาต อัมพาธ อัมพาธิ หรือ อัมพะพาธ ก็มี. (ส. อม + วาต).
อัมพาธิ, อัมพาต, อัมพาต, อำพาธ, อัมพาธิ, อัมพะพาธ	<i>ดู อัมพาต</i> .
อุจจาระธาตุพิการ	น. อาการที่ธาตุทั้ง ๔ ของร่างกายกำเริบ หย่อน หรือพิการ ทำให้เกิดความผิดปกติทางอุจจาระ คือ มีสีเขียว ขาว ดำ หรือแดง มีกลิ่นเหม็นเปรี้ยว กลิ่นข้าวบูด กลิ่นปลาเน่า หรือกลิ่นซากศพ และมีลักษณะเป็นเมือก เป็นมัน เป็นเปลว หรือเป็นไต นอกจากนี้ อาจถ่ายอุจจาระบ่อย.
เอ็น	<i>ดู เส้น</i> .

อุตุปริณามชาอาพาธา	ดู ใช้เปลี่ยนฤดู.
โอฬาริกวาตะ, โอฬาริกะวาตา	ดู ลมกองหยาบ.
อุทอังคมาวาตา	น. ลมพัดตั้งแต่ปลายเท้าถึงศีรษะ บางตำราว่าพัดตั้งแต่กระเพาะอาหารถึงลำคอ แล้วออกทางปาก เช่น ลมที่เกิดจากการเรอ อุทอังคมาวาตาเป็นองค์ประกอบ ๑ ใน ๖ ชนิดของธาตุลม.
อุทรวาตตติสาร	น. ปัจจุบันกรรมอุตติสารชนิดหนึ่ง ตำราการแพทย์แผนไทยว่า เกิดจากการดูแลรักษาสะดือไม่ดีในระยะแรกคลอด ทำให้สะดือไม่แห้ง สะดือเน่า สะดือพอง กลายเป็นสะดือจุ่น มีลมอุทรวาตเข้าไปในท้อง เมื่อโตขึ้นจะมีอาการท้องเสีย ปวดมวนในท้อง นอกจากนี้ ยังมีอาการท้องอืดตลอดเวลา ชักเท้ากำมือกำหน้าเขียว เป็นต้น.

รายชื่อคณะกรรมการ คณะอนุกรรมการ
และคณะทำงานที่เกี่ยวข้อง

คำสั่งกระทรวงสาธารณสุข

ที่ ๑๑๒๐ /๒๕๖๑

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการจัดทำตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ

ตามคำสั่งกระทรวงสาธารณสุข ที่ ๑๘๖๗/๒๕๕๙ ลงวันที่ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๕๙ เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการจัดทำตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ คำสั่งกระทรวงสาธารณสุข ที่ ๒๔๕๓/๒๕๕๙ ลงวันที่ ๓๐ ธันวาคม ๒๕๕๙ เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการจัดทำตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ เพิ่มเติม และคำสั่งกระทรวงสาธารณสุข ที่ ๑๑๐๐/๒๕๖๐ ลงวันที่ ๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๐ เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการจัดทำตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ เพิ่มเติม นั้น เพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพและเป็นไปด้วยความเรียบร้อย จึงเห็นควรปรับปรุงคำสั่งดังกล่าวใหม่

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๒๐ แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. ๒๕๓๔ และที่แก้ไขเพิ่มเติม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขจึงมีคำสั่งไว้ ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ แต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการจัดทำตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ โดยมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

๑.๑ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข	ประธานกรรมการ
๑.๒ ปลัดกระทรวงสาธารณสุข	รองประธานกรรมการ
๑.๓ ท่านผู้หญิงปรีญา เกษมสันต์ ณ อยุธยา	กรรมการ
๑.๔ ศาสตราจารย์คุณหญิงแมนมาส ขวลิขิต	กรรมการ
๑.๕ คุณจันทน์ ธนรักษ์	กรรมการ
๑.๖ พลเอก จรัล กุลละวณิชย์	กรรมการ
๑.๗ นายพรชัย จุฑามาศ	กรรมการ
๑.๘ นายกสภการแพทย์แผนไทย	กรรมการ
๑.๙ นายสุริยะ วงศ์คงคาเทพ	กรรมการ
๑.๑๐ ศาสตราจารย์ชยันต์ พิเชียรสุนทร	กรรมการ
๑.๑๑ นายชาติรี เจตนธรรมจักร	กรรมการ
๑.๑๒ นางมยุรา กุสุมภ์	กรรมการ
๑.๑๓ อธิบดีกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์	กรรมการ
๑.๑๔ อธิบดีกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก	กรรมการ
	และเลขานุการ
๑.๑๕ รองอธิบดีกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
ที่ได้รับมอบหมาย	กรรมการ
และผู้ช่วยเลขานุการ
๑.๑๖ ผู้อำนวยการกองวิชาการและแผนงาน
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก	กรรมการ
และผู้ช่วยเลขานุการ
	๑.๑๗ ผู้อำนวยการ...

๑.๑๗ ผู้อำนวยการสถาบันการแพทย์แผนไทย
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก	ผู้ช่วยเลขานุการ
๑.๑๘ ผู้อำนวยการกองคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญา
การแพทย์แผนไทยและแพทย์พื้นบ้านไทย
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก	ผู้ช่วยเลขานุการ

ข้อ ๒ ให้คณะกรรมการตามข้อ ๑ มีหน้าที่และอำนาจ ดังนี้

- ๒.๑ ให้คำปรึกษา เสนอแนะแนวทางการจัดทำตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ
- ๒.๒ สนับสนุนการดำเนินงานการจัดทำตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ
- ๒.๓ แต่งตั้งคณะกรรมการ หรือคณะทำงานเพื่อพิจารณาหรือปฏิบัติการอย่างใด
อย่างหนึ่งตามที่คณะกรรมการอำนาจการจัดทำตำรับยาแผนไทยแห่งชาติมอบหมาย ได้ตามความเหมาะสม
- ๒.๔ ดำเนินการอื่นใดตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขมอบหมาย

ข้อ ๓ ให้ยกเลิก

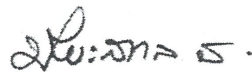
๓.๑ คำสั่งกระทรวงสาธารณสุข ที่ ๑๘๖๗/๒๕๕๙ ลงวันที่ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๕๙
เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการอำนาจการจัดทำตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ

๓.๒ คำสั่งกระทรวงสาธารณสุข ที่ ๒๔๕๓/๒๕๕๙ ลงวันที่ ๓๐ ธันวาคม ๒๕๕๙
เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการอำนาจการจัดทำตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ เพิ่มเติม

๓.๓ คำสั่งกระทรวงสาธารณสุข ที่ ๑๑๐๐/๒๕๖๐ ลงวันที่ ๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๐
เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการอำนาจการจัดทำตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ เพิ่มเติม

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๑๘ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๑

(นายปิยะสกล สกลสัตยาทร)
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข

คำสั่งคณะกรรมการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย

ที่ ๙ /๒๕๖๑

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๐ วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. ๒๕๔๒ ประกอบมติคณะกรรมการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยในคราวการประชุมครั้งที่ ๕/๒๕๖๐ เมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๐ คณะกรรมการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย จึงมีคำสั่งดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ โดยมีองค์ประกอบดังนี้

- ๑.๑ อธิบดีกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ประธานอนุกรรมการ
- ๑.๒ รองอธิบดีกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก อนุกรรมการ
ที่อธิบดีมอบหมาย
- ๑.๓ นายกษภการแพทย์แผนไทย อนุกรรมการ
- ๑.๔ ผู้อำนวยการสถาบันการแพทย์แผนไทย อนุกรรมการ
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
- ๑.๕ ผู้อำนวยการสำนักงานบริหารกองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย อนุกรรมการ
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
- ๑.๖ ศาสตราจารย์ชัยันต์ พิเชียรสุนทร อนุกรรมการ
- ๑.๗ นางสาวณีย์ กุลสมบุรณ์ อนุกรรมการ
- ๑.๘ นางสาวอัญชลี จุฑะพุทธิ อนุกรรมการ
- ๑.๙ ผู้อำนวยการสำนักยา อนุกรรมการ
สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา
- ๑.๑๐ ผู้อำนวยการสำนักยาและวัตถุเสพติด อนุกรรมการ
กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์
- ๑.๑๑ ผู้แทนโรงเรียนแพทย์แผนโบราณวัดพระเชตุพนฯ อนุกรรมการ
- ๑.๑๒ ผู้แทนสมาคมเภสัชและอายุรเวชโบราณแห่งประเทศไทย อนุกรรมการ
- ๑.๑๓ นายสุริยะ วงศ์คงคาเทพ อนุกรรมการ
- ๑.๑๔ นายประจวบ จันทร์เพ็ญ อนุกรรมการ
- ๑.๑๕ นายสันติสุข โสภณสิริ อนุกรรมการ
- ๑.๑๖ นางมาลา สร้อยสำโรง อนุกรรมการ
- ๑.๑๗ นางสาวกมลทิพย์ สุวรรณเดช อนุกรรมการ
- ๑.๑๘ นายนนท์ศักดิ์ โชติชนะเดชาวงศ์ อนุกรรมการ
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก และเลขานุการ
- ๑.๑๙ นางสาวสุวิมล สุ่มสตรี อนุกรรมการ
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก และผู้ช่วยเลขานุการ
- ๑.๒๐ นางสาวกัญญ์วรา...

๑.๒๐ นางสาวกัญญ์วรา ทวีขศรี

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

อนุกรรมการ
และผู้ช่วยเลขานุการ

ข้อ ๒ ให้คณะอนุกรรมการตามข้อ ๑ มีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

๒.๑ กำหนดกรอบและแนวทางการกลั่นกรอง และคัดเลือกตำรับยาแผนไทย จากตำรับยาแผนไทยของชาติ ตำรับยาเกร็ด ตำรับยาของแพทย์แผนไทย ตำรับยาหม้อพื้นบ้าน และตำรับเภสัชแผนไทยจากเภสัชตำรับโรงพยาบาล เพื่อเป็นตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ

๒.๒ พิจารณาคัดเลือกตำรับยาแผนไทยที่คณะกรรมการกลั่นกรองตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ ชุดที่ ๑ ชุดที่ ๒ และชุดที่ ๓ เสนอ

๒.๓ เสนอตำนรับยาแผนไทยที่คัดเลือกแล้วให้คณะกรรมการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ประกาศเป็นตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ

๒.๔ แต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อช่วยปฏิบัติหน้าที่ตามคำสั่งนี้

๒.๕ ปฏิบัติการอื่นใดตามที่คณะกรรมการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยมอบหมาย

ข้อ ๓ ให้ยกเลิกคำสั่งคณะกรรมการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ที่ ๙/๒๕๖๐ ลงวันที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๐ เรื่อง แต่งตั้งคณะอนุกรรมการจัดทำตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๒๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

(นายมรุต จิรเศรษฐสิริ)

รองปลัดกระทรวงสาธารณสุข

หัวหน้ากลุ่มภารกิจด้านพัฒนาการแพทย์

ประธานกรรมการคุ้มครอง

และส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย

คำสั่งกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
ที่ ๗๑ /๒๕๖๒
เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการกลั่นกรองตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ

กระทรวงสาธารณสุข มีนโยบายในการพัฒนาและกำหนดให้มีรายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ โดยมอบหมายให้กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ดำเนินการกลั่นกรอง วิเคราะห์ และคัดเลือก ตำรับยาที่ดี มีประสิทธิผล และความปลอดภัยที่ได้รับการประกาศคุ้มครองเป็นตำรับยาแผนไทยของชาติ ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. ๒๕๔๒ เพื่อส่งเสริมการใช้ประโยชน์ จากภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยเหล่านี้ในการดูแลสุขภาพของประชาชน ให้เป็น “รายการตำรับยาแผนไทย แห่งชาติ” (National Thai Traditional Medicine Formulary) ซึ่งนอกจากจะมีประโยชน์ในการดูแลสุขภาพ และบำบัดโรคของประชาชนในระบบบริการสุขภาพและในการประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทยแล้ว ยังมีประโยชน์ในการเรียนการสอนวิชาชีพแพทย์แผนไทย การส่งเสริมการผลิตยาโดยภาคอุตสาหกรรมโรงพยาบาล ของรัฐ และการคัดเลือกเข้าสู่รายการยาแผนไทยในบัญชียาหลักแห่งชาติต่อไปในอนาคต

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๓๒ แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. ๒๕๓๔ และที่แก้ไขเพิ่มเติม อธิบดีกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก จึงได้ออกคำสั่ง ดังนี้

ข้อ ๑ แต่งตั้งคณะกรรมการกลั่นกรองตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ (ชุดที่ ๑) โดยมีองค์ประกอบ หน้าที่และอำนาจ ดังนี้

๑.๑ องค์ประกอบ

๑) ศาสตราจารย์ชยันต์ พิเชียรสุนทร
วิทยาลัยการแพทย์ทางเลือก มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม	ประธาน
๒) นายชาติรี เจตน์ธรรมจักร
ผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทยประยุกต์	คณะกรรมการ
๓) นายสุวัตร ตั้งจิตรเจริญ
ผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทย	คณะกรรมการ
๔) นายศราวุธ กำกักดวงษ์
ผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทย	คณะกรรมการ
๕) นายประโยชน์ ใจเพชร
ผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทย	คณะกรรมการ
๖) นายทรัพย์สิน ทองนพคุณ
ผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทย	คณะกรรมการ
๗) นายประจวบ จันทรเพ็ญ
ผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทย	คณะกรรมการ

- ๘) นางเนตรดาว ยวงศรี คณะทำงาน
ผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทย
- ๙) นายนิติกร พรหมพิทักษ์ คณะทำงาน
ผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทย
- ๑๐) หัวหน้ากลุ่มงานเวชกรรมและผดุงครรภ์แผนไทย คณะทำงาน
สถาบันการแพทย์แผนไทย
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก หรือผู้แทน
- ๑๑) หัวหน้ากลุ่มงานสนับสนุนการขึ้นทะเบียนยาแผนไทย คณะทำงาน
สถาบันการแพทย์แผนไทย
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก หรือผู้แทน
- ๑๒) หัวหน้ากลุ่มงานวิชาการเภสัชกรรมแผนไทย คณะทำงาน
สถาบันการแพทย์แผนไทย
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก หรือผู้แทน
- ๑๓) ผู้อำนวยการกองคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญา คณะทำงาน
การแพทย์แผนไทยและแพทย์พื้นบ้านไทย
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
- ๑๔) นางสาวสุวิมล สุมลตรี คณะทำงาน
แพทย์แผนไทยปฏิบัติการ และเลขานุการ
กองคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย
และแพทย์พื้นบ้านไทย
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
- ๑๕) นายธนดล มางาม คณะทำงาน
แพทย์แผนไทย และผู้ช่วยเลขานุการ
กองคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย
และแพทย์พื้นบ้านไทย
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
- ๑๖) นางสาวศัญจุมารา สิทธิไกรพงษ์ คณะทำงาน
นักวิชาการสาธารณสุขปฏิบัติการ และผู้ช่วยเลขานุการ
สถาบันการแพทย์แผนไทย
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

๑.๒ หน้าที่และอำนาจ

- ๑) พิจารณา กลั่นกรองตำรับยาแผนไทยจากตำรับยาแผนไทยของชาติ
- ๒) จัดทำรายละเอียดประกอบตำรับยาแผนไทย จากตำรับยาแผนไทยของชาติ ที่พิจารณา

กลั่นกรองแล้ว

๓) เสนอตำรับ...

๓) เสนอตํารับยาแผนไทยที่กลั่นกรองแล้ว ต่อคณะอนุกรรมการจัดทำตำรับยาแผนไทย

แห่งชาติ

๔) ดำเนินการอื่น ๆ ตามที่อธิบดีกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกมอบหมาย

ข้อ ๒ แต่งตั้งคณะกรรมการกลั่นกรองตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ (ชุดที่ ๒) โดยมีองค์ประกอบ หน้าที่ และอำนาจ ดังนี้

๒.๑ องค์ประกอบ

- ๑) นางสาวณีย์ กุลสมบุรณ์ ประธาน
ข้าราชการบำนาญ
- ๒) นางสาวเพ็ญศรี สงวนทรัพย์ คณะทำงาน
ผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทย
- ๓) นายบุญเลิศ สำราญบำรุง คณะทำงาน
ผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทย
- ๔) นางกิงกาญจน์ บรรลือพีช คณะทำงาน
ผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทย
- ๕) นายประภาส มาสขาว คณะทำงาน
ผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทย
- ๖) นางมนัชยา มรรคอนันตโชติ คณะทำงาน
ผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทย
- ๗) นางจันทร์ฉาย เขตต์สิทธิ์ คณะทำงาน
ผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทย
- ๘) นายวรายุทธ อุทังโค คณะทำงาน
ผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทย
- ๙) นายไพวัลย์ โคศรีสุทธิ คณะทำงาน
ผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทย
- ๑๐) นายอาจัน สว่างชีพ คณะทำงาน
ผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทย
- ๑๑) นางสาวนุชวิภา จงรักษ์ คณะทำงาน
ผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทย
- ๑๒) นางจิรัชยา ประมวล คณะทำงาน
ผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทยประยุกต์
- ๑๓) นางสาวจรัสศรี บุญคงทอง คณะทำงาน
ผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทยประยุกต์
- ๑๔) นายสิทธิโชค ปราสาร คณะทำงาน
ผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทยประยุกต์
- ๑๕) นายกัมพล มะลาพิมพ์ คณะทำงาน
ผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทยประยุกต์

๑๖) นายธีระกุล...

- ๑๖) นายธีระกุล อุทะกัง คณะทำงาน
ผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทยประยุกต์
- ๑๗) นายไกรสิทธิ์ ลิ้มประเสริฐ คณะทำงาน
ผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทยประยุกต์
- ๑๘) รองศาสตราจารย์พาดิ ศิริสะอาด คณะทำงาน
นักวิชาการอิสระ
- ๑๙) หัวหน้ากลุ่มงานวิชาการเภสัชกรรมแผนไทย คณะทำงาน
สถาบันการแพทย์แผนไทย
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก หรือผู้แทน
- ๒๐) นางสาวจิราภรณ์ บุญมาก คณะทำงาน
นักวิชาการสาธารณสุขปฏิบัติการ
กองคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย
และแพทย์พื้นบ้านไทย
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
- ๒๑) นางสาวภัทร วาสนา คณะทำงาน
นักวิชาการสาธารณสุขปฏิบัติการ
กองคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย
และแพทย์พื้นบ้านไทย
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
- ๒๒) นางสาวกมลทิพย์ สุวรรณเดช คณะทำงาน
นักวิชาการสาธารณสุขชำนาญการ และเลขานุการ
กองคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย
และแพทย์พื้นบ้านไทย
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
- ๒๓) นายชัยพร กาญจนอักษร คณะทำงาน
แพทย์แผนไทยปฏิบัติการ และผู้ช่วยเลขานุการ
กองวิชาการและแผนงาน
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
- ๒๔) นางสาวพิมกานต์ มหาสวัสดิ์ คณะทำงาน
แพทย์แผนไทย และผู้ช่วยเลขานุการ
กองคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย
และแพทย์พื้นบ้านไทย
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
- ๒๕) นางสาวพัชศศิ์ ดุจจามุห์ศัน คณะทำงาน
เภสัชกรปฏิบัติการ และผู้ช่วยเลขานุการ
กองคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย
และแพทย์พื้นบ้านไทย
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

๒.๒ หน้าที่และอำนาจ

- ๑) รวบรวมตำรับยาเถร็ด ตำรับยาจากแพทย์แผนไทย และตำรับยาจากหมอพื้นบ้านไทย
 - ๒) พิจารณากลับกรองตำรับยาเถร็ด ตำรับยาจากแพทย์แผนไทย และตำรับยาจากหมอพื้นบ้านไทย ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเป็นตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ
 - ๓) จัดทำรายละเอียดประกอบ ตำรับยาเถร็ด ตำรับยาจากแพทย์แผนไทย และตำรับยาจากหมอพื้นบ้านไทยที่กลับกรองแล้ว เสนอต่อคณะกรรมการจัดทำตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ
 - ๔) ดำเนินการอื่น ๆ ตามที่อธิบดีกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกมอบหมาย
- ข้อ ๓ แต่งตั้งคณะทำงานกลับกรองตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ (ชุดที่ ๓) โดยมีองค์ประกอบ หน้าที่และอำนาจ ดังนี้

๓.๑ องค์ประกอบ

๑) นางสาวอัญชลี จุฑะพุทธิ
ผู้อำนวยการกองวิชาการและแผนงาน
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก	ประธาน
๒) นายขวัญชัย วิศิษฐานนท์
ผู้อำนวยการสถาบันการแพทย์แผนไทย
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก	คณะทำงาน
๓) นางพรทิพย์ เต็มวิเศษ
ผู้อำนวยการสำนักงานบริหารกองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก	คณะทำงาน
๔) นางวรรรณ กอปรกิจงาม
นายแพทย์ชำนาญการ
โรงพยาบาลกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์	คณะทำงาน
๕) นายพินิต ชินสร้อย
เภสัชกรชำนาญการ
โรงพยาบาลวังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว	คณะทำงาน
๖) นางสาวตลิดา ชั่งสิริพร
เภสัชกรชำนาญการ
โรงพยาบาลอุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี	คณะทำงาน
๗) นางสาวสุภาภรณ์ ปิติพร
เภสัชกรเชี่ยวชาญ
โรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร จังหวัดปราจีนบุรี	คณะทำงาน
๘) นางพนารัตน์ ดีทอง
แพทย์แผนไทยชำนาญการ
โรงพยาบาลทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช	คณะทำงาน
๙) นายชัยพร กลิ่นจันทร์
ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลชัยตะเคียน
โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลชัยตะเคียน จังหวัดลพบุรี	คณะทำงาน
	๑๐) ผู้แทน...

- ๑๐) ผู้แทนสถานการแพทย์แผนไทยประยุกต์
คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล คณะทำงาน
- ๑๑) นางสาวอรทัย สารกุล
นักวิชาการศึกษา
วิทยาลัยการแพทย์แผนไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี คณะทำงาน
- ๑๒) นายณรงค์ ตาบทิพย์วัฒนา
ผู้ประกอบการวิชาชีพการแพทย์แผนไทยประยุกต์ คณะทำงาน
- ๑๓) นางสาวสุภัททรา รังสิมาการ
เภสัชกรชำนาญการ
สถาบันการแพทย์แผนไทย
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก คณะทำงาน
- ๑๔) นางมาลา สร้อยสำโรง
แพทย์แผนไทยชำนาญการ
สถาบันการแพทย์แผนไทย
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก คณะทำงาน
- ๑๕) นางสาวกัญญวรา ทวีขศรี
แพทย์แผนไทยปฏิบัติการ
สถาบันการแพทย์แผนไทย
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก คณะทำงาน
และเลขานุการ
- ๑๖) นายศุภจิต แผลจ้อย
นักวิชาการสาธารณสุข
สถาบันการแพทย์แผนไทย
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก คณะทำงาน
และผู้ช่วยเลขานุการ
- ๑๗) นางสาวเย็นภัทร์ คำแดงยอดไธย
แพทย์แผนไทยปฏิบัติการ
กองวิชาการและแผนงาน
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก คณะทำงาน
และผู้ช่วยเลขานุการ

๓.๒ หน้าที่และอำนาจ

- ๑) พิจารณา รวบรวมเภสัชตำรับโรงพยาบาล และยาแผนไทยในบัญชียาหลักแห่งชาติ
- ๒) กลั่นกรอง วิเคราะห์ตำรับยาแผนไทยจากเภสัชตำรับโรงพยาบาล
- ๓) จัดทำรายละเอียดประกอบตำรับยา เสนอตำนรับยาที่กลั่นกรองแล้วต่อคณะอนุกรรมการจัดทำตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ
- ๔) ดำเนินการอื่น ๆ ตามที่อธิบดีกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกมอบหมาย

-๗-

ข้อ ๔ ให้ยกเลิกคำสั่งกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ที่ ๑๐๙๑/๒๕๖๐ ลงวันที่ ๒๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๐ เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการทำงานกลั่นกรองตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ จำนวน ๓ ชุด

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๗ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๒

(นายมรุต จิรเศรษฐสิริ)

อธิบดีกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

คำสั่งกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
ที่ ๘๕๕/๒๕๖๐

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำรูปเล่มบัญชีรายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ ฉบับพุทธศักราช ๒๕๖๑
(National Thai Traditional Medicine Formulary, ๒๐๑๘ edition)

ตามที่ได้มีคำสั่งกระทรวงสาธารณสุขที่ ๑๘๖๗/๒๕๕๙ ลงวันที่ ๒๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการจัดทำตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ โดยคณะกรรมการอำนวยการจัดทำตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ ได้มีมติที่ประชุม เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐ ให้จัดพิมพ์รายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ ปี ๒๕๖๐ และคำสั่งคณะกรรมการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ที่ ๙/๒๕๖๐ ลงวันที่ ๒๖ มกราคม ๒๕๖๐ เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ โดยคณะกรรมการจัดทำตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ ได้มีมติที่ประชุมเมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๖๐ ให้แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำรูปเล่มบัญชีรายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ ฉบับพุทธศักราช ๒๕๖๑ นั้น

เพื่อให้การดำเนินงานจัดทำตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ บรรลุวัตถุประสงค์ และมีประสิทธิภาพอย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้น กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก จึงมีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำรูปเล่มบัญชีรายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ ฉบับพุทธศักราช ๒๕๖๑ โดยมีองค์ประกอบและอำนาจหน้าที่ดังนี้

๑. องค์ประกอบ

๑.๑	อธิบดีกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก	ที่ปรึกษา
๑.๒	รองอธิบดีกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก	ที่ปรึกษา
๑.๓	อธิบดีกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์	ที่ปรึกษา
๑.๔	เลขาธิการคณะกรรมการอาหารและยา	ที่ปรึกษา
๑.๕	นายสุริยะ วงศ์คงคาเทพ	ที่ปรึกษา
๑.๖	นายสุเทพ วัชรปยานันท์	ที่ปรึกษา
๑.๗	ศาสตราจารย์ชยันต์ พิเชียรสุนทร
วิทยาลัยการแพทย์ทางเลือก มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม	ประธานคณะกรรมการ
๑.๘	นางสาวณีย์ กุลสมบุรณ์
ผู้อำนวยการกองคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญา
การแพทย์แผนไทยและแพทย์พื้นบ้านไทย	รองประธานคณะกรรมการ
๑.๙	นางสาวอัญชลี จุฑะพุทธิ
ผู้อำนวยการกองวิชาการและแผนงาน	รองประธานคณะกรรมการ
๑.๑๐	นางนัยนา วราอัครปติ
ผู้ทรงคุณวุฒิด้านภาษาและจัดทำพจนานุกรม	คณะกรรมการ

๑.๑๑ นางสาว...

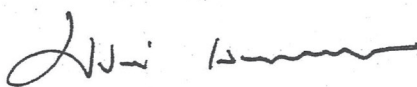
- ๑.๑๑ นางสาวกรวิกา จารุพันธ์ คณะทำงาน
สำนักยาและวัตถุเสพติด กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์
- ๑.๑๒ นางสาวรุจิรา หวังธีระประเสริฐ ทำงาน
สำนักยา สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา
- ๑.๑๓ นายนิติกร พรหมพิทักษ์ คณะทำงาน
สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสุราษฎร์ธานี
- ๑.๑๔ นางมาลา สร้อยสำโรง คณะทำงาน
สถาบันการแพทย์แผนไทย
- ๑.๑๕ นายนันท์ศักดิ์ โชติชนะเดชาวงศ์ คณะทำงานและเลขานุการ
กองคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและแพทย์พื้นบ้านไทย
- ๑.๑๖ นางสาวสุวิมล สุมลตรี คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
กองคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและแพทย์พื้นบ้านไทย
- ๑.๑๗ นางสาวกมลทิพย์ สุวรรณเดช คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
กองคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและแพทย์พื้นบ้านไทย
- ๑.๑๘ นายธนดล มางาม ผู้ช่วยเลขานุการ
กองคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและแพทย์พื้นบ้านไทย
- ๑.๑๙ นายเมฆาวุธ ธนพัฒนศิริ ผู้ช่วยเลขานุการ
กองคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและแพทย์พื้นบ้านไทย
- ๑.๒๐ นางสาวกัญญ์วรา ทวิขศรี ผู้ช่วยเลขานุการ
สถาบันการแพทย์แผนไทย

๒. อำนาจหน้าที่

- ๒.๑ กำหนดแนวทาง เป้าหมาย และขั้นตอนการจัดทำโครงสร้างเนื้อหาของต้นฉบับ
- ๒.๒ จัดทำต้นฉบับ เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับต้นฉบับ ได้แก่ ข้อเสนอแนะการใช้รายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ บทนำแต่ละกลุ่มโรค/อาการ คำศัพท์ ภาคผนวก เป็นต้น
- ๒.๓ ปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๐

(นายปราโมทย์ เสถียรรัตน์)
รองอธิบดี ปฏิบัติราชการแทนอธิบดี
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

คำสั่งกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

ที่ ๑๘๒ /๒๕๖๒

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำรูปเล่มบัญชีรายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ ฉบับพุทธศักราช ๒๕๖๒

(National Thai Traditional Medicine Formulary, 2019 edition)

กระทรวงสาธารณสุข มีนโยบายในการพัฒนาและกำหนดให้มีรายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ โดยมอบหมายให้กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ดำเนินการกลั่นกรอง วิเคราะห์ คัดเลือกตำรับยาที่ดี มีศักยภาพ ประสิทธิภาพ และความปลอดภัย มีการใช้จริงในสถานบริการหรือคลินิก จากตำรับยาที่ได้รับการประกาศคุ้มครองเป็นตำรับยาแผนไทยของชาติตามพระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. ๒๕๔๒ โดยมุ่งเน้นส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยเหล่านี้ในการดูแลสุขภาพของประชาชน ให้เป็น “รายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ” (National Thai Traditional Medicine Formulary) และได้จัดพิมพ์รายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ ฉบับพุทธศักราช ๒๕๖๑ จำนวน ๑๐๐ ตำรับ เผยแพร่ในโอกาสเฉลิมฉลอง ๑๐๐ ปีแห่งการสาธารณสุขไทย และในปี พ.ศ. ๒๕๖๒ นี้ ได้ดำเนินการต่อเนื่องและจะจัดพิมพ์เพิ่มในรูปเล่มบัญชีรายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ ฉบับพุทธศักราช ๒๕๖๒ ให้เป็นผลงานทางวิชาการที่สำคัญไว้ใช้ประโยชน์ในระบบการแพทย์แผนไทยของประเทศ

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๓๒ แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. ๒๕๓๔ และที่แก้ไขเพิ่มเติม อธิบดีกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก จึงได้ออกคำสั่ง ดังนี้

ข้อ ๑ แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำรูปเล่มบัญชีรายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ ฉบับพุทธศักราช ๒๕๖๒ โดยมีองค์ประกอบ หน้าที่และอำนาจ ดังนี้

๑.๑ องค์ประกอบ

๑) ศาสตราจารย์ชยันต์ พิเชียรสุนทร
วิทยาลัยการแพทย์ทางเลือก มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม	ประธาน
๒) นางสาวอัญชลี จุฑะพุทธิ
ผู้อำนวยการกองวิชาการและแผนงาน
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก	รองประธาน
๓) นางสาวณีย์ กุลสมบุรณ์
ข้าราชการบำนาญ	รองประธาน
๔) นางนัยนา วราอศ्वปติ
ข้าราชการบำนาญ	กรรมการ
๕) นางสาวกรวิกา จารุพันธ์
เภสัชกรชำนาญการพิเศษ
สำนักยาและวัตถุเสพติด กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์	กรรมการ

๖) นางสาว...

- ๖) นางสาวรุจิรา หวังธีระประเสริฐ กรรมการ
เภสัชกรชำนาญการ
สำนักยา สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา
- ๗) นายนิติกร พรหมพิทักษ์ กรรมการ
ผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทย
- ๘) นางมาลา สร้อยสำโรง กรรมการ
แพทย์แผนไทยชำนาญการ
สถาบันการแพทย์แผนไทย
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
- ๙) นางสาวกัญญ์วรา ทวีขศรี กรรมการ
แพทย์แผนไทยปฏิบัติการ
สถาบันการแพทย์แผนไทย
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
- ๑๐) นายชัยพร กาญจนอักษร กรรมการ
แพทย์แผนไทยปฏิบัติการ
กองวิชาการและแผนงาน
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
- ๑๑) นายเน้นทศศักดิ์ โชติชนะเดชาวงศ์ กรรมการ
ผู้อำนวยการกองคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญา และเลขานุการ
การแพทย์แผนไทยและแพทย์พื้นบ้านไทย
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
- ๑๒) นางสาวสุวิมล สุมลตรี กรรมการ
แพทย์แผนไทยปฏิบัติการ และผู้ช่วยเลขานุการ
กองคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญา
การแพทย์แผนไทยและแพทย์พื้นบ้านไทย
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
- ๑๓) นางสาวพัชศศิ์ ดุจจามุทัศน์ ผู้ช่วยเลขานุการ
เภสัชกรปฏิบัติการ
กองคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญา
การแพทย์แผนไทยและแพทย์พื้นบ้านไทย
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
- ๑๔) นายธนดล มางาม ผู้ช่วยเลขานุการ
แพทย์แผนไทย
กองคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญา
การแพทย์แผนไทยและแพทย์พื้นบ้านไทย
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

๑๕) นางสาว...

๑๕) นางสาวพิมกานต์ มหาสวัสดิ์
แพทย์แผนไทย
กองคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญา
การแพทย์แผนไทยและแพทย์พื้นบ้านไทย
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

ผู้ช่วยเลขานุการ

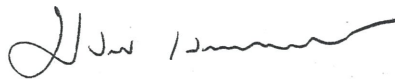
๑.๒ หน้าที่และอำนาจ

- ๑) กำหนดแนวทาง เป้าหมาย และขั้นตอนการจัดทำโครงสร้างเนื้อหาของต้นฉบับ
- ๒) จัดทำต้นฉบับ เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับต้นฉบับ ได้แก่ ข้อเสนอแนะการใช้รายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ บทนำแต่ละกลุ่มโรค/อาการ คำศัพท์ ภาคผนวก เป็นต้น
- ๓) ดำเนินการอื่น ๆ ตามที่อธิบดีกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกมอบหมาย

ข้อ ๒ ให้ยกเลิกคำสั่งกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ที่ ๘๘๕/๒๕๖๐ ลงวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๐ เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำรูปเล่มบัญชีรายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ ฉบับพุทธศักราช ๒๕๖๑

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๒

(นายปราโมทย์ เสถียรรัตน์)
รองอธิบดี ปฏิบัติราชการแทนอธิบดี
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

คำสั่งกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

ที่ ๒๕๒/๒๕๖๓

เรื่อง แต่งตั้งคณะทำงานด้านบรรณาธิการจัดทำต้นฉบับรายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ
ฉบับพุทธศักราช ๒๕๖๓

ด้วย กระทรวงสาธารณสุข มีนโยบายในการพัฒนาและกำหนดให้มีรายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ โดยมอบหมายให้กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ดำเนินการกลั่นกรอง วิเคราะห์ และคัดเลือกตำรับยาที่ดี มีประสิทธิผล และความปลอดภัยที่ได้รับการประกาศคุ้มครองเป็นตำรับยาแผนไทยของชาติ ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. ๒๕๔๒ เพื่อส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยเหล่านี้ในการดูแลสุขภาพของประชาชน ให้เป็น “รายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ” (National Thai Traditional Medicine Formulary) รวมทั้งได้จัดพิมพ์รายการตำรับยาแผนไทย ฉบับพุทธศักราช ๒๕๖๑ เผยแพร่ในโอกาสเฉลิมฉลอง ๑๐๐ ปี แห่งการสาธารณสุขไทย และใน พ.ศ. ๒๕๖๒ ได้จัดพิมพ์เผยแพร่ในวาระสำคัญเฉลิมพระเกียรติเนื่องในโอกาสสมหามงคลพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑๐ ซึ่งนอกจากจะมีประโยชน์ในการดูแลสุขภาพและบำบัดโรคของประชาชนในระบบบริการสุขภาพและในการประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทยแล้ว ยังมีประโยชน์ในการเรียนการสอนวิชาชีพแพทย์แผนไทย การส่งเสริมการผลิตยาโดยภาคอุตสาหกรรมโรงพยาบาลของรัฐ และการคัดเลือกเข้าสู่รายการยาแผนไทยในบัญชียาหลักแห่งชาติต่อไปในอนาคต

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๓๒ แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. ๒๕๓๔ และที่แก้ไขเพิ่มเติม อธิบดีกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก จึงได้ออกคำสั่ง ดังนี้

ข้อ ๑ แต่งตั้งคณะทำงานด้านบรรณาธิการจัดทำต้นฉบับรายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ ฉบับพุทธศักราช ๒๕๖๓ โดยมีองค์ประกอบ หน้าที่และอำนาจ ดังนี้

๑.๑ องค์ประกอบ

๑) ศาสตราจารย์ชยันต์ พิเชียรสุนทร
วิทยาลัยการแพทย์ทางเลือก มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม	ประธาน
๒) นางสาวอัญชลี จุฑะพุทธิ
ที่ปรึกษากกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก	รองประธาน
๓) นางสาวณีย์ กุลสมบุรณ์
ที่ปรึกษากกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก	รองประธาน

๔) นาง...

- ๔) นางนัยนา วรอาศวกปติ คณะทำงาน
ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษา
- ๕) นายันทศักดิ์ โชติชนะเดชาวงศ์ คณะทำงาน
ผู้อำนวยการกองคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย
และแพทย์พื้นบ้านไทย
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
- ๖) นางสาวกรวิกา จารุพันธ์ คณะทำงาน
เภสัชกรชำนาญการพิเศษ
สำนักยาและวัตถุเสพติด
กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์
- ๗) นางสาวรุจิรา หวังธีระประเสริฐ คณะทำงาน
เภสัชกรชำนาญการ
กองผลิตภัณฑ์สมุนไพร
สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา
- ๘) หัวหน้ากลุ่มงานสนับสนุนการขึ้นทะเบียนยาแผนไทย คณะทำงาน
สถาบันการแพทย์แผนไทย
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก หรือผู้แทน
- ๙) หัวหน้ากลุ่มงานวิชาการเภสัชกรรมแผนไทย คณะทำงาน
สถาบันการแพทย์แผนไทย
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก หรือผู้แทน
- ๑๐) หัวหน้ากลุ่มงานเวชกรรมและผดุงครรภ์แผนไทย คณะทำงาน
สถาบันการแพทย์แผนไทย
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก หรือผู้แทน
- ๑๑) นางสาวสุวิมล สุมลตรี คณะทำงาน
แพทย์แผนไทยปฏิบัติการ และเลขานุการ
กองคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย
และแพทย์พื้นบ้านไทย
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
- ๑๒) นางสาวกัญญ์วรา ทวิชศรี คณะทำงาน
แพทย์แผนไทยปฏิบัติการ และผู้ช่วยเลขานุการ
สถาบันการแพทย์แผนไทย
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
- ๑๓) นายธนตล มางาม คณะทำงาน
แพทย์แผนไทย และผู้ช่วยเลขานุการ
กองคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย
และแพทย์พื้นบ้านไทย
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

๑๔) นางสาว...

- ๑๔) นางสาวพัชศศิ์ ดุจจานุทัศน์ ผู้ช่วยเลขานุการ
เภสัชกรปฏิบัติการ
กองคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย
และแพทย์พื้นบ้านไทย
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
- ๑๕) นางสาวเย็นภัทร์ คำแดงยอดไต่ ผู้ช่วยเลขานุการ
แพทย์แผนไทยปฏิบัติการ
กองวิชาการและแผนงาน
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
- ๑๖) นางสาวอิสรา พงษ์พานิชย์ ผู้ช่วยเลขานุการ
แพทย์แผนไทย
กองคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย
และแพทย์พื้นบ้านไทย
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

๑.๒ หน้าที่และอำนาจ

- ๑) กำหนดแนวทาง เป้าหมาย และขั้นตอนการจัดทำโครงสร้างเนื้อหาต้นฉบับ
- ๒) จัดทำต้นฉบับเพื่อปรับปรุงข้อมูลรายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ (พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๖๒) และจัดทำเนื้อหาภาคผนวก ได้แก่ ภาคผนวก ๑ เภสัชวัตถุ ภาคผนวก ๒ การเตรียมตัวยาก่อนใช้ปรุงยา ภาคผนวก ๓ วิธีการปรุงยา ภาคผนวก ๔ อภิธานศัพท์ และภาคผนวก ๕ สมุฏฐานของโรคและอาการ
- ๓) เสนอรายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติที่ปรับปรุงข้อมูลแล้ว เพื่อรับฟังความคิดเห็นจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และเสนอต่อคณะกรรมการจัดทำตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ
- ๔) เสนอรายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติที่จัดทำต้นฉบับเรียบร้อยแล้วไปยังคณะกรรมการนโยบายสมุนไพรแห่งชาติเพื่อประกาศลงราชกิจจานุเบกษาตามพระราชบัญญัติผลิตภัณฑ์สมุนไพร พ.ศ. ๒๕๖๒
- ๕) ปฏิบัติงานอื่น ๆ ตามที่อธิบดีกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกมอบหมาย

ข้อ ๒ ให้ยกเลิกคำสั่งกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ที่ ๑๘๒/๒๕๖๒ ลงวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๒ เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำรูปแบบบัญชีรายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ ฉบับพุทธศักราช ๒๕๖๒

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ 3 มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๓

(นายปราโมทย์ เสถียรรัตน์)

รองอธิบดี ปฏิบัติราชการแทนอธิบดี

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

เอกสารอ้างอิง

เอกสารอ้างอิง

กองการประกอบโรคศิลปะ สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข. ตำราแพทย์แผนโบราณทั่วไป สาขาเภสัชกรรม.

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์แห่งประเทศไทย; ๒๕๔๑.

กำไร กฤตศิลป์, กุลลณา ตันติประวรรณ, ขนิษฐา วัลสีพงษ์, จิรัญญา มุขพันธ์, ฉวีวรรณ ม่วงน้อย และคณะ. ประสิทธิภาพและความปลอดภัยของยาธาตุดุบเขยในการรักษาผู้ป่วย Functional Dyspepsia. สารศิริราช ๒๕๔๙; ๕๘(๑๑): ๑๑๐๓-๖.

คณะอนุกรรมการพัฒนาบัญชียาหลักแห่งชาติ. คู่มือการผลิตและประกันคุณภาพเภสัชตำรับโรงพยาบาลจากสมุนไพรในบัญชียาหลักแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๕๕. กรุงเทพฯ : สำนักยา สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา; ๒๕๕๖.

โครงการสมุนไพรเพื่อการพึ่งตนเอง. ยาไทยที่ใช้ได้ผล. อนุสรณ์ฐานงานบรรจ้อัญมณี หมอจันดี เข้มเฉลิม; ๒๕๒๘.

ชยันต์ พิเชียรสุนทร, วิเชียร จีรวงส์. คู่มือเภสัชกรรมแผนไทย เล่ม ๑ : น้ำกระสายยา. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง; ๒๕๕๖.

ชยันต์ พิเชียรสุนทร, วิเชียร จีรวงส์. คู่มือเภสัชกรรมแผนไทย เล่ม ๒ : เครื่องยาพฤษภวัตถุ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง; ๒๕๕๖.

ชยันต์ พิเชียรสุนทร, วิเชียร จีรวงส์. คู่มือเภสัชกรรมแผนไทย เล่ม ๓ : เครื่องยาสัตตวัตถุ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง; ๒๕๕๖.

ชยันต์ พิเชียรสุนทร, วิเชียร จีรวงส์. คู่มือเภสัชกรรมแผนไทย เล่ม ๔ : เครื่องยาธาตุดัตถุ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง; ๒๕๕๖.

ชยันต์ พิเชียรสุนทร, วิเชียร จีรวงส์. คู่มือเภสัชกรรมแผนไทย เล่ม ๕ : คณาเภสัช. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง; ๒๕๕๖.

ชยันต์ พิเชียรสุนทร, วิเชียร จีรวงส์. คู่มือเภสัชกรรมแผนไทย เล่ม ๖ : คู่มือเภสัชกรรมแผนไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง; ๒๕๕๖.

ตำรายาศิลาจารึกในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์). พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้จารึกไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕ ฉบับสมบูรณ์. พระนคร : [ม.ป.พ.]; ๒๕๐๕.

นิเทศสุขขกิจ, ชุน (ถนรัตน์ พุ่มชูศรี). อายุรเวทศึกษา เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : พร้อมจักรการพิมพ์; ๒๕๑๖.

ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๓๐ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๗ ง. หน้า ๑-๘๐.

ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๘. (๒๕๕๘, ๑๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๗ ง. หน้า ๑-๓.

ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๕๙, ๒๒ เมษายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๙๓ ง. หน้า ๑-๑๕.

- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๖) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๕๙, ๑๑ สิงหาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๑๗๗ ง. หน้า ๑-๒.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๙) พ.ศ. ๒๕๕๙. (๒๕๖๐, ๒๔ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๓๙ ง. หน้า ๑-๒.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๐) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๒๕ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๔๑ ง. หน้า ๑-๔.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๑) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๒๕ พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๔๑ ง. หน้า ๒-๕
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๐. (๒๕๖๐, ๖ พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๒๗๑ ง. หน้า ๑.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๑๘) พ.ศ. ๒๕๖๑. (๒๕๖๑, ๒๙ มิถุนายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๕ ตอนพิเศษ ๑๕๒ ง. หน้า ๑-๒.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติและตำรับยาแผนไทยของชาติ (ฉบับที่ ๒๐) พ.ศ. ๒๕๖๑. (๒๕๖๑, ๒๒ มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๖ ตอนพิเศษ ๒๐ ง. หน้า ๑-๒.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ยาสามัญประจำบ้าน ฉบับที่ ๒ (๒๕๓๗, ๓ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๑๑ ตอนพิเศษ ๔๒ ง. หน้า ๗๗-๙๑.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ (๒๕๔๒, ๒๔ สิงหาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๑๖ ตอนพิเศษ ๖๗ ง. หน้า ๓๘-๕๑.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ พ.ศ. ๒๕๕๖. (๒๕๕๖, ๑๔ กุมภาพันธ์). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๐ ตอนพิเศษ ๒๑ ง. หน้า ๓๙-๔๘.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข ประกาศระบุยาสามัญประจำบ้าน ตามความในพระราชบัญญัติการชวยยา พ.ศ. ๒๔๙๓ (๒๔๙๘, ๑ ธันวาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๗๒ ตอนที่ ๙๓ ฉบับพิเศษ. หน้า ๑๐.
- ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓. (๒๕๖๓, ๒๙ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๕๔ ง. หน้า ๓. (เอกสารแนบท้ายประกาศ หน้า ๒๗๖-๓๑๔).

ปรีชา หนูทิม, วารณี บุญช่วยเหลือ, ณีฎฐิญา คำผล. การเปรียบเทียบประสิทธิผลของยาแคปซูลสหัสสารากับ ยาเม็ดโตโคโลฟีแนค ในการรักษาอาการปวดกล้ามเนื้อ. วารสารการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ๒๕๕๖; ๑๑(๑):๕๔-๖๕.

พิศณุประสาทรเวช, พระยา. เวชศึกษา แพทย์ศาสตร์สังเขป เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทย สพานยศเส; ร.ศ. ๑๒๗.

พิศณุประสาทรเวช, พระยา. เวชศึกษา แพทย์ศาสตร์สังเขป เล่ม ๓. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สามัคคี; (ม.ป.ป.). หน้า ๑๐๒.

พิศณุประสาทรเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑ พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทย สพานยศเส; ร.ศ. ๑๒๘.

พิศณุประสาทรเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภการจำรูญ ถนนอัมรินทร์; ร.ศ. ๑๒๘.

พิศณุประสาทรเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภการจำรูญ ถนนอัมรินทร์; ร.ศ. ๑๒๖.

โรงเรียนแพทย์แผนโบราณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร. ตำราประมวลหลักเภสัช. กรุงเทพฯ; ๒๕๒๘.

สภาอากาศไทย. ตำรับยาสภาอุณาโลมแดง ร.ศ. ๑๑๒. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด, ๒๕๕๗.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระมหาสมณะ. ตำราพระโอสถครั้งรัชกาลที่ ๒. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร; ๒๔๕๙.

สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. จารึกตำรายา วัดราชโอรสารามราชวรมหาวิหาร. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.

สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำราภูมิปัญญา การแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ คัมภีร์ธาตุพระนารายณ์ ฉบับโบราณ (ตำราพระโอสถพระนารายณ์). พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๕.

สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำรา ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.

สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ชุดตำรา ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทยในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๓. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗.

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. พจนานุกรมศัพท์แพทย์และเภสัชกรรม แผนไทย ฉบับราชบัณฑิตยสภา พ.ศ. ๒๕๕๙. นนทบุรี : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ; ๒๕๖๐.

สุรสีห์วิสิษฐศักดิ์, เจ้าพระยา. ตำรายาพิเศษ กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร; ๒๔๖๒.

โสภิตบรรณลักษณ์, ขุน (อำพัน กิตติขจร). คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อุตสาหกรรม การพิมพ์; ๒๕๐๔.

โสภิตบรรณลักษณ์, ขุน (อำพัน กิตติขจร), คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อุตสาหกรรม
การพิมพ์; ๒๕๐๔.

โสภิตบรรณลักษณ์, ขุน (อำพัน กิตติขจร). คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม ๓. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อุตสาหกรรม
การพิมพ์; ๒๕๐๔.

หลวงแผ่นดินที่เพิ่ม, รองอำมาตย์เอก. ตำรายาพระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์. พระนคร : โรงพิมพ์ศรีหงส์; ๒๔๗๑.

หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “คัมภีร์ธาตุพรณระยา”. คัมภีร์โบราณ ๑ ผูก. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นจาร.
ฉบับลานดับ. เลขที่ ๑๑๔๓. หมวดเวชศาสตร์.

หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “คัมภีร์ลมชะดาน”. หนังสือสมุดไทยขาว. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๕๖.
หมวดเวชศาสตร์.

หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยขาว. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๕๑.
หมวดเวชศาสตร์.

หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยขาว. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๖๖.
หมวดเวชศาสตร์.

หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยขาว. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๖๙.
หมวดเวชศาสตร์.

หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยขาว. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๘๑.
หมวดเวชศาสตร์.

หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๑๘.
หมวดเวชศาสตร์.

หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๒๑.
หมวดเวชศาสตร์.

หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๒๒.
หมวดเวชศาสตร์.

หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๒๓.
หมวดเวชศาสตร์.

หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๒๕.
หมวดเวชศาสตร์.

หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๓๐.
หมวดเวชศาสตร์.

หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๓๑.
หมวดเวชศาสตร์.

หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๓๓.
หมวดเวชศาสตร์.

หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๒๓๕.
หมวดเวชศาสตร์.

หอบสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๓๓๒. หมวดเวชศาสตร์.

หอบสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๓๓๙. หมวดเวชศาสตร์.

หอบสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๓๔๒. หมวดเวชศาสตร์.

หอบสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๓๕๐. หมวดเวชศาสตร์.

หอบสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๕๑๒. หมวดเวชศาสตร์.

หอบสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. “ตำรายาเกร็ด”. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เลขที่ ๕๒๘. หมวดเวชศาสตร์.

หอบสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน); ๒๕๔๒.

หอบสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน); ๒๕๔๒.

หอบสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๓. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน); ๒๕๕๕.

เอกชัย ปัญญาวัฒนากุล. รายงานผลการศึกษาประสิทธิภาพยาไทย โรงพยาบาลกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๓๘. หน้า ๘๖-๑๐๖.

Pinsornsak P, Kanokkangsadal P, Itharat A. The clinical efficacy and safety of the sahasara remedy versus diclofenac in the treatment of osteoarthritis of the knee: a double-blind, randomized, and controlled trial. Evid Based Complement Alternat Med. ๒๐๑๕;๒๐๑๕: ๑๐๓๐๔๖. doi: ๑๐.๑๑๕๕/๒๐๑๕/๑๐๓๐๔๖.

Verayachankul T, Chatsiricharoenkul S, Harnphadungkit K, Jutasompakorn P, Tantiwongse J, Piwtong M, et al. Single-blind randomized controlled trial of poly-herbal formula Sahatsatara for acute low back pain: a pilot study. Siriraj Med J. ๒๐๑๖;๖๘:๓๐-๖.

.....

